

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

2

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

2

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör
Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni
Rabbani Düz

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı
Lord Matbaası

Cilt
Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)
978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 2)
978-605-5644-64-2

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com

2.
CİLDİN
İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU

HAYIZ

II. KONU

EZAN

III. KONU

AVRET

IV. KONU

NAMAZ

OKURUN DİKKATİNE

KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR
1 - DİPNOT ÖZELLİĞİ **2-** HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUYLA İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ
BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN 46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA

KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığında hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."[46]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarikiyle Âsım b. La-

46 Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizî / Savm: 68. Nesâî/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimî / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

47 Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

I. KONU
HAYIZ

HAYIZ (AYHALİ - ÂDET GÖRME)

Kadın ve erkeğin sağlığı ve temizliğiyle yakından ilgili olan bu konuya dinimiz yeterince ağırlık vermiş, mezhep sahibi müctehit imamlardan her biri buna ayrı bir bölüm ayırarak aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Hayız konusu Kur'an'da belirtilmiş ve hadislerle gereken açıklama yapılmıştır. Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı adlı dört ciltlik eserimizde de bununla ilgili nakilleri yapmış ve özellikle Hanefî mezhebinin görüş, ictihat ve çıkarımları belirtilmiştir.

Burada sadece hadislerin ışığında müctehit imamların görüşlerini ve çıkarım yollarını, delil göstermelerini ve ictihatlarını nakletmekle yetineceğiz.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ لِرَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي امْرَأَةٌ أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهُرُ أَفَأَدَعُ الصَّلَاةَ فَقَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا ذَلِكِ عِرْقٌ وَلَيْس بِالحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلَتِ الحَيْضَتُ فَاتْرُكِي الصَّلَاةَ فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا فَاغْسِلِي عَنْك الدَّم وَصَلِّي.» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ أَبُو دَاوُدُ. وَفِي رِوَايَةٍ للجَمَاعَةِ إِلاَّ اِبْنِ مَاجَه فَإِذَا أَقْبَلَت فَدَعِي الصَّلَاةَ فَإِذَا اَدْبَرَتْ فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي زَادَ التِّرْمِذِيُّ فِي رِوَايَةٍ وَقَال: تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيُّ. وَلَكِنْ دَعَى الصَّلَاةَ قَدْرَ الْأَيَّامِ الَّتِي كُنْتِ تَحِيضِينَ فِيهَا ثُمَّ اغْتَسَلِي وَصَلِّي

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: Ebû Hubays kızı Fatıma, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: "Doğrusu ben istihaza olan (rahimden devamlı kan gelen) bir kadınım, hiç de temiz kalmıyorum; namazı bırakayım mı?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Senin o durumun bir damar çatlaması (bir damar rahatsızlığı)dır, hayız (ayhali-âdet görme) değildir. Ayhalin gelince namazı bırak, (belirlenmiş süre) miktarı geçince kendinden kanı yıkayıp namaz kıl."[1]

İbn Mâce dışında diğer beş muhaddîsin rivâyetinde ise, şöyle buyurmuştur: "Ayhalin gelince (süresi başlayınca) namazı bırak. (Süresi sona erip) gidince, kendinden kanı yıkayıp namaz kıl. Tirmizî ise bir rivâyette şu fazlalığı nakletmiştir: "O vakit (ayhali vakti) gelinceye kadar her namaz için abdest al." Buhari'ye ait bir rivâyette ise şöyle buyurmuştur: "İçinde hayız (ayhali) olduğun günler sayısınca namazı bırak, sonra da gusledip namaz kıl."

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Cahş kızı Ümmü Habîbe (ki o Abdurrahman b. Avf'ın eşi idi). Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kandan (sık sık rahminden akan kandan) şikâyet etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Ayhalin seni alıkoyduğu süre kadar bekle, sonra guslet." Nitekim o da her namaz için guslederdi.[2]

Aynı hadîsi Ahmed ve Nesâi şu lâfızla rivâyet etmişlerdir: "Ayhali olduğun süre kadar bekle ve bu süre içinde namazı bırak, bundan sonrasına dikkat et de her namaz için guslet ve (öylece) namaz kıl."

Kasım'dan, o da Cahş kızı Zeyneb'den rivâyet etmiştir. Zeyneb (radıyallahu anha) Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e müstehaza olduğunu söylemiş. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurmuş: "Ayhali günlerinde otursun, sonra gusleder, öğleyi geciktirir, ikindiyi acele edersin

1 Buhari / Vudu: 63, Hayz: 8. Müslim / Hayz: 62, 63. Ebû Dâvud / Taharet: 107, 108, 109, 110. Tirmizi / Taharet: 93,96. Nesâi / Taharet: 133,134, Hayz: 3, 4, 6. Talak: 74. İbn Mâce / Taharet: 115, 116. Taberânî / Taharet: 104, Ahmed: 6/82, 187, 194, 464. Darimi / Sünnet: 1

2 Müslim/Hayız: 66. Ebû Dâvud/Taharet: 107. Nesâî/Taharet: 134. İbn Mâce/Taharet: 115,116

ve gusledip namaz kılarsın. Akşamı geciktirir, yatsıya acele edersin, gusledip ikisini bir arada (ardarda) kılarsın. Fecr (sabah namazı) için de gusledersin."[3]

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, o, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den kan akıtan (rahimden sık sık kan gelen) bir kadın hakkında istiftada bulundu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Ayhali olduğu gün ve geceler miktarına ve ayda (kaç gün devam ettiği) kadarına baksın ve o süre içinde namazı bıraksın, sonra gusletsin ve bir bezi katlayıp iyice orasına yerleştirsin, sonra da namaz kılsın."[4]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ayhali, yani âdet görme günlerinde kadın; namaz kılmaz, oruç tutamaz, Kur'ân okuyamaz, üzerinde kesesi yoksa Mushafa dokunamaz, cami ve mescidlere giremez, Kâbe'yi tavaf edemez. Lohusa olan kadına da bunları işlemek yasaktır.

Müstehaza olan, yani bir rahatsızlık veya damar çatlaması sebebiyle rahminden sık sık veya devamlı kan gelen kadına bunlardan hiçbiri yasak değildir, normal zamanlarda olduğu gibi ibâdetini yerine getirir. Ancak namaz vakti girince abdest alır, vaktin çıkmasıyla abdesti bozulmuş kabul edilir. Her namaz veya her namaz vakti için gusletmesine gerek yoktur.[5]

El-Mevsali de bu konuda şöyle diyor: "Müstehaza (rahimden sık sık kan gelen), idrarını tutamayıp akıntısı olan, devamlı yellenen, devamlı burnu kanayan ve akıntısı kesilmeyen kişiler her namaz vakti için abdest alırlar ve o abdestle diledikleri kadar namaz kılabilirler. Vakit çıkınca da abdestleri hükümsüz kalır ve başka bir namaz için abdest almaları gerekir."[6]

Şâfiîler'e göre: Müstehaza da, idrarını tutamayıp hep akıntı yapan

3 Ebu Dâvud/Taharet: 107,109. Nesâî/Hayız: 5

4 Ebu Dâvud/Taharet: 107. Nesâî/Taharet: 133, hac: 57. İbn Mâce/Menasik: 12. Darimi/Vudu': 84. Taberâni/Taharet: 105. Ahmed 6/293, 304, 320, 323, 464

5 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi 1/44

6 el-İhtiyar Li-Ta'lili'-Muhtar 4, 1/29

kimse gibidir, namaz ve oruçtan menedilmez. Bu durumda olan kadın edep yerini yıkar ve kalınca bir bezle korunur ve vakit içinde hemen abdest alır da namazını edâ eder. Eğer namaz konusuyla ilgili bir sebepten dolayı, mahrem yerlerini iyice örtmek veya cemaatle namaz kılmak için beklemek dışında geciktirirse caiz olmaz. Her farz namaz için bir abdest alması vâcibdir. Aynı zamanda her namaz için kullandığı bezi de yenilemesi gerekir. En sahih görüş de budur.[7]

Malikiler'e göre: İmam Mâlik bu konuda Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Ebî Seleme ve Saîd b. Müseyyeb rivayetiyle çıkarımda bulunmuştur. Ayhali günlerinde sözü edilen ibâdetleri yapamaz. Süre dolunca gusleder ve her vakit namazı için abdest alır. Akıntı fazla olursa, kalınca bir bezi birkaç kat yapıp kullanır.[8]

Hanbeliler'e göre: Hayız kanını istihaza kanından ayırt edebilen kadın, ayhali günlerinde namaz, oruç, tavaf ve benzeri ibâdetleri bırakır. Süresi dolunca gusleder ve her namaz vakti için bir abdest alıp namazını kılar. Vaktin çıkmasıyla abdesti hükümsüz kalır.

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

1 no'lu Hz. Aişe hadîsiyle ilgili tahlil ve açıklamayı daha önce yapmış bulunuyoruz. Hadîs-i şerifin açık delâleti bize şu bilgiyi veriyor: Kadın âdet görme kanıyla istihaza kanını ayırt ettiği zaman, ayhali günlerini ona göre itibar eder, süresi dolunca da ondan dolayı gusleder ve artık istihaza hükmü başlar. O bakımdan her vakit namazı için bir abdest alır ve o abdestle ancak bir farz kılabilir.

Bu meseleyle ilgili diğer hadislerle her namaz için veya her iki namaz için gusletmesi gerektiğine gelince, bu rivâyetlerin hem zayıf olduğu, hem de sahîh hadîsler karşısında bir hüküm ifade etmediği bilinmelidir. Çünkü hiçbir sahîh hadîs-i şerifte müstehaza kadının her namaz veya her vakit na-

7 Minhacü't-Talibîn ve Umdetü'l-Müftin: 7

8 Tenvirü'l-Hevâlik: 79-82'den özetlenerek.

mazı için gusletmesinin vâcib veya sünnet olduğu belirtilmemiş, sadece her vakit namazı için abdest almasının vücubu üzerinde durulmuştur.

Yukarıdaki hadîste hayız (kanı ve süresi) geldiği zaman, cümlesinden şu iki manâ anlaşılıyor: Ya devam edegelen âdetini bilmesiyle, ya da ayhali kanını istihaza kanından ayırt etmesiyle ilgilidir. Hamene binti Hubeyş hadîsinde ise, altı veya yedi gün ayhali olarak say, denilmiştir ki bu, kadınlarda galib olan duruma delâlet eder, o bakımdan delil saymaya elverişli değildir.

2 no'lu yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadîsinden iki ayrı manâ anlaşılmaktadır: Birincisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ümmü Habibe'ye her namaz için guslet diye emretmiştir, ama o kendisi her vakit namazı için gusletmeyi itiyad edinmiştir. İkincisi, hadîs-i şeriften onun böyle bir hüküm anladığını düşünürsek bu vücub anlamında değil, tatavvu (nafile) anlamındadır; öyle ki müstehaza her namaz vakti için guslederse, daha çok temizliğe riâyet etmiş olur ve nâfile sayılır. Gusletmediği takdirde bir şey gerekmez. Nitekim İmam Şafiî de bu ikinci yorumu benimsemiştir.

3 no'lu Kasım hadîsinin isnadı, Nesâi'nin süneninde geçmektedir. Ricali sıkat (güvenilir) kabul edilmiştir. Bununla beraber İmam Nevevî "gusül ile emreden hadîslerde sağlıklı ve sabit bir tespit yoktur," demiştir. Nitekim Beyhakî bu ve benzeri anlamda olan hadislerin zayıf olduğunu belirtmiştir.

4 no'lu Ümmü Seleme hadîsini aynı zamanda İmam Şafiî de tahrîc etmiştir. İmam Nevevi bunun tahricinin Buhari ve Müslim'in şartlarına göre olduğunu belirtmiştir. Sahîh olduğu çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.

İstihaze kanı gören kadın, istihazeden önce bilinen âdetini dikkate alır ve süreyi tamamladıktan sonra bir defa yıkanır ki, bu, ayhalinden temizlenmeye yönelik bir vücubdur. Hadîs bu hükme delâlet ediyor ve aynı zamanda böyle olan kadınların iyice bez kullanmaları ve sık sık değiştirmeleri emrediliyor.[9]

9 Neylü'l-Evtar: 1/314-317

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. İstihaza olan (bir rahatsızlıktan dolayı rahimden sık sık veya devamlı kan gelen) kadın, bu durumda özür sahibi sayılır ve namazını bırakmaz.

2. Bu durumda olan kadın, her ay kaç gün ayhali oluyor ve ayın hangi bölümünde ayhali kanı görüyorduysa, ona göre durumunu ayarlar, o günler gelince namazı bırakır. Geçince gusledip namazını kılar.

3. İstihaza olan kadın, ayhali günleri dışında her namaz için bir abdest alır.

4. İstihaza olan kadın (ayhali günlerini kesin tespit edemiyor, iki kanı birbirinden ayırt edemiyorsa) her namaz için gusletmesi gerekir.

5. İstihaza olan kadın, ayhali günlerinde oturup namaz kılmaz. O günler geçince, öğle ve ikindi namazları için bir defa, akşam ve yatsı namazları için de bir defa gusleder. Ancak öğle namazını vaktin sonuna, akşam namazını da vaktin sonuna geciktirir ve iki namazı bir arada kılar. Ayrıca sabah namazı için de gusletmesi gerekir.

6. İstihaza olan kadın, ayhali günleri geçtikten sonra yıkanır, rahminin üzerine kalınca bez bağlar, öylece namaz kılar.

7. Bu konuya ayhalinden dolayı gusletmek bahsinde yer vermiş, kısmen üzerinde durmuştuk. Önemine binaen tekrar geniş biçimde yer verip açıklama yapmayı uygun gördük.

İKİ KANIN ÖZELLİKLERİNİ DİKKATE ALIP, AYIRT ETMEK

İstihaza olan kadının ayhali kanıyla rahatsızlığından dolayı devamlı akıntı halinde olan kan arasını tefrik etmesi, yani herbirini kendi özelliğine göre tespit edip ciddi bir ayrım yapması gerekir. Aksi halde gusül ve ibâdet hususlarında birtakım zorluklarla karşılaşır.

Hz. Urve'nin, Hubeyş kızı Fatıma'dan yaptığı rivâyette, Fatıma (radıyallahu anha) istihaza olmuştu, yani kendisinden devamlı kan geliyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Gelen kan, hayız (ayhali) kanı ise, şüphesiz ki o siyahımsıdır ki bilinir. Böyle olduğu zaman namazı bırak. Başka (renkte olunca) abdest al ve namaz kıl, çünkü o artık bir damar çatlamasından dolayı akan kandır."[10]

Hadîsin delâletinden, istihaza ve ayhali kanlarını birbirine karıştırmamak, birini diğerinden ayırt etmek için renklerine dikkat edilmesinin gereği üzerinde durulduğu anlaşılıyor. Ayhali kanı siyahımsı, yani çok koyu kırmızı renktedir. İstihaza kanının rengi ona nisbetle açıktır.

Böylece kadın, bu ayrımı yapınca, ayhali süresini diğerinden ayırt etmesi kolaylaşır ve ona göre ibâdetini sürdürür.

Ancak sözünü ettiğimiz hadîs-i şerif üzerinde bazı şüpheler söz konusudur. Ebû Hatim bunun münker olduğuna dikkatleri çekerken delil olarak şunu ileri sürmüştür: Bu, Adiy b. Sâbit'den, o da babasından, o da dedesinden rivâyet etmiştir ki, dedesi bilinmemektedir. Ebû Dâvud da bu rivâyeti zayıflar arasında belirtmiştir.

10 Ebu Dâvud/Taharet: 109,115. Nesâî/Taharet: 137, Hayız: 6

ÂDET VE TEMYİZ ÖLÇÜSÜNÜ KAYBEDENİN AYHALİNİ ALTI VEYA YEDİ GÜN HESAPLAMASI

Genellikle kadınlar ayda altı veya yedi gün ayhali kanı görürler. Bunun istisnası vardır. Ama istihaza kanı da arayere girince böyle bir ayarlama, yani ayda altı veya yedi günün ayhali kanının devam ettiğine hükmetmeye ihtiyâç vardır.

O bakımdan Cahş kızı Hamene (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: Ben şiddetli istihaza kanı gören bir kadın olduğumu Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip anlatarak ondan fetvâ talep ettim. O sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i kız kardeşim Cahş kızı Zeyneb'in evinde buldum. Gelen kanın çokluğu beni namaz ve oruçtan alıkoyduğunu söyledim. Bunun üzerine aramızda şu konuşma geçti:

Sana pamuk kullanmanı tavsiye ederim. Çünkü pamuk kanı giderir.

Akan kan ondan daha çoktur.

O halde bir elbise tutun.

Gelen kan ondan da çoktur.

Kanı durduracak şekilde gemle (sıkıca bağlamaya bak).

Ama ben akıttıkça akıtıyorum, durmuyor ki.

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: O halde sana iki tavsiyede bulunacağım, hangisini yaparsan senin için yeterli olur. Ama her ikisini yapmaya gücün yeterse, onu da sen daha iyi bilirsin! Doğrusu sendeki kan, şeytanın dürtmelerinden bir dürtmedir. O bakımdan sen kendini altı veya yedi gün ayhali say (Allah'ın ilminde böyle takdir edildiğini hesapla). Sonra guslet, tâ ki kendini iyice temizlenmiş görünce yirmi dört gece ve gündüze ait veya yirmi üç gece ve gündüze ait namazı kıl ve oruç da tut. Şüphesiz ki bu sana kâfi gelir. Bunun gibi her ay

aynı şeyi yap, nasıl ki kadınlar ayhalleri ve temizlenmelerinde belli bir vakit belirliyorlarsa, sen de öyle yapmaya bak. Ve eğer öğleyi (vaktin sonuna doğru) geciktirmeye ve ikindiyi (vaktin evveline alıp) acele etmeye gücün yeterse (vaktin buna müsâit olursa), guslettikten sonra öğle ve ikindi namazlarını bir arada kılarsın, sonra akşam namazını geciktirip yatsı namazını (vaktin evveline) alarak acele edersin. Sonra da gusledip bu iki namazın arasını birleştirir (bir arada) kılabilirsen, öyle yap! Sabah namazı için de guslet ve öylece namaz kıl. İşte böylece namaz kıl ve oruç tut, eğer güç getirebiliyorsan, belirtilen şekilde hareket et."

Sonra da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devamla, "İşte bu iki hususta (ikincisi) en çok beğendiğimdir." buyurdu.[11]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, müctehit imamlar istihaza olan kadının her namaz veya iki namaz için bir defa gusletmesi hakkındaki rivayetlerle amel etmemiş, onları delil göstermeye elverişli bulmamışlardır. Sadece abdest almasının lüzumu üzerinde ittifakla durulmuş ve bu hususta sahîh hadîsler delil gösterilmiş ve bunlarla çıkarım yapılmıştır. Yukarıdaki Hamene binti Cahş hadisini aynı zamanda İbn Mâce, Dârekutni ve Hakim de tahrîc etmişlerdir. Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu Buhari'den naklet-miştir. İsnadında ise İbn Akil bulunuyor ki, o bu hadîsle teferrüd etmiştir; ilim adamları sözü edilen hususu dikkate alarak onun bu rivâyetiyle delil gösterilmeyeceğini söylemişlerdir.[12] İbn Mende ise bu hadisin hiçbir şekilde sahîh olmadığını, çünkü ilim adamlarının İbn Akil'in rivâyetinin metruk olduğunda birleşmişlerdir. İbn Dakik ise bu görüşe katılmamış ve İbn Akil hakkında icma' ve ittifak olmadığına dikkatleri çekmiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye ve El-Humeydî onun hadîsini delil göstermemişlerdir. İbn Ebî Hâtim ise, adı geçen zât hakkında babasından sorduğunu, onun pek güçlü olmadığını söylediğini nakleder.

11 Ebû Dâvud/Taharet: 109,119. Tirmizi/Taharet: 95. İbn Mâce/Taharet: 115. Ahmed: 6/439

12 Neylü'l-Evtar: 1/318

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Tirmizî, Buhari'nin sözünü ettiğimiz hadîs için hasen dediğini nakletmiş ve ancak Buhari, rivâyet zincirinde İbrahim b. Muhammed b. Talha bulunuyor ki, bu zatın "İbn Akîl'den böyle bir hadîs işittiğini bilemiyorum" demiştir.

Şevkanî ise Buhari'nin bu sözüne itiraz ederek şöyle diyor: "İbrahim b. Muhammed b. Talha; Ebû Ubeyd el-Kasım b. Selâm ile Ali b. Medenî'nin tespitlerine göre, hicri 110 yılında vefat etmiştir ve tabiîndendir. Abdullah b. Amir b. Âs, Ebû Hureyre ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anhum)'dan hadîs istima' etmiştir. İbn Akil ise, o da Abdullah b. Ömer'den, Câbir b. Abdillah'dan, Enes b. Mâlik'den ve Rabi' b. Muavviz'den rivâyetler yapmıştır. Bu durumda İbn Akîl'in İbrahim b. Muhammed'den işitmediği söylenemez. Çünkü İbrahim ondan daha yaşlıdır.

El-Hattabî ise, ilim adamlarının hadîs-i şerifi metruk saydıklarını söyler. İbn Hazm ise, onu bütünüyle reddeder. İbn Akil'den şerik (veya Şüreyk) ve Züyer b. Muhammed rivâyet etmişlerdir ki bu ikisi de zayıftır.

Zehebî, Darekutnî'nin Züheyr b. Muhammed için zayıf dediğini naklederken Şerik'in meçhul olduğunu belirtmiştir. [13]

İbn Arabi ise bu hadisi sahîh kabul ederek her vakit namazı için veya iki namazı birleştirmek suretiyle gusletmenin müstehab olduğunu söylemişse de onun bu görüşü ilgi görmemiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, gerek müctehit imamlar, gerekse hadîs âlimlerinin çoğu Hamene hadîsiyle delil göstermenin uygun olmayacağını belirtmiş ve özellikle mezhep sahibi müctehitler her namaz için gusletmeyi müstehab bile saymamışlardır.

Çünkü hadîsin zayıf olduğunu söyleyenler çoğunluktadır ve bu görüş ve tespit ağırlık kazanmıştır.

Diğer yandan aynı konuyla ilgili Adiy b. Sâbit rivâyeti söz konusudur.

13 Mizanü'l-İtidal: 2/85 - 2919 nolu Züheyr. 2/209 - 3694 nolu Şerik.

Bu zatın babasından, onun da dedesinden yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) müstehaza hakkında şöyle buyurmuştur: "Ayhali olduğu günler namazı bırakır, sonra gusledip her namaz için abdest alır, oruç tutar ve namaz kılar."[14]

Tirmizî buna "hasen" dememiştir. Çünkü Adiy b. Sâbit'den rivâyet edenler zayıf kabul edilmiştir. Ebu'l Yakzan (Osman b. Umeyr b. Kays) onlardan biridir. Yahyâ b. Maîn, onun hadîsi kayda değer bir şey değildir. Ebû Hâtîm'e göre, İbn Mehdi onun hadîsini terketmiştir. O bakımdan kendisi de bu hadîsin zayıf olduğuna parmak basmış ve hatta münker olduğunu söylemiştir. İbn Ahmed El-Hakim ise onun kavi olmadığını belirtmiş, Nesâî de aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir. Darekutnî onun zayıf olduğuna dikkatleri çekerken İbn Hibban onun hadîsini delil olarak saymak câiz değildir, demiştir.

Nitekim Tirmizî diyor ki: "Buhari'den Adiy b. Sâbit'i, babasını ve dedesini sorduğumda şöyle dedi: Dedesinin ismini bilmiyorum."

Böylece ilgili konuda bu hadisle de çıkarım yapılması ve delil sayılmasının doğru olmayacağı, çoğu ilim adamlarınca belirlenmiştir. Sadece her namaz için bir abdest ifadesi, diğer sahîh hadîslerle birleşmektedir.

Bu konuda çoğuna göre, sahîh rivayetlerden biri Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın naklettiği Fatıma bint Ebî Hubeyş'in hadîsidir. Adı geçen kadın, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: "Doğrusu ben istihazeli bir kadınım. Hiç de temiz kalmıyorum. Namazı bırakayım mı?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Hayır, ayhali günlerinde namazdan uzak dur, sonra guslet ve her namaz için bir abdest al, sonra da namazı kıl, isterse kan hasır üzerine damlasın."[15]

Bunu aynı zamanda Tirmizî, Ebu Dâvud, Nesâi ve İbn Hibban tahric etmişler; Müslim ise kendi Sahih'inde rivâyet etmiş ancak "Her namaz için

14 Ebu Dâvud/Taharet; 107, 109, 112, 114. Tirmizi/Taharet: 94. Nesâî-Taharet: 134, Hayız: 4. İbn Mâce/Taharet: 115. Dârimî/Vudu': 84,94

15 Ebû Dâvud/Taharet: 112, 115. Taberani/Taharet: 107,108 Tirmizi/Taharet: 94

abdest al." cümlesine yer vermemiştir. Bu fazlalığı Darimî ve Tahavi de rivâyet etmişlerdir. Buhari de aynı fazlalığı tahrîc etmiş, ancak hadîsin muallel olduğunu, Habîb'in Urve b. Zübeyir'den işitmediğini; Urve el-Müzenî'den işittiğini belirtmiştir. Çünkü isnadda ismi geçen Urve, eğer Urve b. Zübeyir ise o takdirde isnad munkatı'dır. Çünkü Habîb b. Ebû Sâbit mudallistir. Yok, Urve'den maksat, Urve el-Müzenî ise, o da meçhuldür.

Hadîs başka tariklerden de rivâyet edilmiştir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı delil gösterilmeye elverişlidir, diyerek her namaz için bir abdestin vücubunu belirtmiştir. Gusül ise, ayhali günleri tamamlanınca bir defa gerekir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadınların kendileriyle ilgili meseleleri ilim adamlarına sorup öğrenmeleri vâcibdir. Kendileri bu vücubu yerine getirmedikleri takdirde başka birinin aracılığıyla sorup öğrenirler.

2. Ayhali veya istihaza olan kadının pamuk kullanması sünnettir. Özellikle istihaza olan kadının, kanı iyice zaptedip dışarı sızmaması için daha başka bez ve benzeri şeyler kullanması müstehabdır.

3. Kadın özür sahibi olup devamlı rahminden kan geldiğine göre, ayhali günlerini kesinlikle bilmiyor ve iki kanı birbirinden ayırt edemiyorsa, her ay yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kılar, altı veya yedi gün âdet görme günleri kabul edip namazı ve orucu bırakır. O kandan temizlendiğine kanaat getirince yıkanır ve yine namaz ve orucuna devam eder.

4. Ayrıca her namaz için gusletmesinin uygun olacağı belirtiliyor. Daha da kolaylık sağlamak için, öğle namazını vaktin sonuna geciktirip ikindi namazını da vaktin evveline almak suretiyle her iki namaz için bir gusül ve akşam namazını vaktin sonuna, yatsı namazını da vaktin evveline alıp onlar için de bir gusül yaparak kılmak da müstehabdır. Ayrıca sabah namazı için de ayrı bir gusletmesi tavsiye olunmuştur. Bu daha uygundur.

AYHALİ OLAN KADINLA CİNSEL TEMASTA BULUNMAK HARAMDIR

Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği gibi, ayhali bir eza ve cefadır. Rahimdeki damarların uçlarının açılıp kan zayi ettiği dönemdir. Mikrop kapmaya en müsait vasatı oluşturduğu söylenebilir. O bakımdan ayhali döneminde dinimiz cinsel teması yasaklayıp haram kılmıştır.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ الْيَهُودَ كَانُوا إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فِيهِمْ لَمْ يُؤَاكِلُوهَا وَلَمْ يُجَامِعُوهَا فِي الْبُيُوتِ فَسَأَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذىً فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ الآيَةِ فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلاَّ النِّكَاحَ وَفِي لَفْظٍ إِلاَّ الجِمَاعَ.»

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Yahudiler, kendilerinden bir kadın ayhali olunca onunla bir arada yemek yemezler ve evlerde onunla beraber bir araya gelmezlerdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı bu hususu sorunca, Aziz ve Celîl Allah şu âyeti indirdi: "Sana kadınların ayhâlinden soruyorlar, de ki: O bir eza; kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için yararlı bir şeydir. Bu sebeble ayhâlinde iken kadınlardan uzak durun. Temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Her şeyi yapın ancak cinsel temasta bulunmayın!" Diğer bir lâfızla "cima" etmeyin!"[16]

16 Müslim - Nesâî - İbn Mâce - Ebû Dâvud/Taharet: 102, Nikâh: 46

İkrime'den, o da Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden bir kısmından rivâyetle, şöyle haber verdikleri tespit edilmiştir: "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ayhalinde olan kadından bir şey (ler yararlanmak) istediği zaman, onun ferci (edep yeri) üzerine bir şey atardı."[17]

Mesruk b. Ecda'dan yapılan rivâyette, diyor ki: Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan kadın ayhali iken erkeğin ondan yararlanma hususunu sordum. Şöyle dedi: "Üreme organı dışında her şeyinden... (yararlanabilirsin)."[18]

Hizam b. Hakîm'den, o da amcasından yaptığı rivayette, amcası Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, eşi ayhali iken ondan kendisine nelerin helâl olduğunu sormuştu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur "Entari (iççamaşırı)nın üstü senin içindir (yani arada bir elbise bulunduğu halde ondan yararlanabilirsin)."[19]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Bizden biri ayhali olunca (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona dokunmak (tenini onun tenine temas ettirmek istediğinde), onun kullandığı bezin üzerine bir entari (iç çamaşır) giymesini (o şekilde örtmesini) emreder, sonra da dokunur (yani onunla biraz oynaşıp eyleşirdi)."[20]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ayhali ve lohusa olan kadına cinsel temasta bulunmak haramdır. Ancak onunla aynı döşekte yatmak, öpüşmek, göbekle diz kapağı arasından başka bedeninin her yanından yararlanmak câizdir.[21]

Şâfiîler'e göre: Ayhalinde kadının göbeğiyle dizkapağı arasından yararlanmak, cinsel temasta bulunmak haramdır. Ayhali bitip kadın gusletme-

17 Ebû Dâvud/Taharet 106

18 Buhari kendi tarikinde.

19 Ebû Dâvud/Taharet: 82. Ahmed: 1/14

20 Bedayius-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/44 - Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/39

21 Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/26

dikçe kocasının cinsel temasta bulunması da haramdır.[22]

Mâlikîler'e göre: Mâlikiler'den bu hususta iki rivâyet vardır: Birincisi, Hanbeliler'in görüşü doğrultusundadır. İkincisi, Şâfiîler'in görüşü doğrultusundadır.[23] Mâlikîler bu konuda Zeyd b. Eslem, Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisleriyle çıkarımda bulunmuşlardır. Ayrıca İmam Mâlik'in tespitine göre, Salim b. Abdillâh ve Süleyman b. Yesar'dan, kadının ayhali süresi sona erip kanı kesildikten sonra henüz gusletmeden kocası onunla cinsel temasta bulunabilir mi? Diye sorduklarında, "Hayır, gusletmedikçe temasta bulunamaz" diye cevap vermişlerdir."[24]

Hanbeliler'e göre: Ayhalinde olan kadının bu hali devam ettiği sürece onunla üreme organından yaklaşmak suretiyle cinsel temasta bulunmak haramdır.[25] Bunun dışında arada bir örtü olmaksızın bedeninin her yanından yararlanmakta bir sakınca yoktur.[26]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

16 no'lu Enes hadisinde, Yahudiler'in sözü edilen konu hakkındaki davranışlarını Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e soran zatın Useyd b. Hudayr, diğer bazılarına göre, Ebu Dahdah olduğu tespit edilmiştir. İlgili hadîs iki önemli hüküm taşımaktadır: Âdet görme günlerinde kadına cinsel temasta bulunmak haramdır. Bunun ötesindeki şeyler helâldir. Birinci hüküm, hem Kur'ân'ın kesin beyânıyla, hem apaçık hadîsle, hem müslümanların icma'ıyla sabit olmuştur.

Bu hükmü bildiği halde temasta bulunan kimse, şüphesiz ki büyük bir günah işlemiş olur. İkinci hükme gelince, o da iki kısma ayrılır: Göbekle diz kapağı arası dışındaki yerlerinden yararlanmakta bir sakınca yoktur. İlim adamlarının bu meselede ittifakı vardır. Dizle göbek arasından yararlanmak

22 Buhari-Müslim - Ebû Davud/Nikah: 46 - İbn Mace/Taharet: 121

23 Tenvîrü'l-Havâlik Şerhun Aiâ Muvatta'i Mâlik; 1/77

24 TenvirüI-Havâlik Şerhun Alâ Muvatta'i Mâlik; 1/77. el-Müdevvenetü'l-Kübrâ/Hayy; 1/52

25 el-Muğni: 1/306, El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/134

26 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa" 1/134

ancak cinsel temasta bulunmamak kaydıyla mekrûhtur, diyenler olduğu gibi, mübahtır, diyenler de var. Mübahtır diyenlere göre, üreme organı üzerinde bir elbise (iç çamaşırı) bulunması şartı söz konusudur. Nitekim İkrime, Mücahit, Şa'bî, Nehai, Sevri, Evzaî, Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Hasan bu görüştedirler. İshak b. Ruhuye, Ebû Sevr, İbn Müzir ve Dâvud Ez-Zahiri'nin de ictihatları bu anlamdadır. Nitekim hadîsin zahiri buna delâlet etmektedir.

Göbekle diz arasından yararlanmayı tahrimen mekruh sayanlara gelince, onlar, "Koruluğun etrafında davarını otlatan kimse, çok sürmez koruluğun içine girebilir" açısından hareketle sonuç çıkarmışlardır.

17 nolu İkrime hadîsinin isnadı sahihtir, ricali sıkat (güvenilir kimseler)dir. Ne var ki, bu hadis hakkında Ebû Dâvud ve El-Münzirî susup bir şey söylememişlerdir. Ama İbn Salâh ve Nevevî gibi iki değerli ilim adamı onu delil olarak saymanın sahîh olduğunu belirtmişlerdir. Zaten Ebu Dâvud da hangi hadîs hakkında susarsa, onun delil gösterilmesine elverişli olduğuna bir işâret sayılır. Diğer sahîh hadîsler de bunun taşıdığı hükmü kuvvetlendirmektedir.

Böylece İkrime hadisi, üreme organı dışında kadının her yanından yararlanmanın cevâzına delâlet etmektedir.

18 nolu Mesruk hadîsiyle, **19** nolu Hizam hadîsi de bu mâna ve hükmü taşımakta, yani İkrime hadîsini kuvvetlendirmektedir.

20 nolu Hz. Aişe hadîsi ise, hem İkrime, hem Hizam hadislerini kuvvetlendirmekte, hem de sahih olduğunda şüphe edilmeyen bir düzeyde bulunmaktadır.

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Âdet görme günlerinde kadına cinsel temasla yaklaşmak haramdır.
2. Kadının kanı, kesildikten sonra henüz gusletmeden kendisiyle cinsel temasta bulunmak Hanefîler'e göre mübah, Şâfiî ve Mâlikî-

ler'e göre, haramdır.

3. Adet görme günlerinde kadının üreme organı dışında her yanından yararlanmak, yani öpmek okşamak mûbahtır. Bu, cumhurun görüşüdür.

4. Adet görme günlerinde kanının diz kapağıyla göbek arasından başka yanından yararlanmak mübahtır, diğer yerlerinden yararlanmak mekrûhtur. Bu, azınlıkta olanların görüşüdür.

5. Adet görme günlerinde kadına ancak üzerinde iç çamaşır bulunduğu halde dokunmak, yani onu sevmek, öpmek ve okşamak câizdir, çıplak tenine dokunmak mekruhtur. Bu, dört mezhep imamının dışında olanlardan bir kısmının görüşüdür.

6. Hadislerin zahirine dikkat edilince, kadına ayhalinde bulunduğu günlerde çok ölçülü yaklaşmak, cinsel temasa yol açacak kadar aşırı gitmemek daha uygundur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), böyle zamanlarda kadının üreme organı üzerinde bir örtü bulunduğu halde ondan yararlanırdı; ancak Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın de dediği gibi, "Hangimiz Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadar uçkuruna sâhib olabilir?" [27]

7. Ayhali olan kadınla birlikte oturulur, bir arada yemek yenir ve aynı odada birlikte uyunur. Bunda bir sakınca yoktur.

27 Neylü'l-Evtar 1/323, 325. Fethü'l-Allâm: 1/74, 75. Fıkhü's-Sünne: 1/85, 86

ADET GÖRME GÜNLERİNDE EŞİYLE CİNSEL TEMASTA BULUNANA KEFARET GEREKİR Mİ?

İslâm ibâdetle ahlâkı, ibâdetle yardımı; Allah (celle celaluhu)'na kulluk ile fakir ve muhtaçları koruyup gözetmeyi birleştirmiştir. O bakımdan Allah (celle celaluhu)'nun bir süre haram kıldığı cinsel teması, nefsine hâkim olmayarak gerçekleştiren kimse hem büyük bir günah işlemiş olur, hem de bundan dolayı fakir ve muhtaçlara bir kefaret vermesi emredilmiştir. Gerçi kefaret hususunda hayli farklı ictihat ve görüşler ortaya çıkmışsa da meselenin temelinde böyle bir hükmün bulunduğu da bir gerçektir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فِي الَّذِي يَأْتِي اِمْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ يَتَصَدَّقُ بِدِينَارٍ أَوْ بِنِصْفِ دِينَارٍ.» رَوَاهُ الخَمْسَة وَقَالَ اَبُو دَاوُدُ: هَكَذَا الرِوَايَةُ الصَّحِيحَةُ قَالَ دِينَارٌ أَوْ نِصْفُ دِينَارٍ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, ayhali iken eşine cinsel temasta bulunan adamın bir veya yarım dinar tasadduk etmesini söylediği, bildirilmektedir.[28]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'den ve İmam Şâfiî'den de nakledilen iki rivayetten en çok tercih edilene göre ve İmam Ahmed'den yapılan iki rivâyetten birine göre, ayhalinde bulunan eşiyle cinsel temasta bulunan kimseye keffaret gerekmez, sadece tevbe ve istiğfar etmesi gerekir. İmam Ahmed'den yapılan ikinci rivâyette ise, ayhali kanının gelmeye başladığı

28 Ebu Dâvud/Taharet: 103,105, Salat: 205. Müslim/Taharet: 47. Tirmizi/ Taharet: 102.103. Nesâî/Taharet: 181, Hayız; 9. İbn Mâce/Taharet: 123, 129. Darimi/Vudu': 112. Ahmed; 1/230, 247, 249. 5/8, 14

günde cinsel temasta bulunursa bir dinar, son günlerine doğru ise yarım dinar keffaret vermesi müstehabdır. Muhit-i Serahsî'de, bir veya yarım dinar tasadduk vermek müstehabdır, denilmiştir.[29]

İmam Şâfiî'nin Kavl-i kadim'inde ise keffaretin gerekli olduğu belirtilmiştir. Ancak miktarın üzerinde iki görüş vardır, meşhur olanı, bir dinar verilmesinin vâcib olduğuyla ilgili bulunanıdır.[30]

Hanbeli fukahasından İbn Kudame diyor ki: "Ayhali günlerinde eşiyle cinsel temasta bulunan kimse günahkâr olur ve Allah'a istiğfar edip bağışlanma dilemesi gerekir. Kefaret ödemesi hakkında ise iki rivâyet vardır, birincisi; Kefaret ödemesi vâcibdir. Çünkü Ebû Dâvud ile Nesâi'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivâyete göre, eşi ayhali bulunduğu halde onunla cinsel temasta bulunan kimse bir dinar veya yarım dinar tasadduk eder, buyurulmuştur. İkincisi: Keffaret gerekmez şeklindedir. Nitekim İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve ilim adamlarının çoğu bu görüştedir. Çünkü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kim bir kâhine (gaibden haber verip büyücülük yapan) gider de onu tasdik eder veya eşine dübüründen yaklaşıp münasebette bulunursa veya ayhali olan eşiyle cinsel temasta bulunursa, o, gerçekten Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."[31] Buyururken keffaretten söz etmemiştir."[32]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

Aynı hadîsi Darekutnî ve İbn Carûd da nakletmiştir. Hakim ile İbn Kattan hadîsi sahîhlemişler; İbn Dakik de aynı görüşü belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel, "Abdulhamîd'in Muksim'den, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği hadîs ne güzel hadîstir!" Demiştir. Ebu Dâvud da bu rivâyeti sahîh olarak vasıflandırmıştır.

İbn Hacer, hadîsin isnadında ızdırap vardır ve değişik metinlerle hayli

29 Fetâvâyı Hindiyye/Ahkâmü'l-Hayz ve Nifas: 1739.

30 Mîzanul-Kübrâ: 1/107

31 İbn Mâce.

32 el-Muğni/Hayız: 1/335

rivâyetler mevcuttur, diyor. Ancak ona itiraz edilmiş ve İbn Kattan'ın hadîsi sahîhlemesi ve her lâfızla ilgili râvilerin durumuna bakılınca şüphelerin kalkacağı delil olarak gösterilmiştir. Bir dinar ve yarım dînar tabirleri kanın rengine göre bir hüküm olarak konulmuştur. Kan henüz kırmızı ise bir dinar, sararmış ve kesilmek üzere ise yarım dinar kefaret tasadduk edilir. Aynı zamanda bu, ayhalinin ilk ve son günleriyle ilgili bir takdirdir.

Ne var ki, ilim adamlarının çoğu sözü edilen hadîsin mürsel veya mevkuf olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü çoğu rivayetlerde İbn Abbas'a ulaşıp durulmuştur. El-Hattabî ise, hadîsin merfu' olduğunu söylemiştir.

Ebûbekir El-Hatib ise, rivâyetlerin ihtilâfı, yani merfu' ve mevkuf oluşuyla ilgili farklı rivâyetler, hadîsin zayıf olduğunu ortaya koymaz, yani böyle bir te'sir meydana getirmez. Nitekim Usûlcülerin de görüşü böyledir, demiştir. Çünkü iki rivâyetten biri diğerini yalanlamamaktadır.

Müctehit imamlar ise hadîsin zayıf olduğunu dikkate alarak onunla çıkarımda bulunmamış ve delil olarak göstermemişlerdir. Ancak İmam Şâfiî ile İmam Ahmed bir rivâyeti hadîsle delil gösterse de sonra bundan vazgeçtikleri tespit edilmiştir. İmam Şâfiî, kavl-i cedîd'de kefarete gerek olmadığını zaten belirtmiştir. Nitekim el-Ümm'de, "Eşi ayhali iken ona cinsel temasta bulunması haramdır; kan kesildikten sonra kadın gusletmedikçe, su yoksa teyemmüm etmedikçe ona yaklaşması helâl olmaz, demiştir.[33] Kefaret'ten söz etmemiş, söz etmeye de lüzum görmemiştir.

Tirmizî'nin yaptığı rivâyette hadis şu lâfızla nakledilmiştir: "Kan kırmızı olduğu zaman bir dinar, sarı olduğu zaman yarım dinar tasadduk edilir."

Ahmed bin Hanbel'in yaptığı bir rivâyette ise, şöyle denilir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ayhalinde iken cinsel temasta bulunursa bir dinar, kan kesilip hayız süresi sona erince gusletmeden cinsel temasta bulunursa yarım dinar tasadduk eder."

Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîsi aynı zamanda Beyhaki, Taberânî ve

33 el-Ümm 1/59

Darekutnî de rivâyet etmişlerdir. Ebu Ya'lâ ile Darimî de aynı rivâyeti naklet-mişlerdir. Ne var ki, bir kısmı Süfyan, bir kısmı da Ebu Cafer er-Râzî tarikiyle rivâyet etmiştir. Ebu Cafer ise Abdülkerîm'den rivâyet etmiştir ki bu zat hak-kında ihtilâf edilmiştir. Hatta onun "metrukü'l-hadîs" olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Süfyan ise Hasîf'den o da Ali b. Sezîme'den rivâyet etmiştir ki, Ali hakkında hayli görüşler ve sözler ortaya konmuştur.

O halde Tirmizî'nin rivâyet ettiği bu hadîsle ihticac uygun değildir. Ni-tekim müctehit imamlar ona itibar etmemiş ve delil olarak gösterilmeye sâ-lih görmemişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği de öyle...

Nitekim rivâyetlerin çokluğu karşısında keffaret nisbeti hakkında da farklı görüşler ortaya çıkmıştır: El-Hasan ve Saîd'e göre, bir köle azâd edi-lir, bazısına göre, bir dinar, bazısına göre yarım dinar o bakımdan da şu ilim adamları ve müctehidler bu rivâyetlerin hiçbirini delil ve dayanak seçme-mişlerdir: Atâ', İbn Ebî Müleyke, Şa'bî, Nehaî, Mekhûl, Zühri, Rabi'a, Ham-mad b. Ebî Süleyman, Eyyub Sahtiyanî, Süfyan Sevrî, Leys b. Sa'd, İmam Mâlik, İmam Ebu Hanîfe ve Sahih tespite göre, İmam Şâfiî ve iki rivâyetten birine göre, İmam Ahmed b. Hanbel ve Seleften önemli bir cemaat...

Vâcib olan tek şey, adamın işlediği bu büyük günâhtan dolayı tevbe ve istiğfar etmesidir.[34]

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Eşiyle ayhali günlerinde cinsel temasta bulunan kimsenin bir dinar veya yarım dinar tasadduk etmesi vâcibdir.
2. Aynı zamanda konulan yasağa riâyet etmediği için büyük günâh işlemiş olur.

34 Neylü'l-Evtar, 1/326, 327. Fethü'l-Allam/Hayız: 1/74, 75

LOHUSALIK VE BUNUN ÖTESİ

Yeni çocuk doğuran kadına "lohusa" denir. İslâm, bu durumda olan kadınlar için birtakım şer'i hükümler koymuştur. Bir kısmı koruyucu hekimlikte, bir kısmı ibâdetle ilgilidir. O bakımdan İslâm fıkhında gerek ayhaliyle ilgili meselelere, gerekse lohusayla alâkalı konulara geniş yer verilmiştir.

Ali b. Abdüla'lâ'dan, o da Sehl'den (ki bu zatın asıl adı, Kesir b. Ziyad'dır), o da Messe el-Ezdiyye'den, o da Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmiştir. Ümmü Seleme validemiz demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında lohusa olan kadınlar kırk gün otururlardı. Bizler de yüzümüzde kırmızıyla siyah arasında susam taneleri gibi beliren (allerjiden dolayı) yüzümüzü vers vers sürerdik."[35]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), lohusa olan kadınlara kırk gün vakit belirledi. Ancak bu süreden önce temizlenirse o başka."[36]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Lohusalığın en azı için belirlenmiş bir vakit yoktur. En çoğu ise kırk gündür. Kırk günden önce kan kesilip temizlenirse, gusledip namazını kılar, orucunu tutar. Ancak dikkat edilecek bir husus var:

Lohusanın kanı kırk günü aşar da daha önceki doğumlarda belirlenmiş bir süresi varsa, ona göre amel eder. Âdetini aşan günleri istihaza kanı sayılır. Belli bir âdeti yoksa kırk günü lohusalık dönemi sayılır, fazlası istihaza olarak hesaplanır.[37]

35 Ebu Dâvud/Taharet: 19. Tirmizi/Taharet: 105. İbn Mâce/Taharet: 128 Daremî/Vudu' 99, Ahmed: 8/300, 304, 309

36 İbn Mâce/Taharet: 128

37 Bedayi'-Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/40- el-İhtiyar Fi-Ta'liI-i Muhtar: 1/30

Şâfiîler'e göre: Lohusalığın en azı birkaç dakikadır, en çok süresi ise, altmış gündür. Genellikle kırk gün sürer. Ayhali günlerinde kadına neler haramsa, lohusaya da aynı şeyler haram ve yasaktır. Altmış günü aşarsa, artık lohusa kanı değil, istihaza kanı kabul edilir ve ona göre amel edilir.[38]

Mâlikîler'e göre: Lohusalığın en azı bir lahzadır, en çok süresi altmış gündür. Ondan fazlası istihazadır.[39] İbn Kasım'ın tespitine göre İmâm Mâlik, lohusalığın en çok süresine bir sınır koymaktan vazgeçtiği anlaşılıyor.[40]

Hanbeliler'e göre: Lohusalığın en az süresi için belirlenmiş bir vakit yoktur, bu birkaç dakika da olabilir. En çok süresi kırk gündür.

Lohusa kırk gün dolmadan kanı kesilirse, hemen temizlenmiş sayılmaz, bu bir tam gün devam ederse, o takdirde lohusalığın sona erdiğine hükmedilir. Kırk günü aşarsa, artık aşan süre lohusalık değil istihaza kanı sayılır. Kırk gün dolmadan kan kesilir ve bir gün devam ederse, o takdirde kadın gusledip namazı kılmaya, Ramazan ise oruç tutmaya başlar; ancak kırk günü dolmadan kocasının onunla cinsel temasta bulunmaması müstehabdır.[41]

Hanbelîler'in dışında diğer üç mezhebe göre, en çok süresi dolmadan kan kesilirse, o takdirde kocasının onunla cinsel temasta bulunmasında bir kerahet yoktur. Ahmed b. Hanbel'e göre, kırk gün geçmedikçe temasta bulunması caiz değildir.[42]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) lohusa kadınlar için kırk gün belirledi."[43]

---

38 es-Sirâcul-Vehhac, 33. Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb; 1/29

39 Mızanü'l-Kübrâ/Hayız 3 1/108. el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/53

40 el-Müdevvenetü'l-Kübrâ/Nifas: 1/53

41 Mu'cemü'i-Fıkhu'l-Hanbelî 2/964 Nifas maddesi.

42 Mizanü'l-Kübrâ/Hayız 1/108

43 İbn Mâce/Taharet 128. Dârimî/Vudû: 98

Yukarıdaki hadîsi Ebu Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce, Kesir b. Ziyad Ebî Sehl hadîsinden rivâyetle, Kesir şöyle demiştir: "Messe El-Ezdiyye bana haber verdi, o da Ümmü Seleme validemizden rivâyet etmiştir; Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kadınlarından bir kısmı lohusalıktan dolayı kırk gün veya kırk gece otururlardı ve biz de yüzümüzü, beliren alerjiden dolayı vers sürerdik."

Ebu Dâvud burada şu fazlalığa yer vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) lohusanın kılamadığı namazları kaza etmesini emretmezdi."

Tirmizî, Buhari'nin bu hadîsle ilgili şöyle dediğini kaydetmiştir: "Ebu Sehl güvenilirdir, bu hadis ise ancak onun rivâyetinden bilinmektedir." Hakim de kendi Müstedrek'inde rivâyet etmiş ve "isnadı sahihtir" demiştir. Buhari ve Müslim bu hadisi tahrîc etmemişlerdir. Darekutnî ile Beyhakî kendi Sünen'lerinde rivâyet etmişlerdir.

Abdulhakk, kendi Hükümler'inde diyor ki: "Bu babtaki hadislerin hemen hepsi illetlidir, ancak Messe El-Ezdiyye'nin hadîsi müstesnâ."

İbn Kattan ve diğer birkaç ilim adamı, Messe el-Ezdiyye'nin hadîsi üzerinde durmuş ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eşlerinden sadece Hz. Hatice validemiz (radıyallahu anha) doğum yapıp lohusa olmuştur. Bir de Mısır'dan gönderilen Mâriye, İbrahim adında bir erkek çocuğu doğurmuş ve dolayısıyla lohusa olmuştur. Hz. Hatice validemiz (radıyallahu anha)'nın nikâhı, yani Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le evlenmesi, hicretten öncedir. Mâriye ise hicretten sonradır. O halde hadîste "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kadınları" sözünden maksat, kızları olabilir, demişlerdir. Bu bakımdan hadîsi malûl (illetli) saymışlar, İbn Hibban ise Kitabu'Duâfaa'da sözü edilen hadisi malûl olarak vasıflandırmıştır ki, sebebi Kesir b. Ziyad'dır. Çünkü bu zatın düzensiz birtakım rivâyetler yaptığı bilinmektedir. O halde yalnız kaldığı rivayetlerinde onun hadîsini delil göstermemek daha uygundur, şeklinde bir ifade kullanmıştır.[44] Diğer bir tespite göre, "onun münferid

44 Nasbur'raye Ii Ehadisi'l-Hidâye Faslü'n-Nifas: 1/204, 205

kaldığı rivâyette mücanebete (çekilip uzak durma) hak etmiş olduğu" şeklinde bir anlatıma yer vermiştir.

36 no'lu Enes (radıyallahu anh) hadîsine gelince, Darekutnî onu kendi Sünen'inde rivâyet etmiş ve Humayd'den ancak Selâm rivâyet etmiştir ki o da zayıftır, demiştir. İbn Mâce de kendi Sünen inde Selâm'dan sadece bu hadisi rivâyetle tahrîc etmiştir.

Ebû Bilâl el-Eş'ârî, Ebu Şihab'dan, o da Hişam b. Hasan'dan, o da el-Hasen'den, o da Osman b. Ebî As'dan rivâyet etmiştir. Osman diyor ki "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadınlara lohusalıklarında kırk gün belirlemiştir."

Hâkim diyor ki: "Eğer bu isnadın Ebu Bilâl'den yapıldığı kabul edilirse, o halde hadîs mürsel ve sahihtir. Çünkü el-Hasen, onu Osman b. Ebî As'dan işitmemiştir."

Darekutnî ise, kendi Sünen'inde Ebu Bilâl El-Eş'âri'nin zayıf olduğunu belirtmiştir.[45]

İbn Adiy'yin el-Kâmil'de yaptığı rivâyette, Mekhul'den, onun da Ebu Derdâ ile Ebu Hureyre'den yaptığı rivâyette, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemişlerdir: "Lohusa kadın kırk gün bekler. Ancak bundan önce temizlenirse (beklemesine gerek yok.) Kırk güne ulaştığı halde temizlenmezse, o takdirde gusleder ve o kadın müstehaza sayılır."

Alâ' b. Kesîr'in zayıf olduğu, Buhari'den duyulmuştur. Nesâî de aynı görüştedir. İbn Maîn ve İbn Medenî gibi hadis âlimleri de onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Zehebî, Mîzan'da bu zat üzerinde durup geniş bilgi vermiştir. Hadîs âlimlerinin çoğuna göre, "münkerü'l-hadis" olduğu kesindir. O bakımdan yaptığı rivâyet delil sayılmaz.[46]

---

45 Nasbur'raye li-Ehadisi'l-Hidâye / Faslü'n-Nifas: 1/205

46 Mizanü'l-İ'tidal: 3/104 - 5740 nolu Alâ.

Şevkanî de sıraladığımız rivayetlerden üçü üzerinde durup geniş bilgi vermiş ve hadis-i şerifler üzerinde yapılan araştırma ve tespitleri kısmen açıklamıştır.[47]

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Lohusalığın en az süresi için bir vakit belirlenmemiştir, bu bir lahza veya birkaç dakika da olabilir.

2. Kadın doğum yaptıktan hemen sonra kan kesilir de gelmezse, o takdirde şer'î lohusalık süresi sona ermiş kabul edilir ve kadın gusledererek namazını kılmaya, orucunu tutmaya başlar.

3. Lohusalığın en çok müddeti kırk gündür, İmam Şâfiî bunun altmış gün olduğunu söylemiştir.

4. Kırk günü aşarsa, o takdirde aşan kısım istihaza kanı sayılır ve kırk günün bitiminden sonra kadın gusledip namazını kılmaya, orucunu tutmaya başlar.

5. Kadın daha önce iki doğum yapmış ve lohusalık süresi her ikisinde de kırk günden az bir süre devam etmişse, üçüncü doğumunda lohusalık süresi önceki süreyi aştığı takdirde, kadın ilk iki doğumundaki süreyi esas kabul edip ona göre gusleder ve namazını kılar. Ancak kırk gün dolmadan cinsel temasta bulunmaz. (Bu İmam Ahmed'e göredir).

6. Lohusa kadının lohusalık süresinin en çok altmış veya yetmiş gün olduğu hakkında sahîh bir rivâyet tespit edilememiştir. İbn Kudame bu mesele üzerinde durmuş ve kırk günle ilgili rivayetleri sıraladıktan sonra bunda icma' vaki olmuştur, demiştir.[48]

7. Lohusa kadınların yüzünde beliren alerjik belirtiler üzerine güzel kokulu vers veya etkili maddeler sürmekte bir sakınca yoktur.

47 Neylü'l-Evtar: 1/331, 332

48 el-Muğnî: 1/345, 346

II. KONU

EZAN

EZAN VE KAMET

Ezan; Hakk'ın sesi, Tevhid'in ölçü ve anlamı, İslâm'ın şiârı ve Hakk'a davetin ezelî ve ebedî nağmesidir... Belli sözlerle namaz vaktini duyurmaya şer'ân "ezan" denir. Taşıdığı birkaç cümle, ciltlerle akaid mes'elesini taşıyıp özetlemektedir.

Ezan'ın ne zaman meşru' kılındığı hakkında farklı görüş ve tespitler vardır.

Namaz farz kılındığı zaman ezan da meşru' kılınmıştır. Nitekim İbn Hibban buna delâlet eden bir rivayeti İbn-i Abbas (radıyallahu anh)'dan naklet-miştir. Ancak o rivayetin isnadında Abdülaziz b. İmrân bulunuyor ki, onun rivayeti delil sayılmaz. Nitekim Buhari, "Onun hadisi yazılmaz" derken, Nesâî, "O metruktür" demiş, Yahya ise, "o sika (güvenilir) değildir" diye kay-detmiştir.[1]

Bu mealde bir hadisi Darekutnî, Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiş-se de, Hafız İbn Hacer onun da zayıf olduğunu tespit etmiştir.

Taberânî'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, ezan, İsra gecesi meşru' kılınmıştır.

Yapılan araştırmalara göre, bu rivayetin isnadında "metrukü'l-hadis" olan Talha b. Zeyd bulunuyor. Nitekim Buhari, "O münkerü'l-hadistir" der-ken, Nesâî, "O metruktür" demiştir. İbn Hibban ise, "O, cidden münkerül hadîstir" diye belirtmiştir.[2]

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten hemen sonra meşru' kılınmıştır ki bu husus Buhari, Müslim ve Tirmizî'nin tespitiyle sabit olmuştur. Ayrıca

1 Mizanü'l-İ'tidal: 2/632 - 5119 nolu Abdülaziz.

2 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/338 - 3999 nolu Talha.

Tirmizî o rivayet için "hasen-sahîh" demiştir. Nesâî de aynı hususu Abdullah b. Ömer'in hadisinden naklederek sıhhatine işarette bulunmuştur.

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadis şöyledir:

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا كَانَ يَقُولُ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلاَةَ لَيْسَ يُنَادَى لَهَا فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَالِكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَتَّخِذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ بُوقًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ فَقَالَ عُمَرُ اَوَلَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلاَةِ فَقَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « يَا بِلاَلُ قُمْ فَنَادِي بِالصَّلاَةِ.»

"Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde, toplanıp namaz (vaktini) iştiyakla beklerlerdi. Hiç kimse namaz için çağırmazdı. Bir gün bu hususta konuştular. Bir kısmı, Nasarâ'nın çanı gibi çan çalınmasını önerdi. Bir kısmı, Yahudilerinki gibi boynuz üflenmesini önerdi. Derken Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), 'Namaz için seslenecek bir adam göndermez misiniz?' dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ya Bilâl! Kalk da namaza çağır' diye emretti."[3]

Şevkanî diyor ki: "Ezan vaktinin başlangıcını belirleme hakkında varid olan rivayetlerin en sahihi budur."[4]

3 Buhari/Ezan: 1. Müslim/Salat: 1. Tirmizî/Salat: 1. Nesâî/Ezan; 1. Ahmed; 2/148

4 Neylü'l-evtar/Ebvab-ı ezan: 2/35

EZAN'IN FAZİLETİ

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:»مَا مِنْ ثَلاَثَةٍ لاَ يُؤَذِّنُونَ وَلاَ تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلاَةُ إِلاَّ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ.«

Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir: "Herhangi üç kişi birarada olur da ezan okumazlar ve içlerinde namaz kılınmazsa, mutlaka şeytan onlara üstün gelir."[5]

وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ.»

Mâlik b. Huvayris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namaz hazır olunca (namaz vakti girince), sizden biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de size imamlık etsin!"[6]

Muâviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur; "Şüphesiz ki, Kıyamet gününde müezzinler insanların en uzun boylusudurlar."[7]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh))'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İmam zâmîn (cemaatın namazını korumada) sorumlu ve kefildir; müezzin (namaz vakitlerini koruyup gözetmede) güvenilirdir. Allah'ım! İmamları doğruya

5 Müsned-i Ahmed

6 Buhari - Müslim

7 Müslim - İbn Mace - Müsned-i Ahmed.

eriştirip irşâd eyle, müezzinleri de mağfiretine mazhar kıl."[8]

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir: "Aziz ve Celil olan Rabbin, dağın bir kesiminde ezan okuyup namaz kılan davar çobanının (hayret uyandıran bu halini pek) beğenir. Onun için Aziz ve Celil olan Allah der ki: Benim bu kuluma bakın, ezan okuyor, namaz kılıyor ve benden korkuyor. Gerçekten ben kulumu bağışladım ve onu Cennete yerleştirdim (yerleştireceğim)."[9]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ezan ve ikamet, fakihlerin çoğuna göre, sünnettir. Ezanı kifayet üzere vacib sayanlar da olmuştur.

Ezan, beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için sünnettir, diğer namazlar için sünnet değildir. Çünkü bu hususta tevatür derecesinde rivayet ve nakiller vardır.[10]

Şâfiîler'e göre: Farz namazlar için ister eda, ister kaza olsun, ezan okumak, ikamet getirmek sünnet-i kifayedir, bir mahalle, köy ve beldede bir veya birkaç kişinin ezan okumasıyla diğerlerinin üzerinden o sünnet kalkmış olur. Nitekim önceki ilim adamlarıyla, sonrakiler bu sünnete devam etmişlerdir. Hem Buhari ve hem Müslim'de rivayet edilen, "Namaz hazır olduğu zaman, biriniz size ezan okusun." mealindeki hadis açık delillerden biridir.[11]

Mâlikiler'e göre: Ezan, halkın cemaat halinde namaz kıldığı mescid ve benzeri yerlerde, ihtiyarî vakitte farz-ı ayn olan namazlar için okumak kifayet üzere sünnettir. İsterse birkaç cami birbirine bitişik olsun, her- birinde ayrı ayrı ezan okunur. Nafile ve kazaya kalmış namazlar için ezan okunmaz. Onun gibi farz-ı kifâye olan cenaze namazı için de okunmaz. Aynı zamanda

---

8 Ebu Davud - Tirmizî

9 Ebû Davud - Nesai - Ahmed

10 Şerhu Fethulkadir/Babü'l-ezan: 1/187, 168

11 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi'l Menheci't-Tullâb/Babü'l-ezan: 1/33

zaruri vakitte de ezan okunmaz. Bu saydıklarımız için ezan okumak mekruhtur. Çölde, bayırda yalnız başına olup namaz kılan kimsenin ezan okuması ise, menduptur.[12]

Hanbelîler'e göre: Ezan, beş vakit namaz için müekked bir sünnettir; vâcib değildir. Bazısına göre, farz-ı kifâyelerden biridir, bir kısmının ezan okumasıyla diğerlerinin üzerinden kalkar. Ezan ve ikametsiz namaz kılan kimsenin bir görüşe göre, namazı sahihtir. Diğer bir görüşe göre, ezan vacibdir, ancak şehir ve kasaba halkına vacibdir, yolculara vâcib değildir. Şehir halkı işitebiliyorsa, bir tek ezan kâfi gelir. Evinde namaz kılan kimse için de oturduğu beldede okunan ezan yeter.

Kaza namazı kılarken veya vakit dışında namaz kılınırken ezan aşikar okunmaz. Kaza namazını cemaat halinde kılanlara, ilk vaktin kazası için bir ezan yeter, ondan sonra kaza edilen her namaz için ikamet getirirler.[13]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Zeylâî, ezanın sadece beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için sünnet olduğunu, yukarıda konunun başında geçen hadislerle çıkarım yaparak belirttikten sonra, iki bayram, güneş tutulma namazları için sünnet olmadığına temasla diyor ki: "Sahîh-i Müslim'de Cabir b. Semure'den yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber birkaç defa bayram namazını ezansız ve ikametsiz kıldık.

Yine Sahîh-i Müslim'de Hz. Aişe'den yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulma olayı meydana geldi. Bunun üzerine, O, bir çağırıcı göndererek es-Salâtu camia diye nida ettirdi..."

Bu sahih rivayetten de Güneş ve ona kıyasla Ay tutulma olayından dolayı kılınacak "husuf ve küsûf" namazları için ezan meşru kılınmamıştır.

12 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa/Hükmü'l-ezan: 1/313

13 Mu'cemü'l-Fıkhu'l-Hanbelî/Ezan: 1/23

Cuma namazına gelince, o hususta hem âyet, hem de Sâib b. Zeyd (radıyallahu anh) hadisi vardır.

5 nolu Ebû Derdâ hadisini İbn Hibban ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Hakim onun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvud ise, aynı hadisi şu lâfızla rivayet etmiştir: "Bir kasaba veya çölde üç kişi bulunur da içlerinde namaz kılınmazsa, mutlaka şeytan onlara üstünlük sağlar. Sana gereken, cemaate gerekli olmandır, çünkü kurt ancak sürüsünden ayrılanı yer."[14]

Şevkanî, Ebû Derdâ hadisini açıklarken İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbel'in beş vakit namaz ve bir de cuma namazı için ezanın vâcib olduğunu söylemişse de, iki mezheple ilgili kaynak eserlerde Mâlikîler'e göre, müekked sünnet, Hanbelîler'e göre ise, bir görüşe göre vacib, bir görüşe göre müekked sünnet olarak tespit edilmiş ve müekked sünnet diyenlerin görüş ve tespiti ağırlık kazanmıştır.[15]

Yine Şevkanî ve diğer bazı ilim adamları, ezan hakkında Şâfiler'in üç ayrı görüşünden söz ederler: Bir kısmına göre, farz-ı kifâyedir. Bir kısmına göre, sünnettir. Diğer bir kısmına göre, cumadan başka farzlar için sünnet, cuma için farz-ı kifayedir. İmam Şafiî ise El-Ümm adlı eserinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in farz namazlar için ezanı sünnet kıldığını, bunun dışındaki namazlar için ezan ile emrettiğini tespit eden olmamıştır, diyerek her türlü farklı görüşü bertaraf etmiştir.[16]

6 nolu Mâlik b. Huvayris hadisi, müezzin için yaş ve üstünlük aranmayacağına delâlet etmektedir. İmamette ise durum bunun aksinedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Beş vakit ve bir de cuma namazı için ezan okumak sünnettir.
2. Ezanı vaktin evvelinde okumak sünnet veya müstehabdır.

---

14 Neylü'l-Evtar: 2/36

15 Ebû Dâvud/Salat: 46. Ahmed: 5/196 - 6/446

16 El-Ümm/Babu cumai'l-ezân: 1/82

3. Ezandan sonra ikamet getirmek de sözü edilen namazlar için sünnettir.

4. Ezan ve ikamet namaza dahil sünnetlerden değildir, namaz dışında fakat onunla ilgili bir sünnettir.

5. Müezzinin daha bilgili ve daha yaşlı olması söz konusu değildir. Vakitleri iyice bilip tayin etmesi ve sesinin müsait bulunması yeterlidir.

6. Mahalle camiinde veya mescidinde okunan ezan evlerde duyuluyorsa o takdirde evinde namaz kılanların ezan okumasına gerek yoktur. Sadece ikametle yetinirler.

7. Çölde, dağda ve bayırda ezan sesi işitilmiyorsa, orada bulunan müslüman hem ezan okur, hem ikamet getirerek namazını kılar.

8. İmam güvenilir, bilgili, olgun ve salih amel sahibi olmalıdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in makamını işgal etmektedir.

9. Ezan şeytanların uzaklaşmasına, meleklerin yaklaşmasına sebep olur.

10. Yaş ve bilgi itibariyle kim daha büyükse, o imam olur.

11. Kimselerin olmadığı tenhâ yerlerde namaz vakti girince ezan okuyup namaz kılmak hem kulu bu borçtan kurtarır, hem de yaptığı bu amel Allah yanında en güzel şekilde değerlendirilip mükâfatlandırılır. Çünkü dağda, bayırda ezan okuyup namaz kılmak, ibâdet etmek, her türlü gösterişten uzak, her yönüyle ihlâsa yönelik bir anlam taşır.

EZANIN SIFAT VE LAFIZLARI

İslâm, ibadeti âdetten ayırmıştır. Ezan, abdest, gusül dâhil, bütün ibâdetler belli bir plân ve programa bağlanmıştır. Ezan ve ikamet de bizzat Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından, Cibril (aleyhisselam)'ın öğretisi doğrultusunda hem lâfızları, hem sıfatı belirlenmiştir. Artık onu ne değiştirmemiz, ne de ilâvede bulunmamız veya noksanlaştırmamız caiz değildir.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَقَ عَنِ الزُّهْرِى عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ لَمَّا أَجْمَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَضْرِبَ بِالنَّاقُوسِ وَهُوَلَهُ كَارِهٌ لِمُوَا فَقَتِهِ النَّصَارَى طَافَى مِنَ اللَّيْلِ طَائِفٌ وَأَنَا نَائِمٌ رَجُلٌ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَخْضَرَانِ وَفِى يَدِهِ نَاقُوسٌ يَحْمِلُهُ، قَالَ: فَقُلْتُ يَا عَبْدَاللهِ أَتَبِيعُ النَّاقُوسَ؟ قَالَ وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ قَال قُلْتُ نَدْعُو بِهِ إِلَى الصَّلاَةِ، قَالَ:أَفَلاَ اَدُلُّكَ عَلَى خَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقُلْتُ بَلَى، قَال تَقُولُ اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ إِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ إِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ للهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ للهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ،لاَ اِلَهَ إِلاّ اللهُ. قَالَ ثم اِسْتَأْخَرَ غير بعيد قال ثم تقول إذا أقمت الصلاة اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ إِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ للهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةِ، قَدْ قَامَتِ

الصَّلاَةِ، اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ،لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ. فَلَمَّا اَصْبَحْتُ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاَلِهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُ فَقَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاَلِهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ هَـذِهِ الرُّؤْيَا حَقَّ إِنْشَاءَ اللهِ ثُمَّ أَمَرَ بِالتَّأْذِينِ فَكَانَ بِلاَلاً مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ يُؤَذِّنُ بِذَالِكَ وَيَدْعُو رَسَولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاَلِهِ وَسَلَّمَ اِلَى الصَّلاَةِ قَالَ فَجَاءَهُ فَدَعَاهُ ذَاتَ غَدَاةٍ اِلَى الْفَجْرِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاَلِهِ وَسَلَّمَ نَائِمٌ فَصَرَخَ بِلاَلٌ بِأَعْلَى صَوْتِهِ الصَّلاَةَ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ.

Muhammed b. İshak'dan, o da Zuhrî'den, o da Said b. Müseyyeb'den, o da Abdullah b. Zeyd b. Abdirabbih'den rivayetle, Abdullah'ın şöyle dediğini haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Nasârâ'ya (hıristiyanlar) muvafakat arzettiği için hoşlanmadığı halde (namaza davet için) çan çalınması üzerinde toplanmışlardı. Geceleyin uyuduğum sırada etrafımda bir kimsenin dolaştığını, üzerinde yeşil iki elbise bulunan bir adamın elinde bir çan taşıdığını gördüm. Ona: 'Ey Allahın kulu! Çanı satar mısın?' diye sorduğumda, bana: 'Onu ne yapacaksın?' dedi. Ben de, 'onunla (müslümanları) namaza çağırırız' dedim. Bunun üzerine o bana şöyle dedi: 'Bundan daha hayırlı bir şeye irşad edip yol göstereyim mi?' diyerek öneride bulundu. Ben de 'evet, göster' dedim. 'O halde şöyle (davette) bulunursun: Allahu Ekber, Allahu Ekber, Eşhedü Ella İlahe İllallah Eşhedü Ella İlahe İllallah; Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah, Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah. Hayye Ala'ssala, Hayye Ala'ssala, Hayye Ala'l-Felâh, Hayye Ala'l-Felah. Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallah.

Sonra o adam biraz geriye çekilip pek uzaklaşmadan şöyle dedi: Namaz kılmaya kalktığında şöyle ikamet getir: Allahu Ekber Allahu Ekber, Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah. Hayye

Ala'ssalat, Hayye Ala'l-Felah; Kad Kameti'ssalatü Kad Kameti's-Salatü, Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah...

Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh) devamla diyor ki: Sabah olunca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim ve gördüğüm rüyayı kendisine haber verdim. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) 'İnşâallah bu rüya hakktır' Sonra da ezan okunmasını emretti ki, Hz. Ebûbekir (radıyallahu anh)'ın (azadlı) kölesi Bilâl bu (benim görüp naklettiğim) sözlerle ezan okudu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i bununla namaza çağırıyordu. Nitekim bir defa sabahleyin fecr (namazı) için gelip onu çağırdı. Biri ona: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) uyuyor dedi. Bunun üzerine Bilâl sesinin bütün yüksekliğiyle "Es-Salatü Hayrün Mine'n- Nevm' dedi."

Said b. Müseyyeb diyor ki: "Böylece bu kelime sabah ezanına dahil edildi."[17]

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Davud'un Muhammed b. İshak tarîkiyle Muhammed b. İbrahim et-Teymi'den, o da Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den, o da babasından rivayetle Zeyd (radıyallahu anh)'ın şöylediğini söylemiştir: "Sabah olunca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip gördüğüm rüyayı haber verdim. Buyurdu ki: 'Şüphesiz ki o hakk bir rüyadır, inşâalah. Kalk da gördüğünü Bilâl'a aktar. Çünkü gerçekten o, senden daha yüksek (ve güzel) seslidir. Bunun üzerine kalkıp gördüğüm şeyi Bilâl'e naklettim ve o da onunla ezan okudu. O sırada evinde oturan Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) ezan sesini işitince, üstlüğünü yerde sürüyerek dışarı çıktı ve şöyle diyordu: 'Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, Abdullah'ın gördüğünün aynını ben de (rüyamda) gördüm...' Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: 'Hâmd Allah'a mahsustur..."[18]

Tirmizî bu hadisin hasen ve sahih olduğunu belirtmiştir.

---

17 Ebû Davud/Salat: 28. İbn Mace/Ezan: 1. Darimî/Salat; 3. Ahmed; 4/42

18 Tirmizi/Mevakıt: 25. Ebû Dâvud/Salat: 28. İbn Mace/Ezan: 1. Darimî/Salat: 3. Ahmed; 4/42

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek söylemesi, ancak kad kameti's-sala sözünü çift söylemesi emredilmişti."[19]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ezanın (her cümlesi) ikişer ikişer (defa), ikamet ise, birer birer (defa) okunurdu. Ancak (müezzin) ikamette iki defa kad kameti's-salat, kad kameti's-salah derdi. Biz de ikameti işitince abdest alıp namaza (durmak üzere) çıkardık."[20]

Ebû Mahzure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona ezanı şöyle öğretmiştir: Allahu Ekber Allahu Ekber, Eşhedü Ellâ İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammeden Rasûlullah, Eşhedü Enne Muhammed'en Rasulullah. Sonra dönüp iki defa Eşhedü Ella İlahe İllallah, İki Defa Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah, iki defa Hay Ye Ala's-Salah, iki defa Hayye Ala'l-Felah ve sonra da Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlâhe İllallah dedi.[21]

Böylece tekbiri başlangıçta dört defa söylemiştir.

Beşlerin Ebû Mahzure'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona ezanı 19 kelime, ikameti 17 kelime olarak öğretmiştir.

Ebû Mahzure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e, 'bana ezanın sünnetini öğret, dedim. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de ona ezanın sünnetini öğretti ve şöyle buyurdu: 'Sabah namazı olursa (Onun ezanına şunu ilâve ederek) dersin ki: Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mine'n- Nevm. Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah."[22]

---

19 Buharî/Ezan: 1-3. Enbiya: 50 Müslim/Salat: 2, 3, 5. Ebû Davud/Salat: 29. Tirmizî/Salat: 27. Nesâi/Ezan: 2. İbn Mace/Ezan: 6. Darimî/Salat: 6. Ahmed- 3/103, 189

20 Ebû Dâvud - Nesâî - Ahmed: 2/85, 87

21 Müslim - Nesâî - Ahmed: 3/403, 409

22 Ebû Davud - Ahmed: 3/408, 409

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hanefîler ezanın mâruf ve mütevatir olan elfaz ve elfazdaki tekrarla okunacağını söylerken, bu mes'elede Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh), Ebû Mahzure hadisleriyle çıkarım yapmışlardır. Şehadet kelimesinde terci' olmadığına yani iki şehadeti önce kendisi duyacak kadar alçak sesle ikişer defa söyledikten sonra ikişer defa da sesini yükselterek söylemek, yoktur. Şâfiîye göre, terci' vardır. İmam Şafiî bu hususta 196 nolu Ebû Mahzure (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmıştır. Yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Mahzure'ye ezanı öğretirken, o, Allahu Ekber Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber diye başlayıp dört defa söyledikten sonra her iki şehadeti söylerken sesini iyice alçaltmıştı.

Hanefiler, bu hadisi, yani Şâfiîler'in delil gösterdikleri hadisi şöyle yorumlamışlardır: Ebû Mahzure, ya kâfirlerden korktuğu için veya sesi tok ve yüksek tona sahib bir kimse. Cahiliyye devrinde o gür sesiyle Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e dil uzatırdı. İslâm'a girip küfrün kirlerinden arındıktan sonra ezan okumayı öğrenirken iki şehadete gelince, o günleri hatırlayıp utanmış ve sesini elde olmayarak alçaltmıştır. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu çağırıp uyarmış ve dön yeniden, sesini iki şehâdetle yükselt de kâfirleri iyice öfkelendir, buyurmuştur.[23]

İkamete gelince, o da çoğu ilim adamlarına göre, ezan gibi ikişer ikişer söylenir. Şâfiî ve Mâlik'e göre, birer defa söylenir. Ancak Kad Kameti's-Sala cümlesi iki defa söylenir. Şâfiîler bu meselede 194 nolu Enes hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Hanefiler ise Abdullah b. Zeyd hadisiyle çıkarım edip ezanın on dokuz, ikametin on yedi kelime olduğu rivâyetini delil kabul etmişlerdir.[24]

Tesvib hususuna gelince, Hanefiler'e göre, sadece sabah ezanında Hayye Ala'l-Felah'dan sonra Es-Selatu Hayrün Mine'n-Nevm denilir ve bu da iki defa tekrarlanır. Bu cümleye tesvîb denilmesinin sebebi, Rasulullah

23 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Babul-ezan: 1/148

24 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Babul-ezan: 1/148

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), diğer bir rivâyete göre, mü'minler bunu beğenip tasvib etmişlerdir. Çünkü mü'minlerin iyi ve uygun gördüğü şey, Allah yanında da iyi ve uygundur.[25]

Şâfiîler'den bir kısmı, yatsı ezanında da tesvîb'in müstehab olduğunu söylemiştir.

Şâfiîler'e göre: Gerçi Hanefîler'in görüşünü aksettirdiğimiz maddede Şâfiîler'in görüşüne kısmen yer vermiştik, önemine binâen daha geniş bilgi vermemizde yarar görüyoruz:

Ezanda yer alan cümleler ikişer ikişer, ikâmette yer alan cümleler -kad kameti's-salah cümlesi dışında- birer birer söylenir ve bu sünnettir. Ayrıca iki şehadette terci' yapılır, yani önce her biri ikişer defa alçak sesle, sonra ikişer defa da yüksek sesle söylenir. Böyle yapmak da keza sünnettir. Sabah ezanında tesvib'e yer vermek sünnettir.[26]

Mâlikiler'e göre: Ezan konusunda Mâlikîler ile Şâfiîler aynı görüştedirler. İmam Mâlik de terciin sünnet olduğunu söylemiştir. Sabah namazında ise, diğer mezheplerde olduğu gibi tesvîb yapmak, yani Es-Salatu Hayrün Mine'n-Nevm demek de ona göre sünnettir, bu, hem mukim iken, hem yolculuk halinde ezan okununca söylenir. İmam Mâlik bu konuda Ebû Mahzure (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmıştır.

İkamet ise bu mezhebe göre de şöyle söylenir; Allahu Ekber, Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah. Hayye el Es-Salah, Hayye el El-Felah. Kad Kameti's-Sala. Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlahe İllallah...

İmam Mâlik ikamet meselesinde ise 194 nolu Bilâl hadisiyle çıkarım etmiştir.[27]

---

25 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Babul-ezan: 1/148

26 es-Siracü'l-vehhac Alâ Metni'l-Minhac / Faslü'l-ezan ve'l-ikame: 37. Fethü'l Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab / Babü'l-ezan: 1/34

27 El-Müdevvenetü'l-kübrâ/Fi'l-ezanı 1/57, 58

Hanbelîler'e göre: Ezan on beş kelimeden ibarettir ki, onu Bilâl okumuştur, öyle ki, Bilâl (radıyallahu anh) aldığı tâlimat üzerine ezanı şu lâfızlarla okuyup bitirmiştir: Allahu Ekber, Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah. Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah, Eşhedü Enne Muhammed'den Rasulullah. Hayye Ala's-Salah, Hayye Ala's-Salah. Hay- Ye Ala'l-Felah, Hayye Ala'l-Felah. Allahu Ekber, Allahu Ekber, La İlahe İllallah.

İmam Ahmed b. Hanbel, Bilâl (radıyallahu anh)'ın bu şekilde ezan okuduğunu tespitle çıkarım yapmıştır. Yine ona göre, ezanda terci' yoktur. Nitekim Sevrî ile rey taraftarları ve İshak b. Rahuye de aynı görüştedirler.[28]

Sabah ezanında ise iki defa Es-Salatü Hayrun Mine'n- Nevm demek de sünnettir ki, buna tesvib denir. Başka ezanlarda bu cümleyi söylemek mekruhtur.[29]

İkamet ise, Hanbelîler'e göre, birer defa söylenerek yerine getirilir. Allahu Ekber. Allahu Ekber Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Enne Muhammed'en Rasulullah. Hayye Ala's-Salah, Hayye Ala'l-Felah. Kad Kameti's-Salah. Allahu Ekber. La İlahe İllallah... şeklinde okumak sünnettir. Şâfiî de aynı görüştedir.[30]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

17 nolu Muhammed b. İshak'ın Zührî'den rivâyet ettiği hadisi aynı zamanda Hâkim de birinci tarikten rivâyet ve tahrîc etmiş ve "Abdullah b. Zeyd kıssasında bu rivâyetlerin en üstünü ve en seçkinidir" demiştir. Çünkü Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb de aynı hadisi Abdullah b. Zeyd'den işitmiştir. Yunus, Ma'mer, Şayb ve İbn İshak ise Zührî'den rivâyet etmişlerdir. Bu zatların sözü edilen hadisin rivâyetinde İbn İshak'a tabi' olmaları, tedlis ihtimalini kaldırmaktadır. Çünkü Muhammed b. İshak'ın bazı hadisleri rivâyet ederken tedlîs yaptığı, yani muasırı olup görüştüğü halde bizzat kendisinden

---

28 El-Muğnî/Faslün el-aslâ fi'l-ezan: 1/404

29 Mu'cemü'l-Fıkhi'l-Hanbelî/Sıfatü'l-ezan: 1/26

30 El-Muğnî/Meseletün; 1/406

işitmediği halde işittim, demesi veya çağdaşı olduğu halde kendisiyle görüşmediği zattan hadis işittim diye rivâyette bulunması söz konusudur.

İkinci bir tarikle hadisi İbn Huzeyme ve İbn Hibban kendi Sahih'lerinde, Beyhâkî ile İbn Mace kendi Sünenler'inde tahrîc etmişlerdir.[31]

Muhammed b. Yahya ez-Züheli diyor ki: "Abdullah b. Zeyd'in verdiği haberlerde, Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den naklen rivâyet ettiği hadisten daha sahihi yoktur."

İbn Huzeyme kendi Sahih'inde ise şöyle demiştir; "Bu, nakil cihetiyle sahih bir hadistir. Çünkü Muhammed, kendi babasından işitmiştir. İbn İshak ise et-Teymî'den işitmiştir. Artık bunda tedlîsi gerektiren bir şey söz konusu değildir.

Bu anlamda bir hadisi Ahmed b. Hanbel ve Ebu Dâvud, Muhammed b. Amir El-Vakıfî tarikiyle Muhammed b. Abdullah'tan, o da amcası Abdullah b. Zeyd'den rivâyet etmiştir. Ancak Muhammed b. Amir zayıftır. Nitekim İbn Sirin ve İbn Maîn onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber İbn Hibban gibi bir hadis hafızı, onu sıkat güvenilirleri arasında zikretmiştir. İbn Adiy de onun zayıf olduğunu söylemiştir.[32]

Hâkim diyor ki: Kufe âlimlerinin, ezandaki cümlelerin ikişer, ikametteki cümlelerin de ikişer defa tekrar edilerek okunmasıyla ilgili delilleri, Abdurrahman b. Ebî Leylâ hadisidir. Ancak Abdurrahman'ın kimine göre, Muaz b. Cebel'den, kimine göre, Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiği söylenir. Hadiste, Allahu Ekber cümlesinin dört defa söylendiği yer almaktadır ki İmam Şafiî, İmam Ebû Hanife, İmam Ahmed ve Cumhur bununla çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Ebû Mahzûre'nin hadisi de onların çıkarım yaptığı rivayetlerden biridir. Nitekim Mekke halkının da ezanda tekbiri dört defa söyledikleri tespit edilmiştir ki, o devirde yaşayan ashabdan hiçbiri bunu red ve inkâr etmemiştir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Yusuf, tekbirin de ikişer defa getirilmesini

31 Neylü'l-evtar; 2/41

32 Mizanü'l-İ'tidal: 3/674 - 8017 nolu Muhammed b. Amir.

kabul ederler. Onlar da Müslim'in rivayet ettiği Ebû Mahzure hadisi ile ilgili diğer hadisleri delil olarak almışlardır. Nitekim Medine halkının ameli de bu doğrultuda cereyan etmiştir ki, sünnetleri en iyi bilenler de onlardır.[33]

Ayrıca İmam Mâlik ve onun görüşünde olanlar; yine Müslim'in yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Bilâl'e, ezanı ikişer ikişer okumasını emrettiğiyle çıkarım yapmışlardır. Aynı rivayette ikameti birer defa okuması yer almaktadır. Ancak müctehidlerin çoğu, Tekbirin dört defa tekrarlanması hakkındaki rivâyeti tercih etmişlerdir.

Terci' hususuna gelince: İmam Ebû Hanîfe ile rey taraftarları, ezanda yer alan iki şehadetin, ikişer defa alçak sesle, ikişer defa da yüksek sesle okunmasıyla ilgili rivâyetlere çıkarım yapmamış ve o bakımdan böyle yapmanın müstehab olmadığını söylemişlerdir. İmam Şâfii, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Mâlik'in bu hususta Ebu Mahzure hadisiyle çıkarım yaptıkları bilinmektedir. Nitekim İmam Nevevî Müslim şehrinde bu konuya temas ederek diyor ki: "Ezanda terci, Ebû Mahzure hadisiyle sâbit olmuştur ki, o sahîh bir hadistir ve ayrılık arzetmeyen bir fazlalığı da içine almaktadır; o bakımdan kabul edilmesi vâcibdir."[34]

Sabah ezanında tesvib mes'elesine gelince: İbn Mâce, Bilâl (radıyallahu anh)'ın bunu söylediğini, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in de takrir ettiğini nakletmiştir. Ancak bu hadisin isnadında bir zaaf olduğu görülmüştür. Ayrıca İbni Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri Bilâl hadisinde şu lâfızlar yer almaktadır: "Sabah namazı dışında hiçbir namazda tesvîb yoktur."

Bunun isnadında İsmâil El-Melâî bulunuyor ki, bu zat genellikle zayıf kabul edilmiştir. Zehebî onun, zayıflardan biri olduğuna dikkatleri çekmiştir.[35] Ayrıca İbn Ebî Leylâ'nın Bilâl'den işitmesi mümkün değildir. Çünkü İbn Ebî Leylâ, hicretin 17. yılında doğmuştur. Bilâl (radıyallahu anh) ise; hicretin 20

33 Neylü'l-evtar: 2/42

34 Şerhu'l-İmami'n-Nevevî Ala Sahih'il-İmam Müslim: 2/Sıfatü'l-ezan: 466

35 Mizânü'l-İ'tidal: 1/222 - 849 nolu İsmail.

veya 21. yılında Şâm'da vefat etmiştir. Kaldı ki, İbn Ebî Leyla Şam'lı değil, Kûfe'lidir.

Tesvîb ile ilgili rivâyetlerden birini Ebû Davud ve İbn Hibban Ebu Mahzure'den rivâyetle tahric etmişlerdir ki, o rivâyette şu fazlalık bulunuyor: "Sabah ezanında bulunduğun zaman, Hayye ale'l- felâh dedikten sonra, Es-salâtü hayrün mine'n-nevm, söyle..." Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Abdülmelik b. Ebî Mahzure bulunuyor ki, bu zatın durumu pek bilinmiyor ve Hars b. Ubeyd bulunuyor ki, onun hakkında da bazı şeyler söylenmiştir.[36]

İbn Huzeyme ise aynı rivâyeti İbn Cüreyc tarikiyle yapmış, İbn Mâce de başka bir tarikle tahric etmiştir. İbn Huzeyme bunun sahih olduğunu söylemiştir.

Tesvîb ile ilgili rivâyeti ayrıca Taberanî ve Beyhakî, isnad-i hasen ile İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan şu lâfızla yapmışlardır "Ezan, hayye alâ'l-felâh'dan sonra iki defa Es-Salâtu Hayrun Mine'n-Nevm ile okunurdu."

Yapılan tespitlere göre bu isnad sahihtir. Diğer yandan İbn Huzeyme, Darekutnî ve Beyhâkî, Hz. Enes (radıyallahu anh)'dan şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir: "Müezzinin sabah ezanında Hayya El-Felah dedikten sonra Es-Salatü Hayrun Mine'n-Nevm demesi sünnettir."

İbn Seyyidinnas, bu isnadın sahîh olduğunu söylemiştir.

Böylece sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demenin Hz. Ömer b. Hattab ve oğlu Abdullah; Enes, Hasan El-Basri, İbn Sirîn, Zührî, Mâlik, Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr, Dâvud ve Şafii'nin arkadaşları meşru' olduğunu, yani sünnete dayandığını söylemişlerdir. İmam Şafii'nin Kavl-i Kadîm'indeki ictihadı ve çıkarımı da bu anlamdadır. İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedir.

Ancak bu cümlenin hangi vaktin ezanının neresinde yer alması gerek-

---

36 Mizânü'l-İ'tidal: 3/631. 7888 nolu Muhammed. 1/438 - 1832 nolu Hadis.

tiği üzerinde farklı görüş ortaya koyanlar olmuştur. Ama meşhur olan tespit ve görüş, sabah ezanında ve yukarıda geçen hadislerde belirtilen yerde olmasıdır. İmam Nehaî ile İmam Ebû Yusuf'a göre, bütün namazlarda okunan ezanda yer alması sünnettir.[37]

Şa'bî ve arkadaşları, tesvîb'in yatsı ve sabah ezanlarında müstehab olduğuna kabul ederler. Hadislerin delâleti ise, sadece sabah ezanında meşru olduğunu gösteriyor. Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayete göre, ezanlarda tesvîb'in meşru olmadığını söylemişse de sahih rivayetle amel edilmiyecek bir açıklık ve kuvvette değildir.

19 nolu Enes hadisini rivayet eden Nesâî ve İbn Mâce sadece ikameti iytar yapması, yani yer alan cümleleri birer defa okumasını belirtmişler, ezanın çift çift okunması hakkındaki cümleye yer vermemişlerdir. Tirmizî de aynı rivayeti nakletmiştir.

Bilâl'e emreden zattan söz edilmemiştir. Ancak şer'î hükümleri o dönemde ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in emredeceğini düşünürsek, kimin emrettiği rahatlıkta anlaşılır. Nitekim Revh'ın Atâ'dan yaptığı rivayette, Bilâl'e ezan ve ikamet hakkında emredenin Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) olduğu açıklanmıştır. Bundan daha açık olan rivayeti ise, Nesâî'nin Kuteybe b. Abdülvehhab'dan yaptığı rivâyettir ki, orada "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem); Bilâl'a emretti..." denilmektedir.

Beyhakî ise, isnad-ı sahihle Enes (radıyallahu anh)'dan şu rivâyeti yapmıştır: "Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Bilâl'e ezanı çift çift ikameti tek tek okumasını emretti.

Ancak ikamette bütün cümleler tek söylenmez, Tekbir iki defa söylenir. Nitekim konunun başında naklettiğimiz Abdullah b. Zeyd hadisinde bu husus açıklanmıştır. Bazıları, ezanda tekbirin dört defa tekrarlanması dikkate alınınca, ona çift denildiğine göre, iki defa tekrarlanan Tekbir için tek

37 Neylü'l-evtar; 2/43

denilebilir.

Sonuç olarak ilim adamlarının cumhuruna göre ve Mekke, Medine, Hicaz, Şam, Yemen, Mısır, Mağrib ve diğer İslâm ülkelerinde ikametteki sözler birer defa söylenir. İmam Mâlik dışında diğer âlimlere göre, Kad Kameti's Salah tekrarlanır. Böylece Ömer b. Hattab, İbn Ömer, Enes, Hasan El-Basri Zührî, Evzâî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Yahya b. Yahya, Davud ve İbn Münzir'e göre ikamet on bir kelimedir. Onlara göre, tekbirler ve bir de Kad Kameti's-Salah sözleri tekrarlanır, ikişer defa söylenir, diğer kelimeler birer defa söylenir. Kad Kameti's-Salah Kelimesinin de bir defa söyleneceğini belirtenler arasında Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyir, İbn Sirin ve Ömer b. Abdülaziz bulunmaktadır. İmam Bağavî, bunun daha yaygın olduğunu, çoğu ilim adamlarınca tasvib edildiğini söylemiştir.

Onlara karşılık, Kad Kameti's-Salah fazlalığı dışında ikametin de ezan gibi, aynı cümle ve kelimeleri taşıdığını söyleyenlerin başında İmam Ebû Hanife, İmam Sevrî, İbn Mübârek ve Kufe âlimleri gelmektedir.

Bunlar, sözünü ettiğimiz görüş ve tespitlerine dayanak olarak Tirmizî ile Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği Abdullah b. Zeyd hadisini seçmişlerdir. Abdullah b. Zeyd'den bu konuda yapılan rivâyetler munkatı olmakla beraber, çıkarıma uygun görülmüştür. Nitekim Tirmizi, Abdullah'dan nakledilen rivâyeti sahîhleyerek şüpheleri gidermiştir. Öyle ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Mahzure'ye de ezan ve ikameti ikişer ikişer öğretmiştir, yani her cümleyi ikişer defa okumasını talîm etmiştir. Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâi'nin şart ve ölçülerine göre, Ebû Mahzure'nin hadisi sahihtir. Beşlerin yaptığı rivayette ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ebû Mahzure'ye ezanı 19 kelime, ikameti 17 kelime olarak öğrettiği anlaşılıyor. Bu da her ikisinde de cümlelerin ikişer defa tekrarlanmasını gösterir. Aynı zamanda, ikametin birer defa yapılmasını Bilâl'e emretmekle ilgili hadisten sonra söylendiği, çünkü Ebu Mahzure Fetih'ten sonra Müslüman olmuştur. Bilâl'e verilen emir ise, hicretin ilk yıllarında olduğu kesindir. O halde Ebu Mahzûre hadisiyle onun hükmünün kaldırıldığı anlaşılıyor.

Bu konuda ünlü hadis âlimi Ebû Şeyh diyor ki: "Bilâl, Mina'da ezan okurken Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de orada bulunuyordu. Bilâl hem ezanı, hem ikameti ikişer defa, yani her cümlesini ikişer defa tekrarlayarak okudu.[38]

20 nolu İbni Ömer (radıyallahu anh) hadisine gelince: Onu aynı zamanda İmam Şafiî, Ebû Âvâne, Darekutnî, İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Ebu Cafer El-Müezzin bulunuyor ki, bu hadisten başka kendisinden bir rivayet yapılmamıştır. Zehebî bu zat hakkında herhangi bir tespitte bulunmamıştır. İbn Hibbân, onun asıl adının Muhammed b. Müslim b. Mehren olduğunu, El-Hâkim ise, Umeyr b. Yezîd b. Habîb olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer, El-Hâkim'in bu hususta vehimde bulunduğunu belirtir.

İbn Mace'nin bu konuda Sa'd el-Kurez'den merfûân ve Ebû Kâfi'den bir benzerini rivayet ettiği görülmektedir ki, her iki rivayette zayıftır.

Buna rağmen, müctehid imamlardan bir kısmı bu hadisi de delil kabul ederek çıkarımda bulunmuşlardır.

21 nolu Ebu Mahzure hadisi, İmam Şafiî, Ebû Dâvud ve İbn Hibban da tahrîc etmişlerdir. İbn Kattan bu rivayeti dikkate alarak ezanın 19 kelime olduğunu belirtmiştir. Ebû Nuaym El-Mustahrec'de ve ayrıca Beyhâkî ezanda tekbirin dört defa söyleneceğini tespit etmişler ve Müslim'in de İshak'tan bu anlamda tahrîc yaptığını söylemişlerdir. Nitekim Ebû Âvâne de kendi Müstahrec'inde İbn El-Medeni tarîkiyle Muâz (radıyallahu anh)'dan bu anlamda bir rivayet yapmıştır.

Böylece tekbirin dört defa tekrarlanması ve şahadeteynde terci' yapılmasıyla ezanın kelimeleri 19'u bulmaktadır. İkamet'te ise, başlangıçta tekbirin dört defa tekrarlanması, şehadeteynde tercî'in terkedilmesi ve iki defa Kad Kameti's-Salah denilmesiyle kelimeler 17'ye ulaşmaktadır.

22 nolu Ebû Mahzure hadisiyle ilgili açıklamaları, Abdullah b. Zeyd ha-

---

38 Neylü'l-evtar: 2/47

disiyle ilgili tahlillerde yapmıştık. İbn Hibban ve Nesai de bunu rivayet etmiş, İbn Huzeyme sahihlemiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Abdülmelîk b. Ebî Mahzure ve Elaris b. Ubeyd bulunuyor ki, bu iki zat hakkında Zehebî'nin tespitiyle ilgili dipnotu nakletmiş bulunuyoruz.

Ebû Cafer Tahavî de bu konuda Ebû Mahzure hadisini bölümün baş kısmına alarak naklettikten sonra Ebû Mahzure'nin oğlu Abdülmelik'in anasının şöyle dediğini ilâve etmiştir: "Ben bunu Ebû Mahzure'den işittim." Ayrıca Ebû Âsım'ın da Abdülmelik'in anasının bu sözünü naklederek rivayete kuvvet kazandırıyor. Sonra Ali b. Şeybe'den yapılan rivayeti nakledip Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ebû Mahzure'ye: "Kalk, namaz için ezan oku!" buyurarak, yukarıda açıklandığı üzere ezanı ona öğrettiğine yer verdikten sonra bir cemaatin buna muhalefet ettiğini ve iki yerde bu muhalefetlerini ortaya koyduklarını belirtiyor. Birincisi, ezanın evvelinde dört defa Allahu Ekber denilmesi gerekir, demişler ve Abdullah b. Muhâyrız'ın Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine ezanı 19 kelime olarak öğrettiği rivayetini delil göstermişlerdir.

Bu rivayet ve görüş Hanefîler'ce daha sahih kabul edilmiştir. İkincisi, terci hususunda muhalefet etmişlerdir. Çünkü bir kısmına göre bu da sünnettir, bir kısmına göre, değildir. Sünnet olmadığını söyleyenler bu hususta İbn Merzuk'un, Abdullah b. Zeyd'den senedini de zikrederek naklettiği şu rivayete dayanmaktadırlar: "Gökten, üzerinde yeşil iki elbise veya yeşil iki üstlük bulunan bir adam indi ve yüksekçe bir duvar kalıntısı üzerinde ayakta durarak: Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber Allahu Ekber diyerek, (Ebu Mahzure hadisinde geçen ezana uygun) bir ezan okudu, ancak tercii zikretmedi." Abdullah (radıyallahu anh) kalkıp Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek gördüğü rüyayı haber verdi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet gördüğün (doğrudur ve hakktır). Sen onu Bilâl'e öğret..." buyurdu.[39]

Ebu Cafer, ikamet konusuyla ilgili rivayetleri de toplayıp nakletmiş-

39 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/131

tik. İkamet sözlerinin birer defa okunmasıyla ilgili rivayetleri öne alarak Ebu Kılâbenin Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan şu hadisi rivayet ettiğini naklediyor: "Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek okuması emredildi."[40]

Müellif bunu kuvvetlendirir mahiyette beş ayrı tarikden aynı rivayeti yapmıştır. Bu rivayetlere dayanıp ikametin her kelimesinin birer defa söyleneceğine muhalefet edenler ise, Kad Kametti's-Salah sözünün tekrarlanmasının gereği üzerinde durmuş ve İbn Ebî Davud'un, Simak b. Atiyye tarikiyle Ebû Kılâbe'den, onun da Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayeti delil göstermişlerdir: "Bilâl'e, ezanı çift, ikameti tek okuması, ancak Kad Kametis-Salah'ı tekrarlaması emredildi."

Ebû Cafer bu görüş ve tespite ağırlık kazandıran altı, yedi kadar rivayeti naklettikten sonra ikametin de ezan gibi ikişer ikişer okunup tekrarlanmasıyla ilgili rivayetlere geçiyor. Önce İbrahim b. Merzuk'un, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan yaptığı rivayeti, onun da Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan duyduğu hadisi delil olarak gösteriyor ki, sözü edilen hadisi 224 no ile az yukarıda meâlen yazmış bulunuyoruz.

Aynı hadisi Ali b. Şeybe'nin Yahya b. Yahya tarîkiyle yine Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan onun da ashab-ı kiram'dan bazılarından rivayetle naklederek birinci rivayeti kuvvetlendiriyor ve sonra da Abdullah b. Zeyd'in şöyle dediğini rivayet ediyor: "Kendimi töhmet altında tutmam endişesi olmasaydı, o yeşil elbiseli adamı uykuda değil, uyanık bir halde gördüğümü zannediyorum, derdim." O'nun bu sözlerini duyan Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Vallahi Abdullah'ı tavaf eden, yani onu ziyaret eden (adam şeklindeki melek) beni de ziyaret etti. Ancak Abdullah'ın benden önce anlattığını görünce susmayı tercih ettim."

Bu rivayetlerden, ezan ve ikametin Abdullah b. Zeyd tarafından Bilâl'e öğretildiği ve Bilâl'in de kalkıp hem ezanda, hem ikâmette cümleleri ikişer defa tekrarlayarak okuduğu ve bundan önceki rivayete muhalif bir anlam ve hüküm taşıdığı anlaşılıyor. Sonra da Bilâl'den yapılan rivâyette, kendisi-

40 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/1132-133

nin Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra da ezan ve ikameti ikişer ikişer, yani her cümlesini ikişer defa tekrarlayarak okuduğunu söylemiştir.[41]

Ayrıca Ahmed b. Davud'un, Yakub b. Humeyd, Abdurrezzak, Ma'mer, Hammad, İbrahim ve Esved'den, onun da Bilâl'dan yaptığı rivayete, Bilâl (radıyallahu anh)'ın ezan ve ikameti ikişer ikişer okuduğu belirtilmiştir.[42]

Diğer yandan yukarıdaki rivayetleri te'yîd eder mahiyette Ebû Bekre'nin Âsim tarîkiyle Ümmü Abdilmelik b. Ebî Mahzure'den yaptığı rivâyette, hem Abdülmelik, hem anası, Ebû Mahzure'nin şöyle dediğini işitmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), bana ikameti ikişer ikişer her cümlesini tekrarlayarak okumamı öğretti. Allahu Ekber Allahu Ekber. Eşhedü Ella İlahe İllallah, Eşhedü Ella İlahe İllallah. Eşhedü Enne Muhammed'er Rasulullah, Eşhedü Enne Muhammed'er Resulullah. Hayye Ale's-Salah, Hayye Ale's-Salah, Hayye Ale'l-Felah, Hayye Ale'l-Felah; Kad Kameti's-Salatü Kad Kameti's-Salah, Allahu Ekber Allahu Ekber La İlahe İllallah..."[43]

Anlaşıldığı gibi, ikamette geçen cümlelerin ikişer ikişer okunmasıyla, Kad Kameti's-Salah dışındaki cümlelerin birer defa okunması hakkında hayli rivâyet vardır. Müctehid imamlar da o yüzden farklı görüş ortaya koyup farklı delillerle çıkarım yapmışlardır.

Bir yanda Ebû Mahzure hadisi vardır ki, hem ezanın, hem ikametin ikişer defa tekrarlanarak okunduğu belirtiliyor; diğer yanda İbn Ömer hadisi yer alıyor ki, ona göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ezandaki cümleler ikişer defa tekrarlanarak; ikamet ise Kadkameti's-Salah dışında kalanlar birer defa söylenerek yerine getirildi. İmam Mâlik de bu rivayetle çıkarım yapmıştır.

Allahu Ekber'in dört defa tekrarlanmasına gelince, bunu Ebû Davud tahrîc etmiştir. Şeyh ise El-İmam adlı eserinde diyor ki: "Ebu Âvâne kendi

41 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/134

42 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/134

43 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/134

Müsned'inde Ali b. El-Medeni'den, onun da Muâz b. Hişam'dan, onun da babasından, onun da Amir'den yaptığı rivayette, Tekbir'in dört defa tekrarlanacağı yer almıştır."[44] Böylece ezanın 19 kelime olduğu sıhhat kazanıyor. Abdullah b. Zeyd'in rüyası da aynı hususu belirtir mahiyettedir. Nitekim Ebû Hanîfe, İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel bu rivayetlerle çıkarım yapmışlardır.

Ancak Ebû Davud'un, Tekbir'in dört defa tekrarlanmasıyla ilgili rivâyet zincirinde Muhammed b. Abdülmelik b. Ebi Mahzure bulunuyor ki, İbn Kattân onun durumu pek belli olmadığından bahisle rivâyetinin muâllel olduğunu, yani sıhhatini zedeleyen bazı kusurların söz konusu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca râvîlerden Haris b. Ubeyd'in de zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Maîn de aynı görüştedir. Daha önce Zehebî'nin bu iki zat hakkındaki tespitlerini de nakletmiştik. Ancak Ebû Hâtim, "onun hadisi yazılır, fakat delil gösterilmez" demiştir.

Aynı zamanda Ebû Mahzûre'den yapılan rivâyetler arasında da açık bir farklılık vardır; bir rivâyette dört defa tekrarlandığından, bir başka rivâyette iki defa tekrarlandığından bahsedilmiştir. Ne var ki, Tekbir dört defa tekrarlanır rivayetini sikat (güvenilir) kabul edilen hafızlar yapmışlardır ki, ilim adamlarının çoğu onların rivayetini dayanak seçmişlerdir.[45]

Sabah ezanında tesvib konusuna gelince, az yukarıda bu hususta-ki rivayetleri kısmen nakletmiş idik. Burada, konunun önemine binâen Tahâvî'nin tespitlerini de nakletmek suretiyle ona açıklık getirmek istiyoruz:

Bir grup sabah ezanında tesvib'i mekruh saymıştır. Onlar bu hükümlerinde Abdullah b. Zeyd hadisini delil saymışlardır. Diğer bir grup onlara muhalefet ederek, bunun sabah ezanında müstehab olduğunu söylemişlerdir. İkincilerin delili ise, her ne kadar Abdullah b. Zeyd'in rüyasında ve Bilâl'e öğretmesinde bu cümleye yer verilmemişse de bilâhare Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Mahzure'ye Es-Salatu Hayrün Mine'n-Nevm

44 Nasburraye: 1/ Babü'I-ezan: 258

45 Nasburraye: 1/255-259

cümlesini ezana dahil etmesini emretmiştir.[46] Nitekim Ali b. Ma'bed'in Revh b. Ubade'den, onun da İbn Cüreyc'den, onun da Osman b. Sâib'den, onun da Ümmü Abdilmelik'ten, onun da babası Ebu Mahzure'den yaptığı rivayette deniliyor ki: "Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabahın ilk ezanında Ebu Mahzure'ye Es-Salatü Hayrün Mine'n Nevm' Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demesini öğretti"[47]

Ali'nin Heysem b. Hâlki b. Yezîd'den yaptığı rivâyette, Abdülaziz b. Refî'in Mahzure'nin şöyle dediğini işittiği belirtilmiştir: "Ben henüz çocuk denecek yaşta idim ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu: "Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm söyle.

Tahavî diyor ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu cümleyi Ebu Mahzure'ye öğretince, haliyle Abdullah b. Zeyd'in Bilâl'e öğrettiği üzerine bir fazlalık olmuştur.[48]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, adı geçen şöyle demiştir: "İlk ezanda Hayye Ala'l-Felah'tan sonra Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm, Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm cümlesi yer alırdı."

Hz. Enes (radıyallahu anh)'dan de bu mealde bir rivayeti İbn Ebî Davud, Amir b. Avn'dan o da Muhammed b. Sirin'den yapmıştır.

Böylece güvenilir iki büyük sahabi tesvibin meşruiyetini ifade ediyorlar. O bakımdan İmam Ebû Hanîfe ile iki arkadaşı bu rivayetlerle çıkarım yaparak sabah ezanında Hayye Ale'l Felah'tan sonra iki dafa Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demenin sünnet olduğunu kabul etmişlerdir.[49]

---

46 Şerhu Meâni'I-Asâr: 1/136

47 Şerhu Meâni'I-Asâr: 1/137

48 Şerhu Meâni'I-Asâr: 1/137

49 Şerhu Meâni'I-Asâr: 1/137

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ezanda başlangıçtaki tekbir dört defa tekrarlanır.

2. İki şehadetin terci' suretiyle tekrarlanması hakkında ictihad ve çıkarımlar farklıdır: İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e göre sünnettir. Diğer iki mezhebe göre, terci' yapılmaz.

3. Sabah ezanında tesvîb yani Hayye Ala'l-Felah'tan sonra iki dafa Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm demek, dört mezhebe göre de sünnettir.

4. İkameti, müctehidlerden bir kısmı tek tek, yani ikamette yer alan Kad Kameti's-Salah dışındaki cümleleri birer defa söylemek, diğer bazısına göre ikişer defa söylemek sünnettir. İmam Şafiî ile İmam Mâlik birer defa; İmam Ebû Hanîfe ise ikişer defa tekrarlanarak okunur, İmam Ahmed de birer defa okunmasının müstehab olduğunu söylemiştir.

5. Aklı erip iyiyi kötüden ayırt edecek yaşa gelen çocuğun ezan okuması caizdir.

6. Namaza davet hususunda, Abdullah b. Zeyd ile Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'in rüyası, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e Cebrail (aleyhisselam) tarafından verilen bilgiye uygun düşmüştür.

7. Ezan; kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. İnkârı küfrü gerektirir.

8. İlk ezan okuyan Bilâl olmuştur. O bakımdan sesi müsait olup makam bilenlerin ezan okuması sünnet veya müstehabdır.

9. Ezan okurken sesi yükseltmek sünnettir.

10. Ezandaki cümleleri ikişer defa, ikametteki cümleleri birer defa söylemek sünnettir. Ancak ikamette "Kad Kametis-Salah" cümlesi iki defa söylenir.

EZANDA SESİ YÜKSELTMEK

Ezan, Allah (celle celaluhu)**'nun varlığını ve birliğini; Hz. Muhammed** (Sallallahu aleyhi ve sellem)**'in Allah** (celle celaluhu)**'nun kulu ve Rasulu olduğunu ilân edip imân edenleri namaza ve kurtuluşa dâvet etmektir. O bakımdan yüksek sesle okunması sünnettir.**

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدَّ صَوْتِهِ وَيَشْهَدُ لَهُ كُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ.»

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz** (Sallallahu aleyhi ve sellem)**'in şöyle buyurduğunu söylemiştir;** "Müezzine sesinin yetiştiği yer nisbetince mağfiret olunur ve yaş-kuru ne varsa her şey onun lehine şahitlik eder."[50]

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ لَهُ: إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْبَادِيَتِكَ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلاَ إِنْسٌ وَلاَشَيْءٌ إِلاَّ يَشْهَدُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Abdullah b. Abdirrahman b. Ebi Sa'saa'dan yapılan rivayette, ashab'dan Ebû Saîd El-Hudrî (radıyallahu anh) ona şöyle demiştir: Görüyorum ki sen, davarları ve badiyeyi seviyorsun (çobanlıktan hoşlanıyorsun). Davarların yanında veya badiye (çölde) de bulunduğun zaman (namaz vakti olunca) ezan okurken sesini iyice yükselt. Çünkü gerçekten müezzinin sesinin ulaş-

50 Tecrîd-i Sarih Tercemesi: 2/564. Müslim - Ebû Davud - İbn Mâce - Nesai/Ezan: 14. Ahmed; 2/136, 411, 420, 458, 461

tığı yere kadar onu cin ve insandan ve diğer şeyden ne duyarsa, mutlaka Kıyamet gününde onun lehine şehadette bulunurlar. Ben bunu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim."[51]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ezanın sünnetleri, biri ezanın kendisine, diğeri müezzine raci' olmak üzere iki nev'e ayrılır. Ezanın kedisine raci olanı şunlardır:

- Ezanın aşikâr okunması, sesin iyice yükseltilmesi.
- Yüksekçe bir yerde okunması.
- Her cümle arasında az duraklaması.
- Kıbleye yönelerek okunması bu cümledendir.

Müezzine râci' olan sünnetler:

- Erkek olması, (kadının ezan okuması mekruhtur).
- Aklı dengesi yerinde olması, (delinin ezan okuması mekruhtur).
- Takva sahibi olması,
- Sünneti bilen bir kişi olarak tanınması,
- Namaz vakitlerini bilmesi,
- Taharet üzere bulunması bu cümledendir. Ayrıca ezan okurken şehadet parmaklarını kulaklarına tıkaması da sünnettir.[52]

Şafiîler'e göre: Ezan okurken sesi yükseltmek sünnettir. Ancak içinde cemaatle namaz kılınıp cemaatı dışarı çıkmış cami ve mescidde aynı vaktin namazını kılmak isteyenler seslerini yükseltmeyerek ezan okurlar. O bakımdan yalnız başına namaz kılmak isteyen kimse, ezanı sadece kendisi duyacak kadar bir ses tonuyla okur. Şehir dışında ise, Ebû Saîd El-Hudrî hadisinde olduğu gibi, sesini iyice yükseltmesi sünnettir.[53]

---

51 Buharî/Ezan 5, Bed-i halk: 12, Tevhîd 52. İbn Mâce - Nesâî/Ezan; 14. Taberânî/Nida; 5. Ahmed; 3/35, 43

52 Bedayiü's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/150, 151'den özetlenerek.

53 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/33

Mâlikiler'e göre: Ezanda fazla tağannî edip tiz bir ses çıkarmayı İmam Mâlik şiddetli kerahat saymış, parmakları kulaklara tıkayarak okumayı ise, uygun görerek bunu müezzinin arzusuna bırakmıştır.[54]

Böylece bu mezhebe göre de ezan okurken, kendini fazla sıkmamak şartıyla sesini yükselterek ezan okuması müstehabdır.

Fethü'l-Allâm'da ezanın her cümelesinin tekrar edilmesinin sebebi açıklanırken şöyle denilmiştir: Çünkü ezan, hazır olmayanlara namaz vaktinin girdiğini duyurmak içindir, o bakımdan cümleleri tekrarlanır, okuyan yüksekçe bir yere çıkıp sesini yükseltir. Bütün bunlar meşru' görülmüş ve müstehab sayılmıştır. İkamette ise, hazırlara duyurmaya yönelik olduğundan hem tekrara, hem sesi fazla yükseltmeye gerek yoktur. O bakımdan alçak sesle okunması meşru' kılınmıştır.[55]

Hanbeliler'e göre: Çevreye namaz vaktini daha iyi duyurabilmek için ezan okurken sesi yüseltmek müstehabdır ve aynı zamanda böyle yapmanın sevabı daha büyüktür. Ebu Saîd hadisinde belirtildiği gibi, takatini aşacak şekilde kendini zorlayıp sesini yükseltmeye çalışması doğru değildir. Çünkü böyle yapmanın başta sesin iyice kısılması olmak üzere birtakım zararları da söz konusudur. Ezanda eğer herkes duysun diye okuyorsa, bazı yerlerde sesini yükseltmesi bazı yerde kısması da uygun değildir. Çünkü böyle yapmak, amaca ters düşer. Ancak kendi veya etrafındaki cemaat için okursa, o takdirde sesini kısması veya yükseltmesi caizdir.

Parmaklarını kulağına tıkıp okuması ve yüksek bir yere çıkıp orada ezan okuması da müstehabdır. Çünkü Ebu Katade'nin hadisinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Bilâl (radıyallahu anh)'a "Kalk da ayakta durup ezan oku!" buyurduğu tespit edilmiştir.[56]

Fıkhü's-Sünne'de bu konuya temasla deniliyor ki: "Müezzin ezan okurken sesini yükseltmesi müstehabdır; isterse yalnız olsun..." Eser sahibi Ebû

54 El-Müdevvenetetü'l-kübrâ/El-kelâmu fi'l-Ezan: 1/59

55 Fethü'l-allâm/babü'l-Ezan: 1/86'dan özetlenerek.

56 El-Muğni/Faslü'l-Ezan: 1/423'den özetlenerek.

Saîd El-Hudri hadisiyle çıkarımda bulunarak bu neticeyi belirlemiştir.[57]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

50 nolu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Hibban kendi Sahîh'lerinde tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Ebu Yahya Er-Râvî bulunuyor, İbn Kattan, bu zatın ma'ruf olmadığını söylemiştir.[58] Ancak Zehebî bu zat üzerinde durmamış ve zayıf olduğunu belirtir bir kayıt koymamıştır. İbn Hibban, onun isminin Sim'ân olduğunu iddia etmişse de hangi Sim'ân olduğunu belirtmemiştir. O bakımdan herhangi bir görüş belirtmek isabetli olmaz. Zehebî hadis ricali arasında üç tane Sim'ân'dan söz eder. Birincisinin kavi, ikincisinin sika, üçüncüsü gayr-i maruf olduğu söylenir.

Bu mealde bir hadisi Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, Bera' b. Âzîb (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir: "Müezzinin sesinin yetiştiği yer nisbetinde mağfiret olunur; yaş ve kuru ne varsa onun sesini işiten her şey onu tasdik eder. Kendisiyle birlikte namaz kılanların sevabının bir misli de ona vardır."

İbn Seken bu hadisi sahîhlemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ezan okurken müezzinin sesini yükseltmesi sünnettir.
2. Takatinin üstünde sesini yükseltmesi mekruhtur.
3. Namaz kılan kimse, eğer mahalle camiinde okunan ezan sesini işitmiyorsa, kendisi işitecek bir tonla ezan okur. Şehir dışında ise, sesini yükselterek okuması müstehabdır.
4. Müezzinlik çok şerefli dinî bir hizmettir.
5. Ezan sesini duyan canlı cansız ne varsa, Ahiret gününde müezzinin lehine şehadette bulunurlar.

---

57 Fıkhü's-Sünne/Mayüstehebbü li'l-müezzini: 1/117

58 Neylü'l-evtar/Babu ref'is-savt: 2/50

EZAN SESİNİ İŞİTİRKEN NE SÖYLENİR ?

Ezan her ne kadar namaz vaktini bildirmek için meşru kılınmışsa da, bütünüyle Hakk'ın sesi, İslâm davetinin mayasıdır. O bakımdan müezzinin okuduğu ezan sesini işiten mü'minlerin bu davete nasıl karşılık vermeleri gerekir? Bu karşılık iki türlü olur: Birincisi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in talimatına göre, ezan cümlelerini müezzinle birlikte tekrarlamak ve sonunda tavsiye edilen duayı okumak; İkincisi, çağrıya olumlu cevap vererek cami ve cemaate gitmek...

Ezan gibi ikamet edilirken de bazı şeyler tavsiye edilmiştir. Onları ilgili hadislerden konuyu daha iyi öğrenip uygulamamız mümkün:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: «إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَايَقُولُ الْمُؤَذِّنُ.»

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Nidayı (ezan) işittiğinizde, müezzinin dediği gibi söyleyin."[59]

Ömer b. Hattab Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müezzin Allahu Ekber Allahu Ekber dediği zaman, sizden biri de Allahu Ekber Allahu Ekber der; sonra müezzin Eşhedü Ella İlahe İllallah dediğinde, o da Eşhedü Ella İlahe İllallah der; sonra müezzin Eşhedü Enne Muhammed'er Rasulullah dediğinde, o da Eşhedü Enne Muhammed'er Rasulullah der; sonra müezzin Hayye Ala's-Salah deyince, o, La Havle Vela Kuvvete İlla Billah der; sonra müezzin Hayye Alal-Felah deyince, o yine La Havle Vela

59 Buharî/Ezan: 7, Salat: 1011. Tirmizi/ Salat: 40. Menakıb; 1. Nesâî/Ezan; 33,35, 37. İbni Mace/Ezan: 4. Taberani/Nida: 2. Darimî/Salat; 10 Ahmed; 1/120 - 2/ 168 - 3/6, 53, 90 - 4/92, 93, 95, 98, 200 - 3/9, 326

Kuvvete İlla Billah der; sonra müezzin Allahu Ekber Allahu Ekber deyince, o da Allahu Ekber Allahu Ekber der; sonra da müezzin La İlahe İllallah deyince, o da gönlünden La İlahe İllallah derse, Cennet'e girer."[60]

Şehr b. Havşeb'den, o da Ebu Ümâme'den veya Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından birinden rivayetle şöyle demiştir: "Bilâl ikamet getirmeye başladı. Kad Kameti's-Salah cümlesini söyleyince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Allah namazı hem ikame, hem idâme ettirsin." diye karşılık verdi. İkametin diğer yerlerinde ezanda olduğu gibi, Hz. Ömer'in hadisinde belirtildiği şekilde karşılık verdi, yani müezzinin ikamette söylediği cümleleri aynen söyledi.[61]

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim ezan sesini işittiği zaman,"

«اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ.»

derse, şefaatim ona helâl olur."[62]

Abdullah b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Müezzini işittiğiniz zaman, onun dediği gibi söyleyin. Sonra bana salât getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa salâvat getirirse, Allah onu on rahmet ile anar. Sonra da benim için Allah'tan vesile isteyin. Çünkü vesile Cennet'te bir makamdır ki, ancak Allah kullarından bir kula lâyık görülmüştür, umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için Allah'tan vesile isterse, şefaatim ona helâl olur."[63]

60 Müslim - Ebu Dâvud: Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan

61 Ebû Dâvud: Şehr b. Havşeb (radıyallahu anh)'dan

62 Buharî/Ezan: 8, Tefsir: 17. Ebû Davud/Salat 43. Nesâî/Ezan: 38 İbn Mâce/Ezan: 4. Ahmed: 3/337, 354

63 Müslim - Ebu Dâvud - Nesâî - Tirmizî: Abdullah h. Amir (radıyallahu anh)'dan

Enes b. Malik'den (radıyallahu anh) yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ezan ile ikamet arasında yapılan duâ reddolunmaz."[64]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ezan okununca onu işitenlere vâcib olan şey, ezana icabet etmektir. Zira Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Dört şey cefâdandır: Ayakta durup idrar eden, namazı henüz bitirmeden alnını (yapışan şeyleri gidermek) için silen, ezan okununca ona icabet etmeyen ve yanında anıldığım zaman bana salâvat getirmeyen..."[65]

Ezana icabet, müezzinin dediklerini demektir. Ancak Hayye Ala's- Ve Hayye Ala'l-Felah denilince La Havle Vela Kuvvete İlla Bi'llahi'l-Alîyyî'l-Azîm diye karşılık verilir. Bir de sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm deyince, "doğru söyledin, iyilik ve hayır işledin" denilir.

Müezzini cevaplamanın vacib veya sünnet olduğu ihtilaflıdır: İlimde şeyhlik derecesine yükselenlerin çoğu vâcibdir, derken İmam Kerhî, sünnet olduğunu söylemiştir.[66]

Şâfiîler'e göre: Ezan ve ikameti işiten kimselere -ister abdestli, ister abdestsiz, isterse cünüp olsunlar- müezzinin dediklerinin aynını söylemek, sadece Hayye Ale's-Salah Ve Hayye Ale'l-Felah söylenirken ve bir de sabah ezanında Es-Salatu Hayrun Mine'n- Nevm denilirken, bunları aynen söylemezler, iki hayye'de La Havle Vela Kuvvete İlla Billah, sabah ezanındaki tesvib 'de ise "Doğru söyledin, hayır ve iyilik işledin" der. İkamet'in Kad Kameti's-Salatu cümlesi söylenirken de "Allah hep kılınmasını ve devamını sağlasın ve beni namaz ehlinin sâlihlerinden eylesin!" diye dua eder. Aynı zamanda gerek müezzin, gerek onun sesini işitenlerin ezan ve ikametten sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selâm getirmele-

---

64 Tirmizi/Salat: 44, Daavat: 128. Ebû Dâvud/Salat: 35, 37. Cihâd, 39 Ahmed: 3/119. 155, 225, 254

65 İbn Adiy - Beyhakî: Hadisin zayıf olduğu tespit edilmiştir

66 Beday'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi' 1/155'den özetlenerek.

ri sünnettir. Sonra da şu duayı yaparlar: Allahümme Rabbe Hazihî'd-Da'veti't-Tammeti Ve's-Sala Ti'l-Kaime, Ati Muhammedeni'l-Vesilete Ve'l-Fazıle... Ve'd-Deracete'r-Rafia. Ve'b'ashü Makamen Mahmude- Nillezi Vaadtehü İnneke La Tuhlifu'l-Miad.[67]

Mâlikiler'e göre: Müezzinin sesini işiten herkes, ister abdestli, ister abdestsiz, ister cünüb, ister ayhali, isterse lohusa olsun ezanın cümlelerini aynen söyler. Ancak o vaktin farzını kılan kimsenin demesi müstehab değildir. Ayrıca, Hayye'lerde La Havle... ve sabah ezanında Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm'de "Doğru söyledin, hayır ve iyilik işledin" demek müstehabdır.[68]

Hanbelîler'e göre: Müezzinin sesini işiten kimsenin onun dediğinin mislini söylemesi müstehabdır. Bu hususta ilim ehli arasında muhalif bir görüşün olduğunu bilmiyorum. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "Nidayı (yani ezanı) işittiğiniz zaman müezzinin dediğini deyin" buyurduğunu Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Hayye Ale'larda ise La Havle Vela Kuvvete İlla Billah demek müstehabdır. Ahmed b. Hanbel'in bu hususta kesin görüş ve tespiti vardır.[69]

Hanbeliler son hususla ilgili olarâk El-Esrem'in Ebû Râfi'a isnâd ettikleri şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ezan sesini işitince, müezzinin dediğinin mislini söylerdi. Müezzin Hayye Ala's-Sala'ya gelince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem): La Havle Vela Kuvvete İlla Billah derdi."

İkamette de müezzinin dediği aynen tekrar edilir, ancak Kad Kameti's-Sala cümlesine gelince, "Allah hep kılınmasını ve devamını sağlasın!" diye duâ edilir. Hanbelîler bu meselede ise Ebû Davud'un ashabdan bazısına isnad ettiği **61** nolu hadisle çıkarım yapmışlardır.[70]

Bu konuda İmam Nevevi şöyle demiştir: "Ezan okunurken müezzinin

---

67 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/35

68 El-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/317, 318

69 El-Muğnî: 1/427

70 El-Muğni/limen semia'l-müezzine: 1/426, 427

sesini işiten abdestli, abdestsiz, cünüb, ayhali, lohusa, küçük ve büyük herkesin onun dediklerini bir bir söylemesi müstehabdır. Çünkü bunların hepsi de zikir ve namaz ehli sayılır. Ancak helada bulunan, cinsel temas halinde olan kimseler müezzine icabet etmezler, yani onun dediklerini söylemezler. Helâdan çıkınca, ezan hâlâ devam ediyorsa ona uyarak okunan cümleleri aynen söyler. Kur'ân okuyan ve zikir halinde olanlar ise, o sırâda okumayı ve zikri bırakıp ezana icabet ederler. Ders okutanlarla, okuyanlar da öyle"[71]

Hayye Ale'larda La Havle denilmesinin birçok hikmetleri varsa da en başta geleni şu hususdur: Önce her hareket ve güç bulmanın ancak Allah (celle celaluhu)'nun irâdesiyle gerçekleşeceğini düşünerek kuvvet ve kudreti O yüce Yaratan'a irca' etme şuurunda olduğumuzu ifade etmektir.

Hiç bir kötülüğü geri çevirmeye, hiçbir hayrı elde etmeye güç ve kudretimizin bulunmadığını belirterek Allah (celle celaluhu)'n dan bu iki hususta da bize güç, kuvvet ve basiret vermesini dilemektir.

Günahtan ancak Allah (celle celaluhu)'nun yardım ve inayetiyle korunabileceğimizi, O'na ibadet ve kullukta bulunmayı ancak O'nun yardımıyla gerçekleştirebileceğimizi itiraf etmektir.

Çünkü müezzin, müminleri kurtuluşa, felah ve necata, hayır ve iyiliğe davet ederken, böylesine önemli ve önemli olduğu kadar lüzumlu, amaca yönelik bir ameli layıkıyla yerine getiremeyeceğimizi düşünerek Allah (celle celaluhu)'nun sebepleri kolaylaştırıp bize yardımda bulunmasını istememiz en uygun bir haldir ki, ilâhi hoşnutluğa vesile olur.

Bu hususta Sıddık Hasan Han da icabetin hikmet ve sırrını kısmen belirterek bilgi vermeye çalışmıştır.[72]

59 nolu Ebu Saîd hadisini Nesai, Ebu Râfi'dan: Yine Nesâî, Ebu Hureyre'den: Tahavî, Ümmü Habibe'den; Ebu Dâvud, İbn Ömer'den; yine Ebu Dâvud, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivayet etmişlerdir. Ebu Şeyh ise, Muâz

71 Fıkhü's-Sünne: 1/114'den özetlenerek.

72 Fethü'l allâm li-Şerhi Bülûğü'l-merâm: 1/92

(radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir.

Müezzinin sesini işiten müminlerin icabette bulunması, hadisin zahiriyle çıkarım yapanlara göre vâcibdir. Tahavî de aynı görüştedir. Hanefiler, Zahirîler ve İbn Vehb de aynı görüşü ortaya koymuşlardır. Cumhur ise, vâcib olmadığını kabul eder.[73]

Ezanın sesini namaz kılarken işiten kimse, namazla meşgul bulunduğundan artık cevaplamaz. Cumhurun da görüşü aynı doğrultudadır.

61 nolu Şehr b. Havşeb hadisine, gelince, isnadında bir meçhul vardır. Şehr b. Havşeb hakkında da hayli söz söyleyenler olmuştur. Ancak Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Şehr, Ümmü Seleme'den, Ebu Hureyre'den, Katade'den, Davud b. Ebî Hind'den, Abdülhamid b. Bihram ve diğer bir cemaatten rivayetler yapmıştır. Ahmed b. Hanbel onun Esma binti Yezîd'den yaptığı rivayetlerin hasen olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ebu Zür'a, "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" derken; Nesâî ile İbni Adiy onun "kavi" olmadığını belirtmişlerdir. O yüzden bazı hadis alimleri Şehr'den rivayet yapmışlardır.[74]

Görüldüğü gibi, râvî Şehr üzerinde hayli farklı görüş ve tespitler vardır. Ama Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi iki büyük hadis âliminin onun hakkında tezkiyede bulunup "sika"dır demeleri, yeter. O bakımdan hadis zayıf sayılmaz.

62 nolu Cabir hadisini, Tahavî, İbn Mes'ûd'dan; İbn Hibban, Enes'den ve İbn Abbas'dan rivayet etmişlerdir. Hâkim ise El-Müstedrek'inde aynı hadisi rivâyet etmiştir. Ancak rivâyet zincirinden Ufeyr b. Ma'dan bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli söz söyleyenler olmuştur. Atâ'dan, Katade'den ve Süleym b. Amir'den rivâyetler yapılmıştır. Ebulyeman da ondan rivâyet etmiştir. Ebu Dâvud onun hakkında şöyle demiştir: "Salih bir ilim adamıdır, ancak hadisi zayıftır." Ebu Hatim ise, "Süleym'den çok rivâyetler yapmıştır

---

73 Neylü'l-evtar: 2/58

74 Mizanü'l-İ'tidal: 2/283 - 3754 nolu Şehr.

ki, çoğunun aslı yoktur. Aynı şekilde Ebu Ümame'den de bazı asılsız rivâyetler yaptığı tespit edilmiştir. O bakımdan İmam Ahmed onun hakkında "münkerü'l-hadis" demiştir.[75] Böylece Ufeyr'in zayıf olduğu ağırlık kazanmıştır. Ne var ki, Cabir hadisi, güvenilir râviler tarafından da rivâyet edildiği için sahih kabul edilmiştir.

63 nolu hadis de sahihtir. **64** nolu Enes b. Mâlik hadisini Nesaî, İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Ez-Ziyâ tahrîc etmişlerdir. Tirmizi hasen olduğunu söylemiştir.

Böyle ezan ile ikamet arasında yapılan duâ iyi niyete ve sağlam imâna dayalı bulunuyorsa, inşââllah makbuldür.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Müezzinin sesini işiten, bazı istisnalar dışında her mü'minin ona icabet etmesi, yani müezzinin dediklerini söylemesi, kimine göre vacib, kimine göre sünnettir.
2. Ancak Hayye Ale'larda, La Havle Vela Kuvvete İlla Billah demek sünnettir. Bir de sabah ezanında tesvib cümlesi söylenirken, yani Es-Salatü Hayrün Mine'n-Nevm denilirken, Arapça olarak sadakte ve berîrte, Türkçe olarak "Doğru söyledin, iyilik ve hayır işledin" denilmesi sünnettir.
3. Hela ve benzeri yerlerde bulunan kimseler, ezanı cevaplamaz.
4. Ayhali ve lohusa kadınlar da, icabet etmezler.
5. Bazı müctehidlere göre, ezandan önce vakit namazını cemaatle kılan kimse de icabet etmeyebilir.
6. İkamette de aynı cümleler söylenir, yani ikamet getiren kişinin sesini işiten müminler onun dediklerini söylerler, ancak Kad Kame lafzını söyleyince, yukarıda belirttiğimiz dua okunur.

75 Mizanü'l-İ'tidal: 3/83 - 5679 nolu Uzeyr.

EZAN İLE KAMETİ AYNI KİŞİNİN OKUMASI GEREKLİ MİDİR ?

Ezandan maksat, önce Allah'ın varlığını ve birliğini; Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in risaletini ilân etmek, namaz vakti girdiğini duyurup mü'minleri kurtuluş ve saadete davet etmektir. İkamet ise, bu manada namazın kılınmak üzere olduğunu duyurmak içindir. O halde bunları tek kişi yürütebileceği gibi, her birini ayrı ayrı kişiler de yerine getirebilir. Ne var ki, bazı farklı rivayet ve tespitler söz konusudur.

عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَارِثِ الصُّدَائِى قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَخَا صَدَاء أَذِّنْ قَالَ فَأَذَّنْتُ وَذَلِكَ حِينَ أَضَاءَ الْفَجْرُ قَالَ فَلَمَّا تَوَضَّأَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ فَأَرَادَ بِلاَلٌ أَنْ يُقِيمَ فَقَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُقِيم أَخُوم صَدَاءٍ فَاءِنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ.

Ziyad b. Haris es-Sadaî'den yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ey Sada'ın kardeşi! Ezan oku."Bu emri üzerine, Ziyad diyor ki: Ezan okudum. Bu da, fecrin aydınlığı belirginleşince cereyan etmişti. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alıp namaza kalkınca, Bilâl ikamet getirmek istedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ona: "Sada'ın kardeşi ikamet edecektir; çünkü kim ezan okursa, o aynı zamanda ikamet getirir." buyurdu.[76]

Abdullah b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, o rüyasında kendisine ezan öğretilmişti. O sebeple diyor ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip gördüğümü haber verdim. Bana, "Onu Bilâl'a ilka et.

76 Buhari- Müslim - Ebu Davud - Tirmizi - İbn Mâce - Ahmed

(ona okuyup öğret) buyurdu. Ben de Bilâl'a öğrettim. Bilâl kalkıp ezan okudu ve ikamet getirmek istediğinde, ben Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e "Onu ben rüyamda gördüm ve ikameti ben getirmek istiyorum" dedim Bunun üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana "Peki sen ikamet getir" buyurdu. Böylece Abdulah ikameti getirmiş, Bilâl ise ezan okumuş oldu.[77]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ezan okuyanın aynı zamanda ikamet getirmesi de sünnettir. İkameti başkasının okuması, müezzini incitiyor veya üzüyorsa, o takdirde mekruhtur. Çünkü müslümana eziyet etmek mekruhtur. Eğer müezzin ondan dolayı incinmiyorsa, o takdirde bir sakınca yoktur.[78]

Şâfiîler'e göre: Ezanı kim okuyorsa, ikameti de o okur. Başkasının ikamet okuması müezzini incitsin incitmesin, mekruhtur.[79] Şâfiîler bu meselede Ziyad b. Haris Es-Sadî'nin hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Hanefiler ise yukarıda naklettiğimiz **77** nolu Abdullah b. Zeyd hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Mâlikîler'e göre: Ezanı başka biri, ikameti de başka biri okuyabilir ve her ikisini aynı adam da okuyabilir. Bunda bir sakınca yoktur.[80] Nitekim İmam Mâlik'ten soruldu: "Müezzin bir topluluk için ezan okuduktan sonra nafile namaz kılıyor. O topluluk ise, başkasının ikamet okumasını ve öylece namaz kılmayı arzu ediyorlar, bunda bir sakınca var mıdır?" İmam Mâlik şu cevabı vermiştir: "Bunda bir beis yoktur, müezzinin ikamet getirmesiyle başkasının getirmesi arasında bir fark söz konusu değildir."[81]

Hanbelîler'e göre: Ezanı okuyan kimsenin aynı zamanda ikameti de okuması daha uygundur. İmam Şafiî de aynı görüştedir. Bunlar da Ziyad b. Haris Es-Sadaî hadisiyle çıkarım yapmışlardır. İkisi de namazdan önce zi-

---

77 Ebû Davud - Ahmed

78 Bedayiu's-Sanayi', Fî Tertibi'ş-Şerayi': 1/151

79 Bedâyi' 1/151

80 El-Muğnî/Ezan: 415, 410

81 Tenvîrü'I-Havâlik Şerhün Alâ Muvatta'i Mâlik: 1/92

kir mahiyetinde birer fiildir ki, iki hutbe misali aynı adamın yerine getirmesi sünnettir. Nitekim Ebû Mahzure'den önce bir adam çıkıp ezan okuyor ve hemen sonra Ebû Mahzure çıkageliyor ve çıkıp ezanı kendisi okuyor, sonra da ikamet getiriyor. Bunu El-Esrem rivayet etmiştir. Ama ezanı iade etmeyip sadece ikamet getirirse, bunda da bir sakınca yoktur.[82]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

76 nolu Ziyad b. Haris hadis isnadında Abdurrahman b. Ziyad b. En'ûm El-İfrikiy, Ziyad b. Naîm El-Hadremî'den, o da Ziyad b. Hars (veya Haris) es-Sadâî'den rivayet etmiştir. İmam Tirmizî, biz bu hadisi ancak El-İfrikîy tarikiyle biliyoruz ki, bu zat zayıftır. Yahya b. Saîd El-Hattan da onun zayıf olduğunu belirtmiş ve Ahmed b. Hanbel ben, El-İfriki'nin hadisini yazmam" demiştir. Ancak Muhammed b. İsmail'in, onun kavi olduğunu söylediğini yine Tirmizî nakletmiştir.

Afrika'da kadılık yapan Abdurrahman b. Ziyad hakkında Zehebi de birçok rivayetleri naklederek durmuş, Yahya b. Maîn'in onun hakkında bir beis bulunmadığını söylediğini nakletmiştir. Ayrıca Nesâî onun için "zayıf" tabirini kullanmış, Dârekutni onun kavi olmadığını; İbn Hibban ise, onun güvenilir râvilerden uydurma hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. İshak b. Rahûye ise, hadis âlimi Yahya b. Said'in onun için "sika" güvenilir, bir ravî olduğunu söylediğini işittiğini nakletmiştir.[83]

Anlaşıldığı gibi, Abdurrahman b. Ziyâd, Enûm'ün zayıf olduğunu söyleyenler kadar, kavi olduğunu belirtenler bulunuyor. O bakımdan yukarıdaki rivayetine itibar edilebilir. İlim adamları da o rivayete dayanarak amel etmişler ve o bakımdan kim ezanı okuyorsa, ikameti de o getirir, demiştir.

Bu konuda, "İkameti ancak ezan okuyan kimse getirir" mealindeki hadisi Taberani tahrîc etmemiş ve onu zayıf hadisler arasında zikretmiştir. El-Akıylî de aynı şeyi söylemiştir. Nitekim isnadında Said b. Reşki bulunuyor

82 El-Muğnî/Ezan: 415, 416

83 Mizanü'l İtidal: 2/501 - 4866 nolu Abdurrahman

ki, bu zatın zayıf olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İbn Ebî Hatim, diyor ki: "Saîd b. Reşki hakkında babamdan sordum onun zayıf olduğunu söyledi."

Zehebi'nin tespitine göre, Buhari onun için "münkerü'l-hadis" demiştir. Nesâî de onun "metrukü'l-hadis" olduğuna dikkat çekmiştir.[84]

Böylece, ikameti ancak ezan okuyan okur, hükmü kesinlik kazanmamıştır. O nedenle birçok yerlerde ezanı başka bir kişi okurken, ikameti diğer bir kimse okumaktadır. Bununla beraber her ikisinin aynı şahıs tarafından okunması, İmam Şâfiî'nin de El-Ümm'de dediği gibi daha uygundur.

77 nolu Abdullah b. Zeyd hadisinin isnadında Muhammed b. Amir el Vakıfı El-Basri bulunuyor ki, bu zat zayıftır. El-Kattan da onu zayıflar arasında zikretmiştir. Yahya b. Main de aynı görüştedir. İbn Abdilberr ise, onun isnadı, El-İfriki'ninkinden daha hasendir, diyerek ayrı bir tespit ortaya koymuştur. İbn Şahin ise, bu hadisi en Nâsih ve'l-Mensüh'ta zikrederek bir bakıma **76** nolu hadisin bununla hükmü kaldırıldığını anlatmak istemiştir.[85]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İkameti, ezan okuyan kimsenin okuması evlâdır.
2. Ezan ve ikametin ayrı kişiler tarafından okunmasında bir sakınca yoktur.
3. Ancak görevli müezzinden izin almadan birinin kalkıp ikamet getirmesi, eğer müezzini incitiyorsa, kerahet vardır. Çünkü müslümanı incitmek mekruhtur.

84 Mizanü'I-İ'tidal: 2/135 - 3169 nolu Sâid.

85 Nasburraye: 1/280

EZAN İLE KAMET ARASINDA AZ BİR SÜRE OTURMAK

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında müezzin ezanı okuduktan sonra farzdan önce sünnet varsa o kılınırdı, yoksa -akşam namazı gibi- az bir süre oturduktan sonra kalkıp ikamet getirirdi. Günümüzde, özellikle Türkiye'deki gibi ezandan sonra sünnet kılınınca üç ihlâs okunmazdı. O bakımdan ezanla ikamet arasında üç ihlâs okumak bidâtı hasene sayılır.

Ezan ve ikametle ilgili hadislerin tamamı bir araya getirilince de ikisi arasında az bir süre beklemenin müstehâb olduğu anlaşılır. Biz konuyla ilgili hadisi nakletmekle yetiniyoruz:

Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan yapılan rivâyette, ilim adamlarından arkadaşlarının Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında şöyle denildiğini haber vermişlerdir: Ensardan bir adam gelip, "Ya Rasûlallah dedi. Senin ihtimamını gördüğüm için döndüğüm zaman, üzerinde sanki yeşil iki elbise bulunan bir adam gördüm. Mescid'in üzerinde ayağa kalkıp ezan okudu. Sonra az bir oturuş oturduktan sonra kalkıp okuduğu ezanın bir benzerini okudu, ancak Kad Kameti's- Salah dedi..."

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Akşam namazı dışında diğer namazlarda ezanla ikamet arasını ayırmak sünnettir. Çünkü her birinden maksat, ilâm, yani ezanda vaktin girdiğini, ikamette namaza başlamak üzere olduğunu bildirmektir. Bu da aralarında zaman bakımından bir fasılanın konulmasını gerektirir.

Akşam namazı dışındaki namazlarda fasıl, ya bir süre oturmakla, ya da sünnet namazı kılmakla gerçekleşir. Ezanla ikameti birleştirmek, yani ara

yere bir zaman parçası fasıl olarak koymamak mekruhtur.

Hanefiler'in bu hususstaki asıl delilleri, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Bilâl'e "Ezan okuduğun zaman teressül yap, (yani harflerin mahreçlerine ve durulacak yerlere, uzatılacak kısımlara dikkat et); ikamet ettiğin zaman, biraz seri oku ve senin ezanınla ikametin arasında, yemek yemekte olan kimsenin yemeğini yiyip bitirmesi, bir şey içmekte olanın içtiğini tamamlaması, sıkışık halde olanın girdiği helâda tabii ihtiyacını gidermesi kadar bir süre bulunsun... Hem beni görmedikçe kalkıp saf bağlamayın."

Hem ezan, gaibde olanların hazır olmasını sağlamaya yöneliktir. O bakımdan ezandan sonra bir süre beklemek lâzımdır, tâ ki gaib olanlar gelip namaza hazır olsunlar.

Sonra zahir rivâyette ezanla ikamet arasındaki faslın miktarı zikredilmemiştir. El-Hasen'in Ebû Hanîfe'den yaptığı rivâyete göre, sabah vaktinde yirmi âyet okuyacak bir süre; öğle vaktinde, her rekâtında on âyet okuyacak miktar dikkate alınarak dört rekât namaz kılınacak kadar bir süre; ikindi vaktinde, her rekâtında on ayet okuyacak miktar dikkate alınarak iki rekât namaz kılınacak kadar bir süre; akşam vaktinde üç âyet okuyacak kadar bir süre; yatsı vaktinde, öğle vaktinde olduğu kadar bir süre ayarlanır. Ancak bu gerekli bir takdir değildir. O bakımdan cemaatin toplanıp hazır olmasına yetecek kadar bir süre takdir etmek daha uygun olur. Bu da, müstehab olan vakte riâyet edilerek ayarlanır.

Akşam vaktinde ise, ezanla ikamet arası namaz ile fasledilmez. Ancak Şâfiî'den yapılan bir rivâyette, hafif iki rekâtle fasledilebilir.[86]

Bu meselede Hanefiler şu hadisle çıkarım yapmışlardır; "Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında isteyen kimse için bir namaz vardır, ancak akşam ezanı ile ikameti müstesna... (Yani onlar arasında namaz yoktur)."

Akşam ezanıyla ikameti arasında, İmam Ebu Hanîfe'ye göre, az bir süre olsun oturulmaz bile, ezandan hemen sonra ikamet edilir. İmam Ebû

86 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Ezan: 1/150'den özetlenerek.

Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, hafif bir celse yapıldıktan sonra ikamet edilir.[87]

Şâfiîler'e göre: Akşam namazı hariç olmak üzere beş vakitte ezanla ikamet arasını ayırmak için bir süre fasıl olarak koymak sünnettir. Akşam vaktinde ise, en sahih görüşe göre, ezanla ikamet arasında fasıl konulmaz.

Hanbeliler'e göre: Ezanla ikamet arasını bir abdest ve iki rekât namaz kılacak kadar bir süreyle ayırmak müstehabdır. Akşam vaktinde ise, sadece hafif bir celseyle ayırmak müstehabdır.[88]

Hanbelîler bu meselede Ebû Davud ile Tirmizî'nin Ubey b. Kâ'b (radıyallahu anh)'dan yaptıkları şu rivâyetle çıkarım yapmışlardır: "Ya Bilâl, ezanınla ikametin arasına, yemeğini yemekte olanın acele etmeksizin onu bitirinceye kadar ve tabii ihtiyacını gidermekte olanın onu acele etmeksizin bitirinceye kadar bir nefes (zaman) koy."

Buna benzer bir rivayet Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. Konunun başına aldığımız hadis de çıkarıma uygun görülerek delil sayılmıştır.

Nitekim İshak b. Mansur diyor ki: "Ahmed b. Hanbel'i gördüm, akşam namazı için geldi ve saf yerine kadar yürüdü, o sırada müezzin de ikamet etmeye başlayınca İmam Ahmed oturdu."

Ayrıca İmam Ahmed'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Akşam ezanı okununca kişinin iki rekât namaz kılacak kadar bir süre oturması müstehabdır." Bunun üzerine biri ona: "Neye dayanarak böyle diyorsunuz?" diye sorunca, şu cevabı vermiştir; "Enes ve başka sahabinin hadisinden. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı, müezzin ezan okuyunca mesciddeki sütunlara doğru yürürler ve iki rekât namaz kılarlardı. Hem ezan, vakti bildirmek için meşru kılınmıştır. O takdirde halkın namaza yetişmesi için bir süre beklenir."[89]

---

87 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi'/Ezan: 1/150'den özetlenerek.

88 El-Muğnî/Ezan: 1/412

89 El-Muğnî Ezan: 1/412

Mâliki mezhebinde ezanla ikamet arasındaki fasıla hususunda yeterli bir açıklamaya rastlayamadım.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Bilâl'e şöyle buyurmuştur: Ezan okuduğun zaman kelimeleri tane tane telâffuz et, uzatılacak yerleri uzat, acele okuyup birbirine karıştırma. İkamet ettiğin zaman biraz acele et, uzatılacak yerleri uzatma... Ezanınla ikametin arasında yemek yemekte olan kimsenin yemeğini yiyip bitirmesi kadar bir süre bulundur."

Tirmizî bu hadisi rivayet etmekle beraber zayıf olduğunu söylemiş ve "biz bunu ancak Abdülmun'im hadisinden biliyoruz ki, isnadı meçhuldür" diye belirtmiştir. Aynı hadisi Hâkim de tahrîc etmiştir.

Ancak sözü edilen hadis, Ebû Hureyre ve Selmân'dan yapılan rivayetler şâhid olarak bulunuyor ki, Ebu Şeyh tahrîc etmiştir. Ayrıca Abdullah b. Ahmed'in Ubey b. Kâ'b'den rivayet ettiği hadiste şahit olarak bulunuyor.[90]

Diyebiliriz ki, şevahid olarak gösterilen hadisler de zayıftır. O bakımdan çıkarım yapmaya ve delil olarak göstermeye pek uygun sayılmazlar.

Nitekim İbn Battal diyor ki: "Ezanla ikamet arasında bir süre koymanın belli bir sınırı yoktur. Vaktin iyice girmesi ve namaz kılacak cemaatin toplanması söz konusudur. Bu da, ezanı tane tane, uzatılacak yerleri uzatarak okumaya, ikameti seri okumaya delâlet eder. Çünkü ezandan maksat, uzakta bulunanlara vaktin girdiğini duyurmaktır. O halde onların hazırlanıp gelmesini beklemek en uygun süredir.[91]

Konumuzun başına aldığımız Abdurrahman b. Ebî Leylâ hadisini aynı zamanda Dârekutnî, A'meş hadisinden, Amir b. Mürre'den, o da İbn Ebî Leylâ'dan, o da Muâz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan rivâyetle tahric etmiştir. Ebû

90 Fethü'l-allâm li-Şerhi Bülûği'l-Meram: 1/94

91 Fethü'l-allâm li-Şerhi Bülûği'l-Meram: 1/94'den özetlenerek.

Şeyh ise onu ezan bölümünde Yezki b. Ebî Ziyâd tarikiyle rivâyet etmiştir ki, Yezki, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan, o da Abdullah b. Zeyd'den rivâyet etmiştir. İbn Hacer diyor ki: Bu hadisin munkatı' olduğu açıktır. İbn Münzir ise mürsel olduğunu belirtmiştir. Ama İbn Ebî Şeybe'nin, İbn Huzeyme, Tahavî ve Beyhâkî'nin rivayetine bakılınca munkatı' olduğu belirginleşiyor.

O bakımdan hadisi İbn Hazm ve İbn Dakik El-Îd sahihlemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ezan ile ikamet arasını az da olsa bir zaman parçasıyla ayırmak müstehâbdır.

2. Ezan okunduktan sonra farzdan önce sünneti bulunan vakitlerde sünnetin kılınmaya başlaması, hâliyle ezanla ikameti birbirinden ayırmakta ve araya bir süre koymaktadır. Farzdan önce sünnet kılınmayan vakitlerde ise, bir süre beklemek müstehab sayılır.

3. Akşam vaktinde, müctehidlerden kimine göre, ezandan sonra hemen ikamet getirilir, hafif bir celse olsun fasıla olarak ara yere konulmaz.

4. Kimine göre ise, iki rekât hafif bir namaz kılınır, kimine göre ise, hafif bir celse yapılır, öylece kalkılarak ikamet okunur.

ÜCRET KARŞILIĞINDA EZAN OKUMAK CAİZ MİDİR ?

İbadet sırf Allah (celle celaluhu) için, O'nun hoşnutluğuna erişmek için ve bir de farz ve vacibi eda için yapılır. Namaz kılmak nasıl mükellef olan her mümine farzsa, ezan okumak ve ikamet getirmek de öylece sünnettir. Öyle ki, bir mümin evinde veya şehir dışında veya başka bir semtte gerek yalnız başına, gerekse cemaatle namaz kılmak istediğinde, ezan okuması ve ikamet etmesi sünnettir. Cemaat halinde namaz kılmıyorsa, onlardan birinin bu sünneti yerine getirmesi gerekir. Aksi halde hepsi sünneti terketmiş sayılır.

Gerçek bu olunca, namaz, ezan ve ikamet gibi ibâdetler karşılığında ücret alınmaması en uygun ve mâkul bir yoldur. Ancak rivâyetlerin tamamı ve günün şartları dikkate alınınca, bazı cevaz yollarının bulunduğu görülür.

عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِي قَالَ آخِرُ مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَتَّخِذَ مُؤَذِّنًا لاَ يَأْخُذَ عَلَى أَذَانِهِ أَجْراً.

Osman b. Ebî Âs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bana en son sözü, (camilerde) ezanına karşılık ücret almayan bir müezzin edinmemi tavsiyesi olmuştur."[92]

Aynı hadisi İbn Münzir şöyle rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Osman b. Ebi Âs (radıyallahu anh)'a: "Ezanına karşılık bir ücret almayan bir müezzin edin." buyurmuştur.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Dört şeye karşılık

92 Müslim/Salat: 187. Tirmizî/Mevakıt: 41. İbn Mâce/Ezan: 3 İkamet: 48 Ahmed: 4/218, 334

ücret alınmaz: Ezan, kıraat-i Kur'ân, mekasim (zekât veya beytülmalı fakirlere taksim eden kimsenin kendine bir şey ayırması) ve kaza (iki kişi arasında hükmetmek)."[93]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ezanı ve ikameti ücret karşılığında okumak mekruhtur. Müezzinin mühtesip olması lâyıktır.[94] O bakımdan müezzinin bu hizmeti, dinî bir görev olarak Allah rızası için yerine getirmesi, ezân ve ikâmete karşılık bir ücret almaması sünnettir. Müezzinlik hizmetine karşılık ücret alması helâl değildir. Çünkü o zaman ibâdet ve taâte karşılık ücretle tutulmuş olur ki bu caiz görülmemiştir. Çünkü insan ibadet taâti tahsilde kendi nefsinden yana amel eder, o bakımdan karşılık ücret alması câiz olmaz.[95]

Hanefîler bu meselede Osman b. Ebî As hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Ancak cemaat, müezzinin muhtaç olduğunu anlar da, şartsız ve pazarlıksız olarak ona bir şey verirlerse, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu ücret yerine geçmez, iyilik ve sadaka kapsamına girer ki, iyi bir şeyi sayılır. Allah daha iyisini bilir.[96]

Şafiilere göre: Müezzinin ücret alması helaldir.[97] İmam Şafiî diyor ki: "Müezzinlerin bu hizmeti isteyerek ücretsiz yapmalarını müstehab sayarım. O bakımdan müezzinlik görevini fahriyen yapan bulunduğu takdirde ne müezzinlerin hepsi, ne de birisine imam (devlet büyüğü olan zat)ın geçimlik sağlamasına gerek yoktur. Ancak kendi şahsi malından vermesinde bir sakınca yoktur."[98]

Bir beldede güvenilir, Allah rızasını gözeterek müezzinlik yapan kim-

---

93 İbn Seyyidinnas/Şerh-i Tirmizî'de rivayet etmiştir

94 Fetâvâyı Hindiyye: 1/54

95 Bedayi'u's-Sanayi'Fi-Tertibî'ş-Şarayi': 1/152

96 Bedayi'u's-Sanayr Fi-Tertibi'ş-Şarayi': 1/152

97 Bedayi'u's-Sanayi'Fi-Tertibi'ş-Şarayi': 1/152

98 El-Ümm: 1/84'den özetlenerek

seler bulunmazsa, o takdirde, ganimetten ayrılan beşte bir hisseden müezzinlere geçimlik ayrılıp verilir.[99]

Mâlikîler'e göre: İmam Mâlik, müezzinin ücret almasına ruhsat vermiştir.[100] Nitekim Sahnûn'un Abdurrahman b. Kasım'dan yaptığı rivayette, Abdurrahman diyor ki: "İmam Mâlik'e ücretle adam tutup mescidinde ezan okutan ve ehline namaz kıldıran adam hakkında sordum, bunda bir sakınca yoktur, dedi. Ancak İmam Mâlik, kadının beytü'l-maldan fakirlere mal taksim etmesine karşılık ücret almasını mekrûh saymıştır. Ayrıca (Kur'ân ve din dersi okutan) muallimin-şart koşulsun- ücret almasında da bir sakınca söz konusu değildir. Hattâ bir ücret almayı şart koşarak Kur'ân öğretmeyi üstelenen kimse hakkında da İmam Mâlik bir beis görmemiştir.[101]

Hanbelîler'e göre: Mezhebin zahir rivayetine göre, ezan karşılığında ücret almak câiz değildir. Nitekim Kasım b. Abdurrahman, Evzaî, rey taraftarları ve İbn Münzir bu hususta ücreti mekruh saymışlardır. Delilleri ise, Osman b. Ebî Âs hadisidir. Hem ezan, faili için bir kurbet yani Allah'a yakınlıktır.[102]

İmam Ahmed'den yapılan başka bir rivayette ise, müezzinlik hizmetine karşılık ücret almak câizdir, denilmiştir.[103] Ancak bu hizmeti ücretsiz yapanlar bulunduğu takdirde, ücretle adam tutmaya gerek yoktur; çünkü ihtiyaç söz konusu değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Yorumlar

İbn Hibban'ın Yahya El-Bekâli'den yaptığı rivâyete göre, Yahya şöyle demiştir: "Bir adamın İbn Ömer (radıyallahu anh)'a, şüphesiz seni Allah için seviyorum, dediğini işittim. İbn Ömer (radıyallahu anh) ise ona şöyle karşılık verdi: Doğrusu ben de seni Allah için sevmiyorum sana Allah için buğzediyo-

---

99 El-Ümm: 1/84'den özetlenerek

100 El-Muğni-Ezan: 1/415

101 El-Müdevvenetül-kübra: 1/62

102 El-Muğnî-Ezan: 1/415

103 El-Muğnî-Ezan: 1/415

rum. Adam hayretle şöyle dedi: Sübhanallah, ben seni Allah için seviyorum, sen ise Allah için bana buğzediyorsun! İbn Ömer (radıyallahu anh): Evet, çünkü sen okuduğun ezana karşılık ücret istiyorsun, diyerek buğzunun sebebini açıkladı.[104]

Dahhak'tan yapılan rivâyete göre, adı geçen de, müezzinin ezana karşılık ücret almasını mekruh görmüştür. Ama kendisi bir şey taleb etmediği halde bir şeyler verilirse, bunda da bir sakınca yoktur, demiştir.

İbnü'l-Arabi, "Sahih olan şudur ki, müezzine, imama, iki kişi arasında hükmetmek ve diğer dinî ameller karşılığında ücret takdir etmek caizdir; nitekim İslâm Halifesi bütün bu amellere karşılık ücret almaktadır" demiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, müezzinin ücret alması mekruhtur. Ancak böyle bir şart ve istek izhar etmeden, cemaatten ona yardım veya bağış kabilinden bir şeyler verilirse bir sakınca görülmemiştir.
2. İmam Şafiî'ye göre, müezzinin ücret alması mübahtır. Çünkü bu hizmeti fahriyen yürütmek zordur.
3. Hanbeliler'den bu mesele hakkında iki değişik rivayet yapılmıştır: Mezhebin zahirine göre, caiz değildir. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise buna cevaz verildiği söylenir.
4. İmam Mâlik'e göre müezzinin ücret alması caizdir.
5. Ücretle Kur'ân okumak mekruhtur.
6. Zekât ve beytülmaldan fakirlere taksim ederken, bu işi yürüten kimsenin ücret alması doğru değildir.
7. İki kişi arasında hükmeden kimsenin de bundan dolayı ücret taleb etmesi mekruhtur.

104 Neylü'l-evtar: 2/65

KAZA NAMAZI KILINIRKEN EZAN VE KAMET OKUMAK SÜNNET MİDİR ?

Vaktinde kılınmayan namazlara "fevâit" denilir. Türkçe karşılığı "kaçırılan, elden giden namazlar" demektir. Bu namazlar borç olarak kişinin üzerine kalır. Müsait vakitlerde kılınmasına "kaza" denir.

Kazaya kalan bir namazı kılarken ezan ve ikamete ihtiyaç var mıdır? Bu hususta mezhep imamlarının görüş ve tespitleri farklı mıdır? Önce ilgili hadisleri nakletmemizde fayda vardır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ عَرَّسْنَا مَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ نَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: » لِيَأْخُذْ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأْسِ رَاحِلَتِهِ فَإِنَّ هَذَا مَنْزِلٌ حَضَرَنَا فِيهِ الشَّيْطَانُ« قَالَ فَفَعَلْنَا ثُمَّ دَعَا بِالْمَاءِ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْغَدَاةَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber gecenin geç vaktinde uyuduk ve güneş doğuncaya kadar uyanmadık. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Her adam kendi bineğinin başını (yularını) tutsun. Çünkü gerçekten burası öyle bir konaktır ki şeytan da onda yanımızda hazır oldu." Biz de Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in buyurduğunu yaptık. Sonra su istedi ve abdest aldıktan sonra iki secde (iki rekât) namaz kıldı. Sonra da ikamet edildi ve sabah namazını (kaza ederek) kıldı."[105]

Aynı hadisi Ebu Dâvud rivayet ederken, sabahın iki secdesi "iki rekâtı"

105 Müslim/Mesacid: 31. Nesâî/Mevakıt: 55. Ahmed 2/428. 4/441

sözünü zikretmiş ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Bilâl'a ezan okuyup ikamette bulunmasını emrettiğini ve öylece namaz kıldığını belirtmiştir.

Ebu Ubeyde b. Abdillah b. Mes'ûd'dan, oda babasından rivayet etmiştir: "Müşrikler Hendek günü (Ahzab savaşı) Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i dört (vaktin) namazını kılmaktan meşgul edip alıkoydular; o kadar ki, geceden Allah'ın dilediği kadar geçmiş bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Bilâl'e ezan okumasını emretti sonra ikamet etti ve önce öğle namazını (kaza edip) kıldı; sonra ikamet etti ve ikindi namazını kıldı; sonra ikamet etti ve akşam namazını kildi; sonra da ikamet etti ve yatsı namazını kıldı."[106]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Cemaat halinde namaz kıldıktan sonra o namazın fasid olduğunu anlarlarsa, aynı mescidde yeniden kılarlarsa, ezan ve ikamete gerek yoktur. Vakit çıktıktan sonra ve o mescidden başka bir mescid veya yerde kaza ederlerse, hem ezan okumaları, hem de ikamet getirmeleri sünnettir.

Vaktinde kılmayıp kaçırdığı bir namazı kaza ederken, ister yalnız başına, ister cemaat halinde kılsın, hem ezan okur, hem ikamet getirir.

Birden fazla vakit namazını kaçırıp bilâhare kaza etmeye başlarken, birincisi için hem ezan okur, hem ikamet getirir. Diğerlerini kılarken, muhayyerdir, dilerse herbiri için hem ezan okur, hem ikamet getirir; dilerse sadece ikametle yetinir. Ama onlardan her biri için ezan okuyup ikamet getirmesi güzel bir ameldir. Zira eda namazının sünnetlerine uyulmuş olur.[107]

Hanefiler bu meselede, Ebû Ubeyde hadisiyle ve bir de o manâda Ebû Yusuf'un yaptığı rivâyetle çıkarım yapmışlardır.

106 Tirmizî/Mevakıyt; 18. Ahmed: 1/375. Nesâî/Ezan; 21, 22

107 Fetavâyı Hindiyye/Ezan: 1/54, 55. Bedayi': 1/154

Şâfiîler'e göre: Ezan ve ikamet kifayet üzere, tek başına veya cemaat halinde namaz kılan kimseye, isterse kıldığı namaz kaza olsun, sünnettir.[108] Şâfiîler bu mesele hakkında Ahzâb savaşında Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve arkadaşlarının dört vakit namazını kaçırmalarını ve sonra sıra ile kılarken ezan ve ikamet getirdiklerini delil olarak göstermekte, böylece kaza namazları için de hem ezan okumanın, hem ikamet getirmenin sünnet olduğunu belirtmektedirler.

Malikîlere göre: Birkaç namazı unutup vaktinde edâ etmeyen kimse, onları kaza ederken sadece her biri için bir ikamet getirmesi yeter, ezan okumaz. Çünkü ezan vaktin girdiğini cemaate duyurmak için meşru' kılınmıştır.[109]

Hanbelîler'e göre: Birden fazla vakit namazını kaçırıp kazaya bırakan kimse, onları kaza ederken, birincisi için hem ezan okur, hem ikamet getirir. Diğerleri için ise, sadece ikametle yetinir. Birincisini kılarken ezan okumadığı takdirde bir sakınca söz konusu değildir.

El-Esrem diyor ki: İmam Ebû Abdillah (Ahmed b. Hanbel) sordum, dedim ki: Bir adam bir namazı kaza ederken ezan hususunda ne yapmalıdır? O bana, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın oğlu Ebû Ubeyde b. Abdillah'ın hadisini hatırlatarak ona göre amel edileceğini söyledi.

Ayrıca Ahmed b. Hanbel'den yapılan bir başka rivayete göre, birden fazla namazı vaktinde kılamayıp kaçıran adam, onları kaza ederken bir defa ezan ve bir defa da ikamet okuması kâfidir. Çünkü bunda kolaylık vardır ve o bakımdan imam bunu hasen kabul etmiştir.[110]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

105 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir. Kaza namazı kılınırken hem ezan okumanın, hem ikamet getirmenin meşruiyetine delâlet etmektedir.

---

108 Fethü'l-vehhab Bi-Şerhi Menheci't-Tullâb/Ezan: 1/33

109 El-Muğnî/Faslün: men fatethü salâvatün: 1/419 - El-Müdevvenetü'l-Kübrâ/Ezan: 1/62

110 El-Muğni/Faslün: men fatethü salâvatün: 1/419'dan özetlenerek.

Ayrıca kaza namazlarının cemaatle kılınacağına da açık delâlet vardır.

106 nolu Ebû Ubeyd hadisinin ricali, ricâl-i sahih kabul edilmiştir. Hadiste tek illet, Ebu Ubeyd'in babasından işitmediğidir. İbn Hacer bu hususta kesin bir ifade kullanmıştır. Ancak bu babda diğer tariklerden sahih rivayet vardır. Nitekim Buhari, Cabir'den rivayet etmiştir.[111]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kazaya kalmış bir namazı kılarken ezan okuyup ikamet getirmek sünnettir. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir.
2. Üzerinde birden fazla kaza namazı bulunan kimse, onları kaza ederken, ilk namaz için hem ezan okuması, hem ikamet getirmesi sünnettir. Sonrakileri sadece ikamet getirerek kılması müstehabdır. Bu İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göredir.
3. Kazaya kalan namazları kılarken her biri için sadece ikamet getirmek müstehabdır. Ezan okumasına gerek yoktur. Bu, İmam Mâlik'e göredir.
4. Birden fazla namazlar kaza edilirken, vakit sırasına göre kaza edilir, bu müstehabdır.
5. Vaktinde kılınmayan namazları, üç kerahet vakti dışında ilk fırsatta kaza etmek sünnettir. Bizatihi kaza edilmesi farzdır.
6. Vaktinde kılınmayıp kaçırılan farz namaz, ilk fırsatta -kerahet vakti dışında- kaza edilir.
7. Namazı vaktinde nasıl kılmak farzsa, vaktinde kılınmayan farz namazını kazası da farzdır.

111 Neylü'l-evtar: 2/67, 68. Nasburraye: 1/279, 280

III. KONU

AVRET

-EDEP YERLERİ-

AVRET (EDEP) YERLERİNİ ÖRTMEK

Namaz, saygı ve edep makamıdır. Kalb temizliğine gerek olduğu kadar beden, elbise ve namaz kılınan yer temizliğine de o nisbette gerek vardır. Ayrıca Allah (celle celaluhu)'nun huzurunda temiz fakat eski, yamalı elbiseyle durmakta hiçbir sakınca olmamakla beraber, mahviyet ve tavazuu yansıtır bir tavır da söz konusudur. Yırtık, kirli elbiseyle namaz kılmak bu ölçüye aykırıdır. Avret yeri açık bir vaziyette namaz kılmak ise, -zorlayıcı bir sebep yoksa- makbul değildir.

Ancak erkek ve kadının avret yerleri denilince nereleri kastolunmaktadır, ne miktar o yerlerden açık bulunursa, namaza engel teşkil eder? Bunları cevaplıyabilmemiz için, önce ilgili hadisleri, sonra da müctehid imamların görüş ve çıkarımlarını nakletmemiz gerekmektedir.

عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ عَوْرَا تُنَا مَا نَأْتِي مِنْهَا وَمَا نَذَرُ؟ قَالَ:»اَحْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلاَّ مِنْ زَوْجَتِكَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ» قُلْتُ: فَإِذَا كَانَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ؟ قَالَ:»إِنْ اِسْتَطَعْتَ أَنْ لاَ يَرَاهَا أَحَدٌ فَلاَ يَرَيَنَّهَا» قُلْتُ: فَإِذَا كَانَ أَحَدُنَا خَالِياً؟ قَالَ: فَاللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ.»

Behz b. Hakîm'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi şöyle demiştir: "Ya Rasûlâllah! Avretimizden neyi (bir araya) getirip (örteceğiz, neyi terkedeceğiz?) dedim. Buyurdu ki: Zevcen ve sağ elin sahip bulunduğu câriye dışında avretini koru (kimseye açma). Ben yine, ya topluluk bir arada bulunursa? dedim. Buyurdu ki: Hiçbir kimsenin (senin) avretini görmemesine gücün yetiyor da (kendini koruyabiliyorsan), elbette ki avreti-

ni görmesinler. Ben yine, ya bizden birimiz kimsenin bulunmadığı bir yerde yalnız olursak? Buyurdu ki: O çok yüce, çok mukaddes ve mübarek Allah utanılmaya çok daha lâyık ve haklıdır."[1]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Uyluğunu dışarı atma ve ne bir dirinin, ne de bir ölünün uyluğuna bakma."[2]

Muhammed b. Cahş'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Ma'mer'in yanından geçerken iki uyluğu açık bir vaziyette bulunuyordu. Ona şöyle buyurdu: "Ya Ma'mer! Uyluğunu ört; çünkü gerçekten iki uyluk avrettir."[3]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Uyluk avrettir."[4]

Cerhed El-Eslemî (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: Üzerimde hırka bulunuyordu ve uyluğum da açılmış bulunuyordu ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yanımdan geçti ve şöyle buyurdu: "Uyluğunu ört, çünkü gerçekten uyluk avrettir.[5]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Erkeğin namaz konusunda avret yerinin sınırı göbekle diz kapağı arasıdır. Göbeğin kendisi avret değilse de diz kapağı avrettir. Kadının namaz konusunda avret yerinin sınırı, (iki elinin içi ayası) ve iki ayağının üst kısmı ve yüzü dışında vücudunun her yanı avrettir. Böylece kadının ayaklarının altı ve ellerinin aya dışındaki kısmı avrettir.[6]

Şâfiîler'e göre: Erkeğin avret yeri, göbekle diz arasıdır. Göbekle diz

1 Ebu Dâvud/Hammam: 2. Tirmizî/Edeb: 22, 39. İbn Mâce/Nikâh; 28. Ahmed; 5/3, 20

2 Ebu Dâvud/Cenâiz: 28. İbn Mâce/Cenâiz: 8

3 Tirmizî/Edeb: 40. Ahmed; 1/275, 290, 497. Buhari kendi Tarih'inde.

4 Tirmizî/Edeb; 40. Ahmed.

5 Muvatta. Ahmed b. Hanbel. Ebû Davud. Tirmizî/hasenün.

6 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/188

kapağı bizatihi avret değildir. Hür kadının avret yeri, iki eli ve yüzü dışında kalan bedenin her yanıdır, tabii bu tarif ve sınır namaza nisbetledir. Ellerin içi ve dışı bileklere kadar avret değildir.[7]

Malikîler'e göre: Namaza nisbetle erkeğin avret yeri, göbekle diz kapağı arasıdır. Göbekle diz kapağı avret değildir. Bu, erkeğin muhaffafa sayılan avret yeridir. Muğallaza olanı ise, ön ve arkasındaki utanç yerleridir.[8] Kadının ise, iki eli önlü-arkalı ve yüzü dışında kalan yerleri avrettir.

Onun için İmam Mâlik şöyle demiştir: "Kadın, saçından bir kısım açıkta olduğu veya göğsü açık bulunduğu veya ayaklarının üst kısmı örtülü olmadığı halde veya bileğinden üst kısım (bilezik takılan yer) açık bulunduğu halde namaz kılarsa, vakit çıkmadan onu iade etmesi gerekir.[9]

Hanbelîler'e göre: Namaza nisbetle erkeğin avret yeri göbekle diz kapağı arasıdır. Göbekle diz kapağı bizatihi avret değildir, İmam Ahmed bu hususu birkaç yerde kesin bir ifadeyle açıklamıştır.

Avret yerlerini örtmekten, gizlemekten maksat, derinin rengini göstermiyecek vasıfta ve özellikte olan bir örtünmedir. O halde derinin rengini aksettirecek kadar ince bir elbiseyle namaz kılmak caiz değildir. Derinin rengini iyice örttükten sonra vücut hattının belli etmesi, namaza engel sayılmaz.[10]

Namazda Avret Yeri Açılsa Namaz Bozulur Mu?

Bu hususta imamların farklı görüş ve ictihadları vardır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, avret sayılan bir organın dörtte biri veya daha fazlası açılır ve bir rükün miktarı devam ederse, namaz bozulur. Bundan daha az bir kısmın açılması namazı bozmaz. İmam Ebû Yusuf ise organın yarısı açılırsa, namaz bozulur; ondan az miktar bozmaz. İmam Muhammed ise, İmam

---

7 Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb/Şurutü's-Salât: 1/48, 49. El-Fıkhu Alel- Mezahibi'l-Erbaa: 1/189

8 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/189

9 El-Müdevvenetli'l-Kübra/Şaiâtü'l-harâir: 1/94, 95

10 El-Mugni/Mayestürü: 1/577, 578'den özetlenerek.

Ebû Hanîfe'nin görüşündedir.[11]

İmam Şafiî'ye göre, avret yerinden az bir kısmın açılması bile namaza mani' teşkil eder, yani namazda avret yerlerinden az bir kısmın açılması sebebiyle namaz hükümsüz olur, iadesi gerekir. İmam Ahmed b. Hanbel'e göre ise, az miktarın açık olması namaza mani' değildir. Bu meselede Ahmed b. Hanbel, Hanefiler'in görüşüyle birleşmektedir.[12]

Hanefîler'le Hanbelîler bu meselede Ebû Davud'un Eyyub'dan, onun da Amir b. Seleme'den yaptığı rivayetle çıkarım yapmışlardır.

Hadis şöyledir: Amir b. Seleme diyor ki: "Babam, kavmini temsilen Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gitti. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onlara namaz kılınmasını öğrettikten sonra, en iyi okuyanınız size imamlık yapsın, diye emretmişti. Kavmimiz arasında en iyi okuyan ben bulunuyordum, o bakımdan beni öne geçirip imam olmamı istediler. Ben de üzerimde sarı ve fakat küçük bir hırka (ya da üstlük) bulunduğu halde öne geçip imamlık yapmaya başladım. Secdeye vardığımda bazı (avret) yerim açılıyordu. Cemaattan bir kadın, "Size imamlık yapan bu gencin avret yerini örtüveriniz" diyerek uyarıda bulundu. Onun üzerine cemaat bana Amman kumaşlarından bir entari aldı. İslâm'a girmem dışında hiçbir şeye bu kadar sevinmemiştim."[13]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Uyluğun avret olmadığını söyleyenlerin delili ise, Hz. Aişe validemizden (radıyallahu anha) yapılan şu rivayettir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) uyluğu açılmış bir vaziyette oturuyordu. Ebûbekir (radıyallahu anh) içeri girmek için izin istedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) da o hal üzere bulunduğu halde ona izin verdi. Az sonra Ömer (radıyallahu anh) içeri girmek için izin istedi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yine o hal üzere bulunduğu halde ona da izin verdi. Az sonra Osman (radıyallahu anh)

11 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi' 1/117

12 El-Mugnî: 1/579

13 Ebu Dâvud/Salât; 60 - Nesâî: Asım El-Ahvel'den.

izin istedi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hemen uyluğundan açık bulunan kısmı elbisesiyle örtüverdi. Onlar kalkıp gidince, dedim ki: Ya Rasulullah! Ebu Bekir ile Ömer izin istediler, sen bulunduğun hali değiştirmeden onlara izin verdin. Osman izin isteyince, elbisenle o kısmı örttün?" Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Ya Aişe! Vallahi meleklerin kendisinden utandığı bir adamdan utanmayayım mı?"[14]

Uyluğun avret olmadığını söyleyenlerin ikinci delili, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ın şu rivayetidir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber gününde (Hayber savaşının yapıldığı günde) üstündeki entariyi uyluğunun üzerinden açmış bulunuyordu; o kadar ki, ben O'nun uyluğunun beyazlığına bakıp duruyordum."[15]

Hz. Aişe hadisini Buhari ta'likan tahric etmiş ve kendi Sahih'inde uylukla ilgili bazı hususlara temas ettikten sonra şöyle demiştir: "Ebû Musa dedi ki: Osman içeri girince Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), iki dizini örtüverdi."

Müslim'in yaptığı rivayette ise Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın şu lâfızla olayı naklettiği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) benim evimde baldırları açık bir vaziyette uzanmıştı. Osman izin isteyince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) toparlanıp oturdu.

Yukarıdaki rivayetler arasında çelişki bulunduğu sanılırsa da, aslında böyle bir hüküm doğru değildir. Çünkü uyluğun avret olmadığıyla ilgili rivayetler arasında da tam bir uyum yoktur; Müslim'in tespitinde baldırlar konu ediliyor ki, baldırların avret olmadığı icmaan sabittir. Ayrıca bu hal kendi evinin içinde Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e has bir durum olabilir. Diğer bir husus da, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in haberi olmadan uyluğunun açılmış olabileceği ihtimalidir. O halde konunun başında nakledilen hadisler delil gösterilmeye daha uygun görülmüş ve müctehid imamların hemen hepsi onlara göre, delil göstermiş ve çıkarımda bulunmuşlardır.

14 Müslim/Fezail: 26. Ahmed 1/71 - 8/62, 155, 288

15 Buharî/Salât: 12. Müsned-i Ahmed

1 nolu Behz hadisini Nesâî de tahrîc etmiş, Buharî onu ta'likan rivayet ederken Tirmizî hasen, El-Hâkim sahih olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Şeybe ise, az bir değişiklikle Yezîd b. Harun'dan, o da Behz b. Hakim'den rivayet etmiştir.

2 nolu hadisi El-Hakim ve Hafız Bezzar da tahric etmişlerdir.

3 nolu Muhammed b. Cahş hadisini Buhari kendi Sahih'inde, El-Hâkim de kendi Müstedrek'inde İsmail b. Cafer tarikıyla tahric etmişlerdir. İbn Hacer'e göre, ricalinin hepsi sahihtir. Sadece Ebû Kesir üzerine biraz duranlar olmuştur.

4 nolu İbni Abbas hadisinin isnadında Ebû Yahya El-Kattat bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir. Hatta ismi üzerinde bile ihtilâf edilmiş kimi Zazan'dır derken, kimi Dinar, kimi de Yezid'dir demişlerdir. Yahya b. Maîn, "Ebû Yahya el Kattat zayıftır." derken Ahmed b. Hanbel de ona yakın bir görüş ortaya koymuştur. Birçok münker hadisler rivayet ettiği söylenir.[16]

14 nolu Hz. Aişe hadisini Tahavî, aynı konuyla ilgili hadisleri naklederken Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in uzanık bir halde iken uyluğunun açılma olayının Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın kızı Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'nın evinde cereyan ettiğini İbn Merzûh tarikiyle rivayet etmiştir.

Ayrıca İbrahim b. Merzuk tarikiyle olayın Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın evinde cereyan ettiğine dair bir diğer rivayeti değişik lâfızlarla rivayet edildiğine bakılınca, "uyluk açılma olayı"nın iki defa cereyan ettiği intibaını veriyor. Oysa araştırıcılar böyle bir yorumda bulunmamışlardır. Tahavî diğer rivayetleri de naklederken olayın Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivayet edildiğini gösteren iki rivayete daha yer vermiştir ki, birini Muhammed b. Aziz, diğerini Revh b. El-Ferec tarikiyle nakletmiştir.[17]

Tahavî, rivayetleri sıraladıktan sonra diyor ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi

---

16 Mizânü'l-İ'tidal: 4/586 - 10729 nolu Ebû Yahya.

17 Şerhu Meâni'l-Asâr 1/473, 474

ve sellem)'in uyluklarının açık olduğunu belirten bir kayıt mevcut değildir."[18]

Nitekim Ebû Musa (radıyallahu anh)'da aynı olayla ilgili rivayetinde "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Osman içeri girince dizlerini örttü." demiştir. Buhari bu rivayete de yer vermiştir. Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette ise olay iki değişik lâfızla nakledilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) evimde (odamda) uylukları veya baldırları açık bir vaziyette uzanmış bulunuyordu."

Rivayetlerin tamamı dikkate alınıp incelendiğinde, üç ayrı tabirin kullanıldığı görülür: Fahiz, rükbe, sak... Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in her zaman ve her yerde edeb, terbiye, nezaket ve ciddiyetin en üst manasını kendinde taşıyıp uyguladığını düşünürsek, şu iki sonucu çıkarmamız çok daha uygun olur: Birincisi, uzanık bir halde iken farkına varmadan uylukları açılmış olabilir. Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) içeri girince, ona olan saygı ve ilgisini gösterirken toparlanma ihtiyacını duymuş ve öylece açık bulunan uyluğunu da örtmüştür. İkincisi, uyluğunun değil, baldır veya dizlerinin açık bulunduğu keyfiyetidir ki, bunda bir sakınca yoktur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Erkeklerin diz kapaklarıyla göbekleri arası avrettir. Namazda belirtilen kısımdan bir bölüm açık olduğu takdirde, namaz bâtıl (hükümsüz) olur, iadesi gerekir.
2. Yine erkeğin belirtilen avret yerini insanların bulunduğu yerlerde açık bulundurması haramdır. Kimselerin bulunmadığı yerde açması mekruhtur. Çünkü Allah utanılmaya çok daha lâyıktır.
3. Erkeklerin uyluk kısmı da avrettir. Bunda görüş birliği vardır.
4. Diri olsun, ölü olsun hiç kimsenin uyluğuna bakılmaz, haramdır.
5. Kişinin kendi karısı ve eli altında bulunan cariyesi yanında avret yerini açık bulundurmasında bir sakınca yoktur.

---

18 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/474

GÖBEK ve DİZ KAPAĞI AVRET MİDİR ?

Rivayetlerde "göbekle diz kapağı arası" denilmiştir. Bundan iki manâ anlaşılmaktadır; Birincisi, göbek ile diz kapağının kendisi avret değildir, avret yerinin sınırı buralarda son bulmaktadır, ikincisi ise, bunların da avret yerine dahil olmasıdır. O bakımdan müctehidlerin ictihatları farklı olmuştur. Biz önce ilgili hadisleri nakledelim, sonra da onların görüşlerini belirtelim.

عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ قَاعِدًا فِي مَكَانٍ فِيهِ مَاءٌ فَكَشَفَ عَنْ رُكْبَتَيْهِ أَوْ رُكْبَتِهِ فَلَمَّا دَخَلَ عُثْمَانَ غَطَّا.

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), içinde su bulunan bir yerde oturuyordu. (Ayaklarını suya sokmak için) iki dizini veya bir dizini açtı. Osman içeri girince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) dizini örttü."[19]

Umeyr b. İshak'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Hasan b. Ali (radıyallahu anh) ile beraber bulunuyordum, derken Ebû Hureyre ile karşılaştık. Ebû Hureyre (radıyallahu anh), Hz. Hasan'a, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in öptüğü yeri müsaade et de ben de öpeyim, dedi. O da entarisini (göbeğinin üzerinde sıyırıp) işarette bulundu. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) onun göbeğini öptü."[20]

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍ وَقَالَ صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ. فَرَجَعَ مَنْ رَجَعَ. وَعَقَّبَ مَنْ عَقَّبَ. فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْرِعاً، قَدْ حَفَزَهُ النَّفَسُ، وَقَدْ حَسَرَ عَنْ رُكْبَتَيْهِ، فَقَالَ:

19 Buharî/Fezâil-i nebiy: 7

20 Ahmed: 2/255, 493

أَبْشِرُوا. هذَا رَبُّكُمْ قَدْ فَتَحَ بَاباً مِنْ أَبْوَابِ السَّمَاءِ، يُبَاهِي بِكُمُ يَقُولُ:

انْظُرُوا إِلى عِبَادِى قَدْ فَرِيضَةً؛ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ أُخْرَى.

Abdullah b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber akşam namazını kıldık. Dönen döndü, takip eden etti, derken Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) acele nefes nefese geldi ki ilâ diz kapağı açılmış vaziyette idi, şöyle buyurdu: "Size müjde, işte Rabbiniz gök kapılarından bir kapıyı açmış bulunuyor da sizinle iftihar ediyor buyuruyor ki: Kullarıma bakın, bir farzı kıldılar ve diğer farzı (kılmak için) bekliyorlar."[21]

Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyordum, derken Ebubekir Sıddîk (radıyallahu anh) elbisesinin bir ucunu tutmuş vaziyette çıkageldi ki iki dizi açılmış bulunuyordu. Bunun üzerine Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Sizin arkadaşınız öfkeli geldi ve öylece selâm verdi."[22]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Göbeğin kendisi avret değildir. Bu, üç müçtehidin tespit ve yorumudur. Dört müçtehide göre ise, dizler avrettir.[23]

Şâfiîler'e göre: Erkek ve cariyenin avret yerinin sınırı, göbekle diz arasıdır. Göbek ve diz avret değildir.[24] Ancak Şâfiîlerin hepsi aynı görüşte değildir. Nitekim aşağıda bu husus açıklanmıştır.

Hanbelîler'e göre: Erkeğin avret yeri, göbekle diz arasıdır. Göbek ile diz avret değillerdir. İmam Ahmed'in bu hususta kesin beyânı vardır.[25]

---

21 Müslim/Mesacid: 149. Ebû Dâvud/Salât: 119. Nesâi/ İftitah: 19 İbn Mâce/Mesacid: 19, Ahmed: 2/187, 208- 3/167, 168, 188, 252

22 Buharî/Fezail: 5 Tefsir: 207. Müsned-i Ahmed.

23 Fetâvâyı Hindiyye/Şurûtü's-Salât: 1/58. Şerhli Fethilkadîr: 1/180.

24 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l Erbaa/Sitrü'l-avre: 1/189

25 El-Muğnî/Sitrü'l-avre: 1/579. El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa: 1/189

Mâlikîler'e göre: Mâlikiler ile Hanbelîlerle aynı görüştedirler.[26]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

313 nolu hadisi Buharî nakletmiştir. Bundan, göbekle diz kapağının avret olmadığı çıkarımı yapılmıştır. İmam Şafiî ise, diz kapağının avret olduğunu söylerken, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ayaklarını suya soktuğunda elde olmayarak diz kapaklarının açıldığını, ortada bir özürün bulunduğunu ileri sürerek kendine göre yorumda bulunmuştur. Ayrıca Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın içeri girmesiyle birlikte diz kapaklarını örtmesi de, avret olduğuna delil sayılır, demiştir. İmam Şafiî ve o görüşte olanlar sadece bu yorumla yetinmeyip bir de Darekutnî ve Beyhaki'nin Ebû Eyyub'dan rivayet ettikleri şu hadisle de çıkarım yapmışlardır. "Erkeğin avreti, göbekten dize kadardır." Abdestte kolların yıkanması nasıl dirseklere kadar denilirken dirsekler de aynı hükümde kollara dahil oluyorsa, burada da dizlere kadardır, denilince, dizler de aynı hükümde avret yerine dahil sayılıyor.

Diz kapağının avret olmadığını söyleyenler ise, bu hadisin metrûk olduğunu, ileri sürmüşlerdir; çünkü râvilerinden İbad b. Kesir metruktür.[27]

Ebû Said hadisi üzerinde duranlar ise, râvileri arasında Şeyh El-Hars b. Ebî Üsâme Davud b. El-Mahber bulunuyor ki, bu zat, hadisi İbad b. Kesir'den rivayet etmiştir. İbad ise Ebu Abdullah Eş-Şâmi'den, o da Atâ'dan rivayet etmiştir ki, bu zincirde hep zayıflar yer almaktadır.[28] Diğer yandan dizleri abdestte dirseklere kıyas etmek bâtıldır, çünkü dirseklerin kola dahil olduğunun delili ayrıdır, yani kıyasın şartlarından biri olan menatta birleşme gerçekleşmemektedir. Şart yerine gelmeyince kıyas hükümsüz oluyor.

Diz kapağıyla göbeğin avret olmadığını kabul edenlerin bir diğer dayanağı, Ebû Dâvud ile Darekutni'nin Amir b.Şuayb'dan yaptıkları rivayettir. Amir b. Şuayb'ın dedesinden yapılan rivayette şöyle denilmiştir: "Sizden biriniz hizmetçisini, kölesini veya ücretle çalıştırdığı kimseyi evlendirdiği za-

26 El-Muğni/Sitrü'l-avret: 1/579

27 Mizânü'l-İ'tidal: 2/375 - 4135 nolu İbad b. Kesir

28 Neylü'I-evtar; 2/73

man, göbekten alt kısma, diz kapağından üst kısmına bakması."

Böylece göbekle diz kapağının avret olmadığı anlaşılıyor.

314 nolu Umeyr b. İshak hadisinin isnadında Umeyr b. İshak El- Hâşimî bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli söz söylenmiştir. Sika olduğunu söyleyenler bulunmakla beraber rivayetinin yazılmaya değer olmadığını belirtenler de var. Nitekim Yahya b. Maîn, "onun hadisi bir şeye denk gelmez" yani fazla değer taşımaz. O bakımdan onun hadisi yazılmaz" demişlerdir.[29]

Nesâî ise, onun rivayetinde bir beis bulunmadığını belirtmiştir.

O bakımdan Umeyr hadisi çıkarıma uygun sayılabilir. Ancak Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın Hz. Hasan (radıyallahu anh)'ın göbeğini öpmesinde hiçbir delil yoktur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), torunu Hz. Hasan'ın göbeğini, o çocuk iken öpmüştü. Oysa Ebû Hureyre (radıyallahu anh), onun göbeğini, mükellef bulunduğu yıllarda öpmüştü. Çocukla ergen kişinin avreti elbetteki farklıdır.

315 nolu Abdullah b. Amir hadisinin ricali sahih kabul edilmiş, çünkü hepsi de İbn Mâce Sünen'inde yer almıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Göbek avret değildir.
2. Dört mezhep imamlarının bu meselede ittifakı vardır.
3. Dizkapakları avret değildir; Bu üç mezhep imamlarına göredir İmam Ebû Hanîfe'ye göre avrettir.
4. Evde eşi ve çocukları arasında bulunduğu sırada erkeğin uyluk veya diz kapağı açık bulunursa, bunda bir sakınca yoktur.
5. Namaz kılarken, erkeğin göbekle diz kapağı arasının örtülü olması şarttır. Aksi, namazı hükümsüz kılar.
6. Allah için sevdiğinin göbeğinden öpmekte bir sakınca yoktur.

---

29 Mizanü'l-İ'tidal: 3/29 e - 6485 nolu Umeyr b. İshak

KADINLARDA AVRET MAHALLİ

İslâm fıkhında "hür kadın" denilince, karşılığında hürriyeti elinden alınmış câriye hatıra gelir. Gerçi günümüzde artık kölelik ve cariyelik diye bir konu kalmamıştır. Ancak kölelik müessesesinin işler bulunduğu asırlarda İslâm dini, insan haklarını korumak, köleleri kölelikten kurtarmak ve onlara insanca muâmele edilmesini sağlamak için bir takım maddi ve manevi müeyyideler, esaslar ve prensipler koymuştur.

O halde "hür kadın" denilince, cariye olmayıp hürriyeti elinde olan kadın demektir.

İslâm kadını, erkeğin şehvet nazarından uzak tutmak, onun annelik ve kadınlık vakarını korumak, kişiliğinin zedelenmesini önlemek, iffet ve namusunu, şeref ve itibarını muhafaza etmek için onu iffet, namus, şeref ve vakar örtüsü altına almış, saygınlığını en üst derecede tutarak hürmet telkin eden bir kıyafeti sunmuştur.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ يَقْبَلُ اللهُ صَلاَةَ حَائِضٍ إِلاَّ بِخِمَارٍ.»

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah ayhali görme çağına gelmiş kadının namazını ancak himar (başörtüsü) ile kabul eder."[30]

وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُصَلِّي الْمَرْأَةُ فِي دِرْعٍ وَخِمَارٍ وَلَيْسَ عَلَيْهَا إِزَارٌ قَالَ: إِذَا كَانَ الدِّرْعُ سَابِغاً يُغَطِّي ظُهُورَ قَدَمَيْهَا.

30 İbn Mâce/Taharet: 132. Tirmizî/Salât. 160. Ahmed; 6/150, 218, 259

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, onun, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den: "Kadın, üzerinde entarisi olmadığı halde sadece gömlek veya gecelik ve başörtüsü ile namaz kılabilir mi?" diye sorduğunda, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de ona: "Gömlek (gecelik) yeterli olur da ayakların üst kısmını örterse (namaz kılınır)." buyurdu.[31]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söylemiştir; "Kim elbisesini kibir ve bencillik olsun diye yerde sürüklerse, Allah kıyamet gününde ona (rahmetle) bakmaz." Bunun üzerine Ümmü Seleme (radıyallahu anha) "Ya kadınlar eteklerini ne yapsınlar?" diye soruncu, Efendimiz "Bir karış sarkıtsınlar" buyurdu. Ümmü Seleme, "O takdirde ayakları açılmış olur" dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "O halde bir zira' sarkıtsınlar ve artık bundan fazlasını yapmasınlar" buyurdu.[32]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hür kadın bedeninin tamamı avrettir, ancak yüzü ve iki eli müstesna. Ayaklarının avret olup olmadığı hakkında iki rivayet vardır. Ebû Hanife'ye göre avret değildir. Çünkü bir takım ihtiyaçlar karşısında kadının yürümesi gerekmektedir ki, her zaman örtülü bulundurması çok zordur. Hem yüz ve eller şehevî duyguyu daha çok tahrik edebilir. Onlar avret olmadığına göre, ayakların da avret olmaması gerekir.[33] Nitekim El-Hasan'ın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre, kadının ayaklarına bakmanın helâl olduğu belirtilmiştir.[34]

O halde bu mezhebe göre, namazda kadının yüzü ve iki eli açık bulunursa, bir sakınca yoktur. İmam Ebu Hanife'ye göre, ayaklarının da açık olması namaza mani değildir. Dışarıya çıkınca da yüzünü ve ellerini açık bir

31 Ebû Dâvud/Salât; 83, 84. Taberâni/Cemaat: 35, 36

32 Buhari/Libas: 1,2, 5, Fezâil: 5. Müslim/Libas; 42, 43, 46, 48. Ebu Davud/Libas; 25, 27. Tirmizî/Libas; 8, 9. İbn Mace/Libas 6, 9. Taberânî/Libas; 9, 12. Ahmed: 2/5, 10, 32, 42, 44, 55, 56, 60, 3/5, 44, 97

33 El-İhtiyar li-Talili'l-Muhtar: 1/46 - 156

34 Bedayi'u's'-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 121, 122

vaziyette bulundurması men edilmez. Erkeklerin de kadının yüzüne ve ellerine şehvetle bakmaları haramdır.

Şâfiîler'e göre: Hür kadının yüzü ve iki eli dışında kalan yerleri avrettir. O halde kadının ayakları da avrettir ve namaz kılarken örtmesi vâcibdir.[35]

Mâlikîler'e göre: İki elin içi ve üstüyle yüzün tamamı dışında kalan yerler avrettir. O halde kadının yüzü ve iki eli örtülü olmadığı halde namaz kılması caizdir;[36] aynı şekilde sokakta da bu iki uzvunu açık bulundurmasına cevaz verilmiştir.

Hanbeliler'e göre: Hür kadının yüzü dışında diğer her yanı avrettir. O halde namaz kılarken ellerini ve ayaklarını örtmesi gerekir. Sokak kıyafeti de yine bu ölçüde olmalıdır.[37]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

30 nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve El-Hakim de rivayet etmişlerdir. Darekutni ise, hadisin mevkuf olduğunu, El-Hakim ise mürsel olduğunu söylemiştir. Bilindiği gibi mevkuf, ashab-ı kiramdan rivayet edilen söz, fiil ve takrirdir. Mürsel ise, senedinden bir sahabi düşen hadistir. Gerek mevkuf, gerekse mürsel hadisler daha çok zayıf hadisler arasında sayılır. Ancak mevkufun böyle olduğunda tam ittifak yoktur.

Taberânî ise, bu mealde bir hadisi es-Sağîr ve'l-Evsat'da Ebû Katade'den şu lâfızla rivayet etmiştir: "Allah, zînet yerlerini örtmedikçe kadının; ergenlik çağına giren kızın da başını örtmedikçe namazını kabul etmez." İbn Huzeyme ise, şu lâfızla kendi sahihinde rivayet etmiştir: "Allah ergenlik çağına giren kadının namazını ancak başörtüsüyle kabul eder."

Hadisler kadının namaz kılarken başını örtmesinin vâcib olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca hür ve cariye arasında bu hususta bir fark olmadığı

35 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/49 - El-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l- Erbaa 1/189

36 El-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'I-Erbaa; 1/189

37 El-Fıkhu Ala'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/189

da anlaşılıyor. Ancak İmam Şâfii, İmam Ebû Hanife ve cumhur, hür kadınla cariye kadın avretleri arasında fark bulunduğunu belirtmişler ve ona göre bir tarifte bulunmuşlardır. Hadisin zahirine bakıp ikisi arasında fark yoktur, diyenler ise, Zahirî mezhebine mensup olanlardır. Sözünü ettiğimiz imamlara göre, câriyenin avret yeri diz kapağıyla göbek arasıdır. İmam Mâlik'e göre, câriyenin avret konusunda hür kadından farkı sadece saçlarıdır; câriyenin saçları avret değildir.[38] Kuvvetli ihtimalle, İmam Mâlik, Hicaz'da câriyelerin başı açık gezdiğini görünce, sahabenin böyle uygun gördüğünü kabul etmiştir. El-Iraki ise Tirmizî şerhinde diyor ki: "İmam Mâlik'ten meşhur olan rivâyete göre, cariyenin avreti erkeğin avreti gibidir."

Bize göre, El-Irakî'nin bu tespiti isabetli değildir. Çünkü İbn Kudame gibi, kendi mezhebinde yetkili bir ilim adamı sözü edilen mesele hakkında şöyle diyor: "İmam Mâlik hür olmayan (cariye) kadın hakkında, başörtüsüz namaz kılabilir." demiştir.[39]

31 nolu Ümmü Seleme hadisini El-Hâkim de tahric etmiş, Abdülhak ise, Mâlik ve diğer râvilerin bunu mevkufen rivâyet ettiklerini söylemiştir. El-Hâkim ise, Buharî'nin şartına göre, hadisin ref'i sahihtir, diyerek Abdülhak'ın görüşüne katılmamıştır. Ancak hadisin isnadında Abdurrahman b. Dinar bulunuyor ki bu zat üzerinde hayli şeyler söylenmiştir, et-Takrîb de onun sadûk (doğru, güvenilir) olduğu belirtilmiş, ancak bazen hatâ yaptığına dikkatler çekilmiştir.

Diğer yandan bu hadisi Mâlik b. Enes, Bekir b. Mudar, Hafs b. Ğıyas, İsmâil b. Cafer, İbn Ebî Zi'b ve İbn İshak, Muhammed b. Zeyd' den, o da Ümmü Seleme'den rivâyet etmişler ve hiçbiri, Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'nın Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiğini zikretmemiştir.[40]

Darekutnî'den ise bu hadis sorulduğunda, şu cevabı vermiştir. "Mu-

38 Neylü'l-evtar: 2/75

39 El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/94

40 Neylü'l evtar: 2/76

hammed b. Zeyd b. Muhacir b. Kunfez kendi anasından, o da Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmiştir. Ancak merfu, olduğu hakkında farklı tespitler vardır: Abdurrahman b. Abdullah b. Dinar yaptığı rivayette Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ref'etmiştir. Hişam b. Sa'd da bu hususta ona tabi olmuştur. İbn Vehb ise muhalefet ederek hadisi Hişam b. Sa'd dan mevkufen rivâyet etmiştir. Doğru olan da budur. Tenkîh sâhibi ise, Abdurrahman b. Abdillah b. Dinar'dan Buharî'nin kendi Sahih'inde rivâyet ettiğini belirterek bazı ilim adamlarının onun sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerse de yukarıdaki hadisi ref'etmekte hatâ etmiştir, diyor.[41]

Namazda avret yerinin örtülü tutulmasının aslı şu âyete dayanmaktadır: "Ey âdemoğulları! Her mescidde güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin."[42] Ayette, "zînet" tabiri kullanılmıştır ki ilim adamlarının çoğu bunu avret yerini örtüp kapatan elbise ile yorumlamışlardır.

"Mescidden maksat, namazdır, aynı zamanda namaz kılınan cami anlamına da gelir. Nitekim Seleme b. Ekva (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: "Ya Rasûlallah! Kamîs (gömlek) ile namaz kılayım mı? "Evet, bir dikenle olsa bile onu düğümle (öylece kıl)" buyurdu.[43]

Kadının namaz kılarken ne gibi elbise giymesi gerektiği hakkında Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan sorulduğunda, sorana, git bu meseleyi önce Ebû Tâlib oğlu Ali'den sor, sonra da gel bana ne dediğini haber ver, dedi. Sonra soru sahibi Hz. Ali (radıyallahu anh)'a gelip sordu. O da, "Başörtüsü ve ayakların üzerini örtecek kadar uzun bir iç çamaşırla." diye cevap verdi. Adam durumu gelip Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya haber verince, "Ali doğru söylemiştir" diyerek onu tasdik etti.[44]

---

41 Nasbu'r-raye li-Ahadisi'l-Hidâye; 1/300

42 Kur'ân-ı Kerim: 7 A'râf/31

43 Buhâri kendi tarihinde rivayet etmiştir

44 Fıkhü's-Sünne: 1/127

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hür kadının iki eli ve yüzü dışında diğer bütün bedeni avrettir. Namazda avret yerlerini örtmesi vâcibdir. Aksi halde namazı kabul değildir.

2. Kadının ayakları da avret değildir. O bakımdan ayakları açık olduğu takdirde namaz kılabilir. Bu iki hüküm İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.

3. Kadının ayakları da avrettir. Bu, Şâfiîler'le Hanbelîler'e göredir. Yani iki müctehidin ictihadı bu anlamdadır.

4. Kadının elleri de avrettir. Bu, İmam Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır.

5. Kadının namaz kılarken geceliği veya entarisi ayaklarının üstünü örtecek kadar uzun olması gerekir. Entari veya gecelik bu kadar uzun olmaz da açık kalan kısımlar teni göstermeyecek çorapla örtülürse, bu da caizdir.

6. Tek gömlek veya gecelikle namaz kılındığı takdirde, vücudun açılması için düğmelemek vâcibdir. Üzerinde iç çamaşırı bulunanlar için düğmelemek söz konusu değildir, yeter ki avret yeri gözükmesin.

İPEK VEYA GASBEDİLMİŞ ELBİSEYLE NAMAZ KILMAK

İbâdetin birçok hikmetleri vardır, onlardan biri de haklara saygılı olmak, haramdan kaçınmak, başkasının malına, ırzına ve şerefine el ve dil uzatmamaktır. Sonra da Allah (celle celaluhu)'nun rızası doğrultusunda hayatı tanzim edip dünya ile âhiret, ruh ile beden arasında denge kurmak; lüks ve israftan kaçınmak suretiyle sade bir ömür sürmektir.

O bakımdan lüks sayılan ipek elbiseyle namaz kılmak erkeklere haram kılınmış, kadınlara cevâz verilmiştir. Çünkü erkek hareket adamıdır. Her gün kollarını sıvayıp işinin başına koşmakla emrolunmuştur. İçinde yaşadığımız topluma ayak uydurmak, onlara tepeden bakmamak, dikkatleri çekecek şekilde süs ve zînetten uzak durmak onun günlük hayatının ölçüsü ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e uymaya çalışmasının belirtisidir.

Gaspedilmiş bir elbiseyle ibâdet amacını kaybeder. Çünkü namazın hikmetine ters düşen herşey ya mekruhtur, ya haramdır, ya da mahzurludur.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: مَنْ إِشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشَرَةِ دَرَاهِمَ وَفِيهِ دِرْهَمٌ حَرَامٌ لَمْ يَقْبَلِ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ صَلاَةً مَادَامَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَدْخَلَ أُصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ وَقَالَ صُمَّتَا إِنْ يَكُنِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُهُ يَقُولُهُ.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Kim on dirheme bir elbise satın alır da onda bir dirhem haram bulunursa, o elbise üzerinde bulunduğu sürece Allah onun namazını kabul etmez."

İbn Ömer (radıyallahu anh) bunu söyledikten sonra iki parmağını kulaklarına sokup şöyle dedi: "Bunu eğer Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in buyur-

duğunu işitmedimse ikiniz de sağırlaşın!"[45]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim bir amelde bulunur da o amel üzerinde bizim emrimiz yoksa o merduttur."[46]

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel şu lâfızla rivayet etmiştir: "Kim bizim emrimizin aksine bir iş yaparsa, o iş merduttur."

Her iki hadiste geçen "emir" tabirinden maksat, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabının yaşadığı dini esas ve prensiplerdir.

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ أُهْدِيَ إِلَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُّوجُ حَرِيرٍ فَلَبِسَهُ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ أَنْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزْعًا عَنِيفًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ لَهُ ثُمَّ قَالَ: لاَ يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ.

Ukbe b. Âmir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e ardı ve eteği yırtık olan kaftan hediye edildi. O da onu giydi ve sonra üzerinde olduğu halde namaz kıldı. Namazı bitirince, hoşlanmadığını belirtir şekilde hızlıca tutup üzerinden çıkardıktan sonra şöyle buyurdu: Bu, muttakilere lâyık değildir."[47]

Câbir b. Abdillah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine hediye edilen kalın ipek kumaştan bir elbise giyindi; sonra çok geçmeden ki onu çıkarıp Hattab oğlu Ömer (radıyallahu anh)'a gönderdi. Bunun üzerine kendisine: Ya Rasûlallah! Çok sürmedi onu üzerinden çıkardın? diye soruldu. Buyurdu ki "Cibril (aleyhissellem) beni ondan men'etti. "Az sonra Ömer ağlayarak geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulullah! Bir şeyden hoşlanmadın da onu bana verdin, benim neyime? "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "Onu sana giyinsin diye

45 Ahmed: 2/98

46 Buhari-Müslim

47 Buharî/Salât: 16, Libas: 12 Müslim/Libas 23. Nesâi/Kıble: 19. Ahmed; 4/149, 150

vermedim, satasın diye verdim. "Bunun üzerine Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) onu iki bin dirheme sattı.[48]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefi, Şafiî ve Hanbeli mezhep imamlarına ve ilim adamlarının cumhuruna göre, ipek elbise giyinmek erkeklere haramdır. Üzerine de ipek elbise bulunduğu halde namaz kılan kimsenin namazı sahihse de günah işlemiş kabul edilir. Namazı iade etmesi gerekmez. Gasp edilen elbise de böyledir.

İmam Mâlik'e göre, vakit içinde iade etmesi gerekir.[49]

İleride ipek konusuna daha geniş yer vereğiz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

45 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Abd b. Humeyd ve Beyhakî tahrîc ettikten sonra zayıf olduğu belirtmişlerdir. Ayrıca El-Hatîb, İbn Asâkir ve Deylemî de rivayet etmişlerdir. İsnadında Hâşim bulunuyor ki, bu zat İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişse de bu alanda pek tanınmıyor.

Hadisin zahiri, ipek ve mağsub elbiseyle kılınan namaz kabul edilmeyeceğine delâlet ediyorsa da sahih olmadığına delâlet etmemektedir. Çünkü namazın kabulü başka, sıhhati daha başkadır. Kabul edilmemesi, faziletinden marumiyete delâlet eder. Nitekim kocası kendisine öfkeli bulunduğu halde geceleyen kadının namazını Allah kabul etmez, meâlindeki hadiste de hüküm bu doğrultuda ele alıp yorumlanmıştır, yani namazının feyiz ve bereketinden mahrum kalır, ama borcunu ödemiş sayılır; namazı sahihtir.

"Kabul edilmez" şeklindeki ifade genellikle iki ayrı yorum ister; birincisi, sıhhatini olumsuz yönde etkiler, diğeri kemal ve faziletini olumsuz kılar. Konumuzu oluşturan hadiste kemal ve faziletini nefyedeceği yani olumsuz yönde etkileyeceği söz konusudur. Sıhhatini olumsuz yönde etkileyen ise, "Bu bir abdesttir, Allah namazı ancak onunla kabul eder" meâlindeki hadiste

---

48 Müslim/Libas: 16 Nesâî/Zinet: 88. Ahmed: 3/383

49 Neylül-evtar 2/90

belirtmiştir.

Hadisin senedinde bazılarına göre, pek tanınmayan Hişam bulunuyorsa da, genellikle ilim adamları onunla çıkarım yapmışlardır.

46 nolu Hz. Aişe hadisine gelince, bu dini kavaidden birçok hükümleri kendinde taşımaktadır. Öyle ki, ilim adamları, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yasaklanan, men edilen bütün akidler hükümsüzdür, demişlerdir. Çünkü bir şeyi men'etmek, onun sıhhatli bir hüküm ifâde etmeyeceğine, fasit olduğuna delâlet eder. O halde dinî kaide ve ölçülere girmeyen her türlü menhiyatı reddetmek vâcibdir. O bakımdan hâkimin verdiği hüküm, işin ve meselenin asıl içyüzünü değiştiremez. Haksızı haklı çıkarmak, helâli haram kılmak gibi hükümler, hiçbir zaman haksızı haklı, helâli haram yapamaz.

Onun için hadiste geçen "leyse aleyhi emruna" cümlesi, dinî ölçü ve kaidelerle yorumlanmıştır. Şevkanî'nin de dediği gibi, bu hadisin taşıdığı kaideler sayılmıyacak kadar çoktur.

Özetleyecek olursak, şöyle bir ifade kullanmak mümkün: Kim dinde aslı olmayan, bir asla dayanmayan bir şey icad ve ihdas ederse, ona asla iltifat edilmez. O nedenle Tuhî şöyle demiştir: "Bu hadis, şer'i delillerin yarısıdır. İpek elbise, zorla alınan (gasbedilen elbise) ile kılınan namazın Allah katında hiçbir fazileti yoktur. Sadece kul bir bakıma namaz borcunu ödemiş sayılır. Çünkü namazdan amaç, İlâhî hududa riâyettir.

47 nolu Ukbe b. Amir hadisiyle çıkarımda bulunan İmam Şafiî, ipek elbiseyle namaz kılmanın haram olduğunu söylemiştir. İmamiyye mezhebine salik olanlar da aynı görüştedirler.[50] Diğer birçok ilim adamlarına göre, mekruh sayılmıştır. Çünkü ipek elbisenin illeti, kibir ve gururdur, namazda bu ikisi de söz konusu değildir. Ayrıca onlar, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kalın ipekten dokunan elbiseyi giyip namaz kıldıktan sonra çıkarmış, fakat kıldığı namazı iade etmemiş ve ipek elbiseyle kılınan namaz

50 Neylü'l-evtar.- 2/90

iade edilmelidir, diye bir ifade kullanmamıştır.

İpek elbise henüz haram kılınmamıştı ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kalın ipekten mamul bir üstlük giyinmişti; onu görenler beğendiler ve hayretlerini ifade ettiler. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) geçici dünya hayatında bu gibi şeyleri beğenmenin hakikatte bir değer taşımadığını belirterek şöyle buyurmuştur: "Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, Sa'd b. Muâz'ın Cennet'teki mendili bundan çok daha güzeldir."[51]

El-Bahır kitabının sahibi diyor ki: "İpek elbiseden başka örtünecek bir şey bulamazsa, o takdirde onunla kıldığı namaz sahihtir. Çıplak kılacak olursa namazı hükümsüz sayılır." Ahmed b. Hanbel ise, çıplak kılması evlâdır, demişse de diğer ilim adamları ona muhalefet etmişlerdir. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi, ipek giyinmek haramdır, o vaziyette namaz kılarsa, namazı sahihtir, ancak haramı irtikâp ettiğinden büyük günah işlemiş sayılır.

48 nolu Câbir b. Abdillah hadisi sahihtir. İpek elbise giyinmenin tahrimine delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İpek elbiseyle namaz kılmak ilim adamlarının çoğuna göre, mekruhtur. Ahmed b. Hanbel göre, bir rivayette haramdır.
2. İpek elbiseyle kılınan namaz sahihtir, ancak kemal ve fazileti gitmiştir.
3. Gasbedilen bir parayla satın alınan elbiseyle namaz kılmak mekruhtur, namazın kemal ve faziletini tamamen düşürür. Ancak kılınan namaz sahihtir.
4. İpek elbise giyinip onunla kibir ve gurur taslamak da haramdır.
5. Kadınların ipek elbise giyinmesi ve o vaziyette namaz kılması ca-

51 Müsned-i Ahmed

izdir.

6. Haram parayla satın alınan bir elbiseyle kılınan namaz makbul değildir.

7. Dinî hususlarda Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uymayan, O'nun getirdiği prensiplere ters düşen her amel merduttur.

8. İpek elbiseyle kılınan namazı iade etmek gerekmez.

9. İpek elbise takvaya aykırıdır, muttakilere lâyık değildir.

10. Hediye edilen bir şeyi başkasına hediye etmek caizdir.

İPEK ELBİSE VE ALTIN KULLANMANIN HÜKMÜ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ipek ve altın en çok tanınan ve yaygın olan iki şeydir. Tarih boyunca ne ipek, ne de altın hiçbir zaman değerini kaybetmemiştir. O bakımdan her ikisi de birer böbürlenme, başkasına karşı üstünlük taslama ve gurura kapılma aracı olarak bilinir. İslâm dini ise, sadeliği, kardeşliği emreder, sınıf farkını kaldırır, mü'minleri Allah (celle celaluhu) katındaki durumlarını bir tarağın dişleri gibi eşit sayar, ancak üstünlüğün, faziletin takvada olduğunu söyler; yani kim daha çok ilâhî hududa bağlı kalıp kötülüklerden sakınabiliyorsa, Allah (celle celaluhu) katında daha değerli ve üstündür. O bakımdan erkeği atalete iten, onu bir biblo durumuna getiren, kibir ve gurur duygusunun kabarmasına sebep olan ipek elbise ve altın zînet kullanması yasaklanıp haram kılınmıştır. Ellerine, parmaklarına altın değil, nasır yakışır. Sırtına ipek değil ter ve emek lâyık görülür.

Kadınların durumu onlarınkinden çok farklıdır. Pazarda, çarşıda tezgâhta, büroda erkekler daha çok çalışır. İslâm kadın erkek birarada çalışmayı yasaklamış, her cinsin kendi hemcinsleri arasında çalışmasını uygun görüp vâcib kılmıştır. O bakımdan kadın daha çok ev işleriyle uğraşır, çocuklarını besleyip büyütme, temizleyip sıhhatli yetiştirme işini yüklenir. Kocasına karşı süslenmesi, zînet takınması güzel bir davranıştır, İslâm bunu sünnet veya müstehab kılmıştır. Evinin dışında ise, zînetini teşhir etmesini yasaklamış ve o ancak kocası için süslenir hükümünü koymuştur. O bakımdan kadına hem ipek elbise giyinmek, hem altın takınmak mübah sayılmıştır.

عَنْ عُمَرَ قال سمعت النبى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لاَتَلْبَسُوا الحَرِيرَ فَإِنَّهُ مَنْ لَبِسَهُ فِى الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِى الآخِرَةِ.

Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle işittiğini söylemiştir: "İpek giyinmeyi-

niz. Doğrusu kim Dünya'da ipek giyinirse, âhirette giyinmez."[52]

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ لَبِسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا فَلَنْ يَلْبَسَهُ فِي الآخِرَةِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Dünya'da ipek giyinen, âhirette elbette giyinemeyecektir."[53]

وَعَنْ مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أُحِلَّ الذَّهَبُ وَالْحَرِيرُ لِإِنَاثِ مِنْ أُمَّتِي وَحُرِّمَ عَلَى ذُكُورِهَا.

Ebu Musa'dan (radıyallahu anh) yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Altın ve ipek, ümmetimin kadınlarına helâl kılınmış, erkeklerine haram kılınmıştır."[54]

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e sarı çizgili ve altın işlemeli entari veya üstlük hediye edilmişti, onu bana gönderdi, ben de giyindim. Ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüzündeki öfkeyi anladım. Bana dedi ki: "Ben onu sana giyinmen için göndermedim, belki başörtüsü olacak şekilde kadınlar arasında bölüp vermen için gönderdim."[55]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette deniliyor ki: Enes (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kızı Ümmü Gülsüm (radıyallahu anha)'nın üzerinde sarı çizgili veya altın işlemeli bir hırka görmüştür."[56]

Dünya'da ipek elbise giyen erkek âhirette ondan mahrum kalacaktır.

52 Buhari/Libas: 25. Müslim/Libas: 11, 21

53 Buhari/Libas; 25. Müslim/Libas; 11,21. - Tirmizî/Adab: 1. İbn Mâce/Libas 16. Ahmed; 1/20, 26, 36, 37, 39, 49. 2/166, 209, 329, 337 - 3/23, 101 - 4/5, 156 -0/ 324, 430

54 Buhari/Libas: 39. Nesâî/Zinet: 40. İbn Mâce/Libas 19

55 Ebu Davûd/Libas: 7. Nesai/Zînet: 83. Ahmed; 1/90, 139, 153

56 Buhari/Libas; 30. Ebû Dâvud/Libas: 11. Nesâî/Zinet: 83. İbn Mâce/Libas; 19

Kadınların ipek; iç ve dış kıyafet giyinmelerinde bir sakınca yoktur.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İpek elbise erkeklere haram kılınmıştır. Bu ister ince, ister kalın olsun farketmez. Onlar bu meselede, Ebû Musa hadisiyle Enes (radıyallahu anh) hadisini sened olarak seçip çıkarım yapmışlardır. Savaşta erkeklerin ipek elbise giyinmelerine ruhsat verilmiştir.[57]

Şâfiîler'e göre: İpek elbise erkeklere haram, kadınlara helâl kılınmıştır. Ancak giyilen elbise ipek ve diğer bir madde karışımından imal edilmişse, o takdirde eksere göre hükmedilir. İçindeki ipek daha çoksa haramdır, daha azsa helaldir.[58]

İpek elbiseyi sadece giyinmek değil, onu kullanmak da erkeklere haram kılınmıştır. O halde erkeklerin ipek bir yaygı üzerinde oturmaları da helâl değildir. Ancak ara yerde bir örtü veya astar bulunursa, o takdirde bir sakınca yoktur. Onun gibi elbisenin astarı, yüzüne dikili bir vaziyette ipek olursa ona da cevâz verilmiştir. Çünkü astar kendi başına bir elbise değildir. Üzerine oturulan yaygının astarı da ipekten olursa, tahrim hükmü gerçekleşmez. Erkeklerin ipek mendil kullanması da haram sayılmıştır.[59]

Mâlikîler'e göre: Ergenlik çağına giren her erkeğe ipek elbise giyinmek haramdır. Ergen olmayan erkek çocuklar hakkında ise iki farklı rivayet vardır.

Yine bu mezhebe göre, bit ve benzeri haşereden korumak için ipek elbiseye cevaz verilmez, nasıl ki savaşta da giyinmesine cevaz verilmemiştir. İpek yaygı üzerinde oturmak da öyle. Aynı zamanda astarı veya elyafı ipek olan bir elbise giyinmek de haramdır. İki parmak eninden az bir ipek parçanın elbisede bulunmasında bir sakınca yoktur.[60]

---

57 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/130, 131'den özetlenerek.

58 Fıkhü's-Sünne: 3/484

59 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa/ma yahillü lebsuhü: 2/10'dan özetlenerek.

60 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa/ma yahillü lebsuhü: 2/13

Hanbelîler'e göre: Tahrimi sadece erkeklere has olan elbise, ipektir. Altınla işlenmiş veya altın suyuyla süslenmiş bir ipeği giymek, yaygı olarak kullanmak hem namazda, hem namaz dışında haramdır.

Hanbelîler bu meselede Ebû Dâvud ile Tirmizî'nin rivâyet ettiği "İpek elbiseyi ve altını ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılıyorum." meâlindeki hadisle çıkarım yapmışlardır. Tirmizî bu hadisin hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den rivâyet edilen, "İpek elbise giyinmeyin; çünkü gerçekten kim dünyada onu giyinirse, âhirette giyinemez." meâlindeki Buharî ve Müslim'in ittifakla naklettikleri hadisi delil olarak seçmişlerdir.[61]

Bit ve benzeri haşereden sakınmak ve bedendeki bir hastalığı gidermek hususlarında faydalı olacağı biliniyorsa, o takdirde erkeklerin ipek gömlek giyinmelerine cevaz verilebilir. Nitekim yapılan rivayetlere göre, ashabdan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyir b. Avvam, bitten şikayetçi olmuşlar, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onlara ipek giyinmeleri için ruhsat vermiştir.[62]

Abdurrahman El-Ceziri'nin tespitine göre: İpek elbise mutlaka, ister yüz, ister astar şeklinde; ister uçkur, ister tesbih püskülü ister ipi veya benzeri olsun kullanılması haramdır. Ancak düğme ve ilik gibi şeylerin, başkasına tabi olduklarından ipekten olması haram değildir. Onun gibi, ipek yaygı üzerine oturmak, yastık olarak kullanmak ve duvarları ipekle kaplamak da haramdır.

Erkeklerin giyindikleri elbisenin çoğu yün, pamuk, keten ve benzeri bir madde, azı da ipek olursa, buna cevaz verilmiştir. Eşit olması halinde de hükümaynıdır.[63]

---

61 El-Muğni/fimâ yahrum lebsuhü: 1/588

62 El-Muğni/fimâ yahrum lebsuhü: 1/589

63 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa/ma yahillü lebsuhü: 2/11

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

İbn Ebi Müleyke'den yapılan rivayette Masavver b. Mahreme (radıyallahu anh) şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e (bir yerden) hayli kaftan takdim edilmiştir. Ebû Mahreme bu haberi alınca bana: "Oğulcağızım, bana ulaşan habere göre, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e birçok kaftan takdim edilmiş de onları dağıtıyormuş. Bizi beraberinde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e götür" dedi. Ben de kalkıp gittik, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i evinde bulduk. Babam bana: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i bana çağır, dedi. Ben de, onun bu sözünü gözümde büyüttüm ve "Sana Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i çağıracağım öyle mi?! "diyerek hayretimi belirttim. Babam "Oğulcağızım, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zorba ve mağrur bir kimse değildir" dedi. Onun üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i çağırdım. Dışarı çıktı, üzerinde kalın ipekten imal edilmiş bir kaftan bulunuyordu ki, düğmeleri altından idi. Babama şöyle seslendi; "Ya Mahreme! Bunu senin için sakladım" dedikten sonra ona verdi.[64]

Ebû Cafer Tahavî diyor ki: "Bir topluluk bu rivayete dayanarak demişler ki: "Erkeklerin ipek elbise giyinmesinden bir sakınca yoktur." Diğer ilim adamları ona muhalefet ederek, erkeklerin ipek elbise giyinmelerini hoş karşılamamışlar ve bu mesele hakkında rivayet edilen mütevatir hadislerle çıkarım yapmışlardır."

Ebû Cafer, bu açıklamadan sonra seksen kadar rivayeti biraraya getirip nakletmiş ve böylece ipek elbisenin erkeklere haram olduğu hakkındaki rivayet ve tespitlerin ağırlık kazandığını belirtmek istemiştir. Biz o rivayetlerden birkaç tanesini lüzumuna binaen kitabımıza meâlen nakletmeyi uygun bulduk:

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ipek elbiseyi giyinmeyi yasakladı, ancak iki veya üç veya dört parmak kadarını yasaklamadı."[65]

---

64 Şerhu Meâni'l-Asar: 4/243, 244

65 Şerhu Meanî'I-Asar: 4/243, 244, Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan.

İbn Merzuk'un yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (radıyallahu anh) bir adamın üzerinde ışıl ışıl parıldayan ipekten bir hırka veya üstlük gördü ve onu alıp iki parmağının arasına yerleştirerek ikiye böldükten sonra şöyle dedi: "Ben bunu sana kıskandığım için yapmadım ama Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ipeği yasakladığını işittim de ondan."

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: Ya Rasûlallah! Utarid veya Lebîd'e uğradım, ipek elbise satışa arz ediyordu, cuma günü ve bir de hariçten elçiler geldiğinde (giyinmeniz için) almış olsaydım, (isabetli olurdu). Onun bu sözü üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Dünya'da ipek elbiseyi ancak, âhirette nasibi olmayan giyinir.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dünya'da ipek giyinen Ahiret'te giyinmez. Dünya'da içki içen Ahiret'te (Cennet şarabından) içemeyecektir. Altın ve gümüş kaplarda su içen, âhirette o (gibi) kaplarda su içemeyecektir."

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ipeği sağ eline, altını sol eline aldıktan sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haramdır."

Ebû Cafer Tahavî rivayetleri sıraladıktan sonra, şöyle diyor: "Rivayetlerin çoğu, ipek elbisenin önceleri giyilmesinin mübah olduğuna delâlet ediyor. Haram kılınması, mübah sayılmasından sonradır. Böylece ipek elbisenin giyilmesinin yasaklanmasının, daha önce mübah olduğu hükmü neshettiğini anlıyoruz. Nitekim bu, aynı zamanda İmam Ebû Hanife'nin, Ebû Yusuf'un, Muhammed'in ve ekseri ilim adamlarının görüşüdür.[66]

İpek elbisenin ergen olmayan çocuklar için de haram olduğunda ilim adamlarının ittifakı yoktur. Çoğuna göre, onlar hakkında da Tahrim hükmü câridir. Çünkü hadiste "ümmetimin erkeklerine" buyurulmuştur ki, bu kü-

66 Şerhu Meâni'l-Asar; 4/248

çük, büyük her erkeği kapsamına alan bir tabirdir. Nitekim Ebû Dâvud'un Sevbân (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir savaştan döndüğünde, kızı Fatıma'nın evine uğradı, zaten her savaştan dönüşünde önce Fatıma'ya uğrardı. O gün, Fatıma'nın kendi kapısına bir (ipek) perde astığı ve Hasan ile Hüseyin'in kollarına bileziğe benzer gümüş taktığını gördü. O bakımdan onlara doğru geldi ama içeri girmedi. Hz. Fatıma, O'nun o asılı perdeden ve Hasan ile Hüseyin'in kollarına taktığı gümüş bilezikten dolayı girmediğini zannederek perdeyi yırttı ve o iki sabinin kollarındaki bilezikleri açıp çıkardı. Çocuklar da ağlayarak Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gittiler. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) o bilezikleri onlardan aldı ve Sevbân'a vererek, bunu falan aileye götür, diye emretti..." Bu olay, her ne kadar erkek çocuklarına takılan zînet eşyası hakkında ise de, onların bu hususta mükelleflerin hükmüne tabi olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan ipek elbise hususunda da mükelleflerle ilgili hükmün kapsamına girerler.

İlim adamlarından bir cemaat ise, bu hususlardaki teklif ergen olanlara yöneliktir, küçük çocuklara değil, demişlerdir. Nitekim Muhammed b. Hasan bu konuda şöyle demiştir: "Çocuklara ipek elbise giydirmek câizdir."[67] Şâfiî mezhebine bağlı olan ilim adamları ise, bayram günlerinde erkek çocuklara ipek elbise giydirmekte bir sakınca yoktur, demişlerdir. Çünkü çocuklar ilâhi tekliflerle mükellef değillerdir.

54 nolu Ebu Musa hadisini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş ve Taberânî sahîhlemiştir. Ancak isnadında Saîd b. Ebî Hind bulunuyor ki, bu zatın Ebû Musa'ya yetişmediği söylenir. O bakımdan İbn Hibban kendi Sahîh'inde, "Said b. Ebi Hind'in hadisi ma'lûldür, sahih sayılmaz", demiştir Tirmizi ise bu hadisi sahîhlemiştir. İbn Hazm da sahih olduğunu belirtenler arasında bulunuyor.

Darekutnî ise, aynı hadisi Nâfi'den, o da Saîd b. Ebî Hind'den, o da Ebû Saîd'den rivayet etmiştir.

---

67 Neylül Evtar: 2/93

Bu konuyla ilgili bir başka hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hibban şu lâfızla Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişlerdir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ipeği sağ eline, altını sol eline aldıktan sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haramdır."

Az yukarıda aynı hadisi Ebû Cafer Tahavî'nin de rivâyet ettiğini belirtmiştik. Ancak İbn Mâce bu rivâyetin son kısmını şu fazlalıkla tespit etmiştir: "Kadınlarına ise helaldir."

Abdulhakk'ın Ali b. Medenî'den yaptığı rivâyete göre, Ali şöyle demiştir: "Bu hadis hasendir ve ricali de tanınmış kişilerdir." İsnadında Yezîd b. Ebî Habîb ve Eflah adında iki kişi bulunuyor ki, İbn Kattan onlan cehaletle vasıflamış ve o bakımdan hadis ma'lûldür, demiştir.

Yine bu konuda Beyhakî, Akabe b. Amir'den isnad-ı hasen ile bir hadis rivâyet etmiştir. Ebû Musa hadisinin bir benzerini İbn Mace, Bezzar, Ebu Ya'lâ ve Taberânî, el-İfriki'ye isnad ederek rivâyet etmişlerse de, İfrikıy'nin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Taberânî ve İbn Hibban onu zayıflar arasında zikretmişlerdir. Ayrıca hadisin isnadında Sâbit b. Zeyd bulunuyor ki, Ahmed b. Hanbel onun birçok münker rivâyetleri olduğunu söylemiştir. İbn Hibban ise, "Onun hadisinde galip gelen şey, vehimdir. O bakımdan münferit kaldığı rivâyette o delil olarak gösterilmez", demiştir.[68]

Bütün bu tespitlerle beraber Ebu Musa hadisini kuvvetlendiren birçok rivâyetlerin tespiti, konuya sıhhat kazandırmakta ve çıkarıma uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

55 nolu Ali (radıyallahu anh) hadisi sahihtir ve ipek elbisenin erkeklere haram, kadınlara helâl kılındığına açık delildir.

56 nolu Enes b. Mâlik hadisi de sahih kabul edilmiş ve yukarıdaki Ali (radıyallahu anh) hadisini kuvvetlendirir anlamda bir hüküm taşıdığı ortaya konmuştur.

68 Mizânü'l-İ'tidal 1/364 - 1360 nolu Sâbit.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İpek elbise giyinmek, ipek yaygı ve döşek üzerinde oturmak erkeklere haram kılınmıştır.

2. Kadınların ipek elbise giyinmelerinde, ipek yaygı, döşek ve benzeri eşya kullanmalarında bir sakınca yoktur.

3. Ergen olmayan erkek çocuklarına ipek elbise giydirmeye cevaz verilmiştir. İlim adamlarından bir kısmı, bunlar için tahrim hükmünün geçerli olduğunu söylemişlerse de, cumhurun görüşü bunun aksinedir.

4. Erkeklerin altın zinet taşımaları, kullanmaları haramdır. Kadınlar için helaldir.

5. Giyilen elbisede iki parmak kadar ipek kordon bulunursa buna cevaz verilmiştir.

6. Elbise astarının veya üzerinde oturulan döşek ya da yaygının astarının ipek olması ve alt tarafta kalması sakıncalı değildir. Ancak müctehid imamların bu hususlaki tespit ve ictihadları farklıdır. O bakımdan meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturmak için, ilgili hadisleri ayrı bir başlık altında nakletmeyi ve imamların görüşlerine yer vermeyi uygun bulduk.

7. Dünya'da ipek elbise giyinen erkekler âhirette ondan mahrum kalacaklardır.

İPEK YAYGI ÜZERİNDE OTURMAK, ONU GİYİNMEK GİBİDİR

Amaç, erkeklerin bu gibi lüks sayılan eşyaya ilgisini azaltmak ve onları hayat adamı olarak her an sahnede çalışır halde görmektir. Kaldı ki, ipek yaygıya ve benzeri eşyaya cevaz veya ruhsat verildiği halde, tahrim hükmü hedefine ulaşmamış olur. Oysa İslâm'ın genel kaidelerinden biri de şudur: Yasaklanan bir şeye vesile ve vasıta olan veya ona kapı açan her şeyi de yasaklamak gerekir.

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ نَشْرَبَ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفَضَّةِ، وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَاوَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّبَاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ.

Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bizi altın ve gümüş kaplardan (bir şey içmemizi ve onlarda yemek yememizi ipek ve dîbac (atlas denilen kalınca ipekten dokunmuş) elbise giyinmemizi, bunların üzerinde oturmamızı yasakladı."[69]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) meyasir üzerine oturmamı yasakladı."[70]

Meyasir, daha çok Mısır ülkesinde Kass bögesinde kadınların, kocalarına, binekleri üzerine koyup oturmaları için yaptıkları yumuşak ipek yüzlü minder, demektir.

---

69 Buharî/Cenâiz: 2, Hibe: 28, Bed-i halk 8, Fezâil, Et'ime; 29, 32, Eşribe: 27, 28. Edeb: 124, İsti'zan: 8. Müslim/Libas: 7, 9, 40, Eşribe: 17. Tirmizî/Edep: 45 Nesâî/Tatbik:7, Cenâiz: 53, Zinet:40, 43, 45, 76, 79, 84, 87, 90, 92. Ahmed: 1/16, 43, 46, 50, 2/99. 4/92, 150. 5/261, 383. 6/228

70 Buharî/Cenâiz: 2, Eşribe: 28, Merza: 4, Libas 28, 36, 45, İsti'zan: 8. Müslim/Libas: 8. Tirmizi/Salât: 80, Libas: 13, 44, Edep: 45. Nesâî/Tatbik: 8, 61, Eşribe: 26. Ahmed: 1/80, 81, 92, 94, 114, 119, 121, 127, 132, 134, 137

عَنْ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُبُوسِ الْحَرِيرِ إِلاَّ هَكَذَا وَرَفَعَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُصْبُعَيْهِ الْوُسْطَى.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) 'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ipek (minder, yaygı ve benzeri şey) üzerine oturmayı menetti, ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) işaret ve orta parmağını kaldırıp birleştirerek, ancak şu kadarı müstesnadır, dedi.[71]

Buharî hariç beşlerin rivayetinde ise hadisin son kısmı şu lâfızla tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ipek giyinmeyi yasakladı, sadece iki parmak veya üç parmak veya dört parmak yeri kadarı yasaklamadı."

Hz. Esma (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette: O, bir tane Tayalise (Taylaşan) cübbesi çıkardı ki üzerinde Kisra ülkesine ait bir karış (eninde) dîbac (kalınca ipek) yaka bulunuyordu ve cübbenin ön iki kanadı onunla kaplı idi. Hz. Esma (radıyallahu anha) şöyle dedi: "Bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatta iken giyindiği cübbedir. Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın yanında idi. O vefat edince, cübbeyi ben aldım. Hasta için onu suya bandırıp içirmek veya üzerine serpmek suretiyle şifa dileriz."[72]

Muâviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kaplan derisinden yapılmış eyer, semer, döşek ve benzeri şey üzerine binmeyi ve az bir parça dışında altın takınmayı yasakladı."[73]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İpek elbise erkeklere haram kılınmıştır. Onlar bu hususta yukarıda geçen hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır. Özellikle Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından

---

71 Ebu Davud/Libas: 9. Tirmizî/Kıyâmet: 32. Ahmed; 4/143, 149, 150- 6/49, 53, 241

72 Sahihi Müslim - Ahmed: 6/347

73 Ebû Davud- Nesâî- Müsned-i Ahmed: 4/95

gönderilen kalın ipek kumaştan üstlükle ilgili rivayeti senet olarak seçmişlerdir. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kalın ipekten imal edilmiş hırkayla dışarı çıktığı hadisinin ise mensuh olduğunu, yani hükmünün kaldırıldığını ve O'nun bu elbiseyi savaşta değil, savaş dışındaki bir günde giydiğini ve ondan sonra bir daha giymeyip yasakladığını ihticacla tahrim hükmünün baki kaldığını belirtmişlerdir.

Savaş halinde ise, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, ipek elbise giyinmek haram değildir. Çünkü buna lüzum vardır. Hem sıcaktan korur, hem düşmanın moralini bozar, hem taşınması hafif olur.

Yastık, döşek, minder, yaygı ve benzeri ipek eşyayı kullanmak, yatmak ve dayanmak İmam Ebû Hanîfe'ye göre mekrûh değildir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, mekruhtur.[74]

Altından mamul zînet eşyasını erkeklerin kullanması haramdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), altınla ipeği tutup kaldırarak ikisinin de ümmetinin erkeklerine haram kılındığını açıklamıştır. Hanefîler bu meselede Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hibban'ın rivayet ettikleri Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır. İpek elbise kadınlara haram kılınmadığı gibi, altından imal edilen zînet eşyasını takınmak da haram kılınmamıştır. Ancak altın ve gümüş kapları kullanmak, sofraya koymak hem erkeklere, hem de kadınlara haram kılınmıştır. Erkeklerin gümüş yüzük takınmalarına ruhsat verilmiştir.[75]

Şâfiîler'e göre: Erkeklerin ipek yaygı ve benzeri eşya üzerinde oturmaları, ipek yastık veya kanepe gibi bir şeye dayanıp oturmaları caiz değildir. Ancak arada başka bir kumaş ipeği örter şekilde bulunursa, o takdirde bir sakınca yoktur. Bunun gibi, erkeğin, eşine ait ipek döşek üzerinde yatması haramdır. Zarurî hallerde ise buna ruhsat verilmiştir.[76]

---

74 Bedayi'us-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/131'den özetlenerek

75 Bedayi'us-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/82

76 El-Fıkhu AIe'I-Mezahibi'l-Erbaa: 2/10, 11'den özetlenerek

Altın ve gümüş kapların kullanılması hem erkekler, hem kadınlar için haramdır. İster kabın tamamı, ister büyük bir kısmı altın veya gümüş olsun farketmez. O bakımdan bir kaba yama olarak yapıştırılan altın veya gümüş süs içinse veya büyük bir yama ihtiyâçtan dolayı ise, o kabın kullanılmasının mekruh olduğu belirtilmiştir.[77]

Hanbelîler'e göre: Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu mezhebe göre de, ipek kumaşı hem namazda seccade olarak, hem de oturmak için yaygı, döşek ve benzeri şeylerde kullanmak haramdır.[78] Ancak bunlar kullanıldığı halde kılınan namaz yine de sahih sayılır, çünkü namazın şartlarından birini ihlâl etmemektedir. Ne var ki, zarurî bir hal olmadığı halde belirtilen hususlarda kullanmak haram olduğundan, kullanan kimse büyük günâh işlemiş olur.[79]

Mâlikîler'e göre: İpek elbise giyinmek nasıl haramsa, üzerinde oturmak da, itimad edilen görüşe göre, haramdır. Eşinin ipek döşeği üzerinde onunla birlikte oturduğu takdirde, bazısına göre, bir sakınca yoktur.[80]

Bu mezhebe göre de, altın ve gümüş kap kullanmak hem erkeklere, hem kadınlara haramdır. Kadınların altından mâmûl süs eşyası kullanmaları ise câizdir.

Altın ve gümüş kaplar hakkında birinci ciltte mezheplerin görüş ve tespitlerini açıklamış olduğumuzdan burada fazla teferruata inmek istemedik.

Konuyla ilgili hadislerin sahih olduğu dikkate alınınca, başka bir yorum ve tahlile de gerek görmedik.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İpek elbise giymek haram olduğu gibi, yaygı, döşek ve benzeri şeyler üzerinde oturmak da haramdır. Tabii bu tahrim erkekler içindir.

---

77 Fethü'l-vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb; 1/6

78 El-Muğnî: 1/588

79 El-Muğnî: 1/588, 589 dan özetlenerek

80 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/13

2. Kadınların, ipek yaygı, döşek ve benzeri şeyler üzerinde oturmaları caizdir. Mezheplerin bu hususta ittifakı vardır.

3. Altın ve gümüş kaplardan su içmek, onlardan yemek yemek ve mutfakta bu maksatla kullanmak haramdır.

4. Altın ve gümüş kapları süs eşyası olarak evde bulundurmak caizdir.

5. Kadınlar altın ve gümüş süs eşyası kullanabilirler, aşırı olmadığı takdirde bunda kerahet yoktur.

6. Altın ve gümüş olmayan kaplara altın ve gümüş yama veya motif konulmuşsa, bu gibi kapları mutfakta kullanmak mekruhtur. Ancak mezhep imamlarının sözü edilen yama ve motiflerin büyüklük ve küçüklüğüne, kullanılırken ağız kısmına gelen yerde olup olmadığına göre, birtakım görüş ve ictihadları olmuştur. Birinci ciltte kısmen onları nakletmiş bulunuyoruz.

7. Elbisenin yaka, yen ve yırtmaç kısmında üç veya dört parmak eninde ipek kumaş kullanmaya ruhsat verilmiştir. Müctehidlerin bu nisbet hakkında da görüşleri biraz farklıdır. Cumhurun da görüşü budur. Ancak Mâlikîler, bu nisbetin biraz daha fazla olmasında bir sakınca bulunmadığını belirterek garip bir görüş ortaya koymuşlardır.[81]

8. Altın ve gümüş kaplardan su içmek veya onlardan yemek yemek haramdır. Bu hususta, erkek ve kadın farkı söz konusu değildir.

9. Kaplan derisinden imal edilen semer ve minder üzerine oturmak haramdır.

10. Altın işlemeli elbise de giyinmek yasaklanmıştır. Ancak altından imal edilen zinet eşyası, aşırı olmadığında, kadınlar için mübahtır.

81 Neylü'l-evtar; 2/97

ALTIN VE GÜMÜŞ İLE DİŞ KAPLATMAK

Altın ve gümüş kap kullanmak haram kılındığı gibi, erkeklerin altın ve gümüşten mamül süs eşyası kullanmaları da haram kılınmış, sadece gümüş yüzük kullanmaya ruhsat verilmiştir. Kadınların ise, bu iki madenden yapılan süs eşyasını aşırı olmamak şartıyla kullanmaları caizdir ki, buna da yeterince temas etmiş bulunuyoruz.

Sözünü ettiğimiz hususların dışında altın ve gümüş madeniyle diş kaplatmak veya kesilen bir organın yerine onlardan koymakta bir sakınca var mıdır? Müctehid imamlarla, ilim adamlarının bu mesele hakkındaki tespit, görüş, ictihad ve çıkarımları nelerdir? Bunları cevaplamak için güvenilir kaynak eserlerden gereken nakilleri yapmamız gerekmektedir.

ضَبَّبَ أَسْنَانَهُ بِالذَّهَبِ

Ahmed b. Hanbel'in, Abdullah Et-Teymî tarikiyle yaptığı rivayette, Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh)'ın dişlerini altınla kaplattığı belirtilmektedir.[82] Hz. Osman (radıyallahu anh)'ı gören adamın bu hususta "tadbib" tabirini kullandığını görüyoruz ki, bu, dişleri altınla besleyip semizlendirmek mânasına delâlet eder. Arapçada diş kaplatmaya "şeddu'l-esnan" denildiği gibi, "tadbibü'l-esnan" da denilmiştir. Nitekim Şeyh Mecdüddin El-Fîruzâbâdî bu kelimeyi şöyle açıklamıştır: "Tadbib, tef'il kalıbında, bir nesne üzerini oduğu gibi kaplayıp kuşatmaktır."[83]

Sahabeden Arfece (radıyallahu anh)'ın Yevmü'l-kilâb savaşında burnuna isabet eden bir kılıç darbesi neticesi bu organının önemli bir kısmı kesilmiş bulunuyordu. O da gümüşten bir burun yaptırıp taktırdı. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu görünce, altından burun yaptırıp taktırmasını

---

82 Müsned-i Ahmed: 1/73

83 Kamus Tercümesi: 1/347- Tadbib maddesi

emretti. O da bu emri üzerine altından bir burun edindi (yaptırıp taktı)."[84]

اَفَأَمَرَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلاَم فَاتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Sallanan dişi altınla sıkıştırmayı İmam El-Kerhi caizdir diye belirtmiş ve buna muhalefet eden olup olmadığını zikretmemiştir. El-Câmiu's-sağir'da ise, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, mekruh olduğu; İmam Muhammed'e göre mekruh olmadığı rivayet edilmiştir. Gümüş ile sıkıştırmak ise, bi'l-icma' caizdir. Bunun gibi burnu kopan kimsenin altından imal edilen burun takması da ittifakla mekruh değildir. Çünkü gümüşten yapılan burun kokabilir, aynı zamanda okside olmaya müsaittir. Altın ise hem kokmaz, hem okside olmaz. O bakımdan altın takmakta zaruret vardır ve böylece haramlık itibarı kendiliğinden düşmektedir.[85]

Hanefiler bu görüş ve tespitlerinde Arfece hadisiyle çıkarım yapmışlardır. O bakımdan İmam Muhammed, bu rivayete dayanarak dişlerin altınla kaplanmasının caiz olduğunu söylemiştir. Bunun gibi, gümüşle de kaplatmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bu iki maden hürmet-i isti'malde (kullanılmasının haramlığı hususunda) eşittirler. Hem kaplama dişe tabi oluyor, o bakımdan diş asıldır. Asla tabi' olan şey, aslın hükmünü alır.[86]

Düşen dişin yerine ölmüş bir kimsenin dişini çıkarıp takmak, bi'l-icma' mekruhtur. Aynı zamanda düşen dişi tekrar yerine oturtup kullanmak da mekruh sayılmıştır. Bu husuta İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'in görüşü aynıdır. İmam Ebû Yusuf ise, kişinin düşen dişini alıp yerine oturtması (şayet mümkünse), caizdir, bunda bir sakınca yoktur. Ama başkasının dişini takmak mekruhtur. Şer'î şekilde kesilen bir koyunun dişini alıp takmakta da bir sakınca görülmemiştir.

---

84 Ebû Dâvud/Hatem: 7. Tirmizi/Libas: 31. Nesâî/Zinet; 41. Ahmed 5/23

85 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132

86 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132

İmam Ebû Yusuf, düşen dişi yerine oturtma hususunda şöyle bir gerekçe ileri sürmüştür: Düşen dişin yerine konulması, daha iyi uyum sağlar ve kapanması umulur. Bu bedenden kopan bir organ veya bir parçanın yerine yapıştırılıp kaynamasını sağlamak gibi olumlu bir sonuç verebilir.[87] Başkasının dişini nakledip o yere yerleştirmek ise böyle bir ihtimal taşımamaktadır.

Görüldüğü gibi, İmam Ebû Yusuf bir takım ihtimaller üzerinde durmuş, hem başkasının bir organını nakletmenin doğru olmayacağını, hem de nakledilen dişin konulduğu yerle uyum sağlamayacağını ve dolayısıyla bir kaynama olmayacağını söylemiştir.

Kâsâni bu konuya epeyce yer verdikten sonra organ nakline geçiyor ve Hanefiler'in görüş ve ictihadını şu sözlerle naklediyor: "Âdemoğlundan kopup ayrılan bir parçayı (bir organı) alıp başka bir adamda kullanmak bir bakıma ihanettir. Çünkü insan bütün cüzleriyle (organlarıyla) mükerremdir. Ama kişinin kopan kendi parçasını alıp yerine oturtmakta bir ihanet söz konusu değildir. Çünkü o, kendi parçasıdır."[88]

Fetâvâyı Hindiyye'de Hanefiler'in görüşü ve ictihadı az farklı bir ifadeyle şöyle belirtilmektedir; İmam Muhammed, El-Camiu's-Sağir'de diyor ki: "Dişler altın ile sıkıştırılmaz, gümüş ile sıkıştırılır." Bununla, dişler sallandığında adam onların düşmesinden endişe duyduğu zaman, yerinde sıkıştırıp kullanır hale getirmek için onu gümüşle sıkar, altınla değil, mânasını kastetmiştir. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. İmam Muhammed ise, "Onu altınla da sıkıştırabilir, demiştir. İmam Muhammed el-Camiu's-Sağir'de İmam Ebû Yusuf'un görüşünü zikretmiştir. Bazısına göre, o, İmam Muhammed'le, bazısına göre ise, İmam Ebû Hanîfe'yle beraberdir.

El-Hâkim ise el-Münteka'da diyor ki: "Bir adamın dişi sallanır da onun düşmesinden endişe ederse, onu altınla veya gümüşle sıkıştırabilir, bunda

---

87 Yerinden çıkıp kopan dişin tekrar yerine konulması mümkün mü, değil mi? İmam Ebû Yusuf o gün için bunun mümkün olabileceğini düşünürek İctihadı yürütmüştür

88 Bedayi'u's-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132, 133

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf'a göre bir sakınca yoktur."

El-Hasen'in Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayete göre, Ebû Hanîfe'nin, bu hususta diş ile burun arasında fark bulunduğunu, dişin altınla sıkıştırılmasında bir sakınca olmadığını, burunda ise mekruh olduğunu söylemiştir."[89]

Diş kaplatırken veya doldururken abdest veya gusle gerek var mıdır? Çünkü Hanefiler'e göre, abdestte ağzın içi yüzden sayılmaz. Şâfiîler de aynı görüştedirler. Gusülde ise, Hanefiler'e göre, ağza su alıp çalkalamak farzdır. Şâfiîler'e göre, farz değil, sünnettir. Meselenin zahirine bakıp gusül abdesti almadan dişini kaplatan veya dolduran kimsenin ağzının içi, yapacağı gusül abdestinde tamamen yıkanmayıp kaplanan dişlerin altına su nüfuz etmeyeceğinden gusül abdesti yerine gelmemiş intibaını verir. Oysa gerçek hiç de öyle değildir. Çünkü çürüyen dişin üzrine geçirilen altın veya gümüş kaplama ve bir maddeyle yapılan dolgu o dişin hemen hükmünü almaktadır. Tıpkı yara üzerine sarılan sargı bezi gibi.

Nitekim Kasani bu meseleye açıklık getirerek şöyle demiştir: "Kaplama dişe tabi'dir, tabiiyet de aslın hükmünü taşır."[90] Yani gerek abdestte, gerekse gusülde ağıza alınan su ile kaplamanın ıslanması yeterlidir. Çünkü o bağlı bulunduğu dişin hükmünü almıştır. Bu bakımdan diş kaplatmadan ve doldurmadan önce abdest ve gusle gerek yoktur.

Şafiî mezhebine gelince, yukarıda belirttiğimiz gibi, gerek abdestte, gerekse gusülde ağzın içini yıkamak farz değildir. O bakımdan, kaplanan bir dişten dolayı abdest veya gusül yerine geldi mi, gelmedi mi? diye bir soru ortaya çıkmaz.

Şâfiîler'e göre: Bu mezhep imamları da, kadın ve erkeğin altın veya gümüşten kesilen burunun yerine burun takılması, dişleri düşen kimsenin onların yerine altın veya gümüşten diş yaptırıp taktırması, kopan parmağının yerine altın veya gümüşten parmak yaptırıp takması caizdir derken,

89 Fetâvâyı Hindiyye/İsti'malü'z-zehebi ve'l-fidde: 5/336

90 Bedayi'u's-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 5/132

abdest ve gusüle engel teşkil edip etmeyeceği hususu üzerinde durmaya lüzum görmemişlerdir. Nitekim cebire konusunda yara üzerine sarılan sargı üzerine meshedilir derken, sargı bezinin altını yıkamak gerekir diye bir ictihad ortaya koymamışlardır.[91]

Mâlikîler'e göre: Bu mezhebe göre, dişi düşen kimsenin onun yerine altın veya gümüşten mamül diş takması ve burnu kopan kimsenin de onun yerine altın veya gümüşten burun yaptırıp takması caizdir.[92]

Mâlikîler diş kaplatmak ve altın ve gümüş diş takmak konusunu cevaz hükmüyle belirtirken, bunun abdest veya gusle engel olup olmayacağını konu bile edinmemişlerdir.

Hanbelîler'e göre: Sargı, yara üzerine abdestli bir halde konulmuş ve yara sınırını aşarak sağlam kısımlardan bir kısmını da kaplamışsa, o takdirde, abdest veya gusülde üzerine meshedilir, taşan kısımdan dolayı teyemmüm eder. Taharet üzerine bulunmadığı halde yara üzerine sargı sararsa, o takdirde sağlam uzuvları yıkar ve sargılı yer için sadece teyemmüm etmesi gerekir, artık orayı meshetmez.[93]

Diş kaplatmak veya doldurmak ise bunun ötesinde bir hüküm taşımaktadır; şöyle ki, kaplanan diş artık öyle kalıp devam edecektir. O bakımdan yapıştığı yerin hükmünü almış sayılır. Bununla beraber Hanbelîler'in cebire hakkında görüşleri dikkate alınınca, dişleri kaplatmadan veya doldurmadan önce abdest alması daha isabetli olur, o takdirde teyemmüme gerek kalmaz.

Bu konuda Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı adlı eserimizin ilgili kısmına müracaatları tavsiye olunur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Diş kaplatmak ve doldurmak caizdir.

---

91 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa/Cebir: 1/168

92 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 2/14

93 El-Muğnî: 1/277

2. Çürüyen dişi altın veya gümüşle kaplatmakta bir sakınca yoktur.

3. Burun, kulak gibi bir organın kesilmesi sebebiyle yerine altın veya gümüşten burun veya kulak yaptırıp taktırmak da caizdir.

4. Diş kaplatmadan veya doldurmadan önce abdest almak veya gusletmek gerekmez. Kaplamakta kullanılan altın veya gümüş bağlı bulunduğu yerin hükmünü alır. Hem Hanefiler'e göre, abdestte ağız yıkamak farz ve vâcib değildir. Şâfiîler'e göre, hem abdestte, hem gusülde ağzı yıkamak vâcib değildir, sadece sünnettir.

5. Ancak Hanbeli mezhebine göre, taharet üzere kaplanmamışsa, o takdirde abdest aldıktan sonra teyemmüm edilir. Bu da mezhebin görüşünü yansıtan rivayetlerden biridir. Cebireye kıyas edilir mi, edilmez mi? İkisi arasında müşterek illet, yani menat var mıdır, yok mudur? Bu da ayrı bir konu.

6. Ölü veya diri bir insanın bir organını diğer bir insana nakletmeyi Hanefiler mekruh saymışlardır. Çünkü insan mükerrem ve muhteremdir.

7. Bu hüküm kıyas yoluyla ortaya konmuş bir ictihadtır. Günümüzde üzerinde en çok durulan konulardan biri de "organ nakli" dir. O bakımdan bunun caiz olup olmadığına daha çok ilim adamlarının cumhuru karar verebilir.

ÜZERİNDE SURET BULUNAN ELBİSENİN HÜKMÜ

Önce "suret" nedir, ne değildir? Ayet ve hadislerde geçen bu tabirden maksat nedir? Bilmemiz gerekir. Aksi halde konuyu sağlıklı biçimde anlayıp kavramamız çok zor olur.

Sözlükte, "timsal, şekil, kıyafet" gibi manâlara gelir. Osmanlıcada timsal, suret, resim diye belirtilmiştir. O bakımdan heykele "timsal-i mücessem" denilmiştir. Kıyafet ise, bir şeyin dış görünüşü, bir kimsenin giydiklerinin bütünü, kılık gibi manâlara delâlet etmektedir.

Sûret denilince "resim" anlaşılır mı? Her ikisi de Arapçadır. Resim, yazmak ve iz bırakmak mânasına delâlet eder. O bakımdan kök ve sözlük manâları bakımından birbirinden farklıdırlar. Sonraları biri diğeri yerinde kullanılmıştır. Özellikle Osmanlıca'da buna sık sık rastlamak mümkün.

Kur'an-ı Kerim'de ise sûret kelimesi altı yerde geçer. Dört yerde fiil şeklinde, bir yerde masdar, bir yerde de sıfat şeklinde zikredilmiştir. Hemen hepsi de vücut yapısını, aldığı biçimi ve üzerindeki hatları yansıtır anlamdadır. Ayrıca ruh ve karakter yapısına da dolaylı şekilde delâlet ettiği söylenir. Nitekim hadiste "Şüphesiz Allah, Adem'i kendi sûreti üzere yarattı."[94] buyurulmuştur. İlim adamları bunu, yukarıda belirttiğimiz gibi, ikinci mânaya, basar ve basiret yeteneğine hamlederek manâlandırmışlardır ki, bunda ilâhi sıfatın tecellîsi söz konusudur.

Şeyh Mecdüddin Firuzâbadî'nin Basâir'deki açıklamasını mütercim Asım şöyle nakletmiştir: "Suret, ayan-i eşyanın mabihi'l-intikaş olup ve sairden mabihi'l-imtiyazı olan nesneden ibarettir. Bu da iki çeşittir: Biri mahsusdur ki, hassa ve amme, belki mutlaka insan ve ekseri hayvanatı idrak eder insanın, himar ve feresin bilmuayene suretleri gibi. Diğer ise, makuldür

94 Buharî/İ'tizam: 1. Müslim/Birr: 115, Cennet; 28. Ahmed; 2/244, 251, 315, 323, 463, 519

ki onu hasse idrâk edip amme idrak eylemez, insana muhtass olduğu akıl ve rüyet ve her şeyin mahsus olduğu maani gibi "Allah Âdem'i kendi sureti üzerine yarattı" hadisinde suretten murad, insanın muhtass olduğu heyet ve kıyafettir ki, basar ve basiretle müdriktir ve Hak Teâlâ onunla insanı mahlûkatı kesîre üzere tafdîl eylemiştir ve burada Hak Teâlâ'ya izafeti alâ sebîli'l-mülk olup hâşâ alâ vechi'l-ba'ziye ve't-Tesbih değildir. Nitekim "beytullah", "naketullah" alâ sebîli't-teşriftir. O halde hadisin mânası şöyledir: "Allah Adem'i kendi sıfatı üzere yarattı."[95]

O halde konumuza başlık olan "suret" insan veya diğer canlı ve eşyanın dış görünüşü, fiziksel ve fizyonomik yapısını yansıtan resim ve şekli demektir.

Böylece suretin delâlet ettiği manayı anladıktan sonra hadislerde bunun tahrimiyle ilgili beyânları nakletmemizde fayda görüyoruz:

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيبُ إِلاَّ نَقَضَهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), evinde üzerinde salîb (canlı resmi ve şekli) bulunan hiçbir şeyi bırakmayıp mutlaka bozardı."[96]

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde şu lafızla rivâyet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) evinde, üzerinde salib bulunan hiçbir elbise bırakmaz, mutlaka bozup değiştirirdi."[97]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا نَصَبَتْ سِتْرًا وَفِيهِ تَصَاوِيرُ فَدَخَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَزَعَهُ قَالَتْ فَقَطَعْتُهُ وَسَادَتَيْنِ فَكَانَ يَرْتَفِقُ عَلَيْهِمَا.

95 Kamus tercümesi/sûret maddesi

96 Ebû Dâvud - Buhari/Libas: 90

97 Buharî/Libas: 90- Ahmed: 6/52

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, kendisi üzerinde tasvirler (canlı hayvan resimleri) bulunan bir perde asmış bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) içeri girince o perdeyi kopardı. Bunun üzerine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki: "O perdeyi iki yastık yüzü yaptım. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) dirseğini onlara dayayıp otururdu."[98]

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'indeki tespit ve rivayette ise, şöyle denilmektedir: "Ben onu dirsek dayayıp oturmaya elverişli iki yastık yaptım. Andolsun ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in onlardan birine yaslanıp oturduğunu gördüm ki, üzerinde suret bulunuyordu."[99]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir; "Cibril bana geldi ve dedi ki: Gece sana geldim, ancak içinde bulunduğun eve girmeme hiçbir şey değil de içinde bulunan bir adam timsali bana engel oldu." Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in evinde (o sırada) nakışlı bir perde ve üzerinde timsaller (resimler) bulunuyordu ve evde bir de köpek vardı. Cebrâil (aleyhisselam) Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Evin kapısında (ki perdede) olan timsallerin kafa kısmının kesilmesini emret de onlar ağaç şekline dönsünler ve emret de perde kesilip yere atılıp basılan iki yastık (yüzü) yapılsın ve emret de köpek dışarı çıkarılsın."

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de öyle yaptı ve köpeğin bir enik olduğu ve Hasan ile Hüseyin'e ait olup yatak dolabının altında bulunuyormuş."[100]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Şu suretleri işleyip yapanlar, kıyamet gününde azab edilecekler ve yarattığınız şeyleri diriltin

---

98 Buharî/Bed'ihalk: 7, Mezalim: 32. Müslim/Libas; 85, 88. Ebû Dâvud/Libas; 45. Tirmizî/Kıyâmet: 32, Edeb: 44. İbn Mâce/Libas; 45. Nesâi/Zînet; 111, 113. Ahmed: 2/305, 308- 4/28 -6/49, 53

99 Ahmed: 6/247, 478

100 Ebû Dâvud/Libas: 1. Tirmizî/Edeb: 44. Ahmed: 2/305

denilecek."[101]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, bir adam ona gelip demiş ki: "Doğrusu ben şu tasvirleri yapıyorum, bu hususta bana fetva verir misin?" İbn Abbas (radıyallahu anh) ona şöyle demişti: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim buyurdu ki: "Suret yapan herkes ateştedir ve yaptığı her surete karşılık bir nefs yaratılıp Cehennem'de ona azâb ederler. O halde sen her halde bu işi yapmak istiyorsan, bari ağaç ve canı olmayan eşya suretleri yap."[102]

Konunun giriş kısmında suret ve timsal kavramları hakkında kısa bir açıklamada bulunduksa da bu kelime ve benzerlerinin biraz daha açıklanmasında yarar vardır. Kaynakarıyla İslâm Fıkhı, adlı eserimizde yaptığımız izahı aynen naklediyorum:

Resim: Kâğıt ve benzeri düz alanı olan şeyler üzerine kalem, boya ve başka araçlarla canlı, ya da cansız bir şeyin çizilen benzeri demektir.

Suret: Canlı, ya da cansız bir şeyin dış görünüşü, şekli ve benzeri anlamında daha çok kullanılır.

Timsâl: Üç boyutlu, yani uzunluğu, eni ve derinliği olan ve olmayan yapılmış suret demektir.

Fotoğraf: Belli makina ve âletlerle gözle görülen şeylerin kâğıt ve benzeri maddeler üzerine tespit edilen şekli ve görüntüsü demektir.

Kur'ân'da sûret ve timsal tabirleri geçer. Hadislerde ise, bu iki tabirle beraber bir de "salîb", "tasvir" tabirleri de geçer. İsa Peygamber'in yapılan kabartma veya üç boyutlu şekil ve sûretine o bakımdan "salîb" denilmiştir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, insan veya diğer bir canlı hayvan resmini evin duvarına asmak, giyilen elbise üzerinde bulundurmak,

101 Buharî/Tevhid: 56. Libas: 89, 92, 95. Müslim/Libas: 96, 97. Ahmed: /2/46

102 Buharî/Büyu': 104. Nesâi/Zînet 112. Müslim/Libas: 99. Ahmed: 1/308

sarık ve benzeri başa konulan şey üzerine nakşetmek, perde ve benzeri eşya üzerinde bulundurmak haramdır. Ama yastık, döşek, yaygı ve benzeri eşya üzerinde bulunması haram değildir; çünkü bunda hürmet yok, tahkir vardır.[103]

Bununla beraber içinde resim bulunan bir eve melek girer mi, girmez mi? Hususunu ileride açıklayacağımızdan burada belirtmeye gerek görmüyoruz.

Suret konusunda gölgesi olanla olmayan arasında, belirttiğimiz yerlere konulup konulmamasında fark yoktur.

İmam Mâlik'in ve İmam Sevrî'nin de görüş ve ictihadı, Hanefîler'inkiyle birleşmektedir.[104]

Şâfiîler'e göre, hayvan sûretlerini resmetmek haramdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

96 nolu Hz Aişe (radıyallahu anha) hadisini Nesâî de tahrîc etmiştir. Hadisin zahirî, evdeki bütün eşyalar üzerinde bulunan suret ve timsalleri, taşıdığı hükmün kapsamına almaktadır. O halde elbise, örtü ve yaygı gibi eşya üzerinde resim bulunması haramdır.

Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'yi fethettiği gün Kâbe'ye girdi, İbrahim ile İsmail Peygamberlerin, ellerinde fal okları bulunduğu halde suretleriyle karşılaştı ve şöyle buyurdu: "Allah putperestleri kahretsin. Vallahi İbrahim'le İsmail fal okları kullanmamışlar ve bunlarla nasiplerini aramamışlardır."

O bakımdan İmam Nevevî, hayvanların suretlerini resmetmenin şiddetle haram olduğunu belirtmiştir.

Seleften bazı kişiler, gölgesi olan suret ve timsaller haramdır, diğerleri haram değildir, demişse de bu görüşe pek katılan olmamıştır, aynı zamanda

---

103 Neylü'l-evtar: 2/114

104 Neylü'l-evtar: 2/114

cumhurun görüşüne de ters düşmektedir. Çünkü Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın kapısının iç kısmına asılı bulunan perdede gölgesi olmayan bir resim bulunuyordu, -iki kuş resmi olduğu söylenir- bununla beraber Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) perdeyi yerinden koparmış ve bölüp başka bir şeyde kullanması için işarette bulunmuştu. O bakımdan İmam Zührî, resim hakkındaki yasağın umum ifade ettiğini söylemiştir.

Kadı İyaz ise, küçük çocukların oynaması için gölgesi olan ve olmayan suret ve resimlerin yapılması ve çocuklara verilmesi haram değildir, demiştir. Genellikle müctehidler de buna ruhsat verildiğini belirtmişlerdir. Ancak İmam Mâlik satın alınmasını mekruh saymıştır.

Meyvalı olsun, meyvasız olsun her türlü ağaç resmine cevaz verilmiştir. Tabiînden Mücahid müstesna, ilim adamlarının hemen hepsi bu hususta görüş birliği halindedirler. Mücahid ise, meyvalı ağacın resmini mekruh saymıştır.[105]

100 nolu Ebû Hureyre hadisi, içinde suret ve köpek bulunan bir eve melek girmeyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim Cebrail (aleyhisselam), içerisinde enik bulunan hane-i saadete girmemiştir. Ancak sözü edilen meleklerden maksat, bereket ve rahmet ile inen meleklerdir. Yoksa iyilik ve kötülükleri yazan ve insanları bazı görünmeyen şeylerden koruyan melekler değildir. Zira onlar her zaman insanla beraberdirler, ayrılmazlar.

Buhari, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyet ettikleri diğer sahîh bir hadiste şöyle buyrulmuştur. "İçinde köpek ve timsal (resim, sûret ve heykel) bulunan bir eve melekler girmez."

Üzerinde hayvan resmi bulunan perdenin, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in asılı bulunduğu yerden koparıp alması ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın onu bölüp yastık örtüsü yapması ve yastıklardan birinin üzerinde resimlerden birinin olduğu gibi kalması; Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in zaman zaman o yastığa dayanıp oturması, bize

105 Neylüt-evtar: 2/115

şu neticeyi vermektedir: Yere konan eşya üzerinde resim bulunmasından dolayı melekler girmemezlik etmezler. Çünkü eğer öyle olsaydı, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) o yastığa hem kolunu dayayıp oturmaz, hem de evde bulundurulmasına müsaade etmezdi.

O bakımdan evde albüm ve benzeri yerlerde muhafaza edilip duvarlara ve benzeri yerlere asılmayan fotoğraflara ruhsat verilebilir.

İslâm dini, putperestliğin bir daha hortlamaması ve insanların yontulmuş taşlardan, şekillerden medet beklememesi için, putperestliğe yol açan her türlü şeyin karşısına çıkmış ve çoğunu haram kılmış, bir kısmını mekruh saymıştır.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde daha çok üç boyutlu, gölgesi olan heykeller yapılarak tapılırdı. Bunun yanısıra kabartma resimler ve taş veya kemik, ya da benzeri şeyler üzerine çizilen suretler vardı. Hemen hepsi de tâ'zim edilmek, hattâ ibadete lâyık görülmek üzere hazırlanırdı. Kiliselere nakşedilen melek, Meryem ve İsa Peygamber'in resimleri bu cümledendi. O bakımdan İslâm peygamberi Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i ileride müslümanların da böyle bir hataya düşmemeleri için, tâ'zîm derecesinde ne kadar heykel, timsal, suret ve resim varsa, (canlı mahlûka ait olmak üzere) hepsini yasakladı. Yastık üzerinde kalan kuş veya başka bir hayvan suretini pek yadırgamadı. Zira onda tâzîmi gerektiren bir hususiyet yoktu.

Konuyu Şevkanî biraz daha inceliyerek, hadislerin delâletinden şu sonucu çıkarıyor: "Elbise üzerine tab'edilenle üç boyutlu olan arasında fark yoktur. Bunu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın hadisi te'yîd etmekte ve Müslim ile diğer hadis kitaplarında nakledilen şu rivâyet de kuvvetlendirmektedir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sedir üzerine daha çok konulup Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya ait olan üzerinde kanatlı iki at bulunan bir örtü veya sedir döşeği, ya da elbiseyi yerinden alıp birkaç parçaya böldü. O sebeple Hz. Aişe onlardan iki yastık yüzü yaptı.[106]

106 Neylü'l-evtar: 2/117

Yine Buharî, Müslim, Nesâî ve Muvatta'da yapılan rivâyete göre, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Bana ait kapının önünde gölgelikte astığım perde üzerinde suretler bulunuyordu. O sırada Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) seferden döndü ve o perdeyi görünce tutup kopardı ve yüzünün rengi değişti. Sonra da bana şöyle buyurdu: "Ya Aişe! Kıyâmet gününde insanlardan en çok azab görenler, Allah'ın yarattıklarına benzer suretler yapanlardır."

Yine Buharî, Tirmizî ve Nesai'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan tahric ettikleri hadiste Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim bir suret çizip tasvir ederse, kıyâmet gününde Allah o surette onu ta'zib eder, o kadar ki, ona ruh üflemesini (emreder) ama o üfleyici de değildir."

Ebû Cafer Tahavî bu konuya ağırlık vererek yirminin üstünde rivâyet toplamıştır; Bunlardan on tanesi, "İçinde suret bulunan bir eve melek girmez." meâlinde veya ona yakın manâdadır. Diğerleri ise, suret yapanların kıyâmet gününde azâb edileceklerine dairdir.

Her iki gruptan da önemine binâen birkaç tane meâlen nakletmeyi uygun gördük: "İçinde sûret (canlı resmi veya heykeli) bulunan bir eve melek girmez."[107]

"Cebrail bana dedi ki: Şüphesiz ki biz, içinde köpek ve bir de sûret ve timsal bulunan bir eve girmeyiz!"[108]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Beyt'e (Kabe'ye) girdiğinde, orada Hz. İbrahim ve Meryem'in suretlerini gördü. O sebeple şöyle buyurdu: "Onlar duymadılar mı ki, melekler, içinde İbrahim sûreti bulunan bir eve girmez ve İbrahim hiçbir zaman fal oklarıyla kısmet aramadı..."[109]

Cebrail (aleyhisselam), Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e:

---

107 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan

108 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan

109 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

"Doğrusu biz, içinde suret bulunan bir eve girmeyiz" demiştir.[110]

Ebû Zer (radıyallahu anh) diyor ki, Ebû Hureyre (radıyallahu anh) ile beraber Mervan b. Hakem'in yanına girdik. İçerde hayli timsaller (suret ve resim) vardı. O sebeple Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)'nun şöyle buyurduğunu bildirdi: "Benim yarattığım halk gibi halk yaratandan (ona benzetmek suretiyle canlı resimleri veya heykelleri yapan) daha zalim kim vardır? Haydi, bir zerre yaratsınlar veya bir tane yaratsınlar veya bir arpa yaratsınlar (bakayım)!"[111]

"Şüphesiz ki bu suretlerin sahipleri, kıyamet gününde, onlara (ruh) üfleyinceye kadar azâb edilirler. Onlara: Haydi yarattıklarınızı diriltin denilir."[112]

El-Leys'ten yapılan rivayette demiştir ki: Salim b. Abdullah'ın yanına girdim, üzerinde resimler bulunan kırmızı bir yastığa dayanıp oturuyordu. Aramızda şu konuşma geçti:

Bu mekruh değil midir?

Hayır, sadece bundan bir yere asılanı ve dikilen timsalleri (heykelleri) mekruhtur. Üzerine basılan ve oturulanında ise bir sakınca yoktur.[113]

Ebû Cafer Tahavî sonra da, suretten maksat neler olduğu üzerinde durup canlı her şeyi kapsayıp kapsamadığını konu edinerek farklı görüş ve tespitleri nakletmiştir.

Gerek Ebû Cafer Tahavî'nin, gerekse diğer hadis âlimlerinin bu konuda rivayet ettikleri hadislerin tamamı dikkate alınınca şu sonuç çıkmaktadır: Üstünde kanatlı at veya kuş resmi işlenmiş bulunan perdeden dolayı Melek Cebrail'in içeri girmediği ve seferden dönen Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in o perdeyi görünce koparıp birkaç parçaya ayırttığı olayı, evde ister gölgesi olan üç boyutlu bir canlı timsali, ister düz bir alan üzerine

110 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan

111 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

112 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282 -Hz. Sâlim b. Abdullah'ın babasından.

113 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/282, 286

işlenmiş gölgesi olmayan bir suret olsun, isterse kâğıt ve benzeri bir cisim üzerine kalemle çizilmiş bulunsun, her üç durumda da meleklerin içeri girmesine engel teşkil ettiğine delâlet etmektedir.

Nitekim Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette deniliyor ki: Melek Cebrâil, içeri girmek istedi, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona "Gir!" deyince, o da "Nasıl gireyim ki, senin evinde, üzerinde at ve adam timsali olan bir perde bulunuyor. Onların ya başlarını koparacaksın, ya da bölüp yastık yapacaksın. Zira biz melekler, içinde timsaller bulunan bir eve girmeyiz" dedi.[114]

Bu rivâyet, "timsal" denilince, canlı mahlûkun gölgesi olan ve olmayan suretlerinin evde bulundurulmasının kerahetine delâlet ediyor. Aynı zamanda rahmet ve bereket indiren meleklerin o evlere girmeyeceğini bildiriyor. Ayrıca üstünde suret bulunan bir kumaşın yastık veya yaygı olarak kullanılmasında bir sakınca olmadığını; perde ve benzeri ev eşyası üzerinde başı kesik hayvan suretlerinin bulundurulmasında kerahetin kalkacağı ifade ediliyor.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadislerin delâletini dikkate alarak şöyle demiştir: "Suretten maksat, baştır. Başı olmayan bir şey suret değildir."[115]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslâm Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmayı, eşyayı ilâhlaştırmayı yasaklamış ve bunu küfür saymıştır.

2. İslâm bir şeyi yasaklarken ona vasıta ve vesile olan şeyleri de yasaklar. İçkiyi haram kılarken, hem bunun damlasına cevaz vermemiş, hem de buna vasıta ve vesile olan şeyleri de haram kapsamına almıştır. Putperestliği yasaklarken, ona yol açan, vasıta olan resim, heykel, timsal ve sureti de -bir canlıyı temsil ediyorsa- yasaklayıp haram kılmıştır. Budizm'in aşırı putperestliğe gidilmesinin sebeple-

114 Şerhu Meâni'I-Asâr: 4/287

115 Şerhu Meâni'I-Asâr: 4/287

rinden biri ve belki başta geleni budur. Buda'ya olan aşırı ilgi ve sevgi onun suretini çizmekle hedefinden saptırılmış ve zamanla suretten heykele geçilerek ilâhlaştırmıştır. Mekke'deki putperestliğin temelinde de buna yakın bir dalgalanma söz konusudur.

3. O halde ev ve benzeri yerlerde insan veya başka bir canlı resmini, timsalini ve üç boyutlu heykelini asmak, yüksekçe bir yer üzerinde bulundurmak haramdır.

4. Yaygı, yastık, döşek ve benzeri eşya üzerinde bulunan hayvan resimlerinde -ta'zim ifade eden bir husus söz konusu olmadığından- bir sakınca yoktur.

5. Hatıra anlamında çekilen fotoğrafların, albüm ve benzeri yerlerde muhafaza edilmesine ruhsat verilmiştir.

6. İnsan veya hayvan resim, timsal ve suretlerinin başı kesikse, buna da ruhsat verilmiştir. Çünkü o durumda asıl vasfını kaybetmiş ve tazime delâleti kalkmış sayılır.

7. Ağaç veya cansız bir eşyanın resmini bulundurmakta, evin duvarına asmakta veya yüksekçe bir yere koymakta bir sakınca yoktur.

8. İçinde insan veya hayvan sureti ve heykeli bulunan ve yüksekçe bir yere konulan veya duvara asılan ve içinde köpek bulundurulan eve rahmet, bereket ve feyz indiren melekler girmez.

9. Hafaza ve diğer koruyucu melekler ise, resim, heykel, timsal ve suret sebebiyle insandan ayrılmazlar, evlerden uzak kalmazlar.

10. Özellikle perde ve benzeri eşya üzerinde insan veya canlı herhangi bir hayvan resmi bulundurmak yasaklanmıştır.

11. Canlılar arasında insan resminin bulunması daha da sakıncalıdır.

12. Evin içinde köpek beslemek mekruhtur.

GÜZEL ELBİSE GİYİNMEK VE ALÇAKGÖNÜLLÜ DAVRANMAK

İslâm, temizliği nasıl temel kural kabul ederse, güzel giyinmeyi, kibar ve nazik olmayı, alçakgönüllü ve ülfet etme ve edilme düzeyinde bulunmayı emreder. "Allah güzeldir, güzelliği sever."[116] meâlindeki hadis, kılık kıyafeti düzeltmenin, güzel elbise giyinmenin, güzel görünmenin İlâhî muhabbete vesile olacağını haber veriyor.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in günlük hayatını incelediğimizde hep bu güzelliğin misallerini görürüz. Pejmürde, dağınık ve perişan gezip dolaşanları; üst-başını temiz tutmayanları, rastladığı her yerde uyardığı ise bir gerçektir. Zira İslâmiyet, hakikî medeniyeti getirmiş, insanca yaşamanın bütün yollarını açarken bunları kelimenin dar kalıbında bırakmamış, uygulama alanına getirip örnek vermek suretiyle eğitim konusu olarak belirlemiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ. فقَالَ رَجُلٌ: إنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَناً وَنَعْلُهُ حَسَنًا؟ قَالَ: إنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ؛ اَلْكِبْرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ.

116 Müslim/İmân: 147. İbn Mâce/Duâ: 10. Ahmed; 4/133, 134, 151

"Kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimse Cennet'e girmeyecektir. Bunun üzerine bir adam: "Adam elbisesinin ve ayakkabılarının güzel olmasından hoşlanıyor (sa, bunda bir sakınca var mıdır?) " deyince, buyurdu ki: "Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise, hakkı inkâr ve defetmek, insanları hakir ve aşağı görmektir."[117]

Sehl b. Muâz El-Cühen'den, o da babasından, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den yaptığı rivayette, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, gücü yettiği halde, sırf Aziz ve Celil olan Allah için tevazu göstererek uygun-güzel elbise giyinmeyi terkederse, Allah (kıyâmat gününde) onu mahlûkatın önünde çağırarak da imân kaftanlarından hangisini dilerse onu seçmekte serbest bırakacaktır."[118]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim dünyada şehvet elbisesi giyinirse, Allah ona kıyamet gününde mezellet (horluk, hakirlik) elbisesi giydirir."[119]

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ لَمْ يَنْظُرِاللهُ اِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Yine Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim elbisesini kibir ve gururundan dolayı yerden sürüyüp çekerse, Allah kıyamet gününde ona (rahmet) nazarıyla bakmaz."[120]

Yine Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "(Kibir ve gurura delâlet eden) sarkıtmak, entari, sarık ve gömlekte olur. Ar-

---

117 Müslim/İmân: 147. İbn Mâce/Duâ: 10. Ahmed; 4/133, 134: 151

118 Tirmizî/Kıyâmet: 39. İbn Mâce/Cihad: 12. Ahmed; 3/430, 439 4/131

119 Ahmed, Ebu Dâvud, İbn Mâce: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

120 Buharî/Fezâil-i sahabe: 5. Ebu Dâvud/Libas: 23

tık kim kibir ve gurura kapılarak bir şey sarkıtıp sürüklerse, Allah kıyamet gününde ona (rahmet) nazarıyla bakmaz."[121]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim azgınlık ve kibir göstererek entarisini (ve üstlüğünü sarkıtıp yerden) çekerse, Allah ona rahmet nazarıyla bakmaz."[122]

Müctehid imamların hemen hepsi, kibir ve gurura vesile kılınmaksızın güzel elbise giyinmeyi müstehab saymışlar; yırtık, pejmürde bir kıyafetle sokağa çıkmanın sünnete aykırı olduğunu söylemişlerdir. Ancak kişinin malî gücü güzel ve düzenli kıyafete yetmediği takdirde, yamalı ve temiz olmak şartıyla eski ve yıpranmış elbise giyinmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir. Nitekim İmam Ebû Hanife'nin en güzel kumaştan elbise diktirip giydiği; İmam Mâlik'in tertemiz ve düzgün bir kıyafetle Mescid-i Saadet'e gelip ders verdiği birer vakıadır. İmam Şafiî'nin devamlı İslâmî ilim merkezleri arasında dolaşıp mekik dokuduğu halde, kıyafetine özen gösterdiği bilinmektedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

117 nolu İbn Mes'ûd hadisinde, kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimsenin Cennet'e giremeyeceği belirtilmiştir. Bu ifadeden maksat, gereken cezayı çekmeden Cennet'e giremeyecektir, denilmiştir. Çünkü "tevhîd ehli"nin Cennet'e gireceğinde hiçbir farklı görüş ortaya koyan olmamıştır. Aynı zamanda "tevhîd ehli"nin âsi ve günahkârlarınının da Cehennem'de ebediyen kalmayacağı kesin ifadelerle beyân edilmiştir.

118 nolu Sehl hadisini, Tirmizî hasenlemiş ve bunu Abdurrahman b. Meymun tarikiyle rivâyet etmiştir. Nesâî, bu zat hakkında "leyse bihi be'sün" derken, İbn Maîn, onun zayıf olduğunu söylemiştir. Sehl b. Muâz'a gelince, İbn Hibban onun "sika" olduğunu belirtirken, İbn Maîn zayıf olduğuna dik-

---

121 Ebu Dâvud/Libas: 27. İbn Mâce/Libas: 9

122 Buharî/Libas: 1, 2, 5. Fezâil-i sahabe: 5. Müslim/Libas; 42, 43, 40, 48, Ebû Dâvud/Libas; 25, 27. Tirmizî/Libas: 8, 9. İbn Mâce/Libas: 6, 9. Taberâni/Libas; 9. Ahmed: 2/5, 10, 32 42, 44,, 46, 55, 56, 60, 65, 67, 74, 76, 81, 386, 397, 409, 430 454, 467, 479. 3/5, 44, 97.

katleri çekmiştir.[123]

Hadisin delâleti, zühd, takvâ ve tevazu yönlerinden, başkasının dikkatini çekecek kadar güzel elbise giymeyi terketmekte bir sakınca olmadığı gibi, bazı faydaları bulunduğunu ifade etmektedir. Konu bu açıdan değerlendirilince, sözü edilen güzel elbiseden maksadın, âdetin üstünde bir görünüm arzedeni olduğu anlaşılıyor. Nitekim Hafız İbn Kayyım diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hazan tedariki kolay olan kaba yünden, bazen ketenden, bazen de pamuktan elbise giyinirdi. Yemen'de dokunan hırkaların çeşitli renklerinden giydiği olurdu. O halde insanlardan bir kısmının zühd ve taabbüd olsun diye Allah'ın mubah kıldığı giyecek, yiyecek ve evlenilecek şeyleri menetmeye çalışması; bir kısmının da onların aksine en nadide elbiseleri ve en güzel yiyecek maddelerini seçmek suretiyle lüks yaşamaya özenmesi, şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine aykırıdır."

O bakımdan ortalama bir yol tutup giyim, kuşamda; yiyecek ve içecekte ifrat ve tefritten kaçınmak sünnete daha uygundur.

Şeyh Ebû İshak-El-Isfahanî, isnad-i sahih ile Cabir b. Eyyub'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Salt b. Râşit, ünlü bilgin ve muabbir İbn Sirin'in yanına girdiğinde üzerinde kalın ve kaba yünden dokunmuş bir entari, bir sarık ve bir cübbe bulunuyordu. İbn Sirin onun bu kıyafetinden hoşlanmayarak yüzünü ekşiterek tiksinti duyduğunu belirtti ve şöyle buyurdu: Sanıyorum ki, bazı kimseler, İsa peygamberin kaba yünden elbise giydiğini düşünerek öyle giyiniyorlar. Oysa sıhhatinden pek şüphe etmediğim zatların verdiği habere göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hem keten, hem yün, hem de pamuk kumaşlardan elbise giyinmiştir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uymamız elbetteki daha uygun ve daha lâyıktır..."[124]

Sonuç olarak bu konuda diyebiliriz ki, vasat ve vasatın üstünde elbi-

123 Mîzanü'l-i'tidal: 2/241- 3592 nolu Sehl.

124 Neylü'l-evtar: 2/125

se giyinmek niyete göre mana ve hüküm taşır. Müslüman kimsenin toplum içinde daha güzel, daha düzenli görünmesi ve hem ameliyle, hem kıyafetiyle misal olması düşüncesinden hareketle, kendine güzel bir çeki düzen vermesi, elbette mübahtır ve örnek alınmaya lâyıktır. Bunun aksine başkasına üstünlük sağlamak, kibir ve gurur taslamak için yapıyorsa, her haliyle günâhtır.

119 nolu İbn Ömer hadisinin ricali sahih isnadı sağlamdır. Râvileri sika (güvenilir) kişilerdir. Râvilerinden Muhammed b. İsa üzerinde konuşanlar olmuşsa da, Ebû Hatim onun sika olduğunu söylerken Buhari onun tarikiyle rivayet yapmış ve İbn Hibban onu sika (güvenilir raviler) arasında zikretmiştir.

Büyüklük taslayarak güzel elbise giyen kimseye, kıyamet gününde misliyle ceza verilir, böylece mezellet (horluk ve hakirlik) elbisesi giydirilir. Çünkü ceza amelin cinsinden olur.

Kadınların eteklerini yere dokunacak şekilde uzun tutmaları, bu hususta hükmün dışındadır. Çünkü onların ayaklarının üzerinin örtülü bulunması vâcibdir. Ancak kalın çorap giyinen kadınların topuklarına kadar entarilerini uzun tutmalarında bir sakınca yoktur.

O halde kadınlar sırf kibir gösterip başkasını küçük görmek için entarilerini lüzumundan fazla uzatır da etekleri yerde sürünürse, o takdirde kerahet işlemiş olurlar. Bazı ilim adamlarına göre, erkeklerin de büyüklük taslama niyeti olmaksızın eteklerini uzatmalarında bir sakınca yoktur, demişlerse de, onların bu görüşü fazla ilgi ve taraftar toplamamıştır. Nitekim İmam Şafiî, niyetleri ne olursa olsun, erkeklerin eteklerini yerde sürünecek şekilde uzatmaları mekruhtur, demişti.[125] El-Butî de kendi Muhtasar'ında İmam Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Etekleri büyüklük taslayarak uzatmak, ne namazda, ne de namaz dışında caizdir. Erkeklerin giydiği üstlük, entari ve cübbenin topukları aşması ve biz bunu büyüklük taslamak için böyle yapmıyoruz diye yorumda bulunmaları da doğru değildir. Çünkü elbisenin topukları aşması, kibir ve gurur alâmeti olarak bilinir.

---

125 Neylü'l-evtar: 2/127

Ancak elbisenin topuklardan aşağı veya topuk seviyesinde olma hususu daha çok sıcak bölgelerde entari giyinen erkeklerle ilgilidir ve oraların âdetleriyle yakından alâkalıdır.

Şâfiî'nin görüşünü benimseyenlerin delili ise, daha çok şu rivâyettir: "Entarini bacakların yarısına kadar uzat, daha fazla uzatmak istiyorsan topuklarına kadar uzat ve sakın eteğini (daha aşağı sarkacak şekilde) uzatma; çünkü öyle yapmak kibir ve gururdur. Allah ise kibir ve gurur (taslayanı) sevmez."[126]

Ayrıca şu hadisle de çıkarım yapmışlardır: Ebû Ümâme (radıyallahu anh) diyor ki, bir ara Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk, derken Amir b. Zürare El-Ensarî ile karşılaştık ki, üzerindeki üstlüğü yere kadar sarkmış bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onun elbisenin bir ucundan tutup Allah (celle celaluhu)'ya karşı tevazu göstererek şöyle dedi: "Senin kulun, kulun ve cariyen oğlu!" Bunu Amir işitecek sesle söyledi ve o sebeble şöyle dedi: "Ya Rasulullah! Doğrusu ben ince bacaklıyım." Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Amir! Şüphesiz ki, Allah yarattığı her şeyi en güzel biçimde yaratmıştır. Ya Amir! Muhakkak ki Allah, eteklerini (yere kadar) uzatanı sevmez."[127]

Bu hadisin ricali sıkat (güvenilir) kişilerdir. Zahirî ise, Amr'ın böyle yapmakla büyüklük taslamadığına delâlet ediyor.

120 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Abdülaziz b. Revvad bulunuyor ki, bu zat üzerinde konuşanlar olmuştur. İbn Mübarek, "O, insanların en abidiydi." derken Ebû Hatim, "O sadûk (doğru ve ibâdete düşkün bir zattır." demiştir. Ahmed b. Hanbel, "Hadisi (rivâyeti) uygundur" diyerek onu tezkiye etmiştir, İbn Cüneyd ise, onun zayıf olduğunu belirtmiştir.[128]

İbn Hibban ise ona iki münker hadis' isnâd etmiştir ki, onlardan biri Abdurrahîm b. Harun, diğeri Zafir b. Süleyman tarikiyle rivayet etmiştir.

---

126 Ebû Dâvud, Tirmizi, Nesâî

127 Taberânî; Ebu Ümâme (radıyallahu anh)'dan

128 Mizanü'l-İ'tidal: 2/628- 5101 nolu Abdülaziz

Nevevî ise, Müslim şerhinde onun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Büyüklük taslamak niyetiyle ağır kumaştan elbise giyinmek mekruhtur.
2. Müslümanın vakar ve şerefine yakışır ölçü ve biçimde güzel elbise giyinmek müstehabdır.
3. Bununla beraber, daha çok, ifratla tefritten kaçınarak vasat bir elbise giyinmek takvaya ve sünnete daha yakındır.
4. Şehveti tahrik edecek şekilde giyinmek mekruhtur.
5. Kadınların entari ve dış kıyafetlerinin topuklara kadar uzun olması sünnettir. Topuklardan az yukarıya kadar uzanan entari veya mantonun örtmediği bilek ve yukarısını kalın çorap giyinmek suretiyle örtmeleri de tesettürü gerçekleştireceğinden caizdir.
6. Sıcak bölgelerde entari giyinen erkeklerin etek uçlarını topuklardan aşağıya kadar uzatıp sarkıtmaları mekruhtur.
7. Büyüklük taslamak, kibir ve gurur kapılıp başkasını küçük görmek, Cennet'e girmeye engel olan büyük günahlardan biridir.
8. Kibir ve gururdan uzak, güzel ve düzenli giyinmek müstehabdır.
9. Allah için tevazu kaftanına bürünerek süslü ve güzel elbise giyinmeyi terketmekte bir sakınca yoktur; yeter ki, kişinin kıyafeti temiz ve düzgün olsun.
10. Şehveti tahrik edecek şekilde elbise giyinmek mekruhtur.
11. Entarinin eteğini uzatıp yerde sürüklemek mekruhtur. Bu, daha çok Arap Yarımadasında uzun entari giyinen erkeklerle ilgilidir.
12. Sarığın ucunu uzunca sarkıtmak da mekruhtur. Bir karış kadarını uzatmakta bir sakınca yoktur.

KADININ DAR VE ERKEKLERE BENZEYECEK ŞEKİLDE GİYİNMESİ MENEDİLMİŞTİR

İslâm, kadına lâyık olduğu yeri vermiş, onun iffet ve namusunu korumayı her yönüyle planlamış, toplum içinde saygı görmesi için her türlü tedbiri almış ve yollarını, yöntemlerini belirlemiştir. Onun annelik vakarını zedeleyecek, ruhundaki incelik ve zerafeti silecek, çocuk terbiyesinde başarı sağlamasına engel olacak ve onu bir şehvet oyuncağı haline getirecek her türlü kötü düşünce ve nazarlardan uzak tutmuş, onun fıtratındaki cevhere uygun kıyafeti emredip tesettürün en anlamlı ölçü ve biçimini tavsiye etmiştir.

Kadın cidden İslâmî bir kıyafet içinde büyümekle, saygınlık kazanmakta ve kem gözlerin şehevî bakışının tesirini azaltmakta, böylece birçok fitne ve kötülüklerin ortaya çıkmasına imkân vermemektedir.

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ كَسَانِي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُبْطِيَّةً كَثِيفَةً كَانَتْ مِمَّا أَهْدَى لَهُ دَحْيَةُالكَلْبِيُّ فَكَسَوْتُهَا اِمْرَأَتِي فَقَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لَكَ لاَتَلْبَسُ القُبْطِيَّةَ فَقُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ! كَسَوْتُهَا اِمْرَأَتِي فَقَالَ: مُرْهَا أَنْ تَجْعَلَ تَحْتَهَا غلالَةً فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ تَصِفَ حَجْمَ عِظَامِهَا.

Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine Dıhye El-Kelbî tarafından hediye edilen Kıbt kumaşından kesif bir elbiseyi bana giydirdi. Ben de o elbiseyi eşime giydirdim. Bir ara Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "Neden o Kıbt elbisesini giyinmiyorsun?" diye sordu. Ben de "Ya Rasulullah! Onu eşime giydirdim", diye cevap verdim. Buyurdu ki: "Eşine emret de o elbisenin altından bir gömlek (iç çamaşır) giyinsin çünkü korkarım

ki, o elbise içinde eşinizin vücut hatları ve tenin rengi belirmiş olur."[129] Yapılan tespitlere göre, Kubtiyye denilen elbiseler kaşif olmakla beraber tenin rengini az da olsa gösterecek kadar incedir. O bakımdan altından bir şey giymeden kadının sadece onunla yetinmesi doğru değildir.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'nın yanına girdiğinde o başörtüsünü düzeltiyordu; Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Bir defa dola, iki defa değil."[130]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَمْ أَرَهُمَا بَعْدُ وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مَائِلاَتٌ مُمِيلاَتٌ عَلَى رُؤُوسِهِنَّ اَمْثَالُ أَسْنِمَةِ الْبُخْتِ، الْمَائِلَةِ لاَيَرَيْنَ الْجَنَّةَ، وَلاَ يَجِدْنَ رِيحَهَا رجال مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ateş (Cehennem) ehlinden iki sınıfı, kendi asrımda meydana çıkmayacaklarından görmüş olmayacağım: (Yarı) giyinik çıplak, Hakk'a taâtten (nefs ve iblîs'e) meyledip, başkalarına da kendi fena fiilerini öğreten kadınlar ki, başlarının üzerinde Horasan develerinin hörgücüne benzer bir görünüm vardır. Onlar Cennet'i göremeyecekler ve onun kokusunu da alamayacaklardır. Diğer sınıf ise, yanlarında öküz kuyruğuna benzer kamçılar bulunduran erkeklerdir ki, o kamçılarla insanları döverler."[131]

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Doğrusu Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem), kadın elbisesi giyinen erkeği,

129 Buharî/Libas: 30. Müslim/Libas: 19. Ahmed; 1/92, 97, 119. 2/90, 98

130 Ebû Dâvud/Libas: 35. Ahmed: 6/204, 296, 306, 307

131 Müslim/Cennet: 52

erkek elbisesi giyinen kadını lânetlemiştir."[132]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Dört mezhep imamlarının bu konuda ittifakı vardır. Daha önce belirttiğimiz bazı nüans farkı dışında esasta bir ihtilâf olmamıştır. O bakımdan kadının teninin rengini belli edecek, vücut hatlarını iyice gösterecek şekilde ince ve dar elbise giyinmesini, mahrem yerlerinin az bir kısmı olsun açık bulundurmalarını, yarı çıplak bir vaziyette sokağa çıkmalarını, saçlarını deve hörgücüne benzetmelerini, erkeklerin kadın elbisesi, kadınların da erkek elbisesi giyinmelerini haram saymışlardır. Daha önce bu konuyla ilgili kaynak eserleri dip notlarımızda belirlediğimiz için tekrarına lüzum görmüyoruz.

Tahavî, kadının iki eli ve yüzü dışında kalan yerlerinin avret olduğunu belirterek ilgili rivâyetleri nakletmiş ve hicab âyetinin inmesi üzerine alınan tedbirleri belirterek aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Sonra da yabancı erkeğin, kadının yüzü ve elleri dışında başka tarafına bakmasının haram olduğunu belirterek, ihtiyâç anında kadının yüzüne ve iki eline bakmakta bir sakınca olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Eserimizin hacmi bu rivâyetlere müsâit olmadığı ve esasen konunun ana hatları açıklandığı için onları buraya almaya gerek görmedik.[133]

129 nolu Usâme hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ile Hafız Bezzar İbn Sa'd, Barudi, Taberânî ve Beyhakî de tahrîc etmişlerdir.

Ebu Davud da buna benzer bir rivayeti Dıhye b. Halîfe tarikiyle yaparak şu lâfızla nakletmiştik "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e Kıbt elbiselerinden birkaç tane getirilmişti. Onlardan bir tanesini bana verdi ve "Bunu ikiye böl, bir parçasını gömlek yap, diğerini eşine ver de onu başörtüsü edinsin", buyurduktan sonra ayrıldı, sonra dönüp şöyle buyurdu: "Eşine emret de onun altına başka bir elbise giyinsin de (teni) belli olmasın."

---

132 Ebû Dâvud/Libas: 28. Ahmed: 2/325

133 Şerhu Meâni'l-Asâr: 4/332-335

Ancak bu rivayetin isnadında İbn Lehi'a bulunuyor ki, onun hadisi delil gösterilmez. İbn Lehi'a bu rivayetinde Ebû Abbas Yahya b. Eyyub'a tabi' olmuştur ki, o zat hakkında konuşanlar olmuştur. Ne var ki, Müslim onun rivâyetini delil olarak saymıştır.

130 nolu Ümmü Seleme hadisini, Vehb Mevlâ Ebî Ahmed rivayet etmiştir. İbn Münzir, bunun meçhule benzer tarafı olduğunu belirtirken İbn Hibban onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Zehebî onun mâruf olmadığını kaydeder.[134]

131 nolu Ebû Hureyre hadisi hakkında İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in mucizelerinden biridir ki, asrımızda o iki sınıf da mevcuttur."[135]

132 nolu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Nesâî de tahrîc etmiştir. Ancak hadis üzerinde ne Ebû Dâvud, ne de Münzerî bir söz söylemiştir. İsnadının ricali, ricâl-i sahihtir.

Ebû Dâvud ayrıca Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyetle şu hadisi tahrîc etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kadınlardan erkeklere benzemeye özenenleri lânetlemiştir."

Buharî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette ise, şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kadınlardan erkeklere benzemeye, erkeklerden de kadınlara benzemeye özenenleri lânetlemiştir."

Müsned-i Ahmed'de Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, deniliyor ki: "Abdullah b. Amr, boynuna bir yay takıp erkek vari yürüyen bir kadına gözü ilişti ve sordu, bu kimdir? Kendisine: Ümmü Sa'd binti Ebû Cehl'dir denildi. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, buyurdu ki: "Kadınlardan erkeklere benzemeye özenenler bizden değildir."

---

134 Mîzanü'l-İ'tidal: 4/355- 9437 nolu vehb

135 Neylü'l-evtar: 2/130

Ebû Davud'un Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ellerini ve ayaklarını kına ile boyamış olan Muhnes (veya Muhnis) adındaki adam Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirildi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "Buna ne oluyor?" diye sorunca dediler ki: "Kadınlara benzemeye özeniyor." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu Nakiy'e sürgün gönderdi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e, "O'nu öldürseydin ya." denilince, buyurdu ki: "Namaz kılanları öldürmekten men olundum."

Beyhakî ise adı geçen adamın Hz. Ebû Bekir Efendimiz (radıyallahu anh) tarafından sürgün edildiğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın da bir kişiyi o yüzden sürgün ettiği söylenir.[136]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadınların, bedenlerinin rengini belli edecek kadar ince elbise giyinmeleri haramdır. Ancak ince entarinin altına bedeni iyice örtecek, ten rengini belli etmeyecek bir gömlek veya ikinci bir entari giydikleri takdirde ince entari giyinmelerinde fazla bir sakınca yoktur.

2. Vücut hatlarını iyice belli edecek kadar dar ve ince elbise giyinmeleri de tahrimen mekruhtur. Zarurî haller müstesna...

3. Erkeklerin de avret yerlerini belli edecek kadar ince elbise giyinmeleri haramdır. Altta kalın bir gömlek veya iç çamaşır bulunuyorsa, buna cevaz verilmiştir.

4. Kadınların başörtülerini, bir defa başlarına dolayacak şekilde kullanmaları müstehabdır.

5. Kadınların avret yerlerinden bir organ veya bir organdan bir kısım açık bulunduğu halde sokağa çıkmaları haramdır, çünkü kadınların yüzü ve iki eli dışında kalan vücutlarının her yanı avrettir.

136 Neylü'l-evtar: 2/131

6. Kadınların erkeklere benzemeye özenerek, onlara mahsus elbiselerden giyinmeleri; erkeklerin de kadınlara benzemeye özenerek onlara mahsus elbiselerden giyinmeleri haramdır.

7. Kadınların başlarını açmaları ve o vaziyette sokağa çıkmaları dinen haram kılınmıştır.

8. Kadınların saçlarını deve hörgücüne benzer şekilde yaptırmaları, başlarına ona benzer bir şey dolamaları da dinen yasaklanmıştır.

9. Haklı bir sebep yokken ellerine kamçı alıp halkı dövenler lanetlenmiştir.

ELBİSEYİ SAĞDAN BAŞLAYARAK GİYİNMEK

İslâm dini, günlük hayatımızın her bölüm ve parçasıyla içiçedir. Sabahleyin yataktan kalkıp akşam tekrar yatağa dönünceye kadar geçen süre içinde nasıl hareket etmemiz ile yakından ilgilidir. Hemen her söz ve davranışımızı yönlendirir, bir takım kurallara bağlar ve düzenli bir yaşam ölçüsü verir.

O bakımdan elbise giyinirken sağdan başlamamız sünnet kılınmış ve böylece her işimizde bize Allah (celle celaluhu)'yu hatırlatmak suretiyle hayatımızı tam bir manevi disiplin altına almıştır.

İslâm'da, iyi, yararlı, hayırlı ve meşru' işlere sağdan başlamanın ayrı bir yeri başka bir önemi ve hikmeti vardır. Sağ; rahmeti, inceliği, zerafeti, feyz ve hareketi temsil eder. O bakımdan günlük amellerimizi tespit eden, yazan Hafaza denilen meleklerden sağ omuzumuzdaki hayır ve iyiliklerimizi, sol omuzumuzdaki ise, günâh ve kötülüklerimizi yazar.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), hayatı boyunca hep sağ eliyle verip almış, hep sağ ayağını atarak dışarı çıkmış, hep sağdan başlayarak elbisesini giyinmiş ve uyurken bile sağ yanı üzeri yatıp uyumayı tercih etmiştir. Aynı zamanda bütün bunları yaparken Allah (celle celaluhu)'nun ismini anmayı ihmal etmemiş, her vesileyle kendini o yüce kudret'in gölgesi altında bulundurmuştur.

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Sağ el ile istinca (tabii ihtiyacı giderdikten sonra temizlenme)yi men etmiştir."[137]

"Sağ el ile yemek yemeği tavsiye etmiştir."[138]

---

137 Darimî/Vüdu': 13

138 Buharî/Et'ime: 2. Ebu Dâvud/Et'ime: 19. İbn Mâce/Et'ime, 8. Dârimî/Et'ime: 9

"Sağ eli cinsel organa dokundurmak mekruhtur."[139]

"Elbise giyindiğin zaman sağdan başla!"[140]

"Sizden biriniz yemek yediğinde sağ eliyle yesin, bir şey içtiğinde yine sağeliyleiçsin."[141]

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sağ eliyle alır ve yine sağ eliyle verirdi."[142]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَبِسَ قَمِيصًا بَدَأَ بِمَيَامِنِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir gömlek (veya entari ya da üstlük) giyindiği zaman sağdan (giyinmeye) başlardı."[143]

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yeni bir elbise giyinmek istediğinde, önce onu ismiyle anar, sarık veya gömlek veya üstlük dedikten sonra şöyle dua ederdi: Allahım! Hamd sanadır, sen beni giydirdin, bunun hayrım ve yapıldığı şeyin hayrını senden dilerim ve bunun şerrinden ve ne için yapılmışsa, onun şerrinden sana sığınırım."[144]

Hadis-i şerifle İligili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Mezhep imamlarının hemen hepsi, elbise giyinirken ve diğer hayırlı her işte sağdan başlamanın sünnet veya müstehab olduğunda müttefik-

---

139 Ebû Dâvud/Taharet: 18

140 Müsned-i Ahmed: 2/409

141 Müslim/Eşribe: 105. Ebû Dâvud/Et'ime: 19. İbn Mâce/Et'ime; 8. Daremi/Et ime: 9. Taberâni/Sıfatün-Nebiy: 6. Ahmed; 2/8, 33, 146, 325, 349

142 Nesâi/Zinet: 8

143 Tirmizi/Libas: 28

144 Ebû Dâvud/Libas: 1. Tirmizî/Libas: 28. Ahmed: 3/30, 50

tirler. Nitekim Hanefî imamları bu konuda şu genel tabiri kullanmışlardır: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) hemen her işinde ve durumunda (bazı istisnalar dışında), hatta ayakkabısını giymekte ve saç- sakalını taramakta bile sağdan başlamayı çok severdi."[145]

Abdest konusunda sağdan başlama hususunu da kısmen belirtmiştik.

Şâfiîler de Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri şu rivayetle çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) gücünün yettiği kadar hemen her işinde temizliğinde, saç sakalını taramasında, ayakkabılarını giyinmekte sağdan başlamayı çok severdi."[146]

Hanbelîler de yukarıdaki Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Bu konuda muhalif biri görüş ortaya koyan ilim adamı olmamıştır.[147]

Mâlikîler de aynı görüş ve ictihadı belirtmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

143 nolu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Nesâî de tahrîc etmiştir. Hafız bunu et-Teshis'de zikretmiş ve başka herhangi bir görüş ve tespit ortaya koymamıştır. Ancak hadisin sıhhatine şu rivayet de şehadet etmektedir: "Abdest aldığınız ve elbise giyindiğiniz zaman sağınızdan başlayınız!"[148]

İbn Dakîk El-Îd de hadisin sahih olduğunu söyleyerek, yukarıda Şafiî'lerin Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini şahit olarak göstermiştir.[149] Böylece sahih rivayetlerin hepsi, elbise giyinirken de sağdan başlamanın sünnet veya müstehab olduğuna delâlet etmektedir.

---

145 Ebû Dâvud/Libas: 1. Tirmizî/Libas: 28. Ahmed: 3/30, 50

146 Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/14

147 El-Muğnî/Gaslü'l-meyamin; 1/109

148 İbn Hibbân, Beyhakî, Taberânî

149 Neylül-evtar: 2/132

144 nolu Ebû Saîd hadisini de Nesâî tahric etmiş ve Tirmizi hasen-lemiştir. Hadis, giydiğimiz elbiseyi ibâdet, hayır, iyilik ve fazilet yolunda kullanmamızı emretmekte, yapılan duanın daha çok bu mânaya yönelik bulunduğuna delâlet etmektedir. Aynı zamanda yeni bir elbise giyinirken Allah (celle celaluhu)'ya hamdetmenin müstehab olduğu belirtilmiş, bunun bir bakıma şükür anlamını da beraberinde taşıdığına işâret edilmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sağ el ile istinca mekruhtur.
2. Sağ el ile yemek yemek sünnettir.
3. Sağ eli cinsel organa sürmek mekruhtur. Zaruri haller müstesna.
4. Elbise giyinirken sağdan başlamak sünnettir.
5. Yemeğe sağ el ile başlamak ve sağ el ile su içmek sünnettir.
6. Verip alırken, alım satımda, bulunurken sağ el ile vermek ve almak sünnettir.
7. Yeni bir elbise giyinirken, elbisenin ismini söylemek ve sonra sağdan başlamak ve Allah'ın adını anmak ve zikredilen duayı okumak müstehabdır.

ELBİSEYİ VE YERİ NECASETTEN ARINDIRMAK

İslâm dini imânı ibâdetle, her ikisini temizlikle birleştirmiştir. O bakımdan temizliğin dinimizdeki yeri, tuzun yemekteki yeri ve önemi gibidir. Diğer bir tabirle, ağaçtaki meyvenin yeri gibidir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in günlük hayatında temizliğe gösterdiği özen her türlü tahminlerin üstündedir. O bakımdan mezhep imamları, İslâm fıkhını toplayıp işlerken, temizliğe has bölümler meydana getirmişler ve konuya yeterince ağırlık vermişlerdir.

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُصَلِّي فِي الثَّوْبِ الَّذِي آتِي فِيهِ أَهْلِي؟ قَالَ: نَعَمْ إِلاَّ أَنْ تَرَى فِيهِ شَيْئًا فَتَغْسِلَهُ.

170

Câbir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Bir adam Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den eşimle cinsel temasta bulunurken üzerimde bulunan elbiseyle namaz kılabilir miyim? diye sordu. Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: "Evet, ancak onda bir şey (ıslaklık) görürsen, yıkarsın."[150]

وَعَنْ مُعَاوِيَةُ قَالَ قُلْتُ لأُمِّ حَبِيبَةَ هَلْ كَانَ يُصَلِّي النَّبِيِّصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الثَّوْبِ الَّذِي يُجَامِعُ فِيهِ؟ قَالَتْ نَعَمْ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ أَذًى.

Muâviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, şöyle demiştir: "Ümmü Habibe (radıyallahu anha)'ya dedim ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sel-

150 Ebû Dâvud/Taharet: 131. Buhari/Vudu': 69. Salât: 3. Müslim/Taharet: 107. Nesâî /Taharet: 185

lem), cinsel temasta bulunurken üzerinde bulunduğu elbiseyle namaz kılar mıydı? O bana şöyle dedi: Evet, elbisesinin üzerinde bir eziyet (ıslaklık, necaset) bulunmadığı zaman kılardı."[151]

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken ayakkabısını çıkardı, bunun üzerine (oradaki) insanlar da ayakkabılarını çıkardılar. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirip ayrılınca onlara sordu: Ayakkabılarınızı neden çıkardınız? Onlar da, biz senin ayakkabılarını çıkardığını görünce, çıkardık, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki, Cibril bana geldi ve ayakkabılarımda murdarlık bulunduğunu söyledi. O bakımdan, sizden biriniz Mescid'e geldiğinde ayakkabılarını çevirip altlarına baksın, onlarda bir murdarlık görürse, yere sürüp gidersin, sonra da onları giyinik bulunduğu halde namazını kılsın."[152]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Birinci ciltte açıkladığımız gibi, meni necistir. Dokunduğu yere bakılır, bir el ayası miktarını aşmışsa, her halde yıkanması; kurumuş ise, çitelenmesi gerekir.[153]

Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, meni necis değildir. O bakımdan elbise veya bedene dokunmuşsa, namaza engel sayılmaz.[154]

Ayakkabılarla namaz kılmaya gelince, müctehid imamların bu hususta pek farklı görüşleri olmamıştır. Kırda, bayırda, çölde ve benzeri yerlerde ayakkabılara dokunmuş gözle görülen veya bilinen bir necaset yoksa onları çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Evde, camide ve benzeri yerlerde, halı, kilim ve benzeri bir yaygı üzerinde namaz kılınacaksa, o takdirde eşyanın tozlanmaması için ayakkabıları çıkarıp öyle namaz kılmak

---

151 İbni Mâce/Taharet: 81, 83. Darimi/Salat 103. Ahmed: 5/89, 97

152 Ebû Dâvud - Müsned-i Ahmed.

153 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/84

154 El-Fıkhu Ale'l. Mezahibi'I-Erbaa: 1/13

müstehabdır. Sözü edilen yerlerde herhangi bir yaygı yoksa toprak, döşeme ve benzeri şeyler üzerinde kılmıyorsa, o takdirde temiz olan ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

150 nolu Cabir b. Semure hadisinin isnâd ricali, rical-i sahihtir. İbn Mâce'ye göre, hepsi de sika (güvenilir) kimselerdir.

151 nolu Muâviye hadisinin isnad zincirindeki ricalin hepsi sikadır.

Her iki hadis de namaz kılan kimsenin üzerindeki elbisesinin necasetten temiz olmasının vücubuna delâlet etmektedir. Ancak bu temizliğin namazın şartından biri olup olmadığı hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır:

İlim adamlarının çoğuna göre şarttır.[155]

İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Saîd b. Cübeyr'e göre, şart değildir.

İmam Mâlik'den yapılan bir rivâyete göre, elbisenin temiz olması vâcib değildir. Nihâye sâhibinin İmam Mâlik'den naklettiiği iki rivayet bulunuyor, birincisine göre, elbisedeki necaseti gidermek sünnettir, farz değildir; İkincisine göre, hatırladığı takdirde farzdır, unuttuğu takdirde farziyeti sakıt olur. İmam Şafii'nin ilk ictihadına göre de elbisedeki necaseti gidermek şart değildir.

Cumhura göre, vâcibdir.

Cumhur, Müddessir sûresindeki "Elbiseni de tertemiz tut!" âyetiyle çıkarım yapmıştır. Aksini ileri sürenler ise, konunun başında naklettiğimiz iki hadisin de vücuba delâlet etmediğini, bunun sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü emir şeklinde ifade edilmemiştir.[156]

Ayrıca cumhur, bu konuda Hz. Aişe validemizden rivayet edilen şu hadisle de çıkarım yapmıştır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)

---

155 Neylü'l-evtar: 2/133

156 Neylü'l-evtar: 2/133

sabahleyin elbisesini alıp giyindikten sonra dışarı çıkıp sabah namazını kıldırdı. Bu arada bir adam, "Ya Rasûlallah! İşte elbiseniz de el ayası kadar kan lekesi bulunuyor" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) o elbiseyi üzerinden çıkarıp bir delikanlının eline vererek, yıkayıp kurutmam için bana gönderdi. Ben de bir teşt[157] veya çanak getirtip yıkadım, kuruttuktan sonra çıkartıp gönderdim. Bir süre sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) o elbise üzerinde bulunduğu halde geldi."

Ebû Davud'un ve bazı muhaddislerin rivayet ettiği bu hadisin garib olduğu anlaşılmıştır. Nitekim İmam Münzirî de aynı şeyi söylemiştir. Ayrıca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in o namazı iade ettiğine dair hiçbir kayıt mevcut değildir. Eğer, elbisenin temiz olması namazın şartlarından biri olsaydı, elbette Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) farkına vardıktan sonra o namazı iade ederdi.

Ayrıca bu konuda Ammar hadisi söz konusudur, şöyle ki, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Elbiseni ancak idrardan, dışkıdan, kusuntudan, kandan ve menî'den dolayı yıkarsın."[158]

Bu hadisi rivayet edenlerin hemen hepsi de onu zayıf hadisler arasında zikretmişler ve hadis âlimleri de aynı tespitte bulunduklarını belirtmişlerdir. Çünkü isnad zincirinde Sabit b. Hammad bulunuyor ki, bu zat hem metruktur, hem de uydurma hadis rivayet ettiği söylenir. Ayrıca yine râvileri arasında Ali b. Zeyd b. Ced'ân bulunuyor ki o da zayıftır. O kadar ki, Beyhakî kendi Sünen'inde onun bâtıl olup hiçbir aslı bulunmadığını belirtmiştir.

Aynı zamanda hadiste bir şart anlamı söz konusu değildir. Çünkü elbisenin başka pisliklerden dolayı da yıkanmasıyla ilgili birçok sahih rivayetler mevcuttur. Meselâ, meninin (belsuyu) çitelenmesi hakkında Buhari ve Müslim'de sahih hadisler yer almaktadır. Kaldı ki, çitelemenin vâcib olduğu da hadisten pek anlaşılamamaktadır.

---

157 Bir tür leğen.

158 Ebû Ya'lâ, Bezzar, İbn Adiy, Darekutnî, Beyhaki.

O bakımdan Ammar hadisinde sadece sözü edilen pisliklerden dolayı elbisenin yıkanmasının vücubunu anlamak pek isabetli olmaz.

Elbiseye dokunan dirhem miktarı kandan dolayı namazın iade edilmesiyle ilgili şu hadise gelince, "Bir dirhem miktarı kandan dolayı namaz iâde edilir." Bunu Darekutni ile Beyhâkî duâfa (zayıflar) arasında tahrîc etmişler; İbn Adiyy ise el-Kâmil'de onun zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü isnadında Revh b. Gutayf bulunuyor ki, Nesâî onun hakkında "metruk" tur demiş. İbn Main ise itibar edilmeyen bir râvîdir, demiştir.[159] Buhari de onun hadisinin bâtıl olduğuna atıfta bulunmuş, Bezzar da münker olduğunda âlimlerin icmaı vardır, demiştir.[160]

152 nolu Ebû Saîd hadisini aynı zamanda Hâkim, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân tahrîc etmişlerdir. Ancak vasıl ve irsalinde ihtilâf edilmiştir: Ebû Hâtim el-İlel'de mevsul olduğunu belirtmiştir. Hâkim ise onu Enes ve İbn Mesûd hadisinden naklen rivâyet etmiştir. Darekutnî ise, İbn Abbas'dan ve Abdullah b. Şahir'den rivâyet etmiş ve ikisinin de isnadının zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Bezzar, Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiş ve isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

Ayakkabılara dokunan habis yani murdarlığın sadece necis olmadığını, bunun balgam, tükrük ve benzeri tiksindirici şeyler de olabileceğini cumhur beyân etmiştir. Melek Cebrâil'in bu hususta verdiği haberin asıl amacı, elbise ve mescidin sözü edilen şeylerle kirlenmemesine yöneliktir.

Konuyla ilgili hadisin çeşitli tariklerden rivâyeti, çoğu zayıf olsa bile sıhhatine delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Menî necistir. Bu, Hanefî mezhebine göredir. 440 nolu hadis de buna delâlet etmektedir.

---

159 Mizanü'l-İ'tidal: 2/60- 2809 nolu

160 Neylü'l-evtar: 2/134

2. Namazda beden, elbise ve namaz kılınan yerin temiz olması şarttır. (İlim adamlarının bu mes'ele hakkında ittifakı yoktur).

3. Cinsel temasta bulunurken üzerinde taşıdığı elbiseyi değiştirmeden - guslettikten sonra - o elbiseyle namaz kılmasında bir sakınca yoktur. Yeter ki üzerinde dirhem miktarı meni veya başka bir necis bulunmasın.

4. Ayakkabıların altına herhangi bir pislik dokunmuşsa, onu giderip öylece camiye girmek gerekir. Dokunan şey necis ise, giderilmedikçe o ayakkabıyla namaz kılmak caiz olmaz.

5. Kırda, bayırda, açık arazide ayakkabılar temizse, çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Evlerde ve camilerde, içeriye mikrop ve benzeri zararlı şeyler taşınabilir endişesiyle, ayakkabıyla içeri girmemek ve onunla namaz kılmamak daha uygun olur.

6. Toprak da temizleyici kabul edildiğinden, ayakkabılara dokunan pisliği yere sürtmek suretiyle temizlemek mümkündür.

7. Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, meni necis değildir.

AYAKKABIYLA NAMAZ KILMAK CAİZ Mİ ?

Az yukarıda ayakkabıyla namaz kılınır mı, kılınmaz mı? Bu mesele üzerinde kısmen duruldu. Ancak konunun önemine bakarak ilgili birkaç hadis nakletmek sûretiyle biraz daha geniş bilgi vermeyi uygun gördük. Aynı zamanda dinimizin ibâdette bize sağladığı kolaylığa bir misal vermeyi düşündük.

عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ.

Ebû Seleme'den, o da Saîd b. Yezîd'den rivayet etmiştir. Said şöyle demiştir: Hz. Enes (radıyallahu anh)'a, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ayakkabıları ayağında bulunduğu bir halde namaz kılar mıydı?" diye sordum. Buna şu cevabı verdi: "Evet..."[161]

وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَالِفُوا الْيَهُودَ فَإِنَّهُمْ لاَ يُصَلُّونَ فِي نِعَالِهِمْ وَلاَ خِفَافِهِمْ.

Şeddad b. Evs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Yahudilere muhalefet ediniz, çünkü onlar ayakkabılarıyla namaz kılmaz (ibâdet etmez)ler."[162]

Bir adam, Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'a gelerek dedi ki; "İnsanları ayaklarında ayakkabıları olduğu halde namaz kılmaktan meneden sen misin"?

---

161 Buharî/Salât: 24, Libas: 37. Müslim/Mesacid; 60. Tirmizî/Mevakıt; 176. Nesai/Kıble; 24 Darimî/Salât; 103. Ahmed; 3/100, 166; 4/9

162 Ebû Dâvud/Salât: 89

Hayır, ama bu hürmetli yerin Rabbı hakkı için, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarında ayakkabıları bulunduğu halde bu makama doğru yönelip namaz kıldığını ve namazı bitirip ayrılınca da ayakkabılarının ayağında olduğunu gördüm, diye cevap verdi.[163]

Ayrıca Kuba halkından bir delikanlı, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kuba'da ayakkabıları ayağında bulunduğu halde namaz kıldığını hatırlıyorum, dediğini Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiştir.[164]

Temiz olduğu takdirde ayaklardaki ayakkabılarını çıkarmadan namaz kılmanın câiz olduğunda müctehid imamların görüş birliği vardır. Necasetten taharet bahsinde toprağın da temizleyici olduğunu belirtmiştik. Burada tekrar detayına girmek istemiyoruz. Sadece diğer rivayetleri ve yorumları nakletmekle yetinmek istiyoruz:

Ebu Seleme ile Şeddad b. Evs hadislerinin isnadında şüphe gösteren olmamıştır.

Aynı konuda dört hadis daha rivayet edilmiştir. Birincisini Taberânî ve Beyhâkî tahrîc etmişlerdir. Beyhakî "İsnadında beis yoktur" diye bir kayıt koymuştur. İkincisini Hafız Bezzar, Şeddad'ın rivayetine benzer anlamda nakletmiştir. Üçüncüsünü İbn Murdeveyh şu lâfızla rivayet etmiştir: "Ayakkabılarınız ayaklarınızda olduğu halde namaz kılın!"

Ancak bunun isnadında Abbas b. Cüveyriye bulunuyor ki, Ahmed b. Hanbel ile Buharî onun yalancı olduğunu belirtmişlerdir. Zehebî onun hakkında şu bilgileri toplamıştır: "Ahmed b. Hanbel, "O çok yalancı ve iftiracıdır...", Buharî "O yalancının tekidir, Ebu Zür'a, "O bu vadide hiçbir şey değildir", Nesâî, "O metruktur" demişlerdir.[165]

Dördüncüsünü İbn Murdeveyh rivayet etmiştir ki, onun isnadında Abdullah El-Askalânî bulunuyor. Zayıf olduğu, hadis çaldığı söylenir.

---

163 Müsned-i Ahmed: 2/365

164 Müsned-i Ahmed: 3/502

165 Mîzanü'l-i'tidal: 2/365 / 4111 nolu Abbad

Rivayetlerin ışığında Ashab ve Tabiîn'in görüşlerine gelince, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın ayakkabıyla namaz kılmayı mekruh saydığı, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın da aynı görüşte olduğu rivayet edilir. İbrahim En-Nehai' namazda ayakkabılarını çıkarmayı mekruh saymıştır.

Diğer bir rivayete göre, El-Irakî, Tirmizî şerhinde şöyle demiştir: "Namazda ayakkabıları giyenler arasında Osman b. Affan, Abdullah b. Mes'ud, Uveymir b. Sâid, Enes b. Mâlik, Seleme b. Ekvâ' ve Evs Es-Sakafî bulunuyor. Tabiînden ise, Sâki b. Müseyyeb, El-Kasım, Urve b. Zübeyr, Salim b. Abdullah, Atâ' b. Yesar, Ata b. Ebî Rebah, Mücahid, Tavus, Kadı Şureyh, Ebu Miclez vebenzerikişilerbulunuyor.[166]

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ise, bazen ayakkabılarını çıkarmadan, bazen çıkararak namaz kıldığı rivâyet edilirse de, ekseri çıkardığı ağırlık kazanıyor. Nitekim Amir b, Şuayb (radıyallahu anh) babasından, dedesinden rivayetle diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i hem ayakkabıyla, hem ayakkabısız namaz kılarken gördüm."[167]

Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman b. Ebî Leylâ'ya isnadla tahric ettiği hadiste, şöyle diyor: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ayakkabılarıyla namaz kıldı. İnsanlar da (ona bakarak) ayakkabılarını çıkarmadan namaz kıldılar. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir ara ayakkabılarını çıkarıp öyle namaz kıldı. İnsanlar da (ona bakarak) ayakkabılarını çıkarıp öylece namaz kıldılar. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirince şöyle buyurdu: "Kim ayakkabılarıyla namaz kılmak istiyorsa, kılsın, kim de çıkarmak istiyorsa çıkarsın."

El-Irakî bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Bu hadis mürseldir, isnadı da sahihtir."[168]

---

166 Neylü'l-evtar: 2/146'dan özetlenerek

167 Ebu Dâvud, İbn Mâce.

168 Neylü'l-evtar: 2/146

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kırda, bayırda, çölde, tarla ve bahçede, ayakkabının alt ve üstünde pislik, necaset gibi tiksindirici bir şey yoksa çıkarmadan namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

2. Ayakkabıya dokunan pislik, toprağa iyice sürtüldüğü takdirde temizlenmiş sayılır.

3. Savaş ve benzeri felâketli ve sıkıntılı günlerde, yine temiz olmak şartıyla ayakkabıları çıkarmadan evde, mescidde namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

4. Özellikle ibâdette kitap ehli taklîd edilmez.

5. Ayakkabıyla namaz kılmaya cevaz verilmesinin illeti sadece Yahudiler'e benzememek değil, dinin getirdiği bir kolaylıktır.

6. Normal zamanlarda, ev ve camilerin kirlenmemesi, içerilere mikrop taşınmaması için, ayakkabıları çıkarıp namaz kılmak daha uygundur.

7. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) çoğu vakitlerde ayakkabılarını çıkardığına göre, ayakkabıyı çıkararak namaz kılmak müstehab sayılabilir.

8. O gün için Yahudilerin ayakkabıları ayaklarında olduğu halde ibadet etmedikleri anlaşılıyor.

NAMAZ NERELERDE KILINMAZ ?

İslâm peygamberi Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem), ibâdeti mâbedin dar çerçevesine hapsetmeyip yeryüzünün her yanını mescid olarak ilân etmiş, temiz olduğu ve haklara tecavüz gibi bir sakınca bulunmadığı takdirde herhangi bir yerde vakit girince namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Çünkü amaç yer değil, kâinatın yaratıcısına kulluk görevini yapmak, O'nun rızasına ermek niyetiyle emrettiği şeyleri yerine getirmektir.

O halde yeryüzünde bazı yerlerde namaz kılmak câiz veya mübah olduğu halde bazı yerlerinde mekruh veya haram olabilir. Bunları ayırabilmek için ilgili hadisleri nakletmemiz gerekmektedir:

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: جُعِلَتْ لِي الأَرْضُ

طَهُورًا وَمَسْجِدًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ حَيْثُ أَدْرَكَتْهُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzü benim için temizleyici ve mescid kılınmıştır. Hangi adama namaz (vakti) gelip ulaşırsa, orada namazını kılsın."[169]

İbn Münzir diyor ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet yoluyla sabit olmuştur; "Yeryüzünün hepsi benim için temiz, mescid ve temizleyici kılınmıştır."[170]

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ

---

169 Buharî/Teyemmüm: 1, Salât: 56. Müslim/Mesacid; 3, 4, 5. Ebû Dâvud/Salât 24, Tirmizî/Mesacid: 119, Siyer: 5. Nesâî/Gusül; 26. İbn Mâce/Taharet; 90, Dâremî/Salât: 111, Siyer: 28. Ahmed; 1/250, 301, 2/222, 240, 250, 412, 442

170 El-Hattabî

أَوَّلَ؟ قَالَ: الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى قُلْتُ كَمْ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: حَيْثُمَا أَدْرَكْتَ الصَّلَاةَ فَصَلِّ فَكُلُّهَا مَسْجِدٌ.

Ebû Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordum, "İlk konulan mescid hangisidir?" Cevab verdi: "Mescidü'l Haram" Ben "Ondan sonra hangisi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Mescid-i Aksa" Ben, "İkisi arasında ne kadar (zaman geçmiştir)?" diye sordum. O, "Kırk yıl" diye cevap verdi. Ben "Ondan sonra hangisi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Nerede namaz vaktine ulaşırsan orada namaz kıl, yerin hepsi mesciddir."[171]

Ebû Mersedi'l-Ğanevî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Kabirlere doğru namaz kılmayın ve kabirler üzerine oturmayın."[172]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namazlarınızın bir bölümünü evlerinizde kılın, onları kabirler (gibi namaz kılınmayan yerler) edinmeyin."[173]

Cündeb b. Abdullah El-Becelî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: Vefatından beş gün önce Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediğini işittim: "Doğrusu sizden peygamberlerin ve salih kişilerinin kabirlerini mescid edindiler haberiniz olsun ki, ben sizi bundan menediyorum, sakın kabirleri mescidler edinmeyin!"[174]

---

171 Buhari, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce: Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan

172 Müslim/Cenâiz: 97, 98. Ebû Dâvud/Cenâiz: 73. Tirmizî/Cenâiz; 57. Nesâî/Kıble: 11. Ahmed: 4/135

173 Buharî/Salât: 52, Teheccüd: 37. Müslim/Müsafirin 208, 209. Ebû Dâvud/Salât; 199, Vitir: 11 Tirmizi/Salât: 213. Nesâi/Kıyamü'l-leyl: Ahmed 2/6 16 123 5/192. 6/65

174 Buharî/Mesacid: 62. Nesâî/Cenâiz: 106. Darimi/Salât; 120

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Koyun-keçi ağlında namaz kılın, fakat devenin çöküp yattığı yerde kılmayın."[175]

عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرَةَ عَنْ دَاوُدُ بْنِ حُصَيْنٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ نَهَى أَنْ يُصَلَّى فِي سَبْعَةِ مَوَاطِنَ: فِي الْمَزْبَلَةِ، وَالْمَجْزَرَةِ، وَالْمَقْبَرَةِ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ، وَفِي الْحَمَّامِ، وَفِي اَعْطَانِ الْإِبِلِ، وَفَوْقَ ظَهْرِ بَيْتِ اللَّهِ.

Zeyd b. Cübeyre'den, o da Dâvud b. Husayn'dan, o da Nâfi'den, o da Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şu yedi yerde namaz kılınmasını yasakladı:

- Çöplükte,
- Hayvan kesilen yerde (mezbaha),
- Kabristanda,
- Yol ortasında,
- Hamamda,
- Develerin çöküp yattığı yerlerde,
- Beytullah'ın damında.[176]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Bazı zamanlarda namaz kılmak mekruh olduğu gibi, bazı yerlerde de kılmak mekruh sayılmıştır. Kabe'nin damı gibi. Bu tazimi terke delâlet ettiği için mekruh kılınmıştır. Yollarda namaz kılmak da mekruhtur, zira insanların gelip geçmesine engel teşkil eder. Aynı zamanda umumun hakkına saygısızlık sayılır.

---

175 İbn Mâce/Mesacid; 4. Müsned-i Ahmed, Tirmizî

176 Tirmizî/Salât: 14. İbn Mâce/Mesacid: 4

Böylece Hanefiler Zeyd hadisiyle çıkarım yapıp sözü edilen yedi yerde namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmişler; ayrıca kiliselerde, gasb edilen yerlerde de namaz kılmanın mekruh olduğuna temas edilerek sayı artırılmıştır.[177]

Şâfiîler'e göre: Şâfiîler de bu konuda Hanefîler'le aynı görüştedirler. Hadiste belirtilen yerlerde, necaset bulunmazsa bile, namaz kılmak mekruhtur.[178]

Hanbelîler'e göre: Çöplükde, mezbahada, yol ortasında, hamamda, deve ağılında namaz kılmak haramdır ve bâtıldır. Ancak o gibi yerlerde tutuklu bulunma halinde kılınabilir. Sözü edilen yerlerin damlarında da namaz kılınmaz. Ancak cenaze namazının kabristanda kılınması sahihtir.[179]

Mâlikiler'e göre: Çöplükte, mezbahada, yol ortasında, necasetten güven içinde olduğu takdirde namaz kılmak kerahatsiz caizdir. Ama necasetin kesin bulunması veya sanılması halinde kılman namaz hükümsüz sayılır. Şüphe edildiği takdirde vakit çıkmamışsa, kılman namaz iâde edilir. Ancak cami dar olduğunda yolda kılmaya mecbur kalan kimse, namazdan sonra yolun temiz olup olmadığında şüphe etse bile artık iâde etmesi gerekmez. Develerin çöküp yattığı yerlerde, necasetten emin olsa bile, namaz kılmak mekruhtur, vakit çıkmamışsa orada kıldığı namazı iâde eder.[180]

Kabristanda namaz kılmanın mekruh olup olmadığı hakkında farklı görüş ve ictihadlar vardır. Hanefîler'e göre, kabirler kıbleye yönelen kimsenin hemen önünde ise, namaz kılmak mekruhtur Ama arka veya üst veya alt kısmında ise, o gibi yerlerde namaz kılmak mekrûh değildir. Ayrıca kabristanda namaz için özel bir yer ayrılmış ve temiz tutulmuşsa, orada da namaz kılmakta kerahet söz konusu değildir.[181]

---

177 İbn Abidîn 1/394, 395

178 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l Erbaa: 1/279

179 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l Erbaa: 1/279

180 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l Erbaa: 1/279

181 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa: l/279

Hanbelîler'e göre, üç veya daha fazla kabir bulunan kabristanda, bu iş için vakfedilmişse, namaz kılmak batıldır. Bir veya iki kabir bulunuyor ve namaz kılan da o kabirlere yönelik bulunmuyorsa, hiçbir kerahet yoktur.[182]

Şâfiîler'e göre, kabirler namaz kılanın ister önünde, ister yanında veya arkasında olsun, kabristanda namaz kılmak mekruhtur. Ancak şehîdlerle peygamberlerin kabirlerinin bulunduğu yerde mekruh değildir. Bu da bir tazim kastı taşımıyorsa, aksi halde mekrûh sayılır.

Kabirler açık bir vaziyette ise, o gibi yerlerde necaset bulunacağından kılınan namaz mutlaka bâtıldır.[183]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebû Cafer Tahavî, konuyla ilgili hadisleri naklettikten sonra develerin çöküp yattığı yerde namaz kılmanın kerahatine temas ederek bunun nedeni üzerinde durmuş ve ilim adamlarının iki ayrı görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir: Bir topluluk, deve çobanlarının umumiyetle develerini çökertip yatırdıkları yerde küçük ve büyük abdestlerini bozmayı âdet edindiklerini, o yüzden etrafın pislik içinde bulunduğunu, pisliğin bulunduğu yerde namaz kılmanın mekrûh sayıldığını söylemişlerdir. Koyun ve keçi ağılında abdest bozma âdeti olmadığından etrafta necis bulunmadığı, o bakımdan oralarda namaz kılmakta bir sakınca görülmediği de ayrı bir illet olarak ileri sürülmüştür. Nitekim Şüreyk b. Abdullah sözü edilen hadisleri böyle yorumlamıştır.

Yahya b. Adem ise, asıl illetin bu olmadığını ileri sürerek nehyin sebebini, devenin azgınlık gösterip secdede bulunan kimseyi çiğneme tehlikesi olarak yorumlamış ve Râfid b. Hudayc'in şu hadisini delil olarak göstermiştir: "Şüphesiz ki şu develerin, vahşi canavarlar gibi birtakım azgınlık ve hırçınlıkları vardır." Koyun ve keçide ise bu tehlike söz konusu değildir.

Muâviye b. Salih Iyaz'dan naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Develerin çöküp yattığı, gecelediği yerde namaz kılmaktan men'edilmenin se-

182 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa: 1/280

183 El-Fıkhu Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa: 1/230

bebi, bazı kimseler küçük ve büyük abdestlerini bozmak istediklerinde deveyi siper edinirler; koyun ve keçileri ise siper edinmek söz konusu değildir.[184]

İbn Kudame bu konuyu ayrı bir bölüm halinde işleyerek özetle şu bilgiyi vermiştir: "Kabristanda, abdest bozulan yerde, hamamda ve develerin çöküp yattığı, gecelediği yerde namaz kılan kimse, onu iade eder." Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayete göre, bu gibi yerlerde namaz kılmak sahih değildir. Nitekim bunu mekruh görenler arasında Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Atâ', Nehaî, İbn Münzir gibi şahsiyetler bulunuyor. Aynı zamanda koyun ağılında namaz kılınabileceğini, deve ağılında kılınamayacağını söyleyenler arasında, İbn Ömer, Câbir b. Semure, El-Hasan, Mâlik, İshak ve Ebû Sevr de bulunuyor.

İmam Ahmed'den yapılan ikinci bir rivayete göre ise, bu gibi yerlerde necis bulunmadığı takdirde namaz kılmak sahihtir. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve İmam Şâfii'nin de mezhebi bu görüştedir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Yeryüzünün her yanı bana mescid ve temizleyici kılınmıştır." buyurmuştur.

Diğer sahih bir hadiste ise -ki biz onunla çıkarım yapıyoruz- "Yerin her yanı mesciddir, ancak hamam ve kabristan müstesna."[185] Bu hadis, rivâyet edilip umum ifade eden hadislere mukaddem bir özelliktedir.[186]

İbn Kudame mezbaha, çöplük, yol ortası, Kâbe'nin damını da hadiste belirtildiği gibi, kerahet kapsamına alıp geniş açıklamada bulunmuştur. Ancak İbn Kudame'nin çıkarıma uygun gördüğü hadisin muzdarib olduğunu Zeylâî Nasburrâye'de Tirmizî'den naklen beyan etmiştir.[187]

169 nolu Câbir hadisinin tahlilini teyemmüm bahsinde yaptığımızdan tekrar ona dönmek istemedik. Ancak hadisin birkaç tarikle rivayet edildiği-

---

184 Şerhu Meani'l-Asâr: 1/384, 385

185 Ebû Dâvud/Salât: 24. Tirmizî/Salât: 119. İbn Mâce/Mesacid; 4. Darimî/Salât: 111. Ahmed,3/83, 96

186 El-Muğnî: 2/67, 68

187 Nasbu'r-raye: 2/324

ni, bir kısmında "tayyibeten" lâfzının da yer aldığı ve böylece nüans farkıyla aynı manâ ve hükmün ifade edildiğini hatırlatmamızda yarar vardır.

Hadiste mutlak anlamda kullanılan "arz" tabiri, tahir ve mubah olana delâlet etmektedir. Çünkü necis yerde namaz kılmak sahih değildir. Gasbedilen yer ise, mânen temiz sayılmaz.

170 nolu Ebu Zer hadisini Müslim şu lâfızla rivayet etmiştir: "Namaz nerede sana ulaşırsa orada kıl, çünkü o yer mesciddir." Müslim'in diğer bir rivâyetinde buna yakın şu lâfız ifade edilmiştir: "Sonra nerede namaz sana ulaşırsa..."

Nevevî bu hadisi açıklarken şöyle diyor: "Bunda namazın hemen her yerde kılınabileceğinin caiz olduğu hükmü yer alıyor, ancak şeriatın istisna ettiği kabristan ve üzerinde necaset bulunan çöplük, mezbaha ve benzeri yerler bunun dışındadır. Develerin yatıp gecelediği yerler, yollar, hamam ve benzeri yerler de namaz kılmaya müsâit olmayan, o bakımdan o yerlerde kılınması menedilenler arasında bulunuyor.

171 nolu Ebu Said hadisini İmam Şafiî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. İmam Tirmizî, bunda ızdırab bulunduğunu söylemiştir. Süfyan Sevrî, Amir b. Yahya'dan, o da babasından, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir. Bu tarikle mürsel olduğu anlaşılmış ve üzerinde hayli durulmuştur. Çünkü senedinde bir sahabî düşmüş ve böylece bir atlama meydana gelmiştir.[188]

Aynı hadisi Hammad b. Seleme, Amir b. Yahya'dan, o da babasından, o da Ebu Saîd (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Aynı şekilde Muhammed b. İshale de Amir b. Yahya'dan, o da babasından rivâyet etmiştir.

Görüldüğü gibi, hadisin birkaç rivâyet yolları Ebu Sâîd'de birleşmektedir ki, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir. Ancak Süfyan Sevrî'nin rivâyetinde Ebu Sâîd'in ismi anılmamış, Amir b. Yahya'nın babasının doğrudan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sel-

188 Neylü'I-evtar: 2/148

lem)'den rivâyet ettiği belirtilmiş ve böylece sahabinin ismi anılmayarak rivâyet zincirinden düşürülmüştür. O bakımdan sözü edilen tarikten yapılan rivayet hem mürsel, hem muzdarib kabul edilmiştir. Nevevî bu hususları dikkate alarak hadisi zayıf saymışsa da Hâkim, Müstedrek'inde sahih kabul etmiş, İbn Hazm Ez-Zahirî de aynı görüşe katılmıştır.

İbn Dakîk el-Îd ise el-İmam'da hadisin sıhhatine işarette bulunmuştur.

Hadisin delâletini dikkate alan Ahmed b. Hanbel, kabristan ister açık, ister kapalı olsun, ister üzerine bir şey örtülü bulunsun, ister örtülmemiş olsun içinde namaz kılmayı haram saymıştır. Zahirîler de aynı görüştedirler. Bunlar müslüman kabristanıyla, müşrik kabristanı arasında bu hususta bir ayrım da yapmamışlardır. Şâfiîler ise, kazınıp alt-üst edilmiş, kemikler dışarı çıkmış bir kabristanda namaz kılmanın doğru olmadığını, kazınmayıp kapalı ve düzenli bulundurulan kabristanda ise, temiz bir yerde namaz kılınacak olursa, yeterli sayılır. İmam Râfiî ise, her halükârda kabristanda namaz kılmak mekruhtur, diyerek herhangi bir yoruma gerek görmemiştir. Nitekim İmam Sevrî, İmam Evzâi ve İmam Ebû Hanife de aynı görüş ve ictihadtadırlar. İmam Mâlik, kabristan temiz olduğu takdirde namaz kılmakta bir sakınca görmemişse de, hadislerin tamamı onun aksine bir hüküm taşımaktadır. Mâlikîler, Mescid-i Saadet'in temizliğini yapan siyahi kadının öldüğünü birkaç gün sonra haber alan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun kabrine kadar giderek orada cenaze namazı kıldığını delîl olarak göstermişlerse de, diğer müctehidler onu çıkarıma uygun bulmamışlardır.

172 nolu Ebu Mersed hadisi, kabirlere doğru namaz kılmayı, yani kabristan içinde namaz kılmayı kesin men'e delâlet ediyor, aynı zamanda kabirlerin üzerine oturmayı da yasaklıyor. Müslim ise Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayetle hadisi şu lâfızla tahric etmiştir: "Sizden biriniz kor üzerine oturup elbisesinin yanması ve ateşin derisine sirayet etmesi, din kardeşinin kabrinin üzerine oturmasından hayırlıdır."

Ancak ilim adamları ve bazı müctehidlerin bu hususta ki görüş ve ictihadları biraz farklı olmuştur:

İmam Mâlik'e göre, kabir üzerine oturmak mekruh değildir. Mekrûh olanı, oturup tabii ihtiyacı gidermektir, yani abdest bozmaktır. Nitekim Muvatta'da yapılan rivayette, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın kabirlere yaslanıp oturduğu belirtilmiştir. İbare şöyledir: "İmam Mâlik'ten yapılan rivayette, ona ulaşan habere göre, Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh) kabirlere dayanıp oturur ve kabirlerin üzerine uzanırdı."[189]

Buhari'de de yapılan tespite göre, Yezîd b. Ebî Sâdık -ki bu, Zeyd b. Sabit'in kardeşidir,- kabirler üzerine otururdu. O halde oturmak mekrûh değil, abdest bozmak mekruhtur. Yine Buhari'de Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın da kabir üzerine oturduğunu rivayet edilmiştir.

Diğer üç mezhep imamları, kabirler üzerine oturmayı mekruh saymışlar ve bu hususta ki hadislerin çoğunun sahih olduğunu belirterek aksini iddia edenlerin o ölçüde delillerinin bulunmadığına dikkatleri çekmişlerdir. Nitekim Ebû Dâvud, Tirmizi, İbn Mâce, İbn Hibban ve Hâkim'in Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri şu sahih hadis de bu konuda yeterli delillerden biridir:

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kabirlerin kireçlemesini, üzerine bir şeyler yapılmasını, bir şeyler yazılmasını ve basılmasını menetmiştir." Ancak Sahîh'i Müslim'de bu hadis, "Bir şey yazılması" cümlesine yer verilmeksizin rivayet edilmiştir. Kabirler üzerine oturmak, daha çok ayakla basılmak suretiyle olur.

173 nolu Hz. Ömer hadisi, bazı namazların evde kılınmasını tavsiyeye yönelik bir hüküm taşımaktadır. Kurtubî, bundan maksat nafile namazlardır, demiştir. Çünkü Sahîh-i Müslim'de Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namazını camide kılıp tamamlayınca, namazından bir nasip de evine ayırsın."

Kadı Iyaz ise, bu hadisi şöyle yorumlamıştır: "Farz namazınızdan bir kısmını evinize ayırınız ki, mescide çıkmayan kadın ve yaşlılar size uyup ce-

189 Tenvirü'l-havâlik şerhün alâ Muvatta'i Mâlik: 2/132

maat halinde namaz kılabilsinler..." Hafız İbn Hacer, Kadı Iyaz'ın bu yorumunun bir ihtimal taşıdığını belirterek birinci görüşün daha tercihe şayan olduğunu söylemiştir.[190]

174 nolu Cündeb b. Abdullah hadisini Nesai tahrîc etmiş; Buhari, Müslim ve Nesai Hz. Aişe Validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buhari ve Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan da buna benzer bir rivayet nakletmişlerdir. Ebû Dâvud ve Tirmizî, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişler ve Tirmizî hadisi hasenlemiştir. Ahmed b. Hanbel ile Taberânî ise, Üsame b. Zeyd'den (radıyallahu anh) isnad-i ceyyid ile rivayet etmişlerdir. Ayrıca Taberânî, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan isnad-i ceyyid ile rivayet etmiştir. Hafız Bezzar ise, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ömer b. Sühban bulunuyor ki, bu zat metrûku'l-hadistir. Ahmed b. Hanbel, onun rivayetinin bir şey olmadığını belirtirken, Buhari, "münkeru'l-hadis tabirini kullanmıştır. Dârekutnî ise, "mütrukü'l-hadis" demiştir.[191]

Hadis, peygamberlerin ve sâlih kişilerin kabirlerini mescid edinmenin Tahrimine delâlet ediyor. İlim adamlarımız ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından beş gün önce böyle bir uyarıda bulunması, kabrine ölçüsüz şekilde tazimi önlemeye ve o yüzden İlâhi sınırları aşmalarına engel olmaya yöneliktir. Çünkü geçmiş ümmetlerde olduğu gibi, bazen bu, insanları küfre kadar sürüklemekte, her türlü ölçüyü aşmaktadır.

O bakımdan ashab ve tabiîn, Mescid-i Saadet'i büyütmek istediklerinde, kabr-i şeriflerinin bulunduğu Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya ait odayı ve diğer bazı hücreleri mescide dahil etmek istediklerinde, mescidin içinde kabir bulunmasın diye Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrinin çevresine yerden tavana kadar demir parmaklıklar yerleştirip görünmeyecek duruma getirmişler ve böylece aklı ermeyen bazı kişilerin kabre yönelip namaz kılmalarını veya kıbleye yöneldiklerinde bazı kişilerin önünde mey-

190 Neylü'l-evtar: 2/150

191 Mizanü'l-i'tidal 3/207- 6149 nolu Ömer

danda kabrin bulunmasını önlemişlerdir.

175 nolu hadisi İbn Mâce tahric etmiş, Müslim ise Cabir b. Semüre'den Ebû Dâvud, Berâ'dan, İbn Mace ayrıca Abdullah b. Muğfel'den ve İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan Buharî ve Müslim, Enes (radıyallahu anh)'dan Taberânî, Üseyd b. Hudayr'dan rivâyet etmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel, bu hadisle çıkarım yaparak, develerin çöküp yattığı yerde hiçbir suretle namaz kılmak sahîh değildir, demiştir. Kılan olursa, iâde etmesi gerekir. İmam Mâlik'ten, "deve ağlından başka namaz kılacak yer bulamayan kimseye orada namaz kılma ruhsatı verilebilir mi?" diye sorulduğunda, hayır, orada kılamaz, diye cevap vermiştir. "O yere bir yaygı üzerinde namaz kılsa olmaz mı?" denilince, yine hayır, olmaz, demiştir. İbn Hazm da aynı görüştedir. Cumhura göre, buradaki nehy, kerâhate yorulur. Ancak o yerde necaset bulunursa, o takdirde nehy tahrime hamledilir.

Ancak bu konuda nahyin illetinin sırf olmadığı anlaşılıyor. Çünkü koyun-keçi ağlında da aynı ölçüde necaset söz konusu olabilir, oysa o ağıllarda namaz kılmaya cevâz verilmiştir. Demek oluyor ki, illet bizatihi necaset değildir, develerin bazen azgınlık ve hırçınlık göstermesi, namaz kılmakta olan kişiyi çiğneyip zarar vermesi söz konusudur. Nitekim az yukarıda Ebû Cafer Tahavî'nin de bununla ilgili görüş ve tespitlerini nakletmiştik.

Bunu kuvvetlendirir mâna ve muhtevada Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Abdullah b. Muğfel'den rivayet ettiği bir hadis vardır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur. "Develerin yatakların-da namaz kılmayın, çünkü gerçekten onlar cinden yaratılmışlardır; ürküp azdığı zaman onların gözlerini ve tavırlarını görmüyor musunuz?[192]

Koyun ağılında namaz kılmakla ilgili emir ise, ibâha üzeredir, yani o yerde namaz kılmanın vâcib değil, mübah olduğuna delâlet eder.

Sonuç olarak İbn Hazm bu konuda diyor ki: "Deve yatağında namaz kılmayı yasaklayan hadisler nakil yönünden tevatür derecesindedir ki, kesin

192 Müsned-i Ahmed: 3/404, 405 - 4/85, 86, 150, 302 - 5/54, 55

bilgiyi gerektirmektedir.[193]

176 nolu Zeyd b. Cübeyre hadisi aynı zamanda Abd b. Humeyd kendi Müsned'inde rivâyet etmiş, Tirmizî ile İbn Mâce kendi Sünenler'inde ona yer vermişlerdir. Tirmizî, hadisin isnadının pek kuvvetli olmadığını, Zeyd b. Cübeyre'nin hıfz hususunda istenilen güçte sayılmadığını söylemiştir. Zehebî ise, Zeyd'in babasının adı Cebire olarak belirlemiş ve ravi hakkında şunları tespit etmiştir: Buhari ve diğer hadis âlimleri onun metruk olduğunu İbn Ebi Hâtim ise, onun hadisi yazılmaz, İbn Adiy ise, onun rivâyet ettiklerinin hemen çoğuna uyulmaz, demişlerdir.[194]

Zeyd'in rivâyet ettiği bu hadisi, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Ömer El-Ömer'den, o Nâfi'den, o da Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir.

İbn Mâce'nin aynı hadisi rivâyetinin isnadında Abdullah b. Salih ve Abdullah b. Ömer El-Ömerî bulunuyor ki, ikisi de zayıftır. Ancak İbn Seken ve İmamü'l-Harameyn onu sahihlemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şâri'nin belirttiği bazı yerler dışındaki yerlerde namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Yeryüzünün her yanı teyemmüme elverişli anlamda temizdir ve namaz her yerde kılınabilir.

2. Temiz olduğu takdirde her toprakla teyemmüm etmek caizdir. Ancak gasbedilmiş, zulmen alınmış bir toprak üzerinde hem namaz kılmak, hem onunla teyemmüm etmek mekruhtur.

3. Kabristanda ve kabirlere doğru namaz kılmak mekruhtur. Ancak kabristanda namaz için özel bir yer ayrılmışsa, kıbleye yöneldiğinde kabirler namaz kılınan kıble cihetine rastlamıyorsa, o takdirde o yerde namaz kılmak caizdir.

---

193 Neylü'l-evtar: 2/153

194 Mîzanül-i'tidal: 2/99 - 2995 nolu Zeyd.

4. Farz namazlar dahil olmak üzere bütün namazları cami ve mescitlerde kılıp evi namazsız bırakmak pek uygun değildir. O bakımdan namazlardan bir kısmını zaman zaman evde kılmak sünnettir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), bazı vakit sünnetlerini evinde kılar, gece namazlarını ise hep yattığı odada kılmıştır.

5. Cami ve mescitlerin içine ve avlusuna ölü defnetmek mekruhtur. Mescid-i Saadet'te Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabri o bakımdan ayrı bir bölüm haline getirilmiştir.

6. Koyun-keçi ağılında, yere bir yaygı sermek suretiyle namaz kılmak mübahtır.

7. Deve yatağında namaz kılmak mutlaka mekruhtur.

8. Çöplükte, mezbahada, hamamda, necaset bulunan yerde namaz kılmak keza mekruhtur.

9. Yeryüzüne Allah'a ibadet için konulan ilk mescid, Kabe'dir. Sonra da Mescid-i Aksa'dır.

10. Kabirlerin üzerine oturmak mekruhtur.

11. Salih kişilerin ve velî bilinen kimselerin kabirlerini mescid haline getirmek mekrûhtur.

KABE'NİN İÇİNDE NAFİLE NAMAZ KILMAK

Bilindiği gibi, Kabe yeryüzüne konulan ilk mâbeddir. Bundan maksat, Allah (celle celaluhu)'ya ibâdet için konulan mâbedlerin ilki demektir. Namazda müslümanların kıblesi olarak belirlenmiştir.

Kabe, dört duvarla çevrili, küp veya dikdörtgen şeklindedir. Sadece bir kapısı vardır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün, Kabe'nin kapısı açıldı ve yanında Usame b. Zeyd, Bilâl ve Osman b. Talha bulunduğu halde içeri girdikten sonra kapı kapatıldı. Bir süre sonra kapı açıldığında Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı. İçeride namaz kılıp kılmadığı Bilâl'den sorulunca, "İki yemanî sütun arasında namaz kıldı" diye cevap verdi.

O günden bu yana önemli kişilere Kabe'nin kapısı açılır ve içeri giren kimse, Rasulullah Efendimiz'in orada iki rekât nafile namaz kıldığı gibi, iki rekât namaz kılar ve öylece çıkar.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ هُوَ وَأُسَامَةُ ابنُ زَيْدٍ وَبِلاَلٌ وَعُثْمَانُ بنُ طَلْحَةَ فأغْلَقُو عَلَيْهِمْ الباب. فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ أَوَّل مَنْ وَلَجَ فَلَقِيتُ بِلاَلاً فَسَأَلْتُهُ هَلْ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: نَعَمْ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ اليَمَانِيَّيْنِ،

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve yanında Usâme b. Zeyd, Bilâl ve Osman b. Talha bulunduğu halde Beyt'e (Kabe'ye) girdiler ve kapıyı kapa-

dılar. Kapıyı açtıklarında ilk oraya sokulup soran ben oldum, Bilâl ile karşılaştım ve kendisine sordum, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) içeride namaz kıldı mı? O bana şöyle dedi: Evet, Yemânî iki sütun arasında namaz kıldı."[195]

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ لِبِلاَلٍ هَلْ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْكَعْبَةِ؟ قَالَ نَعَمْ رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ عَنْ يَسَارِكَ إِذَا دَخَلْتَ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى فِي وِجْهَةِ الْكَعْبَةِ رَكْعَتَيْنِ.

Yine Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, o, Bilâl'e şunu sormuştu: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Kabe'de namaz kıldı mı?" O da şu cevabı vermişti: "Evet, Kâbe'ye girdiğinde solundaki iki sütun arasında iki rekât namaz kıldı, sonra dışarı çıkınca Kabe'ye yüz çevirip iki rekât namaz kıldı."[196]

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kabe'nin içinde iki rekât namaz kılması, Mekke'nin fethinde gerçekleşen bir olaydır. Ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte içeriye girenler hakkında farklı rivâyetler vardır. Sahîh-i Müslim'den içeriye yalnız Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in girdiğine dair bir rivayet vardır. Nesâî'nin İbn Avn tarikiyle Nâfi'den yaptığı rivayette ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber içeriye girenlerin şu dört kişi olduğu belirtiliyor: Fazıl b. Abbas, Üsâme, Bilâl ve Osman.

El-Ezrakî ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'den dışarı çıkarken kapıda Halid b. Velid (radıyallahu anh) bulunuyordu ve insanların izdiham yapmasını önlemeye, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in rahat yürümesini sağlamaya çalışıyordu.

195 Buharî/Hac: 51. Müslim/Hac: 393, 394. Ahmed; 2/120. Nesâi/Mesacid; 5

196 Buharî, Müsned-i Ahmed

Naklettiğimiz her iki hadis de Kabe'nin içinde namaz kılmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) içeri girince kapının kapatılmasına rıza göstermesi, Kâbe'nin içinde namaz kılmanın sünnet kılınmayacağını iş'ar için değil, oradaki insanların içeriye girip sıkıntı doğurmamalarına yönelik bir tedbirdir. Osman b. Talha'nın içeriye alınması, Kâbe anahtarını taşıma görevinden azledilmediğini bildirmek içindi. Çünkü o güne kadar Kâbe'nin anahtarı hep o ailenin elinde bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onları o şereften mahrum etmek istemedi.

Bu konuda Buharî'nin İbn-i Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı diğer bir rivâyette Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kâbe'nin içinde tekbir getirdiği, fakat namaz kılmadığı belirtilmişse de, ilk iki rivâyet daha sabit ve daha sıhhatlidir. Çünkü o gün Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile içeri giren Bilâl idi, İbn Abbas değildi.

Bazıları bu farklı rivâyetler arasını telif etmek için, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in biri fetih gününde, biri de Veda haccında olmak üzere iki defa Kâbe'nin içine girdiğini, birinci girişinde iki rekât namaz kıldığını, ikinci girişinde sadece tekbir getirmekle yetindiğini söylemişlerse de, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) 'in Veda Haccında Kâbe'nin içine girdiğini isbât eden yeterli delil tespit edilememiştir. Nitekim El-Ezrâkî Mekke Kitabı'nda, birçok ilim adamlarından naklederek konuyu yeterince açıklamış ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sadece fetih günü Kâbe'nin içine girip içerde iki rekât namaz kıldığını yazmıştır. Ancak fetih günü iki defa girdiğinin ihtimal dahilinde bulunduğunu unutmamak gerek.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kâbe'nin içinde hem farz, hem nafile namaz kılmak sahihtir, içeride cemaat halinde kıldıkları zaman, imamın etrafında bir halka oluşturdukları takdirde cemaatten bir kısmının arkası imamın arkasına, bir kısmının yüzü imamın arkasına dönük olursa, yine de kılınan namaz sahih kabul edilir. Ancak cemaatın yüzü imamın yüzüne karşı gelir de ara yerde süt-

re bulunmazsa, o takdirde kerâhat söz konusudur. Aynı zamanda sırtını imamın yüzüne dönük vaziyette namaz kılan kimsenin o namazı caiz olmaz.[197]

Şâfiîler'e göre: Kabe'nin içinde farz veya nâfile namaz kılan kimse, isterse bunu yıkılmış bulunan Kabe'nin arsasında veya damında kılsın, önünde bir zira'nın üçte iki uzunluğunda bir sütre bulunursa, caizdir. O halde Kabe'nin içinde farz ve nafile kılmakta bir sakınca yoktur. Kabe'nin damında veya yıkılmış ise arsasında namaz kılarken herhalde önüne belirtilen yükseklikte bir sütre koyması gerekir, aksi halde kıldığı namaz sahih olmaz. Sütre, taş, toprak yığını ve benzeri bir şey de olabilir.[198]

Mâlikîler'e göre: İmam Mâlik, Kâbe'nin içinde ne farz, ne de vâcib olan tavafın iki rekâtını kılmak caizdir; aynı zamanda Hicir'de de bunları kılmak caiz değildir, demiştir. Bunun gibi vitir ve sabahın iki rekât namazı da Kabe'nin içinde kılınmaz. İmam Mâlik'den farz namazı Kabe'nin içinde kılan kimse hakkında sorulduğunda şu cevabı vermiştir: Vakit içinde bulunuyorsa iâde eder.[199]

Hanbeliler'in bu konudaki görüş ve ictihadlarını tespit edemedim.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kabe'nin içinde farz ve nafile namaz kılmak câizdir. Bu, Hanefî ve Şâfiîler'e göredir. Mâlikîler'e göre, caiz değildir.
2. Kâbe'nin içinde tekbir getirmek de câizdir.
3. Kâbe'nin kapısını dinimizce önemli sayılan bazı zevata açmakta bir sakınca yoktur.

---

197 Fetâvâyı Hindiyye: 1/65

198 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/37

199 El-Müdevvenetü'l-kübra" 1/91

IV. KONU
NAMAZ

NAMAZ

Namaz dinin direği, ailenin düzeni, toplumun dengesi, hayatın hikmeti, kulluğun gereği ve imânın açık belgesidir. Allah (celle celaluhu) ile kulları arasında en işlek yoldur. Hiçbir peygamber namazdan uzak tutulmamış, semavî hiçbir din bu ibâdete ilgisiz kalmamıştır.

Onun için Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "Namaz benim gözümün aydınlığı kılınmıştır." Buyurarak, namazın her iki hayatımıza nasıl bir aydınlık getireceğine işaret etmiştir. Âhiret'te insanların ilk önce bu ibâdetten sorulacağı da onun önemini anlatmaya yeterli bir delildir. Aynı zamanda namaz küfürle imân arasında bir alâmet-i farika sayılır.

Kur'ân-ı Kerîm'in elliden fazla yerinde bundan bahsedilerek Allah'ın kullarının günlük hayatlarında maddeyle mâna, dünya ile âhiret, nefs ile ruh arasında denge sağlayacak, köprü kuracak namazı görmek istediğine en belirgin şahittir.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ.» **مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ**

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İslâm beş (esas) üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü bulunduğuna şehadet etmek; namaz kılmak, zekât vermek, Beytullah'a haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak."[1]

1 Buhari/İmân: 201, Tefsir: 2. Müslim/İmân: 10-22. Tirmizî/İmân: 3. Nesâî/İman: 13

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: İsrâ gecesinde Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e elli vakit namaz farz kılınmıştı. Sonra azaltılarak beş vakte indirilmiştir. Sonra da ona şöyle seslenilmiştir: "Ya Muhammed! Şüphesiz ki söz benim yanımda değişmez. O bakımdan şu beş vakit ile sana elli vaktin (sevabı) vardır."[2]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki; "Namaz ikişer rekât olarak farz kılındı. Sonra hicret edince dört rekât olarak farz kılındı ve seferi namaz evvelki (sayı) üzerine bırakıldı."[3]

Talha b. Ubeydullah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir bedevi, saçları dağınık bir halde Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve aralarında şu konuşma geçti:

Ey Allah'ın Rasûlü Allah'ın benim üzerime namazdan neyi farz kıldığını haber ver?

Beş vakit namaz, meğerki nafile olarak bir şey (fazladan) kılasın.

Allah'ın benim üzerime oruçtan ne kadar farz kıldığını haber ver?

Ramazan ayı. Meğerki nafile olarak bir şey (oruç tutasın.)

Bana Allah'ın üzerime zekâttan neyi farz kıldığını haber ver?

Böylece Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona İslâm şeriatının hepsini haber verdi. Bunun üzerine Bedevi şöyle dedi:

Sana ikramda bulunan Allah'a yemin ederim ki, bundan ne fazlasını yaparım, ne de Allah'ın üzerime farz kıldığından bir şey eksiltebilirim.

Onun bu sözü üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Eğer doğru söylediyse kurtuluşa erdi veya Cennet'e girdi."

---

2 Tirmizî/Mevâkıt: 45. Ahmed: 3/161

3 Buhari/Menakıb: 48. Müslim/Müsafirin: 1. Ebû Dâvud/Sefer: 1. Nesâî/ Salât: 3. Taberâni/ Sefer; 8. Ahmed: 6/234, 241, 265

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namaz beş vakittir. Bu, kitap, sünnet ve ümmetin icma'ıyla sâbit olmuştur. Namazın rekât sayısına gelince, bu, mükellef kişinin mukim ve misafir (eyleşik ve yolcu) olmasına göre değişir. Mukim ise, onyedi rekât, yolcu ise onbir rekâttır.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, şöyle demiştir: "Yolculuk halinde olan kimsenin namazı iki rekâttır; Cuma namazı da iki rekâttır; bu tamdır, noksanlaştırılmış değildir. Peygamberimizin diliyle bu şekil ifadesini bulmuştur. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette ise, şöyle demiştir: "Namaz aslında iki rekât olarak farz kılındı, ancak akşam namazı değil, çünkü o gündüzün tek namazıdır. Sonra mukim halde artırıldı ve seferde (yolculuk halinde) eski haline terkedildi."[4]

Böylece Hanefiler, naklettiğimiz iki rivayete de itibar etmişler ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Esasta ise ihtilâf söz konusu olmamıştır.

Şâfiîler'e göre: Namaz beş vakittir. Mukim halde öğle, ikindi ve yatsı farzı dörder, akşam üç, sabah iki rekâttır. Yolculuk halinde ise, dört rekâtlı farzlar ikişer rekât olarak kısaltılır. Akşam ile sabah namazı aynen muhafaza edilir. Böylece Şafiîler, bu konuda Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan nakledilen rivayeti esas almışlardır. Onlara göre, beş vakit namaz önce ikişer rekât olarak değil, şimdi kılındığı gibi, öğle, ikindi ve yatsı farzları dörder rekât olarak farz kılınmıştır. Seferde ise, bir ruhsat olarak dört rekâtlı olanlar ikişer rekât kılınabilir.[5]

Mâlikiler'e göre: Onların görüş ve ictihadı, Hanbeliler'le birleşir. O bakımdan açıklamaya gerek görmüyoruz.

Hanbeliler'e göre: Namaz, kitap, sünnet ve icma ile farziyeti sâbit olan önemli bir farzdır. Beyyine sûresinde bu açıkça belirtimiştir. Sünnet'te ise, Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'ın hadîsiyle çıkarım yapılır.

4 Bedayiü's-Sanayi' Fi-Terlibi'ş-Şerayi 1/91, 92'den özetlenerek.

5 Fethü'l-Vehhab; 1/29-69'dan özetlenerek.

Farz kılınan namazlar, bir gün ve bir gece (24 saat) içinde beştir. Bunun bu vakitlerde farziyeti hakkında müslümanlar arasında en küçük bir ihtilâf olmamıştır. Başka namaz ancak bir haricî sebepten dolayı vâcib olur, adak ve benzeri şeyler gibi. İmam Ebû Hanife ise, vitir namazı da bizatihi vâcibdir, demiş ve şu hadis-i şerifi delil olarak saymıştır: "Şüphesiz ki Allah size bir namaz daha artırdı, o da vitir'dir."

Diğer bir hadîs-i şerifte ise, "Vitr haktır" buyurmuştur ki, bu vücubu gerektirmektedir.[6]

Hanbeliler bu konuda daha çok İbn Şihab'ın Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyeti kendilerine sened seçmişler ve onu delil göstermişler ki, konunun başında **2** no'lu Enes hadîsinin biraz uzun şeklini ihtiva etmektedir.[7]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

Şüphesiz ki, beş vakit namazla ilgili rivâyetlerin hepsini buraya naklet-
204 memize hacmimiz müsait değildir. Ancak rivâyet ettiğimiz hadîsler üzerinde yapılan incelemeye yer vermek istiyoruz.

Birinci hadîs, yani **1** no'lu Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) hadîsi, İslâm'ın beş sütun, beş esas üzerine kurulduğunu ifâde ediyor. Oysa ilk nazarda İslâmiyet'in bu beş şeyden ibaret olmadığı karşımıza çıkmaktadır. Ama meseleyi iyice inceleyip hikmet ve gayesiyle ele aldığımızda, İslâm'ın tamamını içine alıp kapsadığını görürüz. Şöyle ki:

Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de (Sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve Rasûlü bulunduğuna şehadet, çok geniş ve kapsamlıdır: Dinin bütün esas ve füruâtını içine almakta, Allah ve Rasûlüne imân ermek, onlardan gelen bütün esas ve prensiplere uymayı gerektirir. O halde yalnız iki şehadet kelimesi İslâm'ın tamamını gölgesi altında bulunduran bir çadır veya çatı mahiyetinde tezahür eder. Namaz, zekât, hac ve oruç ise, fert ve

6 İbn Mâce/Salât.

7 el-Muğnî/Faslü's-Salât: 1/369, 370

toplumun ahlâkını arıtmaya, iç disiplini sağlamaya, sosyal adâletin gerçekleşmesine yardımcı olmaya ve toplum yapısında huzur ve sükûnün kurulmasına, düzenli bir hayat sisteminin oluşmasına yarayan ibâdetlerdir ki, bunları imânın değişmez kaideleri olarak vasıflandırabiliriz.

O bakımdan İslâm, sözü edilen beş sütun üzerinde kurulu bir çadıra veya binaya benzetilmiştir. Başta birinci şart, imânın esaslarını ve İslâm'ın dünya ve âhireti birlikte kucaklayıp düzene sokmaya yöneldiği bir din olduğuna; diğerleri ise, İslâm'ın ahlâkî, içtimaî ve ailevî bütün esaslarını beraberinde taşıdığına delâlet eder.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) böylece İslâm sistemini bir bütünlük içinde işlerken onu beş maddede özetlemiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz hadîsin sahîh olduğunda ittifak vardır. O bakımdan fazla bir yorumda bulunmaya gerek görmüyoruz.[8]

3 nolu Enes hadîsi, sahihayn'de ittifakla rivâyet edilmiş ve hayli uzun olan îsra hadîsinin sadece bir tarafını oluşturmaktadır. İlim adamlarımız, beş vakit namazdan başka farz bir namaz olmadığını bununla çıkarım yapmışlardır. Tabiî Cuma farzı öğle farzının yerini tuttuğundan beş sayısının kapsamına girer. Vitr namazı ise, müctehidlerin çoğuna göre sünnet kabul edilmiştir. İleride buna yeri gelince değineceğiz.

İlim adamlarından bir kısmı bu hadîs-i şerife dayanarak, elli vakit namazın beş vakitle neshedildiğini ve böylece tebliğ gerçekleşmeden neshin gerçekleştiğini söylemişlerse de, olayın cereyan şekli ve taşıdığı yüce amaçlar dikkate alınınca, nâsih ve mensûhla ilgili olmadığı görülür. Amaç beş vakit namazın, yirmi dört saatlik bir zamanı tamamen içine alıp ilâhi rızâ doğrultusunda değerlendirmeyi kendinde taşıdığını bildirmektir.

5 nolu hadîse Ahmed b. Hanbel İbn Keysan tarikiyle "Ancak akşam namazı değil" fazlalığını nakletmiştir. Hadîsin delâleti, seferde iki rekâtın farz kılınmasının azimet olup ruhsata delâlet etmediğini göstermektedir.

8 Neylü'l-Evtar: 1/333

Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin de ictihadı bu anlamdadır. Diğer müçtehit imamlardan buna "ruhsattır" diyenlerin delili ise, "Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, inkâra sapanların sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir vebâl yoktur." meâlindeki Nisâ sûresi 101. âyettir. Burada "bir vebâl yoktur" tabirinin ruhsata delâlet ettiği söylenir.

Birinciler ise kendi ictihat ve görüşlerine ayrıca şu hadisi de delîl göstermişlerdir: "Ruhsat Allah'ın size tasadduk ettiği bir sadakadır, O'nun sadakasını kabul edin." Aynı zamanda Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha), namaz farz kılındığı yıllarda henüz çocuk idi, konuyu akletmesine imkân yoktur. İbn Hacer ise, böyle diyenlere karşı çıkmış ve "Hz. Aişe (radıyallahu anha) olaya şahit olmamış, ona ulaşmamışsa da hadîs mürsel sayılır ve o bir sahabîdir, sözü delil kabul edilir" demiştir. Çünkü bu gibi önemli meseleleri Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittiği veya bir sahabeden duyması mümkündür.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Hz. Aişe validemizin hadisine muhalif bir hüküm görülmektedir: "Namaz mukim (eyleşik hal)de dört, seferde iki rek'ât farz kılınmıştır."[9]

İlim adamları bu iki hadîsi bağdaştırmanın mümkün olacağı üzerinde durarak şöyle demişlerdir: Beş vakit namaz İsrâ gecesi ikişer rek'ât olarak farz kılınmış, sadece akşam namazı üç rek'ât olarak belirlenmişti. Hicretten sonra sabah ve akşam namazı dışındaki diğer farzlara ikişer rek'ât ilâve edilmiştir. Nitekim İbn Huzeyme ile İbn Hibban ve Beyhaki'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivayette, şöyle demiştir: Mukim ve sefer namazı ikişer rek'ât olarak farz kılınmıştı. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret edip güven ve istikrara kavuşunca mukim halde kılınan namazlara ikişer rek'ât ilâve edildi ve sabah namazı -ondaki kıraatin uzunluğu sebebiyle- iki rek'ât olarak kaldı. Birde akşam namazı, gündüzün vitri sayıldığından üç rekât olarak kaldı.

9 Müslim.

Böylece dört rekâtli farzlar yerleşip istikrar bulunca, seferde hafifletilerek, daha önce belirttiğimiz âyetin inmesiyle iki rek'ât olarak belirlendi.

İbn Esir'in el-Müsned'in şerhinde söylediği şu sözler bu manayı kuvvetlendirmektedir: "Şüphesiz ki namazın kısaltılması, hicri dördüncü yılda olmuştur." Çünkü korku âyetinin o yılda indiğini tespit edenler olmuş ve İbn Esîr'de onların bu tespitine dayanarak böyle söylemiştir. Bazısına göre, namazın kısaltılması, hicri ikinci yılın Rebiulâhır'inde gerçekleşmiştir. Dolabi de aynı şeyi belirtmiştir.[10]

5 no'lu Talha b. Ubeydullah (radıyallahu anh) hadîsini aynı zamanda Ebû Davud, Nesâî ve İmam Mâlik de tahrîc etmişlerdir. Ancak Ebû Dâvud'da soru sorulan bedevinin Necd'li olduğu kaydedilmiştir.

Hadîs sahihtir. Vitr, bayram, kuşluk gibi namazların vâcib olmadığını söyleyenler bu hadîsle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Aşurâ orucunun da vâcib olmadığı yine bu rivâyete dayanılarak söylenmiştir. Aynı zamanda bir malda zekâttan başka çıkarılıp verilecek başka bir hak olmadığı çıkarımı yapılmıştır. Vergi konusu devletin irâdesine bırakılarak ayrı bir statüye bağlanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Beş vakit namaz İsrâ gecesinde farz kılınmıştır. Farziyeti Kitap, Sünnet ve icma' ile sabittir.
2. Namaz ikişer rekât olarak farz kılınmıştır, sadece akşam namazı gündüzün vitri sayıldığından üç rek'ât olarak farz kılınmış ve Mekke'de hicretten önce hep böyle kılınmıştır.
3. Öğle, ikindi ve yatsı farzları hicretten birkaç yıl sonra dörder rekâta çıkarılmış ve farz kılınmıştır.
4. Seferi halde ise, öğle, ikindi ve yatsı farzları ikişer rek'ât olarak kılınır. Bu ya bir azimet ya da ruhsattır.

10 Neylü'l-Evtar: 333, 334'den kısaltılarak.

5. Beş vakit namazın dışında kalan vitir, bayram ve kuşluk namazı, kimine göre sünnettir; kimine göre, vitir ile bayram namazı vâcibdir.

6. Ramazan orucundan başka oruçlar farz değildir, ancak ârızi bir sebeple adama, keffaret ve benzeri nedenlerle vâcib olanları vardır.

7. Muhtaçlara yardım hususunda farz olanı zekâttır, diğer yardımlar sadaka kapsamına girer ve sünnettir. Ancak ârızı bir sebeple vâcib olan keffaretler vardır.

8. Kurtuluşun en açık yolu, Allah'ın farz kıldığı ibâdetleri dosdoğru yerine getirmektir. Ancak dileyen fazladan nâfile ibâdet yapabilir.

NAMAZI TERKEDEN KÜFRE GİRMİŞ SAYILIR MI?

Namaz, imânın en verimli ve en yararlı emirlerinin başında gelir. İmânın tahkik derecesinde kalbde kök salmasına yardımcı olan amellerden biri hiç şüphesiz ki namazdır. Kılınması farz ve farziyetini kabul imânın gereğidir. Terki büyük günah, farziyetini red ve inkâr ise küfürdür.

İnkâr etmediği halde namazı terkeden kimsenin küfre girip girmeyeceği hakkında farklı görüş ve tespit ortaya çıkmıştır. Önce ilgili hadisleri nakledelim: Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Adamla küfür arasında namazı terki vardır."[11]

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Bizimle sizin arasındaki (ahid, ferman, söz güven ve zimmed) namazdır. Artık kim onu terkederse küfre girmiş olur."[12]

"Şüphesiz ki bizimle onlar (münafıklar) arasındaki ahid (eman, söz, güven ve zimmet) namazdır. Kim onu terkederse küfre girer."[13]

Münâvi bu hadîsi açıklarken (onlardan maksat, münafıklardır) demiştir.[14]

Abdullah b. Şakiyk el-Ukaylı diyor ki: Resulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı, amellerden hiçbirini değil, yalnız namazın terkini küfür görürler (sayarlar)dı."[15]

11 Müslim/İmân: 134. Ebû Dâvud/Sünne: 15. Tirmizî/İmân; 9. İbn Mâce/İkame: 17. Dârimî/Salât:29

12 Nesâî/Salât: 8. Tirmizi/İmân: 9. İbn Mâce/İkamet: 77, 78, Fiten:23. Ahmed: 5/346, 355

13 Nesâî/Salât: 8. Tirmizi/İmân: 9. İbn Mâce/İkamet: 77, 78, Fiten: 23. Ahmed: 5/346, 355

14 Feyzü'l-Kadir: 4/395 - 574 nolu hadîs.

15 Neylü'l-Evtar: 1/345, 346

Abdullah b. Amir b. Âs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün namazdan söz ederek dedi ki: "Kim namaz kılıp onu muhafaza ederse, namaz onun için Kıyamet gününde bir nûr, bir burhan ve bir kurtuluş olur. Kim de onu muhafaza etmezse, onun için ne bir nûr, ne bir bürhan, ne de bir kurtuluş olur. O, Kıyamet gününde Karun, Fir'avn, Haman ve Ubey b. Halef ile beraber olur."

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Namazı, farziyetini inkârla terkeden kimsenin küfre gireceğinde hiçbir ilim adamı muhalif bir görüş ortaya koymamıştır. Meğerki İslâm'a daha yeni girmiş bulunsun. O takdirde mazur sayılabilir veya müslümanlardan uzak bulunup namazın farziyeti hakkında kendisine bir bilgi ulaşmamış olsun.

Namazın farziyetini kabul etmekle beraber gevşeklik veya bıkkınlık gösterip veya işlerinin çokluğundan fırsat bulamadığını bahane ederek kılmayan kimse hakkında nasıl bir hüküm verilebilir? Bu hususta ilim adamları farklı görüşler izhar etmişlerdir:

İmam Ebû Hanife, rey tarafdarları ve Şâfiî'nin yakın arkadaşı el-Müzeni'ye göre, kâfir olmaz ve öldürülmez, sadece namaz kılıncaya kadar hapsedilir.

İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre, kâfir olmaz, sadece fasık sayılır. Tövbe ederse mesele yok. Etmediği takdirde ölüm cezasına çarptırılır ve infaz için kılıç kullanılır.

Seleften bir cemaate göre, kâfir olur. Bu, Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan ve İmam Ahmed'den rivâyet edilmiştir. İmam Ahmed'den bir diğer rivâyet ise, kâfir olmadığını ifade etmektedir. Abdullah b. Mübarek ve İshak b. Rahuye de öylesinin kâfir olacağını söylemiştir. Şâfiî'nin arkadaşlarından bir kısmı da aynı görüştedir.

İmam Mâlik ve İmam Şâfiî bu konuda şu âyetle çıkarım yapmışlardır.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ

يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا

"Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar."[16]

Kılıçla öldürüleceği hakkındaki görüşlerini ise şu hadîstir: "İnsanlar, Lâ ilahe illallah deyinceye, namaz kılıncaya ve zekât verinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, -haklı bir sebep dışında- kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar."[17]

Ayrıca bu konuda şu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir:

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Haram ayları çıkınca artık müşrikleri bulunduğunuz yerde öldürün, yakalayıp tutuklayın; gelip geçecek bütün gözetleme yollarını tutun. Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse onları serbest bırakın."[18]

Bunlar, "Kul ile küfür arasında namazın terki vardır" meâlindeki hadîsi ve diğer ilgili hadisleri şöyle yorumlamışlardır: Namazı terketmesi sebebiyle kâfire uygulanacak cezaya müstehak olur, o da öldürmedir. Çünkü onun bu fiili, kâfirin fiiline benzemektedir.

İkinciler ise, konunun başında naklettiğimiz hadîs-i şerifi delil saymışlardır. Üçüncüler ise, birincilerin delil saydıkları âyet ve hadîsi esas almış ve öldürülmeyeceği hakkında görüşlerini ise şu hadîse dayanarak delillendir-

16 Nisa sûresi: 48

17 Buhari, Müslim.

18 Tevbe sûresi: 5

mişlerdir: "Müslüman kişinin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur: Evlilikten sonra zina eder, İslâm'dan sonra dinden döner veya haksız yere bir cana kıyarsa."[19]

Sonuç Olarak Hangi Görüş Tercihe Lâyıktır ?

Şüphesiz ki, İmam Ebû Hanife ve İmam Müzenî ile rey taraftarlarının görüşü, İslâm'ın ana kaidesine ve uygulamadaki neticelere daha uygundur. Allah daha iyisini bilir.

12 no'lu Büreyde hadîsini Nesâî ve Iraki sahîhlemiş, İbn Hibban ve Hâkim rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs ise, namazın terkedilmesi, mü'minin veya müslimin imânına delâlet eden açık belgelerden birini kaldırmış sayılır. Namazı terkeden o belgeyi ve alâmeti kendinden uzaklaştırmış olur.

Abdullah b. Şakik hadîsini aynı zamanda Hakim rivâyet edip Buhari ve Müslim'in şartına göre sahîhlemiştir. Hafız onu et-Telhîs'te nakletmiş, ama üzerinde bir yorum yapmamıştır.

Ashab-ı Kirâm, namazın terkedilmesini küfrün alâmetlerinden biri saymışlardır. Bu, namazı terkedenin kâfir olduğuna delâlet etmez. Meğerki farziyetini inkâr etmiş olsun.

Abdullah b. Amr b. As hadîsine gelince: Taberânî de onu el- Kebîr'de ve el-Evsat'ta tahrîc etmiş ve Mecmau'z-Zevâid'de, "Ahmed'in ricali sıkat (güvenilir) kimselerdir" demiştir.

"Hadîs-i şerif, müslüman namazını muntazaman kılıp ona devam etmediği takdirde yeterince yararlanmayacağına; terkettiği takdirde, kendini küfür ehline benzetmeye çalıştığına delâlet eder. Bu yüzden Kıyâmet günü elim bir azâba uğrar."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Adamla küfür arasındaki alâmet-i farika namazdır. Böylece nama-

19 Buhari/Diyet; 6. Müslim/Kasamet: 25,26. Ebû Dâvud/Hudud:1. Tirmizî/ Hudud: 15 Nesâî/Tahrim: 1 Dârimi/Siyer: 11. Ahmed: 1/61, 63, 65, 70, 163 302, 428, 444, 465. 6/187, 214

zı terketmek küfrü gerektiren sebeplerden biridir.

2. Namazı terkeden küfre girer.

3. Namazı kılıp muhafaza eden, kendi lehine bir nûr ve kesin delil kılmayan da kendi aleyhine bir delil hazırlamış olur.

Namazı Terketmenin Küfrü Gerektirmeyeceğini Söyleyenlerin Delilleri

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle işittiğini söylemiştir: "Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey, farz namazdır. Eğer onu tamam kılmışsa (mesele yok), değilse, nafile namazı var mıdır bir bakınız, denilir. Nafile namazı varsa, (noksan kalan) farzı onunla tamamlanır. Sonra da diğer farz olan amelleriyle bunun gibi işlem yapılır."[20]

Ubâde b. Sâmit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağı bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna, İsâ'nın da Allah'ın kulu ve Meryem'e ilka olunan kelimesi ve ruhu bulunduğuna, Cennet ve Cehennem'in hakk olduğuna şehadet ederse, Allah onu bulunduğu amel üzerine (ne olursa olsun) Cennet'e sokar."[21]

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ya Muaz diye seslendi. O da: "Buyur Ya Rasulallah! Emrine hazır bekliyorum" deyince (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Herhangi bir kul, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasulü bulunduğuna şehadet ederse, mutlaka Allah onu Cehennem ateşine haram kılar." **"Bunun üzerine Muâz (radıyallahu anh): "Ya Rasulullah! Bunu insanlara haber verip onların müjde-**

20 Tirmizî/Salât: 188. Ebu Dâvud/Salât: 145 Nesâi/Salât: 9, Tahrîm: 2. İbn Mâce/İkame: 202. Daremî/Salât 91. Ahmed: 2/290, 425. 4/65, 103. 5-72,377

21 Buhari - Müslim. Ubâde b. Sâmit (radıyallahu anh)'dan.

lenmesini sağlayayım mı? diye sordu. Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "O zaman hep buna güvenip dayanırlar (da amel etmez olurlar)." buyurdu. Muâz da bu haberi ancak -günahtan korktuğu için- öleceğine yakın bir zamandaanlattı.[22]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Her peygamberin makbul bir duası vardır ki hemen hepsi bu hususta acele edip (Dünya'da dile getirmiştir). Ben ise duamı ümmetim için şefaatte bulunmam arzusuyla Kıyamet gününe bıraktım. Ümmetimden Allah'a bir şeyi ortak koşmadığı halde ölen kimse inşaallah buna nail olacaktır."[23]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Benim şefaâtımla en çok mes'ud olacak kimse, kalbinden hâlisen lâ ilahe illallah diyendir."[24]

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müslümana sövüp saymak fısktır, onunla savaşmak küfürdür."[25]

Yine İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir adam, bildiği halde babasından başkasına kendini nisbet edip iddiada bulunursa, mutlaka küfre girer ve kim de kendisine ait olmayan bir şeyi iddia edip (kendine mal etmek isterse), o, bizden değildir. Cehennemdeki yerine hazırlansın."[26]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İnsanlarda iki şey var-

22 Buhari - Müslim: Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan.

23 Müslim/İmân: 334, 335, 337, 341, 345. Buhari/Daavat 1. Tirmizî/Daâvat: 130. İbn Mâce/Zühd: 37. Darimî/Rikak: 85. Ahmed: 1/281, 295

24 Buhari/İlim: 33, Rikak: 51. Ahmed: 2/373

25 Buhari/İmân: 36, Edeb: 44. Müslîm/İmân: 116. Tirmizi/Birr: 51, İmân: 15. Nesâî/Tahrim: 27. İbn Mâce/Fiten 4. Ahmed: 1/176, 178, 385, 411, 433, 454

26 Buhâri/Menakıb 5, Ferâiz: 29, İmân 112, 114, 115, 116, 21. Tirmizî/Vasaya 5 Velâ': 3. Nesâî/Hudud 36, Vasaya 6. Darimi/Siyer: 81, Ferâiz; 2. Ahmed 2/118. 5/38, 46

dır ki, onlar onunla küfre giriyorlar. Soya sopa dil uzatıp sövmek ve ölü üzerine sesi yükselterek ağlamak."[27]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, şöyle demiştir: "Ömer (radıyallahu anh) "Babam hakkı için" diye yemin ederdi. (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu bundan menetti ve şöyle buyurdu: "Kim Allah'tan başka bir şeyle yemin ederse, gerçekten ortak koşmuş olur."[28]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İçkiye devam eden kimse (o hal üzere) ölürse, Allah'a, puta tapan gibi kavuşur."[29]

Aynı zamanda Allah'ın varlığına ve birliğine, Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet eden kimseye cehennem ateşinin haram kılınması hakkındaki rivâyet de, farzın terki küfrü gerektirmediğini ispatlar.

Ümmetten Allah (celle celaluhu)'na ortak koşmadığı halde ölen kimsenin inşaallah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şefaâtine nail olacağının müjdelenmesi de farzı terkeden kimsenin küfre girmediğine delâlet eden belgelerden biridir.

Halisane, "lâ ilâhe illâllah" diyen kimsenin en çok şefaâta nail olup mutlu olacağı hakkındaki haber de bu delillerden bir başkasıdır.

Müslümanla savaşmak konusuna gelince: Müslümanın kanını, malını helal sayarak savaşan kimse küfre girer. Bunları ve onunla savaşmayı helâl saymadığı halde yine de savaşırsa, büyük günâh işler. Hadîsteki, "Onunla savaşmak küfürdür" cümlesi bu manâ ile yorumlanır.

Kendini bile bile babasından başkasına nisbet eden kişinin küfre girmesi de yorum isteyen bir konudur. Soy sop bağlarının lüzumsuzluğuna ve saçma olduğuna inanıp zina ve benzeri ahlâksızlıkları mübah sayarsa küfre

---

27 Müslim/İmân:121

28 Tirmizî/Nezir: 9. Nesâi/Eyman: 4. İbn Mâce/Kefarat: 2. Darimi/Nezir: Ahmed; 1/47. 2/34, 67, 69, 87, 125, 142

29 Ahmed: 1/272. 2/69, 128, 134, 164, 201, 203. 3/14, 28, 83, 226, 309. 6/441

girer. Sadece bilerek de olsa, kendini başkasına nisbet edip bunun mübah olduğuna inanmıyorsa, küfre girmez, büyük günâh işlemiş olur.

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

20 no'lu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadîsini Ebû Dâvud üç tarikle tahric etmiştir: İkisi Ebû Hureyre'ye, biri Temim Ed-Dârî'ye dayanır. Her üç rivâyeti de tenkid eden olmamıştır. Ne Ebû Dâvud, ne de El-Münziri bunlar üzerinde konuşmuştur. Nesâî isnad-ı ceyyid ile tahrîc etmiş; ricali de sahîh kişiler olarak kabul edilmiştir. İbn Kattan da bunu sahîhlemiş, Hâkim kendi Müstedrek'inde rivâyet ederken, "isnad-ı sahihtir" diye kaydetmiştir. Buhari ile Müslim bu hadîsi tahrîc etmemiştir.

Sonuç olarak, yukarıda belirttiğimiz gibi, hadisten farzlarda meydana gelen noksanlıklar nafilelerle kapatılır, hükmü ortaya çıkıyor ve namazı terkedenin küfre girmediği anlaşılıyor.

Diğer hadîs-i şeriflere gelince: Önceki âlimlerle, sonra gelen âlimler şu hususta birleşmişlerdir: "Lâ ilahe illallah diyen Cennet'e girer" meâlinde varid olan bütün hadîsler birtakım kayıtlarla mukayyed bulunmaktadır; şöyle ki, farzları yerine getirmiş olması, büyük günâhlardan kaçınıp, işlediklerinden tövbe edip dönüş yapması gerekir. Tek başına şehadet ne yeterlidir, ne de Cennet'e girmemek için yeterli bir delildir." Nitekim İmam Nevevî diyorki: Bu kelimeyle ilgili rivâyet mücmeldir, açıklamaya muhtaçtır: Kim şehâdette bulunur, hakkını ve farzlarını yerine getirirse, o Cennet'e girer." Hasan El-Basrî de aynı görüştedir. Buhari ise, "Bunu pişmanlık duyup tevbe ettiğinde söyler ve akabinde ölürse, Cennet'e girer" demektir, diye ayrı bir yorum getirmiştir. Ayrıca Nevevî bütün görüşleri toplayarak hepsinden ortaklaşa şu neticeyi çıkarmıştır: "Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp şehâdette bulunan her müvahhid, ya affedilerek hemen Cennet'e konulur, ya da gereken cezayı çektikten sonra oraya alınır. Cehennem ateşinin ona haram kılınmasından maksat ise, orada ebediyyen kalmayacağıdır." Nitekim Kadı Iyaz da bu anlamda bir yorumda bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Farziyetini red ve inkâr etmedikçe namaz ve benzeri ibâdetleri terketmek kişiyi küfre sokmaz. Sadece büyük günâh işlemiş olur.

2. Sadece şehâdette bulunup Allah'ın birliğine inanan kimse, hesaba çekilip gereken azâbı çektikten sonra Cennet'e girer, Cehennem'de ebedî kalmaz. Ancak şehadetten maksat, Allah'ın varlığına ve Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamber olduğuna inanıp şehâdette bulunmaktır.

ÇOCUĞA NAMAZI EMRETMEK

Çocuk, ana babasının bir kopyası, içinde yetiştiği muhitin ahlâk ve kültürünün küçük bir modelidir. Ana baba bir yay, çocuk ise bir oktur. Onu ne yana, nereye atarlarsa oranın rengini ve karakterini alır. Ailesi onu küçük yaşta ya iyiye, doğruya ve güzele çevirip yönlendirir; ya da ona bir takım kötü alışkanlıklar kazandırır. Ergen olduktan sonra Allah (celle celaluhu)'nun hidâyetine lâyık görülürse kurtulur, değilse, aldığı renk ve maya ile bir ömür tüketir.

O bakımdan Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) çocuk terbiyesine gereken önemi vermiş ve bu hususta sağlıklı bütün yolları göstermiştir.

Namaz kılan ve helâl lokma ile geçinen ana babanın çocuklarına verdikleri örnek, eğitimin omurgasını teşkil eder. Bunun aksine bir tutum çocuğun elden çıkmasına neden olur.

Çocuk henüz fazilet kalıbında şekillenmeye müsâit bir dönemde iken onu namaz ve benzeri ibâdetlere alıştırmak bir bakıma farzdır. Küçük çocuğunu avutup yanına çağırırken avucunda hurma bulunduğunu ve hemen geldiği takdirde onu kendisine vereceğini söyleyen annenin bu hareketine şâhit olan Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ona: "Elinizde cidden hurma var mıdır? Sakın çocuğa yalan söyleyerek onu avutmaya çalışma, sonra güvensizlik doğurur ve çocuğu da yalana alıştırırsın, o yüzden günah işlemiş olursun." Buyurarak çocuk eğitiminin nasıl bir dikkat ve itina istediğini belirtmiştir.

Bizim konumuz hükümlerle ilgili olduğundan meselenin derinliğine inmek istemiyoruz. Sadece çocuğu küçük yaşta namaza alıştırma ve hayatı bir baştan bir başa düzene koyan bu ibâdete onun kalbini, ruhunu ve dimağını açma konusunu işleyeceğiz. Önce ilgili hadîs-i şerifleri nakledelim:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ لِسَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرِسِنِينَ وَفَرِّقُو بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ.» رَوَاهُ أَحْمَدُ

Amir b. Şuayb (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, o babasından, o da dedesinden rivâyetle Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Çocuklarınız yedi yaşında iken onlara namazı emrediniz; on yaşına girdiklerinde (kılmazlarsa ölçülü ve yönlendirici anlamda) dövünüz ve yataklarını ayırınız."[30]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Üç (kimse) hakkında kalem kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergen oluncaya kadar çocuktan, akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden."[31]

Mezhepler bu konuda ittifak halindedir.

Birinci hadîsi Hâkim de tahrîc etmiştir. Tirmizî ile Darekutnî aynı hadîsi Abdülmelik b. Rabi' b. Sebre el-Cüneni babasından, dedesinden rivâyet etmişler. Ancak çocukların yatağının ayrılmasını zikretmemişlerdir.

Bezzar'ın Ebû Râfi'den yaptığı rivâyette bu konuda şöyle tespit yapılmıştır: "Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra kendisine ait bir kılıç kınının içinde yazılı bir sahife bulduk, içinde şunlar yazılıydı: Bismillâhirrahmânirrahîm. Erkek ve kız çocuklar ile erkek ve kız kardeşler yedi yaşına girdiklerinde (yataklarını) ayırınız, dokuz yaşına (buyurduğunu sanıyorum) girdikleri zaman namaz kılmadıkları takdirde dövünüz."[32]

Muâz b. Abdullah İbn Habib El-Cühenî'den yapılan rivâyette, o ken-

30 Ahmed: 2/180 - Ebû Dâvud: Amir b. Şuayb'dan.

31 Buhari/Hudud: 22, Talak: 11. Ebû Dâvud/Hudud: 17. Tirmizî/Hudud: 1. İbn Mâce/Talak: 15. Darimî/Hudud: 1. Ahmed: 6/100, 101, 144.

32 Hafız Bezzar Ebu Râfi'den.

di eşine veya başka bir kadına sormuştu: "Çocuk ne zaman namaz kılar?" Kadın şu cevabı vermişti: "Bizden bir adam, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyetle, şöyle buyurduğunu söyledi: "Çocuk sağını solundan ayırt edip bilince ona namaz ile emredin." Bunu aynı zamanda Ebû Dâvud da tahrîc etmiştir. İbn Kattan, "biz ne o kadını, ne de ona bu hadîsi söyleyen adamı tanımıyoruz" demiştir.

Taberânî'de bu anlamda bir rivâyet yapmıştır. İbn Sâid, bu rivâyetin isnadı hasen ve gariptir.

Bu konuda ayrıca Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette -ki aynı rivâyet Enes (radıyallahu anh)'dan da yapılmıştır- şöyle buyurmuştur: "Çocuklara yedi yaşına girince namazı emredin ve on üç yaşına girince kılmadıkları takdirde, dövün!" Taberânî'nin naklettiği bu hadîsin râvileri arasında Dâvud b. Muhabber bulunuyor ki, bu zat metruktür. Hadîsi rivâyette teferrüd etmiştir. Ahmed b. Hanbel'e göre, Dâvud, hadis nedir bilmez. İbn Medenî, "onun hadîsi alınmaz," demiştir. Ebû Zür'â ise, onun hadîsinin zayıf olduğunu, Ebû Hâtim, onun sika (güvenilir) olmadığını belirtmiştir. Darekutnî de onun hadisinin metruk olduğuna dikkatleri çekmiştir.[33]

Emir bu babda nedb ve müstehablığı ifade eder.

İkinci hadîsi yani **31** nolu hadîsi aynı zamanda İbn Hibban ve Hâkim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmişlerdir. Ayrıca bu iki muhaddîsle birlikte Nesâî' Darekutnî ve İbn Huzeyme Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişlerdir. Ancak Ebû Zer'â Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilenin mürsel olduğunu söylemiştir. Nitekim İbn Mâce, Kasım b. Yezîd'den onun da Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan bunu mürsel olarak rivâyet ettiği bilinmektedir. Tirmizî ise, Hasan El-Basrî tarikiyle Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişse de Ebû Zer'â, Hasan el-Basri'nin Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan bunu işitmediğini kaydetmiştir.[34]

---

33 Mizanü'l-i'tidal 2/20 - 2646 nolu Davud.

34 Neylü'l-Evtar: 1/348, 349.

Ayrıca aynı hadîs başka tariklerle de rivâyet edilmiştir. Hepsi bir araya gelince kuvvet kazanmakta ve delil olarak sayılmasına uygun görülmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İlgili hadîslerde geçen "emredin" tabiri nedb ve istihbab ifade eder.
2. Yedi yaşına giren çocuk -kız olsun erkek olsun- namaza alıştırılır ve bu ana babanın görevidir. Terkinde kerahet söz konusudur.
3. Çocuk on veya dokuz yaşına girince namazı bırakmaması için gayret edilir. Eğitimle heveslendirilip alışkanlık kazanması sağlanır. Aksi halde yara bere açmayacak, kişiliğini zedelemeyecek şekilde döyülür. Bu sünnettir.
4. On veya dokuz yaşına girdikleri zaman yatakları ayrılır. Bu da sünnettir.
5. Çocuk ergen oluncaya kadar İlâhî tekliflerle mükellef değildir. O bakımdan o yaşa kadar bilerek, bilmeyerek işlediği günâhlar amel defterine yazılmaz. Uyku hali ile cinnet dönemi de böyledir.

İSLÂM'A GİREN KİŞİ GEÇMİŞ NAMAZLARI KAZA ETMESİ GEREKİR Mİ?

İslâm, ruha yepyeni bir hayat getirir; kalbi her türlü kirden arındırıp vicdanı berraklaştırır. O bakımdan yıllarca küfür ve şirk bataklığında kirlenen bir insan, İslâm'ı din olarak seçip kelime-i şehadeti getirince, anasından yeni doğmuş gibi olur ve o güne kadar kalbini karartan, ruhunu kirleten bütün mânevi kirlerden temizlenir. Artık geçmişiyle sorumlu tutulmaz, o güne kadar yaptıklarıyla kınanmaz. Onun için taze bir hayat başlar. İslâm'a girdiği andan itibaren iyilik ve kötülükleri yazılır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ العَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اَلْإِسْلَامُ يَجُبُّ مَا قَبْلَهُ.» رَوَاهُ أَحْمَدُ

Amir b. Âs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "İslâm kendinden önceki şeyleri söküp atar."[35]

Bu hadisi aynı zamanda Taberânî ile Beyhaki de tahrîc etmiştir. İbn Sa'd ise Cübeyr b. Mut'im hadîsinden naklen rivâyet etmiştir. Müslim ise bu hadîsi değişik bir lâfızla kendi Sahih'inde şöyle rivâyet etmiştir: "Bilmez misin ki, İslâm kendinden önceki şeyleri (temelinden) yıkar da (atar) ve hicret de kendinden önceki şeyleri yıkar. Hacc da kendinden önceki (kul hakkı dışındaki) şeyleri (günâhları) yıkar."

Yine Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle anlatmıştır: "Ya Rasulallah! Cahiliyye devrinde işlediklerimizden dolayı sorgulanacak mıyız?" Diye sorduk. Buyurdu ki: "Kim İslâm'da ihsan üzere bulunur (İslâmiyetini güzelleştirir)se, cahiliyyetteki yap-

35 Ahmed 4/199, 204, 205.

tıklarından dolayı sorgu edilmez. Kim de İslâm'da kötülük işler (İslâmiyetini güzelleştirmezse), hem öncekilerle, hem sonrakilerle sorguya çekilir."

Bu hadîs mukayyed, yukarıdaki ise mutlak anlamdadır. O halde mutlakı mukayyed üzerine hamletmek vâcibdir. Bu nedenle İslâm'ın kendinden önceki günâhları kökünden yıkıp temizlemesi için ona girenin İslâmiyetini güzelleştirmesi, ihsan doğrultusunda bulunması şarttır.

Burada hadisteki "ahsene" fiilinin asıl delâlet ettiği manâyı, taşıdığı hükmü bilmeye ihtiyaç vardır. Aksi halde sağlıklı bir sonuç veya hüküm çıkarmak mümkün değildir. İlim adamlarına göre, konunun temasını teşkil eden "ihsan", küfrü bırakıp İslâm'ı seçerken gönülden inanmış olması, İslâmî hükümleri tereddütsüz kabullenmesi ve Allah'ın emrettiklerine inanıp imkânı nisbetinde yerine getirmesi demektir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslâm kendinden önceki günâhları kökünden koparıp atar.
2. Bir kâfir günâh ve kusuru ne olursa olsun, iyi niyetle halisane bir özentiyle İslâm'ı seçip kabullendikten sonra onun bütün emirlerini tereddütsüz benimser ve amel etmeye çalışırsa, geçmiş bütün günâhları temizlenip anasından doğmuş gibi olur.
3. Hicret de, kendisinden önceki kusur ve günâhları yıkıp temizler.
4. Hac da kendinden önceki günâhları yıkıp temizler. Ancak son iki durumda şu istisnayı unutmamak gerekir: Kul hakkı bunun dışındadır, yani o temizlenmez, hakk sahibi razı edilmedikçe.
5. Özetleyecek olursak, İslâm'a giren kimse hakikaten girmiş olacak, yani hem zahiren, hem batınen onu kabullenip benimseyecek. O takdirde geçmiş günâhları temizlenip atılır. İmam Nevevî de buna yakın bir yorumda bulunmuştur.[36] Nevevi aynı zamanda bu hususta icma' gerçekleştiğini belirtmiştir.

36 Nevevî Alâ Sahihi'l-İmamı Müslim 1/499, 500.

NAMAZ VAKİTLERİ

Vakit, namazın şartlarından biridir. Günün belli vakitlerinde insanın yüce yaratanının huzuruna çıkıp, bir bakıma onunla konuşması kadar eğitici ve yönlendirici bir başka eğitim yoktur. Her yönüyle iç ve dış disiplini sağlar; ahlâk ve fazilet duygularını geliştirir, hayatı -Allah (celle celaluhu)'nun iradesi doğrultusunda- düzene sokar.

Ancak mahallî saatlere göre vakitleri belirlememiz emredilirken, 45. dereceden itibaren gün ve gecelerin anormal şekilde uzayıp kısaldığı ve kutuplara doğru günlerin ve gecelerin aylarca sürdüğü bir gerçektir. Vakti, namazın şartlarından biri olarak belirleyen dinimizin, sözünü ettiğimiz bölgelerde vakit kavramının kalktığını dikkate almış mıdır? Deccal hadisi her türlü şüpheyi giderecek bir açıklıktadır. Bir günün bir yıl kadar süreceğini söylemesi üzerine ashab-ı kirâm'ın öyle bir günde namaz ve oruç ibâdetinin nasıl yerine getirileceğini sorduğu ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'de "Ona göre takdir edin" yani beş vaktin gerçekleştiği yerin saatlerine göre vakitleri belirleyip ibâdetinizi yapınız, buyurduğu, bizi yeterince aydınlatmaktadır.

Böylece İslâm dininin bütün çağlara ve milletlere hitap etme kudretini kendinde taşıdığı ve bütünüyle İlâhi olduğu bir defa daha isbatlanmış oluyor.

Vakitlerin belirlenmesi, günlük hayatı dünya ile âhiret, bedenle ruh arasında denge ve düzen kurmamızı ilhâm ederken Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu konuda neler buyurduğunu naklediyoruz:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ: قُمْ فَصَلِّهِ، فَصَلَّى الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ جَاءَهُ

الْعَصْرَ فَقَالَ: قُمْ فَصَلِّهِ فَصَلَّى الْعَصْرَحِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، ثُمَّ جَاءَهُ الْمَغْرِبَ فَقَالَ؛ قُمْ فَصَلِّهِ ، فَصَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وجبت الشَّمْسُ ، ثُمَّ جَاءَهُ العِشَاءَ. فَقَالَ قُمْ فَصَلِّهِ ، فَصَلَّى العِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ جَاءَهُ فقال: قُمْ فَصَلِّهِ، فَصَلَّى الفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ،أَوْ قَالَ سَطَعَ الْفَجْرُ، ثُمَّ جَاءَهُ مِنَ الْغَدِ للظُّهْرِفَقَالَ قُمْ فَصَلِّهِ ، فَصَلَّى الظُّهْرَ حِينَ صَارَظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، ثُمَّ جَاءَهُ الْعَصْرَفَقَالَ: قُمْفَصَلِّهِ ، فَصَلَّى الْعَصْرَحِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍمِثْلَيْهِ، ثُمَّ جَاءَهُ الْمَغْرِبَ وَقْتًا وَاحِدًا لَمْيَزُلْعَنْهُ، ثُمَّ جَاءَهُالْعِشَاءَحِينَذَهَبَ نِصْفُ اللَّيْلِ، أَوْ قَالَثُلُثُ اللَّيْلِ، فَصَلَّى الْعِشَاءَ، ثُمَّ جَاءَهُ حِينَ أَسْفَرَ جِدًّا فَقَالَ: قُمْ فَصَلِّهِ ، فَصَلَّى الْفَجْرَ، ثُمَّ قَالَ: مَابَيْنَ هَذَيْنِ الوَقْتَيْنِ وَقْتٌ.

Câbir b. Abdillâh (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Cibril (aleyhisselam), Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve şöyle dedi: Kalk da namaz kıl! Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de güneş gök kubbeden batıya doğru meyledince kalkıp öğle namazını kıldı. Sonra ikindi vakti Rasulullah Efendimiz gelerek, kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de her şeyin gölgesi bir mislini bulunca ikindi namazını kıldı. Sonra akşam vakti ona geldi ve kalk da (bu vaktin namazını kıl, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de güneş (ufukta) sakıt olunca (kaybolunca) akşam namazını kıldı. Sonra Cibril yatsı vakti geldi ve kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de şafak (batı ufkunda görünen kızıllık veya sarılık) kaybolunca kalkıp yatsı namazını kıldı. Sonra Cibril fecr vakti ona geldi ve kalk (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Fecr ışıldayınca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldı. (Veya fecrin aydınlığı yükselince namaz kıldı.)

Sonra Cibril (aleyhisselam) ertesi gün Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve öğle için şöyle dedi: Kalk da (bu vaktin namazını kıl. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de her şeyin gölgesi bir mislini bulunca öğle namazını kıldı. Sonra ikindi vakti ona gelip, kalk da (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını kıldı. Sonra akşam vakti gelip ve onu tek bir vakit olarak (belirledi) artık o değişmedi. Sonra yatsı vakti ona geldi ki, gecenin yarısı geçmiş bulunuyordu ve üçte biri geçmiş idi, yatsı namazını kıldı. Sonra (sabah vakti) ona geldi ki, ortalık cidden aydınlanmıştı ve ona: kalk da (bu vaktin) namazını kıl, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de fecr (sabah) namazını (emredilen vakitte) kıldı. Sonra da Cibril (aleyhisselam) şöyle dedi: Bu iki vaktin arası (faziletli) vakittir..."[37]

Buharî; bu hadis, namaz vakitleri hakkında en sahihidir, demiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "(Melek) Cibril, Beyt'in (yani Kabe'nin) yanında iki defa bana imamlık etti..." Ve Cabir (radıyallahu anh) hadisinin benzerini anlattı, ancak burada şunu zikretti: "İkinci bir defa, ertesi günün ikindi vakti için her şeyin gölgesi bir mislini bulunca namaz kıldı..." Ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu haberinde şunu da söyledi: "Sonra gecenin üçte biri geçince son işa (yatsı) yı kıldı ve sonra da şöyle dedi: "Yâ Muhammed! Bu, senden önceki peygamberlerin vaktidir. (Senin için) vakit ise, bu iki vaktin arasıdır."[38]

Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Sabah namazının ilk vakti "fecr-i sadık"ın doğmasıyla başlar, güneş doğuncaya kadar devam eder. Bu ikisinin ortasını ayarlayıp sabah namazını kılmak daha faziletlidir.

37 Müslim/Mesacid: 179. Tirmizi/Mevakıt: 1. Ahmed; 4/416. Nesâi.

38 Tirmizi/Mevakıt: 1. Salât: 1. Ahmed, 1/333-354 - 3/30.

"Fecr-i sadık"dan maksat, sabahleyin doğu ufkunda enine yayılan aydınlıktır. Bunun aksine bir de "fecr-i kâzîb" vardır ki, sabahleyin doğu ufkunda önce dikey olarak bir aydınlık belirir; bu, sabah namazının vaktinin henüz girmediğini ama çok yakın olduğunu gösterir.

Buna işaretle Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Bilâl'in (ilk) ezanıyla fecr-i müstatil (doğu ufkunda beliren dikey aydınlık) sizi aldatmasın." buyurmuştur.[39] Çünkü Bilâl, biri fecrden önce, biri de fecr doğduktan sonra iki ezanı okurdu. Hadisin de açık delâletinden, birinci fecr, ufukta dikey bir aydınlık olarak belirir ki, henüz sabah namazının vakti girmiş sayılmaz. İkinci fecrde ise aydınlık ufukta enine yayılır ve artık namaz vakti girmiş demektir.

Öğle namazının başlangıç vakti hakkında görüş birliği vardır. Güneş gökkubbenin tam ortasına gelip dikey cisimlerin gölgesi son bularak titreşip yerinde kaldığı andan sonra batıya doğru meyletmesiyle öğle namazının vakti girmiş olur. Vaktin sonu hakkında farklı görüş vardır: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, her şeyin gölgesi -fey-i zevâl hariç- iki mislini buluncaya; İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, yine fey'-i zevâl hariç bir mislini buluncaya kadar devam eder.

Bu her iki içtihâtla da amel edilebilir.

İkindi namazının vakti hakkında da aynı farklı görüşler söz konusudur. Her şeyin gölgesi bir mislini veya iki mislini bulunca ikindi vakti girmiş olur ve güneş batıncaya kadar devam eder.

Akşam namazının vakti hakkında da imamların farklı görüşleri olmuştur: İmam Ebû Hanife'ye göre, batı ufkunda beliren kızıllıktan sonra ortaya çıkan beyazlık kaybolunca akşam vakti sona ermiş, yatsı vakti girmiş olur. İmâmeyn'e göre, sadece kızıllığın kaybolmasıyla akşam vakti sona ermiş ve yatsı vakti girmiş sayılır.[40]

---

39 Müslim/Siyam: 41. Nesâî/Siyam:30. Ahmed: 5/7, 9, 13, 18, 45.

40 Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı: 1/176-179

Şâfiîler'e göre: Öğle namazının vakti, güneşin gökkubbenin ortasından batıya doğru meyletmesiyle başlar ve istivâ-i şems gölgesinden başka her şeyin gölgesi bir mislini buluncaya kadar sürer ve böylece ikindi namazının vakti girmiş olur da güneş batıncaya kadar devam eder. Uygun olanı ise, ikindi vaktini, her şeyin gölgesi iki mislini bulduktan sonraya bırakmamaktır. Akşamı da güneşin batması gerçekleşince hemen kılmaktır. Ancak batı ufkundaki kızıllık kaybolunca kadar akşam namazının vakti sürer. Bu Şafiî'nin eski görüşüne göredir. Yeni görüşünde ise, güneş battıktan sonra bir abdest alacak, avret yerini örtecek, ezan ve ikamet okuyacak ve beş rekât kılınacak kadar bir sürenin geçmesiyle akşam namazının vakti sona erer.

İmam Yahya en-Nevevi'ye göre, kavl-i kadîm daha zahirdir.

Yatsı namazının ilk vakti, batı ufkundaki kızıllığın kaybolmasıyla başlar ve fecr doğuncaya kadar sürer. Ama en uygun olanı, gecenin üçte birinden sonraya geciktirilmemesidir.

Sabah vakti, fecr-i sadık'ın doğmasıyla başlar güneş doğuncaya kadar sürer. Daha uygun olanı, bu namazı ortalık ağarıncaya kadar geciktirmemektir.[41]

Mâlikîler'e göre: Öğle namazının vakti, zeval ile başlarsa da zeval vaktindeki gölge bir zira' (60-70 cm.) olunca kılmak ve dikey cisimlerin gölgesi bir mislini buluncaya kadar vaktin devam ettiğini bilip ona göre ayarlamak daha faziletlidir.

Sabah namazı ise, yıldızlar henüz rahat görüldüğü zaman kılınırsa daha iyidir. Fecr-i sadık'ın doğmasıyla vakit girmiştir ve ortalık iyice aydınlanıncaya kadar devam eder. Nitekim Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'da Ebû Musa El-Eş'ârî'ye bu mealde bir mektup yazmıştır.[42]

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre de, öğle namazı-

41 es-Siracü'l-Vahhac Alâ Methi'l-Minhac; 34-35. Fethü'l-Vahhab bi-şerhi Menheci't-Tullâb: 1/30

42 El-Müdevvenetü'I-Kübrâ: 1/55-57'den özetlenerek.

nın vakti, zeval ile başlar ve her şeyin gölgesi -hey'-i zeval hariç- bir mislini buluncaya kadar devam eder. Ve bundan biraz sonra ikindi vakti girer. Her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ihtiyar vakti çıkmış olur. Güneş batmadan ikindi namazının bir rekâtına ulaşan kimse ona bizzarure ulaşmış olur.

Akşam namazının vakti ise güneşin batmasıyla girer ve batı ufkunda kızıllık kaboluncaya kadar devam eder. Yatsı namazının vakti, kızıllığın kaybolmasıyla başlar ve fecr doğuncaya kadar sürer. Ancak uygun olan vakti gecenin üçte biri henüz geçmeden kılınmasıdır.[43]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Sabah namazının fecr-i sadık'ın doğmasıyla birlikte kılınmasını daha uygun gören İmam Şafiî ve arkadaşları bu hususta bazı rivayetlerle çıkarım yapmışlardır ki, Ebû Cafer Tahavî bunları şöyle sıralamıştır:

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Biz mü'mine kadınlar olarak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte sabah namazını dış elbisemize bürünüp örtündüğümüz halde kılar ve kendi ailemize döndüğümüzde (yolda, çevrede) bizden hiçbiri tanınmazdı."

Bu, ortalık henüz iyice ağarmadan namaz kılıp evlerine döndüğünü ifade etmektedir.

Beşir b. Ebî Mes'ud'un babasından yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıldı, sonra ortalık iyice ağarınca kıldı ve vefat edinceye kadar bir daha iyice ağarıncaya kadar bırakmadı, karanlık iken kılmaya devam etti."

Nehîk b. Yerim'in Muğis ibn Semiy'den yaptığı rivayete göre, Muğis şöyle demiştir: "İbn Zübeyr ile beraber sabah namazına ortalık henüz karanlık iken kıldıktan sonra ben İbn Ömer'e dönüp, bu nedir? diye sordum. O bana şöyle dedi: Bu, bizim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber kıldığımız, Ebûbekir ve Ömer (radıyallahu anhuma) ile birlikte devam

43 El-Muğnî: 1/370-375'den özetlenerek.

ettiğimiz namazdır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) öldürülünce Hz. Osman (radıyallahu anh) sabah namazını artık ortalık biraz aydınlanınca kılmaya başladı."

Râfi' b. Hudayc (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılınız! Siz ne kadar böyle aydınlık olunca sabah namazını kılarsanız onun ecri (o nisbette) büyük olur."

Ebû Cafer birbiriyle çakışan iki rivayeti birçok kanallardan tespit ederek rivayet ettikten sonra iki rivayet arasını te'life çalışarak şöyle demiştir: "Ortalık henüz karanlık iken sabah namazına başlamak ve ortalık aydınlanınca namazı bitirip (camiden) çıkmak en uygundur. Nitekim bu Ebû Hanîfe'nin, Ebû Yusuf'un ve Muhammed b. Hasan'ın görüşüdür."[44]

Bir nolu Cabir hadisini, İbn Hibban ile Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Tirmizî de kendi Sünen'inde -az yukarıda da belirttiğimiz gibi- Buhari'den naklen onun şöyle dediğini belirtmiştir: "Bu babda en sahih rivayet de budur."

İbni Abbas (radıyallahu anh) hadisine gelince, onu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, İbn Huzeyme, Darekutnî ve Hakim tahrîc etmiştir. Ancak isnadında üç ravi ihtilâf konusudur. Birincisi, Abdurrahman b. Ebî Zennad'dır. İbn Mehdi gibi bir hadis âlimi ondan hadis rivâyet etmemiştir. Ahmed b. Hanbel "o, muzdaribü'l-hadistir" demiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiş; Yahya b. Maîn ile Ebû Hâtim, "onun hadisi delil sayılmaz" demişlerdir. İmam Şâfiî de onun zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ancak Medine'de tahdis ettiklerinin Bağdat'ta tahdîs ettiklerinden daha sahih olduğu söylenir. İmam Mâlik ise, onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Buharî ise onun bir başka hadisini şâhit olarak gösterip delil saymıştır.[45]

İkincisi, -birinci râvinin şeyhi Abdurrahman b. Hars b. Abdullah b. İyaş'dır. Ahmed b. Hanbel onun "metruk" olduğunu, İbn Mâin ise "salih, elverişli ve uygun" olduğunu, Ebû Hatim onun "şeyh- hadiste çok bilgili"

44 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/176-184'den özetlenerek.

45 Neylü'l-Evtar: 352'den özetlenerek.

olduğunu, İbn Sa'd onun "sika" olduğunu, İbn Hibban onun "ehl-i hadis" bulunduğunu söylemiştir.[46]

Üçüncüsü, Hakim b. Hakîm'dir ki, İbn Ubad b. Hanîf olarak bilinir. Ebû Sa'd, "hadis rivâyeti pek azdır, rivayeti delil sayılmaz" derken, İbn Abdilberr ve Ebûbekir b. Arabi, İbn Abbas'ın yukarıdaki hadisini sahîhleyerek Hakîm'in rivayetini salih görmüştür. Zehebî ise onu Hakim b. Ebî Hakim şeklinde tespit edip meçhul olduğunu belirtmiştir.[47]

Sözünü ettiğimiz raviler hakkındaki görüş ve tespitler tek noktada birleşmediğinden hadisler delil olarak gösterilmeye elverişli kabul edilmiştir.

Zeylâî ise bu konuda Cibril (aleyhisselam)'ın imametiyle ilgili hadise yer verip, şu mealde nakletmiştir: "Cibril, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e birinci gün fecr doğunca; ikinci günü ortalık cidden aydınlanınca neredeyse güneş doğmak üzere iken imamlık ettikten sonra şöyle demiştir: "Şu iki vaktin ortası seninle ümmetin için vakittir."

Bu hadisi ashabdan, İbn Abbas, Cabir b. Abdillâh, İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre, Amir b. Hazm, Ebû Saîd El-Hudrî, Enes b.Mâlik ve İbn Ömer (radıyallahu anhum) gibi kadri yüce ilim adamları rivayet etmişlerdir.

Hz. Cabir b. Abdillah (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği hadisi biraz değişik lâfızlarla İbn Abbas şöyle rivâyet etmiştir: "Cibril, Beyt'in (Kâbe) yanında iki defa bana imamlık etti: Birinci defa güneşin istivâ gölgesi nalın kayışı gibi olunca öğle namazını kıldırdıktan sonra her şeyin gölgesi bir mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra güneş batıp kaybolunca akşam namazını kıldı ki, bu vakitte oruçlu iftar eder. Sonra da şafak (ufuktaki kızıllık) kaybolunca yatsı namazını kıldırdı. Sonra da fecr iyice doğup aydınlanınca ve oruçluya artık yeme içme haram olunca sabah namazını kıldırdı, ikinci defa ise, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, bir gün önceki ikindi vaktinde, öğle namazını kıldırdı, sonra her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını

46 Mizânü'l-İ'tidal: 2/554 - 4840 nolu Abdurrahman.

47 Mizânü'l-İ'tidal: 1/585-2217 nolu Hâkim.

kıldırdı. Sonra akşam namazını ilk gündeki vaktinde kıldırdıktan sonra gecenin üçte biri geçince yatsı namazını kıldırdı. Sonra da ortalık ağarınca sabah namazını kıldırdıktan sonra Cibril bana dönüp şöyle dedi; "Ya Muhammed! Bu senden önceki peygamberlerin vaktidir; (senin için) vakit ise bu iki vaktin arasıdır."

Tirmizî bu hadis için "sahih-hasen" demiştir. Ayrıca İbn Hibban gibi değerli bir hadis hafızı sahîhlemiş ve Hâkim kendi Müstedrek'inde bunu sahih bir tespitle rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim bunu tahric etmemiştir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi ravîlerden Abdurrahman b. Haris hakkında söz söylenmiş, "merukû'l-hadis" olduğunu belirtenler bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel onlardan biridir. İbn Cevzî de onu Kitabu'd-Duâfa'da zikretmiş, Nesâi, İbn Maîn ve Ebû Hatim er-Razî onu müliym bulmuşlardır. İbn Sa'd ve İbn Hibban onun sika olduğuna dikkat çekmiş, İbn Huzeyme kendi Sahih'inde ona yer vermiştir.

Netice, Zeylâî diyor ki: İbn Abbas'ın bu hadisini rivayet edenlerin hemen hepsi ilimle şöhret bulan zatlardır. Abdurrezzak da aynı hadisi Sevri'den tahric etmiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın rivayetine yakın bir diğer rivayet Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır ki, meâlen şöyledir: "Cebrail (aleyhsselam), Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona iki ayrı vakitte namaz kıldırdı, ancak akşam namazını bir vakitte kıldırdı. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Cibril bana geldi, güneşin istiva vaktinde gölgesi nalın kayışı kadar olunca öğle namazını bana kıldırdı. Sonra gelip gölge bir mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra akşam vakti gelip güneş kaybolunca bana namaz kıldırdı. Sonra yine gelip şafak (ufuktaki kızıllık) kaybolunca yatsı namazını kıldırdı. Sonra da fecr vakti bana gelip fecr aydınlanınca sabah namazını kıldırdı. Sonra ertesi gün geldi ve her şeyin gölgesi bir mislini bulunca öğleyi kıldırdı. Sonra ikindi vakti geldi, her şeyin gölgesi iki mislini bulunca ikindi namazını kıldırdı. Sonra akşam vakti geldi, güneş kaybolunca akşam namazını kıldırdı da birinci günkü vaktini değiştir-

medi. Sonra yatsı vakti geldi, gecenin evvelinin üçte biri geçince yatsı namazını kıldırdı. Sonra ortalık iyice aydınlanınca bana sabah namazını kıldırdı ki, gökte o sırada hiçbir yıldız göremiyordum. Sonra da şöyle dedi: Bu iki vaktin ortası (senin için) vakittir."[48]

Bezzâr bu rivayeti kendi Müsned'ine aldıktan sonra şöyle demiştir: "Râvileri arasında Muhammed b. Ammar b. Sa'd'i bilmiyoruz!"

Aynı hadisi Nesâî kendi Sünen'inde rivayet etmiştir. Hâkim de kendi Müstedrek'ine almış ve "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir.

Bu konuda Ebû Saîd El-Hudrî (radıyallahu anh)'ın hadisini ise Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiş ve akşam namazı dışında diğer namazları iki ayrı günde iki ayrı vakitte kıldırdığını bildirmiştir. Aynı hadisi Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Asâr'da nakletmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Farz namazların belirlenmiş vakitleri vardır. Ancak o vakitlerde kılınmakla eda edilmiş olurlar.
2. Farz namazların belirlenmiş beş vakti vardır.
3. Müctehidlerin çoğuna göre, öğle, ikindi, akşam ve yatsının ikişer vakti vardır.
4. Öğle vaktinin başlangıcı, zeval ile gerçekleşir. Bu, güneşin gökkubbesi ortasında bulunup her şeyin gölgesinin titreşip kaldığı ve sonra da gölgenin doğuya doğru meyletmesiyle oluşur. Bu hususta farklı görüş ve tespitte bulunan olmamıştır.
5. Öğle vaktinin sonu ise, bazı müctehidlere göre, her şeyin gölgesinin bir mislini, bazısına göre ise, iki mislini buluncaya kadar devam eder.
6. İkindi vaktinin evveli bazısına göre, her şeyin gölgesinin bir misli-

48 Müsned-i Bezzar - Nâsbu'r-raye: 1/224

ni, bazısına göre, iki mislini bulunca başlar, güneş batıncaya kadar devam eder.

7. Akşam namazının evveli, güneş batınca başlar, batı ufkunda beliren kızıllığın veya ondan sonra meydana gelen beyazlığın kaybolmasına kadar sürer.

8. Yatsı namazının evveli, batı ufkunda beliren kızıllığın, bazısına göre, beyazlığın kaybolmasıyla başlar, fecr doğuncaya kadar devam eder.

9. Vakit namazları mahallî saatlere göre Cebrail (aleyhisselam)'ın talimatına göre belirlenmiştir.

10. Melek Cebrail nasıl imamlık yapılacağını fiilî olarak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e imamlık ederek göstermiştir.

ÖĞLE NAMAZI

Dinimiz ibâdette de kolaylık sağlamıştır. Sıcak bölgelerde, sıcak mevsimlerde öğle namazını hava biraz serinleyinceye kadar vakit içinde geciktirmemizi, soğuk mevsimlerde vakit girince kılmamızı tavsiye etmiştir.

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ إِذَا دَحَضَتِ الشَّمْسُ.

Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) güneş batıya meyledip (titreşen gölgenin doğuya doğru uzanmaya başlamasıyla) öğle namazını kılardı."[49]

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ فِي أَيَّامِ الشِّتَاءِ وَمَا نَدْرِي أَمَّا ذَهَبَ مِنَ النَّهَارِ أَكْثَرُ أَوْ مَا بَقِيَ مِنْهُ.

Enes (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kış aylarında öğle namazını kılardı ki; biz, günün çoğunun geçtiğini veya ondan ne kadar kaldığını pek bilemezdik."[50]

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sıcak olunca öğle namazını biraz havanın serinlemesine kadar geciktirirdi; hava soğuk olunca da onu (vakit girince) hemen kılardı."[51]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendi-

49 Müslim/Mesacid: 188. Ebû Davud/Salât: 4. Darimî/Salât; 66. Ahmed. 4/420, 423

50 Müsned-i Ahmed: 3/135-160

51 Buhari/Mevakıt: 9-10, Ezan: 18. Ahmed; 5/155-162-178

miz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sıcak iyice basıp şiddetlenince namazı havanın serinlemesine kadar geciktirin. Çünkü gerçekten sıcağın şiddeti, Cehennemin sıcaklığının galeyânındandır."[52]

Ebû Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir seferde idik. Müezzin öğle namazı için ezan okumak isteyince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Havanın serinlemesini bekle!" buyurdu. Biraz sonra yine ezan okumak istedi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Havanın biraz serinlemesini bekle!" buyurdu. Bu hâl, tâki tepeciklerin doğuya doğru uzanan gölgesini görmemize kadar devam etti. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu. "Şüphesiz ki, sıcağın şiddeti, Cehennemin sıcaklığının galeyânındandır. Sıcak şiddetlenince, (öğle) namazını (vakit içinde) havanın biraz serinlemesine kadar geciktirin."[53]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yaz aylarında öğle namazını hava biraz serinleyinceye kadar geciktirmek ve kış olunca da vaktin girmesiyle birlikte kılmak müstehabdır. Çünkü bu hüsusta Enes (radıyallahu anh) rivâyeti söz konusudur.[54]

Şâfiîler'e göre: Öğle namazını -vakit içinde- havanın biraz serinlemesine kadar bekletip, sıcak ülkelerde şiddetli sıcaklarda, sokaklarda duvar gölgelerinden yürüyüp mescidlere gitme imkânı doğuncaya kadar geciktirmek sünnettir. Bu daha çok cemaatle namaz kılmak isteyenler hakkında bir kolaylıktır.[55]

Şâfiîler Ebû Hureyre hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

Hanbelîler'e göre: Namazı ilk vaktinde kılmak daha faziletlidir; an-

52 Buharî/Mevakıt: 9-10 Bedü'l-halk: 10, Ebû Dâvud/Salât; 4. Tirmizi/Salât; 5. Nesai/Mevakıt: 5. İbni Mace/Salât: 4 Darimî/Salât; 14. Taberanvukut; 27-29. Ahmed: 2/229-238-266-318-348.

53 Sahih-i Müslim. Buhari/Bedü'l-halk: 10.

54 El-İhtiyar li-Talili'l-Muhtar: 1/40

55 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31

cak son yatsı vaktine yatsı namazını, çok sıcak günlerde serinlik çökünceye kadar öğle namazını geciktirmek daha faziletlidir.

Genel olarak üç vakit söz konusudur: Fazilet vakti, cevaz vakti ve zaruret vakti... Birincisi, yatsı ve öğle namazı dışında kalan diğer namazları vaktin evvelinde kılmaya işarettir. Nitekim İmam Ahmed bu hususta şöyle demiştir; "Vaktin evvelinde namaz kılmak bana göre daha uygundur, ancak yatsı ile öğle namazı bunun dışındadır.[56]

Mâlikiler'e göre: İbn Kasım'ın yaptığı rivâyete göre, İmam Mâlik şöyle demiştir: "İnsanların kış ve yaz mevsimlerinde öğle namazını, dikey eşyanın gölgesi bir zira' (yaklaşık 65 - 75 cm.) olunca kılmalarını müstehâb görüyorum. Nitekim İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) sefere çıkınca, dikey eşyanın titreşip kalan gölgesi doğuya doğru meyletmeye başladığı andan itibaren iki, üç mil yol katettikten sonra öğle namazını kılardı.

Ayrıca bu konuda Hz. Ömer (radıyallahu anh) görevli tahsildar ve memurlara şu emri yazıp göndermiştir: "Benim yanımda sizin en önemli işiniz önce namaz kılmanızdır. Artık kim namaza devam edip onu muhafaza ederse, dinini muhafaza etmiş olur, kim de namazı bırakıp zayi' ederse, o da başka şeyleri de (namazla birlikte) zayi' etmiş olur."

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) sonra da şunu yazıp ilâve etmiştir: "İstiva vakti her şeyin gölgesi titreşip kaldıktan sonra doğuya doğru uzamaya başlayınca bu uzama bir zira'ı bulunca öğle namazını kılın, ikindi namazını da güneş henüz yüksek ve parlak bir derecede iken suvaiki veya üç fersah bir yol kat'edeceği süre geçtikten sonra kılın."[57]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Sıddık Hasan Han, **52** no'lu Ebû Hureyre hadisinde geçen "ebridû!" emrinin vücub ifade ettiğine temas ederek öğle namazını sıcak mevsim ve günlerde hava serinleyinceye kadar geciktirmenin vâcib olduğunu söylmiş-

56 El-Muğnî: 1/388

57 El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/55-56

tir. Çünkü emir de asıl olan vücubdur. Bazısına göre, emir burada müstehablık içindir. Cumhur da aynı görüştedir. Emrin zahiri ise, fert ve cemaatı, sıcak ve soğuk bölgeleri kapsamına almaktadır.[58]

Emrin böylesine kapsamlı olduğunu söylemek, onun zahirinden uzaklaştırmak olur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), şiddetli sıcakta tabirini kullanmıştır ki, emir bununla ilgilidir,

İmam Tirmizî 13 nolu Cabir hadisini sahihlemiştir. Buharî ve Müslim bunu Habbab'dan ve Ebû Berze'den; İbn Mace, İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. İbn Mace'nin rivayetinde Zeyd b. Cebîre bulunuyor ki, Ebû Hatim onun zayıf olduğunu, Buharî münkeru'l-hadis sayıldığını söylemiştir. Nesâî ise onun sika (güvenilir) olmadığına dikkat çekmiştir.[59]

51 nolu Enes hadisini aynı zamanda Abdurrezzak tahrîs etmiştir. Buna yakın bir hadisi Buharî ve İbn Mâce İbn Ömer'den, Nesâî ise Ebû Musa'dan; İbn Huzeyme, Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve yine İbn Mace ve İbn Hibban, Muğîre'den rivayetle hadisin sahih olduğuna kuvvet kazandırmışlardır. Nitekim El-Hilâl, "ibrad" mes'elesini, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in son iki emri olduğunu belirtmiştir.

Bu mealde bir hadisi Hafız Bezzar, İbn-i Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir ki, râvileri arasında Amir b. Sahban bulunuyor. Bu zatın zayıf olduğunu söyleyenler varsa da Zehebî bu isim üzerinde herhangi bir tespit yapıp durmamıştır.

Zeylâî eimme-i sitte'nin ibrad-i zühürle ilgili tahrîc ettikleri hadisi, Buharî'nin A'meş hadisinden naklen El-Hudri'den: Ayrıca Eimme-i Sitte'nin Ebû Hureyre'den; Taberânî Abdurrahman b. Harise'den ve Ebû Musa ile Amir b. Anbese ve Safvan'dan; ayrıca Buharî ve Müslim Ebû Zer'den rivayet ettiklerini naklederek öğle namazının sıcak günlerde biraz geciktirilmesiyle ilgili hadisin sıhhatini belirterek başka bir açıklamada bulunmamıştır.[60]

58 Fethü'l-allâm li Şerhi Bülûği'l-merâm: 1/78'den özetlenerek.

59 Mizanü'l-İ'tidal 2/99-100 - 2995 nolu Zeyd.

60 Nasbu'r-raye: 1/228

Tahavî, "ibrad-i zühür" konusuna geniş yer ayırarak otuz beş kadar rivayet nakletmiştir. Onlardan konumuza ağırlık kazandırması bakımından birkaç tanesini nakletmeyi uygun gördük.

Cabir b. Abdillâh (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını, güneş zevale yüz tutunca gün ortasında kılardı."

Üsâme b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), öğle namazını gün ortasında sıcak bir zamanda kılardı."

Yine Cabir b. Abdillâh (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, şöyle demiştir: "Biz, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğle namazını kılardık da yerdeki çakıl taşlarını avuçlayip bir elimden diğerine aktararak soğumasını sağlar, sonra onu alnımı koyacağım yere bırakırdım da şiddetli sıcaktan (korunmaya çalışırdım)."

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: "Hiç kimseyi öğle namazını kılmakta, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den daha acele eder görmedim." Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bu hususta ne babasını, ne de Ömer'i istisna etmiştir.

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki, "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir konakta konakladığı zaman öğle namazını kılmadan hareket etmezdi."[61]

Ebû Cafer Tahavî bu rivayetleri naklettikten sonra diyor ki: Bir grup ilim adamı bu hadisleri delil göstererek öğle namazının hemen her mevsimde vakit girince hemen kılınmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Diğer bir grup ise, kış aylarında belirtilen şekilde vakit girince öğle namazının kılınmasını müstehab sayarken yaz aylarında havanın biraz serinlemesini bekleyip öylece kılmanın daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Bu ikincilerin çıkarımda bulundukları hadislerden bir kısmı:

61 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/184-186

Ebû Zer El-Gıffârî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Bizler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir konaklama yerinde bulunuyorduk. Bilâl ezan okumak isteyince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: Vazgeç yâ Bilâl! buyurdu. Biraz sonra Bilâl tekrar kalkıp ezan okumak istedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: Vazgeç yâ Bilâl! buyurdu. Sonra tekrar Bilâl ezan okumak istedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: Vazgeç ya Bilâl! buyurdu." Böylece sıcak bir havada, havanın biraz serinlemesini beklemesini istedi. Ebû Zer devamla diyor ki, bu gecikme biz tepeciklerin gölgesini iyice görmeye başladığımız zamana kadar sürdü. Sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Doğrusu sıcağın şiddeti. Cehennem sıcağının galeyânındandır. O halde sıcak iyice arttığında namazı havanın serinlemesine bırakın."[62]

Tahâvi bu meâlde altı kadar daha hadis rivâyet ettikten sonra, Muğire'nin kendi hadisinde şunu haber verdiğini söylüyor: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) önceleri sıcakta bile öğle namazını vakit girince hemen kılar ve kılınmasını emrederdi. Yukarıda naklettiğimiz rivayetlerden ise, şiddetli sıcakta öğle namazının hemen kılınması hususu neshedilmiş ve onun yerine havanın biraz serinlemesine kadar geciktirilmesi emredilmiştir.

Nitekim Enes b. Mâlik ve İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kış mevsiminde öğle namazını vakit girince hemen kıldığı, yaz aylarında bunu geciktirdiği anlaşılıyor.

Böylece, ikinci grubun çıkarım yaptığı hadislerin, birinci grubun çıkarım yaptığı hadislerin hükmünü kaldırdığı anlaşılıyor. Nitekim Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed de aynı görüştedirler.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İlk önce Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını

62 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/187-188

sıcak ve soğuk hemen her mevsimde vakit girince hemen kılardı. Sonra sıcak mevsimlerde biraz geciktirilerek havanın serinlemesi beklenmiş ve böylece ilk uygulamanın hükmü kaldırılmıştır.

2. Ebû Zer (radıyallahu anh) hadisinden, ezanın vakitten ziyâde namazın sünneti olduğu anlaşılıyor.

3. Öğle namazını vakit girince kılmak caiz olduğu gibi, sıcak günlerde biraz geciktirmek müstehabdır.

4. Yaz mevsiminde ekvatora yakın bölgelerde güneş ışınlarının dik olarak indiği bölgeler çok sıcak olur. Güneş'te helyum gazının bir devri daim halinde yanınası büyük bir enerji meydana getirmektedir. Cehennem ateşi de buna benzer bir özelliktedir. Hadisteki beyân buna işarettir.

İKİNDİ VAKTİNİN EVVELİ İLE SONUNU BELİRLEMEK

İkindi namazının vakti hakkında farklı ictihad ve ihticacları daha önce nakletmiş bulunuyoruz. Konunun önemine binâen biri keyfi, diğeri mecburî hallerde bu namazın ilk vakti ile son vakti hakkında birtakım rivayetler, tespitler ve görüşler söz konusudur. Onları nakletmek suretiyle mes'eleye açıklık getireceğiz.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو وَقَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَقْتُ يُصَلِّى الظُّهْرَ مَا لَمْ يَحْضُرِ الْعَصْرُ وَ وَقْتُ صَلاَةِ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفَرَّ الشَّمْسُ وَ وَقْتُ صَلاَةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَسْقُطْ ثَوْرُ الشَّفَقُ وَ وَقْتُ صَلاَةِ الْعِشَاءِ اِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ وَ وَقْتُ صَلاَةِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ.

Abdullah b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Öğle namazının vakti, ikindi vakti girmediği süre devam eder. İkindi namazının vakti, güneş sararmadığı süreye kadardır. Akşam namazının vakti, ufuktaki kızıllığın yayılması sakıt olmadığı (kaybolmadığı) süreye kadardır. Yatsı namazının vakti, gece yarısına kadardır. Sabah namazının vakti, güneş doğmadığı sürecedir."[63]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu işittiğini söylemiştir: "İşte o münâfıkın namazıdır, oturur da güneşi gözler, tâ ki şeytanın iki boynuzu arasında olunca (doğmak ve batmak üzere iken) kalkıp (kuş gibi) gagasını yere vurup kaldırır da dört rekât namaz kılar ve Allah'ı pek az anar."[64]

63 Ebû Dâvud/Salât: 2. Nesai/Mevakıt: 15. Ahmet; 2/210-213-223

64 Buhari ve İbn Mâce dışında El-cemaat (eimme-i erbaa) rivayet etmiştir

Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir soru soran geldi de namaz vakitlerinden sordu. Rasulullah Efendimiz hiçbir sözle ona cevap vermedi ve fecr açıldığı zaman Bilâl'e emretti, o da sabah namazı için ikamet getirdi ki, neredeyse insanlardan bir kısmı bir kısmını tanıyamıyordu, (ortalık henüz karanlık idi). Sonra güneş gök kubbesinin ortasından batıya meyledince öğle namazı için ikamet getirmesini emretti. Sonra emretti ikindi namazı için ikamet getirdi ki, güneş henüz yüksekte idi. Sonra güneş batınca da akşam namazı için ikamet getirmesini emretti. Şafak kaybolunca da yatsı namazı için ikamet getirmesini emretti. Sonra ertesi gün sabah namazını geciktirdi, o kadar ki sözcü "güneş doğdu veya doğmak üzeredir" dedi. Öğle namazını geciktirdi, öyle ki, bir gün önceki ikindi vaktine yakın bir zamanda kıldı. Sonra ikindi namazını geciktirerek kıldı, o kadar ki, namazı bitirince sözcü, güneş iyice kızarıverdi. Sonra akşam namazını ufuktaki kızıllık kaybolmasına az kalıncaya kadar geciktirdi. Diğer bir rivayette: Kızıllık kaybolmadan akşam namazını kıldı. Yatsı namazını geciktirdi, öyle ki gecenin ilk üçte biri oldu. Sonra sabah olunca soru soranı çağırdı ve şöyle buyurdu: "Vakit, şu ikisinin arasıdır."[65]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Abdullah hadisi, ikindi namazının güneş sararıncaya kadar vaktinin uzadığına delâlet ediyor. Böylece güneş batmadan önce kılındığı takdirde eda edilmiş sayılır. Cumhur da bu görüştedir. İmam Ebû Hanife ise, ikindi vaktinin sonu, güneşin sarardığı, gözün fer'ini almayıp batmaya yaklaştığı zamandır, demiştir.

Cibril hadisiyle çıkarım yapanlar ise, ikindi vaktinin sonunun dikey cisimlerin gölgesinin -fey-i zeval hariç- iki mislini buluncaya kadar devam edeceğini, ondan sonraya geciktirildiği takdirde ancak kaza edilebileceğini söylemişlerdir. Hatırlanacağı üzere, Cibril (aleyhisselam) birinci gün, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca, ikinci gün iki mislini bulunca ikindi namazını kıldırdıktan sonra "ikindi vakti bu iki vaktin ortasıdır" demiştir.

65 Ahmed, Müslim, Ebû Davud, Nesai. Buhari dışında diğerleri rivayet etmişlerdir.

Cibril (aleyhisselam)'ın bu açıklaması, ihtiyari vakti belirlemeye yöneliktir, ikindi vaktinin tamamını kapsayan bir ölçü değildir. Aynı zamanda Cibril hadisi diğer hadisleri nesheder mahiyette de değildir. Cumhur da aynı görüştedir. Güneş sarardıktan sonra kılınacak ikindi namazı -zorlayıcı bir sebep yoksa- münafık namazı sayılır. Çünkü kişi bu hususta mazur kabul edilemez.

Yine cumhurun mezhebine göre, ikindi namazının ilk vakti, her şeyin gölgesi bir mislini bulunca başlar. Cibril hadisinde de bu net biçimde belirtilmiştir. İmam Ebû Hanîfe'nin, iki mislini bulunca başlar, diye ictihadta bulunması pek rağbet görmemiştir. İlim adamlarının çoğu, bir mislini bulunca başlar görüş ve ictihadını benimsemiştir.

İmam Nevevî sıraladığımız hadislerin ışığı altında ikindi vaktinin beş vakti vardır, demiştir:

1-Fazilet vakti: İlk vakittir, yani her şeyin, gölgesi bir mislini bulduğu zamandır.

2- İhtiyar vakti: Nesne gölgesi iki mislini buluncaya kadar devam eder.

3- Cevaz vakti: Güneş sararmaya yüz tuttuğu zamandır.

4- Kerahetle birlikte cevaz vakti: Güneş sarardıktan sonra batıncaya kadar geçen zamandır.

5- Özür vakti: Yolculuk halinde olup, öğle ile ikindi namazını birleştirip bir arada kılındığı zamandır.

İkindi namazı bu beş vakitten birinde kılınınca eda sayılır. Güneş battıktan sonraya kalırsa, kazaya kalmış olur.

Hadislerin delâletinden ayrıca, akşamın iki vakti olduğu ve batı ufkunda beliren şafağın kızıllık olduğu ve öğle namazı vaktinin bitmesiyle ikindi vaktinin girdiği anlaşılıyor. Sonra da yatsı namazını gece yarısına geciktirmenin caiz olduğuna delâlet ediyor.

Akşam namazının vaktinin kızıllığın kaybolmasıyla sona ereceğine delâlet eden bir diğer hadisin meâli şöyledir: "Şafak (ufukta beliren) kızıllık-

tır. Şafak kaybolunca (ikindi) namazı vâcib olur."[66]

Beyhakî bu hadisi sahîhlemiştir.

64 Nolu Enes hadisini Ebû Davud, "İşte o münafık namazıdır" ve "şeytanın iki boynuzu arası..." lâfızlarıyla birlikte rivayet etmiştir. Şeytanın iki boynuzundan maksat nedir? İlim adamları farklı yorumlarda bulunmuşlardır: Kimine göre, bu zahiri ve hakikati üzeredir. Böylece güneş doğarken ve batarken şeytanın boynuzları arasına eşit olarak doğar ve batar, denilmiştir. Çünkü kâfirlerden Güneş'e tapanlar, ona doğarken ve bir de batarken secde ederler. Kimine göre ise, bu mecâzî bir tabirdir. Şeytan bir anda doğu ve batıda bulunabilir. Güneş doğarken ve batarken mü'minleri namazdan alıkoymak için durmadan sinyal verir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sözü edilen tabiri kullanmıştır.

İkindi namazını güneş sararıncaya kadar geciktirmenin de mekruh olduğu bu hadisten anlaşılıyor.

65 nolu Ebû Musa hadisi sahihtir. Aynı zamanda akşam namazı için iki vakit bulunduğunu ispatlar ve ikindi namazının güneş sararıncaya kadar geciktirilmesinin caiz olduğuna delâlet eder. Bu hadis, Cibril hadisinden sonra söylenmiştir. Beyhâki ve Darekutni'ye göre, Cibril hadisi Mekke'de, bu hadis ise Medine'de söylenmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İkindi namazı, dikey cisimlerin gölgesi bir mislini bulunca kılınır. Bu onun daha faziletli olduğu vakitdir. Ancak İmam Ebû Hanîfe'nin görüşü buna muhaliftir, ona göre iki mislini bulunca başlar ve daha faziletli olan vakit de odur.

2. İkindi vakti güneş iyice sararıp batmasına az kala bir zamana kadar devam eder.

66 İbn Asâkir fi-Garaibi Mâlik - Darekutnî, Beyhaki İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan merfuân rivayet etmişlerdir.

3. Güneş iyice sararınca ikindi namazını kılmak kerahetle caizdir.

4. Akşam namazının vakti, çoğu ilim adamlarına göre, batı ufkunda beliren kızıllığın kaybolmasına kadar devam eder. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kızıllıktan sonra beliren beyazlığın kaybolmasına kadar devam eder.

5. Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti sona erince başlar ve fecr doğuncaya kadar devam eder. Efdal vakti, ilk vaktidir. Gecenin üçte biri geçinceye kadar geciktirmek de uygundur. Gece yarısına geciktirmekte bir sakınca yoktur.

6. İkindi namazının vakti, güneş sararıncaya kadar sürer. Ondan sonra kerahet vakti başlar, o günün ikindi namazını kılmamış olan kerahetle kılmış olur.

7. Sabah namazının vakti, güneş doğuncaya kadar sürer.

8. İkindi namazını zaruret olmadığı halde güneş sararıp gözün fer'ini almayacak duruma gelinceye kadar geciktirmek mekruhtur. Buna "münâfik namazı" denir. Sabah namazını da yine zaruri bir hal yokken güneş doğmasına az kala bir zamana geciktirmek mekruhtur.

9. Öğle namazı, güneş batıya meyledince (zeval vaktini aşmaya başlayınca) kılınır.

10. Akşam namazı, güneş ufukta batınca kılınır.

11. Yatsı namazı, ufukta beliren kızıllık kaybolunca kılınır.

12. Sabah namazı, güneşin doğmasına az bir süre kalıncaya kadar kılınır.

13. Her namaz için iki vakitte kılınması gösterildikten sonra, her namazı o iki vaktin ortasında kılmak daha faziletlidir.

14. İhtiyari hallerde ikindi namazını, her şeyin gölgesi bir misliyle iki misli ortasındaki zamanda kılmak daha faziletlidir. Izdırarî hallerde ise güneş sararmaya yüz tutmaya başlayınca kılınabilir.

İKİNDİ NAMAZINI VAKİT GİRİNCE HEMEN KILMAK

Özellikle kapalı havada ikindi namazını vakit girince geciktirmeden kılmak müstehabdır. Bu hususta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının acele etme hususunda tavsiyeleri vardır.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ حَيَّةٌ فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي فَيَأْتِيهِمْ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) güneş henüz yüksekte ve iyice ortalığı yaktığı sırada ikindi namazını kılar ve (Medine çevresindeki) köylere gidecek olan gidip döndüğünde güneş hâlâ yüksekte bulunurdu."[67]

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize ikindi namazını kıldırdıktan hemen sonra Benî Seleme kabilesinden bir adam geldi ve: 'Ya Rasûlâllah! dedi. Kendimize ait bir deveyi kesmek istiyoruz ve sizin de orada hazır bulunmanızı arzu ediyoruz...' Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) 'Evet' dedi ve hemen yürüdü, biz de onunla beraber yürüdük, devenin henüz kesilmediğini gördük. Kesildi, eti parçalandıktan sonra pişirildi ki, güneş henüz batmadan önce ondan yedik."[68]

Râfi' b. Hudayc (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Biz Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra deve keser, onu on kısma ayırır ve sonra da güneş henüz batmadan etini pişirip yerdik."[69]

67 Buhari/Mevakıt: 11-13, Ezan: 104. Müslim/Mesacid: 235. Nesai/Mevakıt: 2. Darimî/Salât: 98. Ahmet: 4/425. Ebû Davud/Salât: 2

68 Müslim/Mesacid: 107

69 Buhari/Şirket: 1. Müslim/Mesacid: 198-199. Ahmed; 4/141

Büreyde El-Eslemî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Biz, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir savaşta bulunuyorduk. Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize: Hava kapalı bulunduğu günde namazı erken kılın! Çünkü gerçekten kim ikindi namazını kaçırırsa ameli boşa çıkar.[70]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hanefi imamları, bu hususta Râfi' b. Hudayc ile Ebû Halabe rivayetiyle çıkarım yaparak, ikindi namazını, her şeyin gölgesi iki mislini hatta güneşin rengi sararmaya yüz tutmadan öncesine kadar geciktirmeyi müstehab saymışlardır.[71] Nitekim Fetâvâyı Hindiyye'de şöyle denilmiştir: "İkindi namazını hemen her zaman (yaz, kış, açık kapalı her mevsimde) güneşin hacmindeki göz alıcı parlaklık değişmedikçe geciktirmek müstehabdır. Parlaklıktan maksat, bakıldığı zaman gözün ferini almasıdır.[72]

Şâfiîler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre, fey-i zeval hâriç her şeyin gölgesi iki mislini buluncaya kadar ikindi namazını geciktirmek onun ihtiyârî vaktidir. Şâfiîler bu mes'elede Cibril hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[73]

Hanbelîler'e göre: İkindi namazını vakit girince hemen kılmak müstehabdır. Nitekim bu husus Ömer, İbn Mes'ûd, Aişe, Enes, İbn Mübarek, Medine halkı, Evzâî, Şâfiî ve İshak b. Rahûye'den rivâyet edilmiştir.

İbn Kalabe ve İbn Şübrüme'ye göre, geciktirilmesi daha faziletlidir.

Hanbelîler bu konuda Râfi' b. Hudayc ve Enes b. Mâlik hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır. Ayrıca şu rivayeti de delil olarak göstermişlerdir: Ebû Ümame (radıyallahu anh) diyor ki: Ömer b. Abdülâziz ile birlikte öğle namazını kılıp dışarı çıktık, Enes b. Mâlik'in yanına girdiğimizde ikindi namazını kılar bir halde bulduk. Onun üzerine kendisine: "Ey Ebû Ammâre! Bu kıldı-

70 Buhari/Mevakıt: 15-34. Nesai/Salât: 15. İbn Mace/Salât 9. Ahmed; 3/237 - 5/349-360-361

71 El-îhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar: 1/40'dan özetlenerek.

72 Fetâvâyı Hindiyye: 1/52

73 Şerhu'l- Vehhab li-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/30

ğın ne namazıdır?" diye sorduk. Bize şu cevabı verdi: "İkindi namazıdır, aynı zamanda bizim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile bu namazı kıldığımız bir vakittir."[74]

Mâlikiler'e göre: İbn Kasım diyor ki: İmam Mâlik, ikindi vakti için iki misli gölge diye bir sınır koymazdı, sadece şöyle dediğini biliyorum: "Güneş henüz parlak ve gözalıcı iken namazı kılın!"

Mâlikîler bu meselede Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'ın kendi valilerine yazdığı şu mektupla çıkarım yapmışlardır; "Şüphesiz ki, benim yanımda sizin en önemli işiniz, namazdır. Kim ona devam edip muhafaza ederse, dinini korumuş olur. Kim de namazı zayi' ederse, artık o (namazla birlikte) diğerlerini daha çok zayi' etmiş olur..."[75]

Zeylâî, beş vakit namazı, özellikle ikindi namazını vakit girince hemen kılmanın daha faziletli olması hususu üzerinde durarak şu hadisleri naklet-miştir: Abdullah b. Mes'ûd (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den, "hangi namaz daha üstündür, daha faziletlidir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "İlk vaktinde kılınan namaz."[76]

Aynı hadisi İbn Huzeyme de kendi Sahîh'inde rivâyet etmiş ve Ebû Nuaym kendi Müstahrec'inde ona yer vermiştir. Hâkim de Müstedrek'ine alıp "hadisün sahîhün" demiştir. Buharî ve Müslim bunu tahrîc etmemiştir.

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namazın ilk vakti Allah'ın rızasıdır; son vakti ise Allah'ın affıdır."[77] Yani namazı ilk vaktinde kılan Allah (cellecelaluhu)'nun hoşnutluğuna erer, son vaktine bırakıp kılan, farz namazı vakit içinde eda ettiği için ilahi affa mazhar olur. Ortasına gelince o her yönüyle rahmettir.

---

74 El-Muğnî: 1/391-392 - Buhari - Müslim - Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan

75 El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/56

76 İbn Hibban: 8/4

77 Tirmizî: Yakub b. Velid el Medenî'den, o da Abdullah b. Amr'dan

Aynı hadisi Hâkim kendi Müstedrek'inde şu lâfızla rivâyet etmiştir: "Amellerin hayırlısı, ilk vaktinde kılınan namazdır." Ancak Hâkim, hadis zincirinde yer alan Yakup b. Velîd üzerinde durmuş, onun şüpheyle karşılandığına işarette bulunmuştur. Nitekim İbn Hibban, bu zatın hadis uydurduğunu söylerken Ahmed b. Hanbel onun bu vadide büyük yalancılardan biri olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim ile Yahya b. Mâîn de onun yalancı olduğunu tespit etmişlerdir.[78]

Bu konuda Darekutni'nin İbrahim b. Zekeriyyâ'dan yaptığı rivâyette ise hadis şu fazlalıkla nakledilmiştir: "Vaktin evveli Allah'ın rızasıdır, ortası Allah'ın rahmeti, sonu ise Allah'ın gufranıdır."

İbn Cevzî bu rivâyet üzerinde durarak râvî İbrahim b. Zekeriya'nın münkerü'l-hadis olduğunu belirterek Ebû Hâtim'in onun için "meçhul" dediğini ve onun rivâyetinin münker olduğuna dikkat çektiğini söylemiştir. İbn Adiy onun zayıf ravîlerden biri olduğunu kaydetmiş, Ahmed b. Hanbel ise, hadisinin sabit olmadığını belirtmiştir. Zehebi de bu zat üzerinde durmuş, hadis otoritelerinin onun hakkındaki tespitleri naklederek genellikle zayıf sayıldığını belirtmeye çalışmıştır.[79]

Yine aynı konuda biraz daha kısa olarak İbn Adiy El-Kâmil de' Abdullah Meclâ, Osman b. Affan (radıyallahu anh)'den şunu rivâyet etmiştir: "Vaktin evveli Alah'ın rızası, sonu ise Allah'ın affıdır..." Hadisin Enes b Mâlik'ten rivâyet edildiği bilinmektedir. Ancak ravilerinin çoğu meçhuldür. Çünkü Abdullah Mevlâ Osman ile Abdülaziz tanınmayan kişilerdir. Nitekim Nevevi El-Hulâsa adlı kitapta bu hadisler hakkında şöyle tespitte bulunup görüşünü açıklamıştır: "Vaktin evveliyle ilgili hadislerin hemen hepsi zayıftır."[80]

Konuyla ilgili diğer bir hadisi Darekutni, İbrahim b. Fazıl'dan, o da El-Makberî'den o da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyetle şöyle demiştir: "Sizden biri namazı vakti içinde kılar, oysa onu vaktin evvelinde terkeder ki,

78 Mizanü'l-İ'tidal 4/455- 9829 nolu Yakup.

79 Mizanü'l-İ'tidal: 1/31 - 90 nolu İbrahim.

80 Nasbur'raye li-Ehadisi'l-Hidâye: 1/242-243

o kendisine ehlinden ve malından daha hayırlıdır."

Zehebi, hadisin ravîlerinden İbrahim b. Fazıl üzerinde durup hadis otoritesi sayılan İbn Main'in onun hakkındaki şu sözünü nakletmiştir: "Zayıftır, hadisi yazılmaz..." Marre ise, "o kayda değer bir ravî değildir" derken, Nesâî onun metruk olduğunu belirtmiştir.[81]

Zeylâî, namazı vaktin evvelinde kılmanın faziletiyle ilgili rivayetleri sıraladıktan, sonra Buharî ve Müslim'in ittifakıyla rivayet ettikleri şu iki sahih hadisi naklederek, diğer hadislerden çoğunun zayıflığına rağmen manâ itibariyle sahih olduklarını belirtiyor:

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldıktan hemen sonra, bizden biri dönüp konağına (Medine çevresindeki köye) giderdi de güneş henüz parlaklığıyla dururdu."[82]

Bir de yukarıda naklettiğimiz Râfi' b. Hudayc hadisidir ki, ikindi namazının vaktin evvelinde kılınmasının daha faziletli oluşunu yansıtan en sahih hadislerden biridir.

Ebû Cafer Tahavî de, ikindi namazının vaktin evvelinde kılınmasının fazileti üzerinde durarak yirminin üstünde rivayete yer vermiştir. Biz onlardan birkaç tanesini nakletmekle yetinmek istiyoruz:

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Biz ikindi namazını kıldıktan sonra (cemaatten bir) kimse Benî Amir b. Avf kabilesine gider ve onları ikindi namazını kılarken bulurdu."

Bu, Medine'de ikindi namazının ilk vaktinde kılındığına delildir.

Yine Enes b. Malik (radıyallahu anh)'den diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldırdıktan sonra, (bizden) biri Kuba'ya giderdi de onları ikindi namazını kılarken bulurdu. Bir diğer rivayette,

81 Mîzanü'l-İ'tidal; 1/52 - 165 nolu İbrahim.

82 Buharî - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

güneş henüz yüksekte bulunurdu..."

Ebû Ervâ diyor ki: "Ben, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra Zülhûleyfe'ye gittim ve tekrar onlara (Medine'dekilere) döndüm, güneş henüz batmamıştı."

Bu da ikindi namazının, dikey eşyanın gölgesinin bir mislini bulunca kılındığının başlıca delillerinden biridir.

Yukarıda nakledilen rivâyetlerin aksine, ikindi namazını geciktirmenin müstehab olduğuna delâlet eden birçok rivâyetler mevcuttur. Tahâvî bunlardan önemli bir kısmını naklederek iki rivâyet arasını te'life çalışırken, ikindi namazının geciktirilmesi hakkındaki rivâyetlerin ağırlık kazandığını dolaylı şekilde anlatmak isteyerek şöyle demiştir: "Bu rivayetlerden sabit oldu ki, ikindi vaktinde namaz kılınması uygun olan zaman, geciktirilmesini kabul edenlerin belirttiği zamandır." Bu, her şeyin gölgesi iki mislini bulduğu vakittir ki, İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür. Tahâvi, Hanefî mezhebine bağlı bulunduğu için, bu görüşü tercih etmiştir.[83]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Fethû'l-allâm sahibi, ikindi namazını ilk vaktinde kılmakla ilgili hadisleri rivayet ettikten sonra, her şeyin gölgesinin bir mislini bulunca ikindinin ilk vakti olduğuna işaretle bu görüşte olanların ictihadının ağırlık kazandığını dolaylı şekilde ifade ediyor.[84]

Konunun baş kısmında ise naklettiğimiz dört hadisten üçünün sıhhatinde ittifak vardır. O bakımdan ikindi namazını ilk vaktinde kılmanın daha faziletli olduğu ortaya çıkıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İkindi namazını ilk vaktinde kılmak daha faziletlidir.

83 Meâni'l-Asâr: 1/189-194.

84 Fethül-allâm: 1/77'den özetlenerek.

2. İkindi namazının ilk vakti, fey'-i zeval hariç dikey cismin gölgesi bir mislini bulunca başlar.

3. Özellikle hava kapalı olduğu günlerde ikindi namazını ilk vaktinde kılmak müstehabdır.

4. İkindi namazını vaktinde kılmayıp, bir özürü olmadığı halde kaçıran kimsenin o günkü ameli boşa çıkar.

5. İkindi namazından sonra hayvan kesip pişirmekte bir beis yoktur.

SALÂT-İ VÜSTA (ORTA NAMAZ)

İkindi namazı "Salât-i vüsta" mıdır? Bilindiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de özellikle "Salât-i vüsta" üzerinde durulmuştur. Bakara sûresi 238. âyette şöyle buyuruluyor:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَوةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لله قَانِتِينَ

"Namazlara, özellikle orta namaza devam edin, onu gerektiği gibi koruyun ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile elbağlayıp durun."

Hadislerde de o nisbette bu namazın fazileti üzerinde durulmuş ve ümmetin dikkati, namazı, özellikle orta namazı muhafazaya çekilmiştir.

Bunun birtakım sebep ve hikmetleri vardır.

İkindi vakti duâların en çok kabul olunduğu bir zaman dilimidir.

Şehir ve kasabalarda alım-satımın en çok hareketlendiği bir dönemdir. Kendini dünyalığa kaptıran her mü'minin o saatte işini bırakıp Hakk'a yönelmesi kadar eğitici, yönlendirici, ahlâk ve fazilet verici bir şey yoktur.

Köylerde tarla ve bahçede havanın serinlemesinden yararlanılarak daha verimli bir çalışmaya girişilir, yorgunluk başlar. Böyle bir sırada abdest alıp ikindi namazını kılmak kadar ruh ve bedeni dinlendiren başka bir şey düşünülemez.

Rahmet meleklerinin sabahleyin ve bir de ikindi vakti en çok rahmet saçtığı vakitlerdir. Bundan yararlanmak için, bu namazları vaktinde gönül huzuru içinde kılmak gerekir.

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَالَ يَوْمَ الْاَحْزَابِ:

«مَلأَ اللهُ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ نَارًا كَمَا شَغَلُونَا عَنِ الصَّلاَةِ الوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ»

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ahzâb savaşında şöyle dediği tespit edilmiştir: "Onlar bizi güneş batıncaya kadar salât-i vüsta'dan meşgul edip alıkoydukları gibi, Allah onların kabirlerini ve evlerini ateş doldursun."[85]

Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed'in tespitinde hadisin son cümlesi şu lâfızla rivâyet edilmiştir: "Bizi salât-i vüsta -ikindi namazından - meşgul edip alıkoydular..."

Yine Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) diyor ki: "Biz, salât-i vüsta'yı sabah namazı olarak biliyorduk. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "O, ikindi namazıdır" buyurdu."[86]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i Hendek savaşında müşrikler o kadar meşgul ettiler ki, güneş kızarmaya veya sararmaya yüztuttuğu halde, O hâlâ ikindi namazını kılamamıştı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle beddûâda bulundu: "Bizi salât-i vüsta ikindi namazı'ndan alıkoyup meşgul ettiler; Allah onların içlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. Allah onların içlerini ve kabirlerini vahşetle doldursun."[87]

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh) diyor ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Salât-i vüsta ikindi namazıdır" buyurdu.[88]

Semure b. Cündüb (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, Rasulullah

85 Buharî/Tefsir: 2,42. Cihâd: 98. Mağazî: 29. Müslim/Mesacid: 202, 206. Ebû Davud/Salât: 5. Tirmizi/Tefsir: 2-31. Nesai/Salât: 14. İbni Mâce/Salât: 6. Darimî/Salât: 28. Ahmed: 1/82, 113, 122, 120, 135, 137, 144, 146, 154, 292, 404, 456.

86 Müsned-i Ahmed: Abdullah b. Ahmed'in tespit ve rivayetiyle.

87 Müslim/Mesacid: 202, 206. İbn Mâce/Salât: 6. Ahmed: 1/82, 113, 122, 126, 135, 137.

88 Tirmizi/Salât: 112. Darimî/Salât: 28

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Salât-i vüsta (orta namaz), ikindi namazıdır."[89]

Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Namazlara, özellikle Salât-i vüsta (orta namaza) devam ediniz!" Böylece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize onun ikindi namazı olduğunu ismen bildirdi.[90]

Berâ' b. Azib (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, demiştir ki: "**Namazlara, özellikle ikindi namazına devam edin...**" meâlindeki âyet indi, biz de onu Allah'ın dilediği kadar okuduk. Sonra o âyeti neshetti ve "**Namazlara özellikle orta namaza devam edin, onu gerektiği gibi koruyun...**" meâlindeki âyet indi. O zaman bir adam şöyle dedi: O takdirde, Salât-i vüsta ikindi namazıdır.[91]

Ebû Yunus Mevlâ, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Hz. Aişe kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve şöyle tenbihte bulundu: Namazlara, özellikle orta namaza devam edin, meâlindeki âyete geldiğinde bana haber ver! Ben de o âyete gelince ona haber verdim. Bana o âyeti şöyle yazdırdı: "**Namazlara, özellikle orta namaza ve ikindi namazına devam edin...**"

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) devamla şöyle dedi: "Ben bunu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim."[92]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

85 nolu Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisi sahihtir. Muhalefet eden olmamıştır.

86 nolu yine Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisini İbn Mehdi şu tarikle rivâyet etmiştir: Ubeyde'ye dedim ki, Hz. Ali'den salât-ı vüsta'yı sor. O da sordu-

89 Tirmizi/Salât: 19. Ahmed: 5/12, 13, 23

90 Ahmed: 5/8. Darimî/Salât: 5

91 Müslim - Ahmed b. Hanbel; Bera' b. Azıb (radıyallahu anh)'dan

92 Buhari dışında El-Cemaa (beş muhaddis) rivayet etmiştir.

ğunda Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bizler salât-i vüsta'yı sabah namazı olarak görüyorduk. Ama Hendek günü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediğini işittim: "Bizi salât-i vüsta, ikindi namazından alıkoyup meşgul ettiler!"

Bu rivâyet de, salât-i vüsta'nın ikindi namazı olduğuna açık ve net biçimde delâlet ediyor.

Bununla beraber bu rivâyetlerin aksine bazı rivâyetler daha tespit edilmiştir.

Zeyd b. Sâbit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını gün ortasında sıcağın iyice arttığı bir zamanda kılardı. Hiçbir namaz bundan daha çok ashaba ağır gelmezdi. Bunun üzerine 'Namazlara, özellikle orta namaza devam edin...' mealindeki âyet indi ve Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki, öğle namazından önce iki namaz, sonra da iki namaz vardır." Böylece salât-i vüsta, öğle namazı oluyor.[93]

Üsâme b. Zeyd (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette salât-i vüsta hakkında şöyle demiştir: "O, öğle namazdır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını gün ortasında iyice sıcakta kılardı da arkasında ancak bir veya iki saf cemaat bulunurdu. İnsanların çoğu sıcaktan gölgeliğe çekilmiş ve ticaretiyle meşgul bulunurlardı. Bunun üzerine Allah, Bakara sûresi 238. âyeti indirdi."[94]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Salât-i vüsta -orta namaz- ikindi namazıdır.

Ashab-ı kirâm'dan Hz. Ali, Ebû Eyyub, Abdullah b. Amir b. As, Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme; tabiînden Ubeyde es-Selmanî, Hasan El-Basrî, İbrahim Nehaî, Kelbî, Katâde, Dehhak, Mukatil, Ebû Hanife, Ah-

93 Buhari/Mevakıt: 11,21. Müslim/Salât: 233. Ebû Dâvud/Salât: 3-5. Nesâî/Mevakıt 18. İbn Mace/Salât: 4. Ahmed: 3/369. 4/250

94 Ahmed: 5/206

med, Davud b. Münzir bu görüştedirler.

Salât-i vüsta, öğle namazıdır.

El-Vahidi bunu Zeyd b. Sabit'ten, Ebû Saîd El-Hudri'den, Usâme b. Zeyd'den, Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. İbn Müzir de Abdullah b. Şeddad'dan, El-Mehdi Bahır'da Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir.

Salât-i vusta sabah namazıdır.

Bu, İmam Şafiî'nin görüş ve ictihadıdır. Nevevî aynı hususu Ömer b. Hattab'dan, Muaz b. Cebel, İbn Abbas, İbn Ömer, Câbir, Atâ', İkrime, Mucahid, Rebî' b. Enes, İmam Mâlik b. Enes ve Şafiî'nin hemen bütün arkadaşlarından rivayet etmiştir. Maverdî ise, Şafiî'nin mezhebi onun ikindi namazı olduğu hakkındadır. Çünkü bu konuda sahih hadisler mevcuttur, demiştir.

İmam Şafiî'nin, "sabah namazıdır" demesine gelince, ikindi namazı olduğu hakkındaki sahih hadisler ona o zaman ulaşmamış bulunuyordu. Oysa o hadislerden haberli olsaydı, mutlaka, salât-ı vüsta, ikindi namazıdır, derdi. Çünkü onun mezhebi, daha çok hadislere dayanmaktadır.

Salât-i vüsta akşam namazıdır.

Kubeyse b. Züayb bu görüştedir.[95]

Salât-i vüsta yatsı namazıdır.

İbn Seyyidünnas bunu bazı ilim adamlarına nisbet etmiştir. El-Mehdi ise El-Bahır adlı kitapta, İmamiyye mezhebinin görüşünün de bu doğrultuda olduğunu belirtmiştir.

Cuma günündeki cuma namazıdır. Diğer günlerde ise öğle namazıdır. Bunu Kadı İyaz, bazı ilim adamlarından nakletmiştir.

Bu da beş vakit namaz içinde kapalı kalıp bilinmeyen hususlardan biridir, yani hangi vakit namazı olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Bunu, İbn Seyyidünnas, Zeyd b. Sâbit'ten, Rebî' b. Haysem' Saîd b. Müseyyeb Nâfî', Şü-

95 Neylü'l-Evtar: 1/363

rayh ve benzeri ilim adamlarından nakletmiştir.

Beş vakit namazın hepsidir. Bunu Kadı ile Nevevî nakletmişlerdir. Aynı zamanda İbn Seyyindünnâs bazı ilim adamlarından rivayet etmiştir.

Yatsı ve sabah namazlarıdır. Bunu İbn Muksim kendi tefsirinde nakledip Ebû Derda (radıyallahu anh)'a nisbet etmiştir.

Sabah ve ikindi namazlarıdır. Bu, Ebûbekir El-Ebherî'nin görüşüdür.

Cemaatle namaz kılmaktır. Bu, İmam Ebû Hasân El-Mâverdî'den nakledilmiştir.

Korku namazdır. Bu, Dimyatî'nin görüşüdür ki, şöyle demiştir: "İlim ehlinden güvenilir kişiler bu yorumu bize bildirdi..."

Vitr namazıdır. Bu, Ebû Hasan Ali b. Muhammed es-Sahavî'nin görüşüdür.

Kurban bayramı namazıdır. İbn Seyyidinnas Tirmizî şerhinde nakletmiştir.

Ramazan bayramı namazıdır. Bunu Dimyatî nakletmiştir.

Sadece Cuma namazıdır. Bunu İmam Nevevî zikretmiştir.

Kuşluk namazıdır. Bunu Dimyati bazı şeyhlerden nakletmiştir.

Birincilerin delili, konunun başında Enes (radıyallahu anh) ile Büreyde hadisidir. Sahih olan da budur. İlim adamlarının çoğunun ittifakı vardır. Öğle ve diğer vakitler olduğu hakkındaki rivayetler, sözü edilen sahih ve muttefekun aleyh hadis karşısında çıkarım yapılmaya pek salih görülmez.

İkinciler ise, öğle namazının tam ortada bulunduğunu, aynı zamanda Müsned-i Ahmed'de "salât-i vüsta" ile ilgili âyetin iniş sebebini dikkate almışlardır ki hem o hadis, hem iniş sebebi üzerinde ittifak yoktur.

Üçüncüler ise, sabah namazının uykunun iyice tatlı olduğu zamana rastladığını ve mutlaka kaçırılmaması hakkında sahih rivayetlerin bulun-

duğunu delil göstermişlerse de, bu da sözü edilen sahih hadisler karşısında delilsayılmaz.[96]

Diğerlerinin de seçtikleri delillerin çoğu yetersizdir. Böylece orta namazın ikindi namazı olduğu hem ağırlık, hem sıhhat kazanmıştır.

87 nolu İbn Mes'ûd hadisi sahihtir ki, Müslim tahric etmiştir.

88 nolu Semure hadisini Tirmizi hasenlemiştir. Aynı zamanda tefsir bölümünde sahih olduğunu kaydetmiştir. Ancak Hasan'ın Semüre'den işittiği ihtilâf konusudur:

Şu'be'ye göre, ondan işitmemiştir.

Buharî ve Ali b. Medenîye göre, Hasan'ın ondan işittiği sahihtir. O bakımdan hadisin hasen ve sahih olduğu ağırlık kazanmış oluyor.

89 nolu Ahmed b. Hanbel rivayetine gelince, Hafız İbn Seyyikiünnas Tirmizi şerhinde ondan söz etmişse de üzerinde pek konuşmamıştır. Ancak Sahihayn'daki sahih rivayetler ona şehadet etmektedir.

90 nolu Berâ' hadisini Müslim, Şakıyk b. Akabe tarîkiyle tahric etmiştir. Ancak Müslim'de Şakıyk'den bundan başka hiçbir rivâyet nakletmemiştir.

91 nolu Amir b. Nâfi' hadisi, "salât-i vüsta'nın ikindi namazı olduğuna dair âyet bulunduğuna delâlet ediyor. Zira Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın yazdırdığı ilk hatıra gelen ancak Kur'ân âyetlerinden bir parça olabilir. Oysa Kur'ân âyetleri tevatür yoluyla sabit olmuştur. Amir b. Nafi' ise "haber-i vahid" sınırında kalmıştır. O halde Hz. Aişe'nin "ve salâtü'l-asri" sözü âyet olamaz. Sadece salât-i vüsta'nın ikindi namazı olduğuna delâlet eden bir rivayet derecesinde kalır.

92 ve **93** nolu Zeyd ve Üsâme hadislerine gelince: Birincisi hakkında Ebû Dâvud ve Münzir'i susup konuşmamışlar. Buhari Tarih'de tahric etmiş,

96 Neylü'l-Evtar: 1/363-366

Nesâi ise güvenilir sayılan ricâle isnad ederek rivayet etmiştir. Buna benzer bir rivayeti Muvatta'da görmekteyiz. Tirmizî de Zeyd'den rivâyet etmiştir.

İkincisini ise, Nesâî, İbn Menî', İbn Cerîr rivâyet etmiş, Ez-Ziya ise Muhtarat'te nakletmiştir. Ricâli ise, Nesâi'nin Sünen'inde geçtiği üzere güvenilir kişilerdir.

Hadislerin sahîh olduğu kabul edilse bile, ikindi namazı olduğuna dair rivâyetler derecesinde iddia edilemez. Nitekim ilim adamlarının çoğunun da görüş ve tespiti bu doğrultuda görülmüştür.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Salât-i vüsta, ikindi namazıdır. Biz buna "orta namaz" diyoruz.
2. Orta namazın ayrı bir fazileti ve başka bir hususiyeti vardır.
3. İkindi namazını -müşriklerin saldırısından dolayı- kaçıran Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in çok üzüldüğü ve bu yüzden müşriklere bedduada bulunması, namazın ve özellikle ikindi namazının önemini yansıtmaktadır.

AKŞAM NAMAZININ VAKTİ

Namaz vakitleri hakkında icmali bilgi verdikten sonra önemine binâen tafsili bigi vermeyi uygun gördük. Akşam namazı özellikle 45. dereceden itibaren bazı ülkelerde yılın bazı mevsimlerinde çok kısa bir zaman parçasıyla bağlı kalır, hattâ yatsı namazını kılmaya vakit bile kalmaz. Normal yerlerde de bir saatle, rivâyetlerin ihtilâfına göre bir buçuk, iki saat kadar bir süreyle sınırlanır.

Anlaşıldığı gibi, mesele hayli karmaşıktır. İlgili hadisleri ve ilim adamlarının görüş, ictihad ve çıkarımlarını naklettikten sonra tam açıklığa kavuşabilir.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

Seleme b. Ekva (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Doğrusu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), akşam namazını güneş batıp hicap ile örtününce kılardı."[97]

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَتَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ أَوْ عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَمْ يُؤَخِّرُوا الْمَغْرِبَ حَتَّى تَشْتَبِكَ النُّجُومُ

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ümmetim akşam namazını yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar geciktirmediği sürece hep hayır ve fıtrat üzere olacak."[98]

---

97 Müslim/Mesacid: 216. Ebû Davud/Salât: 3. Tirmizî/Mevakıt; 8. İbn Mâce/İkame: 44-111. Darimî/Salât: 16

98 Ebû Davud - Ahmed: 4/147-349. 5/417, 422

Mervan b. Hakem'den yapılan rivâyette, demiştir ki: Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh) bana şöyle dedi: Sana ne oluyor da akşam namazında kısar-ı mufassal'ı okuyorsun? Oysa Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den 'tuveli't-tuleynî okuduğunu işittim."[99]

"Kısar-ı mufassal" Muhammed sûresinden Kur'ân'ın sonuna kadar devam eden sûrelerdir, **"tuvel-i tulayn"** ise A'raf ve En'am sûreleridir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hemen her mevsimde ve her bölgede akşam namazını vakit girince kılmak müstehabdır.[100]

Şâfiîler'e göre: Akşam namazının beş vakti vardır. Fazilet, ihtiyar, cevaz, özür ve zaruret. Birinci ve ikinci vakit, vaktin evvelidir, güneş iyice battıktan sonra akşam namazını kılmak daha faziletlidir. Üçüncüsü, ufukta beliren kızıllık henüz kaybolmadan akşamın sonuna doğru olan vakittir. Namazı vaktin evvelinde kılamayıp belirtilen süreye geciktirerek kılanın namazı caizdir. Dördüncüsü, akşam ile yatsı namazının yatsı vaktinde cem'edilip birlikte kılınan vaktidir ki, Şâfiiler'e göre, seferde bu kabil cem'-i te'hîr ve cem'-i takdim yapmak caizdir. Hanefîler'e göre, sadece hac mevsiminde Arafat'tan Müzdelife'ye gidilirken akşam namazı yatsı vaktine geciktirilerek ikisi yatsı vaktinde kılınır. Beşincisi zaruret vaktidir ki, vaktin en sonuna geciktirilip sadece farz edâ edilecek kadar kalan vakittir.[101]

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki: Akşam namazını vaktin evvelinde kılmak fazileti camî'dir.

Mâlikiler'e göre: İmam Mâlik bu konuda şöyle demiştir: "Akşam namazının vakti, yolculuk halinde olmayıp evinde, memleketinde mukim iken olanlar için güneşin batmasıyla başlar, vaktin evvelinde kılmaları müstehabdır. Yolculuk halinde bulunanlara gelince, onlar bir mil kadar mesafe

99 Buhari - Ahmed - Nesai/İftitâh: 67

100 Fetâvâyı Hindiyye: 1/53. Fazilet-i evkat

101 Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/30

katettikten sonra konaklayıp kılarlar, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e Melek Cibril (aleyhisselam) iki günde namaz kıldırırken akşam namazını her iki günde de aynı vakitte, güneş battıktan hemen sonra kıldırmıştır. İbn Ömer (radıyallahu anh)'da yolculukta akşam namazını biraz geciktirirdi.[102] Cibril (aleyhisselam)'ın biri güneş battıktan hemen sonra, biri de kızıllık sakıt olmaya yakın vakitte kıldırdığı da rivayet edilmiştir.[103]

Nitekim Rafi' b. Hudayc (radıyallahu anh) diyor ki: "Akşam namazını Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber kıldıktan sonra bizden birimiz Mescidden ayrılıp çıktığında atacağı okun yerini görebiliyordu."[104]

Bu hadis, akşam namazının vakit girince hemen kılınmasına, namaz kılınınca aydınlığın henüz devam ettiğine delâlet etmektedir.[105]

Hanbelîler'e göre: Özür durumu dışında, akşam namazını vaktin evveline alıp, kılmak müstehabdır, bu hususta ayrı bir görüş ortaya koyan olmamıştır. Nitekim Ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelen ilim adamlarının da görüş ve tavsiyeleri bu doğrultuda cereyan etmiştir.[106]

Hanbelîler de bu mesele hakkında Cabir (radıyallahu anh), Râfi' b. Hudeyc hadîslerinden çıkarım yapmışlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Mâlikiler daha çok İbn Ebî Davud'un da rivayet ettiği Ebû Saîd El-Hudrî (radıyallahu anh) ile Rafi' (radıyallahu anh) hadisleriyle çıkarım yoluna gitmişlerdir. Ebû Cafer Tahavî de bu rivayeti almış ve delil olarak göstermiştir.[107]

97 nolu Seleme hadisinin bir benzerini Ahmed b. Hanbel, Câbir'den, Taberânî, Zeyd b. Halid'den, Ahmed ve Ebû Dâvud, Enes'den; Tirmizî

102 El-Müdevvenetü'l-kübrâ 1 1/56

103 Fıkhü's-Sünne: 1/101.

104 Buhari-Müslim: Râfi' b. Hudayc (radıyallahu anh)'dan

105 Fethülallam li-Şerhi Bülûği l-meram: 1/78

106 El-Mugnî: 1/392

107 Şerhu Meâni'l-Asar: 1/147

Ümmü Habîbe'den; İbn Mace, Abbas b. Abdülmuttalib'den rivayet etmiştir. Tirmizî, Abbas b. Abdülmuttalib'in hadisinin mevkûf olduğunu tespit etmiştir ki, en sahih olanda budur. İbn Ebî Hatim El-İlel'de Ubey b. Ka'b'dan rivayet ederek hadisin sıhhatine ağırlık kazandırmışlardır.

98 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda Hâkim Müstedrek'inde tahrîc etmiştir. İbn Mâce, Hâkim ve bir de İbn Huzeyme kendi Sahih'inde mezkûr hadisi şu lâfızla rivayet etmişlerdir: "Ümmetim akşam namazını yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar geciktirmediği sürece fıtrat üzere olmaya devam edecek."

Muhammed b. Yahya, hadisin muzdarib olduğunu söylemiştir. Ancak başka tariklerden de bu manada birçok rivâyet yapıldığı için, hadisle çıkarım yapılabilir.

99 nolu Mervan hadisine gelince: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında devamlı uzun sureleri okuduğu söylenemez. Çünkü gerek Buhari ve Müslim'in gerekse diğer güvenilir muhâddislerin yaptıkları tespitlere göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bazen Tûr sûresini, bazen Saffât sûresini, bazen Hâ-mîm (Duhân) sûresini, bazen el-A'la sûresini, bazen Tin sûresini, bazen Muavvazateyn'i ve bazen da Mürselât'ı okumuştur.[108]

Zeylâî aynı anlamdaki hadisi birkaç tarîkten rivayet etmiştir. Ebû Davud'un, "Ümmetim akşam namazını acele ettiği, yatsıyı geciktirdiği sürece hep hayır üzere olacaktır." mealindeki rivayetini garip olarak vasıflandırmış ve savaşçı olarak Mısır'a giden Ebû Eyyûb'un Akabe b. Amîr'e şöyle dediğini nakletmiştir. Akabe, akşam namazını geciktirdikten sonra kıldı. Bunun üzerine Ebû Eyyûb ona: "Ya Akabe! Bu ne namazıdır?" diyerek uyarıda bulundu. Akabe, "Meşguliyetimiz vardı" diye cevap verince, Ebû Eyyûb, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Ümmetim akşam namazını geciktirmediği sürece hayır üzere olacak." buyurduğunu işitmedin mi? diyerek bilgi verdi.[109]

108 Neylü'l-Evtar: 2/5-6

109 Nasbur'raye: 1/246

Aynı hadisi Hâkim El-Müstedrek'te rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: "Müslim'in şartına göre sahihtir." İbn Ebî Hâtim, Hayat'tan, o da İbn Lehia'dan, o da Yezki b. Ebî Habîb'den, o da Eslem Ebû İmran'dan o da Ebû Eyyub'dan şu lâfızla rivâyet etmiştir: "Yıldızlar doğmadan önce akşam namazını kılmakta acele ediniz!"

Ünlü hadis âlimi Ebu Zer'â, bu kanaldan rivâyet edilen hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

Böylece rivâyetlerin tamamı, akşam namazını vakit girince geciktirmeden kılmanın müstehab olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim müctehid imamlar da aynı görüştedirler.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Akşam namazı, güneş batıp iyice kaybolunca kılınır. Bu aynı zamanda akşam namazının ilk vakti kabul edilir.

2. Akşam namazını, yıldızlar henüz çıplak gözle görülemiyecek bir vakitte kılmak daha faziletlidir. Bazı âlimlere göre, yıldızlar gözükmeden önce kılmak müstehabdır, gözüktükten sonra kılmak ise mekruhtur.

3. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında En'am ve A'raf sûrelerini okuduğu, böylece bu namazı uzun sûrelerle eda ettiği anlaşılıyor.

AKŞAM VAKTİ YEMEK HAZIR OLUNCA ÖNCE YEMEĞE OTURUP SONRA NAMAZ KILMAK

Akşam namazını vakit girince geciktirmeden kılmanın müstehab ve daha faziletli olduğunu belirtmiştik. Ancak akşam namazının vakti girdiğinde sofra kurulup yemek hazırlanmışsa, o takdirde vakti kaçırmak söz konusu değilse, önce oturup yemeği yemek, sonra kalkıp akşam namazını kılmak müstehabdır.

Bunun sebebi açıktır: Hazır olan yemek acıkmış bulunan kimsenin kafa ve kalbini meşgul edebilir. Oysa namaz dikkat ve huzur isteyen bir ibâdettir.

وَعَنْ عَائِشَةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَحَضَرَ العِشَاءُ فَبْدَءُوا بِالْعِشَاءِ.»

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Namaz ikame edilmek üzere iken akşam yemeği hazır olursa, önce yemeğe başlayın."[110]

وَعَنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا وُضِعَ عَشَاءُ أَحَدِكُمْ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَبْدَءُوا بِالْعِشَاءِ وَلَا تَعْجَلْ حَتَّى تَفْرُغْ مِنْهُ.»

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinin akşam yemeği (sofraya) konulur da namaz ikame edilmek üzere olursa, akşam ye-

110 Buhari/Ezan 42, Et'ime: 58. Müslim/Mesacid; 64-60

meğine başlasın, yemeği bitirip kalkıncaya kadar acele etmesin."[111]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Akşam yemeği takdim edilince, akşam namazından önce ona başlayın ve akşam yemeğini (yerken, vakit müsaitse) acele etmeyin."[112]

Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh) için yemek konulur ve namaz da kılınmak üzere olunca, yemeği yiyip karnını doyurmadan namaza kalkmazdı ki, o sırada imamın kıraat sesini duyardı.[113]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yemek hazır olduğu zaman, namaza durulursa, bu kalbi hem meşgul eder, hem de namazdaki huşu'a engel olabilir. O bakımdan zorlayıcı bir sebep yoksa yemeğe öncelik tanımak müstehabdır.

Şafiîler'e göre: Yemeğe ihtiyâç hissediliyorsa, o takdirde öne alınması müstehabdır.

Mâlikîler'e göre: Yemek hafif cinsten ise, fazla vakit almayacak ve mideyi de tıka-basa doldurmayacaksa, o takdirde önce yemeğe oturmak müstehabdır.[114]

Hanbelîler'e göre: Açlık hissediliyor, yemeğe de iştih varsa, o takdirde önce yemeğe oturmak sünnettir. Diğer bir rivayette, vâcibdir.

İbn Hazm ve Zahirîler, hadisin zahiriyle çıkarım yaparak, vakti kaçırma söz konusu değilse, akşam namazından öce hazır bulunan yemeği yemek sünnettir veya vâcibdir.

---

111 Buhari/Ezan: 42, Et'ime: 58. Müslim/Mesacid; 64-66. Ebû Davud/Et'ime; 10. Tirmizi/Mevakıyt: 145. Nesâî/İmamet: 51. İbn Mâce/İkamet; 34. Darimî/Salât: 58. Ahmed: 2/20, 102 - 3/100, 110, 161, 231, 238, 249 - 4/49, 54 - 6/40, 51, 149

112 Ahmed: 2/20, 102 - 3/100, 110, 161, 231, 230, 249 - 4/49, 54 - 6/40, 51, 149

113 Ebû Davud/Et'ime: 10

114 Neylü'I-Evtar: 2/7

Ebûbekir, Ömer, İbn Ömer, Ahmed ve İshak da aynı görüştedirler.

El-Irakî ve es-Sevr'e göre: Yemeği öne almak vâcibdir. O bakımdan yemek hazır beklerken namaz kılmak hükümsüzdür.

Cumhura göre: Yemek hazır olduğunda namaza durmak mekruhtur.

Cumhur bu hadîs-i şeriflerle, cemaatle namaz kılmanın vâcib olmadığını çıkarmışlardır.[115]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Akşam yemeği hazır bekliyorsa, önce oturup açlığı gidermek, sonra kalkıp akşam namazını kılmak müstehabdır.
2. Cuma ve bayram namazları dışında namazlarda da, yemek hazır olduğu takdirde önce yemek yenilir, sonra namaz kılınır. Böyle yapmak da müstehabdır.
3. Vakit daralmışsa, yemek yenilinceye kadar vaktin çıkması muhtemelse, önce namaz kılmak gerekir.
4. Yemek yeme ihtiyacını duymayan, karnı tok olan kimsenin akşamleyin yemek hazır olsa bile, önce namaza durması müstehabdır. Çünkü sofraya oturmaktan maksat, açlığı gidermek hissedilen iştaha cevap vermektir.

115 Neylü'l-Evtar: 2/7

AKŞAM NAMAZININ FARZINDAN ÖNCE İKİ REKÂT NAMAZ KILMAK

Bilindiği gibi, akşam namazı, üçü farz, ikisi sünnet olmak üzere beş rekâttır. İki rekât sünnet, müekkeddir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona hep devam etmiştir.

Akşam farzından önce iki rekât namaza gelince, bu hususta ki rivayetler ve ilim adamlarının tespit, görüş ve yorumları farklıdır.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَذَّنَ قَامَ نَاسٌ مِنْ نَاسٌ بَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِيَ حَتَّى يَخْرُجَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمْ كَذَالِكَ يُصَلُّونَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْاَذَانِ وَالْإِقَامَةِ شَيْءٌ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Müezzin ezan okuyunca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından hayli kimseler acele ile (Mesciddeki) sütunlara doğru durup namaz kılarlardı. Tâ ki, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) çıktığı vakit onları akşam namazından önce iki rekât namaz kılmakla meşgul bir halde bulurdu. Ezan ile ikamet arasında ise çok birşey yoktu.[116]

Bir başka rivâyette ise, "ezan ile ikamet arasında pek az bir şey kalırdı."

Diğer bir lâfızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: "Bizler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında akşamın farzından önce, güneş battıktan sonra iki rekât namaz kılardık." Bunun üzerine Enes'e denildi ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) de o iki rekâtı kılar mıydı?" O da şu cevabı verdi: "Bizim kıldığımızı görürdü de ne kılmamızı emreder, ne de bizi ondan

116 Buhari: 1/590

men'ederdi."[117]

Abdullah b. Muğaffel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Akşamın farzından önce iki rekât kılın." Sonra yine: "Akşam farzından önce iki rekât kılın! Sonra üçüncü defa şöyle ilâve etti: "Arzu eden kimse için..." Bununla insanların o iki rekâtı sünnet edinmelerinden hoşlanmadığını bildiriyordu.[118]

Diğer bir rivâyette ise, şöyle buyurmuştur: "Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında bir namaz, her iki ezan arasında bir namaz vardır." Sonra da üçüncü seferinde şöyle buyurdu: "Dileyen kimse için..."[119]

Ebû'l-Hayr'dan yapılan rivayette, demiştir ki, "Ukbe b. Amir'e gelip dedim ki: Ebu Temîm'den hayretle karşılayacağın bir halden söz edeyim mi? Akşam namazından önce iki rekât namaz kılıyor." Bunun üzerine Ukbe şöyle dedi: "Şüphesiz ki biz, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında öyle yapardık..." Ben de, "Peki sizi şimdi onu yapmaktan alıkoyan nedir?" diye sorduğumda, "meşguliyet..." diye cevap verdi.[120]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefi ve Malikiler'e göre: Müstehab değildir. Nitekim dört halîfeden de bu anlamda rivâyet yapılmıştır, yani onlara göre de müstehab değildir.

Şâfiiler'e göre: Akşam farzından önce iki rekât hafif namaz kılmak, gayr-i müekkeddir. Çünkü Ebû Davud ile başka hadis âlimlerinin rivayet ettikleri hadiste bu hususta emir vardır. Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in naklettikleri hadiste "Her iki ezan (ezan ile ikamet) arasında bir namaz vardır"buyurulmuştur.[121]

---

117 Müslim ve Ebû Davud- Enes (radıyallahu anh)'dan

118 Buhari/Teheccüd: 35, İ'tisam: 27. Ahmed; 5/58

119 Buhari/Ezan; 14, 16, Müsafirîn: 304. Ebû Dâvud/Tatavvu: 11. Tirmizi/Salât; 22. Nesai/Ezan: 39. İbn Mace/İkamet: 110. Darimî/Salât: 145. Ahmed: 4/86. 5,54 56, 57

120 Buhari- Müsned-i Ahmed.- Abdullah b. Muğaffel (radıyallahu anh)'dan

121 Fethü'l-vehhab bi-Şerhil Menheci't-Tullab: 1/56

Ashab ve Tabiîn'den bir cemaat bu namazı müstehab saymış ve kılmışlardır. Delilleri ise, yukarıda naklettiğimiz hadislerdir.

Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahûye'ye göre de müstehabdır.

İmam Nehâî'ye göre, bid'attır.

Müstehabdır diyenlerin delili, yukarıdaki hadisler ile İbn Hibbân'ın Abdullah b. Muğaffel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyettir. Böylece onlara göre, bu iki rekâtın cevazı Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den görüşen, filen ve takrîren sabit olmuştur.

Mekruhtur diyenler, Akabe b. Amir (radıyallahu anh)'ın hadisi delil saymışlardır. Çünkü o hadise göre, akşam namazını geciktirmeden hemen kılmak müstehabdır. O bakımdan Hanefiler akşam namazından önce iki rekât namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.[122] Çünkü farzdan önce kılınan bu namazla asıl müstehab olan akşam farzının hemen kılınması geciktirilmiş olur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Arzu eden akşam ezanı okununca iki rekât namaz kılabilir. Terkinde bir sakınca yoktur.
2. Akşam ezanı okunduktan hemen sonra iki rekât namaz kılmak müstehabdır.
3. Hz. Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) Mescid'e geldiğinde ashabının sütunlara doğru iki rekât namaz kıldıklarını görüp sesini çıkarmaması, onun cevazına delâlet eder.
4. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in üç defa üst üste "akşam farzından önce iki rekât kılın" buyurması ve son defasında, "dileyen için..." diye ilâve etmesi, bu namazın istihbabına delâlet eder.
5. Ezan ile ikamet arasında iki rekât namaz kılmak müstehabdır.

122 Hâşiyetü't-Tahtavî alâ Meraki'I-felâh: 102

YATSI NAMAZININ VAKTİ VE GECİKTİRİLMESİNİN FAZİLETİ

Yatsı namazı, günlük hayatımızın muhasebesini yapıp onu duâ, niyaz ve Cenâb-ı Hakk'a yaklaşma arzu ve isteğiyle noktalamanın en uygun ölçüsüdür. O bakımdan gece kalkmayı alışkanlık yapmayanların bu namazı kılmadan uyumaları mekruh sayılmıştır. Çünkü uyanmayabilir de farz namazı kaçırmış olabilir.

Yatsı namazının vakti girince, cami ve cemaat söz konusu ise, onu geciktirmeden kılmak müstehabdır. Çünkü cemaatın faziletine ermek isteyen mü'minleri bekletmek doğru değildir. İçlerinde iş sahibi olanlar bulunmakla beraber, yaşlı ve rahatsızlar da olabilir. O bakımdan imamın yatsı namazını geciktirmesi mekruhtur.

İş durumu müsait olup da evinde kılmak isteyenlerin onu gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar geciktirmesi istihbab yollu tavsiye edilmiştir.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الشَّفَقُ الحُمْرَةَ فَإِذَا غَابَ الشَّفَقُ وَجَبَتِ الصَّلَاةَ.»

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şafak kızıllıktır. Şafak kaybolunca namaz vâcib olur."[123]

عَنْ عَائِشَةِ قَالَتْ أَعْتَمَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً بِالْعَتَمَةِ فَنَادَى عُمَرُ نَامَ النِّسَاءُ وَالصِّبْيَانُ فَخَرَجَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا

123 Darekutnî - Ebû Dâvud/Salât: 2. Tirmizi/Salât: 1. Nesâî/Mevakıt; 6, 7, 10, 12 15, 17, 29. İbn Mace/Salât; 1. Ahmed: 1/333. 2/4, 3/30, 129, 169, 330, 352, 4,416. 5/349

يَنْتَظِرُهَا غَيْرُكُمْ وَلَمْ تُصَلِّ يَوْمَئِذٍ إِلاَّ بِالْمَدِينَةِ» ثُمَّ قَالَ: «صَلُّوهَا فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ.»

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece, ilk üçte bir geçinceye kadar (yatsı namazını) geciktirdi. Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), 'Kadınlar ve çocuklar uyudu' diye sesini yükseltti. Onun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) çıktı ve şöyle buyurdu: 'Sizden başkası beklemiyor, bugün için ancak Medine'de namaz kılındı.' Sonra da devamla buyurdu ki; 'Yatsı namazını şafak'ın kaybolması ile gecenin (ilk) üçte biri arasında kılınız."[124]

Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazını yatsının son vaktine geciktirirdi."[125]

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını gün ortasında (sıcak zamanda), ikindi namazını güneş henüz pırıl pırıl iken, akşam namazını güneş battığı zaman kılardı, yatsı namazını bazen geciktirir, bazen de acele edip hemen kılardı, öyle ki, (ashabın) toplandığını görünce hemen kıldırırdı, onların ağırdan alıp geciktirdiğini görünce kendisi de geciktirirdi. Sabah namazını ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den veya ashabı gecenin son karanlığı henüz duruyorken kılardı."[126]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir gece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), yatsı namazını geciktirdi, o kadar ki, gecenin önemli bir kısmı geçmiş bulunuyor, Mescid ehli de uyumuş idi. Sonra çıkıp namaz kıldı ve şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki bu, yatsının

124 Nesai/Mevakıt: 20, Salât; 19. Ahmed 6/34, 199, 210, 272

125 Müslim - Nesâi - Ahmed: 5/80

126 Buhari/Mevakıt: 11, 18, 21. Mesacid: 223, Ebû Davud/Salât: 3, 5. Nesâî/Mevakıt: 18. İbn Mace/Salât: 4. Ahmed; 3/369, 4/250.

vaktidir, ama ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım (hep bu vakte geciktirirdim)."[127]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdikten sonra kıldı ve sonra da şöyle buyurdu: İnsanlar namaz kılıp uyudu, ama siz, (cemaati bekleyip) beklediğiniz sürece namazda idiniz."[128]

Enes (radıyallahu anh) devamla diyor ki: Sanki ben (şu anda) o geceki gibi O'nun yüzünün parlaklığına bakıyormuş gibiyim.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bir gece yatsı namazı için Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i bekledik, o kadar ki gecenin yarısı geçmiş oldu. Sonra gelip bize namaz kıldırdı ve şöyle buyurdu: 'Oturacak yerlerinizi alın, çünkü insanlar yatacak yerlerini almış buluyor ve siz (yatsı) namazını beklediğiniz sürece hep namazda oldunuz. Eğer zayıf kimsenin zayıflığından, hastanın hastalığından olmasaydı, hacet sahibinin ihtiyacından olmasaydı ben bu namazı gecenin yarısına (veya bir parçasına) geciktirirdim."[129]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı yatsı namazını ufukta kaybolan kızıllıkta gecenin ilk üçte biri arasında kılarlardı."[130]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım, yatsı namazını gecenin üçte birine veya yarısına geciktirmelerini emrederdim."[131]

---

127 Müslim/Mesacid: 218, 225. Nesai/Salât: 19, Mevakıt: 20-21

128 İbn Mâce/Salât: 8. Nesâî/Mevakıt: 21

129 Ahmed: 3/5

130 Sahîh-i Buhari: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan

131 Ahmed b. Hanbel - İbn Mace - Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Batı ufkunda beliren kızıllık kaybolduktan sonra ortaya çıkan beyazlık kaybolunca, yatsı namazının vakti girmiş olur. Bu durumda özellikle yaz günlerinde gecenin üçte biri geçmiş olur.[132]

O halde Hanefîler'in yatsı namazını gecenin ilk üçte biri geçince kılınmasını, müstehab saydıkları anlaşılıyor.

Şâfiîler'e göre: Bu konuda Cibril hadisiyle çıkarım yapıp yatsı namazını gecenin ilk üçte birine geciktirmenin "vakt-i ihtiyar" olduğunu kabul ederler. Sözü edilen hadiste, yatsının iki vakti belirtildikten sonra, (faziletli) vakit bu ikisi arasındakidir, açıklanmıştır ki bu vakt-i ihtiyara yorulmuştur.

Şafiîler böylece yatsının altı vakti bulunduğunu belirterek şöyle sıralamışlardır: Fazilet, ihtiyar, kerahetsiz cevaz, hürmet, zaruret, özür vakti...[133]

Mâlikîler'e göre: İbn Kasım diyor ki: Düşmanı gözetleme yerinde bulunan muhafızların yatsıyı gecenin üçte birine geciktirdiklerini sorduğumda, bunu şkidetle inkâr etti ve sarıki şöyle demek istedi: İnsanların namaz kıldığı gibi kılıyorlardır. Bununla şunu belirtmek istiyordu: İnsanların şafak (kızıllık) kaybolduktan sonra yatsıyı biraz geciktirip kılmaları müstehabdır. Nitekim Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem), Ebûbekir ve Ömer (radıyallahu anhuma) yatsı namazını kılarlar, fakat böylesine bir geciktirme yapmazlardı.[134]

Bu kayıtlardan, İmam Mâlik, yatsının vakit girdikten az bir süre sonra kılınmasını müstehab saymış, gecenin üçte birine geciktirilmesini hoş karşılamamıştır.

Hanbelîler'e'göre: Yatsı namazını, bir meşakkat arzetmiyorsa vaktin sonuna geciktirmek müstehabdır. Nitekim bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından ve sonra da tabiînden ilim ehlinden birçoğu-

132 Bedayi'u's-Sanayi Fi- Tertibi'ş-Şerayi: 1/124

133 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menhecit-Tullab: 1/30

134 El-Müdevvenetu'l-Kübra: 1/56

nun tercihi de budur.[135]

Hanbelîler bu mes'elede 94 nolu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır ve bunun aksine nakledilen hadislerin zayıf olduğunu bilhassa belirtmişlerdir. Abdullah b. Ömer El-Ömeri'nin rivâyet ettiği "Vaktin evveli Allah'ın hoşnutluğudur..." mealindeki hadisten söz ederek zayıf olduğu, Ümmü Ferve' hadisinin ravîlerinin meçhul bulunduklarını yine Hanbelî fukahası söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise, vaktin evveli şöyle, ortası böyle, sonu öyle diye yapılan rivayetleri bilmiyorum, yani bunların sıhhati tespit edilememiştir, diyor.

Yatsı namazını yalnız başına kılanın geciktirmesi, cemaat halinde kılmıyorsa, onların rızasıyla geciktirilmesi müstehabdır. Meşakkat söz konusu ise,müstehabdeğildir.[136]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Fıkhü's Sünne'de Hz. Aişe, Ebû Hureyre ve Ebû Said (radıyallahu anhum) hadisleri delil gösterilerek, yatsı namazının, meşakkat söz konusu olmadığı takdirde gecenin üçte birine geciktirilmesinin müstehab olduğu belirtiliyor ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu konuda cemaatin durumunu dikkate alıp bazen vaktin evvelinde, bazen de geciktirerek kıldığına dikkatleri çekiyor.[137]

İmam Mâlik, ilgili hadislerle çıkarım yapmamıştır. Nitekim Muvatta'da konuyla ilgili hadisleri rivayet etmediğini görüyoruz. O daha çok Medine halkının amelini dikkate alarak mezhebini kurmuştur.

Ebû Cafer Tahavî, yatsı namazının geciktirilerek kılınmasıyla ilgili rivayetlerden yirmi kadarını tespit edip kendi kitabına almıştır. Biz onlardan birkaç tanesini kitabımıza almak suretiyle bu değerli hadis âliminin görüş ve tespitini yansıtmak istiyoruz:

---

135 El-Muğnî: 1/393

136 El-Muğni: 1/393'den özetlenerek.

137 Fıkhü's-Sünne: 1/103

Son yatsı vaktine gelince, İbn Abbas, Ebû Saîd El-Hudrî ve Ebû Musa göre (radıyallahu anhum)'a Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu namazı gecenin üçte birine kadar geciktirip öylece kılardı.

Cabir b. Abdillâh (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu namazı bir vakitte kıldı: Bazısına göre de vakit gecenin üçte biri idi, bazısına göre gece yarısı idi.

İhtimal ki, gecenin üçte biri geçtikten sonra kılmıştır ki, bu yatsı namazının (fazilet bakımından) son vaktidir. Nitekim Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Şüphesiz ki, namazın bir evvel vakti, bir de son vakti vardır. Doğrusu yatsı namazının ilk vakti ufukta (şafak- kızıllığın) kaybolmasıdır. (Fazilet bakımından) son vakti ise, gece yarıyı bulduğu zamandır..."

Tahâvî, sonra da konunun başında naklettiğimiz Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile Enes (radıyallahu anh) hadislerini naklederek meseleye ağırlık kazandırmıştır.[138]

Fethü'l-allâm sâhibi, yatsı namazının vaktiyle ilgili olarak **124** nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini naklederek, bir gece, gecenin önemli bir kısmı geçtikten sonra kıldığını naklederken, bu tabirden maksadın, gecenin yarısı olduğunu belirtiyor, çünkü ilim adamlarının hiçbiri Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in yatsıyı gece yarısından sonraya bıraktığını söylememiştir, diyerek bu vaktin, "vakt-i muhtar" yani efdaliyet anlamında tercih edilmiş vakit olduğuna dikkatleri çekiyor.

Sonra da İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen, "Amellerin en üstünü (faziletlisi) vaktin evvelinde kılınan namazdır" hadisini naklederek Tirmizî ile Hâkim'in bunu sahîhlediklerini belirtiyor ve "Ümmetime meşakkat olmasaydı yatsıyı gece yarısına veya ona yakın bir vakta geciktirirdim" mealindeki hadisle tearuz edip etmediği üzerinde duruyor: Bunun umumdan

138 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/156-158'den özetlenerek.

sonra husus olduğu, amm ile hass arasında muâraza bulunmadığı kaidesine irca' ederek genellikle namazı ilk vaktinde kılmanın daha faziletli olduğuna, ancak yatsı ve sabah namazının, bir de çok sıcak mevsimde öğle namazının geciktirilmesinin müstehab sayıldığına, böylece has ile amm arasında hem muaraza, hem nesih söz konusu olamayacağına dikkatleri çekmiştir.[139]

Diğer bir husus ise, namazın vaktin evvelinde kılınmasıyla ilgili hadisi rivayette Ali b. Hafs yalnız başına kalmıştır. Oysa Şube'nin arkadaşlarının hemen hepsi aynı hadisi "evvel" lâfzı olmaksızın "alâ vaktihâ" şeklinde rivayet etmişlerdir. O takdirde, Ali b. Hafs'in rivayetiyle çıkarım yapmaktansa, diğer râvilerin rivayet lâfzıyla çıkarım daha uygun olmaz mı?

Buna şöyle cevap verilmiştir: Her ne kadar Ali b. Hafs "fi evveli vaktihâ" lâfzını rivâyette yalnız kalmışsa da kendisi ilimde üstâd sayılan saduk (çok doğru) bir zattır, aynı zamanda Müslim'in ricâlindedir. Ayrıca İmam Tirmizî ile İbn Huzeyme hadisi sahîhlemişlerdir. Bu bakımdan Ali b. Hafs hadisiyle çıkarım yapılır.[140]

123 nolu İbn Ömer hadisini Darekutnî El-Garâib'de zikretmiş ve böylece hadisin garib olduğunu belirtmiş, ancak râvilerinin hepsinin sıkat (güvenilir kişiler) olduklarını tespit etmiştir. İbn Asâkir ile Beyhakî de rivâyet ederek sahih olduğunu belirtmişlerdir. İbn Huzeyme ise kendisi Sahih'inde Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan merfû'an şunu rivâyet etmiştir: "Akşam namazının vakti, şafakın kızıllığının gitmesine kadardır."

Ancak rivâyet zincirinde Muhammed b. Yezki yalnız başına kalmıştır. Hafız İbn Hacer, onun "saduk" olduğunu söylemiştir.

124 nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisinin ricali, Nesâi'nin Sünen'inde geçer ve hepsi de sahih kabul edilmiştir.

129 nolu Ebû Said hadisini İbn Mâce, Nesâi, İbn Huzeyme ve diğer

139 Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bülûğü'l-Meram: 1/78-84'den özetlenerek

140 Fethü'l-Allam: 1/84

hadis hafızları tahric etmiştir. İsnadı sahihtir.[141]

Ayrıca ilgili hadisler üzerinde Zeylâî'nin tespit ve tahlilleri de çok önemlidir. Ancak kitabımızın hacmine göre mes'eleyi yeterince açıkladığımızdan onları nakletmeye gerek görmedim.[142]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yatsı namazının ilk vakti batı ufkunda beliren şafakın, yani kızıllığın kaybolmasıdır.
2. Yatsı namazını, vakit girince kılmayıp biraz geciktirmek müstehabdır.
3. Namazı beklemek, namaza devam etmek kadar sevap getirir.
4. Yatsı namazını yalnız başına kılan kimse gecenin üçte birine geciktirebilir, bazısı bunun müstehab olduğunu söylemiştir.
5. Öğle namazı gün ortasında, güneş batıya hafif meylettiğinde kılınır.
6. İkindi namazı güneş henüz sararmadan kılınır.
7. Akşam namazı, güneş batınca kılınır.
8. Yatsı namazı, cemaatle kılmıyorsa, geciktirilmeden, yalnız kılmıyorsa, geciktirilerek kılınır.
9. Yatsı namazını gece yarısına geciktirmekte bir sakınca yoktur.

141 Neylü'l-Evtar: 2/15

142 Nasbu'r-raye: 1/247

YATSI NAMAZINDAN SONRA KONUŞUP SOHBET ETMEK MEKRUHTUR

İslâm dini her konuda olduğu gibi, ibâdet, uyku, iş ve dinlenme konularında da birtakım kurallar koymuş ve bunların hepsini düzene sokup en faydalı düzeyde tutmuştur.

Erken yatıp erken kalkmak hem günü, hem işi, hem hayatın her safhasını bereketlendirir. Vücuda kuvvet, ruha neşat, kalbe inşirah verir. Uyuşukluğu giderir, tembelliğe pek imkân vermez. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) önemli bir iş dışında yatsı namazından sonra uyumayı müstehab saymış ve fiiliyle de bunu ortaya koymuştur. Hattâ bazı ilim adamları sünnet olduğunu bile söylemiştir.

Geç yatmanın, yani yatağa girip uyumanın bir takım zararları söz konusudur: Düzenli bir uyku uyunmaz, sabah namazına zor kalkılır veya o sırada uyku derinleşip hiç kalkılmaz. Yataktan kalkılmadan güneş doğar ve böylece vücutta bir ağırlık, isteksizlik başlar, işe geç gidilir ve o günkü iş hayatı alt-üst olabilir.

عَنْ اَبِي بَرْزَةَ اَلْاَسْلَمِيِّ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخِّرَ الْعِشَاءَ الَّتِي يَدْعُونَهَا الْعَتَمَةَ وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا»

Ebû Berzete El-Eslemi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ateme (gecenin ilk üçte biri geçtiği vakit) diye söyledikleri vakte kadar yatsı namazını geciktirirdi ve yatsıdan önce uyumayı, ondan sonra konuşmayı (oturup sohbet etmeyi) hoş karşılamaz mekruh sayardı."[143]

143 Buhari/Mevakıt: 13-20, Müslim/Mesacid: 218-225, Nesâî/Mevakıt: 20, Ahmet: 2/131, 4/423, 5/432, 6/ 215.

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ جَدَبَ لَنَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلسَّمَرَ بَعْدَ الْعِشَاءِ.

İbn Mesûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bizi yatsı namazından sonra oturup sohbet etmekten men'etti."[144]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) gece Ebûbekir (radıyallahu anh)'ın yanında oturup müslümanların (önemli) işleri üzerinde görüşüp konuşurdu, bende beraberinde bulunurdum."[145]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir gece Hz. Meymûne (radıyallahu anha)'nın evinde kaldım ki, o gece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de onun yanında bulunuyordu. Maksadım, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in geceleyin namazı nasıl idi, onu görmek istiyordum. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ev halkıyla bir saat kadar sohbet ettikten sonra uyudu."[146]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Ebû Hanife ve rey taraftarlarına göre, uyuyup bir süre sonra uyanmayı itiyâd edinen veya uyuduktan sonra kendisini uyandıracak birinin bulunması halinde uyuması mekruh değildir. Nitekim Hz. Ali (radıyallahu anh) ile Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan de bu anlamda rivayetler yapılmıştır.[147]

İmam Mâlik'e göre, alışkanlığı olsun olmasın namaz kılmadan uyuması mekruhtur. Nitekim Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), oğlu Abdullah (radıyallahu anh) ve İbn Abbas (radıyallahu anh)'da aynı görüştedirler.

144 İbn Mâce/Salât: 12, Ahmed: 1/389, 410

145 Tirmizi/Salât 12. Ahmed: 1/26, 34

146 Sahih-i Müslim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

147 Neylü'l-Evtar: 2/16

Diğer müctehid imamlar da namaz kılmadan uyumayı mekruh saymışlardır. Nitekim İmam Tirmizî diyor ki: "İlim ehlinden birçoğu yatsı namazını kılmadan uyumayı mekrûh görmüşlerdir."

İlim adamlarından bir kısmı, Ramazan'da yatsıdan önce biraz uyumaya cevaz vermişlerdir. İmam Tahavî de, Hanefîler'in görüşü istikametinde çıkarımda bulunmuştur. İbn Arabi de aynı görüştedir.

Birinciler bu meselede, Buhari ve diğer muhaddîslerin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan tahric ettikleri şu hadisle çıkarım yapmışlardır. "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yatsıyı gecenin üçte birine kadar geciktirdi, o kadar ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) kadınlar ve çocuklar uyudu, diye seslendi. Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'de onların (yatsı namazını kılmadan) uyuduklarını kınamadı." Ayrıca Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın şu hadisiyle de çıkarım yapmışlardır: "Doğrusu Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece meşgul bulunuyordu ki, yatsıyı geciktirdi, o kadar ki, biz Mescidde uyuya kalmıştık. Sonra uyandık, yine uyuduk, sonra tekrar uyandık, derken Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi." Ve onların namazdan önce uyumaları üzerinde durmadı, hiçbirini kınamadı.

İkinciler ise, Ebû Berze El-Eslemi'nin hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Çünkü bu anlamdaki hadisi aynı zamanda İbn Hibban, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan Tirmizî, Enes (radıyallahu anh)'dan, Kadı Ebû Tahir, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir.[148]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

144 nolu İbn Mes'ud hadisinin ricali, İbn Mace'nin Sünen'inde rical-i sahih kabul edilmiştir. Tirmizî de buna işarette bulunmuş ve zayıf olduğuna dair bir görüş ortaya çıkmamıştır.

Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî şu lâfızla rivayet etmişlerdir: "Namazdan sonra artık sohbet yoktur." Tabii namazdan maksat, yatsı namazıdır. "Ancak iki kimse müstesna: Namaz kılmaya devam eden ve bir de

148 Neylü'l-Evtar: 2/16

misafir..."[149] Hafız Ziyâuddîn El-Makdisî Ahkâm'da Hz. Aişe'den merfûân şu lafızla rivayet etmiştir: "(Yatsı namazından sonra) oturup sohbet etmek ancak üç kimse için (caizdir veya) üç kimseye (ruhsat verilmiştir): Namaz kılmaya devam eden, misafir ve damat..."

145 nolu Ömer hadisini Tirmizî "hasen" olarak belirlemiş ve Nesâi kendi Sünen'inde tahrîc ederek ricalinin sahih olduğunu söylemiştir.

Böylece yatsı namazından sonra ilmi bir konuda veya aile ve toplumun selâmeti bakımından oturup konuşmanın mekruh olmadığı anlaşılıyor. Nitekim cumhur da bu görüştedir. Nevevi de hayırlı bir iş, faydalı bir konu dışında oturup konuşmanın mekruh olduğunu söylemiştir.[150]

146 nolu İbn Abbas hadisi, yatsıdan sonra oturup sohbete cevaz verenlerin çıkarım yaptığı rivayetlerden biridir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yatsı namazından sonra uyumayıp bekleşmek, tenzihen mekruhtur.
2. Ancak dini, ilmi, ahlâkı, siyâsî gibi önemli bir konu üzerinde görüşmek üzere yatsı namazından sonra bir araya gelip görüşmek mekruh değildir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Müslümanların önemli işlerini Hz. Ebubekir Efendimiz (radıyallahu anh) ile yatsıdan sonra oturup görüştüğü tespit edilmiştir.
3. Yatsı namazından sonra oyalanmadan uyumak müstehabdır.
4. Akşam geç vakit işinden dönüp ev halkıyla görüşme imkânı bulamayan kimsenin, yatsı namazından sonra bir süre eşiyle, çocuklarıyla oturup sohbet etmesine ruhsat verilmiştir.
5. Sabah namazına uyanamayacak kadar geç yatmak mekruhtur.
6. Erken yatıp erken kalkmak ve erken iş başı yapmak müstehabdır.

149 Müsned-i Ahmed ve Tirmizî.

150 Neylü'l-Evtar: 2/16, 17

SABAH NAMAZININ VAKTİ

Sabah namazının dindeki yeri, bedendeki başın yeri gibidir. Farz namazların hepsinin ayrı ayrı önemi, yararı ve faydası vardır. Ama özellikle sabah namazının önemi daha başkadır. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in talîm ve terbiyesinde yetişen müminlerin hemen hepsi beş vakit namaza devam gösterdikleri, sabah namazını ise cemaatle kılmaya özen gösterip kaçırmamak için bütün dikkat ve duyarlılıklarını ortaya koydukları muhakkaktır.

Ancak "namaz vakitleri" bölümünde sabah namazının ilk ve son vakti üzerinde durmuş, kısa bir bilgi vermiştik. Önemine binâen bu konuya yeniden dönme ihtiyâcını duyduk. Çünkü fazla izahat isteyen bir mes'ele olarak her zaman karşımızda bulunuyordu.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنَّ نِسَاءُ الْمُؤْمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلاَةَ الْفَجْرِ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ اِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلاَةَ لاَ يَعْرِفُهِنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغَلَسِ.

Hz. Aişe Validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Biz mü'mine kadınlar, sokak kıyafetimize bürünmüş bir halde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber sabah namazına hazır olur, namazdan sonra evlerimize dönerdik de, ortalık henüz karanlık bulunduğu için hiç kimse bizleri tanımazdı."[151]

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ الاَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلاَةَ

151 Buhari/Salât: 13. Mevakıt: 27. Ezan: 103. Müslim/Mesacid 230, 231, 232. Ebû Davut/Salât; 8. Tirmizi/Mevakıt: 2. Nesâî/Mevakıt: 25, Seher; 101. Darimî/Salât: 20. Taberani/Vukût: 4. Ahmed: 6/33, 36, 179, 248

الْصُّبْحِ مَرَّةً بِغَلَسٍ ثُمَّ صَلَّى مَرَّةً أُخْرَى فَأَسْفَرَ بِهَا ثُمَّ كَانَتْ صَلاَتُهُ بَعْدَ ذَالِكَ التَّغْلِيسِ حَتَّى مَاتَ لَمْ يَعُدْ إِلَى أَنْ يُسْفِرَ.

Ebû Mes'ûd El-Ensar (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir defa sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıldı, sonra bir defa da ortalık ağarmış halde kıldı. Ondan sonra hep ortalık karanlık iken kılmaya başladı ve vefat edinceye kadar bir daha ortalığın ağarmasına kadar (geciktirip) bırakmadı."[152]

Enes (radıyallahu anh)'dan Zeyd b Sabit (radıyallahu anh) demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber sahura kalkıp yemek yedik ve sonra da kalkıp (sabah) namazını kıldık." Enes (radıyallahu anh) devamla diyor ki: Zeyd b. Sâbit (radıyallahu anh)'a sordum, dedim ki: "Sahurla namaz arasında ne kadar bir zaman takdir edildi?" Bana şu cevabı verdi: "Elli âyet okunacak kadar bir zaman."[153]

Ebû Rabî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "İbn Ömer ile beraber bulunuyordum. Ona şöyle dedim: Doğrusu ben seninle beraber namaz kılıyorum sonra (sağ ve sol tarafıma) iltifat ettiğimde yanımda oturanın yüzünü göremiyorum. Sonra bazen da sen ortalık aydınlanınca namaz kılıyorsun. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Ben Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını, böyle namaz kıldığını gördüm de o bakımdan, onun namaz kıldığı gibi namaz kılmayı arzu ettim."[154]

Muâz b. Cebel (radıyallahu anh) demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) beni Yemen'e gönderdi. Bu arada bana şöyle buyurdu: Ya Muâz! Kış olunca sabah namazını ortalık henüz karanlık iken kıl da cemaatin takat getireceği kadar kıraati uzat, onlara bıkkınlık verme. Yaz olunca sabah namazını ortalık aydınlanırken kıl. Çünkü gece (o mevsimde) kısadır, insanlar da

152 Ebû Dâvud/Salât; 2

153 Buhari/Savm: 19. Müslim / Siyam: 47. Tirmizi / Savm:14. Nesai / Savm:21,22. İbn Mace / Savm: 23. Darimî / Savm: 8. Ahmed: 5/8, 185,188

154 Müsned-i Ahmed: Ebû Rabi' (radıyallahu anh)'dan

uyurlar; o bakımdan onlara mühlet ver de tâ ki gelip (namaza) yetişsinler."[155]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Sabah namazını geciktirip ortalık aydınlanınca kılmak menduptur. Çünkü dört Sünen sahibinin rivayet ettiği ve Tirmizî'nin sahihlediği hadiste: "Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü böyle yapmanın ecri daha büyüktür." Ancak ortalığın aydınlanmasını şöyle takdir etmek gerekir, kılınan namazı iade etmek gerektiğinde, iadeye yetecek kadar vaktin kalması dikkate alınır.[156]

Ebû Cafer Tahavî ise, ortalık karanlık ile başlanır, ortalık aydınlanınca bitirilir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilene uymak bakımından uygun olan budur, demiştir.

Tahavî bu konudaki rivayetlerin çoğunu toplamış ve erken kılınması ile ortalık aydınlanınca kılınması hakkında vaki olan hadis ve rivayetleri naklettikten sonra yukarıda belirttiğimiz görüşünü belirtmiştir.[157]

Şâfiîler'e göre: Sabah namazının "vakt-i ihtiyarî" si, ortalık ağarınca kılınmasıdır. Şâfiîler bu meselede Cibril hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Çünkü Cibril'in "vakit bu ikisi arasındaki vakittir" yani sabah namazının fazilet vakti, bu iki vaktin ortasıdır, demesi, ihtiyari vakte işarettir. Bundan sonraki vakit kerahetsiz cevaz vaktidir; güneş doğmasına az kala bir zaman parçasında kılmak ise kerahetle caizdir.[158]

Ancak İmam Şafiî El-Ümm'de, "tağlîs" ile "isfar"'dan hangisi daha sabittir? sorusuna şu cevabı vermiştir: "Hz. Aişe, Zeyd b. Sabit ve beraberlerinde bir üçüncü sahabî'nin Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "tağlîs" yani ortalık ağarmadan önce sabah namazının kılınmasıyla ilgili rivayetleri; Rafi' b. Hudayc (radıyallahu anh)'ın yalnız başına Rasulullah Efendimiz (Sallal-

155 Hüseyin b. Mes'ud El-Beğavi/Şerhu's-Sünne. Müsnedü'l-Musannaf.

156 El-Bahrü'r-râik Şerhü Kenzi'd-dakayık 1/260. - El-İhtiyar li-Tahli'l-Muhtar: 1/39

157 Şerhu Meani'l-Asâr: 1/176-184

158 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Minheci't-tullâb: 1/30

lahu aleyhi ve sellem)'den "isfar" yani ortalık biraz aydınlandıktan sonra sabah namazının kılınmasıyla ilgili rivayetinden daha sabittir," yani onların rivayeti daha kuvvetli ve delil olarak göstermeye daha uygundur. Böylece İmam Şafiî sabah namazının ortalık ağarmadan kılınmasının müstehab olduğuna kabul eder.[159]

Sonra da İmam Şafiî, bu konuda delillerin en sabit olanı, Allah'ın "Namazları kılmaya devam edip onları muhafaza edin" emriyle, Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in "vaktin evveli Allah'ın rızasıdır..." Ve hangi amel daha faziletlidir? Sorusuna, "Vaktin evvelinde kılınan namaz" diye buyurmuştur, diyerek bu görüş ve ictihadının isabetine işarette bulunmuştur.[160]

Böylece Fethülvahhab'da Şeyhülislâm Ebû Yahya Zekeriya El-Ensarî'nin Şafiî mezhebinin sözü edilen mes'ele hakkındaki görüş ve tespiti, İmam Şafiî'nin görüş ve ihticacından farklı bir durum arz ediyor. İhtimal ki, Şeyhülislâm, "isfar"dan ortalığın pek az ağarmasını kasdetmiş ve böylece "tağlis"e çok yakın bir vakti "vakt-i ihtiyari" olarak belirlemiştir veya bu mes'elede kendi imamından ayrılmıştır. Çünkü kendisi de ictihad seviyesine kadar yükselmiş değerli bir din âlimidir.

Mâlikîler'e göre: Sabah namazının vakti "iğlas" yani ortalık henüz ağarmadan kılmaktır, öyleki yıldızlar henüz açık şekilde gözükür bir halde iken bu namazı yerine getirmek (daha faziletlidir). Son (fazilet) vakti ise, "israf" dır, yani ortalık ağarıp yıldızlar pek görünmez olduğu zamandır.[161]

Hanbelîler'e göre: Sabah namazında "tağlis" daha faziletlidir. Yani ortalık henüz ağarmadan namazı vaktin evvelinde kılmak daha üstündür. İmam Mâlik ve İmam Şâfiî de aynı görüş ve ictihadtadırlar. İshak b. Ruhuye de bu görüşü seçmiştir. Hz. Ebubekir (radıyallahu anh), Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), İbn Mes'ûd (radıyallahu anh), Ebû Musa (radıyallahu anh) ve İbn Zübeyir ile Ömer b. Abdülaziz'den de bu anlamda rivâyetler yapılmıştır. İbn Abdil-

159 El-Ümm 1/75

160 El-Ümm: 1/75

161 El-Müdevvenetü'l-Kübra/Macae fi'l-vukut: 1/56,57

berr diyor ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile Ebûbekir, Ömer ve Osman Efendimiz (radıyallahu anhum)'dan "tağlîs"in daha faziletli olduğu sahih rivâyetle sabit olmuştur. Bu durumda onların daha faziletli olanı terketmeleri mümkün değildir. Çünkü hepsi de faziletin doruğuna çıkan ve hep ona doğrugidenzatlardır.[162]

İmam Ahmed ise şöyle demiştir; "Bu hususta itibar mü'minlerin durumuna göredir. Eğer ortalık ağardıktan sonra kılmaya devam ediyorlarsa, o takdirde "israf" daha faziletlidir. Nitekim Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Cabir'den yapılan rivâyete göre, yatsı ve sabah namazında mü'minlerin durumuna göre vakti ayarladığı anlaşılmaktadır. "Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü böyle yapmanın ecri daha büyüktür" hadisi hakkında İmam Tirmizî "hadisün hasenün sahihün" demiştir.[163]

Hanbelîler bu konuda daha çok Hz. Câbir, Ebû Berzete ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisleriyle çıkarım yapmışlardır.

Ancak İbn Kudame, "isfar" tabirini, yani hadiste yer alan bu lafzı, sabah namazını fecr-i sadık'ın doğduğu iyice anlaşılıp kesinlikle fecrin aydınlığının ortaya çıkması şeklinde yorumlamıştır ki, bu "tağlîs"e çok yakın bir vakte delâlet eder.

Netice olarak; geciktirilmesi müstehab olan bir namazı vaktin evvelinde kılmakta veya hemen vaktin evvelinde kılınması müstehab olan bir namazı geciktirmekte bir sakınca yoktur. Yeter ki vakit çıkmış olmasın. Veya ibâdeti tastamam yerine getirmek için vakit daralmış bulunmasın. Çünkü Cibril (aleyhisselam) namazı, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e hem vaktin başında, hem sonuna doğru kıldırmıştır.[164]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Zeylâî İbn Mace'nin Sünen'inde Muğîs'in şöyle dediğini tespit etmiş-

162 El-Muğnî/Fasl-i Salât-i subh: 1/394

163 El-Muğnî: 1/394

164 El-Muğnî: 1/395

tir: "Abdullah b. Zübeyr ile beraber sabah namazını ortalık henüz ağarmadan kıldım. Selâm verdikten sonra kendisine dönüp sordum. Bu nasıl bir namazdır? Cevapla dedi ki: Bu, bizim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber kıldığımız ve aynı zamanda Ebubekir ve Ömer (radıyallahu anhuma) ile birlikte eda ettiğimiz namazdır. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) suikaste uğrayıp şehit edilince Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) bu namazı ortalık ağarmaya başlayınca kıldırmaya başladı."[165]

Bu rivayetten, sabah namazının gerek Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, gerekse ilk iki halîfesi döneminde fecr doğduktan sonra ortalık henüz ağarmadan kılındığı, sonra Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) döneminde ortalık ağarınca kılınmaya başlandığı anlaşılıyor.

151 nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisinden, sabah namazının fecr doğduktan hemen sonra kılınmasının müstehab olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmam Mâlik, İmâm Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr, Evzâi, Davud b. Ali ve Ebû Cafer Tahavî'nin de görüş ve mezhepleri bu anlamdadır. Aynı görüş ve uygulamanın Hz. Ömer, İbn Zübeyr, Enes, Ebû Musa ve Ebû Hureyre (radıyallahu anhum)'dan nakledildiği de tespit edilmiştir. Nitekim Hz. Râfî' hadisi de bunu kuvvetlendirmektedir.

Ebû Hanîfe ve rey taraftarları ile Hasan b. Hay ve Sevrî'ye göre, isfar daha faziletlidir, yani ortalık ağardıktan sonra kılınması daha faziletlidir. Bunlar "Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın." mealindeki hadisi delil saymışlardır.

152 nolu Ebû Mes'ud hadisinin aslı Buharî ve Müslim'dedir. Ebû Dâvud kendi Sünen'inde naklederek ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Nesâî ile İbn Mâce de kendi Sünen'lerinde bunu rivayet etmişlerdir. El-Münzirî bunun râvilerinin hepsinin sıkat (güvenilir kişiler) olduğunu belirtmiştir. Böylece sabah namazının ortalık henüz aydınlanmadan önce kılınması efdaldir, hususu ağırlık kazanmış oluyor.

165 Nasbu'r-raye li-Ahadîsi'l-Hidaye: 1/240

153 nolu Enes (radıyallahu anh) hadisi de "tağlîs"in daha faziletli olduğuna delâlet eden rivayetlerden biridir. İbn Hibban ile Nesâî de aynı hadisi tahric etmişler ve tamamını şöyle belirtmişlerdir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Ya Enes! Bana biraz yiyecek getir," buyurdu. Enes diyor ki: "Biraz hurma ile biraz su alıp getirdim ki, o sırada Bilâl (radıyallahu anh) ezan okumuş bulunuyordu." Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Enes! Bir bak da benimle birlikte yiyecek bir adam bul." buyurdu. Ben de Zeyd b. Sâbit'i çağırdım, geldi Rasulullah Efendimiz'le birlikte sahur yemeğini yedi. Sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp iki rekât namaz kıldı ve (sabah) namazı için (Mescid'e) çıktı."

Bu rivâyette, Bilâl (radıyallahu anh)'ın fecr-i sadık doğmadan ezan okuduğu anlaşılıyor. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) o ezan okuduktan sonra sahur yemiştir. Zaten bir hadislerinde de buna işâretle: "Bilâl (radıyallahu anh)'ın ezanı ve ufukta beliren dikey aydınlık sizi aldatmasın!" buyurarak Bilâl (radıyallahu anh)'ın henüz fecr-i sadık doğmadan ezan okuduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ramazan'da da sabah namazını vakit girince hemen kıldığı anlaşılıyor. Böylece "tağlîs"in müstehab oluşu ortaya çıkıyor.

Bu konuda Râfi' b. Hudayc hadisine gelince, beşlerin rivâyet ettiği bu hadisi aynı zamanda İbn Hibban ve Taberânî de rivâyet etmiştir. Hadisi birçok ilim adamları sahihlemiştir. Bu "tağlîs"i nesheder mahiyette değildir. Sadece ortalık aydınlanınca da sabah namazını kılmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Hadisin meali şöyledir: "Sabah namazını ortalık ağarınca kılın, çünkü bunun ecri çok daha büyüktür."

154 nolu Ebû Rebî' hadisinin isnadında, adı geçen Ebû Rebi' bulunuyor ki, Darekutnî onun meçhul olduğunu belirtmiştir. Zehebî de onun zayıf kabul edildiğini kaydetmiştir.[166] Bununla beraber, İbn Ömer gibi büyük bir fakih, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra da sabah namazını ortalık ağardıktan sonra kılmaya devam etmiştir. Eğer bu

166 Mizânü'l-İ'tidal 4/524 - 10182 nolu Ebû Rebi'.

hadis mensûh olsaydı İbn Ömer (radıyallahu anh) hiç devam eder miydi? Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen ortalık karanlıkken bazen da aydınlıkken kılmıştır.

155 nolu Muâz hadisinde, tağlise illet olarak kış mevsimi gösterilmiştir. Ancak bu illet ve sebeplerden biridir. O bakımdan camilerin uzaklık ve yakınlığı, cemaatın erken veya geç toplanma durumu dikkate alınarak bazen erken saatte, bazen da ortalık aydınlanınca kılmakta bir sakınca yoktur; her iki durumda da efdaliyet söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sabah namazını bilhassa yaz mevsiminde ortalık aydınlandığı zaman, kış mevsiminde ortalık henüz karanlık iken kılmak daha faziletlidir.

2. İmam Ebû Hanife ve rey taraftarlarına göre, ortalık aydınlandığında kılmak daha faziletlidir. Diğer üç imama göre, ortalık henüz ağarmadan kılmak daha faziletlidir.

3. Kadınların sokak kıyafetiyle örtünüp sabah namazını kılmak üzere yakınlarındaki camilere gitmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak yollarda sarkıntılık yapanlar olduğu takdirde evlerinde kılmaları daha faziletlidir. Genç hanımların ise daha dikkatli olmaları, rahatsız edenlerin bulunacağı ihtimal dahilindeyse, çıkmayıp evlerinde kılmaları tavsiye edilmiştir.

NAMAZ KILINIRKEN VAKİT ÇIKSA NAMAZ TAMAMLANIR MI?

Vakit, namazını şartlarından biridir. 45 dereceden yukarıda yaşayan insanların zaman zaman yatsı vakti için bir namaz kılacak kadar zaman bulamadıkları için, ilim adamlarından bir kısmına göre, yatsıyı kılmaz, bir kısmına göre, kılması gerekir. Çünkü şartlardan birinin zorunlu olarak kalkmasıyla diğer şartlar kalkmış olmaz ve o bakımdan namaz terkedilmeyip takdir yapılarak kılınır.

Ayrıca namazı herhangi bir sebepten geciktirip vaktin sonuna bırakan kimse, kılacağı namazın bir kısmını vakti içinde kılma imkânı varsa kılar, geriye kalanını - vakit çıksa bile - tamamlar, diyenler vardır. Bunun aksini savunup namazı hükümsüz kalır, diyenler de eksik değildir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَهَا الصُّبْحَ وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ العَصْرَ.»

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişen kimse, sabah namazına gerçekten yetişmiştir. Güneş henüz batmadan ikindi namazının bir rekâtına yetişen kimse, cidden ikindiye ulaşmıştır."[167]

Aynı hadisi Buharî şu lâfızla rivayet etmiştir: "Sizden biri güneş henüz batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın!

167 Tirmizi/Salât; 23. Cuma: 25, Hacc; 57, Tefsir; 3. Nesâl/Mevakıt; 11, 28, 30, Salât; 23, 107. Cuma: 25, 41 İbn Mace/İkamet: 91, Menasik; 106. Darimî/Salât 27, Menasik; 54. Taberani/Vuku: 15, 17, 18, Cuma; 13, Hacc; 170.

Sabah namazından, güneş henüz doğmadan önce secdeye ulaşırsa, namazını tamamlasın."[168]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الْعَصْرِ سَجْدَةً قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ أَوْ مِنَ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَهَا.»

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Kim, güneş batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, veya güneş doğmadan sabah namazının bir secdesine yetişirse, o namaza gerçekten yetişmiştir."[169]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Sabah namazını kılarken güneş doğarsa, namaz bozulur. Bilâhare onu kaza etmesi gerekir. Ama ikindi namazını kılarken güneş batarsa, namaz bozulmaz vaktin çıkmasına rağmen namazı tamamlar ve bu namaz kaza değil eda sayılır.[170] Hanefîler'in usûl yönünden vakt-ı kâmil ve vakt-ı nakısla ilgili görüş ve ictihadları söz konusudur.

Şâfiîler'e göre: Başlanılan namazın tam bir rekâtı vakit içinde kılınır, gerisi vakit dışında kılınırsa, hepsi edâdır, kaza sayılmaz. Çünkü Buhari ve Müslim'in sahih tespitlerine göre, "Namazdan bir rekâta ulaşan, hepsine ulaşmış olur..." hadisi çıkarım ve delil göstermeye uygundur.[171]

Bundan anlaşılan odur ki: Başlanılan namazın bir rekâtını tamamlamadan vakit çıkarsa, o namaz bozulur, kaza edilmesi gerekir. Çünkü bir rekât, namazın a'zami ef'âlini kapsamaktadır. Diğer rekâtlar aynı şeyin tekrarı mahiyetindedir. O bakımdan vakit dışında kalan rekâtlar vakit içinde

168 Buhari/Mevakıt; 60, Menasik: 68

169 Müslim/Mesacid: 16. Nesâi/Mevakıt: 11, 28. Ahmed: 2/399, 474. 6/78 İbn Mâce

170 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/127

171 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31. es-Siracül Vahhac alâ Metni'l-Minhac: 35

eda edilen rekâta tabidirler.[172]

Mâlikiler'e göre: Bir tam rekâta ulaşan, namazın tamamına ulaşmış olur, böylece vaktin dışında kalan kısmı kılar ve bu edâ sayılır.

Böylece Mâlikiler biri ihtiyari, diğeri zaruri olmak üzere vakti iki kısma ayırırlar. Bir rekâtında ihtiyarî vakte ulaşır da gerisini zarurî sayılan vakitte tamamlarsa, hem namazı edâ sayılır, hem de günâhkâr olmamıştır.[173]

Nitekim Mâlikiler cuma namazı hakkında şöyle demişlerdir: Kim cuma namazının bir rekâtına yetişirse, imam selâm verdikten sonra kalkıp bir rekât daha kılıp namazını iki rekât olarak tamamlar. Ama et-Tahiyyâtta gelip imama ulaşan kimse, imam selâm verdikten sonra kalkıp dört rekât kılar. Bu artık cuma namazı değil, onun yerine geçen öğle namazı sayılır.[174]

Mâlikiler bu mes'elede Süfyan tarîkiyle İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Cumadan bir rekâta yetişen kimse, ona bir rekât daha izafe eder (ekler), cemaate et-Tahiyyâtta ulaşırsa, kalkıp dört rekât kılar."[175]

Ayrıca bu meâlde Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen şu hadis de onlar için delil olarak göstermeye dayanak seçilmiştir: "Kim cuma namazından bir rekâta yetişirse, ona bir rekât daha eklesin. Kim de her iki rekâtı kaçırırsa, dört rekât kılsın (diğer bir rivâyette, öğle farzını kılsın)..."[176]

Hanbeliler'e göre: Bir rekâta ulaşan kimse namazın tamamına ulaşmış olur, yani vakit içinde bir rekât namaz kıldıktan sonra vakit çıkarsa, namazını tamamlar ve bu edâ kabul edilir. Ancak bir rekâttan az bir miktara erişen kimse namaza vakit içinde ulaşmış sayılır mı? Bu hususta iki rivâyet

172 Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/31

173 El-Fıkhu ale'l-mezahibi'l-Erbaa: 1/181

174 El-Müdevvenetü'l-Kübra/idraki rekât yevmi'l-cuma: 1/147

175 Tirmizî/Cuma: 25. Ebû Dâvud/Salât: 234. Nesai/Mevakıt. 30 Cuma: 41 İbn Mâce/İkamet: 91. Taberani/Cuma: 12

176 Tirmizî/Cuma: 25. Ebû Dâvud/Salât: 234. Nesai/Mevakıt. 30 Cuma: 41 İbn Mâce/İkamet: 91. Taberani/Cuma: 12

vardır: Birinci rivâyete göre, ulaşmış olmaz. Harkî'nin zahir görüşü de budur. Mâliki mezhebi de aynı görüştedir. Nitekim daha önce yaptığımız rivâyette bir rekâtın tahsisi, namazın tamamına yetişmenin bundan daha az bir cüz ile gerçekleşmeyeceğine delâlet eder. Nitekim Cuma namazının bir rekâtına yetişen, tamamına yetişmiş olur, daha az bir cüz'üne yetişen, cumaya yetişmemiş sayılır. İkinci rivayete göre, namazın bir cüz'üne yetişmekle tamamına yetişmiş sayılır. Kadı diyor ki, "Bu, İmam Ahmed'in görüşünün zahiridir." Ebu'l-Hattab diyor ki: "Namaza ihram tekbiri miktarı yetişen kimse, vakit çıkmadan bu cüz'e erişmişse, namaza yetişmiş sayılır, yani kılacağı namaz edâ kabul edilir." Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin de mezhebi budur.[177]

Hanbelîler bu mes'elede daha çok Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Kim güneş batmadan önce ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın ve güneş doğmadan önce sabah namazının bir secdesine yetişen kimse de namazını tamamlasın."[178]

Ayrıca bu meâlde Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen şu hadis de onlar için delil olarak göstermeye dayanak seçilmiştir: "Kim cuma namazından bir rekâta yetişirse, ona bir rekât daha eklesin. Kim de her iki rekâtı kaçırırsa, dört rekât kılsın (diğer bir rivâyette, öğle farzını kılsın)..."[179]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

167 nolu Ebû Hureyre hadisinde "bir rekâta yetişen..." tabirinden maksat nedir? İlim adamlarından bir kısmına göre, bu yorum isteyen bir sözdür: "Namazın hükmüne ulaşmış olur" demektir veya "Namazın vücubuna ve faziletine kavuşmuştur" diye bir izmar yapılabilir. Kimine göre ise, o namaza eda olarak yetişmiştir, demektir. Nitekim Ebû Hureyre'den yapılan bir diğer rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu

177 El-Muğnî/İdrak-i rekât bölümü: 1/377, 378

178 El-Muğnî/İdrak-i rekât bölümü: 1/378

179 Tirmizî/Cuma: 25. Ebû Dâvud/Salât: 234. Nesai/Mevakıt: 30 Cuma: 41 İbn Mâce/İkamet: 91. Taberani/Cuma: 12

söylemiştir: "Kim ikindi namazından - güneş henüz batmadan önce - bir rekât kılar ve geri kalan kısmını güneş battıktan sonra kılarsa, ikindiyi kaçırmamış demektir."[180] Ve bunun bir benzeri rivayeti de sabah namazı hakkında vârki olmuştur. Buhari'nin Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayette, hadisin son kısmında "namazını tamamlasın." denilmiştir. Nesâî'nin yaptığı rivayette ise, hadisin son kısmı şöyle bağlanmıştır. "Gerçekten o namazın hepsine ulaşmıştır, ancak ne var ki, kaçırdığını kaza eder." Beyhâkî ise, şu cümleyi nâkletmiştir: "O rekâta bir diğer rekât kılıp ilâve etsin."

Bütün bu rivâyetlerden çıkarılan hüküm şudur: "Sabah ve ikindi namazlarına güneş doğmadan ve güneş batmadan birer rekâtına yetişen kimse, o namazın tamamına yetişmiş demektir."

Tahavî (Ebû Cafer) ise, bu idrak yani yetişmeyi çocuğun ihtilâm olması, yani ergenlik dönemine girmesi, ayhali olan kadının temizlenmesi ve kâfirin İslâm'a girmesiyle yorumlayarak bağlı bulunduğu Hanefi mezhebinin görüşünün isabetini iddia etmiştir ki, böyle bir yoruma başka ilim adamları pek itibar etmemişlerdir. Tahavî şunu demek istiyor: Hadiste belirtilen "bir rekâta yetişme", o sırada ergen olan veya ayhalinden temizlenen veya İslâm'a giren kimse hakkında geçerli bir hükümdür. Onlar abdest alıp vaktin bir rekâtına yetişirlerse, namaza ulaşmış sayılırlar veya vakitten bir rekât namaz kılacak kadar bir cüz' kaldığında bu olaylar meydana gelirse, onların o vakti kaza etmeleri gerekir.[181]

İmam Ebû Hanife bu mes'elede, vârid olan diğer hadislerle çıkarım yaparak, sabah namazına güneş doğmadan yetişen kimse o namaza yetişmiştir, bir rekâtına veya bir cüzüne yetişen o namaza yetişmemiş demektir, hükmünü çıkarmıştır. Çünkü güneş doğarken namaz kılmak men'edilmiştir. O zaman hiçbir namaz kılınmaz, diyerek sabah namazı hakkında belirtilen ictihadta bulunarak diğer imamlardan farklı bir yorum ortaya koymuştur.

168, 169. nolu hadislere gelince, onlarda "bir rekât" tabiri yerine "bir

180 Neylü'l-Evtar: 2/25

181 Şerhu meani'l-asâr: 1/399

secde" tabiri geçmektedir. Bir secdeden maksat nedir? Müslim de kendi sahihinde belirttiği gibi, bundan bir rekât kasdedilmiştir.

Buhari ise, aynı hadisi şu lâfızla rivâyet etmiştir: "Kim bir rekâta yetişirse..." Müslim'in Hz. Aişe'den yaptığı rivâyette, hadisin sonunda râvi şöyle demiştir: "Secde rekât demektir."

Fethü'l-Allâm sahibi diyor ki: "Eğer bu söz Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ise, yani O'na aitse, artık hiç bir işkâl söz konusu değildir. Eğer râviye aitse, o da kendi rivâyetini daha iyi bilir demektir. Hattabî ise, bu konuda şöyle demiştir: "Secdeden maksat, secdeleriyle rüku'uyla birlikte olan bir rekât demektir. Zira rekât ancak secdeleriyle tamamlanır. O bakımdan hadiste rekât, "secde" olarak anılmıştır.[182]

Buhari ve Müslim'in ittifakla rivâyet ettikleri Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisinde ise, sabah ve ikindi namazları açıklanmaksızın sadece namaz tabiri kullanılarak şöyle buyurulmuştur: "Kim namazdan bir rekâta ulaşırsa, gerçekten namaza ulaşmış demektir."[183]

Anlaşıldığı gibi, bu hadis "idrak-i rekât" hususunda umûm ifâde etmekte ve sadece sabah ve ikindi namazına has bir hüküm taşımamaktadır. İbn Hacer'e göre, "mine's-salâtın" başındaki (elif-lâm) ahd içindir ve böylece namazdan maksat, sabah ve ikindi namazlarıdır. Konunun başında naklettiğimiz hadisler ise, mutlak değil mukayyeddir. O halde bu babda mutlak mukayyed üzerine hamledilir.

Fıkhü's-Sünne sahibi de her iki rivâyeti naklettikten sonra şöyle demiştir: "Kim namazdan bir rekâta ulaşırsa, namaza ulaşmış demektir" hadisi, bütün namazları kapsamaktadır. Buhari'nin ise, "Sizden kim güneş batmadan ikindi namazının bir secdesine yetişirse, namazını tamamlasın ve gü-

182 Fethü'l-allâm li-Şerhi Bülûğu'l meram/Mevakıt: 1/80. Neylü'I-evtar/İdrak-ı ba'zı's-Salât: 2/25

183 Buhari/Mevakıt: 29. Müslim/Mesacid: 161, 165. Ebû Dâvud/Salât; 102. Tirmizi/Salât 23, 197, Cuma: 25. Nesâi/Mevakıt: 11, 28, 30. Cuma: 41. Darimî/Salât; 22. Taberani/Cuma: 13-15. Ahmet: 2/241, 254, 265, 271, 280, 376

neş doğmadan önce sabah namazının bir secdesine yetişirse, yine namazını tamamlasın," mealinde rivayet ettiği hadiste ise, secdeden maksat, rekâttır.

Hadisin zahiri, ikindi ve sabah namazından bir rekâta yetişen kimse hakkında güneş doğduktan ve güneş battıktan sonra namaz kılmak mekruh değildir hükmüne delâlet etmektedir, isterse kalan rekâtları kerahat vaktinde kılmış olsun, onun hakkında kerahat söz konusu değildir. Böylece kılınan namaz edâ sayılır, kaza değildir. Her ne kadar kasden namazı böyle dar vakte geciktirmek caiz değilse de, hüküm böyledir...[184]

Zeylâî "idrak-i rekât"le ilgili sahih hadisleri naklettikten sonra, Hanefi mezhebinin, sabah namazını kılarken güneş doğacak olursa, namaz bozulur şeklindeki görüşlerini belirterek ortaya çıkan zorluğa dikkatleri çekmiş, aynı zamanda Buhari ve Müslim'in bu babta yaptıkları rivayeti, kâfirin İslâm'a girmesiyle yorumlayanları reddeder mahiyette bulunduğunu söylemiştir. Böylece o da, Tahavî'nin yorumunun uygun olmadığını belirterek hadisleri zahirî manâlarından saptırmamaya özen göstermiştir.[185]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sabah namazının bir rekâtına yetişen kimse, güneş doğunca ikinci rekâtını da kılmak suretiyle namazını tamamlar ve bu edâ sayılır.
2. İmam Ebû Hanife'ye göre, namazı, bitirmeden güneş doğarsa, namazı bozulur, kerahat vakti çıkınca kaza etmesi gerekir.
3. İkindi namazının -güneş batmadan- bir rekâtına yetişen kimse, güneş batınca geriye kalan üç rekâtını da kılmak suretiyle namazı tamamlar ve bu edâ kabul edilir.
4. Namazın vakit içinde sadece ihram tekbirine ve bir rekâta yetişen kimse de o namaza yetişmiş sayılır. Bu İmam Ebû Hanife ile bir rivâyete göre, İmam Ahmed'in görüşüdür. Diğer iki mezhebe göre, namaza yetişmiş sayılır ve o namazı sonradan kaza etmesi gerekir.

184 Fıkhü's-Sünne/İdraki rekât: 1/105

185 Nasbu'r-raye li-Ehâdîsi'l Hidâye, 1/229, 229

VAKTİNDE EDA EDİLMEYEN NAMAZLARI KAZA ETMEK

Vakit, namazın şartlarından biridir. Zorunlu bir hal yokken namazı vaktinde kılmamak büyük günâhlardan sayılır. Aynı zamanda vakit içinde tecelli eden feyiz ve rahmeti hiçbir şeyle telâfi etmek mümkün değildir. Ancak gerek zarurî bir sebepten veya ihmalden dolayı vaktinde kılınmayan namazlar birer borç olarak kalır. Onları kaza etmek farzdır.

عَنْ أَنَسِ بْنَ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ نَسِيَ صَلاَةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلاَّ ذَلِكَ.»

Enes b. Malik'den (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Kim bir (farz) namazı unutursa, onu hatırladığı zaman kılsın. Bundan başka onun için bir kefaret yoktur."[186]

Müslim'in kendi Sahih'inde yaptığı rivâyette şu lâfızla yukarıdaki hadis nakledilmiştir: "Sizden biri uyur da namazı kaçırırsa veya namazdan gaflet edip (vaktini geçirirse), onu hatırladığı zaman kılsın."[187]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:«نَسِيَ صَلاَةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا.»

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendi-

186 Buhari/Mevakıt: 37. Müslim/Mesacid: 309, 314, 315. Ebû Davud/Salât 11. Tirmizî/Salât: 16, 17. Nesaî/Mevakıt: 52, 54. İbn Mâce/Salât: 10. Darimi/Salât; 26. Taberani/Salât: 25, Sefer: 77. Ahmed; 3/100, 243, 237, 263. 282 - 5/22

187 Müslim/Mesacid: 316. Taberani/Vukuf: 26. Ahmed: 3/184, 216

miz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim bir namazı unutur (da kılmazsa), onu hatırlayınca kılsın."[188]

Ebû Katâde'den yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den uyuyup namaza kalkamadıklarını anlattılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki, uykuda tefrit (kasıtlı bir ihmal, tembellik ve gevşeklik) yoktur. Tefrit ancak uyanıklık halindedir. O halde sizden biri bir namazı unutur veya uyur da kaçırırsa, hatırladığı zaman onu kılsın."[189]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler 'e göre: Farz namazlardan birini kaçırıp vaktinde kılmayan veya kılamayan kimse onu hatırlayınca, vaktin farzına takdim ederek kılar. Çünkü kaza namazlarıyla vaktin farzı arasında tertip gözetilmesi gerekli bir haktır. Şâfiîler'e göre müstehabdır, tertibe riâyet edilmediği takdirde o mezhebe göre bir şey gerekmez. Çünkü İmam Şafiî'ye göre, her farz namaz bizatihi asıldır, başkasına şart olamaz.[190]

Hanefiler'in bu mesele hakkındaki delilleri, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir: "Kim uyuduğu için vakit namazını kaçırır veya unutup kılmaz ve ancak imamla beraber namaz kılarken hatırlarsa, önce (başlayıp) içinde bulunduğu namazı kılsın, sonra da hatırladığı namazı kılsın ve imamla beraber kıldığı namazı iade etmesin."[191]

Şâfiîler'e göre: İmam Şafiî'den yapılan rivayete göre, bu mesele hakkında şöyle demiştir: "Namazı vaktinde kılmayıp kaçıran kimse, içinde bulunduğu vaktin namazını kılmaya başladıktan sonra hatırlarsa, başladığı namaza devam edip bozmaz. Bu durumda ister imam, ister memum olsun farketmez. Namazı bitirince o kaçırdığı namazı kılar. Bunun gibi kaçırdığı

188 Nesâî/Mevakıt: 52, 54. Tirmizî/Salât: 16, 17. Ebû Davud/Salât: 11

189 Müslim/Mesacid: 311. Ebü Davud/Salât: 11. Tirmizî/Mevakıt: 16. Nesâi/Mevakıt: 53. İbn Mace/Salât: 10. Ahmed: 5/305

190 Şerhu Fethi'l-kadir/Kazâ-i fevâit: 1/346

191 Ebü Davud/Salât: 11. Nesaî/Mevakıt: 53. İbn Mace/Salât: 10. Darimî/Salât: 26

namaz, içinde bulunduğu vakit namazına başlamadan hatırlarsa, bununla beraber vakit namazına - hatırladığı halde- başlarsa, başladığı namaz kâfi gelir, yani onu kılmasında bir sakınca yoktur. Namazı kılıp bitirince, bu defa hatırladığı o kaza namazını kılar. Ancak tercih edilen şudur ki, henüz içinde bulunduğu vakit namazına başlamadan kazaya kalmış namazı hatırlarsa, vakit de müsaitse, yani onu kaza ederken vaktin farzını kaçırma tehlikesi yoksa önce kazaya kalmış namazı kılar, sonra vakit namazını edâ eder."

"Kazaya kalan namazlar ister bir günün, ister bir yılın birikmiş namazı olsun farketmez."[192]

Mâlikîler'e göre: İmam Mâlik şöyle demiştir: "Farz namaz kılarken unutup da kılmadığı bir namazı hatırlayan kimse, eğer yalnız başına kılıyorsa ve namaza da yeni başlamışsa, onu olduğu yerde bırakıp kazaya kalan namazı kılsın ve sonra da başlayıp bıraktığı namazı edâ etsin. Şayet başladığı farz namazdan bir tam rekât kılmışsa, artık onu kesmeyip bir rekât daha ilâve ettikten sonra kessin (olduğu yerde bıraksın). Üç rekât kıldıktan sonra hatırlarsa, ona bir rekât daha ilâve ederek tamamlasın ve sonra kaza namazını kılsın."

Mâlikîler'den İbn Kasım diyor ki: "Başlamış olduğu farz namazdan üç rekât bile kılmış olsa, kazaya kalan namazı hatırlayınca, bence müstehab olan onu orada kesmesi ve hatırladığı kaza namazını kıldıktan sonra o farzı yeniden kılmasıdır."

İmam Mâlik yine bu mesele hakkında şöyle demiştir: "Unutup kılmadığı namazı, öğle ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra hatırlarsa, güneş henüz batmamışsa ve o da kazaya kalan namazı kıldıktan sonra öğle ve ikindi namazlarını kılmaya imkân bulabiliyorsa o takdirde önce hatırladığı kaza namazını, sonra da öğle ve ikindi namazlarını kılar. Şâyet unutup kazaya bıraktığı namazla sadece iki vakitten birini kılmaya imkân bulabiliyorsa, önce kaza namazını sonra da ikindi namazını kılar."[193]

192 El-Ümm/Salât-ı faite: 1/78

193 El- Müdevvenetü'l-Kübra/Kaza-i Salât: 1/129

Hanbelîler'e göre: Başladığı namaz esnasında üzerinde kazaya kalmış namaz bulunduğunu hatırlayan kimse, başladığı namazı tamamlar ve sonra diğer namazı kaza eder. Vakit kalmışsa, kazadan önce kıldığı namazı iade eder.

Çünkü kazaya kalmış namazlarda tertip vâcibdir. Bu hususta birçok yerlerde kesin beyân vardır. Ebû Dâvud'un rivâyetinde deniliyor ki: "Bir yıllık namazı terkeden kimse, onları kılar ve bu kaçırdığı namazları hatırladığı halde kıldığı bütün vakit namazlarını iade eder. İbn Ömer'den de tertibin vücubuna delâlet eden rivâyetler yapılmıştır. Aynı zamanda Nehai'den, Rebi'a, Yahya El-Ensarî'den, İmam Mâlik, İmam Leys, imam Ebû Hanîfe ve İshak b. Rahuye'den de aynı görüş doğrultusunda rivâyetler mevcuttur. Şafiî ise, "Tertip vacib değildir" demiştir.

Hanbelîler hem konumuzun başındaki hadislerle ve bir de imam Ahmed'in tespit ettiği şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hendek günü dört vakit namazını kaçırıp onları tertib üzere kaza ettiği ve sonra da şöyle buyurduğu tespit edilmiştir: Benim nasıl namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılın."

Yine imam Ahmed'in Ebû Cum'a Habib b. Siba'dan naklen onun şöyle dediğini tespit etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Ahzâb yılı akşam namazını kılıp bitirdikten sonra sordu: Sizden biri, benim ikindi namazını kıldığımı bilen var mı? Bunun üzerine ashab: Ya Rasûlallah! Onu kılmadınız, diye cevap verdiklerinde, müezzine emretti namaz için ikamet getirdi ve kalkıp ikindi namazını kaza ettikten sonra akşam namazını iade etti." Bu da tertibin vücubuna delâlet eden rivayetlerden biridir.[194]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebû Cafer Tahavî bu konuyla ilgili on altı kadar rivâyet tespit etmiştir. Biz onlardan bir kısmını -konuya ağırlık kazandırmak ve diğer ilgili rivâyetleri görmek için - kitabımıza meâlen nakletmeyi uygun gördük:

194 El-Muğnî/Kazai fevaitle ilgili mesele 1/607

Muhbir (veya Muhmir) b. Ahi Necâşi (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir seferde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk. Uyuduk, ancak güneşin sıcaklığıyla uyanabildik ve o yerden uzaklaştık. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdı. Sabah olup güneş doğup yükselince, ezan okuması için Bilâl'e emretti, sonra ikamet getirmesi için emretti ve kalkıp bize (o kazaya kalan) namazı kıldırdı. Namazı kaza edince şöyle buyurdu: 'Bu bizim dünkü namazımızdır."[195]

Bu rivayetten anlaşılıyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kazaya kalan sabah namazını, öğle veya ikindiden önce kılmamış, ancak ertesi gün güneş doğup yükseldikten sonra kaza etmiştir. Burada Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının tertip sahipleri olmadıkları da söz konusu değildir.

Ancak bu hadis râvilerinden Mesleme b. Alkame'nin zayıf olduğunu Ahmed b. Hanbel şu sözleriyle şöyle ifade etmiştir. "Zayıf bir şeyhtir; Davud'dan birçok münker rivayetler yapmıştır." Yahya b. Main ise onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiş ve Ebû Hatim de onun "salihül-hadis" olduğunu belirtmiştir. O bakımdan müctehid imamların çoğu onun rivayetini delil olarak göstermemişlerdir.[196]

Yukarıdaki Necâşi hadisini kuvvetlendiren bir diğer hadis Semure b. Cündeb (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir: "Kim bir (farz) namazı unutur da kılmazsa, hatırlayınca onu ertesi günü aynı vakitte kılsın."[197]

Bu da, kaza namazında sahib-i tertip olup olmamanın bir ölçü olmadığına, kazaya kalan bir namazın hatırlanınca ertesi gün aynı vakitte kılınmasının gerektiğine veya sünnet olduğuna delâlet etmektedir.

Hadisin râvilerinden Hammad b. Seleme hakkında İmam Ahmed şöyle demiştir: "O dayısı Hamîd et-Tavîl hadisleri hıfzetmede, insanların en âlimi idi. İbn Maîn ise şöyle demiştir: "Hadis tespitinde insanların en bilgini

195 Şerhu Meâni'l-Asâr/Kaza-i Salât: 1/464, 465

196 Mizânü'l-İ'tidal: 4/109 - 8526 nolu Mesleme

197 Sahih-i Müslim

idi. Bir kişinin ona dil uzattığını görürseniz, onu İslâm'a karşı zan ve töhmet altında tutun..." Amir b. Seleme ise, Hammad'ın 10.000'den fazla hadis bildiğini kaydetmiştir.[198]

O bakımdan yukarıdaki hadis çıkarıma uygundur, diyebiliriz.

Bu iki rivayetin aksine şu rivâyetler de yapılmıştır:

İbn Ebî Meryem'in babasından yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabı uyuyakaldılar da sabah namazını kılamadılar: Güneş doğunca uyandılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ezan okuması için Bilâl'e emretti. Sonra iki rekât (sünnet) namaz kıldı ve arkasından kamet getirmesini emretti ve böylece (kazaya kalan sabahın) farz namazını kıldı."[199]

Hadisin ravilerinden Atâ' b. Sâib, tabiînin ileri gelenlerindendir. Ömrünün son yıllarında hafızasının iyice zayıfladığı söylenir. O bakımdan Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Atâ'dan önceleri işitilenler sahihtir; sonradan işitilenler ise kayda değer bir şey sayılmaz." Yahya b. Maîn diyor ki: "Onun rivayetidelilsayılmaz."[200]

O nedenle yukarıdaki hadisin gençlik çağında mı, yoksa yaşlandıktan sonra mı kendisinden nakledildiğini tespit pek mümkün olmamıştır. Müctehid imamların çoğu, sözünü ettiğimiz sebepten dolayı onun rivâyetine pek itibar etmemişlerdir.

Bu rivayetle birlikte, kazaya kalan namazın hatırlandığı zaman kılınması emredilmiştir. Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir (farz) namazı unutup kılmayan kimse, onu hatırladığı zaman kılsın."[201]

Bu anlamda bir rivayet de Hz. Katâde'den yapılmıştır.

198 Mizanül-İ'tidal 1/590 - 2251 nolu Hammâd.

199 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/405

200 Mizânü'l-İ'tidal 3/70 - 5041 nolu Atâ'.

201 Şerhu Meâni'l-Asar: 1/468

Bu son mânayı kuvvetlendiren birkaç rivayet daha var ki, onlardan bir kısmını konunun başlangıcında nakletmiş bulunuyoruz. "Kim bir (farz) namazı unutur da kılmazsa, onu hatırladığı zaman kılsın. O namaz için bundan başka kefaret yoktur." mealindeki Enes hadisi bu cümledendir.

Böylece Tahavî'nin naklettiği hadisler bize iki ayrı hüküm getirmektedir: 1. Kazaya kalan namazı, ikinci gün aynı vakitte kaza etmek gerekir veya böyle yapmak sünnettir. 2. Kazaya kalan namaz hatırlandığı zaman kılınır.

Tahavî hadislerin sıhhat derecesi üzerinde durmadığı gibi kesin bir sonuç da ortaya koymamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kazaya kalan bir namazı, vaktin farzından önce kılmak gerekir. Ancak vakit daralmışsa, o takdirde önce vaktin farzı kılınır. Bu Hanefîler'e göredir.

2. Kaza namazları hatırlanınca, vaktin farzına başlanmışsa, o takdirde onu edadan sonra kılınmasında bir sakınca yoktur. Bu, Şâfiîler'e göredir.

3. Vaktin farzına başladıktan sonra üzerinde kaza namazı bulunduğunu hatırlarsa, başladığı namazı bozmayıp tamamlar ve sonra kaza namazını kılar; onu müteakip vakit çıkmışsa, vaktin namazını iade eder. Bu, Hanbeliler'e göredir.

4. Vaktin farzını kılarken kaza namazını hatırlarsa, başladığı namazı kesip ona başlar. Bir rekâtı tamamlamışsa, bir rekât daha ilâve edip öylece keser. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

5. Kazaya kalan namazın, onu hatırlayınca kılmaktan başka bir kefareti yoktur.

6. Uyku halinde meydana gelen bu gibi gecikmeden dolayı kişi günahkâr olmaz. Çünkü uyuyup da sabah namazına uyanamamak irade dışında olan bir haldir.

KAZA NAMAZLARINI KILARKEN TERTİBE RİAYET ETMEK

Bundan bir önceki konuda da kısaca belirttiğimiz gibi, kazaya kalan namazları kılarken vaktin farzından önce kılınmasına işaret etmiştik. Konunun önemini dikkate alarak biraz daha açıklamayı uygun gördük. Bir misâl ile değerlendirmek istediğimizde, ikindi ile akşam namazı arasındaki tertibi gösterebiliriz: İkindi namazını kılamayıp vakit çıktıktan sonra hatırlayan kimse, akşam namazından önce kılması gerekir. Ancak vakit daralır da sadece akşam namazını kılacak kadar bir zaman kalırsa, o takdirde kazaya kalan ikindi namazı ondan sonra kılınır.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عُمَرَ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ وَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ مَا كِدْتُ أُصَلِّي الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَاللهِ مَا صَلَّيْتُهَا فَتَوَضَّأَ وَتَوَضَّأْنَا فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ.

Cabir b. Abdullah (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Hendek savaşı günü güneş battıktan sonra Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) gelip Kureyş kâfirlerini ağır bir ifadeyle yerdi ve: "Ya Rasûlallah! Güneş batmak üzere ve ben de neredeyse ikindi namazını kılamadım" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Vallahi ikindi namazını ben de kılamadım." Sonra hemen abdest aldı ve güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı (kaza etti), ondan sonra da akşam namazını kıldı."[202]

202 Buhari/Mevakıt: 36, Havf: 4, Meğazî; 29. Müslim/Mesacid: 209. Tirmizi/Salât: 18, Nesâî/Sehv, 103

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Hendek günü namazdan alıkonduk; o kadar ki, akşamdan sonra gecenin bir bölümü girmiş oldu. İşte Aziz ve Celil olan Allah'ın **"Allah savaşta (yardımcı olarak) mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, çok üstündür"** sözü bu idi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Bilâl'i çağırdı, öğle namazı için ikamet etti, Rasulullah Efendimiz de öğle namazını vaktinde nasıl kılıyorsa öylece güzel kıldı. Sonra ikindi için ikamet etmesini emretti. O da ikamet getirdi ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ikindi namazını vaktinde nasıl güzel kılıyorsa, öyle kıldı. Sonra akşam namazı için ikamet etmesini emretti. O da ikamet edince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu da öylece kıldı. Tabii bu, Allah'ın korku namazı hakkında **"Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden korkar da belirlendiği şekilde huzurda duramazsanız) yaya ya da süvari olarak (namazı kılın)..."** mealindeki âyeti indirmeden önceydi..."[203]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Altı vakitten az olan kaza namazıyla vaktin farzı arasında ve az sayıda olan kaza namazları arasında tertibe riâyet etmek vacibdir. Hanefîler bu meselede -yukarıda da temas edildiği gibi- 153 nolu Ebû Davud'un rivayet ettiği hadisle ve bir de Hendek savaşında Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kazaya kalan öğle ve ikindi namazlarını tertip üzere kılmasıyla açıkarım yapmışlardır.[204]

O halde altı vakit veya daha fazla üzerinde kaza namazı bulunan kimse tertip sahibi olmaktan çıkıyor.

Vakit dar olduğu takdirde, kaza namazı geciktirilir ve vaktin farzı kılınır, böylece tertib hükmü kendiliğinden kalkmış olur. Ayrıca tertip, unutmakla da sakıt olur. Ömür boyunca, -namaz kılınması mekruh olan üç vakit dışında- bütün vakitlerde kaza namazı kılınabilir.

---

203 Darimî/Salât: 186. Nesâî/Mevakıt: 55, Ezan: 23. Ahmed; 3/25

204 Meraku'l-felâh/kaza-i fevâit: 77

İmam Muhammed'e göre, kaza namazlarını geciktirmekte bir sakınca yoktur, "terahî üzerine vacibdir". İmam Ebû Yusuf'a göre geciktirilmesi mekruhtur, hatırlandığı vakit -kerahet zamanı değilse - kılınması vacibdir. Bu hususta İmam Ebû Hanîfe'den iki rivayet vardır.[205]

İmam Leys, Zührî, Nehâî ve Rabî'a da aynı görüştedirler.

Şâfiîler'e göre: Kazaya kalan namazları kılmak vacibdir. Ancak farz namazı bir özürden dolayı vaktinde kılmayıp kaçırmışsa, onu herhangi müsait bir zamanda kaza etmesi vacibdir, hemen acele etmesi gerekli değildir. Özürsüz kılmayıp kazaya bırakmışsa, hemen kaza etmesi vacibdir. Ancak şu durumlar müstesna: Cuma hutbesi okunduğu bir sırada kaza namazını hatırlamak, o anda hemen kılınmasını gerektirmez, cuma namazı kılındıktan sonra kılınır. Vakit iyice daralıp sadece o vaktin farzını kılacak kadar bir zaman kalmışsa, o takdirde kaza namazı geciktirilip, vaktin farzı kılınır. Bir de vaktin farzına niyet edip namaza başladıktan sonra kazaya kalmış namazı hatırlayan kimse, başladığı namazı bozmayıp tamamladıktan sonra onu kılar.

Kazaya kalmış namazlar arasında tertibe riâyet etmek sünnettir. Sayısının az veya çok oluşu buna tesir etmez. O halde tertibe riâyet etmeyip (meselâ ikindi namazını öğle namazından önce kaza ederse) sonra geleni önce gelen üzerine takdim ederse, sadece sünnete muhalefet etmiş olur, ama kazası yerine gelmiş kabul edilir. Ne var ki, bu durumda evlâ olanı, iade etmektir. Bunun gibi, kazaya kalmış namazlarla vaktin farzı arasında da tertibe riâyet etmek sünnettir. Ancak vaktin namazını kaçırma endişesi söz konusu ise veya vaktin farzına niyet edip başladıktan sonra kazaya kalan namazı hatırlıyorsa, artık kaza namazıyla vaktin farzı arasında tertip kalkar.[206]

Mâlikîler'e göre: Kazaya kalmış namazlarla vakit farzı arasında tertip vâcibdir. Sayısı az birkaç namazı kazaya bırakan kimse bunların hepsini vakti hazır olan namazdan önce kılmaya başlar. Sayısı çok olursa, vakti hazır

205 Hâşiyetü't-Tahtavî Alâ Meraki'l-Felâh/Kaza-i fevâit: 239

206 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa/Kazau'I-faite: 1/401, 495, 490

olan farzı kıldıktan sonra kaza etmeye başlar.[207]

Yine bu mezhep imamlarına göre, kazaya kalmış namazlar arasında da tertip vâcibdir. Bunların az veya çok olması farketmez. Ancak bu tertip iki şartla vacib olur. Geçen namazları hatırlaması ve tertip üzerine kılmaya kudretinin yetmesi...[208]

Hanbeliler'e göre: Kazaya kalmış namazlar kılınırken tertibe riâyet etmek vacibdir. Nitekim Ebû Davud'un yaptığı rivâyette bu husus kesin bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

"Kim, (kaza veya vakit) namazı kılarken üzerinde bir namaz kaldığını hatırlarsa, başladığı namazı tamamlar ve sonra kaza namazını kılıp diğer namazı iâde eder."

Nitekim yapılan sahih rivâyete göre, Hendek savaşı günü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) dört vakit namazını kılamayıp kazaya bırakmış ve bunları tertip üzere kaza etmiştir.

Kaza namazlarının sayısı ne kadar çok olursa olsun, aralarındaki tertibe riâyet etmek vâcibdir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife'ye göre, kazaya kalan namaz bir gün, bir gece namazından fazla olursa tertibe riâyet vâcib değildir.[209]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

202 nolu Cabir hadisini Haccac b. Nusayr dışında diğer bütün hadis hafızları rivâyet etmiştir. Haccac ise, bunu Ali b. Mübarek'den, o da Yahya b. Ebî Kesîr'den rivâyet etmiş ve rivâyet zincirinde Cabir'den Ömer Efendimiz'den diyerek onu Ömer'e isnad edilen hadisler arasında zikretmiştir. Ancak bu tarikte Haccac yalnız kalmıştır ve kendisi zayıf kabul edilmiştir. İbn Main ise onu saduk olarak vasıflandırmıştır. İbn Medenî ise, "onun hadisi

207 El-Müdevvenetü'l-Kübra/kaza-i Salât: 1/131

208 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa/muraatü't-tertîb: 1/494

209 El-Muğni/Mesele: Men zekere enne aleyhi Salâtün: 1/607. El-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l -Erbaa: 1/405

(sıhhat ölçüsünü aşıp) gitti" demiştir. Ebû Hatim ise, onu zayıf saymış ve hadisini terketmiştir. Nesâî de onu zayıf saymış ve diğer bir yerde "o sika değildir" demiştir. Ebû Davud ise, "onun hadisini ilim adamları terketmişlerdir" derken Darekutnî onu zayıflar arasında saymıştır. İbn Hibbân ise onu sıkat (güvenilir muhaddîsler) arasında zikrederken şöyle demiştir: "Hata yapar ve vehme kapılır."[210]

203 nolu Ebû Said hadisinin ricali, ricâl- sahihtir. Tirmizi ile Nesâî aynı hadisi şu lâfızla rivâyet etmişlerdir: "Doğrusu müşrikler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i Hendek günü dört namazdan meşgul edip alıkoymuşlardı." İmam Mâlik de aynı rivayeti Muvatta'da tahric etmiştir.

Ancak rivâyetlerin delâleti farklı tespitlerin yapıldığını göstermektedir. Bir kısmına göre, sadece ikindi namazını kılmaya vakit bulamamışlardı, kimine göre ise, dört vaktin namazını kaçırıp kılamamışlardı. Bir kısmı ise sadece öğle ile ikindi namazını kaçırdıklarını söylemiştir.

Bunlardan daha çok şu iki rivayet üzerinde durmak gerekir: Cabir'in hadisinde sadece ikindi namazını; Abdullah b. Mesûd'un hadisinde dört vaktin namazı...

İbn Seyyidinnas, bu sahih rivayetler arasını birleştirmek daha çok tercih edilir. Çünkü Ebû Saîd'in hadisinin isnadı sahihtir, buna muhalefet eden pek olmamıştır. Aynı zamanda aynı hadisi İbn Huzeyme ile İbn Hibban da kendi sahihlerinde rivayet etmişlerdir. İbn Seken de bunun sahih olduğunu belirtmiştir. O bakımdan Cabir hadisinin sadece ikindi namazı üzerinde durması, diğerlerinden söz etmemesi mes'eleyi bağlayıcı değildir.

Sadece ikindi namazının kazaya kaldığını gösteren bir başka rivayeti Zeylâî tespitle, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından Habîb b. Siba'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazını kıldıktan sonra ashabına "Benim ikindi namazını kıldığımı gördünüz mü?" diye sordu. Onlar da "Hayır ya Rasulullah, onu

210 Mizânü'l-İ'tidal: 1/465 - 1747 nolu Haccac.

kılmadın" demeleri üzerine müezzine emretti. Müezzin ezan okudu, sonra ikamet getirdi; Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldıktan sonra akşam namazını kıldı."[211]

Ancak İbn Lehi'a'nın rivayetinin delil sayılmayacağı üzerinde durulmuş ve o yalnız bulunduğu takdirde şüpheyle karşılanacağı söylenmiştir. Ayrıca râviler arasında Muhammed b. Yezîd'in de zayıf olduğunu Ebû Hatim belirtmiştir.

Böylece Habib b. Siba'ın hadisiyle çıkarımın pek isabetli olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

İbn Mes'ud hadisi için Tirmizi "İsnadında hiçbir sakınca yoktur" derken, Ebû Ubeyde'nin bu hadisi babasından işitmediğine dikkatleri çeker. Nesâî de aynı kanaati göstermiştir. Ebû Davud ise, İbn Mes'ud vefat ettiğinde oğlu Ebu Ubeyde'nin yedi yaşında olduğunu kaydetmiştir.

Zeylâî, Ebû Ubeyde hakkındaki farklı görüşleri sıralarken hadis ile delil gösterilip gösterilmeyeceği üzerinde durmamıştır. Çünkü hadisin isnadında bir beis olmadığı ilim otoriteleri tarafından beyân edilmiş ve o nedenle çıkarıma uygun görülmüştür.[212]

İbn Mes'ûd hadisinin zahiri üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in dört vaktin namazını kaza ettiği söylenir, oysa kazaya kalan öğle, ikindi ve akşam namazlarıdır. Bunları yatsı vakti içinde kılmıştır. Ancak yatsı namazını da adet üzere olan vaktinden biraz sonra kıldığı için kuvvetli bir ihtimalle hepsi için "faite" tabiri kullanılmıştır ki, diğer üç namazın faite olduğu belirtilirken yatsının mecazen faite olduğu söylenmiş olabilir.

"Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namaz kılın!" sahih hadis bize, kazaya kalan namazlar arasında ve kaza namazlarıyla vaktin farzı arasında tertibe riâyetin vacib olduğunu anlatıyor.

---

211 Müsned-i Ahmed - Taberâni El-Mu'cem'inde İbn Lehîs tarikiyle.

212 Nasbu'r-Raye: 1/164, 165

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh) hadisine çok yakın bir rivayeti Hafız Bezzar kendi Müsned'inde Abdülkerim b. Ebî Maharik tarikiyle Cabir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir ki, meâlen şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Hendek günü, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazından alıkonuldu. O kadar ki, geceden bir bölüm geçmiş oldu. Bunun üzerine ezan okuması için Bilâl'e emretti. O da ezan okuyup ikamet getirince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını kıldı. Sonra ezan okuması için Bilâl'e emretti, o da ezan okuyup ikamet getirdi. Rasulullah Efendimiz ikindi namazını kıldı. Sonra yine ezan okumasını emretti. O da ezan okuyup ikamet getirdi Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazını kıldı. Sonra ezan okuması için Bilâl'e emretti. O da ezan okuyup ikamet getirdi; Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazını kıldı ve sonra da şöyle buyurdu: "Bugün yeryüzünde şu saatte sizden başka Allah'ı anıp ibadet eden başka bir kavim yoktur..."

Râvi Abdülkerim üzerinde durulmuş ve zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir. Daha önce de bu zatla ilgili bazı görüşleri nakletmiştik. Zehebî ilim adamlarının sözlerini şöyle naklediyor: Ma'mer'in Eyyub'dan yaptığı rivayete göre, Abdülkerim'den herhangi bir hadis alınıp başkasına nakledilmez, demiştir. Yahya onun bir şey olmadığını, yani hadis ilminde kayda değer bir yerinin bulunmadığını belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel, onun hadisinin metruke benzer bir ölçüde olduğunu söylerken, Nesâî ile Darekutnî, onun doğrudan metruk olduğunu belirtmişlerdir.[213]

Bu konuda İbn Cevzî'nin El-İlel'de İbrahim El-Harebiye isnad ettiği şu mealdeki hadis: "Üzerinde (kaza) namazı bulunan kimsenin namazı (makbul) değildir", Ahmed b. Hanbel'den sorulduğunda, "Ne böyle bir hadis biliyorum, ne de Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den böyle bir hadis işittiğimiz olmuştur" diye cevap vermiştir.[214]

213 Mizânü'l-İ'tidal: 2/646 - 1572 nolu Abdülkerim.

214 Nasbu'r-raye Li-Ahadisi'l-Hikâye: 1/166

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Vaktinde kılınmayan namaz bir borç olarak kalır ve hatırlandığı ve vakit de müsait olduğu zaman kılınması vâcib olur. Terkinden dolayı kişi büyük günâh işlemiş sayılır.

2. Kazaya kalan namazlar, bir günün namazından fazla ise, Hanefiler 'e göre, artık tertip gerekli değildir, onları vaktin farzından önce kılabileceği gibi, sonra da kılabilir. Meselâ, öğle ve ikindi namazları kazaya kalmışsa ve bunları akşam namazının vaktinde kaza edecekse, hem akşam namazından önce kaza eder, hem de önce öğlenin farzını, sonra da ikindinin farzını kaza eder. Kazaya kalmış altı veya daha fazla namaz arasında tertibe riâyet sünnettir.

3. Diğer iki mezhebe göre, az olsun, çok olsun kazaya kalmış namazlar arasında tertip nasıl vacibse, onlarla vaktin farzı arasında da tertip farzdır.

4. Kazaya kalan namazlar kılınırken ezan okuyup ikamet getirmek sünnettir.

5. İmam Şâfiî'ye göre, her iki durumda da tertip sünnettir.

6. Mâliki ve Hanbelî mezheplerine göre, vaktin farzını kılarken üzerindeki kaza namazını hatırlarsa, başladığı namazı tamamladıktan sonra onu kılar ve sonra da vaktin farzını iâde eder.

GEMİDE NAMAZ KILMAK

Müctehid imamlar zamanında bugünkü seri vasıtaların çoğu yoktu. karayolunda da, merkep, deve gibi bineklerle yolculuk yapılır, denizde ise, yelkenli gemilerle seyahat edilirdi. O bakımdan namaz konusunda sadece bu nakil vasıtası üzerinde durulmuştur. Biz önce müctehidlerin ilgili görüş, tespit, çıkarımlarını nakletmeyi, sonra da bugünkü seri vasıtalarla yapılan yolculukta nasıl namaz kılınacağını belirteceğiz.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ أُصَلِّي فِي الْسَّفِينَةِ؟ قَالَ: صَلِّ فِيهَا قَائِمًا إِلاَّ أَنْ تَخَافَ الغَرَقَ.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "RasuluIIah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den gemide nasıl namaz kılayım? diye sorulduğunda şu cevabı verdi: Ayakta durup namaz kıl, meğer ki, boğulmaktan endişe etmiş olasın, o takdirde oturarak da kılabilirsin."[215]

Ebû Ya'lâ b. Mürre'den yapılan rivayette, demiştir ki: "RasuluIIah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı da beraberinde dar bir yere geldiler. Rasullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde idi; üzerlerinde yağmur, altlarında ıslaklık vardı. Namaz vakti girdi; müezzine emretti, ezan okuyup ikamet getirdikten sonra Rasulullah bineği üzerinde bulunduğu halde öne geçip ashabına namaz kıldırdı. Baş işareti yapıyor, secde için başını Rukû'dan daha fazla eğiyordu.[216]

وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى

215 Ahmed-Tirmizî.

216 Derekutnî. El-Hâkim Ebû Abdullah: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

رَاحِلَتِهِ يُسَبِّحُ يُومِئُ بِرَأْسِهِ قِبَلَ أَيِّ وِجْهَةٍ تَوَجَّهَ وَلَمْ يَكُنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ.

Amir b. Rabi'a (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm, hangi yana yönelip gidiyorsa başıyla o yana doğru imal ediyor (Rukû) ve secdeler için başını hafif eğiyordu. Ama farz namazlarda böyle yapmıyordu."[217]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Binek üzerinde farz namazları, vitir ve adanarak vâcib olan namazlar ve bir de başlandıktan sonra bozulup yeniden kılınan nafile namazları kılmak sahih değildir. Bunlar gibi cenaze namazı, yerde okunan secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi de binek üzerinde yerine getirilmez. Ancak, indiği takdirde mal ve canına bir tehlike geleceği, malının çalınma endişesi bulunduğu veya yerin namaz kılınmayacak kadar çamurlu olduğu durumlarda sözü edilen namazları binek üzerinde kılmak caizdir. Aynı zamanda bineğin hırçın ve tekrar binmeğe pek imkân vermemesi veya kişinin hasta olup binip inmesinin çok sıkıntı ve tehlike doğurması gibi haller de istisnanın kapsamına girmektedir.[218]

Nafile namazları ise, hayvan hangi cihete yönelip giderse gitsin, binek üzerinde baş işaretiyle kılmak caizdir.

Binek üzerine konulan mahfe içinde de farz ve vâcib namazları kılmak sahih değildir. Ancak yerle irtibatı sağlanır şekilde altına bir destek konulduğu ve binek de hareket etmediği takdirde, caiz olur. Nafile namazı ise kılmakta bir sakınca yoktur.[219]

Binek üzerinde nafile namazı, şehir dışına çıktığı takdirde caizdir. Şehir

217 Taberani/El-Kebir.

218 Hâyatü't-Tahtani alâ Meraki'I-felâh: 222

219 Hâşiyetü't-Tahtâvî ale'l Meraki'l-felâh: 222

içinde binek üzerinde hiçbir namaz caiz ve sahih olmaz. Şehir dışına çıkıldığında ister üç konaklık, ister daha az bir mesafeye yolculuk etsin fark etmez, her iki durumda da nafile namazları binek üzerinde kılabilir. Bu binek hangi istikamette yol alıyorsa, kişi yüzünü o tarafa çevirmiş bir halde namazını kılar, başka bir tarafa yüzünü çevirmesi caiz değildir.[220]

Binek üzerinde namaz kılarken semer, palan, eyer veya ön kısma konulmuş bir şey üzerine başını koyup secde etmesi caiz olmaz. Hem Rukûsu, hem secdeleri baş işaretiyle yerine getirir; secde için başını biraz daha eğer...[221]

İmam Ebû Hanife'ye göre, seyir halinde bulunan gemide hiçbir özür yokken oturup namaz kılmak sahihtir. Ancak Rukû ve secdeleri, gemi dışındaki gibi yerine getirir, baş işaretiyle yetinmez. Çünkü ayakta durmak çoğu zaman baş dönmesine, bulantıya neden olur, ama rüku' ve secdede böyle bir durum söz konusu değildir.

O halde gemide oturarak hem farz, hem vacip namazları, Rukû ve secdeleri tam yaparak kılmak sahihtir. Ama gemiden çıkıp müsait bir yerde kılma imkânı varsa, o daha faziletlidir.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, bir özür yokken gemide oturarak namaz kılmak sahih değildir; en zahir olan budur. İmameyn bu meselede yukarıda mealini naklettiğimiz 487 nolu İbn Ömer hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[222]

Tabiinden Mücahid diyor ki: Gemide bir cenaze namazını oturarak kıldık, oysa isteseydik ayakta da kılabilirdik. İbn Ömer ile Cafer hadisleri nedb (mendubiyet) üzere yorumlanır. İbn Sirin de diyor ki: "Biz Enes (radıyallahu anh) ile beraber gemide oturarak namaz kıldık. İsteseydik, kıyıya çıkıp orada kılabilirdik, ama öyle yapmaya gerek görmedik."[223]

---

220 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/142

221 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/143

222 Hâşiyetü't-Tahtâvi Ale'l Meraki'l-felâh: 223

223 Hâşiyetü't-Tahtâvi Ale'l Meraki'l-felâh: 223

Liman veya rıhtıma halatlarla bağlandığı halde rüzgârın denizde çalkantı meydana getirmesi sebebiyle sallanan gemi, hareket halinde olan gemi gibidir, namaz konusunda aynı hükmün kapsamına girer. Ama yerinde sakin duran gemide artık oturarak namaz kılmak mekruhtur, hattâ Hanefiler'in çoğuna göre, caiz değildir.

Fetâvâyı Hindiyye'de İmam Ebû Hanife'nin görüşü, Tahtavî'nin tespitinden biraz farklı olarak şöyle nakletmiştir: "Gemi hareket halinde iken ayakta durup namaz kılma imkânı varsa, oturarak kılmak mekrûhtur. Bu, İmam Ebu Hanîfe'ye göredir. İmameyne göre, câiz değildir. Ama gemi limana bağlı ise, o takdirde oturarak namaz kılmak bi'licma' câiz değildir.[224]

Şâfiîler'e göre: Yolculuk halinde bulunan kimsenin süvari ve yaya olarak kıbleye yönelmeksizin nafile namazı kılması caizdir. Yolculuk ettiği mesafenin uzun olması şart değildir. Hayvan hangi cihete doğru yol alıyorsa, o da o cihete yönelik bir halde namaz kılabilir. Kıbleden başka bir cihete yönelmek için yolunu çevirmesi doğru olmaz. Hayvan üzerinde Rukû' ve secde etmek mümkün olduğu takdirde baş işâretiyle bunları yerine getirmez. Bunun gibi, kıbleye yönelmesi kolay gelirse, yönelir, değilse sadece namaza giriş tekbirinde yönelmekle yetinir.

Yaya olarak yolculuk yapan kimsenin yürür halde nafile namaz kılması caizdir; ancak hem ilk tekbirde, hem rüku' ve secdelerde kıbleye yönelmesi ve sadece ayaktaki rüknü yerine getirirken yürümesi caizdir.[225]

Hanbeliler'e göre: Uzun bir seferde binek üzerinde nâfile namaz kılmanın cevazı hakkında ilim ehli arasında muhalif bir görüş bilmiyoruz. İbn Abdi'l-Berr ise, içinde kasr-i salât (dört rekâtlı farzları iki rekât olarak kılma) imkânı olan her seferde nâfile namazı binek üzerinde kılmanın cevazında icma' vardır, demiştir. Rukû' ve secdeleri baş işâretiyle yerine getirir, ancak secde için başını biraz daha eğer. Kısa mesafeli bir yolculukta ise, İmam Ah-

224 Fetâvâyı Hindiyye; 1/143

225 es Siracü'I-vehhac alâ metni Minhac: 39. Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't -Tullâb: 1/36,

med'e göre binek üzerinde nâfile kılmak mübahtır. Nitekim Leys, Hasan b. Yahya, Evzâî, Şâfiî ve rey taraftarı imamlara göre de mübahtır. Çünkü bu, mücerred yolculukta bir ruhsattır, yolculuk kısa veya uzun olabilir, fark etmez.

Hanbeliler de bu konuda İbn Ömer hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

Binek üzerinde genişçe bir yer varsa, büyükçe mavnalarda (güvertesiz büyük tekne) olduğu gibi, kişi o yerde istediği gibi, istediği cihete dönebiliyorsa, o takdirde kıbleye yönelmesi gerekir, aynı zamanda baş işaretiyle değil, doğrudan secde ederek namazını kılar. Çünkü o bu durumda, gemiye binmiş kimse gibidir. Sadece Rukû' ve secdeler dışında kıbleye yönelme imkânı varsa, yönelir.[226]

Yaya olarak yolculuk yapan kimsenin, yürür halde namaz kılması caiz midir? El-Harki'nin görüşünün zahirine bakılırsa, câiz değildir. Ancak bu hususta İmam Ahmed'den iki ayrı rivâyet vardır ki, biri şöyledir: Yürür halde namaz kılabilir diyenin sadece Ata' olduğunu biliyorum. Yaya yürüyenin o vaziyette namaz kılmasına pek hayret etmiyorum. Diğer rivayete göre, yolcu yaya yürüdüğü halde namaz kılabilir, demiştir.[227]

Mâlikiler'e göre: İmam Mâlik'e göre, binek üzerinde ancak uzun bir seferde, yani üç konak veya daha fazla bir mesafeye yapılan yolculukta mübahtır.[228]

Gemide ise, dışarı çıkıp kılma imkânı varsa, öyle yapar; değilse içinde kılması kâfi gelir. Gemide ayakta durup kılma imkânı varsa, oturarak kılmaz. Gemide namaz kılarken kıbleye yönelirler. Gemi döndükçe onlar da kıbleye doğru dönerler. Dönme imkânları yoksa yönelmiş bulundukları cihete doğru kılmaları da kâfi gelir.[229]

226 El-Muğni: 1/435, 436

227 El-Muğni: 1/437

228 El-Muğni: 1/434

229 el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/123, 124

Vitir namazının binek üzerinde kılınıp kılınmayacağı hakkında farklı görüş ve tespitler vardır. Ebû Cafer Tahavî bununla ilgili 13 kadar rivayet tespit edip nakletmiştir. Biz birkaç tanesini, konuyu açıklama bakımından nakletmekle yetiniyoruz:

Salim b. Abdullah'dan o da babasından rivayet etmiştir; babası şöyle demiştir:"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) binek üzerinde hangi cihete yönelmişse o cihete doğru namaz kılar ve aynı zamanda vitir namazını da binek üzerinde kılar, sadece farz namazları kılmazdı."[230]

Said b. Yesar diyor ki: Abdullah b. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) ile beraber Mekke yolunda yolculuk yapıyorduk. Fecr doğar endişesiyle bineğimden inip vitir namazını kıldım. Bunun üzerine Abdullah (radıyallahu anh) bana, "Nerede bulunuyorsun?" diye sordu. Ben de, fecr doğar endişesiyle inip vitir namazını kıldım, dedim. Buyurdu ki: "Senin için Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'de güzel örnek yok mudur?" Ben de elbetteki vardır, dedim. "Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde vitir namazını kılardı" buyurdu.[231]

Böylece ilim adamlarından bir grup yukarıdaki rivayetlere dayanarak, nafile namazların binek üzerinde kılındığı gibi, vitir namazının da kılınacağını söylemişlerdir. Diğer bir grup ise, onlara muhalefet ederek vitir namazını binek üzerinde kılmanın caiz olmadığını belirtmişlerdir. Bu ikinci grubun delili ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in farz ve vâcib namazları binek üzerinde kılmadığına dair olan rivayetlerdir. Nitekim Ebû Bekre'nin yaptığı rivayete göre, Mücahid şöyle demiştir; Doğrusu Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) yolculukta, hangi cihete yönelirse yönelsin bineği üzerinde (nafile) namaz kılar, ancak vitir namazını kılmak istediğinde, bineğinden inip onu yerde kılardı."[232]

Birinci grup bunlara cevap vererek şöyle bir yorumda bulunmuşlardır:

230 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/428

231 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/429

232 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/429

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın inip vitri yerde kılması, onu binek üzerinde kılmasına engel sayılmaz. Nitekim Nafi'den yapılan rivayette, şöyle demiştir: "İbn Ömer (radıyallahu anh) vitir namazını bineği üzerinde kılardı, bazen da inip yerde kıldığı olurdu."[233]

Ebû Cafer ilgili rivayetlerden sonra şöyle diyor. "Bu hususta kaide şöyledir: Ayakta durup namaz kılmaya gücü yeten kimse oturarak kılmaz. Seferde bineğinden inip binmeğe gücü yeten kimse de, vitir ve farz namazları biniti üzerinde kılmaz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

215 nolu İbn Ömer hadisini, El-Hâkim, Cafer b. Berkan tarikiyle rivayet etmiştir. Hadisin zahiri, gemide bir özür olmaksızın oturarak namaz kılmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bu görüşü savunanlar şu hadisi de delil olarak göstermişlerdir: "Hasta kimse, gücü yetiyorsa ayakta namaz kılar, yetmiyorsa oturarak kılar. Secde edemiyorsa, baş işaretiyle secde eder ve secdesi için başını Rukû'da eğdiğinden biraz çok eğer. Oturarak kılamıyorsa, sağ yanı üzerine uzanarak kıbleye müteveccihen namaz kılar. Buna da gücü yetmiyorsa, ayaklarını kıbleye doğru uzatıp sırtüstü uzanarak namaz kılar."[234]

Ancak bu hadisin isnadında Hüseyin b. Zeyd bulunuyor ki, İbn Medeni onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca isnadında Hasan b. Hüseyin El-Urni bulunuyor ki, bu zat da metruktür. İbn Hibbân onu sıkat (güvenilirler) arasında anmıştır. Yahya b. Maîn zayıf olduğunu belirtmiştir.[235]

Zehebi, Hasan b. Hüseyin El-Urni hakkında şunları tespit etmiştir: Ebu Hatim, onun saduk (doğru, güvenilir) olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda Şia'nın ileri gelenlerindendir. İbn Adiy, onun hadisinin sıkanın hadisine benzer tarafı yoktur, derken İbn Hibban onun hayli yanılıp kaydığı yer-

233 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/429, 430

234 Darekutnî. Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan

235 Mizanü'l-İ'tidal: 1/492-1850 nolu Hasan

ler olmuştur, der.[236]

O bakımdan İmam Nevevî, Darekutnî'nin rivâyet ettiği bir hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Hafız Bezzar ile Beyhakî'nin tahric ettikleri bir hadis ise şu "lâfızla tespit edilmiştir: "Gücün yeterse yerde namaz kıl, yetmezse ima (baş işaretiyle) kıl ve secdesini Rukûdan biraz daha (başını) eğerek yerine getir." Ebu Hatim, bu hadisin mevkuf olduğunu, merfu' diyenlerin hatâ ettiğini belirtmiştir.[237]

216 nolu Ya'lâ b. Mürre hadisini Nesâî ile Darekutnî tahrîc etmişler ve Tirmizî onun garip olduğuna dikkatleri çekmiştir. Çünkü râvilerden Amir b. Riyan yalnız başına kalmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu delil olarak almamışlardır.

Hadisin zahiri, binek üzerinde farz namaz kılmanın sıhhatine delâlet etmektedir.

217 nolu Amir b. Rabi'a hadisi genellikle sahih kabul edilmiştir. Buhari Ebû Dâvud ve Tirmizî, Câbir (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiş ve Tirmizî onu sahîhlemiştir. Buna benzer birkaç tarikten daha rivayet edildiği tespit olunmuş, çoğunun isnadı sahih kabul edilmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yolculukta binek üzerinde nâfile namaz kılmaya ruhsat verilmiştir. Binek hangi cihete gidiyorsa, oraya doğru kılınır.
2. Binek üzerinde farz ve vâcib namazları kılmak caiz değildir. Ancak mal, can ve eşyanın telef olma korkusu veya yerin fazla çamurlu veya hayvanın binip inmede huysuzluk ettiği gibi mazeretler karşısında farz ve vâcib namazları binek üzerinde kılmaya cevaz verilmiştir.
3. Bu daha çok İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır.

236 Mîzanü'l-İ'tidal: 1/483-1829 nolu Hasan

237 Neylü'l-evtar: 2/159

4. Yine böyle havalarda imamın bineği üzerinde öne geçip cemaatına namaz kıldırması, Rukû ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirmesi caizdir.

5. Binek üzerinde nâfile namaz ancak şehir dışına çıkıldığında caizdir. İmam Mâlik'e göre, üç konaklık bir yolculuğa çıkıldığı takdirde câizdir.

6. Yaya olarak yolculuk eden kimsenin de yolda yürür halde nâfile namaz kılması caizdir, ancak iftitah tekbirinde ve bir de Rukû' ve secdelerde kıbleye yönelmesi gerekir. Bu, daha çok İmam Şâfii'nin ictihadıdır.

7. Hayvan üzerinde namaz kılınırken baş işâretiyle Rukû' ve secdeler yerine getirilir. Semer veya palan ve eyer üzerine secde edilmez.

8. Binek üzerinde dönme imkânı olacak kadar geniş bir yer varsa, o takdirde kıbleye yönelip namaz kılması ve baş işâretiyle değil, doğrudan Rukû' ve secde yapması gerekir. Bu daha çok İmam Ahmed'in ictihadıdır.

9. Gemide, hareket halinde ise veya limanda rüzgârın tesiriyle sallantı halindeyse, oturarak namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.

10. Ayakta durup kılabiliyorsa, o takdirde oturarak kılması caiz değildir. Bu, imameynin ictihadıdır.

11. Gemiye kıyasla uçak ve otobüslerde ayakta durup namaz kılmak mümkün olmadığından oturduğu yerde, iftitah tekbiri getirirken yüzünü göğsüyle birlikte kıbleye çevirmek kâfidir. Ondan sonra yönelmiş, bulunduğu cihete dönerek baş işaretiyle namazını kılar. Otobüs veya uçağın namaz vakti müsait bir yerde mola vermesi kesinse, o takdirde içinde kılmaya gerek kalmaz, vaktin çıkması tehlikede olmadığı sürece, vasıta dışında namazını kılması daha uygun ve sıhhatli olur.

CAMİ YAPMAK VEYA YAPTIRMAK

Camiler Allah (celle celaluhu)'nun inayet ve rahmetinin, feyiz ve ikramının bolca tecelli ettiği kutsal yerlerdir. Allah'ın (celle celaluhu) varlığını ve birliğini kalbden dile, dilden dış organlara en anlamlı şekilde aktaran müminlerin birleşip bütünleştiği en önemli mezkezlerdir. Ruh ve bedenin terbiye edilip olgunlaştığı ilâhı mektepler; İslâm kültürünün gönüllere ve kafalara işlendiği en mükemmel akademilerdir.

O bakımdan İslâm'da mâbedin yeri çok büyük, önemi kelimeyle anlatılamayacak kadar kapsamlıdır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), küfürün ve şirkin zulmünden kurtulup Medine'ye hicret ettiğinde, henüz şehre girmeden Kuba dolaylarında ilk iş olarak bir mescid yaptırdı ve ilk cumayı da orada kılarak cami ve mescidsiz bir müslüman beldesinin, içinde incisi bulunmayan sedefe benzediğine işârette bulundu.

Tarih boyunca İslâmiyeti ayakta tutan, dinden kaynaklanan ilim ve irfanı yaygınlaştıran ve nesilden nesile ulaştıran vasıtaların başında cami ve mescid gelmektedir.

Bu sebeple ilim adamları ve müctehid imamlar cami konusuna ağırlık vermiş ve müstakil bablar meydana getirmişlerdir.

عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

مَنْ بَنَى لِلّٰهِ مَسْجِدًا بَنَى اللهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ.

Osman b. Affan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir; Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Kim bir mescid (cami) yaparsa, Allah onun için o mescidin bir mislini Cennet'te yapıp hazırlar."[238]

238 Buhari/Salât: 65. Müslim/Mesacid: 24, 25, Müsafir:103, Zühd; 43, 44. Ebu Dâvud/Tatavvu': 1. Tirmizi/Salât: 120, 189, 204. Nesâî/Mesacid: 1. Kıyamu'l leyl; 66, 67. 1/20. 53, -31, 70, 241,

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ بَنَى للهِ مَسْجِدًا وَلَوْ كَمِفْحَصِ قَطَاةٍ لِيَبْضِهَا بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ.

İbni Abbas (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz** (Sallallahu aleyhi ve sellem)**'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:** "Kim Allah için, isterse bağırtlak kuşunun kendi yumurtası için yapmış olduğu yuva kadar olsun, bir mescid yaparsa, Allah Cennet'te onun için bir ev yapar."[239]

İbn Abbas (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz** (Sallallahu aleyhi ve sellem)**'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:** "Mescidleri yapı olarak yükseltmekle emrolunmadım." **İbn Abbas** (radıyallahu anh) **bu hadisin yorumunda diyor ki: "Yahudi ve Nasarâ'nın kendi mabetlerini süsleyip şatafatlı ettikleri gibi, sizler de herhalde mescidleri süsleyip şatafatlı yapacaksınız ki bu doğru değildir."**[240]

Enes (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz** (Sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle buyurmuştur:** "İnsanlar mescidler hakkında, (yaptıkları nakış motif, süsleme ve benzeri şeylerden dolayı) övünmedikçe kıyamet kopmaz."[241]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Camileri kireç, alçı, altın suyu ile süslemekte bir sakınca yoktur. Ancak bunlara harcanan parayı fakirlere dağıtmak daha faziletlidir. Fetva da buna göredir. Camileri kireç ve benzeri şeylerle yapıp sıvamak, güzel bir şeydir, çünkü böyle yapmakla sağlam bir bina oluşturulmuş olur. Meşayıh'tan bir kısmı mihrap ve kıble tarafındaki duvarı nakış ve motiflerle süslemenin mekruh olduğunu; çünkü bunun kalbleri meşgul edeceğini söylemişlerdir. El-Fakih Ebu Cafer, Şerh-i Siyerü'l-Kebîr'de cami duvarları üze-

---

2/221, 296, 386. 6/326, 327, 428, 461

239 Müsned-i Ahmed: 1/53, 70

240 Ebû Dâvud: İbn Abbas'dan

241 Buharî-Müslim-Nesâî-İbn Mace-Ebû Dâvud

rinde az olsun, çok olsun nakış bulundurmanın mekruh olduğunu belirtmiş, tavanının az olarak süslenmesine ruhsat verildiğine dikkatleri çekmiştir.[242]

Camileri vakıf parasıyla süslemek pekiyi değildir, çünkü böyle yapmakta vakfın gelirini zayi etmek söz konusudur.

Camiyi gümüş suyuyla süslemek, kişinin kendi malından sarfedilerek yerine getirilirse bir beis yoktur.[243]

Anlaşıldığı gibi, Hanefî imamları camileri süsleme hususunda, rivayet edilen hadisleri pek delil olarak seçmemişlerdir. Çünkü çoğu haber-i vahid ile nakledilmiştir.

Şâfiîler'e ve Hanbelîler'e göre: Altın ve gümüş ile süslemek, bu iki madenle nakışlamak haramdır.[244]

Mâlikîler'e göre: Camiyi süsleyip nakışlamak mekruhtur. Süsler altın ve gümüşle olsa yine de farketmez. Ama kireç ve benzeri şeylerle yapıp sağlamlaştırmakmendubdur.[245]

Konuyla İlgili Diğer Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

239 no'lu hadisi aynı zamanda Taberânî el-Evsat'ta Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan İbn Adiy ise El-Kâmil'de rivayet etmişlerdir. Ancak Taberâni'nin rivayet zincirinde Vehb b. Hafs bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İbn Adiy'in rivayet zincirinde ise, El-Hakem b. Yâ'lâ b. Ata' bulunuyor ki, bu zat da münkeru'l-hadistir.[246]

İbn Mâce, Hz. Ömer ve Hz. Ali (radıyallahu anhum)'dan rivâyet etmiştir. Onun da isnadında İbn Lahiy'â bulunuyor ki, bu zat da zayıf kabul edilmiştir. Nitekim daha önce Zehebî'nin onun hakkındaki tespitlerini nakletmiş bulu-

242 Fetâvâyı Hindiyye: 5/319
243 Fetâvâyı Hindiyye: 5/319
244 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibil'l-Erbaa: 1/287
245 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/287
246 Mizanü'l-İ'tidal 4/351, 0425 nolu Vehb

nuyoruz.

İmam Tirmizi ise, Enes (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir, onun da isnadında Zıyad Nemeri bulunuyor ki, o da zayıf ravilerden sayılmıştır.

Aynı mealdeki hadis daha birçok tariklerden rivâyet edilmişse de çoğunun isnadında zayıf veya metruk kabul edilen raviler yer almaktadır.[247]

Aynı hadisin birçok tariklerden rivâyet edilmesi, aradaki bazı ravilerin zayıf kabul edilmesine rağmen sahih sayılır ve delil olarak göstermeye elverişlidir, denilebilir. O bakımdan mezhep imamları dahil bütün ilim adamları hadisin delâlet ettiği hususu aynen benimsemişlerdir.

240 no'lu İbn Abbas hadisini İbn Hibban sahihlemiş ve ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

241 no'lu Enes hadisini İbn Huzeyme sahîhlemiş ve Buharî'de Enes'den rivâyet edip ta'likan şu lâfızla nakletmiştir: "Mescidleri süsleyip yükseltmekle övünecekler, sonra da pek azı onları mamur edecek."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Camileri kireçle, altın ve gümüş suyuyla süslemekte bir sakınca yoktur. Bu, Hanefîler'e göredir.
2. Camilerin mihrab ve kıble cihetini süsleyip nakışlandırmak mekruhtur. Bu, Hanefiler'in birkaç ileri gelenlerinin ictihadıdır.
3. Tavanını az miktarda süslemekte bir sakınca yoktur. Bu, Ebu Cafer'e göredir.
4. Camileri altın ve gümüş ile süsleyip nakışlamak haramdır. Bu, Şâfiîler'le Hanbelîler'e göredir.
5. Camileri süsleyip nakışlandırmak mekruhtur. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

247 Neylü'l-evtar: 2/165

6. Camileri tezyin edip yükseltmek övünme, böbürlenme vesilesi olmamalıdır. Çünkü camiler sırf Allah (celle celaluhu)'ya ibâdet için, O'nun rızasına erişmek maksadıyla yapılır.

7. Camileri kireç, beton ve benzeri şeylerle yapıp sağlamlaştırmakta bir sakınca yoktur.

8. Vakıf gelirlerini camilerin tezyinatına harcamak mekruhtur. Kişilerin kendi mallarından bu tezyinat için sarfetmesine cevaz verilmiştir.

9. Cami yapmak müekked sünnettir.

10. Allah rıza için yapılan bir caminin mükâfatı Cennettir.

11. Cami ve mescitleri lüzumundan fazla yükseltme bidattır. Ancak bunun bid'at-ı hasene olduğu söyleyebiliriz.

12. Bir beldede muhtelif semtlerde yapılan camileri süsleme ve şatafatlı duruma getirme karşılıklı övünç nedeni kılınmadıkça kıyamet kopmaz, yani bu gibi sünnet dışı düşünce ve davranışların yaygınlaşması, kıyâmet alâmetlerinden biridir.

MESCİD VE CAMİLERİN TEMİZLİĞİ

İslam, ibadeti temizlikle birleştirip bütünleştirmiş, özellikle beden, elbise, cami, mescit, ev ve sokak gibi hayatımızla içiçe olan şeyleri ciddi bir temizliğe tabi tutmamızı emretmiştir.

Camiler, günde beş defa müminlerin toplanıp bir araya geldiği hem kutsal yerler, hem de ilim ve irfan meclisleridir. O bakımdan günde en az bir veya iki defa temizlenmesi, güzel kokularla havasının değiştirilmesi ve pencerelerini belli vakitlerde açıp içeriye temiz havanın girmesinin sağlanması müekked sünnetlerden biridir.

O bakımdan camileri temizlerken burunlarına mabedin tozundan girenlerin Cehennem kokusu almayacakları, yani Cehennem'in pis kokusu onların burnuna girmeyeceği haber verilmiştir.

Bilindiği gibi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) cami konusunda çok duyarlı idi, o kadar ki, soğan, sarımsak, prasa gibi kokusu ağızda kalıp etrafı rahatsız eden şeyleri yedikten sonra camiye gelenleri uyarmış ve bu vaziyette mâbedlere, umumî toplantı yerlerine girmeyi mekrûh kılmıştır.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ümmetimin ecirleri (sevâp ve mükâfatları) bana arzolundu hattâ adamın mescidden dışarı çıkardığı çer-çöp (ten dolayı verilen ecir ve sevâp da gösterildi). Ümmetimin günâhları da bana arz olundu. Adamın, Kur'ân'dan bir sûre veya âyet kendisine verildikten (onu belledikten) sonra unutmasından daha büyük bir günâh görmedim."[248]

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَنَاءِ الْمَسَاجِدِ فِي

248 Müslim/Mesâcid: 57. Ebu Dâvud/Salât: 18. Tirmizi/Seva-ı Kur'an: 19. Ahmed; 5/178 180

الدَّوْرِ وَأَنْ تُنَظَّفَ وَتُطَيَّبَ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) mahallelerde mescidler yapılmasını, çok temiz tutulup güzel kokularla havasının değiştirilmesini emretti."[249]

Semure b. Cündeb (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) kendi kabile ve semtimizde mescidler edinmemizi ve onları çok temiz tutmamızı bize emretti."[250]

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَكَلَ الثُّومَ وَالْبَصَلَ وَالْكُرَّاثَ فَلاَيَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sarımsak, soğan ve pırasa yiyen kimse bizim mescidlerimize yaklaşmasınlar; çünkü gerçekten melekler, âdemoğullarının tiksinip eza duyduğu şeylerden tiksinirler, eziyet duyarlar."[251]

"Semure b. Cündeb (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize, kendi mahalle, semt ve kabirlerimizde mescidler yapmamızı ve yapısını uygun kılmamızı tertemiz tutmamızı emretti."[252]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cami ve mescitleri süpürüp temiz tutmak müekked sünnettir veya vaciptir. Bunun mükâfatı ise çok büyüktür.

---

249 Tirmizî/Cumaa: 84. Ebû Dâvud/Salât: 13. İbn Mâce/Mesacid: 8,9

250 Müsned-i Ahmed -Tirmizi

251 Buharî/Ezan: 160, İ'tisam 24. Müslim/Mesâcid: 68, 72, 74, 76. Ebû Dâvud/Et'ime: 40. Tirmizi/Et'ime: 27. İbn Mâce/İkamet: 58. Nesâî/Mesâcid: 16. Dâremi/Et'ime: 21. Taberâni/Taharet 1. Ahmed: 2/13, 20. 3/12. 4/99 5/26

252 Ebû Dâvud

2. Kur'ân'dan bazı sure ve âyetleri öğrendikten sonra onları ihmal edip unutmak, büyük günahtır.

3. Mahalle ve semtlerde, köy ve kasabalarda cami yapmak vâcibdir.

4. Camileri havalandırıp güzel kokuyla havasını değiştirmek sünnettir.

5. Sarımsak, soğan, pırasa ve benzeri tiksindirici koku yapan şeyleri yedikten sonra cami ve mescitlere gitmek mekruhtur. Bunun gibi, toplum arasına katılıp çevreyi bu gibi kerih kokularla rahatsız etmek de mekrûh sayılmıştır.

6. Meleklerin soğan, sarımsak, pırasa ve benzeri şeylerin kokusundan tiksindiği ve onun için bu gibi şeyleri yedikten sonra ağızdaki kokuları gidermeyi, dinimiz emretmiştir. Bu emir sünnet ifade eder.

7. Cami ve mescitleri sağlam ve uygun biçimde yapmak sünnettir.

CAMİYE GİRİŞ VE ÇIKIŞTA HANGİ DUALAR OKUNUR ?

Cami, İlâhi rahmet ve mağfiretin bolca indiği, rahmet meleklerinin en çok uğradığı kutsal yerdir. O bakımdan içerisine girilirken de, çıkılırken de İslâm'ın koymuş olduğu adaba uymak müstehabdır. Böylece camiyi diğer yerlerden giriş çıkışımızda da ayırt etmiş oluruz.

وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ وَ أَبِي أُسَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ اَللَّهُمَّ افْتَحْ لَنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ.

Ebu Humeyd'den ve Ebu Üseyd (radıyallahu anhuma)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemişlerdir: "Sizden biriniz mescide girdiği zaman şöyle desin: Allah'ım! Bize rahmet kapılarını aç. Dışarı çıkarken de şöyle desin: Allah'ım! Şüphesiz ki, seninfazl-ükereminidiliyorum."[253]

Hz. Fatıma ez-Zehrâ (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) mescide girdiği zaman şöyle derdi: Bismillâh, ve's-selâmü alâ Rasulillah. Allah'ım, günâhlarımı bana bağışla ve rahmet kapılarını bana aç; Camiden çıktığı zaman ise şöyle derdi: Bismillah, ve's-selâmü alâ Rasulillâh Allah'ım! günâhlarımı bana bağışla ve fazl-ü keremin kapılarını bana aç."[254]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehid imamların hemen hepsi, camiye giriş ve çıkış adabında ve

253 Müsned-i Ahmed, Nesai, Müslim. Ebû Dâvud

254 Müsned-i Ahmed, İbn Mâce Hz. Fatıma (radıyallahu anha)'dan

belirtilen duaların yapılmasının müstehab olduğunda müttefiktirler. Cumhurun da görüşü bu merkezdedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

253 nolu Ebu Humeyd ve Ebu Useyd hadisini İbn Mâce sadece Ebu Humeyd'den rivayet etmiştir ki, bu zatın esas adı Abdurrahman b. Sa'd es-Saidi'dir. Ebu Useyd ise Mâlik b. Rebi'a es-Sâidî El-Ensarî adındaki zatın künyesidir.

Bu konuda İbni's-Sünnî'nin Enes'(radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise hadis şu lâfızla tespit edilmiştir. "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) mescide girdiği zaman şöyle derdi: Bismillâhi Allahümme salli alâ Muhammedin. Mescidden çıktığı zaman ise şöyle derdi: Bismillâhi, Allahümme salli alâ Muhammedin."

Rivâyetleri bir araya getirince şu sonuç ortaya çıkıyor: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), bazen besmeleden sonra rahmet ve mağfiret kapılarının açılmasını ister, bazen da kendine salât-ü selâm verirdi.

Gerek Ebû Humeyd, gerekse Hz. Fatıma hadislerinde Allah'ın fazl-ü keremini istemek tavsiye edilmiştir. İlim adamları bu tabir üzerinde birbirine yakın iki yorumda bulunmuşlardır.

Birincisi, fazl-ü kerem, helâl ve bereketli rızıktır. İkincisi, faydalı ilimdir. Birinci yorum Cuma sûresinde cuma bahsinde geçen "fazl" tabirinin dalâleti dikkate alınarak yorumlanmış, ikincisi ise, hadislerde bunun manâya hamledildiği görülerek ona göre tefsir edilmiştir.

254 nolu hadisi İbn Mâce şu tarikle rivâyet etmiştir: Ebubekir b. Ebî Şeybe'den, o da İsmâil b. İbrahim'den, o da Leys'den, o da Abdullah b. Hasan'dan, o da anasından, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kızı Hz. Fatıma (radıyallahu anha)'dan Ancak bu rivâyet zincirinde inkıta' (kopukluk) vardır, çünkü Abdullah b. Hasan (radıyallahu anh)'ın anası Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kızı Hz. Fatıma (radıyallahu anha)'ya yetişmemiştir ve ayrıca isnad zincirinde Leys'den maksat, İbn Ebî Selim ise, o zat

hakkında hayli şeyler söylenmiştir.[255]

Diğer yandan Ebû Davud'un Abdullah b. Amir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in mescide giriş ve çıkışında şöyle duâ ettiği tespit edilmiştir; "Eûzü billahi'l-azîm ve bi-vechihi'l-kerim ve sültanihi'l-hadîm mine'ş-şeytani'r-racîm."

Böylece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) günün ve olayların durumuna ve seyrine göre, mescide girip çıkarken farklı duâ ve istiâzede bulunmuştur. Bunlardan herhangi birini söylemek müstehab olduğu gibi, bilip öğrenenlerin hepsini birden söylemesi de müstehabdır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Camiye girerken, Allahım! Bize rahmet kapılarını aç, demek sünnettir.
2. Camiden çıkarken, Allahım! Şüphesiz ki senin fazlü keremini diliyorum demek de sünnettir.
3. Camiye girerken ayrıca günâhların bağışlanmasını dilemek ve rahmet kapılarının açılmasını istemek de sünnettir.
4. Camiye girerken de, çıkarken de Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmek ve ondan önce besmele çekmek de sünnettir.

255 Neylü'l-evtar: 2/174

CAMİLERDE YAPILMASI MÜBAH OLAN ŞEYLER

Camiler ibadet, ilim ve irfan yuvalarıdır. Oralarda ancak Allah rızasına ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in talimatına uygun hareket edilebilir.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَمِعَ رَجُلاً يَنْشُدُ فِي مَسْجِدٍ ضَالَّةً فَلْيَقُلْ لاَ أَدَّاهَا الله إِلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim mescidde bir adamın herhangi bir yitik eşyayı ilân ettiğini işitirse, şöyle desin: Allah onu sana çevirip vermesin!"[256]

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: Bir adam mescidde yitik devesini ilân ederek, kim kızıl deveyi bulup (bize) seslenir? dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ona: "Onu bulmaz ol! Mescidler ancak inşâ edildiği amaç içindir."[257]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ دَخَلَ مَسْجِدَنَا هَذَا لِيَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ لِيُعَلِّمَهُ كَانَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللهِ وَمَنْ دَخَلَ لِغَيْرِ ذَلِكَ كَانَ كَالنَّاظِرِ إِلَى مَا لَيْسَ لَهُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendi-

256 Müslim/Mesacid: 79, Münafikîn: 17. Ebû Dâvud/Salât: 21. İbn Mâce/Mesacid: 11. Ahmed: 2/349, 420

257 Müslim/Mesacid: 79, Münafikîn: 17. Ebû Dâvud/Salât: 21. İbn Mâce/Mesacid: 11. Ahmed: 2/349

miz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim bizim şu mescidimize hayır (iyilik ve ilim) öğretmek veya öğrenmek için girerse, o, Allah yolunda cihâd eden kimse gibidir. Kim de bundan başka şey için girerse, kendisine ait olmayan şeye göz diken kimse gibidir."[258]

Hakim b. Hizam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Mescidlerde hadler (suçlular için takdir edilen cezalar) uygulanmaz ve kısas ve misilleme de yapılmaz."[259]

Ebû Hûreyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir; "Camide alım-satımda bulunan bir kimseyi gördüğünüz zaman şöyle söyleyin: Allah senin ticaretini hiç de kârlı kılmasın! Camide yitik bir eşyayı ilân eden kimseyi gördüğünüz zaman, deyin ki: Allah onu sana geri çevirmesin!"[260]

Amir b. Şuayb (radıyallahu anh)'dan o da babasından, o da dedesinden yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde alım-satımı, içinde şiir inşad edilmesini, yitiğin aranıp ilân edilmesini ve cuma günü namazdan önce halka kurup oturmayı yasakladı."[261]

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bir adam, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e sorup dedi ki: Ey Allah'ın Rasulu! Ne dersiniz, bir adam kendi karısıyla beraber (cinsel temasta bulunan) bir adam görürse, o adamı öldürür mü? Hadisin son kısmında ravî diyor ki: Karısına zina isnad eden adamla karısı mescidde mülaânede bulundular ki, ben de orada hazır bulunuyordum.[262]

Said b. Müseyyeb şöyle demiştir: Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)

258 Müsned-i Ahmed: 2/350. 418. İbn Mâce/Mesacid

259 Tinnizî/Diyat: 9. İbn Mâce/Hudud: 31. Dâremî/Diyat; 6. Ahmed: 3/434

260 Tirmizî/Buyû': 75. Taberânî/Sefer. Müsned-i Ahmed

261 Ebû Dâvud/Salât: 214. Tirmizî/Buyû: 75. Nesâî/Mescid; 22. İbn Mace/Mesacid: 5. Ahmed 2/179, 212

262 Buhari/Talâk: 20, 31. Müslim/Liân: 12. Nesâî/Talâk; 39

mescide uğradı ki, şâir Hassan da orada şiir söylüyordu, Ömer durup ona dikkatle bakınca, Hassan şöyle dedi: "Ben yine bu mescidde, senden daha hayırlı bir zat hazır bulunduğu halde şiir söylemiştim" ve sonra da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'a dönerek, "Allah için söyle, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana hitapla: "Benden yana cevap ver! Allah'ım! Onu Ruhu'l-Kuds ile destekleyip kuvvetlendir" buyurduğunu duymadın mı? Ebû Hureyre (radıyallahu anh), "evet duydum" diye cevap verdi.[263]

Câbir b. Semüre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: En az mescidde yüz defa Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e şahit oldum ki, O'nun ashabı kendi aralarında şiir ve başka cahiliyet dönemiyle ilgili şeyler konusunda müzâkerede bulunurlardı da bazen Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) (onların dediklerini işitirdi de) onlarla beraber tebessüm ederdi.[264]

Abbad b. Temîm'den, onun amcasından yapılan rivâyette amcası, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i mescidde sırtüstü uzanıp bir ayağını diğeri üzerine koymuş bir halde görmüştür."[265]

Abdullah b.Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, o henüz genç ve bekâr bulunduğu dönemde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in mescidinde uyurdu.[266]

Ahmed b. Hanbel aynı hadisi şu lâfızla rivayet etmiştir: "Biz, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında gençlik günlerimizde mescidde uyur ve öğle sıcağında orada uzanıp dinlenirdik."

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Hendek Günü (Ahzab savaşında) Kureyş'den Habban b. El-Adıka adında bir adam ok atıp ashabdan Sa'd b. Muâz'ın elindeki damara isabet ettirerek yaralamıştı. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) sık sık onu sorup ziyaret etmek

263 Müslim/Fezâil-i sahabe: 151. Müsned-i Ahmed: 5/222

264 Müsned-i Ahmed: Câbir (radıyallahu anh)'dan

265 Sahîh-i Buhari, Sahih-i Müslim: Abbad b. Temîm'den

266 Sahîh-i Buhari, Nesâî, Ebû Dâvud, Müsned-i Ahmed

için onun adına mescidde bir çadır kurdurdu.[267]

Abdurrahman b. Ebubekir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sizden biriniz bugün bir yoksula yemek yedirdi mi?" Bunun üzerine Ebûbekir (radıyallahu anh), "Mescid'e girdiğimde bir dilenciyle karşılaştım, Abdurrahman'ın önünde bir parça ekmek vardı, onu alıp o yoksula verdim."[268]

Abdullah b. El-Haris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle, demiştir: "Bizler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında mescidde et ve ekmek yerdik."[269]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ciddî bir mazeret yokken cami ve mescitleri yol edinmek, bir kapısından girip diğerinden çıkmak suretiyle işgal etmek tahrimen mekruhtur. Ciddi bir özürden dolayı böyle yapmak caizdir. Cami ve mescitlere sık sık girip çıkan kimsenin bir defa tahiyyetü'l-mescid namazı kılması yeterlidir; her defasında kılması gerekli değildir.

Cami ve mescitlerde uyumak mekruhtur. Ancak yer bulamayan bir yabancı müslümanın veya itikâfa giren kimsenin uyumasında bir sakınca yoktur. O halde camide uyumak isteyen kimsenin önce i'tikâfa niyet etmesi uygun olur.

Fena kokusu olmayan gıda maddelerinden bir şeyleri cami ve mescitlerde yemek mekruhtur. Soğan sarımsak ve pırasa gibi kerih kokusu olan bir şeyi yemek ise tahrimen mekruhtur.

Cami ve mescitlerde zikir ve tesbih yaparken, namaz kılanları şaşırtacak, uyuyanları uyandıracak kadar sesli yapmak mekruhtur. Böyle bir durum yoksa o takdirde sesi yükseltmekte bir sakınca görülmemiştir.

---

267 Sahîh-i Buhari, Sahih-i Müslim: Aişe (radıyallahu anha)'dan

268 Ebû Dâvud: Abdurrahman b. Ebûbekir (radıyallahu anh)'dan

269 İbn Mâce: Abdullah b. El-Hâris (radıyallahu anh)'dan

Cami ve mescitlerde alım-satım, icare gibi mübadeleyi gerektiren ticari alış-verişte bulunmak mekruhtur. Hibe (bağış) caizdir. Nikâh akdi ise müstehabdır. Camide i'tikâfda bulunan kimsenin diğer akitleri yapmasına da cevaz verilmiştir.

Çocuk ve delilerin kirletecekleri kesinlikle biliniyorsa cami ve mescitlere sokulması tahrimen kirletmeyecekleri biliniyorsa tenzîhen mekruhtur.

Cami ve mescitlere tükürmek, sümkürmek tahrimen mekruhtur. Bu gibi pislikleri duvarlarına, kenarlarına, hasırlarının altına bile dokundurmak doğru değildir.

Cami ve mescitlerde kayıp eşya ilân etmek veya kayıp eşyasının bulunması için duyuru yapmak mekruhtur.

Cami ve mescitlerde öğüt, ibret, zikir, ilâhi nimeti hatırlatma, takvâ sahiplerinin sıfatlarını belirtme gibi yararlı konuları içeren şiirleri okumakta bir sakınca olmadığı gibi, tasvip edilen bir harekettir. Zamanla, milletlerin tarihiyle ve benzeri konularla ilgiliyse, mübahtır. Başkasını yermek, taşlamak, müstehcen ve ahlâk dışı konuları yansıtan şiirler ise, haramdır.

Cami ve mescitlerde dilenmek haramdır, onlara oralarda bir şeyler vermek mekruhtur.

Cami ve mescitlerde ilim öğretmek ve öğrenmek, Kur'ân talim etmek, vaaz ve nasihatta bulunmak caizdir. Ancak içeride namaz kılanlar varsa namazlarını teşviş etmemek yani onları şaşırtmamak, yanıltmamak için fazla yüksek sesle konuşmaktan ve anlatmaktan kaçınmak uygun olur.[270]

Şâfiîler'e göre: Abdestli ve abdestsiz, cünüp ve gayr-i cünüp kimsenin camiden geçmesi, bir kapısından girip diğer kapısından çıkması caizdir. Ayhali olan kadının geçmesi ise, mekruhtur. Camiyi kirleteceğini biliyorsa, o takdirde geçmesi haramdır.

Cami ve mescitten geçmek isteyen kimse abdestli ise her girişinde iki

270 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l Erbaa: 1/284-290'dan özetlenerek

rekât tahiyyetü'l-mescid namazı kılınması sünnettir.

Cami ve mescitlerde, namaz kılanları, Kur'ân okuyanları rahatsız edecek bir horlama durumu yoksa uyumak caizdir. Aksi halde mekrûhtur.

Cami ve mescitlerde, kirletmemek şartıyla yemek yemek mübahtır. Camileri ve mescitleri kirletme durumu varsa, tahrimen mekrûhtur.

Cami ve mescitlerde namaz kılanı, Kur'ân okuyanı, uyuyanı rahatsız etmediği teşvişe düşürmediği takdirde yüksek sesle zikretmek mekruh değildir, aksi halde mekruh kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlerde alım-satımda bulunmak, onların hürmetini ihlâl ediyorsa haramdır; ihlâl etmiyorsa mekrûhtur. Zarurî haller müstesna. Cami ve mescitlerde nikâh akdi yapmak caizdir. İlim adamlarından çoğuna göre, itikâf halinde bulunan kimse için caizdir.

Cami ve mescitlere henüz temyiz çağına girmemiş çocukları ve bir de delileri sokmak, ortalığı kirletme durumları söz konusu değilse, caizdir. Camidekileri rahatsız etmek, zarar vermek, ortalığı kirletmek gibi halleri varsa, o takdirde tahrimen mekruhtur. Temyiz çağına girmiş çocukları sokmakta bir sakınca yoktur.

Cami ve mescitlerde kayıp eşyayı ilân etmek veya kaybolan eşyasının bulunması için duyuruda bulunmak, namaz kılanları ve uyuyanları rahatsız edecek tonda değilse, mekrûhtur; rahatsız ediyorsa, haramdır.

Cami ve mescitlerde şeriata muhalif olmayan ölçü ve anlamda şiir söylemek, namaz kılanları teşvişe düşürmemek kaydıyla caizdir. Aksi halde haramdır.

Cami ve mescitlerde dilenmek mekrûhtur. Aynı zamanda dilenirken namaz kılanların dikkatini bölüyorsa, haramdır.[271]

Hanbelîler'e göre: Cami ve mescitleri yol edinmek, abdestli olan için

271 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/284-290'dan özetlenerek

de, cünüp kimse için de mekruhtur. Ayhali ve lohusa olan kadının, kirletme durumu olmasa bile camileri yol edinmeleri mekruhtur. Ancak ortada bir ihtiyaç söz konusu ise, bu kerahet kalkar.

Cami ve mescitlerde, namaz kılanların ön kısmında olmamak kaydıyla uyumak, hem i'tikâfta olan kimse için, hem başkaları için mübahtır. Namaz kılanların önünde uyumak ise, mekruhtur, çünkü uyuyan kimsenin kıble cihetinde bulunması halinde ona doğru durup namaz kılmak mekruh sayılmıştır.

Cami ve mescitlerde, yerleri ve çevreyi kirletmemek şartıyla yemek yemek mübahtır. Ancak kerih kokusu bulunan maddeleri yemek genellikle mekruh kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlerde namaz kılanın dikkatini bölmediği takdirde sesli zikir ve tesbihte bulunmak mübahtır. Aksi halde mekruhtur.

Cami ve mescitlerde alım-satımda bulunmak, icare akdi yapmak haramdır, yapılan akit geçersizdir. Ancak nikâh akdi sünnettir.

Cami ve mescidlere temyiz çağına girmemiş çocukları Kurân okuyup öğrenme durumu söz konusu değilse sokmak mekruhtur. Kur'an ve ilmihal bilgilerini öğrenmek içinse, etrafı kirletmemesine dikkat edildiği takdirde caizdir. Delileri de camilere sokmak mekruhtur.

Cami ve mescitlerde haram ve mekrûh ölçü ve anlamda olmayan şiirleri söylemek mübahtır.

Cami ve mescitlerde dilenmek, dilenene bir şeyler vermek mekruhtur. Dilenmeyene bir şey vermek mübahtır. Ayrıca hatibin de şuna yardım edin dediği takdirde, belirlediği kişiye camide yardım edilebilir.[272]

Mâlikiler'e göre: Fazla olmamak şartıyla camiden geçmek, bir kapısından girip diğer kapısından çıkmak, zaman zaman onu yol edinmek mekruh değildir. Ama bu âdet haline getirilir de sık sık geçilirse, o takdirde

272 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/204-290'dan özetlenerek

mekruhtur. Camiden geçen kimsenin tahiyyetü'l-mescid namazı kılması da taleb edilmez.

Öğle sıcağından korunup dinlenmek üzere cami ve mescitlerde uyumak mekruh değildir. Geceleyin ise, şehir ve kasaba dışındaki camilerde uyumakta bir sakınca yoktur. Ama şehir ve kasabadaki camilerde, zaruri bir hal yoksa mekruhtur. Ancak yatacak yer bulamayan gariplerin uyuması caizdir. Aynı zamanda o gibi kimselerin kirletmemek şartıyla camilerde bir şey yemesi de mekruh sayılmamıştır. Fena koku neşreden şeyleri yemek ise mutlaka mekruhtur, hattâ haramdır.

Cami ve mescitlerde zikrederken, ilim öğretirken veya öğrenirken sesi yükseltmek mekruhtur. Ancak şu dört hal müstesnâ:

Ders veren kimsenin talebeye sesini duyurmak için, mekruh değildir.

Namaz kılanların dikkatini bölecek tonda ise haramdır.

Mekke'de Mescid-i Haram'da ve Minâ'da telbiye getirip sesi yükseltmek mekruh değildir.

İntikal tekbirlerini sağlayan kimsenin sesini tekbir getirirken yükseltmesi de mekrûh değildir.

Cami ve mescitlerde alım satımda bulunmak mekruhtur. Sadece mala bakmak ve kontrol etmekte bir sakınca yoktur. Bağışta bulunmak, nikâh akdi yapmak da caiz kabul edilmiştir.

Cami ve mescitlere, yerinde sakin durduğu takdirde çocukları sokmak mekruh değildir. Delileri sokmak mekruhtur. Ancak etrafı rahatsız etmeyen camiyi kirletmeyen delinin girmesine cevaz verilmiştir. Temyiz çağına girmiş çocukların camiye girmesinde ise, bir sakınca görülmemiştir.

Cami ve mescitlerde Allah ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i över mahiyette şiir söylemek mübahtır. Bunun gibi hayırlı işlere tahrik eden şiirler de caizdir. Diğerleri ise caiz değildir.

Cami ve mescitlerde dilenmek ve dilenene bir şey vermek menedilir.

Ancak sakada vermek bir sakınca yoktur.[273]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

256, 257 nolu Ebû Hureyre ve Büreyde hadisleriyle çıkarım yapan İmam Mâlik ve ilim adamlarından bir cemaat, mescitte, ilim ve başka sebeple sesi yükseltmenin mekruh olduğunu söylerken, İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Mesleme (ki bu zat İmam Mâlik'in arkadaşlarından biridir) ilmi konularda sesi yükseltmenin mekruh olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü insanların buna ihtiyacı vardır.[274]

Hattâ Mâlikiler'den bir kısmına göre, camilerde ücretle Kur'ân okutmak da mekruhtur. Çünkü böyle yapmak da bir bakıma alım-satım gibidir. Ancak ücretsiz bu hizmet sürdürüldüğü takdirde bir sakınca yoktur. Çocukların camiyi kirletmeleri söz konusu olduğu takdirde kerahet vardır. Diğer üç mezhep, çocukların camiyi kirletmemelerine dikkat edilmek suretiyle Kur'an okutulmalarında bir sakınca yoktur, görüşündedir.

258 nolu Ebû Hureyre hadisinin isnadı İbn Mâce'de geçmektedir. Raviler arasında Hatim b. İsmail üzerinde durulmuşsa da, İbn Sa'd onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir. Diğer râvileri ise sıkat (güvenilirler)dir.

Hadiste "bizim bu mescidimize..." şeklinde bir ifade kullanılmıştır ki bu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) 'in mescidine mi hastır yoksa bütün cami ve mescitleri kapsamına almakta mıdır? İlim adamlarının farklı görüşleri olmakla beraber, bütün cami ve mescitleri kapsadığı ağırlık kazanmıştır. Çünkü yeryüzündeki bütün cami ve mescitler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve Müslümanlar'ın mabetleridir, "bizim" zamirinden maksat, "biz müslümanların" anlamı çıkar.

O halde cami ve mescitlere din için hayırlı ve yararlı olan ilim öğrenmek veya öğretmek için girilir. İbadetler ise, bu hayrın başında gelir. Sözü edilen hususların dışında cami ve mescitleri kullanmak caiz değildir.

---

273 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/284-290'dan özetlenerek

274 Neylü'l-evtar: 2/175

259 nolu hadisi aynı zamanda Hâkim, İbn Seken ve Beyhâkî tahrîc etmişlerdir. İsnadında bir beis görülmemiştir. Ancak İbn Hacer, Bülûğu'l-Meram'da bu hadisin isnadı zayıftır, demiştir. Aynı hadisi Tirmizi ve İbn Mâce, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir ki, isnadında İsmail b. Müslim El-Mekki bulunuyor. Bu zatın hıfz bakımından zayıf olduğu tespit edilmiştir. Hafız Bezzar ise, Cübeyr b. Mut'im'den rivayet etmiştir ki, isnadında El-Vâkıdî bulunuyor.

Hadis, cami ve mescitlerde şer'î cezaların uygulanmasının haram olduğuna delâlet etmektedir ki, bunu asıl manasında alıp başka bir manada kullanmak için hiçbir rivâyet mevcut değildir.

260 nolu Ebû Hureyre hadisini Nesâî tahric etmiş, Tirmizî ise hasenlemiştir.

261 nolu Amir b. Şuayb hadisini, Tirmizî hasenlemiş, İbn Huzeyme sahih olarak belirlemiştir. İbn Hacer, bunun isnadının Amir b. Şuayb'a ulaştırılmasında şüphe yoktur ve isnadı o bakımdan sahihtir, demiştir.

Hadisteki nehy, tahrime mi, kerahete mi delâlet etmektedir? Tahrim manasında hakikî ise de ilim adamlarından çoğu kerahet manâsında hamletmişlerdi. O bakımdan camide yapılan alım satım mekruhsa da âkit sahihtir, denilmiştir. Şâfiî'nin bazı arkadaşları, camide alım satımın mekruh olmadığını söylemişlerse de, sahih hadisler bunu reddetmektedir. Hanefiler'in bir kısmı ise, fazla bir alım satımda bulunmak mekruhsa da, azında bir sakınca yoktur, gibi bir görüş ortaya koymuşlardır ki, onların bu farklı tespitlerinin sağlam bir delili yoktur. Ancak ahlâk ve fazilet yansıtan, dinî hükümlere ters düşmeyen yararlı konularla ilgili şiirlerin camilerde söylenmesine ilim adamlarının çoğu cevaz vermiştir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında buna misal teşkil edecek bir takım olaylar mevcuttur. O bakımdan hadiste geçen nehy, belirttiğimiz ölçülerin dışında kalan şiirlerle ilgilidir. Nitekim İmam Şafiî, "Şiir de bir sözdür; iyisi iyi, kötüsü de kötüdür", diyerek ortaya bir kıstas koymuştur. Ancak Şafiî'nin bu hususta şu hadise dayandığı sanılmaktadır: Taberânî'nin el-Evsat'ta Abdullah b.Ömer Efendi-

miz (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şiir de normal söz gibidir; iyisi sözün iyisi ve güzeli gibidir; kötüsü, sözün kötüsü gibidir." Nitekim Câbir b. Semure'nin yaptığı rivayete göre, Ashab-ı kiram camide şiir üzerinde müzakerede bulunur ve câhiliyle devrine ait (bazıkötü) âdetleri anlatır ve yererlerdi. Ayrıca ünlü şâir Kâb b. Züheyr, Medine'ye gelip Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in mescidinde huzura kabul edilince, o meşhur Benet Suad şiirini söylediği bazı rivayetlerle tespit edilmiştir. Ne var ki, El-Irakı diyor ki: "Biz Kâb'ın kasidesini sahih olmayan tariklerden naklen rivâyet etmiş bulunuyoruz." İbn İshak ise, onu munkatı' bir senedle rivâyet etmiştir. Bununla beraber o hususta ki rivâyetlerin çokluğu kuvvet kazandırmaktadır.

262 nolu hadisi Lîân bahsinde açıklayacağımızdan burada sadece metin ve mealine yer vermekle yetindik.

263 nolu Cabir b. Semüre hadisini ise Tirmizî şu lâfızla rivâyet ve tespit etmiştir: "En az yüz defa Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber oturdum, Ashab-ı kiram (o mecliste) şiirler söylerler ve câhiliyyet devriyle ilgili bazı şeylerden bahsederlerdi. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) susardı ve bazen da ashab ile birlikte tebessüm ederdi." Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Nitekim yukarıda camide hangi şiirlerin okunması caizdir, hususunu belirtirken. Câbir'in bu rivâyetinden söz etmiştik.

264 nolu Said b. Müseyyeb hadisine gelince, Saîd, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a yetişmemiştir, o bakımdan hadisin mürsel olduğu söylenir. Ancak kuvvetli bir ihtimalle, Said bunun daha sonra Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan işitmiştir. Hasan'dan da işitmiş olabilir.

Bu konuda Tirmizî Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan şunu rivâyet etmiştir. "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Şâir Hasan için mescidde bir minber yaptırdı da Hasan (zaman zaman) o minbere çıkar ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e dil uzatan kâfirleri hicvederdi." Hâkim el-Müstedrek'te bunu tahrîc etmiş ve isnadı sahihtir, demiştir.

265 nolu Abbad b. Tamim hadisinde, Rasulullah Efendimiz (Sallalla-

hu aleyhi ve sellem)'in mescidde sırtüstü uzanıp bir ayağını diğerinin üzerine koyduğuna gelince, bu avret yeri açılıp görünmesin diye bir tedbir sayılır. El-Hattabî de bu ihtimal üzerinde durmuştur.[275]

İbn Battal ve diğer bazı ilim adamları bu hadisin nesholunduğunu söylemişlerse de isbatı mümkün olmamıştır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözünü ettiğimiz vaziyette mescidde uzandığı Müslim'de ve Ebu Davud'un Sünen'inde nakledilerek sübut bulmuştur. Diyebiliriz ki, o hal ve tavır Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e hastır, ümmetine teşmil edilmez, ancak Hz. Ömer ile Hz. Osman (radıyallahu anhuma)'nın da mescidde aynı şekilde uzandıkları keza birçok rivayetlerden anlaşılmaktadır. O bakımdan edeb yerlerinin açılmasını önlemeye yönelik bir harekettir ki kınanmaz. Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hoş gördüğü bir ameli hoş görmemenin makul bir ölçüsü yoktur.

266 nolu Abdullah b. Ömer hadisi de camilerde uzanıp uyumanın cevazına delâlet etmektedir. Nitekim Buhari'nin tahrîcine göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) geldiğinde Hz. Ali (radıyallahu anh) mescidde uyuyordu ki, üzerindeki hırkası veya üstlüğü kayıp toz bulaşmış idi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hem o tozu eliyle gideriyor, hem de Hz. Ali'ye "Kalk Yâ Ebâ Turâb!" diye sesleniyordu. O bakımdan cumhur camide uyumanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. İbn Abbas ise, mekruh olduğuna kabul eder. Ancak namaz için girip de vakit erken olduğundan uyumakta bir sakınca olmadığını söylemiştir. İbn Mes'ud'a göre, mutlaka mekruhtur. İmam Mâlik'e göre, evi olan kimse için mekruhsa da, evi olmayan için mekruh değildir, demiştir.

267 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi ise, hasta kimsenin camide bir süre kalmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Nitekim Sa'd b. Muaz (radıyallahu anh) Mescid-i Saadet'te bir süre tedavi edildi, fakat kurtarılamayarak vefât etti.

269 nolu Abdullah b. El-Hâris hadisinin isnadı İbn Mâce'de geçmek-

275 Neylü'l-evtar: 2/300

tedir. Ricalinin hepsi sahihse de Yakup b. Hamid (veya Humeyd) üzerinde durulmuştur. Zehebî onun babasının Humeyd olduğunu tespitle şöyle açıklamada bulunmuştur: Buharî'nin "Biz ondan ancak hayır gördük, o aslında saduk (doğru) bir adamdır" demiştir, Ebu Zür'a'dan sorulduğunda, başını sallamıştır. Nesâî onun bir şey olmadığını belirtirken Ebu Hatim onun zayıf olduğunu söylemiştir.[276]

Bunun gibi Bahreyn'den gelen malı, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabına mescidde taksim ettiği de rivayetler arasında bulunuyor. Buhari de aynı rivayeti nakletmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Camilerde kayıp eşya ilânı yapılması mekruhtur.
2. Sözü edilen keraheti işleyen kimseye "Allah o kaybettiğini sana geri çevirmesin!" demek müstehabdır.
3. Camiler ibâdet, zikir, ilim ve Kur'ân öğrenmenin merkezleridir. Bu amacından saptırıp başka konular için kullanmak haramdır.
4. Camilerde şer'i uygulanmaz, bundan tahrimî kerâhet vardır.
5. Camilerde zaruri durumlar dışında alım-satımda bulunmak haramdır. Hanefîler'e göre az bir şey satın almak da kerahet yoktur.
6. Dini ölçülere uygun şiirler söylemekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu durumda şiirle normal söz arasında bir fark söz konusu değildir.
7. Cuma günü namazdan önce camide halka kurup oturmak mekruhtur. Çünkü böyle yapmak cumaya gelenlerin saf kurup oturmalarına engel teşkil eder, aynı zamanda camiyi daraltır.
8. Camilerde mülââne yapılmasında bir sakınca yoktur.
9. Evi ve yatacak yeri olmayan müslümanın camide yatmasına cevaz verilmiştir.

276 Mîzanü'l-İ'tidal: 4/450-9810 nolu Yakub b. Humeyd

10. Bir yorgunluktan dolayı, namaz vakitlerinin dışında camilerde sırtüstü uzanmakta bir beis görülmemiştir.

11. Bazı hallerde, örneğin savaş günlerinde hasta ve yaralının camilerde tedavi edilmesine ruhsat verilmiştir.

12. Camilerin içinde dilenmek mekruh veya haramdır, dilenciye bir şey vermek de mekruhtur.

13. İmamın tavsiye ettiği adama yardımda bulunmaya cevaz verilmiştir.

14. Dilencilik yapmadığı halde, fakir ve muhtaç olduğu bilinen bir kimseye camide yardım etmekte bir sakınca görülmemiştir.

15. Camileri kirletmek haramdır. O bakımdan bazı hallerde kötü koku neşretmeyen bir gıda maddesinden camide yemeğe ruhsat verilmişse de, etrafı gerek kerih kokuyla, gerekse kirletmekle rahatsız etmenin haram olduğu belirtilmiştir.

16. Cami ve mescitlerde suçlular hakkında ceza uygulanmaz, meselâ içki içtiği sâbit olan bir kimseye orada had vurulmaz.

17. Cami ve mescitlerde kısas ve misilleme yapılmaz.

18. Cami ve mescitlerde alım satımda bulunmak mekruhtur.

19. Cami ve mescitlerde, din ahlâk ve sağlam örfün sınırlarını aşar şekilde şiir söylemek mekruhtur.

20. Cuma günü namazdan önce camide halka kurup oturmak mekruhtur.

21. Cami ve mescidde, karısına zina isnad edip dört şâhit getiremiyen adamla karısının mülâânede bulunmasında bir sakınca yoktur.

22. Cami ve mescitlerde namaz dışında, faydalı, yönlendirici şiir söylemek, cahiliyye devriyle ilgili kötü âdetleri yerip daha faydalısından söz etmek câizdir.

CAMİ İÇERİSİNDE BİRŞEYLER BULUNDURMAK

Namaz huzur içinde kılındığı takdirde, gayesine uygun eda edilmiş sayılır. Bilindiği gibi, dikkat bölünmez, bir şeyde toplanınca, diğer şeyden kopar. O bakımdan namazda kişiyi meşgul edecek, dikkatini çekecek, onu oyalayacak şeylerden kaçınmak sünnettir. Özellikle kıble tarafında nakış, şekil ve benzeri şeylerin bulundurulmamasında büyük yarar vardır.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ قِرَامٌ لِعَائِشَةَ قَدْ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمِيطِي عَنِّي قِرَامَكِ هَذَا فَإِنَّهُ لاَ تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلاَتِي.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın evinin güney kısmında birkaç renkli yünden dokunmuş ince bir örtü bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: "Benim önümden şu çok renkli ince örtüyü kaldır. Çünkü devamlı surette ondaki renkli nakışlar namazda gözlerime dokunuyor.[277]

Osman b. Talha (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Kabe'ye girdikten sonra onu çağırdı ve şöyle buyurdu: "Ben, Kabe'ye girdiğimde iki koyun boynuzu gördüm, örtmen için unuttum da sana emretmedim, onları derhal ört, zira Kabe'nin kıblesinde namaz kılanı oyalayan bir şeyin bulunması uygun değildir."[278]

Namaz kılanın ister evinde, ister camide kıblesi tarafında onu oyalayıcı, dikkatini dağıtıcı bir şeyin bulunması mekruhtur.

277 Buharî/Salât: 15-Ahmed: 3/151, 283

278 Müsned-i Ahmed: 4/68-5/380

Koç, geyik ve benzeri bir hayvanın boynuzu dahil, nakış, motif ve bir takım renkli yaldızlı suretlerin bulunması da mekruhtur.

Camilerin renk renk nakış ve motiflerden uzak tutulması sünnettir.

Namaz kılınan yerin kıblesinde oyalayıcı dikkat çekici bir cisim bulunuyorsa, üzerine bir örtü örtmek müstehabdır.

Kitabımızın önce geçen sahifelerinde üzerinde canlı resmi bulunan elbise ve örtüler hakkında müctehid imamların görüş, çıkarım ve ihticaclarını nakletmiştik. Burada ise, bir nüans farkı söz konusudur; şöyleki namaz kılınan yerde veya cami ve mescitte, kıble cihetindeki duvara, namaz kılanın dikkatini çekecek, huzurunu dağıtacak, oyalayacak bir takım şekil, nakış ve benzeri şeylerin konulması mekruh sayılmıştır. Canlı bir hayvan resmi veya üç boyutlu şeklini koymak ise, haramdır. Müctehid imamların çoğunun bu hususta farklı bir yorum ve ictihadı olmamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Enes b. Mâlik hadisi, kıble cihetinde şekil, nakış ve benzeri şey bulunan yerlerde namaz kılmanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Ancak böyle yerlerde kılınan namaz bozulmuş, hükümsüz olmuş sayılmaz, kerahetle kılınmış kabul edilir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), çok renkli ve nakışlı perdeye karşı namaz kılarken yarıda kesmemiş ve sonra o namazı iâde etmemiştir.

Osman b. Talha hadisinin isnadında bazı şüpheler ortaya konmuşsa da, hadisin zayıf olduğunu belirtecek ölçüde olmadığı anlaşılmıştır. Osman b. Talha (radıyallahu anh), öteden beri Kâbe'nin anahtarını taşıma şerefine lâyık görülen bir aileden gelmedir. Abdü'ddâr oğullarına mensuptur. Hicabetlik, İslâm'dan sonra da o aileden alınmamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaz kılanın ister evinde, ister camide kıblesi tarafında onu oyalayıcı, dikkatini dağıtıcı bir şeyin bulunması mekruhtur.

2. Koç, geyik ve benzeri bir hayvanın boynuzu dahil, nakış, motif ve bir takım renkli yaldızlı suretlerin bulunması da mekruhtur.

3. Camilerin renk renk nakış ve motiflerden uzak tutulması sünnettir.

4. Namaz kılınan yerin kıblesinde oyalayıcı dikkat çekici bir cisim bulunuyorsa, üzerine bir örtü örtmek müstehabdır.

EZAN OKUNDUKTAN SONRA CAMİDEN ÇIKILMAZ

Ezan hem vakti bildirmek, hem Hakk'a davet, hem de kurtuluş ve saadetin namazda olduğunu duyurmak içindir. O bakımdan ezan okunduktan sonra camide bulunan kimsenin, bir özür yokken namaz kılmadan dışarı çıkması doğru olmaz. Zira böyle yapmak, ilâhı davete bir bakıma arka çevirip önemsememek anlamına gelir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كُنْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَنُودِيَ بِالصَّلاَةِ فَلاَ يَخْرُجْ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَصَلِّيَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize şöyle emretti: Camide bulunduğunuz zaman, ezan okunup namaza çağrıldığında, sizden biriniz namaz kılmadan dışarı çıkmasın."[279]

وَعَنْ إِبِي الشَّعْثَاءِ قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ مَاأُذِّنَ فِيهِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Ebû Şa'sa'dan (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette demiştir ki: "İçinde ezan okunduktan sonra bir adam mescidden dışarı çıktı. Bunun üzerine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Şu adam cidden Ebû Kasım'a (Hz. Muhâmmed) (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e isyan etti.[280]

Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir; "Kim

279 Müsned-i Ahmed: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

280 Müslim/Mescid: 258. Ebû Dâvud/Salât: 42. Tirmizî/Mevakıt: 36. Ahmed: 2/410, 416, 471-6/5, Nesâî/Salât: 40. İbn Mâce/Ezan: 7. Darimî/Salât: 12

mescidde bulunduğu halde ezan okunduktan sonra dışarı çıkar da bu o çıkışı bir ihtiyâçtan dolayı olmaz ve geriye dönmek de istemezse, o cidden münafıktır."[281]

Müctehid imamların hemen hepsi, ezan okunurken camide bulunan kimsenin bir özürü bulunmadığı halde namaz kılmadan dışarı çıkıp gitmesi mekruhtur, demişlerdir. Ortada bir özür varsa, kerahet söz konusu değildir. Mezhep imamları da aynı görüştedirler.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

279 nolu Ebû Hureyre hadisi İbn Ebî Şa'sâ' tarikiyle rivayet edilmiştir. Bu zatın asıl adı Eş'as'dır. Aynı hadisi Ebû Hureyre'den Ebû Salih, Muhammed b. Zazan ve Saîd b. Müseyyeb de rivayet etmişlerdir. İbn Seyyid en-Nâs, hadisi, Tirmizî'nin şerhinde rivayet ettikten sonra herhangi bir görüş ortaya koymamıştır. Bu, hadisin sahih olduğuna delâlet eder.

280 nolu Ebû Şa'sâ' hadisine gelince, ilim adamlarından bazısı onun mevkuf olduğunu söylemiştir. Ayrıca isnadında İbrahim b. Muhacir bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tespitler yapılmıştır: Kimine göre, sika (güvenilir)dir, kimine göre zayıftır. Buharî dışında diğer beş hadis kitabında ondan rivayetler yapılmıştır. Ancak Zehebî hadis ricali arasında bu isimde iki kişiden bahsetmiştir. Birincisi, İbrahim b. Muhacir b. Mismar el-Medenî'dir. İkincisi, İbrahim b. Muhacir b. Câbir el-Becelî'dir. Birincisi hakkında Buharî, "münkeru'l-hadis" derken, Nesâî "zayıftır" demiştir. Muhaddîs Yahya ise, "Onun rivayetinde bir sakınca yoktur" şeklinde bir ifade kullanmıştır. İkincisi hakkında ise, İbn Medeni, "Onun rivayet ettiği hadisler kırka ulaşmıştır" demiş, Yahya b. Said, "O kavi değildir" diyerek belirtmiş. Ahmed b. Hanbel, "O'nun rivayetinde bir sakınca yoktur" diyerek güvenilir olduğuna işaret etmiştir. Yahya b. Maîn'den yapılan rivâyete göre, zayıf olduğu üzerinde durulmuştur.[282]

281 İbn Seyyidi'n-Nâs/Tirmizî'nin şerhinde

282 Mîzanü'l-İ'tidal: 1/67-224 ve 225 nolu İbrahim maddelerine...

Müctehid imamlardan sadece İbrahim en-Nehaî, müezzin henüz ikamete başlamadan camiden dışarı çıkılabilir, demişse de, diğer imamlara göre, ancak bir özürden dolayı çıkabilir söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ezan okunurken camide bulunan kimsenin hiçbir özürü yokken namaz kılmadan dışarı çıkması mekruhtur.
2. Ezan okunurken camide bulunan kimsenin namaz kılmadan çıkıp gitmesi haramdır, büyük günâhtır.
3. Ezan okunurken camide bulunan kimsenin, tabii ihtiyacını gidermek, abdest almak ve benzeri bir özürden dolayı dışarı çıkmasında da bir sakınca yoktur.
4. Ezan okunurken camide veya avlusunda bulunan kimse, bir özürü bulunmadığı halde ayrılıp giderse, münafıklardan sayılır.

NAMAZDA KIBLEYE YÖNELMEK

Bilindiği gibi, namazda kıbleye yönelmek namazın 12 farzından biridir. Zarurî haller dışında kıbleye yönelmeden namaz kılmak caiz ve sahih olmaz. Çünkü kıble birliğin sembolüdür. Aynı zamanda ibâdeti âdetten ayıran şartlardan biridir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي حَدِيثٍ يَأْتِي ذِكْرُهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

فَإِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ اِسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Namaza kalkmak istediğinde tastamam abdest al, sonra da kıbleye yönel ve arkasından tekbir getir."[283]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: İnsanlar Kuba'da sabah namazını kılarlarken bir kimse onlara geldi ve şöyle dedi: Şüphesiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in üzerine bu gece Kur'an (dan âyet) indi ve kıbleye yönelmekle emrolundu o sebeple kıbleye yöneldiler ki, o esnada yüzleri Şam cihetine yönelik bulunuyordu, oldukları yerde (namazlarını bozmadan) yüzlerini (Kabe cihetine) döndürdüler.[284]

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَنَزَلَتْ قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ وَهُمْ رُكُوعٌ فِي

283 Buhari/Vudu':29. Salât: 46 İsti'zan: 18 Ebû Dâvud/Taharet: 46, 56, Salât: 144. Nesâî/Taharet: 55, 70, 88, 91. İbn Mâce/Taharet: 44. Ahmed: 1/78 2/164, 193, 201, 228, 409

284 Sahihi Müslim/Mesacid: 15

صَلاَةِ الْفَجْرِ وَقَدْ صَلَّوْا رَكْعَةً فَنَادَى أَلا إِنَّ الْقِبْلَةَ قَدْ حُوِّلَتْ فَمَالُوا كَمَا هُمْ نَحْوَ الْقِبْلَةِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Beytü'l Makdise doğru yönelip namaz kılardı. Sonra "Şüphesiz ki biz yüzünü, (ilâhı buyruğu bekleyerek) göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Artık seni -and olsun ki- hoşnut olacağın bir kıbleye döndürüyoruz: (Bundan böyle namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir..." mealindeki âyet indi. Benî Seleme kabilesinden bir adam, onlar sabah namazından bir rekât kılmış bulunuyorlardı ki, yanlarına vardı ve şöyle seslendi: Haberiniz olsun ki, kıble değiştirildi. Bunun üzerine onlar bulundukları vaziyeti bozmadan kıbleye (Kâbe) doğru döndüler."[285]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Allah (celle celaluhu), yüzünüzü Mescid-i Haram cihetine çevirin buyurduğu ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hem fiiliyle, hem görüşüyle namazda kıbleye yöneldiği ve mü'minlerin de yönelmelerini emrettiği için, namazda kıbleye yönelmek farzdır.

Mekke'de oturanlar veya orada misafir olarak bulunanların kıblesi, gözünün Kâbe'ye isabet etmesiyle gerçekleşir, öyle ki, evde, otelde veya benzeri kapalı bir yerde namaz kılarken önündeki duvarlar ve engeller kaldırılınca gözlerinin Mescid-i Haram'a isâbet etmesi gerekir. Mekke dışında olanlar için kıble, o cihete isabet etmesiyle gerçekleşir. Çünkü teklif imkânla orantılıdır.

Namazda kıbleye yöneldiği takdirde mal ve cana bir zarar gelmesinden korkulduğu zaman, hangi cihete mümkünse oraya yönelip namaz kılar. Çünkü ortada tıpkı kıble hakkında şüpheye düşen gibi bir özür bulunuyor,

Kıble'nin ne yanda olduğunda şüphe eder de soracak kimse bulamaz-

285 Müsned-i Ahmed Müslim - Ebû Dâvud: Enes (radıyallahu anh)'dan

sa o takdirde kendi rey ve ictihadına göre, kıbleyi belirleyip namaz kılar.[286]

Şâfiîler'e göre: Kudreti yeten kimse için namazda kıbleye yönelmek şarttır. Hasta kimse kıbleye yönelemiyor ve kendisini yönlendirecek de bulunmuyorsa, o takdirde bulunduğu hal üzere yüzü hangi yana çevrili bulunursa bulunsun, namazını kılar. Korku hissedilen durumda ister farz, ister nafile olsun, kıbleye yönelmek şart değildir. Bunun dışında yolculuk halinde bulunan kimse, ister süvari, ister yaya yürüsün nafile namaz için kıbleye yönelmesi şart değildir. Bu durumda yolculuğunun uzun olması, kasr-ı salât yapacak mesafede bulunması gerekli değildir.[287]

Kıbleyi tayinde zorluk çeker de şüpheye düşerse, rey ve ictihadına göre, belirleyip namazını kılar, sonra da isabet etmediği anlaşılırsa, o namazı iade eder.

Hanbelîler'e göre: Namazın sıhhati için kıbleye yönelmek şarttır. Bu konuda temel hüküm Bakara sûresi 144. âyettir. Sonra da tahvili kıbleyle ilgili, Rasulullah Efendimiz'le (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılan bir adamın, gelip Ensardan namaz kılmakta olanlara haber vermesidir. Ancak korkulu anlarda bu şart kakar, hangi tarafa yönelip kılmak mümkünse öyle yapar.[288]

Mâlikîler'e göre: Namazda kıbleye yönelmek şarttır. Ancak diğer üç mezhebden farklı bir ictihadları söz konusudur; Mekke'de bulunan kimse Kâbe'nin kendisine yönelip namaz kılar. Bulunduğu yer yüksek olup Kâbe'nin tavanını aşıyorsa, o takdirde Mâlikîler'e göre, namaz sahih olmaz. Çünkü bu durumda Kâbe'nin kendisine değil, o cihete ama boşluğa yönelmiş sayılır. Diğer üç mezhebe göre, bu durumda da bir sakınca yoktur.

Yine İmam Mâlik'e göre, bilmeyerek Kâbe'den başka bir cihete yönelip namaz kılarken, yanlış cihete döndüğünü farkederse, o takdirde namazı bozup yeniden kılması gerekir. Namazı bitirdikten sonra farkederse, vakit

286 Şerhu Fethi'l-Kadîr: 1/190, 191

287 es-Siracü'l-vahhac alâ metni'l-Minhac: 39. Fethü'l Vehhab bi-Şerhî Menheci't-Tullâb: 1/35, 36

288 El-Muğni istikbal-i kıble: 1/431, 432

çıkmamışsa iade eder, çıkmışsa iadesi gerekmez.[289]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Kıble cihetinden başka bir yana yönelip namaz kıldıktan sonra, durum farkedilirse, diğer üç mezhebe göre, namazı iade etmek gerekmez denilmişti. Onlar bu meselede şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Amr b. Rebi' (radıyallahu anh)'a diyor ki: Çok karanlık bir gecede Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk. Kıble'nin ne yanda olduğunu bilenimiz yoktu. Bizden herkes kendi tahminine ve ictihadına göre, bir cihete yönelip namaz kıldık. Sabah olunca durumu Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e arzettik. Bunun üzerine, "Ne yana yönelirseniz, Allah'ın vechi oradadır." فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ mealindeki âyet indi."[290]

Eğer bu durumda namazı iade etmek vâcib olsaydı, herhalde, ya vakit içinde veya daha sonra iade etmeleri için Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) emrederdi. Böyle bir emir vermediğine göre, belirtilen durumlarda namazı iâde gerekmez.

Gerçi, bu konuda diğer bir şahit olarak birkaç hadis daha vardır. Onlardan birini Beyhakî, Cabir (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Kapalı ve karanlık bir gecede namaz kıldık ve kıble hakkında endişelendik. Namazı bitirdikten sonra dikkat edip baktığımızda başka bir cihete yöneldiğimizi anladık. Durumu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e bildirdik. O bize şöyle buyurdu: İyi etmişsiniz. Namazı iâde etmemizi emretmedi.

Diğer bir tarikle yapılan rivâyette ise Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Gerçekten namazı yeterli buluyorum." Ne var ki, bu hadisin senedinde Muhammed b. Salim ile Muhammed b. Abdullah el-Arzemî bulunuyor ki, bu iki zat da zayıf kabul edilmişlerdir. Nitekim Atâ'da aynı görüştedir. Dârekutnî de bu görüşe katılmıştır.[291]

---

289 El-Müdevvenetü'l-kübrâ/Kıble.- 1/92, 93

290 Tirmizî-Müsned-i Ahmed-Tâberânî: Amir b. Rebi'a (radıyallahu anh)'dan

291 Neylü'l-evtar: 186

Zehebî bu iki râvî hakkında kısaca şu bilgileri vermiştir: "Onu cidden zayıf olarak tespit etmişlerdir." Yahya el-Kattan ise, "O kayda değer bir şey değildir" demiştir, İmam Ahmed ise onun hadislerini rivâyet etmemiştir. Muhammed b. Abdullah el-Arzemî ise, Ahmed b. Hanbel'de onun hadisini terkedip yazmamıştır. İbn Main ise şöyle demiştir "O'nun hadisi yazılmaz." Fellas ise, "O metruktür" diyerek tespitini belirtmiştir.[292]

Ancak bütün bu görüş ve tespitlere rağmen Zehebî diyor ki: "O Allah'ın sahih kullarından idi..."

283, 284 nolu hadisleri aynı zamanda Ebû Dâvud dışında kalan beşler Berâ (radıyallahu anh)'dan Ahmed b. Hanbel, Hafız Bezzar ve Taberânı, İbn-i Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişlerdir. El-Irakî bunun isnadının sahîh olduğunu söylemiştir. Ebû Ya'lâ ise Ammare b. Evs (radıyallahu anh)'da kendi Müsned'inde, Taberânî de ayrıca el-Kebîr'de rivâyet etmişlerdir. Beyhaki de Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiş ve isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir. Taberânî ve Darekutnî ise, Sehl b. Saîd (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişler ve ayrıca Taberânî ile Bezzar Ebû Sa'd El-Muallâ'dan rivâyetle hadisin birçok tariklerden nakledildiğine dikkatleri çekmişlerdir.[293]

Kıblenin tahvili hakkında ilâhî emir inince Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı hangi vaktin namazını kılıyorlardı? Bu husutaki rivayetler farklı bilgiler vermektedirler.

Sahîh-i Müslim'in Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, sabah namazı olarak belirlemiştir. Rukû'da iken tahvil emri inmiş ve namazlarını bozmadan kıbleye yönelmişlerdir. Taberânî'nin de Sehl b. Sa'd'den yaptığı rivâyette de sabah namazı kılınırken ifadesi kullanılmıştır.

Tirmizî'nin Berâ (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette ise, ikindi namazı vaktinde tahvilin gerçekleştiği açıklanıyor. Ammare b. Evs hadisinde ise Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kâbe'ye yönelip kıldığı namaz,

---

292 Mîzanü'l-İ'tidal: 3/556-7571 nolu Muhammed b. Salim. 635-7905 nolu Muhammed b. Abdullah

293 Neylü'l-evtar: 2/186

öğle ve ikindi namazlarından biri idi, deniliyor. Nitekim Ammare b. Büveybe ve Tevliye hadisleri de bu anlamda bir ifade taşımaktadır.

Ebû Saîd el-Muallâ hadisinde ise, öğle namazı olduğu belirtiliyor.

Böylece öğle ile ikindi namazları olup olmadığı hakkında bazı şüpheler ortaya koyanlar olmakla beraber, kesin olarak öğle veya ikindi namazı idi diyenler de vardır. Ancak ikindi namazıdır diyenlerin rivayeti üzerinde duran Şevkanî şu ifadeyi kullanmıştır. "İkindi hakkındaki rivayeti daha sıhhatli bulduk, çünkü ricali sıkat (güvenilirler) dir ve Buhari kendi Sahih'inde ona yer vermiştir."[294]

Öğle namazıdır diyerek kesin ifade kullanılan rivayetin isnadında Mervan b. Osman bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Zehebî bu zat üzerinde durup şu tespitleri yapmıştır: Ebû Hatim onu zayıf saymıştır. Nesâî ise, Mervan b. Osman da kimdir ki tasdik edilsin[295] diyor.

Kuba halkının sabah namazında bulundukları bir sırada tahvil haberi
360 onlara ulaştırıldı, rivayetine gelince, haberi onlara geç ulaştığı mümkündür.

Kıblenin değiştiği gerçekleşince, gerek Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabı, gerekse Kuba halkı namaz içinde bulunuyorlardı. Bulundukları yerde namazlarını bozmadan yüzlerini Mekke'deki Kabe cihetine döndürdüler. Bu durumda bir kaç husus hatıra gelebilir:

Beytü'l-Makdis, Medine'nin kuzey batısına, Mekke ise güneyine düşmektedir. O takdirde namaz içinde 180 dereceye yakın bir dönme söz konusudur. O halde namazda kıble hususunda şüpheye düşen kimse yanlış cihete yöneldiğini namaz içinde farkederse, böyle bir hareket namazı bozar mı? Bu hususta müctehid imamların farklı tespit ve görüşleri vardır ki, yeri gelince" amel-i kesir" bahsinde açıklanacaktır.

Cemaat halinde namaz kıldıkları anlaşılıyor ki, 180 derecelik bir dönüş-

294 Neylü'l-evtar: 2/187

295 Mizanü'l-İ'tidal: 4/92-8433 nolu Mervan

le, arka saflarda bulunan kadınlar ön saflara, ön saftaki erkekler arka saflara geçmiş oluyor. Böyle bir durumda erkeklerin namazı bozulmaz mı? Hadislerin delâletinde buna işaret dahi mevcut değildir. O halde bu, ya kadın-erkek muhazat meselesi henüz belirlenmeden öncedir, ya da cemaat içinde kadın bulunmuyordu. Bu iki ihtimal üzerinde durulabilir.

Üçüncü bir ihtimal, Kâbe'ye yüzlerini çevirirken, yine erkekler ön saflarda, kadınlar geri saflarda yerlerini almak için çok hareket göstermişlerdir ki, bu doğruysa, ya o sırada böyle hallerde amel-i kesir ile namaz bozulmuyordu, ya da kıblenin tahviline has bir ameldir ki, diğer ameller ona kıyas edilmez.

Diğer bir husus da, haber-i vahidle amel etmenin cevazı söz konusudur. Çünkü kıblenin değiştiğini ashab-ı kiramdan bir zat gidip Kuba halkına haber vermiş, onlar da hiç tereddüt etmeden yüzlerini namaz içinde Beytü'l Makdis'ten Mescid-i Haram'a doğru çevirmişlerdi. Ashab arasında ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatta olduğu bir dönemde haber-i vahid ile amel edildiği anlaşılıyor.

İlim adamlarından bazısı bunu şöyle yorumlamıştır: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zaman zaman yüzünü göğe çevirip kıblenin değişmesini arzu ediyordu. Ashab-ı kirâmın bundan haberleri vardı ve hemen hepsi de böyle bir olayın bir gün gerçekleşeceğini bekliyorlardı. O bakımdan Kuba halkına haber verilince, bekledikleri emrin indiğini anladılar ve şüpheye kapılmadan Kâbe'ye yöneldiler.

El-Irakî ise, bu yorumu pek uygun görmemiş ve kendine göre ayrı bir yorum ortaya koymuştur, şöyle ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında haber-i vahidle amel etmek caizdi. Çünkü ashabın hepsi de âdil, muttaki ve ve müctehid idi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra artık haber-ı vahidle amel edilmedi.

Taberânî'nin yaptığı rivayette, Kuba halkı, haber-i vahidle amel edip Kâbe'ye yönelince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Onlar öyle adamlardır ki, gaybe imân etmişlerdir." buyurmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda kıbleye yönelmek şarttır.
2. Korku ve benzeri hallerde bu şart kalkar.
3. Hastalık ve benzeri durumlarda da kıbleye yönelme imkânı yoksa başka bir cihete yönelip namaz kılmak câizdir.
4. Karanlıktan veya yabancı bir yerde olduğundan kıbleyi tam tayin etme imkânı olmayan kimse, kendi reyine göre, bir cihete yönelip namaz kılar. Buna cevaz verilmiştir. Ancak ya namaz içinde, ya da namazdan sonra bunun farkına varırsa, Hanefiler'e göre, namazın içinde fazla bir hareket göstermeden kıbleye döner ve namazını tamamlar. Mâlikiler'e göre, namazı olduğu yerde keser ve yeniden kılar. Vakit çıktıktan sonra farkına varırsa, artık kazası gerekmez.
5. Namaz kılabilmek için tastamam (şartlarına, vaciblerine, sünnetlerine uygun) abdest almak farzdır.
6. Namaza tekbir getirerek başlamak farzdır.

UZAK MESAFEDE OLANLARIN KIBLESİ

Mekke dışında oturanların kıblesi, Hicaz cihetidir. Kâbe veya Mekke'nin tam kendisine isabet farz değildir. Çünkü genellikle böyle bir isabette bulunmak mümkün değildir. Gerçi gelişen teknik imkânlarla Mekke'yi belirleyip yönelmek bir bakıma mümkünse de bu herkes için söz konusu değildir. İslâmiyet ise, her konuda olduğu gibi, kıble konusunda da kolaylığı âmirdir. Müctehid imamlar dinimizin bu genel kaidesi ile mezkûr hadislerin ışığında esası zedelememek şartıyla birtakım kolaylıklar getirmişlerdir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Doğu ile batı arası kıbledir."[296]

Ebû Eyyub (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Tabii ihtiyacınızı giderirken ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyin, ya doğuya ya da batıya çevirin!" buyurmuştur.[297]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kur'ân'da kıble konusunda "şatır" tabiri kullanılmıştır ki, bu, daha çok Mekke dışında olanların o cihete yönelmesinin yeterli olduğuna delâlet eder. O bakımdan Mekke'den uzakta bulunan kimselerin o cihete yönelmesiyle farz yerine gelmiş sayılır. Hanefî fukahasının çoğunun görüş ve ictihadı böyledir. Kerhî ve er-Râzî gibi fıkıhta söz sahibi ilim adam-

296 Tirmizî/Salât: 139. Nesâî/Siyam: 43. İbn Mâce/İkâmet: 56. Taberaî/Kıble:8

297 Buharî-Müslim

ları da aynı şeyin sıhhatini belirtmişlerdir. Ancak Ebu Abdullah el-Basrî ve benzeri birkaç ilim adamı, Kâbe'nin kendisine isabet etmek şarttır, bu da ictihad ve araştırma ile sağlanır, demişlerse de, onların bu görüşünde ümmet için zorluk söz konusu olduğundan pek itibar görmemiştir.[298]

Şafiîler'e göre: Mekke'de bulunduğu yerde Beytullah'ı göremiyorsa veya Mekke dışında ise, farz namaz vakitlerinde Kâbe'ye isabet etmek için, yıldızlar, güneş, ay, rüzgâr, dağ ve kıbleyi belirlemeye yarayacak şeylerden yararlanmaya çalışması gerekir.[299]

Kıble'yi araştırdıktan sonra kendi ictihadına göre namaz kıldıktan sonra hata ettiği belli olursa, vakit içinde ise iâde etmesi, vakit çıkmışsa kaza etmesi gerekir.[300]

Hanbelîler'e göre: Kâbe'yi görecek durumda ve yerde ise, Kâbe'nin kendisine yönelip namaz kılması gerekir. Mekke dışında ise, araştırıp o ciheti belirlemesi, ictihadda bulunması söz konusudur. Şehir ve kasabalarda ise, mihraplara minare kapılarına bakmak suretiyle kıbleyi tayin eder. Başka bir yerde ise, Kâbe'nin kendisine isabet etmesi şart değildir, ictihad edip kendi reyine göre, belirleyerek namazını kılar. Namazda hata ettiğini anlarsa, iadesi gerekmez. Bu, İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göredir.[301]

Mâlikiler'e göre: Kâbe'yi gözle görebilecek bir yerde ise, Kâbe'nin kendisini belirleyerek namaz kılar. Mekke dışında ise, bazı alâmetlere bakar. Mihrap ve benzeri şeyler birer delil sayılır. Onlar yoksa ictihad edip araştırır ve bu durumda Kâbe'nin kendisine isabet ettirmesi şart değildir, o ciheti belirleyip yönelmesi yeterlidir.[302]

298 Bedayi'üs-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/118-119

299 El-Ümm: 1/93

300 El-Siracü'I-Vahhac: 1/40

301 El-Muğnî: 17440, 444

302 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/197'den özetlenerek

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

296 nolu Ebû Hureyre hadisini, dipnotta belirttiğimiz gibi, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebu Ma'şer tarikiyle rivayet etmişlerdir. Bu rivayette Ebu Ma'şer'e, Ali b. Zebyân (Halep kadısı) da tabi olmuştur ki, İbn Adıy el-Kâmil'de bu hususu belirtmiş bulunuyor. Ancak Ali b. Zebyân hakkında hayli şeyler söylenmiştir. İbn Maîn, "O bir şey değildir" derken, Nesâî onun için "metrukü'l-hadistir demiştir. Ancak Ebû Hatim'in onu sika saydığı söylenir. Ahmed b. Hanbel ise, onun kavi olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Aynı hadisi el-Hâkim ile Darekutnî de rivayet etmişlerdir. Tirmizî de onu Ebu Ma'şer'den başka bir tarikle ikinci defa tahric ettikten sonra hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir. Beyhakî ise, aynı isnadı zayıf kabul etmiştir. Nitekim isnadı incelendiğinde Osman b. Muhammed b. Muğire b. Ahnes bulunuyor ki, bu zat üzerinde hayli durulmuştur. Ali b. el-Medenî, onun birçok münker hadis rivayet ettiğinden bahsetmiştir. Ancak İbn Maîn ile İbn Hibban onun sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. O halde bu hususta en isabetli tespit, Tirmizî'nindir.

297 nolu hadise gelince, onu tabi ihtiyacı giderme bölümünde yeterince açıklamış bulunuyoruz.

Bu hadisi kuvvetlendiren bir diğer rivayeti Beyhakî İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle yapmıştır. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Beytullah, Mescid ehlinin kıblesidir. Mescid, Harem ehlinin kıblesidir. Harem ise, yeryüzünün doğularında ve batılarında (yaşayan) ümmetimin kıblesidir." Ancak Beyhakî bu rivayeti naklettikten sonra, isnadında Ömer b. Hafs el-Mekkî'nin teferrüd ettiğini ve o zatın zayıf olduğunu belirtmiştir.

Ashab-ı Kiram da kıble tayini konusunda birtakım kolaylıklar ortaya koymuşlardır.

İbn Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kıbleye yönelirken batı cihetini sol tarafına, doğu cihetini sağ tarafına aldığın zaman bu ikisinin arası kıb-

ledir."[303]

İbn Mübarek ise şöyle demiştir: "Doğu tarafında oturanlar için doğuyla batı arası kıbledir. "Şüphesiz ki, İbn Mübarek'in bu belirlemesi genel anlamda değildir, Irak ve benzeri taraflarda oturanlarla yakından ilgilidir, ancak bir kolaylık getirme bakımından dikkat çekicidir. Nitekim Beyhaki'nin el-Hilâfiyat'ta yaptığı şu rivayet, İbn Mübarek'in görüşüne dayanak gösterilebilir: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Doğuyla batı arası Irak halkı için kıbledir."

İbn Ebî Şeybe'nin yaptığı rivayette ise, İbn Ömer (radıyallahu anh) bir başka defa şöyle demiştir: "Batıyı sağ tarafına, doğuyu sol tarafına aldığın zaman ikisi arası doğulu kimseler için kıbledir."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mekke'de oturanlar için, Beytullah'a isabet ettirip yönelmek farzdır.
2. Mekke dışındakiler için, Beytullah'ın kendisi değil de o cihet kıbledir.
3. Mekke dışında kıbleyi tayin için ictihad edip araştırmada bulunmak gerekir. Şehir ve kasabalarda cami ve mescitlerin mihrabına bakmak, ona göre belirlemek yeterlidir.
4. Şehir dışında sağlam bir pusula varsa, onunla belirlenir. Yoksa güneş, yıldızlar, ay ve benzeri şeylerle belirlemeye çalışılır.
5. Mekke'den uzak yerlerde şehir dışında kıbleyi kendi ictihadıyla belirleyip namaz kıldıktan sonra hata ettiğini anlarsa, artık iade etmesi gerekmez. Ancak Mâlikîler'e göre, gerekir.
6. Doğu ile batı arası denilince bu konuda ilk akla gelen Arap Yarımadasıdır. O halde uzak mesafede bulunanlar Hicaz kesimine isâbet ederlerse, kıbleyi bulmuş sayılırlar.

303 Tirmizî-Neylül-evtar: 2/190

NAMAZA TEKBİR İLE BAŞLAMAK FARZDIR

Hangi namaz olursa olsun, tekbir ile başlamak farzdır. Bu hususta farklı bir görüş ortaya koyan olmamıştır.

Tekbir; bir yandan Allah (celle celaluhu)'nun sınır, ölçü, nisbet, zaman ve mekân kabul etmez büyüklüğünü bütün ihtişamıyla yansıtırken, diğer yandan O'nun huzurunda kendi küçüklüğümüzü, acizliğimizi ve her dem muhtaç durumda bulunduğumuzu dile getirmek ve böylece en büyük kudretin karşısında kulluk görevini bu niyet ve duygularla yerine getirmeyi terennüm eder. Tekbirle birlikte ellerimizi kaldırmamız, Allah (celle celaluhu)'nun sınırsız büyüklüğü karşısında dünyevî bütün şeyleri arkamıza atıp kalbimizle, kalıbımızla Hakk'ın divanına yönelmemizin görüşü ve fiilî belirtisidir.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ.

Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "Namazın anahtarı tuhur (abdest ve temizliktir) tahrimi tekbirdir, tahlîli ise, teslimdir."[304]

Mâlik b. El-Huveyric (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öyle namaz kılın."[305]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazın şartlarından biri de "tahrim" dir. Bu, İmam

304 Ebu Dâvud/Taharet: 31, Salât: 73. Tirmizi/Taharet; 3. Mevakıt; 62. İbn Mâce/Taharet; 32. Dârimî/Vudu'; 22, Ahmed: 1/123, 129

305 Buharî/Ezan: 18, Edeb: 27. Ahâd: 1. Darimî/Salât; 42. Ahmed; 5/53

Ebû Hanife ile İmam Ebû Yusuf'a göre rükün değildir, İmam Muhammed'e göre, kıraat gibi o da rükündür. Buna "tahrim tekbiri" denildiği gibi, "iftitah tekbiri" de denir.

Tahrim tekbirinin şart kılınması, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Ancak tahrimin sıhhati için 12 şart vardır ki, onlar fıkıh kitaplarında açıklanmıştır.[306]

Tekbir, Allahu Ekber lâfzıyla olabileceği gibi, tazime ve senaya delâlet eden Allahu'l-Kebîr, Allahu Eceli, Allahu A'zam veya El-Hamdulillâh Sübhanallah, Lâ ilahe illallah gibi lâfızlarla da olabilir.[307]

Şâfiîler'e göre: Namazın rükünleri 13 tanedir... İkincisi "ihram tekbiri"dir. Onu telâffuza kudreti yeten kimse için Allahu Ekber demek taayyün eder. Buna bir sıfat daha eklemek suretiyle "Allahul-Celîlü'l-Ekber" demekte bir sakınca yoktur. Ancak sıfatı öne alıp "Ekberullah" demek sahih olmaz. Bunları telâffuzdan âciz olan kimse, kendi diline tercüme ederek söyleyebilir, ancak Arabçasını öğrenmesi ona vâcibdir.[308]

Hanbelîler'e göre: Namaz ancak "Allahu Ekber" sözüyle bağlantı yapar. Bu, hem İmam Ahmed'in, hem İmam Mâlik'in görüşüdür. Hanbelîler, "Namazın Tahrimi, tekbirdir" mealindeki hadisi ile "Namaza kalktığın zaman tekbir getir" meâlinde sahih rivayetle ve ayrıca Hz. Rıfâa'dan rivâyet edilen şu hadis ile çıkarım yapmışlardır: "Allah bir kişinin namazını, abdesti (lâyık olduğu) yerlerine koymadıkça, sonra da kıbleye yönelip Allahu Ekber demedikçe, kabul etmez."[309]

Yapılan ciddi tespitlere göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), hiçbir namazda Allahu Ekber lâfzından ayrılmamıştır. Ebû Hanîfe'nin bu hususta görüşü rivayetlere muhalif düşmektedir.

306 Haşiyetü'l-Tahtâvî: 118, 119

307 Bedayi'u's-Sanayıı fi-Tertibiş-Şerayi' 1/130

308 es-Siracü'l-vahhac: 41, 42

309 Birinci hadisi Ebû Dâvud, ikincisini Buharî ile Müslim rivâyet etmiştir. Üçüncü hadisi İbn Kudame nakletmiştir.

Tekbir, namazın rükünlerinden biridir ki, namaz ancak onunla gerçekleşir. Kasden veya unutarak terkedildiği takdirde namaz sahih olmaz. Bu aynı zamanda Rabi'a, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Şafiî, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr ve İbn Münzir'in görüş ve ictihadıdır. Saîd b. Müseyyeb, el-Hasen, Katade, Zührî ve Evzâi'ye göre namazda iftitah tekbirini unutan kimseye, Rukû'a varış tekbiri kâfi gelir.[310]

Mâlikîler'e göre: Az yukarıda Hanbeliler'in görüşünü aksettirirken İmam Mâlik'in görüşüne atıfta bulunmuştuk. Bununla beraber Sahnûn'un tespitini yansıtmakta yarar görmekteyiz:

İmam Mâlik, Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisine dayanarak şöyle demiştir: "Namazın Tahrimi, tekbirdir; tahlili ise selâmdır." İbn Kasım'ın İmam Mâlik'ten yaptığı rivâyete göre yine bu konuda şöyle dediği anlaşılıyor: "Namazda ihram ancak Allahu Ekber lâfzıyla kâfi olur ve namazdan çıkmak için verilen selamda da ancak "es-Selâmü âleyküm" yeterlidir. Aynı zamanda Mâlikîler'e göre, namaza tekbir ile başladıktan sonra "sübhaneke" okunmaz, doğrudan kıraate başlanır.[311]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

304 nolu Ali b. Ebî Tâlib hadisini aynı zamanda İmam Şâfiî, Hafız Bezzar ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Bezzar hadisin isnadını Abdullah b. Muhammed b. Akıl'den o da İbn Hanîfe'den, o da Ali'den rivayet yolunu ortaya koyarak belirtirken, "Biz bu hadisi ancak bu vech ile biliyoruz" demiştir. Ebû Nuaym ise "bu hadisi rivâyette ibn Akil teferrüd etmiş, (yalnız kalmıştır) diyerek şüphe göstermiştir. el-Akîlî'ye göre, hadisin isnadında az da olsa bir gevşeklik söz konusudur. İbn Arabî ise, Câbir hadisinin daha sahih olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Hibban ise, "Bu sahih olmayan bir hadistir", diyerek görüşünü ortaya koymuş ve sebebini ise şöyle açıklamıştır: "Hadisin iki tarikle geldiği kesindir. Birinci tarik Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivayetle belirlenmiştir ki, isnadında İbn Akîl bulunuyor, bu zatın zayıf olduğu bilinmektedir." İkinci

310 El-Muğnî/Tekbir; 1/460. 461'den özetlenerek

311 El-Müdevvenetü'l-kübrâ/ihrâm;. 1/62

tarik Ebu Nara'dan, o da Ebu Saîd'den rivâyetle belirlenmiştir. Bu rivayette Ebû Said'den rivayet eden Ebû Süfyan yalnız kalmıştır.[312]

Yine bu babda rivayet edilen hadislerden birini de İmam Ahmet, Bezzar, Tirmizî ve Taberânî Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. Bunun isnadında Ebu Yahya el-Kattat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Yahya b. Main de aynı görüştedir. Ahmed b. Hanbel ise, Şerik'in onun hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ebû Yahya el-Kattat zayıftır."[313] İbn Adiy ise, "O'nun hadisleri benim tespitime göre hasendir", demiştir. Tirmizî ile İbn Mâce'nin Ebû Saîd'den yaptıkları rivayetin isnadında ise Tarif b. Şihab bulunuyor ki, bu zat da zayıftır. Hakim'in Saîd b. Mesruk es-Sevri tarikiyle Ebû Said'den yaptığı rivayet malûl sayılmıştır.

Bunların dışında birkaç tarikten daha rivayetler yapılmışsa da çoğunun isnadında zayıflık söz konusudur. Sadece Ebu Nuaym'ın İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği hadisin isnadı sahihse de hadis mevkuftur.

Bu babda Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette ise, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza tekbir ve hemen arkasından el-Hamdülillahi Rabbi'l-âlemîn diyerek kıraate başlardı. Ve namazı selâm ile bitirirdi." Müslim'in bu rivayetini Darekutnî Ebu İshak tarikiyle, Beyhaki Şu'be tarikiyle rivayet etmişlerdir. Böylece bütün bu tarikler birbirini kuvvetlendirmekte ve hadisin delil olarak göstermeye elverişli olduğunu ortaya koymaktadır.

305 nolu Mâlik hadisi, namaz hususunda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den sübut bulan söz ve davranışların hepsinin vacib olduğuna delâlet ediyorsa da, gerçek öyle değildir. Çünkü namazında isabette bulunan kimseye namazı tâlim edip öğretirken, kendisinin bütün söz ve fiilini anmamış, devam ettiği bazı şeyler üzerinde durmamıştır. Bundan anlıyoruz ki, Mâlik hadisi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazda ortaya koyduğu her söz ve davranışının vâcib olmadığını göstermektedir.[314]

312 Neylü'l-evtar: 2/192'den özetlenerek

313 Mîzanü'l-i'tidal: 4İS86-10729 nolu Ebû Yahyâ

314 Neylü'I-evtar: 2/195

Zeylâî bu konuda Ali b. Ebî Talib, Ebu Saîd ve Abdullah b. Zeyd hadislerini bir bir yorumlarken birinci rivâyet veya tarik üzerinde, yukarıda naklettiğimiz hususları naklederek görüşleri belirtmiştir. İkinci tarikle rivayet edilen Ebû Said hadisi hakkında İmam Tirmizî'nin görüşünü naklederken şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Ali'nin hadisinin isnadı daha ceyyiddir ve Ebu Saîd hadisinden daha sahihtir. Ebu Saîd hadisini ayrıca Hakim, el-Müstedrek'te rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: "Hadisin isnadı, Müslim'in şartına göre sahihtir."[315] Buhari ile Müslim bu hadisi tahrîc etmemişlerdir.

Abdullah b. Akil'in İbn Hanîfe'den yaptığı rivayette naklettiği hadisin isnadı daha çok meşhûrdur, ne var ki Buhari ile Müslim İbn Akîl'in hadisine iltifat etmemişlerdir.

Abdullah b. Zeyd hadisi üzerinde de hayli durulmuş ve isnadında Vâkîdî yalnız kalmıştır ki, İbn Hibban bu zatı "Kitabü'd-duâfâ"da zayıf ravîler arasında zikretmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaza "tahrim tekbiri" ile başlamak kimine göre şart, kimine göre rukündür.
2. Tahrim tekbir'i "Allahu Ekber" lâfızıyla olabileceği gibi, İmam Ebû Hanîfe'ye göre, Allah (celle celaluhu)'nun başka sıfatlarıyla da olabilir. Diğer üç imama göre, ancak "Allahu Ekber" lâfzıyla namaz sahih olur.
3. Tahrim tekbiri ile namaz dışındaki söz ve davranışlar haram olur.
4. Namaz selâm ile son bulur ve daha önce haram olan şeyler mübah olur.
5. Necasetten temizlenmek ve abdest almak namazın anahtarıdır. Yani bu ikisi yerine getirilmedikçe namaza başlamak caiz ve sahih değildir.

315 Nasbu'r-raye li-Ahadisi'l-Hidâye: 1/308

İMAM, NE ZAMAN İFTİTAH TEKBİRİ ALIR ?

Namazda safları düzenli ve düzgün tutmak hep tavsiye edilmiştir. Bunun sayılmayacak kadar yarar ve hikmetleri söz konusudur.

- Müminleri disiplinli ve düzenli bir hayata alıştırmak,
- İman gücünün ancak müminlerin omuz omuza vermesiyle gerçekleşebileceğini belirtmek,
- Kuvvet ve başarının birlikten doğduğunu öğretmek,
- Baştaki mü'min lidere fire vermeksizin, açıklık bırakmaksızın uymayı telkin etmek.
- İbadeti de disiplinli ve düzenli bir şekilde yerine getirmek,
- Yüce âlemlerde meleklerin Allah (celle celaluhu)'nun huzurunda saf bağladıkları gibi, yeryüzünde de ona benzer saflar oluşturmak.

O halde saflar arzulanan şekilde doldurulup düzene sokulmadan imamın iftitah tekbiri getirmesi sünnete uygun değildir. Ayrıca ikametin bitmesini beklemek de uygun olur.

عَنْ نُعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّى صُفُوفَنَا إِذَا قُمْنَا إِلَى الصَّلاَةِ فَإِذَا اسْتَوَيْنَا كَبَّرَ.

Nu'man b. Beşir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), namaza kalktığımız zaman saflarımızı düzeltirdi, safları düzgün ve düzenli tuttuğumuz zaman O, tekbir getirirdi."[316]

316 Ebû Dâvud/Salât: 93

Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize şunları öğretti: İkamet getirilip namaz kılmaya kalktığınız zaman sizden biriniz imam olsun. İmam okumaya başlayınca siz susup dinleyin."[317]

Yapılan rivayete göre, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), namaz kıldırmaya kalktığında önce safları düzene sokmak için birkaç adamı görevlendirirdi. Onlar saflar düzelip düzgün hale gelmiştir, diye haber verdiklerinde Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) tekbir getirirdi."[318]

Aynı şeyi Hz. Osman ile Hz. Ali (radıyallahu anhuma) ihmal etmez yaparlardı. Hz. Ali (radıyallahu anh) zaman zaman, "Sen az ileriye doğru gel, sen biraz geriye çekil!" diyerek safları düzeltirdi.

İbn Seyyid en-Nâs diyor ki: Süveyd b. Gafle (radıyallahu anh) bize şöyle haber verdi: "Bilâl (radıyallahu anh) namaza durduğumuzda ayaklarımıza dokunup aynı hizada tutmamızı ve omuzlarımızın aynı doğrultuda olmasını sağlardı."

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) okları bir dizi halinde dizer gibi (namaza kalktığımızda) saflarımızı öylece dizip düzene koyardı."[319]

Nu'man b. Beşir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz, yoksa yüzleriniz arasında Allah'a muhalefet edersiniz."[320]

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Saflarınızı iyice düzeltiniz. Çünkü gerçekten safların düzeltilmesi namazın tamamın-

317 Müsned-i Ahmed: Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan

318 Tirmizî

319 Müslim/Salât; 127. Ebû Dâvud/Salât; 93. Tirmizi/İkamet; 50. Ahmed; 4/270, 276, 277

320 Buharî/Ezan: 71. Müslim/Salât; 127, 120. Ebû Dâvud/Salât; 93. Tirmizî/Mevakıt: 53. İbn Mace/İkamet: 50. Ahmed; 4/271, 272, 277

dan sayılır."[321]

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki ben önümdeki şeye bakıp gördüğüm gibi, arkamdaki şeye de bakıp görüyorum. Saflarınızı iyice düzeltin, Rukû' ve secdelerinizi güzelce yerine getirin."[322]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehid imamların hemen hepsi safların düzenli ve tertipli tutulmasının sünnet olduğunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca Hanefî imamlarından bazısı dışında diğer bütün imamlar imam, ikamet bitince tekbir getirilmesinde birleşmişlerdir. Cumhurun da görüşü bu doğrultudadır.

O halde cemaat halinde namaz kılarken safları düzgün ve tertipli tutmak müekked sünnettir, ikametin bitiminde imamın tekbir getirip namaza başlaması müstehabdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

316 nolu hadisi Ebû Dâvud naklettiğimiz lâfızla tahric etmiştir. Semmak b. Harb tarikiyle yaptığı rivayette ise şu lâfızla hadisi nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), okları bir dizi haline dizip tertiplediği gibi, bizim saflarımızı düzenleyip tertiplerdi."

317 nolu Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyet, ikamet bitmeden, saflar düzeltilmeden imamın namaza başlamamasına delâlet etmektedir. Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) bu hususta sadece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetini uygulamıştır. Nitekim Kadı Iyaz diyor ki: "Safları düzeltmenin cemaatla namaz kılmanın sünnetlerinden olduğunda hiç kimse muhalif bir görüş ortaya koymamıştır."[323]

İbn Hazm ise, Buharî'nin rivâyet ettiği şu hadisle çıkarımda bulunarak

---

321 Buharî/Ezan: 74. Müslim/Salât: 124. Ebu Dâvud/Salât; 93. Dâremî/Salât; 48, 49. İbn Mâce/İkamet: 50. Ahmed: 2/234, 319, 505-3/177, 254, 274, 279, 291-5/262.

322 Ahmed; 2/234, 319, 505

323 Neylü'l-evtar: 2/196

safları düzeltmenin farz olduğunu söylemiştir: "Çünkü gerçekten safları düzeltip tertiplemek namazı yerine getirmenin bir bölümüdür." Çünkü farzdan olan kısım da farzdır. Diğer ilim adamları İbn Hazm'ın bu çıkarımına itiraz ederek şöyle demişlerdir: "Bu hususta iki rivâyet tespit edilmiştir: Birincisi, namazı yerine getirmenin bir bölümü şeklindedir; diğeri ise, namazın (faziletinin) tamamlanmasından, şeklinde nakledilmiştir. O halde sözü edilen hadisle çıkarım edebilmek için, "ikame" lâfzını "tamam" lâfzıyla bir araya getirmek gerekir. Oysa İbn Hazm böyle yapmamış, sadece "ikame" lâfzıyla rivayet edilen hadisi dikkate alarak çıkarımda bulunmuştur.

317 nolu Ebû Musa (radıyallahu anh) hadisinin, saf ve ikamet bahsinde nakledilmesinin sebebi, hadisten ikamet okunmadan imamın namaza başlamadığı anlaşıldığı içindir. Ayrıca aynı hadis namazda kıraat bahsinde de nakledilerek delâlet ettiği hükümler açıklanacaktır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cemaat halinde namaz kılınmak istendiğinde, imam tekbir getirmeden önce safların düzeltilip tertiplenmesi sünnettir.
2. İkamet bittikten sonra imamın tekbir getirmesi müstehabdır.
3. İmamın saflarla meşgul olması ve düzene sokması müstehabdır.
4. Safları gayr-i muntazam şekilde tutmak mekruhtur.
5. İmamın ikamet bitince tekbir getirmesi sünnettir.
6. Birkaç kişi bir araya geldiğinde, namaz vakti girince içlerinden birinin imam olması müstehabdır.
7. Namazda imam okumaya başlayınca ona uyanlar bir şey okumayıp susarlar.
8. Safları düzgün tutmak, namazın faziletini ve sevabını tamamlar.
9. Rukû ve secdeleri dinin emrettiği şekilde yerine getirmek vâcibdir.

NAMAZDA ELLERİ KALDIRMAK

Namaza başlarken tekbirle birlikte eller kaldırıldığı gibi, bazı mezheplerin ictihad ve çıkarımlarına göre, Rukûdan kalkıldığı zaman da eller kaldırılır. Ancak elleri ne kadar kaldırmak ve ne ölçüde kaldırmak gerekir? Müctehid imamların görüş, tespit ve ictihadları farklıdır. Nitekim az aşağıda onların görüşleri nakledilmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قال كان رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı zaman ellerini kaldırıp uzatırdı."[324]

وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ مَعَ التَّكْبِيرَةِ.

Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tekbirle birlikte ellerini kaldırırdı."[325]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı zaman ellerini omuz seviyesini buluncaya kadar kaldırdıktan sonra tekbir getirirdi. Rükuya eğilmek istediğinde yine ellerini aynı şekilde kaldırır ve rüku'dan başını kaldırdığı zaman yine ellerini aynı şekilde kaldırır ve "Semi'allahu limen hamidehü Reb-

---

324 Buharî/Salât: 3, 16. Müslim/Salât: 119. Ebû Dâvud/Salât: 115, 117, 136, 138, 140. Tirmizî/Salât: 63, 76. Nesâî/İftitah: 6, 11, 36, 37

325 Müsned-i Ahmed. Ebû Dâvud

benâ leke'l-hamd derdi."[326]

Buhari'de aynı rivayet aynı lâfızla yapıldıktan sonra şu ilâveye yer verilmiştir: "Secdeye gidince ve secdelerden başını kaldırınca öyle yapmazdı, yani ellerini kaldırmazdı." Müslim'de ise hadisin son kısmında şu ilâveye yer verilmiştir. "Secdelerden başını kaldırınca artık öyle yapmazdı..."

Nâfi'den yapılan rivâyette, demiştir ki: İbn Ömer (radıyallahu anh) namaza girdiği zaman tekbir getirip ellerini kaldırır, rûku'a gidince yine ellerini kaldırırdı. Semi'allahu limen hamidehü deyince yine ellerini kaldırır ve iki rekât kılıp kalkınca yine ellerini kaldırır ve İbn Ömer (radıyallahu anh), bu el kaldırmayı Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ref'eder, yani Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in de öyle yaptığını söylerdi.[327]

Ali b. Ebi Tâlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) farz namaza kalkınca tekbir getirip ellerini omuz hizasına kadar kaldırırdı; kıraatini yerine getirdikten sonra da öyle yapardı; rükuya gitmek istediğinde ve rükudan kalktığında yine öyle yapardı. Oturduğu zaman böyle bir şey yapmazdı, iki secdeden kalktığı zaman yine ellerini kaldırıp tekbir getirirdi."[328]

Ebû Kalâbe'den yapılan rivâyete göre, o, Mâlik b. Huveyris (radıyallahu anh)'ın namaz kılarken şöyle yaptığını görmüştü. Namaz kılarken tekbir getirip ellerini kaldırıyordu. Rükuya gitmek istediğinde de ellerini kaldırıyordu. Başını Rukûdan kaldırınca yine ellerini kaldırıyordu.[329]

Diğer bir rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazda şöyle yaptığı belirtilmiştir: "Tekbir getirdiği zaman ellerini kulak yumuşakları hizasına kadar kaldırırdı. Rükuya gittiğinde yine ellerini kulak yumuşaklarına kadar kaldırırdı. Rukûdan kalkıp Semi'allahu limen hamidehü

326 Buhari - Müslim: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

327 Buhari - Nesâî - Ebû Dâvud: Nâfi'dan

328 Müsned-i Ahmed - Ebû Dâvud - Tirmizi: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan

329 Buhari- Müslim: Ebû Kalâbe'den

deyince yine ellerini aynı şekilde kaldırırdı."[330]

Ebû Humeyd es-Sâidî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Aralarında Ebû Katade'nin de bulunduğu 10 sahabiyle beraber bir arada idik. Onlara: "Ben, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in nasıl namaz kıldığı hususunda sizden daha bilgiliyimdir," dedim. Diğerleri ise, "Sen bizden önce Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sohbetinde bulunmuş değilsin ve bizden daha çok da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e gidip gelen değilsin", diye itirazda bulunduklarında, cevap olarak şöyle dedim; "Hayır, O'nun namazını sizden daha iyi bilirim" diye tekrarladım. Onlar da, "Öyle ise bize anlat bakalım", diye teklifte bulundular. Bunun üzerine şöyle söze başladım: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalktığında belini iyice doğrultup ellerini omuz hizasına kadar kaldırırdı; sonra rükuya varmak istediği zaman tekbir getirip ellerini omuz seviyesine kadar kaldırırdı. Sonra da Allahu Ekber der ve rükuya varırdı, sonra Rukûda itidal üzere durup başını ne yukarı kaldırır, ne de aşağı indirirdi, ellerini de iki dizi üzerine koyardı. Sonra Semi'allahu limen hamidehu der ve ellerini kaldırırdı, itidale riâyet eder, her kemik yerini alacak şekilde doğrulurdu, sonra eğilip secdeye varırdı. Sonra Allahu Ekber der, ayağını yanlamasına yere yatırıp üzerinde oturur, sonra her kemik yerini alıncaya kadar durur, sonra kalkıp birinci rekâttakileri aynen ikinci rekâtta yapar, tâki iki secdeden kalktığında tekbir getirip ellerini omuzları seviyesine kaldırır, tıpkı namaza başlarken tekbir getirdiğinde yaptığı gibi. Sonra son rekâtı de öyle yapar, böylece namaz tamamlanırdı, ancak teşehhüdde sol ayağını geriye çekip sol kalçası üzerine oturur, sonra da selâm verirdi.

Beni dinleyen dokuz sahabi, "Doğru söyledin, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapardı."[331]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazın sünnetlerinden biri de, "tahrim tekbir"i

330 Müsned-i Ahmed - Sahih-i Müslim: Ebû Kalabe'den

331 Buharî - Müslim - Tirmizi - Ebû Dâvud - İbn Mâce: Ebû Humeyd'den

getirirken elleri kaldırmaktır. Bunun seviyesi, kulak yumuşakları hizasına kadar yükseltmektir. Aynı şekilde bayram ve kunut tekbirlerinde de elleri kaldırmak sünnettir. Bunu terketmeyi alışkanlık haline getiren günahkâr olur. Tercih edilen görüş de budur. Ellerini belirtilen hizaya kadar kaldırmaktan âciz olanlar, kudretleri nisbetinde kaldırırlar, bunda bir sakınca yoktur; zira ortada özür söz konusudur.

Hanefîler, İmam Şâfiî'nin İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den rivâyet ettiği şu hadisin özür haline hamledileceğini söylemişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i namaza başlarken tekbir getirerek ellerini omuzları seviyesine kadar yükselttiğini gördüm."[332]

Şâfiîler'e göre: İmam Şâfiî'nin Sâlim b. Abdullah'dan, onun da babasından yaptığı rivayete göre, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i namaza başlarken tekbir getirdiği zaman iki elini omuzları hizasına kadar kaldırdığını, rükuya gitmek istediğinde, başını Rukûdan kaldırdığında da ellerini omuz hizasına kadar kaldırdığını gördüm." Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hemen her namazda böyle yaptığını ashabdan 12 kişi rivayet etmiştir; ayrıca Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan da bu anlam ve hükümde sahih rivayet yapılmıştır.

İmam Şafiî diyor ki: İşte biz bu rivayetlere dayanarak imam olsun, me'mum olsun, münferit olsun, cemaat halinde bulunsun, kadın veya erkek olsun her namaz kılana, namaza başlarken, tekbir getirip rükuya giderken, Rukûdan başını kaldırırken ellerini omuzları hizasına kadar kaldırmasını emrediyoruz.[333]

Hanbelîler'e göre: Namaza başlarkan iftitah tekbirinde, rükuya gidilmek istediğinde ve Rukûdan kalkıldığında elleri ya kulak yumuşaklarına, ya da omuz seviyesine kadar kaldırmak müstehabdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bazen kulak yumuşağına, bazen da omuz seviyesine kadar ellerini kaldırmıştır. O halde namaz kılan kimse belirtilen

332 Haşiyetü't-Tahtâvi alâ Meraki'l-felâh: 139

333 El-Ümm/ref'ü'l-yedeyn fi't-tekbir: 1/103, 104

yerlerde ellerini iki seviyeden birine göre kaldırmakta serbesttir.

Ancak el-Esrem diyor ki: İmam Ahmed'e sordum, eller nereye kadar kaldırılsın? O şöyle cevap verdi: Ben iki omuz seviyesine kadar kaldırmak hakkındaki İbn Ömer rivayetini seçiyorum. Kulak seviyesine kadar kaldırmak da güzel bir şeydir. Ne var ki, omuz seviyesine kadar kaldırmak hakkındaki rivayetler daha çoktur.[334]

Mâlikîler'e göre: Namaza başlarken "ihram tekbiri"ni getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak menduptur. Başka yerlerde kaldırmak mekrûtur. Elleri kaldırırken iç kısmı yere, üst kısmı göğe yönelik bir vaziyette tutulur. Meşhur olan da budur.[335]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Cafer Tahâvî, tekbir getirirken ellerin kaldırılmasıyla ilgili rivayetleri tespit ederek şöyle belirlemiştir: Ellerin omuz seviyesine kadar kaldırılması hakkında 6, kulak yumuşağı seviyesine kadar kaldırılması hakkında 4-5 rivayet naklettikten sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in soğuk günlerde omuzlarına kadar, normal günlerde kulak yumuşaklarına kadar kaldırıldığını iddia edenlerin ve üzerindeki elbisenin durumuna göre de ellerini kaldırmasının farklı olduğunu ileri sürenlerin görüşlerinin isabetli olup olmadığı üzerinde durmuş ve sonra da İbn Ömer (radıyallahu anh) hadisini esas kabul edip çoğu sahih rivayetlerin o anlamda varid olduğuna dikkatleri çekerek Hanefi imamlarının ictihadını benimsediğini ortaya koymuştur.[336]

Bu durumda Tahavî'nin naklettiği hadisleri kitabımıza almaya gerek görmedik.

Zeylâî Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in tekbir getirirken ellerini omuz seviyesine kadar kaldırdığıyla ilgili İbn Ömer, Ebû Humeyd Sâidî ve Ali b. Ebû Tâlib hadislerini naklettikten sonra Şeyh Takiyüddin'in

334 El-Muğnî/yerfeu yedeyh: 1/469, 470'ten özetlenerek

335 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/250

336 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/195-197

el-İmam adlı eserinde İbn Münzir'den naklen şöyle dediğini belirtiyor: İlim ehlinden kiç kimse Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in iftitah tekbirinde ellerini kaldırdığı hakkında muhalif görüş ortaya koymamıştır."[337] Farklı tespit ve görüş ise, ellerinin omuz seviyesine kadar mı, yoksa kulak yumuşağına kadar mı olduğunda ve bir de rükuya gidildiğinde ve Rukûdan kalkıldığında, iki secde yapılıp ayağa kalkıldığında ellerin kaldırılıp kaldırılmayacağında ortaya çıkmıştır.

324 nolu Ebû Hureyre hadisinin isnadının sıhhati üzerinde kimse şüphe göstermemiştir. Çünkü Ebû Dâvud onu Müseddid'den, Nesâî Amir b. Ali'den rivayet etmiştir ki, bu iki zat da onu Yahya El-Kattan'dan o da İbn Ebî Zi'b'den rivayet etmiştir. Bunların hepsi de hadis imamlarının imamları sayılırlar.

Bu hadisle çıkarım yapan İbn Hazm, İbn Münzir, İbn Sübkî Evzaî, Buharî'nin şeyhi el-Humeydî ve İbn Huzeyme iftitah tekbirinde elleri kaldırmanın vâcib olduğunu söylemişlerdir. Kadı Hüseyn'in İmam Ahmed b. Hanbel'den yaptığı rivayete göre, o da bunun vücubuna kail etmiştir.[338] Ebû Hanîfe'den yapılan rivayette ise, tekbir getirirken ellerini kaldırmayanın günahkâr olacağı belirtilmiştir. Kaffal'ın Ahmed b. Yesar'dan yaptığı rivayete göre, iftitah tekbirinde elleri kaldırmanın vâcib olduğu, kaldırmayanın namazının sahih olmayacağı ifade edilmiştir ki bu tamamıyla Ahmed b. Yesar'ın görüş ve ictihadıdır. Çünkü bu hususta kesin bir delil ortaya koymak mümkün değildir.

325 nolu Vâil b. Hücür hadisini aynı zamanda Beyhakî, Abdurrahman b. Amir tarikıyla Vâil'den rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvud aynı hadisi Abdulcebbar b. Vâil tarikıyla rivayet etmişlerdir. el-Münzirî ise, bu hadisi, Abdulcebbar babasından işitmemiştir ve onun aile durumu meçhuldür, demiştir.[339]

337 Nasbu'r-raye: 1/309, 310

338 Neylü'l-evtar: 2/198

339 Neylü'l-evtar: 2/200

326 nolu hadisi, Beyhakî şu fazlalıkla tahrîc etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu namazı (kıldığı namazdaki fiilleri) Allah'a kavuşuncaya kadar hep devam etti."

İbn Medenî diyor ki: Halktan bu hadisi duyan herkesin aynı şekilde amel etmesi gerekir. Çünkü hadisin isnadında hiçbir şüphe ve ta'n yoktur. Nitekim İmam Buharî bu mesele hakkında tek başına bir cüz tasnif etmiş ve onda el-Hasen, Humayr b. Hilâl'dan şunu nakletmiştir: Ashab-ı kiram hep öyle amel ederlerdi, yani üç yerde ellerini kaldırırlardı. el-Hasen bunu söylerken ashabdan hiç birini istisna etmemiştir. Nitekim el-Mervezî diyor ki: "İslâm ülkelerindeki ilim adamları bu üç yerde elleri kaldırmanın meşruiyetinde icma, etmişlerdir, ancak Kufe âlimleri müstesnâ. İmam Mâlik'ten ise, sadece İbn Kasım, rükuya varılırken ve Rukûdan kalkılırken ellerinin kaldırılmaması hususunu rivâyet etmiştir.

Böylece İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel, sözü edilen üç yerde ellerin kaldırılmasının müstehab olduğunu kabul etmişlerdir ki ashab-ı kiramdan da bu görüşte olanlar hayli çoktur. Ayrıca İmam Şâfiî, birinci teşehhüdden kalkıldığında, yani ikinci rekâttan üçüncü rekâte kalkıldığı zaman da elleri kaldırmanın müstehab olduğunu söylemiştir.[340]

327 nolu Nâfi' hadisi hakkında Ebu Dâvud şöyle demiştir: "Râvilerinin hepsi sika (güvenilir) dir." Ancak Darekutnî bu hadisin merfu ve mevkuf olduğu üzerinde durmuş ve el-İlel adlı eserinde buna geniş yer vermiştir. Ancak hadisin sıhhatine delâlet eden birçok şevahid mevcuttur. Böylece ilgili hadis, namazda dört yerde elleri kaldırmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim İmam Şâfiî ile İmam Mâlik de ictihad ve görüşlerini ortaya koyarken bu rivayeti dikkate almışlardır.

328 nolu Ali b. Ebi Tâlib hadisini Ahmed b. Hanbel sahihlemiştir. Bu da dört yerde elleri kaldırmanın meşruiyetine delâlet eden sahih hadislerden biridir.

340 El-Ümm: 1/103-105

Müctehidler bu hadislere dayanarak elleri kaldırma hususunda kadınla erkek arasında bir fark olmadığını belirtmişlerdir, ancak İmam Ebu Hanife ikisi arasında bir ayrım yaparak şöyle demiştir: Erkekler ellerini kulaklarına kadar, kadınlar ise omuzlarına kadar kaldırırlar. İmam Ebu Hanîfe kulaklara kaldırma meselesini 589, 590 nolu hadisleri de dikkate alarak ortaya koymuştur.

331 nolu Ebu Humeyd hadisini aynı zamanda İbn Hibban da tahrîc etmiştir. Tahavî ise bu hadisin malûl olduğunu belirterek şöyle demiştir: "Zira râvilerden Muhammed b. Ata', Ebu Katade'ye ulaşmamıştır."[341] Oysa İmam Buhari onun kesinlikle Ebu Humeyd'den işittiğini belirtmiştir. Çünkü Ebu Katade'nin hicri 54. yılda vefat ettiği söylenir ki, bu durumda Muhammed'in ona ulaştığı muhakkaktır. Yapılan tespitlere göre, Muhammed b. Amir ise hicri 120 yılında 80 yaşında iken vefat etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaza başlarken iftitah tekbiri getirince elleri kaldırmak kimine göre sünnet, kimine göre vâcibdir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bunu terkettiği tespit edilememiştir.

2. Rükuya varılırken, Rukû'dan kalkılırken ve bir de üçüncü rekâta kalkıldığında elleri kaldırmak müstehabdır. İmam Ebu Hanîfe ve arkadaşlarına göre, kaldırılmaz, sadece iftitah tekbirinde kaldırılır. İmam Mâlik'e göre de öyle. İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre belirtilen yerlerde elleri kaldırmak meşrudur ve müstehabdır.

3. Elleri hem kulak yumuşaklarına kadar, hem omuz seviyesine kadar kaldırmak caizdir. Namaz kılan bunlardan birini tercih edebilir. Nitekim Hanefîler erkekler için kulak yumuşaklarına kadar kaldırmayı, diğer imamlar omuz hizasına kadar kaldırmayı müstehab saymışlar.

4. Namaza durup tekbir getirirken elleri kaldırmak ya vâcib, ya da

341 Neylü'l-Evtar: 2/207

sünnettir.

5. Namazda tekbir getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak ya vâcib ya da sünnettir.

6. Rukûya varılacağı zaman tekbir getirilirken yine elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

7. Rukûdan kalkıldığında yine tekbir getirilir ve elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır. İki secdeden kalktığında yine tekbir getirip elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

8. Namaza giriş tekbiri getirirken, rükuya varmak için tekbir getirirken ve Rukûdan kalkıldığında tekbir getirilirken elleri kulak yumuşaklarına kadar kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

9. Secdeler arasında ve rukûdan doğrulduğunda ta'dîl-i erkâna rivayet etmek vâcib veya sünnettir.

10. Son oturuşta teberrük etmek, sağ ayağı dikip solayağı az geri çekip sol kalça üzerine oturmak sünnet veya müstehabdır.

NAMAZDA SAĞ ELİ SOL ELİN ÜZERİNE KOYMAK

Namazın farzlarından biri de kıyam, yani ayakta durmaktır. Namaza niyet edip tekbir getirdikten sonra kıraat süresince ayakta durmak farzdır. Bu aynı zamanda bir Rukûndür.

Hikmetine gelince, bizi iki ayak üzerine yürüten ve dimdik ayakta durma kudretini veren, böylece ahsen-i takvim üzere yaratıldığımızı bu özelliğimizle de belirginleştiren Rabbımıza hamdediyor, bu nimetine karşı şükür borcumuzu huzurunda el bağlayarak yerine getirmek istiyoruz. Hem Fâtiha'yı okumak, bir bakıma Allah'a hitap edip O'nunla konuşmak demektir. O bakımdan da ayakta edeple durup el bağlayarak O'nun huzurunda kulluğumuza yakışanı yapmamız kadar tabii ne olabilir?

Namazda kıyam, yani ayakta durmanın farz olduğuna muhalefet eden olmamıştır, bunda icma' vardır. Ancak kırat süresince erkeklerin göbek altında, kadınların göğüsleri üzerinde el bağlamaları müctehid imamların hepsi tarafından sünnet sayılmamıştır. Konuyu bu açıdan incelemek istiyoruz.

وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلاَةِ وَكَبَّرَ ثُمَّ اِلْتَحَفَ بِثَوْبِهِ ثُمَّ وَضَعَ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ أَخْرَجَ يَدَيْهِ ثُمَّ رَفَعَهُمَا وَكَبَّرَ فَرَكَعَ فَلَمَّا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمَّا سَجَدَ سَجَدَ بَيْنَ كَفَّيْهِ.

Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, o, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namaza giriş yaptığında tekbir getirerek ellerini kaldırdığını, sonra da elbisesini (ön kısmını bitiştirerek) kapadığını, sonra da sağ elini sol elinin üzerine koyduğunu; Rukû' yapmak istediğinde ellerini

çıkarıp kaldırdığını, tekbir getirerek Rukû'a vardığını, "Semi'allahu limen hamidehü" dediği zaman yine ellerini kaldırdığını, secde ettiğinde iki eli arasına secde ettiğini görmüştür.

Aynı hadisi Ahmed ve Ebû Dâvud şu cümleyi de fazla olarak rivayet etmişlerdir: "Sağ elini sol elinin ayası üzerine, bileğinin iç kısmını, sol bileğinin üst kısmına koyduğunu..."[342]

Ebu Hâzim'den, o da Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir: "İnsanlara namazda adamın sağ elini sol bileği üzerine koyması emrediliyordu. Ebu Hâzim şöyle dedi: Bunu bilmiyorum, ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar refedildiğini (biliyorum)."[343]

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, namaz kılarken sol elini sağ eli üzerine koyardı. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu böyle yaptığını görünce, sağ elini tutup sol eli üzerine koydu."[344]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Namazda eküffü eküff üzerine koyup göbek altında bağlamak sünnettir."[345]

Eküff, "keff"in çoğuludur, kelime olarak elin ayası demektir. Bundan maksat, sağ elin ayasını sol elin üzerine koymaktır; Arapçada bazen birbirine yakın, iki ayrı şeyden söz edilirken her ikisi için galip olanın ismi kullanılır. O bakımdan Hz. Ali (radıyallahu anh)'da el ayası ile elin üst kısmı için birden "eküff" ismini kullanmıştır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda ayakta dururken erkeklerin sağ ellerini sol elleri üzerine koyup göbek altında bağlamaları sünnettir. Bu da, niyet edip iftitah tekbirini alırken ellerini kaldırınca artık yanlarına sarkmayarak bağlamakla gerçekleşir, İmam Muhammed'e göre, kıraate başlamadan elle-

342 Müsned-i Ahmed - Sahîh-i Müslim: Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan

343 Müsned-i Ahmed Sahîh-i Buharî: Ebû Hâzim (radıyallahu anh)'dan

344 Ebû Dâvud- Nesai- İbn Mâce: İbn Mesüd (radıyallahu anh)'dan

345 Müsned-i Ahmed- Ebû Dâvud: Ali (radıyallahu anh)'dan

rini bağlamaz. Sübhanekeyi okuyup eûzü besmele çekinceye kadar ellerini yanlarına, sarkıtır, kıraate başlayınca bağlar. Ayrıca sağ elinin serçe ve baş parmaklarıyla sol elinin bileğini hafif kavrayıp tutar. Gerçi bunu Hanefî fukahasından çoğu istihsanen uygun görmüşse de muhalefet eden de olmuştur.

Kadınlar ise, kıyamda sağ ellerini sol elleri üzerine koyup göğüsleri üzerinde bağlarlar, onlar hakkında müstehab olan böyle yapmaktır. Ancak serçe ve baş parmaklarıyla sol elin bileğini kavramazlar.[346]

Şâfiîler'e göre: Namazda erkek ve kadının sağ ellerini sol elleri üzerine koymaları ve ellerini göğüsleriyle göbekleri arasında bağlamaları sünnettir. Bu durumda sağ elinin parmaklarını bitişik tutması veya sol elinin bileği üzerine yayması hususunda muhayyerdir.[347]

Hanbelîler'e göre: Erkek ve kadının namazda sağ elinin içini sol elinin üzerine koyup göbekleri altında bağlamaları sünnettir.[348]

Hanbeliler bu mesele hakkında Kubayse, Sehl b. Sa'd ve Ebu Hâzim hadisleriyle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Vâil b. Hücür'den rivayet edilen hadisle de çıkarımda bulunarak, sağ eli sol elin bileği üzerine koymanın da müstehab olduğunu belirtenler olmuştur.[349]

Yine İmam Ahmed'e göre, kadın ve erkeğin ellerini göbekleri üzerinde bağlamaları sünnettir. Nitekim Saîd b. Müseyyeb'in de görüşü böyledir.[350]

Mâlikîler'e göre: Mezhebin zahirine göre, namazda eller bağlanmayıp yan tarafa sarkıtılır. Aynı zamanda bu görüş, İbn Zübeyir ile el-Hasen'den rivayet edilmiştir.[351]

Abdurrahman el-Cezirî'nin tespitine göre, Mâlikîler bu mesele hak-

346 Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ Meraki'l-felâh: 140
347 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-erbaa: 1/251
348 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa; 1/251
349 El-Muğnî/vaz'u yedi'l-yümnâ: 1/472
350 El-Muğnî/vaz'u yedi'l-yümnâ: 1/473
351 El-Muğnî meseletün fi vazu'I-yed: 1/472

kında şöyle demişlerdir: Sağ eli sol el üzerine koyup göbek üzerinde bağlamak menduptur sünnet değildir, şu şartla ki, namaz kılan böyle yapmakla Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uymayı kasdetmiş olacak; bunun aksine daha rahat durmak ve bir bakıma ellerini bağlamak suretiyle kendine destek sağlamak için yaparsa, mekruh sayılır. Nafile namazlarda ise, ne maksatla bağlarsa bağlasın, mendup sayılır.[352]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

342 nolu Vâil b. Hücür hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile İbn Huzeyme de tahric etmişlerdir. Aynı babda bir diğer hadisi Ahmed ile Tirmizî de Kubeyse b. Helb tarikiyle rivayet etmişlerdir. Semmak'tan başkası ondan rivayet etmemiştir. Bununla beraber sika olduğunu kabul edenler vardır. İbn Medenî ile Nesâî onun meçhul olduğunu, Tirmizî ise hasen sayıldığını söylemiştir.

Darekutnî, Beyhakî ve İbn Hibban ise İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. el-Akili ise, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiş ve zayıf olduğuna dikkatleri çekmiştir. Ayrıca Darekutnî Huzeyfe'den rivayet etmiştir. Beyhakî ise Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiş ve hadisi sahihlemiştir. Hafız Bezzar ise, Şeddad b. Şurahbîl'den rivayet etmiştir, ancak isnadında Abbas b. Yunus bulunuyor ki, bu zat üzerinde duranlar olmuştur. Zehebî'nin onu zayıflar arasında anmadığına bakılırsa, sika olduğu ağırlık kazanır. Taberânî ise, Ya'lâ b. Merre'den rivayet etmişse de isnadında Abdullah b. Ya'lâ bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilmiştir.

Rivayetlerin çokluğu dikkate alınınca, hadisle çıkarım ve ihticacın doğru olacağı neticesi ortaya çıkmaktadır. Böylece hadis, namazda elleri belirtilen şekilde bağlamanın meşruiyetine delâlet ediyor.

Şevkanî'nin tespitine göre, bu babda yirmi rivâyet, on sekiz sahabî ve tabiînden yapılmıştır. O bakımdan İbn Abdülber şöyle demiştir:

Bu babda belirtilen hususun aksine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aley-

352 El-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l Erbaa/Vazu'I-yed: 1/251

hi ve sellem)'den başka bir rivayet yapılmamıştır.[353]

343 nolu Ebu Hâzim hadisi hakkında Nevevî şöyle demiştir: Bu hadis sahih ve merfu'dur.

344 nolu İbn Mes'ud hadisi hakkında ise İbn Seyyidinnâs şöyle demiştir: "Ricali, rical-i sahihtir yani senedi ve ricali sahîh tespit edilmiştir. "Bu konuda Ahmed b. Hanbel ve Darekutnî, Câbir (radıyallahu anh)'dan şu lâfızla rivayet yapmışlardır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmakta olan bir adamın yanından geçerken, o adamın sol elini sağ eli üzerine koyduğunu gördü ve tutup kaldırdı, sağ elini sol eli üzerine koydu."

Bu rivâyet de, namazda sağ eli sol el üzerine koymanın meşruiyetine, aksinin meşru' olmadığına delâlet etmektedir. Cumhur da aynı görüştedir.

345 nolu Hz. Ali hadisinin isnadında Abdurrahman b. İshak el-Kûfî bulunuyor ki, Ebû Dâvud diyor ki, Ahmed b. Hanbel'in onu zayıflar arasında andığını duydum. Buhâri ise, "Onun hakkında şüpheyle durulmuştur, derken İmam Nevevî onun zayıf olduğunu belirtmiştir.

Bu babda ayrıca Ebû Dâvud'un Ebû Cerîr'den onun da babasından yaptığı bir rivâyet daha var ki, şu lâfızla tespit edilmiştir: "Hz. Ali'yi gördüm, namazda sağ eliyle sol elinin bileğini tutup göbeğinin üzerinde bağlamıştı." Ancak bunun isnadında Ebu Tâlût Abdusselâm b. Ebî Hâzim bulunuyor ki, bu zat üzerinde de durulmuştur. Ebû Dâvud, onun hadisinin yazılabileceğini kaydetmiştir.[354]

Ayrıca Ebû Dâvud bu babda Tâvus'tan yaptığı rivâyette, şöyle denildiğini tespit etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda sağ elini sol eli üzerine koyar, sonra da ikisini göğsü üzerinde bağlardı." Bu hadis, mürseldir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür.

Namazda elleri göbek altında bağlamanın müstehab olduğunu söy-

353 Neylü'l-evtar: 2/208

354 Neylü'l-evtar: 2/211

leyen İmam Ebû Hanîfe, İshale b. Râhuye, Ebu İshak el-Mervezî ve İmam Şâfiî'nin arkadaşları **345** nolu Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır. İmam Şafiî ise bu hususta diğer rivayetleri de dikkate alarak ellerin göbekle göğüs arasında bağlanmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Cumhur da aynı görüştedir. İmam Şâfiî daha çok İbn Huzeyme'nin kendi Sahîh'inde, Vâil b. Hücür'den naklettiği şu hadisle ihticac etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber namaz kıldım. O, sağ elini sol eli üzerine koyup göğsü üzerinde bağlamış bulunuyordu." Oysa bu rivayet, İmam Şafiî'nin görüşünü destekler mahiyette bir hüküm ifade etmemektedir. Çünkü Şafiî göğüsle göbek arası derken hadiste göğüs üzerine bağlandığı belirtilmektedir.

Vâil'in bu rivayetini, Hz. Ali'nin şu yorumu kuvvetlendirmektedir: Kevser sûresinde "venhar", elleri göğüs üzerinde bağlamak demektir. Diğer bir yoruma göre, Rukû'dan kalkıldığında elleri göğüs hizasına kadar kaldırmak demektir. Bunu deve kesme manasına hamledenler de olmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda sağ eli sol el üzerine koymak sünnet veya müstehabdır.
2. Elleri erkeklerin göbek altında, kadınların ise göğüsleri üzerinde bağlamaları müstehabdır. Bu, Hanefîler'e göredir.
3. Sağ eli sol el üzerine koyup göğüsle göbek arasında bağlamak sünnettir. Bu İmam Şâfiî'ye göredir.
4. Sağ elin içini, sol elin üzerine koyup göbek altında bağlamak hem erkeklere, hem kadınlara sünnettir. Bu, Hanbeliler'e göredir. İkinci bir rivayete göre, göbekleri üzerinde bağlamaları sünnettir.
5. Namazda elleri bağlamayıp yan taraflara sarkıtmak müstehabdır. Bununla beraber göbek üzerinde bağlamak da müstehab sayılmıştır, şu şartla ki, sünnete uyma kasdıyla yapılmış olsun. Bu, Mâlikiler'e göredir.
6. Namaza başlarken tekbirde elleri kaldırmak sünnettir.

7. Namaza niyet edip tekbir getirdikten sonra hırka, üstlük, pardüsü ve benzeri bir elbisenin açık bulunan ön kısmındaki iki kanadını el ile bitiştirip bir araya getirmekte bir sakınca yoktur.

8. Rukûya varırken tekbir getirip elleri kaldırmak ve Rukûdan kalkılırken yine elleri kaldırmak sünnet veya müstehabdır.

9. Secde ederken alın ve burnu iki elin arasında koymak müstehabdır.

10. Sol eli sağ el üzerine koymak mekruhtur.

NAMAZDA SECDE YERİNE BAKMAK

Namaz, huzur, dikkat, saygı ve edep makamıdır. Bir bakıma vuslat zamanıdır. Fatihayı okumak sûretiyle Allah (celle celaluhu) ile konuşma makamına yükselme dönemidir. Göğüs ve alın kıbleye yönelik, gözler secde yerine bakar vaziyette kemal-i edeple durup ibâdet etmek, şüphesiz ki büyük bir bahtiyarlıktır. Dikkatin başka bir yana dağılması, insanı asıl dikkat edeceği noktadan uzaklaştırır. O bakımdan namazda gözle de olsa sağa sola iltifat etmek, duvarlardaki yazı ve nakışlarla, halı ve kilimlerdeki renk ve motiflerle meşgul olmak namazın feyiz ve faziletini düşüreceğinden mekruh sayılmıştır. Onun gibi, namazda gözleri tavana doğru kaldırmak da doğru değildir.

عَنْ اِبْنِ سَرِينَ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلِّبُ بَصَرَهُ فِي السَّمَاءِ

فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ وَالَّذِينَ هُمْ فِي صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ فَطأطأ رَأْسَهُ.

İbn Sirîn'den yapılan rivayete göre "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bazen, gözlerini semaya doğra çevirirdi. O sebeple, "Onlar ki namazlarında saygıyla korkarlar..." mealindeki âyet indi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), başını eğdi." [355]

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in zaman zaman namazda olsa bile gözlerini semaya doğru çevirmesi, Allah (celle celaluhu)'ya olan aşk ve üstün saygısından kaynaklanır, inen ilâhi tecellilere hayranlık duymasının ayrı bir tezahürü hikmetini taşırdı. Diğer insanların böyle bir mazhariyete ermeleri söz konusu olmayacağına göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in o davranışı, namazın sünnetlerinden sayılarak ümmeti tarafından taklîd edilmesini önlemek için, ilgili âyetle, secde yerine bakmak suretiyle ümmetine namaz adabından birini daha öğretmesi tavsiye edilmiştir.

355 Müsned-i Ahmed

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bazı topluluklar namazda ya gözlerini göğe doğru kaldırmaktan vazgeçerler, ya da gözleri herhalde kapılıp alınır."[356]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Bazı topluluklara ne oluyor da namazda gözlerini göğe doğru kaldırıyorlar?" Sonra da Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta sözünü biraz daha tesirli kılarak buyurdu ki: "Ya vazgeçerler, ya da gözleri (bakışları) kapılıp alınır."[357]

Abdullah b. Zübeyr'den (radıyallahu anh) yapılan rivâyette, demiştir ki:"-Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) teşehhütte oturunca sağ elini sağ uyluğunun üzerine, sol elini de sol uyluğu üzerine bırakır, şehadet parmağıyla işarette bulunur ve bakışı parmak işaretini aşmazdı, (yani teşehhütte önüne bakar, başka tarafa gözlerini kaydırmazdı.)"[358]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazda başıyla sağa-sola iltifat etmek mekruhtur. Göğüsüyle sağa-sola çevrilmek ise namazı bozmasa bile hem mekruh, hem de fazileti gidericidir. Ancak göz ucuyla çevreye iltifatta bulunmak mekruh değildir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) gözünün ucuyla ashabının davranışlarını bazen tarardı.[359]

Namazda ayakta iken secde yerine bakmak, Rukûda ayaklara, otururken uyluklara bakmak namazın adâbındandır.[360]

Şâfiîler'e göre: İlgili hadislerle çıkarım yapıp namazda ayakta iken secde yerine bakıp etrafa iltifat etmemek, teşehhüde otururken şehadet

356 Müsned-i Ahmed, Müslim, Nesâî
357 Buharî, Ebû Dâvud, Nesâî
358 Nesâi - Ebû Dâvud - Müsned-i Ahmed
359 Şerhu Fethilkadir/Kerahat: 1/291
360 Fetâvâyı Hindiyye/Adabü's-Salât; 1/72

parmağına bakıp yine ileriye ve etrafa iltifatta bulunmamak sünnettir. Aksini yapmak mekruhtur.[361]

Göğsüyle kıbleden ayrılan kimsenin namazı bozulur.[362]

Hanbeliler'e göre: Namazda sağa-sola iltifat mekruhtur. Vücudunu bütünüyle kıbleden başka yana çevirirse namazı bozulur. Ancak Kâbe'de veya aşırı korkulu anlarda böyle yapmasıyla namaz bozulmaz. Yüzüyle veya göğsüyle sağa-sola iltifat namazı bozmaz.[363] Gözleri göğe kaldırmak ise, mekruhtur.

Mâlikîler'e göre: Namaz kılanın ayakları kıbleye yönelik bulunduğu takdirde sağa-sola iltifat mutlaka mekruhtur, bu ister baş ve gögüsle, isterse vücudun bütünüyle olsun farketmez. Ancak ayakları da kıbleden çevrilirse, o takdirde namazı bozulur.[364]

Namazda gözleri göğe doğru kaldırmak, eğer öğüt ve ibret almak içinse, mekruh değildir.[365]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

615 nolu İbn Sirin hadisi mürseldir. Çünkü bu zat tabiîndendir, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşmamıştır. Bundan, onun hadisi rivayet ettiği sahabinin ismini atladığı anlaşılıyor. Ancak ricali sıkat (güvenilirleri dir. Beyhakî ise hadisi mevsulen tahrîc etmiştir. el-Hâkim ise Müstedrek'te Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan şu lâfızla tahrîc etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldığı zaman gözünü göğe doğru kaldırırdı. "Onlar ki namazlarında saygıyla korkarlar." âyeti inince, başını eğmeye başladı."

İbn Zübeyr'in hadisini ise, İbn Hibban kendi sahihinde tahrîc etmiştir.

361 Fethülvalıhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/47
362 El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa/İltifat: 17274
363 El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/274
364 El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/274
365 El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/274

Aslı ise Müslim'de geçer, ancak orada şu cümleye yer verilmemiştir: "Gözleri işaret parmağını aşmazdı."

Gözlerin kapılıp alınmasından maksat, kör olmasıdır. Bu, zahirî bir körlük değil, manevî körlüktür, yani gözler namazın nurundan mahrum kalır, demektir,

Ezvac-ı tahirattan Ümmü Seleme (radıyallahu anha) şöyle anlatmıştır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında namaz kılmaya kalkan kimsenin gözlerinin bakış açısı ayaklarını aşmazdı. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettikten sonra, namaz kılan kimsenin bakış açısı alnını koyduğu secde yerini aşmazdı. Ebubekir (radıyallahu anh) vefat etti, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) zamanında namaz kılan kimsenin namazdaki bakış açısı kıble yerini aşmazdı. Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) zamanında ise, fitneler baş gösterdi, o yüzden insânlar namazda sağa-sola iltifat etmeye başladılar."[366]

İbn Hazm hadisin zahirine bakarak, sağa-sola iltifat edenin namazı bozulur demiştir. Yine bu zata göre, namazda gözleri göğe doğru kaldırmak da namazı bozar.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda sağa -sola baş ile veya göğüsü çevirerek iltifat etmek mekruhtur, namazın faziletini düşürür.
2. Namazda ayakta iken secde yerine, otururken diz kapaklarına veya uyluğa bakmak adâbdandır. (Bu Hanefiler'e göredir).
3. Namazda ayakta iken secde yerine bakmak, otururken şehadet parmağına bakmak sünnettir. Sağa-sola iltifat mekruhtur. Ayrıca namazda göğüsü kıbleden çevirmek namazı bozar. (Bu Şafiîler'e göredir).
4. Sağa sola iltifat etmek mekruhtur. Namazda vücudu bütünüyle

366 İbn Mâce - Neylül-evtar; 2/212

kıbleden çevirmek namazı bozar. (Bu, Hanbelîler'e göredir).

5. Namazda ayaklar kıbleden başka bir cihete çevirilmediği takdirde göğüsün veya vücudun tamamının kıbleden çevrilmesi namazı bozmaz. (Bu, Mâlikîler'e göredir).

6. Namazda gözleri göğe doğru kaldırmak mekruhtur.

7. Teşehhüde oturulduğunda elleri uyluklar üzerine koymak sünnettir.

TEKBİRLE KIRAAT ARASINDA BESMELE ÇEKİLİR

Namaza niyet edip tekbir getirdikten sonra hemen kıraate geçilmez, me'sur dua okunur, sonra Euzü-besmele çekilir ve öylece kıraate başlanır.

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَشَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. اَللَّهُمَّ أَنْتَ اَلْمَلِكُ لاَ اِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، اَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْلِي ذُنُوبِي جَمِيعًا لاَيَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ وَاهْدِنِي لِإِحْسَنِ الأَخْلَاقِ لاَيَهْدِي لِإِحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَالاَيَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ،وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَإِذَا رَكَعَ قَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَرَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعَلَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصَبِي وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَالَ: اَللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَوَاتِ، وَمِلءَ الْأَرْضِ، وَمِلءِ مَابَيْنَهُمَا، وَمِلءِ مَاشِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، وَإِذَا سَجَدَ قَالَ اَللَّهُمَّ لَكَ سَجَّدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي

خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنِ الْخَالِقِينَ ثُمَّ يَكُونُ مِنْ آخِرِ مَايَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ. اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَإِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ.

Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalktığı zaman şu duâyı okurdu: Veccehtü Vechiye Lillezi Fatara's-Semavati Ve'l-Arza, Hanifen Müslimen Vema Ene Mine'l-Müşrikin. İnne Salâtî Ve Nüsüki Ve Mehyaye Ve Mematî lillahi Rabbi'l-Alemin, La Şerike Lehü Ve Bizalike Ümirtu Ve Ene Mine'l-Müslimin.

Allahümme Ente'l-Melikü La İlahe Ente, Ente Rabbi Ve Ene Abdüke, Zalemtü Nefsi Ve'tereftü Bi-Zenbi, Feğfir Lî Zünûbî Cemî'an La Yağfirü'z-Zünûbe İlla En Te Vehdini Li-Ahseni'l-Ahlaki La Yehdi Li-Ehseniha İlla Ente, Vasrif Annî Seyyieha La Yasrifü Annî Seyyi- Eha İlla Ente, Lebbeyke Ve Sa'deyke Ve'l-Hayru Küllü- Hü Fi Yedike Ve'ş-Şerrü Leyse, İleyke, Ene Bike Ve İleyke Tebarekte Ve Tealeyte, Esteğfiruke Ve Etübu İleyke.

Meali: Şüphesiz ki ben yüzümü, bâtıldan uzak, Hakk'a tamamen yönelmiş müslim olarak gökleri ve yeri örneksiz ve benzersiz yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, diğer ibâdetlerim, dirilişim ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah'a aittir; O'nun hiçbir ortağı yoktur ve ben bununla emrolundum, ben müslümanlardanım.

Allahım! Sen yegâne sahipsin senden başka hiçbir ilâh yoktur, ancak sen varsın, sen benim Rabbimsin ve ben de senin kulunum. Nefsime zulmettim ve günahımı itiraf ettim, artık benim bütün günahlarımı bana bağışlayıp affet, günahları ancak sen bağışlayıp affedersin. Beni en güzel ahlâka eriştir, çünkü ahlâkın en güzeline ancak sen eriştirirsin. Ahlâkın kötüsünü benden çevirip uzaklaştır, çünkü onun kötüsünü benden ancak sen çevirip

uzaklaştırırsın. Buyur, emrine hazır bekliyorum. Hayrın hepsi senin elindedir, şer ise senden yana değildir. Ben seninle (varım) ve sana yöneliğim. Sen çok mübarek ve çok yücesin. Senden mağfiret dilerim ve sana tevbe ederim."

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) rükuya varınca şöyle duâ ederdi: Allahümme Leke Reka'tü Ve Bike Amentü Ve Leke Eslemtü. Haşea Leke Semi Ve Basarî Ve Muhhî Ve Azmi Ve Asabi.

Meâli: "Allahım! Senin için Rukû ettim, ancak sana inandım ve ancak sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve damarlarım sana saygı duyup ürperdi."

Başını Rukûdan kaldırınca şu duâyı yaptı: Allahümme Rebbena Leke'l-Hamdu Mil'e's-Semavati Ve Mil'e Ma Beynehüma Ve Mil'e Ma-Şi'te Min Şey'in Ba'du.

Meâli: "Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Sana gökler dolusu, yer dolusu, gökle yer arası dolusu ve bunlardan sonra dilediğin şey dolusu hamd olsun."

Secdeye vardığında şöyle duâ ederdi: Allahümme Leke Secedtü Ve Bike Amentü Ve Leke Eslemtü. Secede Vechi Lillezî Halakahu Savverahu Ve Şakka Sem'ahu Ve Basarahu, Fe-Tebareke'llahu Ahsenü'l-Halikîn.

Meali: "Allahım! Ancak sana secde ettim ve ancak sana imân ettim ve ancak sana teslim oldum. Yüzüm kendini yaratana, tasvir edene, işitme ve görme hissini yarıp ortaya çıkarana secde ettim. Yaratanlann en güzeli olan Allah çok yüce çok mübarektir!"

Sonra da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in teşehhüdle selâm arasında en son yaptığı duâ şu idi: Allahümme'ğfir Lî Ma-Kaddemtü Vema Ehhartü Vema Esrartü Vema A'lentü Vema Esraftü Vema Ente A'lemü Bihi Minni, Ente'l-Mukaddemu, Ente'l-Muahharu, La İlahe İlla Ente.

Meâli: Allahım, önden gönderdiğim, geriye bıraktığım gizlediğim, açıkladığım ve israf ettiğim şeyleri ve senin benden bildiğin şeyleri bağışlayıp temizle. En ön sensin ve en son da sensin. Senden başka hiçbir ilâh yok-

tur, ancak sen varsın."[367]

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَاإِلَهَ غَيْرُكَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallhu aleyhi ve sellem) namaza başladığı zaman şöyle dedi: Sübhaneke'llahümme Ve Bi-Hamdike Ve Teberakesmüke Ve Teâlâ-Ceddüke Vela İlâhe Ğayruke.

Meâli: "Allahım! Seni hamd ile tesbih ve tenzih ederim; ismin çok mübarektir, ululuk ve azametin çok yücedir ve senden başka hiçbir ilâh yoktur"[368]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namaz için tekbir getirip eller bağlandıktan sonra Sübhaneke'yi okumak namazın sünnetlerinden biridir. Namaz kılan ister imam, ister ona uyan cemaat olsun, ister yalnız başına kılan olsun hepsi için sünnettir. Bazı rivâyetlerde "Vecelle Senâuke" de ilâve edilmişse de, meşhur rivâyetler arasında bu yoktur.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, Veccehtü Vechîye duâsı ne tekbirden önce, ne de sonra okunmaz. İmam Ebû Yusuf önceleri bu duânın da okunmasını müstehab saymış, sonra bu görüşünden rücu etmiştir.[369]

Rukûda ise üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demek sünnettir. İmam Şafiî'ye göre bir defa kâfidir. Çünkü bu hususta emir tekrarı gerektirmez. Bunun dışında Hanefîlerce başka duâ okunması sünnet veya müstehab sayılmamıştır.[370]

---

367 Müsned-i Ahmed - Müslim - Tirmizî

368 Ebû Dâvud- Dârekutnî

369 Bedayi'us'-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Sünen-ı salât: 1/202

370 Bedayi'us'-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi/Sünen-ı salât: 1/202

Rukû'dan kalkıldığında Semi'allahu Limen Hamidehu demek de sünnettir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, imam böyle söylerken cemaat de Rebbena Leke'l-Hamd der. İmam Ebû Yusuf, İmamMuhammed ve İmam Şafiî'ye göre, imam hem Semi'allahu limen hamidehü, hem de Rabbena leke'l-hamd der.

Bazı rivayetlerde ise, Rabbena Ve Leke'l-Hamd şeklinde belirtilmişse de meşhur olanı (ve) siz söylenmesidir.[371]

Bunun gibi, secdede üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ demek de sünnettir. İmam Ebû Hanîfe bunun dışında başka bir duanın yapılmasını müstehab veya sünnet saymamıştır.

Şâfiîler'e göre: Tahrim takbirinden sonra iftitah duasını okumak sünnettir. Hz. Ali'nin hadisinde ifade edilen Veccehtü Vechiye ... duası okunur.[372] Rukûda ise imam üç defa, yalnız başına kılan ise arzu ederse daha fazla Sübhane Rabbiye'l-Azîm demesi ve Hz. Ali hadisinde rivayet edilen Allahümme Leke Rekâtü ... duasını yapması sünnettir.[373]

Rukûdan kalktığında Semi'allahü Limen Hamidehü der ve tam dağrulunca da Rabbena Leke'l-Hamd diye ilâve ederek şu duayı Mil'e's-Semavati Ve Mil'e'l-Arzi ... sonuna kadar okur. Yalnız başına kılıyorsa, şu lâfızları da ilâve eder: Ehle's-Senai Ve'l-Mecdi Ehakku Ma Kale'l-Abdü Ve Küllüna Leke Abdün, La Mania Lima A'tayte Vela Mu'tîye Lima Mene'- Te Veya Yenfeu Za'l-Ceddî Minke'l-Cedd.[374]

Hanbeliler'e ve Mâlikîler'e göre: İstiftah, yani tekbirden sonra Sübhaneke duâsıyla namaza başlamak ilim ehlinden çoğuna göre, sünnettir. İmam Mâlik ise, istiftah duasını sünnet olarak görmemiş ve tekbirden sonra kıraate başlanır, demiştir. O, bu hususta Buhari ve Müslim'in ittifakla Enes (radıyallahu anh)'dan yaptıkları şu rivayetle çıkarım etmiştir: "Rasulullah Efen-

371 Bedayi'u's-Sanayi, Fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/208

372 es-Sıracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 43

373 es-Sıracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 45

374 es-Sıracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 46

dimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Ebûbekir (radıyallahu anh) ve Hz. Ömer (radıyallahu anh), namaza El-Hamdulillahi Rabbi'l-Alemîn ile başlarlardı."

Hanbelîler ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabının istiftah duâsı okuyarak namaza başladıklarına dair birçok rivâyetlerle çıkarım yapmışlardır. Hatta Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'ın tekbirden sonra istiftah duâsını, çevresindeki insanlar da işitsinler diye âşikâr okuduğu rivâyet edilir. Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen hadis ise, istiftahla değil, kıraatle ilgilidir.[375]

Hanbelîler istiftah duâsını belirlenmesinde Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisiyle çıkarım yaparak Sübhaneke'llahümme... duâsını okunmasını sünnet saymışlardır. İmam Şafiî ile el-Münzir Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

İbn Kudame Sübhaneke duâsını belirledikten sonra şöyle diyor: Bu hadisi Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Tirmizî Saîd'den, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda Nesâî ve Tirmizî Enes (radıyallahu anh) 'dan rivayet etmişlerdir ki, hadisin isnadındaki ricalin hepsi sıkat (güvenilir) dir. Darekutnî de aynı hadisi rivayet etmiştir. Selef-i sâlihin de bununla amel etmişlerdir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın ashab arasında bu duâ ile başladığı bilinmektedir.[376]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Zeylaî, namaza giriş tekbirinden sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Sübhanake'llahümme... duâsını sonuna kadar okuduğunu Taberânî'nin kendi Mu'cem'inde İbn Ebî Habîb'in el-Hakem b. Umeyr el-Yemanî'den (diğer bir tespite göre eş-Şimalî'den) rivayet ettiğini nakletmekte, ancak bu rivayetin kritiğini yapmamaktadır. Ayrıca tahrim tekbirinden sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in istiftah duası olarak Vecehtü Vechiye... yi okuduğunu Hafız Bezzaz'ın rivayet ettiğini ve adı geçenin

375 El-Muğnî/İstiftah: 1/473

376 El-Muğnî/İstiftah: 1/474, 475

hadisinin isnadının sahih olduğunu tespit ettiğini nakletmiştir.[377]

Anlaşılan odur ki, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) sözü edilen her iki duayı da okumuştur.

Ebû Cafer Tahavî, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in tahrim tekbirinden sonra Sübhaneke duâsını okuduğunu dört ayrı tarikten rivayet ettikten sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın da Zü'l-huleyfe'de namaz kılarken bu duayı, çevresindeki insanlar işitecek kadar yüksek sesle okuduğunu dört ayrı tarikten rivayet ederek konuya ağırlık kazandırmış ve Ebû Hanîfe'nin aynı görüş ve ictihadda olduğuna atıfta bulunmuştur; sonra da Hz. Ali'den rivayet edilen Veccehtü duâsının okunduğunu dört tarikle rivâyet etmiş ve İmam Ebû Yusuf'un her iki rivayeti dikkate alarak tahrim tekbirinden sonra her iki duanın da okunmasını kabul ettiğini belirtmiştir. Tahavî ikisini birden okumanın kendi reyine göre müstehab olduğuna dikkatleri çekmiştir.[378]

367 nolu Hz. Ali hadisini muhaddislerden birçoğu rivayet ve tahric etmişlerdir. Hadis sahihtir. Böylece tahrim tekbirinden sonra istiftah duası okumanın meşruiyeti ortaya çıkıyor. İmam Nevevî diyor ki: Ancak cemaat namazın uzatılmasını istemiyorsa, o takdirde imam bu duayı terkedebilir.[379]

Aynı zamanda hadis, namazda gerek ayakta, gerek Rukû' ve secdelerde Kur'ân âyetleri dışında bazı duâların yapılmasının cevazına delâlet etmektedir.

368 nolu Hz. Aişe hadisini Tirmizî, İbn Mâce, Darekutnî ve El-Hâkim tahrîc etmişlerdir. Tirmizî "Biz bu hadisi ancak bu vech ile biliyoruz" demiştir. Ancak ricali arasında Harise, yani İbn Ebî Rical hakkında bazı sözler söylemiştir. Ebû Dâvud onun meşhur olmadığını, Darekutnî ise kavi olmadığını belirtmişlerdir. el-Hâkim ise, bu hadisi sahihlemiş ve buna dair bazı şahitler

377 Nasburrâye li-Ahadisi'I-Hidâye: 1/312, 313

378 Şerhu Maani›I-Asâr, 1/197-199

379 Neylü'l-evtar: 2/218

nakletmiştir. el-Hafız İbn Hacer ise, isnadındaki ricalin sahih olduklarını söylemiş, ancak içinde inkıta' bulunduğuna dikkatleri çekmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tahrim tekbirinden sonra istiftah duası okumak sünnettir.
2. İstiftah duası olarak Sübhaneke'yi okumak sünnettir. Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göredir.
3. Tahrim tekbirinden sonra Veccehtü Vechiye duasını okumak sünnettir. Bu, İmam Şâfiî'ye göredir.
4. Tahrim tekbîrinden sonra bir şey okunmaz, kıraate geçilir. Bu İmam Mâlik'e göredir.
5. Rukû' ve secdelerde de me'sûr duâları okumak müstehabdır. Bu İmam Şâfiî'ye göredir.
6. Tekbir ile kıraat arasında duâ etmek sünnettir.
7. Rukûya varınca ve yine Rukûdan kalkınca me'sur duayı okumak müstehabdır.
8. Teşehhütle selâm arasında zikredilen duâyı okumak da müstehabdır.

NAMAZDA KIRAATE TEAVVÜZ İLE BAŞLAMAK

Teavvüz, sözlükte sığınmak mânâsındadır, ancak fıkhı terim olarak namazda kıraatten önce Euzü Billahi Mine'ş-Şeytani'r- Racim demek mânası kastedilir. Kıraatten önce teavvüzde bulunmanın sünnet veya müstehab olduğu üzerinde durulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak başta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere O'nun ümmetinden her ferde şöyle buyurmuştur: "Kur'ân okuduğun zaman, kovulup lanetlenen şeytandan Allah'a sığın."[380]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اسْتَفْتَحَ ثُمَّ يَقُولُ أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْشِهِ.

Ebû Said el-Hudri (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalkınca istiftah duasından sonra, Euzü Billahi's-Semi'i'lalimi Mine'ş-Şeytani'r- Racimi Min Hemzihî Ve Nefhihi Ve Nefesihi, derdi."[381]

İbn Mûnzir ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den gelen habere göre, O, kıraatten önce şöyle demiştir: Euzü Billahi Mine'ş-Şeytani'r-Racîm diyor.

el-Esved de şöyle demiştir: "Ömer (radıyallahu anh)'ı namaza başlarken şöyle dediğini gördüm: Sübhaneke'llahümme Ve Bi-Hamdike Ve Tebareke Kesmuke Ve Teâla Ceddüke Vela İlahe Ğayruke'yi okuduktan sonra teavvüz-

380 Nahl suresi: 96

381 Ahmed - Tirmizi

de bulundu."[382]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam olsun, münferit olsun namaz kılmaya başlayan kimsenin teavvüzde bulunması sünnettir. İmam Mâlik dışında ictihad seviyesinde bulunan bütün ilim adamlarına göre de böyledir. Sahih olan ise ilim adamlarının görüş ve tespitidir. Çünkü Kur'ân'da, "Kur'an okuduğun zaman kovulup lanetlenen şeytandan Allah'a sığın!" buyrulmuştur. Ayet bu konuda namaz haliyle onun dışındaki durum arasında bir tefrik yapmamıştır.

Teavvüzün vakti, tesbih, yani Sübhaneke'yi okuduktan hemen sonra kıraatten öncedir. Zahiriler'e göre, kıraatten sonradır. Çünkü onlara göre, âyet buna delâlet etmektedir. İstiaze emrinin başında (ف) harfi takip içinse, o halde kıraati müteakip istiazede bulunulur. Oysa Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den yapılan rivâyetlere göre O hep istiftah duasından sonra teavvüzde bulunmuştur.

Cemaat halinde namaz kılmıyorsa, imamın teavvüzde bulunması sünnettir ama ona uyanlara sünnet değildir. Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, imama uyanların da teavvüzde bulunmaları sünnettir.[383]

Şafiîler'e göre: Ümmü'l-Kur'ân'dan (Fâtiha) önce teavvüzde bulunmak ve bunu da şu lâfızla, "Euzü Billahi Mine'ş-Şeytanı'r-Racîm" demek bana göre daha uygundur. Bununla beraber hangi lâfızla istiâzede bulunulsa yine de kâfi gelir. Terkinden dolayı hiçbir şey gerekmez.[384]

Hanbeliler'e göre: Namazda kıraatten önce teavvüz sünnettir. Nitekim el-Hasen, İbn Sirin, Atâ', Sevrî, Evzaî, Şâfiî, İshak ve rey taraftarları da aynı görüştedirler. İmam Mâlik'e göre namaz kılan kimse istiazede bulun-

382 Darekutni

383 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi'; 1/202-203

384 Ümm/Babü't-Teâvvüz: 1/107

maz. O, bu meselede Enes hadisiyle çıkarım yapmıştır.

Hanbelîler ise, hem âyete, hem de Ebû Saîd el-Hudri (radıyallahu anh) hadisine dayanarak çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır. Nitekim İmam Tirmizî, bu babda o hadisin en meşhur hadis olduğunu söylemiştir.[385]

İmam Ahmed'e göre, şu lâfızla söylenir: Euzü Billahi's-Semu'l-Alimi Mine'ş-Şeytani'r-Racîmi.[386]

Mâlikiler'e göre: İmam Mâlik, namazda hem istiftah duasına, hem Euzü-besmeleye gerek olmadığını belirtmiş ve bu hususta Enes b. Mâlik hadisiyle çıkarım yapmıştır. Çünkü Enes'den (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Ebûbekir ve Ömer Efendimiz (radıyallahu anhuma) namaza El-Hamdulillahi... ile başlarlardı." O bakımdan İmam Mâlik, imamın arkasında olan da, imamlık yapan da, yalnız başına kılan da Sübhaneke'yi okumaz, demiştir; aynı zamanda tahrim tekbirini getirdikten sonra kıraate başlar diye ilâve etmiştir.[387]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

381 nolu Ebû Saîd hadisini Nesâî ve Ebû Dâvud tahric etmişlerdir. Tirmizî ise aynı hadisi şu lâfızla rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalkınca tekbir getirir ve sonra Sübhaneke'llahümme Ve Bi-Hamdîke Ve Tebarekesmuke Ve Teâla Cedduke Vela İlahe Ğayruke duasını okur, sonra iki defa üst üste Allahu- Ekber der ve arkasından Euzü Bi'llahi'yi sonuna kadar söylerdi.

Tirmizî, bu babda en meşhur hadis, Ebû Saîd'in hadisidir, demiş ve birçok müctehidler de onunla çıkarım yapmışlardır. Ancak isnadında Ali b. Ali bulunuyor ki, bu zat hakkında bazı sözler söylenmiştir. Ahmed b. Hanbel, o salih bir kişidir, derken Ebû Nuaym onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. İbn Main de onun sika olduğuna dikkatleri çekmiştir.

---

385 El-Muğnî/İstiâze: 1/475

386 El-Muğnî: 1/475

387 El-Müdevvenetü'l-Kübrâ/el-ihram: 1/62.63

Hadis üzerinde bazı sözler söylenmişse de muhtelif tariklerden rivayet edildiği için birbirini kuvvetlendirmekte ve sıhhatine ağırlık kazandırmaktadır.

İlim adamlarının çoğuna göre, namazda sadece birinci rekâtta kıraatten önce teavvüz çekilir, diğer rekâtlerde buna gerek yoktur. Ancak el-Hasen, Atâ ve İbrahim her rekâtta müstehab olduğunu söylemişlerdir.[388] Zira bu konuyla ilgili âyet umum ifade etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaz kılan herkesin kıraatten önce Euzü çekmesi sünnettir. Bu Hanefî, Şafiî ve Hanbeli mezheplerine göredir. İmam Mâlik'e göre, sünnet değildir.

2. İmama uyup namaz kılanların ise, teavvüzde bulunması sünnet değildir. İmam Ebû Yusuf'a göre, onların da teavvüzde bulunması sünnettir.

3. Kur'ân okumaya başlarken teavvüzde bulunmak, yani Euzü Billahimine'ş-Şeytani'r-Racîm demek vâcibdir. Çünkü âyette bu husus emredilmiştir, emir de vücuba delâlet eder.

4. Namaza kalkılıp istiftah duası okunduktan sonra Euzü çekmek sünnettir.

388 Neylü'l-evtar: 2/221

NAMAZDA KIRAATTEN ÖNCE BESMELE ÇEKMEK

Besmele, Bismillahi'r-Rahmânî'r-Rahîm'in kısaltılmış şeklidir. Besmele meşru her işin anahtarı, feyiz ve rahmetin kaynağıdır. Özellikle Allah kelâmı olan Kur'ân'dan âyet veya sûre okumaya başlayınca besmele çekmek kadar uygun ne olabilir? Allah sözüne, yine Allah (celle celaluhu)'nun adını anarak başlamak, saygı ve tazimin tâ kendisidir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber, aynı zamanda Ebûbekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum)'la beraber namaz kıldım, hiç birinin Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahim çektiğini işitmedim."[389]

Diğer bir rivâyette ise şöyle dediği tespit olunmuştur: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile Ebûbekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum)'un arkasında namaz kıldım, hiçbiri aşikâr olarak Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm okumuyordu."[390]

Ayrıca Müslim'in ve Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivayete göre, Enes (radıyallahu anh) şöyle demiştir. "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile Ebûbekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum)'un arkasında namaz kıldım, namaza El-Hamdulillahi-Rabbi'l-Alemin ile başlıyorlardı, ne kıraatin evvelinde, ne de sonunda Bismi'llahi'r-rahmâni'r-rahim'i anmıyorlardı."

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın kendi babasının Müsned'inde Şu'be'den ve Katade'den yaptığı rivayette, Enes (radıyallahu anh)'ın şöyle dedi-

389 Müsned-i Ahmed - Sahih-i Müslim

390 Müsned-i Ahmed Nesâî

ğini nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile Ebûbekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum)'un arkasında namaz kıldım, hiçbiri kıraate Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm ile başlamazdı."

Şu'be şöyle demiştir, Katade'ye dedim ki: "Bunu Enes'ten sen mi işittin diye sorduğumda, o da, "Evet biz ondan, işittik." diye cevap verdi.

Nesâî ise Mansur b. Zazan'dan, o da Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Enes (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdı, Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm'i okuduğunu bize duyurmadı. Ebûbekir ile Ömer Efendilerimiz (radıyallahu anhuma)'da bize namaz kıldırdılar, onlardan da Bismillahi okuduklarını işitmedik.

Abdullah b. Muğaffel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Ben namazda Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm dediğimde beni işitti ve o sebeple bana şöyle dedi: Oğulcağızım! Sakın sakın dinde yeni şeyler ortaya çıkarma. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabının yanında en çok sevilmeyen kimsenin İslâm'da birtakım şeyler ihdas eden olduğunu gördüm. Gerçekten ben Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte ve aynı zamanda Hz. Ebûbekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum) ile birlikte namaz kıldım, hiç birinden Bismillah çekip kıraate başladığını işitmedim. O bakımdan sen de onu okuma, kıraate başlayacağın zaman el'Hamdülillahi Rabbi'l-Alemin söyle."[391]

Katade'den yapılan rivayette, demiştir ki: Enes (radıyallahu anh)'dan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kıraati nasıldı? diye sorulduğunda, şöyle cevapladı: "Kıraati uzatırdı, sonra da Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm okur, Bismillahi de uzatırdı, Rahmân'ı da uzatır, Rahîm'i de uzatırdı."[392]

İbn Cüreyc'den, o da Abdullah b. Ebî Müleyke'den, o da Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir: Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in kıraatinden soruldu, o şu cevabı

391 Buharî – Müslim – Tirmizi – Nesâî - İbn Mâce

392 Buharî

verdi: "O, kıraatini âyet âyet takti, eder (bir âyeti okuyup sonunda nefes alıp öylece ikinci âyete başlardı. Bismillahi'r-rahmâni'r-rahim. El-Hamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn. Er-rahmani'r-rahîm. Mâliki yevmi'ddîn."[393]

Görüldüğü gibi, kıraatten önce besmele okunup okunmaması hakkında rivayet edilen hadisler birbirine münafi bir hüküm taşımaktadır. Ancak müctehidlerin ve ilim adamlarının tespit ve görüşlerini naklettikten sonra kıraatten önce besmele çekmenin sünnet olup olmadığı anlaşılacaktır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Teavvüzden sonra Bismi'llahi'r-rahmani'r-rahîm okunur. Bu sünnettir. Ancak gizli okunur. Çünkü İbn Mesud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "İmam dört şeyi gizli söyler: Teavvüz, besmele, âmîn ve istiftah duâsı." İmam Şafiî ise, aşikâr namazlarda besmele de aşikâr okunur, demiştir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in öyle yaptığı rivayet edilmiştir.[394]

Hanefiler bu meselede Hz. Enes (radıyallahu anh)'ın, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda besmele'yi aşikâr okumazdı" rivayetiyle çıkarım yapmışlardır. İmam Ebû Hanîfe'den bu, hususta iki ayrı rivayet yapılmıştır: Birincisinde, hiçbir rekâtın evvelinde besmele okunmaz; ikincisinde ise, ihtiyaten okunur, ancak Fatiha ile zamm-ı sûre arasında okunmaz, demiştir.[395]

Şâfiîler'e göre: besmele, Fâtiha'dan bir âyettir; her rekâtta Fâtiha'yı okumak vâcib olduğuna göre, her rekâtta besmele okumak da vâcibdir.[396]

İmam Şâfiî diyor ki: İster yalnız başına, ister imam olarak namaz kılan herkese her rekâtta Fâtiha okumak vâcibdir. Fâtiha'dan bir harf dahi unutarak veya yanılarak terkederse, o rekâtı artık sayılmaz. Çünkü Fâtiha'dan bir

393 Müsned-i Ahmed - Ebû Dâvud: İbn Cüreyc'den

394 Şerhu Fethi'l-kadîr: 1/204

395 Şerhu Fethi'l-kadîr: 1/205

396 es-Siracü'l-vahhac alâ Metni'l-Minhac: 43

harf terkeden kimse Camiu'l-Kur'ân'ı kemal üzere okudu denilmez. Bismillahi'r-rahmâni'r-rahim deyince âyettir. O bakımdan bunun tamamını veya bir kısmını terkeden kimsenin o rekâtı caiz olmaz.[397]

Hanbelîler'e göre: Bismillahi'r-rahmâni'r-rahim, namazda Fâtiha'nın evvelinde ve her sûrenin evvelinde okunması meşru' kılınmıştır. İlim adamlarının çoğunun görüşü ve tespiti bu anlamdadır. Ancak İmam Mâlik ile İmam Evzaî, besmele, Fâtiha'nın evvelinde okunmaz demişler ve 647 nolu Enes hadisiyle ve bir de İbn Abdullah b. Muğaffel rivâyetiyle çıkarım yapmışlardır.

Hanbeliler bu konuda Naim ve İbn Münzir'in yaptıkları rivayetleri kendilerine delil seçmişlerdir. Naîm diyor ki: "Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın arkasında namaz kıldım, önce Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm'i, sonra da Fâtiha'yı okudu ve namazı bitirince de şöyle dedi: "Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, ben aranızda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazına en çok benzeyeninizim, (namazını O'nun namazına en çok benzer ölçüdedir)."[398]

İbn Münzir'den yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm-i okudu.[399]

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm'i okudu ve onu bir âyet, Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn'i de ikinci âyet saydı."[400]

Ahmed b. Hanbel'e göre, namazda besmele âşikar okunmaz. Amel de bu ictihad doğrultusunda süregelmiştir. Tirmizî de aynı hususu belirtmiştir.

Mâlikîler'e göre: Mâlikîler'in görüş ve tespitlerine yukarıda kısmen dokunduk. Onlara göre, namazda Fâtiha'dan önce de, sonra da Bismilla-

397 El-Ümm; 1/107

398 Nesâî

399 İbn Münzir - El-Muğni: 1/477

400 El-Muğnî/Besmele: 1/477

hi'r-rahmâni'r-rahim okunmaz. Onlar bu mesele hakkında daha çok Enes (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Zeylâî Naîm'in rivayetini naklettikten sonra, İbn Huzeyme ile İbn Hibban'ın onu sahihlediklerini ve el-Hâkim'in de onu el-Müstedrek'ten rivâyet ederek "İki şeyhin şartına göre, sahihtir" dediğini belirtmiştir.[401]

Bu konuda Tirmizî'nin İsmail b. Hammad tarikiyle Ebu Hâlid'den, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, İbn Abbas şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza Bismillahi'r rahmâni'r-rahîm ile başlardı."

Ancak gerek İsmail b. Hammad, gerekse Ebû Hâlid üzerinde durulmuş ve farklı tespitler yapılmıştır: Ebû Zer'â, onların kim olduğunu tanımıyorum, derken İbn Ebî Hatim de Ebû Hâlid'in tercemesinde ona yakın bir ifade kullanmıştır. el-Akiylî ise, İsmâil'in hadisinin zayıf olduğunu ve meçhulden rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn Adiy de, Ebû Hâlid'in meçhul olduğunu belirtmiştir.

Darekutnî'nin Süleyman b. Abdulaziz tarikiyle Hasan b. Ali'den, o da Ali b. Ebî Talib (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem), namazda Bismillahi'r-rahmani'r-rahim'i okurdu."

Darekutnî bunun isnadında bir beis yoktur, demiştir. Şeyh Ebû'l-Huccac ise, Süleyman'ı tanımadığını, isnadının delil olamıyacağını belirtirken Darekutni'nin görüşüne katılmadığına işarette bulunmuştur.

İbn Huzeyme'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiği 658 nolu hadise gelince Nevevî onu El-Hulasa'da rivayet etmiş, Hâkim ise el-Müstedrek'te tahric etmiştir.

Ayrıca Darekutni'nin Abdurrahmân b. Abdullah el-Ömerî tarikiyle İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın şöyle

401 Nasbu'r-raye li-Ahâdisi'l-Hidâye: 1/324

dediği belirtilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlayınca önce Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm'i okuyarak başlardı."

İbn Maîn, "Hem Abdurrahman, hem de babası zayıftır" demiştir.[402]

Bu konuda bir diğer rivayeti yine Darekutnî şu lâfızlarla Seleme b. Salih el-Ahmer tarikiyle İbn Büreyde'den o da babasından nakletmiştir ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sana bir âyetten haber vermedikçe mescidden çıkmayacağım! (Diğer bir rivayette: bir sûreden denilmiştir) O âyet veya sûre Süleyman'dan sonra benden başka hiçbir Rasulullah Efendimize indirilmemiştir." Ravi diyor ki, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) böyle dedikten sonra yürüdü, ben de onu izledim, tâ ki, mescidin kapısına geldik. Bir ayağını dışarı attı, diğeri içeride bulunuyordu. Ben, artık Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) unuttu, sandım, derken yüzünü bana döndürüp sordu: Namaza başladığın zaman Kur'ân'a ne ile başlıyorsun?" Ben de, "Bismi'llahi'r-rahmâni'r-rahîm ile..." diye cevap verdim. Buyurdu ki, "İşte o, o!" Sonra da dışarı çıktı.[403]

Hadisin râvilerinden Seleme ve Abdülkerim hakkında, Ahmed b. Hanbel ve Yahya, "ikisi de bir şey değildir..." derken, Nesai, "O metrukü'l-hadistir" demiştir. İbn Main de aynı görüştedir.[404]

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Enes (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette, şu lafza yer verilmiştir: "Namaza Elhamdulillahi Rabbi'l-alemîn ile başlıyorlardı, ne kıraatin evvelinde, ne de sonunda Bismi'llahi'r-rahmâni'r-rahîm'i anıyorlardı." Şevkanî hadisin bu lâfızla rivayet edilmesi onu muzdarip kılmıştır, diyerek bir cemaatin Şube'den bu lâfızla, bir başka cemaatin de başka bir lâfızla rivayet etmesine dikkatleri çekmiştir. Ancak buna yakın manada birçok rivayetler çeşitli tariklerden yapılmıştır ki, hepsi bir araya gelince hadisi kuvvetlendirmektedir.

391 nolu Abdullah b. Muğaffel hadisini Tirmizî hasenlemiştir. İbn Hu-

402 Nasbu'r-raye li-Ahâdisil-Hikâye 1/325

403 Darekutni - Nasbu'r-raye: 1/325

404 Mizanül-i'tidal 2/190-3404 nolu Seleme b. Salih

zeyme'ye göre, hadis gayr-i sahihtir. el-Hatîb ve başkaları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir.

392 nolu Katade hadisini aynı zamanda Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, besmele zikredilmeksizin tahric etmişlerdir. Bununla beraber namazda kıraate başlarken besmele okumanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Aynı zamanda bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in mutlak kıraatinden söz etmektedir; namaz dışında düşünebileceği gibi, namaz içinde de düşünülebilir. Böylece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân okumaya başlarken mutlaka besmeleyi de okuduğu anlaşılıyor.

393 nolu İbn Cüreyc hadisini Tirmizî kıraat bahsinde "tesmiye" lâfzını zikretmeksizin tahric etmiştir ve hadisin garip olduğunu söylemiştir. Tahâvî ise, isnadında ittisal olmadığını ayrıca belirterek İbn Ebî Müleyke'nin Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan işitmediğine dikkatleri çekmek istemiştir. Sonra da buna delil olarak el-Leys'in İbn Ebî Müleyke'den, onunda Ya'la'dan, onun da Ümmü Seleme'den rivâyetini göstermiştir.

İbn Hacer, onun bu ta'lîlinin isabetli olmadığını söyleyerek Tirmizî'nin garip demesinin daha sıhhatli olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda kıraate besmele okuyarak başlamak sünnettir. Bu, üç mezhebe göredir. İmam Mâlik'e göre, sünnet değildir.
2. Namazda kıraatten önce besmele gizli okunur. Şâfiîler'in çoğuna göre, âşikâr okunan namazlarda besmele de âşikâr okunur.
3. Kıraatin başında, ne de sonunda besmele çekmek sünnet değildir.
4. Namazda kıraate başlarken besmele çekmek, dinde yeni bir şey ihdas etmektir ki bu doğru değildir.
5. Namazda gerek besmeleyi, gerekse Fatiha ve zamm-ı sûreyi okurken âyetlerin sonunda durmak ve uzatılacak yerleri uzatmak müstehabdır.

BESMELE AYET MİDİR ?

Bilindiği gibi, Kur'ân'da başta Fatihâ sûresi olmak üzere, Tevbe sûresi dışında kalan bütün sûrelerin başında besmele yazılıdır. Bu iki sûreyi birbirinden ayırmak için bir fasıl mıdır, yoksa o sûreden bir âyet midir? İlim adamlarının görüş, tespit ve yorumları biraz farklıdır. O bakımdan önce ilgili hadisleri, sonra da müctehidlerin görüş ve ictihadlarını nakletmemiz daha uygun olacak.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى صَلاَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ يَقُولُها ثَلاثاً فَقِيلَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ إِنَّا نَكُونُ وَرَاءَ الامَامِ. فقَالَ: اقْرَأْ بِهَا فِي نَفْسِكَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: قَسَمْتُ الصَّةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فإذَا قالَ الْعَبْدُ: الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ قالَ اللَّهُ: حَمِدَنِي عِبْدِي؛ فَإذا قالَ: الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. قالَ اللَّهُ أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي. فَإذَا قالَ: مَالِكِ يَوْمِ الدِّين. قالَ: مَجَّدَنِي عَبْدِي. وقال مرة فوض الى عبدى وَإذَا قالَ: إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. قالَ: هذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فَإذَا قالَ: اهْدِنَا الصِّرَاطَ المسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ المغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ. قالَ: هَذَا لِعَبْدِي، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kim bir na-

maz kılar da onda Fâtihatü'l-Kitab'ı okumazsa, o namaz noksandır, tam değildir:" Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu cümleyi üç defa tekrarladı. Biri, Ebû Hureyre'ye, doğrusu biz imamın arkasında bulunuyor, ona uyuyoruz, diyerek durumunu belirtince Ebû Hureyre (radıyallahu anh) ona, "Sen onu kendi içinden oku. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Aziz ve Celil Allah buyurdu: Ben namazı kendimle kulum arasında ikiye böldüm; kuluma istediği vardır. Kulum, El- Hamdu Lîllahi Rabbi'l-Alemin deyince, Allah, kulum bana hamd etti buyurur. Kul, Er-Rahmani'r-Rahim deyince, Allah, Kulum beni övdü, buyurur. Kul, Maliki Yevmi'd-Din deyince, Allah, kulum beni ululayıp tazimde bulundu, buyurur. Bir başka defasında, kulum kendini bana ismarladı, buyurulmuştur. Kul, İyyake Na'büdü Ve İyyake Nestain deyince, Allah, bu benimle kulum arasındadır, kuluma istediği vardır. Kul, İhdina's-Sırata'l-Müstekim, Sıratallezine En'amte Aleyhim Ğayri'l-Mağdubi Aleyhim Vela'd-Dallin deyince, Allah bu benim kulum içindir ve kuluma istediği vardır."[405]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz ki Kur'an'dan 30 âyet olan bir sûre var ki, bir adam için şefaat etti, o kadar ki o adam bağışlandı? İşte o sûre Teberake'llezi Bi-Yedihi'l-Mülk'dür."[406]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Günlerden bir gün Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde aramızda bulunurken hafif bir uyuklama geçirdikten sonra tebessüm ederek başını kaldırdı. Bunun üzerine biz, seni güldüren neydi? diye sorduğumuzda, buyurdu ki: "Az önce üzerime bir sûre indirildi ve şunu okudu: Bismi'llahi'r-rahmâni'r-rahîm. İnna A'tayna Kelkevsere, Fasalli Lî-Rabbike Venhar, İnna Şanieke Hüvel Ebter. Sonra da şöyle dedi: Kevser'in ne olduğunu bilir misiniz? ve hadisi sonuna kadar zikretti."[407]

405 Müslim/Salât: 38, 41. Ebu Dâvud/Salât 132. Tetavvu: 13. Tirmizî/Salât: 116, 166. Tefsir; 1. Nesâî/İftitah: 23. İbn Mâce/İkamet: 11, 172. Taberâni/Nidâ; 39. Ahmed; 2/204, 215, 241, 250, 258, 290, 457-3/43-4/167- 6/142, 275

406 Tirmizi/Sevabü'l-Kur'an: 9. İbn Mâce/Edeb: 52. Ahmed 2/299. 321

407 Müslim/Salât: 53, 54, Ebu Dâvud/Sünne: 23. Nesâî/İftitah; 21. Ahmed; 3/102

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), üzerine Bismillahi'r-rahmani'r-rahim inmedikçe sûre faslını bilmezdi."[408]

Yukarıda geçen hadislerden besmelenin başında bulunduğu sûreden bir âyet olup olmadığı kesin biçimde anlaşılmamaktadır. O bakımdan bu mesele hakkında müctehid imamların tespit ve ictihadlarını nakletmek suretiyle onu açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hanefi imamları bu konu hakkında dört madde tespit edip gereken açıklamayı ona göre yapmışlardır: Birincisi, besmele Kuran'dan bir âyet midir? İkincisi, besmele Fatiha'dan bir âyet midir? Üçüncüsü, besmele her surenin evvelinde anıldığına göre, ondan bir âyet midir? Dördüncüsü, besmele sûreleri birbirinden ayırmak için konulmuş bir fasıla mıdır?

Besmele Kur'ân'dan bir âyettir. Çünkü bu ümmet, iki kapak arasında yazılı bulunan mushaf'ın tamamının Kur ân olduğunda icma etmiştir. Besmele de mushafta yer aldığına göre, o da Kur'ân'dan bir âyettir.

İmam Muhammed'e göre de besmele Kur'ân'dan bir âyettir, süreler arasında fâsıla olsun diye indirilmiştir. Sûrelerin başında besmeleler âyet değildirler. O bakımdan aşikâr okunan namazlarda besmele gizli okunur. Diğer Hanefî ilim adamlarından bir kısmına göre, her sûre başındaki besmele o sûreden bir âyettir. Nitekim Abdullah b. Mübarek şöyle demiştir: "Kur'ân'da besmeleyi terkeden kimse, ondan 113 âyeti terketmiş olur."

İmam Evzaî 'ye göre, ancak Neml sûresindeki besmele bir âyettir.

Hanefî imamlarının çoğuna göre, besmele ne Fatiha'dan, ne de diğer sûrelerden birer âyettir. Sûrelerin başına teberrüken konulmuştur.[409]

---

408 Ebü Dâvud; İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

409 Bedayi'us-Sanayi fi-Tertibi'ş-Şerayi/Tesmiye; 1/203'den özetlenerek

Şâfiîler'e göre: Besmele Fatiha'dan bir âyettir. Bu hususta İmam Şafiî'den tek bir görüş varid olmuştur.[410] Besmele Fâtiha'nın yedinci âyetidir, yani yedi âyetinden biridir. Onun tamamını veya bir kısmını terkedenin o rekâtı caiz değildir.[411]

İmam Şafiî bu meselede İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivayetle çıkarım yapmış ve buna yakın diğer rivayetleri de dikkatten uzak bulundurmamıştır: İbn Abbas (radıyallahu anh) demiştir ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) kıraate Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm ile başlardı." Ayrıca Saîd b. Cübeyr'den yapılan rivayette, "Sana yedi ikili... verdik" âyetini açıklarken yedinci âyetinin besmele olduğunu söylemiştir.[412] İbn Cüreyc'in babası da aynı görüşü belirtmiştir.

Diğer sûrelerin başındaki besmelenin bulunduğu sûreden bir âyet olup olmadığı hakkında İmam Şâfiî'den iki ayrı rivâyet vardır.

Hanbelîler'e göre: Besmele'nin Fâtiha'dan bir âyet olup olmadığı hakkında Ahmed b. Hanbel'den farklı rivâyetler yapılmıştır. Bir rivâyette, o Fâtiha'dandır. Ebû Abdullah b. Batte ve Ebû Hafs de aynı görüştedirler, İbn Mübarek, İmam Şafiî, İshak ve Ebû Ubeyd'in de ictihadları bu hükmü ifade etmektedir. Diğer sûrelerden birer âyet olup olmadığı da farklı rivâyetlerle İmam Ahmed'den nakledilmiştir. Ağırlık, sûreler arasında fâsıla olsun diye konulmuştur, rivâyetinde kendini hisettirmektedir.[413]

Mâlikîler'e göre: Bundan önceki bölümde açıkladığımız gibi, namazda Fâtiha'dan önce besmele okunmaz. İmam Evzaî de aynı görüştedir.[414]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebû Cafer Tahavî, namazda kıraatin başında besmele okunduğuna

410 Bedayi': 1/203
411 El-Ümm/Kıraat: 1/107
412 El-Ümm/Kıraat: 1/107
413 El-Muğnî: 1/478, 482.
414 El-Muğnî: 1/477

dair sekiz rivâyet nakledip Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ashabdan bir kısmının Fatiha'dan önce Bismillahi'r-rahmani'r-rahim okuduklarını belirttikten sonra Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivâyeti nakletmiştik "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ikinci rekâta kalkınca Elhamdülillahi Rabbil-Alemin ile başlardı."[415]

Sonra da Ebû Cafer Tahavî bu rivâyeti delil göstererek şöyle demiştir: "Bundan da anlaşılıyor ki, Bismillahi'r-rahmâni'r-rahim Fatiha'dan değildir. Eğer ondan (bir âyeti olsaydı, herhalde Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) onu ikinci rekâtta de okurdu, Fatihayı okuduğu gibi."[416]

Zeylâî bu konuda mezheplerin görüş ve ictihadlarını açıklayarak diyor ki: Besmele'nin Kur'ân'dan olup olmadığı hususunda üç farklı taraf vardır: Birincisi, o, Kur'ân'dan değildir, diyenlerin görüşüdür, ancak Neml suresindeki besmele müstesnâ. İmam Mâlik de bu görüştedir. Hanefîler'den bir grubun da görüşü bu doğrultudadır. İkincisi, birincilere karşılık olarak, besmelenin her sûreden bir âyet veya bir âyetin bir kısmıdır, diyenlerin görüşüdür. İmam Şâfii'den de meşhur olan görüş budur. İmam Şâfii'den diğer bir rivâyete göre, besmele sadece Fâtiha'dan bir âyettir, diğer sûrelerden değil. Sûrelere onunla başlanması sadece teberrük içindir. Üçüncüsü, besmele, Kur'ân'ın her yerinde ondan bir âyettir, şu farkla ki, bulunduğu sûreden bir âyet değil, kendi başına bir âyettir, diyenlerin görüşüdür.

Zeylaî bu son görüşte olanların Kevser ve Mülk sûreleriyle ilgili hadislerle çıkarım yaptıklarını belirterek 664 nolu Ebû Hureyre hadisiyle, 665 nolu Enes (radıyallahu anh) hadisini nakletmiştir. Daha çok İbn Mübarek ile Dâvud ez-Zahirî ve arkadaşlarının ictihadlarının bu anlamda olduğunu ayrıca kaydederek diğer mezhep imamlarının buna katılmadıklarına işârette bulunmuştur.

Sonra da besmele'nin kıraatten önce okunup okunmayacağı, okunduğu takdirde cehrî namazlarda aşikâr okunmasının doğru olup olmayacağı

415 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/200

416 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/200

üzerinde durmuş ve müctehid imamların ictihadlarını şöyle özetlemiştir:

Nasıl ki Fâtiha'yı okumak vacipse, besmeleyi okumak da vâciptir. Bu, Şafiî'nin mezhebidir ve İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten biridir. Hadis âlimlerinden de bir grubun görüşüdür. Şuna binaen ki, besmele Fatiha'dandır.

Namazda kıraatten önce gizli olsun açık olsun besmele okumak mekruhtur. Bu, İmam Mâlik'den meşhur olan ictihadtır.

Kıraatten önce besmele okumak caizdir, belki müstehabdır. Bu, İmam Ebû Hanife'nin mezhebidir. Aynı zamanda imam Ahmet'den de meşhur olan bir rivâyet bu hükmü ifade etmektedir. Hadis âlimlerinin çoğu da bu görüştedirler.

Besmele'nin okunması caiz veya vâcib kabul edildikten sonra aşikâr kılınan namazlarda onu aşikâr okumak caiz midir? Bu hususta da üç ayrı görüş ve ictihad vardır:

- Aşikâr okunması sünnettir. Bu, İmam Şafiî'nin ve ona muvafakat edenlerin ictihadıdır.
- Aşikâr okunması sünnet değildir. Bu, İmam Ebû Hanife'nin ve hadis âlimlerinin cumhurunun ictihadıdır. Aynı zamanda Şafiî mezhebine mensup bir cemaat de bu görüştedir.
- Aşikâr okuyup okumamakta serbestlik vardır. Bu, İshak b. Rahuye ve İbn Hazm'ın görüşüdür.[417]

İmam Nevevî Müslim şerhinde, vahyin başlaması hakkındaki hadisi delil gösterenlerin şöyle dediklerini nakletmiştir: Besmele, sûrelerin başında bir âyet değildir. Çünkü ilk İkra' sûresinin baş kısmındaki âyetler indiğinde besmele zikredilmemiştir. Eğer besmele sûreden bir âyet olsaydı, elbette Cebrâil (aleyhisselam), doğrudan İkra Bismi Rabbike ile başlamazdı.

417 Nasburrâye li-Ahadisi'l-Hidâye, 1/327, 328'den özetlenerek

Bu görüşe cevap verenler ise şöyle demiştir: Besmele başka bir vakitte indirilmiştir, sûreyle birlikte indirilmemiştir.

405 nolu Ebû Hureyre hadisine dayananlar, besmele'nin Fâtiha'dan bir âyet olmadığını çıkarım yapmışlardır ve esasen Fâtiha'nın besmelesiz olarak yedi âyet olduğunu belirtmişlerdir, şöyle ki: Üç âyet evvelinde sena mahiyetindedir ki başlangıcı, yani birinci âyeti Elhamdulillâhi'dir. Üç âyeti ise, duâdır ki evveli İhdina's-Sırata'l-Müstekim'dir. Bunun dördüncü âyeti ise ortada olanıdır ki, o da, İyyâke ne'budü ve iyyâke Nestaîn'dir.

İmam Nevevî, bu, ihtacac edilenlerin en vazıhıdır, demiştir.

406 nolu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Nesai, İbn Mâce, el-Hâkim ve İbn Hibban tahrîc etmişler, Tirmizî ise onu sahîhlemiştir.[418]

Ancak Buhari et-Tarihi'l-Kebir'inde bunun muallel olduğunu, zira Abbas el-Ceşemî'nin Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan işittiği bilinmemektedir, demiştir. İbn Hibban ise, bu zatı sıkat (güvenilirler) arasında anmıştır. Aynı zamanda Sâbit'in Enes'ten yaptığı rivayet de onun şahitlerinden biridir. Taberânî de el-Kebîr de onu isnad-i hasen ile rivayet etmiştir.

İlim adamlarının bir kısmı bu hadisle çıkarım edip besmelenin Kur'an'dan bir âyet olmadığını söylemişlerdir. Çünkü Mülk sûresi, besmelesiz olarak 30 âyettir.

407 nolu Enes hadisine gelince, bu, Besmelenin gerek Fatiha'dan, gerekse diğer sûrelerden birer âyet olduğunu ileri sürenlerin başlıca delili sayılır.

408 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda el-Hâkim de tahrîc ederek iki şeyhin şartına göre, sahihtir, demiştir. Aynı hadisi Ebû Dâvud Saîd b. Cübeyr'den el-Merasil'de rivâyet etmiştir. Hafız Bezzar ise bunu iki ayrı isnadla rivâyet etmiş, isnatlardan birinin ricali, rical-i sahîhtir demiştir. Bu hadisle çıkarım edenler, besmele'nin Kur'ân'dan olduğunu söylemişlerdir.

418 Neylü'l-evtar: 2/233

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda kıraatten önce besmele okumak sünnettir. Çünkü besmele ne Fâtiha'dan ne de diğer sûrelerden bir âyettir, sûrelerin başına teberrüken konulmuştur. Bu daha çok Hanefiler'in görüşüdür.

2. Besmele Fâtiha'dan bir âyettir, namazda okunması gerekir. Terkedildiği rekât noksan kalır. Bu, İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Diğer surelerden bir âyet olup olmadığı hakkında ise, İmam Şâfiî'den iki ayrı rivâyet vardır.

3. Ahmed b. Hanbel'den yapılan bir rivâyette de besmele'nin Fâtiha'dan bir âyet olduğu belirtilmiştir.

4. İmam Mâlik'e göre, namazda kıraatten ne evvel, ne de sonra besmele okunmaz, okunması mekruhtur.

5. İmama tabi' olan kimse, Fatihayı içinden okur, böyle yapması vacibdir.

6. Surelerin başındaki besmele sureden bir ayet değildir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ilgili hadislerde Fatiha ve Mülk surelerinin inişini ve füyuzatını belirtirken Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim'i okumamıştır.

7. İnna A'teyna süresinin inişini bildirirken besmele ile başladığından, sürenin başındaki besmele ondan bir âyettir.

8. Besmele süreleri birbirinden ayıran fasıl mahiyetindedir.

NAMAZDA FATİHA'YI OKUMANIN VÜCUBU

Fâtiha, Kur'ân'ın hem özeti, hem de kitabın anası, özü ve mayasıdır. Namaz baştan sonuna kadar duâ, zikir, tesbîh ve niyazdır. Fâtiha ise, duanın, hakk'a teslimiyetin en yüksek mânasını kendinde taşımaktadır. O, bir bakıma namazda insanı Allah (celle celaluhu) ile konuşturan bir şifre, O'na kul olmanın belgesi ve Kur'ân'a bağlı kalmanın anahtarıdır.

O halde Fatihasız bir namaz düşünülmez. Ancak cenaze namazı bir istisna teşkil eder. Bu da Hanefî mezhebine göre öyledir. Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, cenaze namazında Fâtiha'nın okunması rükundur, terkedildiği takdirde namaz sahih olmaz. Mâlikiler'e göre, cenaze namazında Fâtiha'yı okuma tenzihen mekruhtur.[419]

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

Ubade b. Samit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Fatihatü'l-Kitab'ı okumayanın namazı sahih değildir."[420]

Diğer bir rivayette ise, şöyle buyurmuştur: "Fatihatü'l-Kitab'ı okumayanın namazı yeterli değildir."[421]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu işittiğini haber vermiştir: "Kim bir namaz kılar da onda Ümmü'l-Kurân (Fâtihay)ı okumaz-

419 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/521

420 Buharî - Müslim - Ebü Dâvud - Tirmizi - Nesâî - İbn Mâce

421 Darekutnî/İsnad-ı sahih ile.

sa, o namaz noksandır, tam değildir."[422]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona dışarı çıkıp şöyle seslenip duyurmasını emretti: Namaz ancak Fatihatü'l-Kitap ile sahihtir."[423]

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize (namazda) Fâtihatü'l-Kitab'ı ve kolay geleni okumamızı emretti."[424]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazda kıraat farzdır. Ancak bu konuda üç mesele ortaya çıkmaktadır: Kıraatin aslının farz oluşu, kıraatin yeri, kıraatın miktarı. Biricisi, namazda kıraat bütün ilim adamlarına göre farzdır. Ancak Ebû Bekir el-Esamm ve Süfyan b. Uyeyne'ye göre farz değildir. Çünkü bu iki âlime göre namaz fiillerden ibârettir, zikirlerden ibaret değildir. O bakımdan namaza tekbirsiz başlamak onlara göre sahihtir. Oysa Kur'ân'da Allah (celle celaluhu), "Kur'ân'dan kolay geleni okuyun" diye emretmiştir. Emir ise vücubu gerektirir. Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hususta açık beyânı vardır: "Namaz ancak kıraatle sahih olur."

İkincisi, kıraatin yeri, ilk iki rekâttır. Bu dört ve üç rekâtlı namazlarla ilgilidir. İki rekâtlı namazlarda ise, her iki rekâtında kıraat farzdır. Hanefî mezhebinde en sahih olan görüş de budur. Ancak Hanefîler'den bazısı, kıraatin yeri, mutlaka ilk iki rekât değildir herhangi iki rekâtta yerine getirilmesi de yeterlidir, demişlerdir. Ancak Kudurî bu konuya temasla diyor ki, ilk iki rekâtta kıraati unutup okumayan kimse onları ikinci ve üçüncü rekâtta okuyup kaza eder.[425]

---

422 Müsned-i Ahmed-İbn Mâce/İkamet: 11

423 Tirmizi/Salât: 321

424 Ebu Davud, Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan

425 Bedayi'u's-Sanayı' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/110, 111

Hasan el-Basri'ye göre, farz olan sadece bir rekâtta okunmasıdır.

Hanefîler kıraatin yeri hakkında Hz. Ömer ile Hz. Osman (radıyallahu anhuma)'nın fiillerini delil ve danayak seçmişlerdir: Hz. Osman (radıyallahu anh) yatsı namazını kıldırırken ilk iki rekâtta unutup kıraate yer vermemiş, onu üçüncü ve dördüncü rekâtlerde okuyarak kaza etmiştir. Hz. Ali (radıyallahu anh) ve İbn Mesud (radıyallahu anh) şöyle demişlerdir: "Namaz kılan kimse son iki rekâtta serbesttirler, dilerlerse Kur'ân'dan kolay geleni okurlar, dilerlerse bir şey okumazlar da tesbih ile yetinirler. Hz. Aişe validemizden bu husus sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Sena vechi üzere olsun." Böylece bu meselede ashabın icma'sı vardır denilebilir.[426]

Üçüncüsü, İmam Ebû Hanîfe'den yapılan rivayete göre, kısa olsun, uzun olsun bir âyet okumak suretiyle kıraatin farz olan miktarı gerçekleşmiş olur.

Kıraatte kerahet sınırını aşmak ve müstehab olan miktarı okumak ise, Fâtiha'yı ve arkasından üç kısa âyet uzunluğunda bir sûre veya herhangi sureden üç kısa âyet okumakla gerçekleşir. O halde yalnız Fâtiha'yı veya Fatiha ile beraber bir ve iki âyet okumak mekruhtur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "Namaz ancak Fatiha ve beraberinde bir sûre ile sahih olur." buyurmuştur. Sûrenin en kısası ise, üç âyettir.[427]

Böylece namazda Fâtiha'yı ve zamm-ı sûreyi tayinen okumak rükün değildir. İmam Şâfiî ile İmam Mâlike göre, rükündür. Hanefiler konunun başında geçen hadislerin haber-i vahitle rivâyetini dikkate alarak onlarla çıkarım etmemişler, bu meselede "Fakreu Ma Teyessera Mîne'l-Kur'anı" âyetinden hüküm çıkarmışlardır. Ayette ise, Fatiha'dan değil, mutlak kıraatten söz edilmektedir.[428]

el-İhtiyar sâhibi bu meseleyi özetleyerek kısaca şu bilgiyi veriyor: "Namazda kıraat sadece iki rekâtta farzdır, diğer iki rekâtta sünnettir. Son iki rekâtta kıraat yerine tesbih getirirse kâfi sayılır. Farzın miktarı ise her rekâtta

426 Bedayi'u's-Sanayı' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/111

427 Bedayi'u's-Sanayı' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/205

428 Şerhu Fethi'l Kadir: 1/207, 208

bir âyet okumaktır. Vâcib olanı ise Fatiha ve bir sûre veya üç âyet okumaktır."[429]

Şâfiîler'e göre: Her rekâtta tayinen Fâtiha'yı okumak farzdır. Besmele de Fatiha'dan bir âyettir,[430] Fâtihadan sonra zamm-ı sûre okumaya gelince, İmam Şâfiî bu hususta şöyle demiştir: Namaz kılan kimsenin Fâtiha'dan sonra Kur'ân'dan bir sûre okumasını müstehab görüyorum. Sûrenin bir kısmını okuması bile kâfi gelir. Namazda sadece Fâtiha'yı okumakla yetinir, ondan sonra bir şey okumazsa, o rekâtı iâde etmesi hususu bence pek açıklanmış değildir, ama yine de böyle yapılmasını arzu etmiyorum. İlk iki rekâtta Fâtiha ile birlikte Kur'ân'dan en kısa sure miktarı, meselâ İnna A'tenake'l Kevser sûresini okumasını müstehab görüyorum. Son iki rekâtta ise Fatiha ile birlikte bir âyet okumasını müstehab görüyorum, imam değilse, fazla okuması dahauygunolur.[431]

İmam Şafiî bu meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturarak diyor ki: "Fatiha'yı okuduktan sonra Kur'ân'dan bir şey okumayı gaflet edip unutur veya onu Fâtiha'dan önce okur veya yarıda keserse, iade etmesi gerekmez. Ama ben dönüp yeniden okumasını müstehab görüyorum."[432]

Hanbelîler'e göre: Namazda Fâtiha'yı okumak vâcibdir ve namazın rukünlerinden biridir. İmam Ahmed'den meşhur olan rivayete göre, Fâtiha'sız namaz sahih değildir. Bu hususu ilim adamlarından bir cemaat ondan nakletmiştir. İmam Mâlik, İmam Sevrî ve İmam Şâfiî de aynı görüştedirler. Aynı zamanda bu husus Ömer b. Hattab, Osman b. Ebî Âs ve Havvarat b. Cübeyr'den de rivâyet edilmiştir ki, onlar şöyle demişlerdir: "Namaz ancak Fâtihatu'l-Kitab-ı okumakla sahih olur."

Ancak İmam Ahmed'den bir diğer rivâyete göre, namazda Fâtiha'yı tayinen okumak farz değildir, Kur'ân'dan herhangi bir parça okumak kâfi

429 El-İhtiyar Li Ta'lîli'l-Muhtar: 1/56

430 es-Siracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 43

431 El-Ümm: 1/109

432 El-Ümm: 1/109

gelir. Nitekim İmam Ebû Hânîfe'nin de görüşü budur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda isaet (kötü iş) işleyen adama şöyle buyurmuştur: "Sonra da Kur'ân'dan sana kolay geleni oku!"[433]

İmam Ahmed'den yapılan birinci rivâyet daha sahihtir. Çünkü Hanbelî imamları bu meselede delil olarak şu hadisi göstermişlerdir: "Fâtihatü'l-Kitab'ı okumayanın namazı sahih değildir."[434]

Mâlikîler'e göre: Dört rekâtlı namazların en az üç rekâtında kıraat farzdır. Namazın her rekâtında Fâtiha'yı okur da onunla birlikte Kur'ân'dan başka bir şey okumazsa, kâfi gelirse de namazın sonunda selâm vermeden yanılma secdesi yapar.[435]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

420 nolu Ubâde b. Samit hadisini Müslim, Ebû Dâvud ve İbn Hibban şu fazlalıkla rivayet etmişlerdir: "Fâtihatü'l-Kitab'ı ve ondan fazlasını okumayanın namazı sahih değildir." Ancak İbn Hibban bu rivayette Zührî'den rivayet eden Ma'mer'in teferrüd ettiğine dikkat çekmiş, Buhari de bu rivayeti muallel saymıştır. O halde birinci rivayet daha sahih ve çıkarıma daha uygundur.

421 nolu hadisi İbn Kattan sahihlemiştir. Aynı zamanda bu lâfızla merfuân Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyet ona şahit olarak gösterilmiştir. Hafız İbn Huzeyme ve İbn Hibban da aynı lafızla tahric etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise hadisi şu lâfızla rivâyet etmiştir: "İçinde Ümmü'l-Kur'ân okunmayan namaz makbul değildir."

Ayrıca hadis birçok tariklerden daha rivâyet edilmiş ve böylece sahih olduğu ağırlık kazanmıştır.

Hadisin delâleti, namazda Fâtiha'nın tayinen okunmasını ifade etmekte ve onsuz kılınan namazın kabul olunmayacağı hükmü ortaya çık-

433 El-Muğni/Kıraat-ı Fatiha: 1/476

434 Buhari-Müslim: Ubade b. Sâmit (radıyallahu anh)'dan

435 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/65

maktadır. Nitekim İmam Mâlik de İmam Şâfiî ve ashabdan ilim adamların cumhuru bununla çıkarım yapmışlardır. Ayette "Kur'ân'dan kolay geleni okuyun" emri ise, gece namazı hakkında inmiştir, bizim içinde bulunduğumuz konuyla ilgili değildir.[436]

Diğer yandan bu rivâyetlerle çıkarım yapılarak namazın her rekâtında Fâtiha'nın okunmasının vâcib olduğu hükmü ortaya çıkarılmıştır. Çünkü her rekâta namaz adı verilebilir. Ancak buna itiraz edenler olmuş ve bir rekâtta okunması namazda okunması kabul ediliyorsa, o takdirde dört veya üç ya da iki rekâtlı namazların bir rekâtında Fâtiha okumanın kâfi gelmesi gerekir. Oysa uygulama hiç de öyle olmamıştır.

İmam Nevevî Müslim şerhinde bu rivâyetleri dikkate alarak, namazın her rekâtında Fâtiha okumanın vâcib olduğunu söylemiş, el-Hafız İbn Hacer ise, bunu cumhura nisbet etmiştir. Nitekim Buharî'nin Katade'den yaptığı rivâyette, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) her rekâtta Fâtihatü'l-Kitab'ı okurdu", denilmektedir. O halde "Sonra da sana Kur'ân'dan kolay geleni oku!" dan maksadın Fâtiha olduğu anlaşılıyor. Ayrıca Ebû Saîd'den yapılan rivayette, demiştir ki:"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazın her rekâtında Fâtihatü'I-Kitab'ı okumamızı emretti." Bunu İsmâil b. Said eş-Şakenci rivâyet etmiştir.

İbn Abdulhâdi et-Teftih'te nakletmiş ve bu zatın İmam Ahmed'in arkadaşı olduğunu belirtmiştir.

İmam Tirmizî ile İmam Mâlik'in el-Muvatta'da yaptıkları rivayette ise, Câbir (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kim bir rekât kılar da onda Ümmü'l-Kur'ân'ı okumazsa, o namaz kılmamıştır. Ancak imamın arkasında ise (kılmışsayılır)."[437]

422 nolu Hz. Aişe hadisini İbn Mace Muhammed b. İshak tarikiyle tahrîc etmiştir ki bu zat üzerinde hayli durulmuştur. Ancak yukarıdaki Ebû

436 Neylü'l-evtar: 2/235

437 Neylü'I-evtar: 2/237, 238

Hureyre hadisi bunun sıhhatına şahitlik etmektedir.

Bu hadis de namazda Fâtiha'nın tayinen okunmasının vücubuna delâlet etmektedir.

423 nolu Ebû Hureyre hadisini Ebû Dâvud, Cafer b. Meymun tarikiyle tahrîc etmiştir. Ancak Nesâî bu zatın sika (güvenilir) olmadığını söylemiş, Ahmed b. Hanbel ise, "O kavi değildir" diye belirtmiş, İbn Adiy "Onun hadisi zayıflar arasında yazılır" diyerek görüşünü ortaya koymuştur. Zehebî adı geçen zat hakkında söylenenleri bir araya getirerek ağırlığın, onun muteber bir ravi sayıldığı üzerinde toplandığına işaret etmiştir.[438]

Nitekim Müslim, Ebû Dâvud, İbn Hibban hadisi onun sıhhatına şehadet etmektedir ki hadis meâlen şöyledir: "Fatihatü'l-Kitab'ı ve fazlasını okumayanın namazı sahih değildir." Az yukarıda belirttiğimiz gibi, Buharî bu rivayeti muallel saymışsa da şahitleri vardır. Nitekim konuyu bu açıdan inceleyen İbn Seyyidinnas, bunun isnadının sahih, ricalinin sıkat (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. El-Hafız İbn Hacer de isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

Zeylâî namazda tayinen Fâtiha'nın okunmasıyla ilgili şu rivâyetlere yer vermiştir: "Namaz ancak Fâtihatü'l-Kitap ile sahih olur."[439]

"Namazın anahtarı temizlik ve abdesttir. Tahrimi ise tekbirdir. Tahlili selâm vermektir. el-Hamdu ve bir sûre veya başkasını (o sûreye denk âyetleri) okumayanın namazı sahih değildir."[440]

Abdülhak kendi Ahkâm'ında diyor ki: "Bu hadis, Ebû Süfyan sebebiyle sahih değildir" İbn Adiy ise, bu hadisi el-Kâmil'de rivâyet etmiştir. İbn Maîn de Ebû Süfyanın zayıf olduğunu belirtmiş, Nesâî ise, "O metrukü'l-hadistir" demiştir.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah

438 Mizanü'l-i'tidial: 1/418- 1539 nolu Cafer b. Meymun

439 Tirmizî- İbn Mâce

440 İbn Mâce: Ebû Süfyan Tarif es-Sa›di tarikiyle, Tirmizî

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize Fâtihatü'l-Kitab'ı ve kolay geleni okumamızı emretti."[441]

Aynı hadisi İbn Hibban kendi Sahîh'inde rivâyet etmiştir. Aynı zamanda Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ el-Mevsalî kendi Müsnedler'inde buna yer vermişlerdir.

Zeylai bunlardan başka aynı hükmü veya ona yakın bir hüküm taşıyan altı tane daha hadis rivâyet ettikten sonra Kur'ân'dan kolay geleni okuyun, meâlindeki rivâyetlere yer vermiş, ancak ağırlığın birinci rivâyette olduğuna işarette bulunmuştur.[442]

Şeyh Takıyüddin İbn Dakik el-İd ise, kendi İhkâm'ında sadece Ubade b. Sâmit'in, "Fâtihatü'l-Kitab'ı okumayanın namazı sahih değildir" meâlindeki hadisinin açıklamasıyla yetinmiş, diğer rivayetleri nakletmemiştir. Açıklamasında şu bilgiyi vermiştir. Bu hadis ile çıkarım yapanlar, namazın her rekâtında Fâtiha'nın okunmasının gerekliliğini kabul etmişlerdir. Çünkü her rekât bir namaz olarak adlandırılır. Ancak unutmamak gerekir ki, küllün cüz, üzerine itlâkı mecazdır.[443]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda Fâtiha'yı okumak vâcibdir, onun rükünlerinden değildir.
2. Namazda mutlaka kıraat farzdır. Bu, İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür.
3. Kıraatin yeri, üç ve dört rekâtlı namazlarda ilk iki rekâttır. Bu da Hanefiler'in ictihadıdır.
4. İlk iki rekâtta kıraati unutup okumayan kimsenin onları üçüncü ve dördüncü rekâtlerda okuyup kaza etmesi vâcibdir. Bu da Hanefiler'e göredir.

441 Ebû Dâvud kendi Sünen'inde tahrîc etmiştir

442 Nasbu'r-raye: 1/363-368'den Özetlenerek

443 Ihkâmü'I-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/13, 14'den özetlenerek

5. Bir âyet bile okunsa kıraatte farz olan yerine gelmiş olur. Ancak kerahet miktarını aşmak için Fâtiha'yı ve en kısa sûreyi veya o sûre nisbetinde üç kısa âyeti okumak kâfidir. Bu da Hanefîler'in ictihadı cümlesindendir.

6. Namazın her rekâtında Fâtiha'yı okumak farzdır. Besmele de Fatiha'dan bir âyettir. Fatiha'dan sonra bir sûre veya üç âyet okumak müstehabdır. Bu, Şâfiîler'in ictihadıdır.

7. Dört rekâtlı namazların en az üç rekâtında, üç rekâtlı namazların iki rekâtında kıraat farzdır. Fâtiha ile beraber Kur'ân'dan bir miktar okumak da vâcibdir. Bu, Mâlikîler'e göredir.

8. Fatiha'dan sonra Kurân'dan kolay gelen âyetleri okumak da vâcibdir.

9. Cenaze namazıda Fâtihasız kılınırsa sahih olmaz; çünkü oda namaz tabirinin kapsamına girmektedir. Nitekim Şafiî ve Mâliki mezheplerine göre, cenaze namazında Fatiha okumak farzdır.

FARZ NAMAZLARDA CEMAATİN KIRAATİ

Namazda imama uyan kimsenin Fâtiha ve Kur'ân'dan bir sûre veya üç, daha fazla âyet okuması gerekir mi? Aşikâr okunan namazlarda durum nedir? Gizli okunan namazlarda imama uyanların okuması vacib midir?

Bütün bu soruları, önce ilgili hadisleri, sonra da müctehid imamların ictihad, görüş ve tespitlerini naklettikten sonra cevaplamak mümkündür.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ الرَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَام

لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Ohalde o tekbir getirince siz de tekbir getirin, okumaya başlayınca siz susun."[444]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) aşikâr okunan namazı bitirince sordu. Sizden bir kimse, az önce benimle birlikte okudu mu? Bir adam, evet ya Rasulallah! dedi. Bunun üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Doğrusu ben derim ki, neden Kur'ân (okumakta yarışırcasına) yarışa çekiliyorum? Ravi devamla diyor ki: İnsanlar bunu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittiklerinde artık aşikâr okunan namazlarda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber okumaktan vazgeçtiler.[445]

444 Buhari/Salât- 18, Ezan: 51, 74, 82, 128, Taksîrü's-salât 17, Sehv: 9, Merdâ: 12. Müslim/Salât: 77, 82, 86, 89. Ebû Dâvud/Salât: 68. Nesâî/Eimme: 16, 38, 40, İftitah: 30, Tatbik: 22. İbn Mâce/İkamet: 13, 144. Darimî/Salât: 44, 71 Taberâni/Nida: 56, Cemaat: 16, 17. Ahmed: 2/230, 314, 341, 376, 420 440 459 467 475- 3/110, 154,- 4/401, 405- 6/51, 58, 68, 148, 194.

445 Nesâî- Tirmizî- Ebû Dâvud/Salât: 132, 133

Übâde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) âdeti üzere Mescid-i Saadette namaz kıldırırken kıraat kendisine ağır geldi ve namazı bitirince şöyle dedi:"Görüyorum ki siz imamınızın arkasında okuyorsunuz?" Bizlerde, "Evet ya Rasulallah, öyledir vallahi." dediğimiz zaman buyurdu ki: "Öyle yapmayın, ancak Ümmü'l-Kur'ân müstesna çünkü onu okumayanın namazı sahih değildir."[446]

Diğer bir rivayette şöyle denilmiştir: "Ben aşikâr okuduğum zaman siz Ümmü'l-Kur'ân (Fâtiha) dışında hiçbir şey okumayın"[447]

Bu hadislerden başka hüküm taşıyan diğer hadislerde de şöyle buyurulmuştur: Abdullah b. Şeddad (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kimin imamı varsa, imamın kıraati onun için de kıraattir."[448]

İmrân b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını kıldı, arkasında ise bir adam el-A'lâ sûresini okuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp tamamlayınca, "Okuyan kimdi veya sizden kim okuyordu?" diye sordu. Bir adam, "Okuyan ben idim" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), "Bir kısmınızın kıraatte benimle çekişircesine yarıştığını sandım."[449]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İster gizli, ister aşikâr okunan namazlarda imama uyanların Fâtiha veya Kur'an'dan kolay gelen bir sure veya âyet okumaları tahrimen mekruhtur. Hanefîler bu hususta Abdullah b. Şeddad (radıyallahu anh) hadisiyle hükmetmişlerdir. Çünkü bu hadis, birçok tarikten rivayet edilmiş ve imama uyan kimsenin bir şey okumaması hakkında seksen kadar

446 Tirmizî/Mevakıt: 115. Ahmed: 5/216, 222

447 Ebu Dâvud – Nesâî - Darekutnî

448 İbn Mâce/İkamet: 13. Ahmed: 3/339

449 Müslim/Salât: 47, 48. Ebû Dâvud/Salât: 134. Nesâî/İftitah; 27, Kıyamü'l-leyl: 50. Ahmed; 4/426, 431

sahabeden rivayet yapılmıştır.[450]

Şâfiîler'e göre: İmama uyan kimseye Fatiha'yı okumak farzdır, meğer ki Fatiha'nın tamamını veya bir kısmını okumakta geçse bile. O takdirde imam onun da kıraatini taşımış olur, yeter ki, imam buna ehil olsun, yani abdesti bozulmamış veya fazla bir rekâta kalkmamış olsun.[451]

Hanbeliler'e göre: İmama uyan kimsenin gizli okunan namazda okuması müstehab, aşikâr okunan namazda okuması mekruhtur, ancak durak yerlerinde imam durup nefes alırken onun okuması mekruh değildir.[452]

Mâlikiler'e göre: Gizli okunan namazlarda imama uyan kimsenin okuması menduptur; aşikâr okunan namazlarda ise mekruhtur.[453]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

444 nolu Ebû Hureyre hadisinin sahih olduğunu Müslim kaydetmiştir. Ancak Ebu Dâvud "İmam okumaya başlayınca siz susun" cümlesi mahfuz değildir, demiştir. Bu da daha çok râvi Ebu Halid'in durumundan ileri gelmektedir, zira bu zat üzerinde hayli durulmuştur. Asıl adı Süleyman b. Hibban el-Ahmer'dir ki bu zat genellikle güvenilirler arasında ismi geçmektedir. Nitekim Buharî ve Müslim kendi Sahihler'inde onun rivâyetini delil saymışlardır. Aynı zamanda bu fazlalığı rivayette o yalnız değildir. Ebu Said Muhammed b. Sa'd el-Ensarî el-Eşheli el-Medenî de ona tabi' olmuştur. Yahya b. Maîn onun sika olduğunu bilhassa belirtmiştir. Zehebî bu zat üzerinde durmamış, birçok Ebû Halid'lerin durumunu belirtirken buna gerek görmemiştir.

Sözü edilen fazlalığı Nesâi kendi Sünen'inde tahrîc etmiştir. Ebu Bekir de Ebû Hureyre'nin bu hadisi sahihtir, belirtilen fazlalık da bu sıhhate dahildir demiştir.[454]

450 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/230
451 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/220
452 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/230
453 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/230
454 Neylü'l-evtar: 2/241

Bu hadisi delil gösterip imama uyanların, kıraatte sadece onu dinlemelerinin gereği üzerinde durmuşlar ve imam ile beraber okumalarının tahrimen mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu aşikâr okunan namazlarda böyledir. Nitekim Zeyd b. Ali, Ahmed b. İsa, Abdullah b. Hüseyin el-Anberî, İshak b. Rahuye, İmam Ahmed ve İmam Mâlik aynı görüştedirler. Hanefîler ise, yukarıda belirttiğimiz gibi ne gizli ne de aşikâr okunan namazlarda imama uyanlar bir şey okumazlar, diye ictihadda bulunmuşlardır. Onlar daha çok Abdullah b. Şeddad hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

İmam Şafiî ise bu meselede Ubade b. Sâmit hadisiyle çıkarım yapıp imama uyan kimsenin gizli ve aşikâr bütün namazlarda Fâtiha okumalarının farz olduğunu belirtmişlerdir. Ona göre, diğer hadisler umum, Ubade hadisi ise husus ifade eder. Ammı has üzerine bina etmek ise, vâcibdir. Nitekim Usûl İlmi'nde bu husus geniş şekilde açıklanmıştır.

445 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda İmam Mâlik Muvatta'da rivâyet etmiş; İmam Şâfiî, imam Ahmed, İbn Mace ve İbn Hibban da onu rivâyet etmiştir.

Hadisin delâleti, âşikâr okunan namazlarda imama uyanlann okuması mekruh olduğunu gösteriyor, gizli namazlarda ise kerahet bulunmadığı anlaşılıyor.

446 nolu Ubâde b. Sâmit hadisini Ahmed ve Buhari tahric etmişler; İbn Hibbân, el-Hâkim ve Beyhakî bunu sahihlemişlerdir. Hadisin şevahidi vardır ki onlardan Ahmed b. Hanbel'in Halid el-Hazza' tarikiyle Ebu Kalabe'den, o da Muhammed b. Ebi Aişe'den rivayet etmiştir ki: Rasulullah Efendimiz'in ashabından bir adam, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İmam okurken herhalde siz de okuyorsunuz?" buyurunca, ashab-ı kiram : "Evet biz öyle yapıyoruz" diye cevap verdiklerinde, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hayır, meğer ki sizden biriniz Fâtiha'yı okuya bunda bir sakınca yoktur."

Hafız İbn Hacer, bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiş, İbn Hibban ise aynı hadisi Eyyub tarikiyle Ebu Kalabe'den, o da Enes (radıyallahu an-

h)'dan rivayet etmiştir. Ancak Beyhaki Ebu Kalabe tarikiyle olan rivayet pek muhfuz değildir demiştir.

Bu konuda Darekutnî şu lafızla rivayet etmiştir: "Ben aşikâr okuduğum zaman benimle birlikte hiç kimse okumasın, gizli okuduğum zaman okuyunuz!"

Hadisin bazı kitaplarda takdim te'hîrli olarak şöyle rivayet edildiği tespit edilmiştir: "Ben gizli okuduğum zaman, siz de okuyunuz. Aşikâr okuduğum zaman benimle beraber hiç kimse okumasın!"

Böylece bu rivayetlerin tamamı, gizli okunan namazlarda imama uyanların Fâtiha'yı okumalarına delâlet etmektedir.

Ayrıca İbn Hibban kendi Müsned'inde Enes (radıyallahu anh)'dan rivayetle şu hadisi nakletmiştir: "İmamın arkasında namaz kılarken imam okurken siz de okuyor musunuz? Öyle yapmayın, sizden biriniz Fâtiha'yı kendi içinden okusun." Taberânî bunu el-Evsat'ta, Beyhakî de kendi eserinde tahrîc etmişlerdir. Abdurrezzak ise, Ebu Kalabe'den mürselen rivayet etmiştir.

Ancak bu son rivayetten değişik bir mana çıkmaktadır, o da şudur: İmam gizli veya aşikâr okusun, ona uyanlar Fâtiha'yı kendi içlerinden okurlar. Bu, daha çok İmam Şafii'nin ictihadına dayanak ve delil olacak ölçüdedir.[455]

448 nolu Abdullah b. Şeddad hadisine gelince, bu hususta Darekutnî şöyle demiştir: "Bunu Musa b. Ebî Aişe'ye sadece Ebu Hanîfe ile Hasan b. Ammare isnad etmişlerdir ki, ikisi de zayıftır. Hadisi ayrıca Süfyan Sevrî, Şube, İsrail, Şerik, Ebu Halid ed-Dalânî, Ebu'l-Ahvas, Süfyan b. Uyeyne ve Haris b. Abdulhamit, Musa b. Ebî Aişe'den, o da Abdullah b. Şeddad'dan mürselen rivayet etmiştir. Çünkü Abdullah b. Şeddad'dan doğrudan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ediyor, böylece aradaki sahabinin ismi anılmıyor. En doğru tespit de budur. Cabir (radıyallahu anh)'dan da bu mealde bir hadis rivayet edilmiş, ayrıca ashabdan bir cemaatten de buna benzer bazı rivayetler yapılmışsa da hemen hepsi de ma'lûl sayılmıştır,

455 Neylü'l-evtar: 2/243, 244

yani sıhhatlerini zedeleyen bir kusur söz konusudur.

el-Fetih'te ise, bu hadisin tüm hadis hafızlarına göre zayıf olduğu belirtilmiştir.

449 nolu İmrân b. Husayn hadisi, imamın arkasında aşikâr okumayı, yani başkasının duyabileceği bir tonda kıraatte bulunmayı menetmektedir. Kılınan namazın öğle vaktine ait olduğuna bakılırsa, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında O'na uyarak namaz kılan kimsenin böyle yaptığı anlaşılır. O halde kendi içinden okumasını meneden bir hüküm taşımadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "Ben aşikâr okuduğum zaman siz Kur'ân'dan bir şey okumayın" buyurmuştur. Demek oluyor ki, gizli okunan namazlarda imama uyanların Fatiha ve zamm-ı sûre okumaları menedilmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmama uyanlar, ister gizli, isterse aşikâr okunan bir namazda uymuş olsunlar bir şey okumazlar. Çünkü imamın kıraati onlar için de kıraattir. Bu, Hanefîler'e göredir.

2. İmama uyanlar, hem gizli, hem aşikâr okunan namazlarda Fatiha okurlar, ancak aşikâr okunan namazda imam cümle sonlarında durup nefes alınca onlar Fatiha'yı okumayı yerine getirmeye çalışırlar. Bu, Şafiîler'e göredir.

3. Gizli okunan namazlarda imama uyanların Kur'ân okumaları müstehabdır. Aşikâr namazlarda ise, mekruhtur. Bu, Hanbelîler'e göredir. Mâlikiler'in de görüş ve ictihadı buna yakındır.

4. İmama uyan kimse, gizli veya aşikâr okunan namazlarda sadece Fâtiha'yı okuması vâcibdir. Zammı sure okunurken susup dinler.

5. İmamın kıraati ona uyanlar için de kıraattir.

FATİHA'NIN SONUNDA AMÎN DEMEK

Amîn, Arapça bir kelime olup daha çok "Allahümme istecib" yani "Allahım duamı veya duamızı kabul buyur", demektir. Yaptığımız dualardan sonra bu sözü kullanıp ellerimizi yüzümüze sürdüğümüz gibi, namazda daha çok bir takım temel duâları içeren Fâtiha'yı şerîfeyi okuduktan sonra da amîn deriz. Ancak bunu kendimiz işitecek bir tonda mı, yoksa etrafımızdakilerin de duyacağı bir yükseklikte mi söylemek gerekir? Bu hususta farklı görüşler, tespitler ve rivayetler vardır. Biz önce ilgili hadisleri nakledelim, sonra müctehidlerin görüş ve ictihadlarını nakletmeye çalışalım.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ الرَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا أَمَّنَ الإِمَامُ فَأَمِّنُوا فَإِنَّ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ الْمَلاَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir; "İmâm amîn dediği zaman siz de amîn deyin. Zira kimin amîn demesi meleklerin amîn demesine tevafuk ederse, geçmiş günahları bağışlanır."[456]

Nitekim İbn Şihab diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) amîn derdi."

Diğer bir rivayette hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir: "İmam, gayri'l-mağdubi aleyhim vele'ddallîn deyince, siz amîn deyin. Çünkü melekler (o esnada) amin derler, imam da amîn der."[457]

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki:

456 Buharî/Ezan: 111. Müslim/Salât: 72. Tirmizi/Salât: 71. Taberânî/Nida: 44

457 Buharî/Tefsir: 1, Ezan: 113. Müslim/Salât 26, 87. Ebu Dâvud/Salât; 128, 178. Nesâî/İmamet; 38, Tatbik, 23, 101, Sehv: 44. İbn Mâce/İkamet; 13, 14, Dârimi/Salât: 38, 71, 92. Ahmed, 2/233, 270, 386, 440, 497- 4/401, 405, 409

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) "ğayri'l-mağdubi aleyhim veleddallîn" âyetini okuyunca, amin derdi, o kadar ki, arkasındaki birinci safa bu hususdaki sesini duyururdu."

Diğer bir rivâyette ise, "Birinci saftakiler duyardı da mescid onların amîn demesinden çınlardı."[458]

Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i, Ğayri'l-mağdubi aleyhim vele'ddallîn ayetini okuyunca amin dediğini işittim ve sesini böyle derken uzatıyordu."[459]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam olsun, imama uyan olsun, Fâtiha'yı okuduktan sonra âmîn der. Bunu alçak sesle kendisi işitecek kadar söylemesi sünnettir. Öğle ve ikindi namazlarında kıraat gizli okunduğu halde imama uyanlar onun amîn sesini işitirlerse, fukahanın bir kısmına göre, amîn demezler. Fakîh Ebu Cafer el-Hendevânî'ye göre, amîn derler. el-Muhti kitabında da bu husus böyle belirtilmiştir.[460]

Ahmed Tahtavî de bu konuyu şöyle açıklamıştır: "Fâtiha'yı okuduktan sonra imam da, ona uyan da gizli olarak amîn derler, bu namazın adabından sayılır. Âmîn demenin hakikati ise, kendisi işitecek ölçüde olmasıdır.[461]

Şâfiîler'e göre: Fâtiha'dan sonra amîn demek sünnettir. Cemaat de imamın amîn demesiyle birlikte cehren amîn derler. [462]

Abdurrahman el-Cezîrî bu konuyu şöyle açıklamıştır. "Namazın sünnetlerinden biri de, Fâtiha'yı okuduktan sonra amîn demektir. Bu da, Fâtiha'yı okuduktan sonra uzun süre susup beklemediği takdirde sünnettir. Amîn demek hem imama, hem ona uyanlara, hem yalnız başına namaz kıla-

458 Ebû Dâvud- İbn Mâce: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

459 Müsned-i Ahmed - Ebû Dâvud - Tirmizî: Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan

460 Fetâvâyı Hindiyye: 1/74

461 Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ Meraki'l-felâh 154

462 es-Siracü'l Vahhac alâ Metni'l-Minhac: 44

na sünnettir. Buraya kadar belirttiğimizde üç müctehid imam müttefiktirler. Ancak İmam Mâlik, bunun sünnet değil mendup olduğunu söylemiştir. Şâfiîler'le Hanbelîler, gizli okunan namazlarda amînin gizli söylenmesi, aşikâr okunanlarda aşikâr okunması hususunda aynı görüşü belirtmişlerdir."[463]

Yine aynı zat, Hanefiler'in görüş ve ictihadını şöyle nakletmiştir: "Gizli ve aşikâr kılınan bütün namazlarda amin gizli söylenir.[464]

Hanbelîler'e göre: Fâtiha'nın okunması bitince imam ve ona uyan kimsenin amin demesi sünnettir. Hanbelîler bu hususta Ebu Hureyre hadisiyle çıkarım yapmışlardır ve ashab, tabiîn ve müctehidlerden de şu zatların görüşüyle uyum sağlamışlar: İbn Ömer, İbn Zübeyr, Sevrî, Ata, İmam Şafiî, Yahya b. Yahya, İshak, Ebu Hayseme, İbn Ebi Şeybe, Süleyman b. Dâvud ve rey taraftarlarından da amîn demenin sünnet olduğu sabit olmuştur.

Aşikâr okunan namazlarda hem imamın, hem ona uyanların amîn'i aşikâr söylemeleri, gizli okunan namazlarda ise, gizli okumaları sünnettir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe'nin de böyle dediği anlaşılmaktadır."[465]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

456 nolu hadisi aynı zamanda İbn Mâce, Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan Ebu Dâvud, Bilâl (radıyallahu anh)'dan Ebu Avâne, Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan; Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve İbn Mâce, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan ve yine İbn Mâce, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmişlerdir. Ancak isnadında Talha b. Amir bulunuyor ki, bu zat hakkında bazı sözler söylenmiştir. Zehebî şu bilgiyi vermektedir: İbn Maîn ve başka hadis âlimleri onun zayıf olduğunu belirtmişler; Ahmed b. Hanbel ile Nesai, "O, metrukul-hadistir" demişlerdir. Buhari ile İbn Medenî, "O, bir şey değildir" derken, el-Fellas, Yahya ile Abdurrahman'ın ondan hadis rivayet etmediklerine dikkat çekmiştir.[466]

---

463 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'I-Erbaa: 1/250

464 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'I-Erbaa; 1/250

465 El-Muğnî 489, 490'dan özetlenerek

466 Mizanü'l-İ'tidal: 2/340-4003 nolu Talha b. Amir

Taberânî aynı hadisi el-Kebîr'de Selman'dan rivayet etmiştir; isnadında Saîd b. Beşîr bulunuyor ki, bu zat üzerinde durulmuştur Katade, Zührî ve bir cemaatten rivayet etmiştir. Hadis hıfzında başarılı sayılırsa da, münkerü'l-hadis olduğu söylenir.[467]

Yine Taberânî el-Kebîr'de Ümmü'l-Husayn'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında İsmail b. Müslim bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ebu Zür'a da onun zayıf olduğunu belirtmiş, Ahmed ve diğer hadis âlimleri onun münkerül-hadis olduğunu söylemişlerdir.[468]

Araştırıldığında bu babda daha birkaç tarikten rivayet edilen hadisler vardır. Hepsi bir araya gelince kuvvet kazanmaktadır. Böylece yukarıda meâlini verdiğimiz **456** nolu hadisin çıkarım ve delil olarak sayılmasına elverişli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Hadisin zahirinden, imamın gizli okunan namazlarda aşikâr amîn demiyeceği anlaşılmakta ise de, bunun imam hakkında meşru olduğunu, diğer rivâyetlere dayanarak ifade edenler bulunuyor. O halde ister gizli, ister aşikâr okunan namazlar da imam âmîn dediği ve sesi işitildiği takdirde cemaat de amîn der. Mezhep imamların görüş ve ictihadları ise, bu hususta da farklıdır.

456 nolu Ebû Hureyre hadisini Darekutnî de tahrîc etmiş ve isnadının hasen olduğunu söylemiştir. El-Hâkim ise bunun iki şeyhin şartına göre sahihtir, diyerek delil olarak göstermeye elverişli olduğunu belirtmiştir. Beyhakî de bu hadis için, "sahîh-hasen" tabirini kullanmıştır.

Bu hadis de, imamın amîn demesinin ve onu işitilecek bir sesle söylemesinin meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim amîni aşikâr söylemenin meşruyetine delâlet eden iki rivâyet daha söz konusudur. Birincisini İmam Ahmed, İbn Mâce ve Taberâni, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan şu lafızla rivâyet etmişlerdir: "Yahudiler, sizin selâm ve amin demenize haset ettikleri kadar hiçbir şeye haset etmemişlerdir." Diğerini ise İbn Mâce, İbn

467 Mizanü'l-İ'tidal: 2/128-3148 nolu Saîd.

468 Mizanü'l-İ'tidal: 1/248- 945 nolu İsmail.

Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Yahudiler, sizin âmîn demenize haset ettikleri kadar hiçbir şeye o kadar haset etmemişlerdir."

459 nolu Vail b. Hücür hadisini aynı zamanda Darekutnî ve İbn Hibbân tahric etmişlerdir. Ancak Ebû Dâvud bu hadisi şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz bununla sesini yükseltirdi."[469]

Hadisin senedi sahihtir. Nitekim Darekutnî onu sahihlemiş, ancak İbn Kattan onu Hücür b. Anbes sebebiyle muallel saymıştır, yani sıhhatini zedeleyen bir kusur bulunduğunu belirtmiştir. O da, Hücür b. Anbes'in iyice tanınmadığıyla yorumlanmıştır. Ne var ki, Yahya b. Maîn onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Aynı hadisi İbn Mâce, Ahmed ve Darekutnî başka bir tarikten şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) âmin derken sesini alçaltıyordu." Ancak bunun isnadında ızdırap bulunduğu üzerinde durulmuştur. Çünkü Şu'be ile Süfyan farklı mânalarla rivâyette bulunmuşlar ve böylece hadisin muzdarip olduğu intibaını uyandırmışlardır. Ancak İbn Hibbân, Hücür b. Anbes'in sika olduğunu belirttiğine göre, hadisin sıhhati ağırlık kazanıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda imam, cemaat, Fâtiha'dan sonra çok alçak sesle âmin derler, bu sünnettir. Hanefiler'in ictihadı bu doğrultudadır.
2. İmam aşikâr amin deyince, cemaat de aşikâr âmîn derler. Bu sünnettir; Şâfiîler'in de ictihadı bu doğrultudadır.
3. Gizli okunan namazlarda âmîn'in gizli söylenmesi sünnettir. Müctehid imamların çoğunun ictihadı bu doğrultudadır.
4. İmama uyanların da alçak sesle, yani yanlarındaki kimseler duyacak ölçüde âmin demeleri müstehabdır.

469 Neylü'l-evtar: 2/250

NAMAZDA KIRAATI YERİNE GETİREMİYENLER

Namaz, kul ile Allah (celle celaluhu) arasında en işlek yol, en sağlam köprülerden biridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, kul ile Mevlâsını konuşturan ve kulu Mevlâsı huzuruna yükselten bir ibâdettir. Allah (celle celaluhu) sözü ise, arapçadır, yani Kur'ân Arapça indirilmiştir. İndirildiği gibi yazılmış, yazıldığı gibi korunması emredilmiştir. O bakımdan namazda Fatiha veya sûreyi Kur'ân'da yazılı olduğu gibi okuyamayan ve dili arapçaya bir türlü yatmayan kimse ne yapmalıdır? Çünkü namazda Kur'ân'dan kolay gelen sûre veya âyetleri ve tabii Fâtiha'yı okumak farz veya vâcibdir. Bu vücub veya farz yerine getirilmediği takdirde namaz sahih olur mu?

Bunu cevaplıyabilmek için hem ilgili hadisleri, hem müctehid imamların görüş ve ictihadlarını bilmemiz gerekir.

عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ أَنَّ الرَّسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَ رَجُلاً الصَّلاَةَ فَقَالَ: إِنْ كَانَ مَعَكَ قُرْآنٌ فَاقْرَأْ وَإِلاَّ فَاحْمِدَ اللهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلْهُ ثُمَّ ارْكَعْ.

Rıfaâ b. Râfi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir adama namaz kılmasını öğretti ve şöyle buyurdu: Yanında Kur'ân'dan (bildiğin bir şey varsa onu oku; yoksa Allah'a hamd et, tekbir getirerek O'nu ulula ve tehlîl getir, sonra da Rukû'a var."[470]

Abdullah b. Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir adam Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: Doğrusu ben, Kur'ân'dan bir şey alıp öğrenmeye takat getiremiyorum, o bakımdan bana yetecek, şeyi öğret! Bunun üzerine Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona : "Sübhanallahi ve'l-hamdu lillahi vela ilâhe illallahu vallahu ekber

470 Ebû Dâvud - Tirmizî/Mevakıt: 110

velâ havle velâ kuvvete illâ billah, söyle." diye emretti."[471]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İmam Ebu Hanîfe'ye göre, farz olan kıraat miktarı, tam bir âyet okumaktır, bu uzun da olabilir, kısa da olabilir. İmameyn'e göre, en az üç kısa âyet veya o uzunlukta olan uzun bir âyet okumaktır.[472]

Meseleyi bu açıdan ele alınca, Arapçayı beceremeyenler için cevaz yolu nedir? Sorusu karşımıza çıkmaktadır. İmam Ebu Hanîfe'ye göre, kıraat farzı, nasıl arapça diliyle sübut buluyorsa, öylece başka dille de sübut bulur; kişi bu durumda ister arapçayı iyice telaffuz edebilsin, isterse etmesin fark etmez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, arapçayı teleffuz edebilen kimsenin namazda kıraati başka bir dille okuması caiz olmaz, ama arapçayı iyice beceremiyorsa, o takdirde caiz olur. İmam Ebû Hanîfe diyor ki: Namazda kıraatin vâcib olması, Arapça lafız olması demek değildir, Allah kelâmına delâlet eden lafızdır ki bu arapça olabileceği gibi, başka dille de olabilir.[473]

İbn Âbidin bu konuya geniş yer verip ilim adamlarının farklı görüş ve yorumlarını naklettikten sonra tetimme olarak şu açıklamayı yapmıştır: "Namazın caiz olduğu Kur'ân, ilim adamlarının ittifakıyla, Hz. Osman (radıyallahu anh) tarafından zapt ve tespit edilip İslâm ülkelerindeki imamlara (eyalet valilerine) gönderdiği mushaftır ki eimme-i aşere onun üzerinde icma' etmişlerdir."[474]

Menar ve benzeri bazı kitaplarda İmam Ebû Hanîfe'nin bu görüşünden vazgeçip imameynin görüşüne döndüğünden söz edilir.

Yine İmam Ebû Hanîfe'ye göre, namazda Tevrat veya İncil veya Zebur'dan bir şey okursa, bakılır: Eğer okuduğu şeyin tahrife uğramadığına

471 Ebû Dâvud/Salât: 135. Nesâî/İftitah: 32. Ahmed: 4/353, 356

472 Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/112

473 Bedayi'u's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/112'den özetlenerek

474 İbn Abidîn: 1/506

yakın hâsıl ederse, caizdir. Diğer Hanefî imamları ise, yakın hasıl etsin etmesin, caiz değildir, demişlerdir.[475]

Şafiîler'e göre: Fatiha'yı bilmeyen kimsenin birbirini takip eden yedi âyet okuması, art arda olan yedi âyet beceremiyorsa, dağınık vaziyette yedi âyet okuması farzdır. Bununla beraber İmam Şerefüddin Yahya Nevevi diyor ki: "Birbirini takip eden yedi âyet bildiği halde dağınık vaziyette yedi âyet okuması da caizdir. Allah daha iyisini bilir." Bunu da beceremiyorsa, âhiretle ilgili zikirde bulunur. Ancak yaptığı zikrin kapsadığı harfler Fâtiha'nın kapsadığı harflerden noksan olmaması gerekir, aksi halde caiz olmaz. Hiçbir şey beceremiyorsa, Fatiha okunacak süre kadar durur ve öylece Rukûya varır.[476]

Hanbelîler'e göre: Namazda mushaf-i Osman'da yazılı olan okunur, İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, kendisi daha çok Nâfi' kıraatini beğenip seçermiş ki bu İsmail b. Cafer tarikiyle gerçekleşmiştir. O olmadığı takdirde Ebubekir b. Iyaş tarikiyle gelen Âsım kıraati seçilir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebu Amir b. el-Alâ' kıraatini da överdi. Bununla beraber on kıraatten hiçbirini mekruh görmezdi, sadece Hamza ve el-Kissaî kıraatleri seçmezdi, çünkü onlarda kesre, idğam ve tekellüf, bir de fazla med vardır.[477]

Mushaf-ı Osman dışında kalan İbn Mesud ve diğerlerinin kıraatini namazda okumak caiz değildir. Çünkü Kur'ân tevatür yoluyla sübut bulmuş, o kıraatler ise tevatür yoluyla sübut bulmamıştır.[478]

Abdurrahman el-Cezîrî Hanbelîler'in bu hususla ilgili görüş ve ictihadlarını daha geniş biçimde şöyle açıklamıştır: "Şafiîler'le Hanbeliler şunda ittifak etmişlerdir: Namazda Fatiha okumasını beceremeyip âciz olan kimse, Kur'ân'dan Fatiha miktarı âyet okuyabiliyorsa, onları okuması vâcib olur. Sadece bir âyet biliyorsa, onu Fatiha âyetleri sayısınca tekrarlayarak okuması gerekir. Kur'an'dan hiçbir şey okuyamıyor da âciz durumda kalı-

475 Bedayi's-Sanayi' fi-Tertibi'ş-Şerayi: 1/113

476 es-Siracü'l-vahhac Alâ Metni'l-Minhac: 44

477 El-Muğni/Kıraat: 1/492

478 El-Muğnî/Kıraat: 1/492

yorsa, Fâtiha yı okuma süresi kadar Allah (celle celaluhu)'yu zikretmekle yetinir, böyle yapması da vâcibdir. Zikir de yapamıyorsa, o takdirde Fâtiha okunacak süre kadar susup beklemesi gerekir.[479]

Anlaşıldığı gibi, Hanbeliler de bu hususta Şâfiîler gibi ictihadda bulunmuşlardır.

Mâlikîler'e göre: Namazda Fâtiha okumasını beceremeyen kimseye onu öğrenmek vâcibtir. Bu mümkün olmadığı takdirde, Fâtiha'yı güzel okumasını beceren kimseye uyması vâcib olur. Böyle bir kimse bulamadığı takdirde, tekbirle rüku' arasına bir fasıla koyması mendup olur. Bu süre içinde Allah (celle celaluhu)'yu anması da menduptur.[480]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

470 nolu Rıfaa hadisinin hasen olduğunu Tirmizî kaydetmiştir.

471 nolu Abdullah b. Ebî Evfâ hadisini ise, aynı zamanda İbn Carud, İbn Hibbân ve el-Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında İbrahim b. İsmail Sekseki her ne kadar Buhari'nin ricalinden sayılırsa da bazı hadis âlimlerince kusurlu görülmüş, Nesâî onu zayıflar arasında zikretmiştir. İbn Kattan ise onun hakkında şöyle demiştir: "Birkaç kişi onu zayıf saymışsa da bunu ispatlar mahiyette bir delil gösterememişlerdir."[481] Nitekim İbn Adiy, "Metni münker olan bir hadisin ondan nakledildiğine rastlayamadım" demiştir. Nevevi ise el-Hulasa'da zayıflar bölümünde onun ismini de anmıştır.

Ancak bu hadisin rivayetinde İbrahim yalnız kalmamıştır, Taberâni kendi eserinde, İbn Hibban kendi Sahîh'inde Talha b. Musarrıf tarikiyle İbn Ebî Evfâ'dan rivâyet etmişlerdir. Ne var ki, bu rivayetin isnadında el-Fazl b. Muvaffak bulunuyor ki, Ebû Hatim onun zayıf olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, yukarıdaki hadislerle çıkarım yapan üç mezhep imamı okumasını beceremeyen, dili arapçaya bir türlü yatmayan ve öğrenme ka-

479 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/230

480 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/230

481 Neylü'l-evtar: 2/251

biliyeti olmayan kimselere kolaylık getirmişlerdir. Özellikle Şafiî ve Hanbeli imamları Hanefîler'e gelince, onlar bu meselede ittifak edememişlerdir. Diğer yandan başka bir dile çevrilerek Fatiha ve sürenin okunmasına imam Ebû Hanîfe cevaz vermiştir. Ne var ki, onu bu babda destekleyen pek olmamıştır. Bazı ilim adamlarının tespitine göre, imam bu görüş ve ictihadından rücu etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda farz olan mutlak kıraattir. O halde Kur'ân'dan bir âyet bile okuyunca farz yerine gelmiş olur. Fâtiha'yı okumak ise vâcibdir. Aynı zamanda Fâtiha'yı başka dile çevirip okumakta bir sakınca yoktur. Bu, imam Ebû Hanife'nin ictihadıdır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, arapçayı öğrenip belleme yeteneği olduğu takdirde, Fâtiha'yı nazil olduğu dil üzere okuması gerekir.

2. Fâtiha'yı bilen kimsenin onu aynen okuması farzdır. Okuyamıyorsa, yedi kısa âyet okuması farzdır. Onu da beceremiyorsa, Fâtiha kelimelerine denk gelecek ölçüde Allahı (celle celaluhu) zikretmesi gerekir. Bu İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göredir.

3. Fâtiha okumasını beceremeyen kimsenin onu öğrenmesi vâcibdir. Mümkün olmadığı takdirde Fâtiha'yı okuyan birine uyması gerekir. Bu da mümkün olmadığında tekbirle Rukû' arasında bir süre beklemesi menduptur. Bu, Mâlikîler'e göredir.

4. Kur'andan bir şey öğrenmeye gücü yeten, yani böyle bir yeteneği olan kimsenin herhalde Kur'ân öğrenmesi vâcibdir. Aksi halde hem günahkâr olur, hem de namazı sahih olmaz.

5. Buna gücü yetmeyen, dili yatmayan ve öğrenecek yeteneği olmayan kimsenin namazı terketmesi caiz olmaz, kıraat yerine belirtilen şeyleri okumakla yetinir.

FÂTİHA'DAN SONRA ZAMM-I SÛRE OKUMAK

Namazda Fatiha sûresini okumak hakkındaki hadisleri, ictihadları ve rivâyetleri gördük. Fâtiha'dan sonra bir sûre okumak farz mıdır, değil midir? Sûrenin uzunluk ve kısalığı, onun yerine geçecek üç âyetin kâfi gelip gelmeyeceği? Ayrıca üç ve dört rekâtlı namazda sûre okumanın vacip olup olmadığı? gibi birçok sorular ve konular hatıra gelebilmektedir? Bütün bu soruların cevabını, ilgili hadisleri ve müctehid imamların görüş ve ictihadlarını nakledince vermiş olacağız.

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ الرَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي الاَوْلَيَيْنِ بِأُمِّ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَيُسْمِعُنَا الآيَةَ أَحْيَانَا وَيُطَوِّلَ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى مَا لاَ يُطِيلُ فِي الثَّانِيَةِ وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazının ilk iki rekâtında Ümmü'l-kitab'ı (Fâtihayı) ve iki sûre; son iki rekâtta ise Fâtiha'yı okur ve bazı vakitlerde âyeti bize işittirirdi; birinci rekâtta uzatır, ikinci rekâtta uzatmazdı. İkindi namazında da öyle, sabah namazında da öyle."[482]

Aynı hadis şu fazlalıkla da rivayet edilmiştir: "Birinci rekâtta kıraati uzatmasından, gelecek olan kimselerin birinci rekâta yetişmesini arzu ettiğini tahmin ediyorduk."

Cabir b. Semure (radıyallahu anh)'dan demiştir ki: Ömer, Sa'd'a dedi

482 Buharî/Ezan: 107. Müslim/Salât: 170, 171. Ebû Dâvud/Salât; 127, 135. Ahmed: 1/257. 5/86, 88, 101, 103, 106, 108, 110, 111-6/395

ki: "Andolsun (Kufe halkı) namaza varıncaya kadar her şey hakkında senden şikâyetçi oldular." Bunun üzerine Sa'd (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Bana gelince, ilk iki rekâtta uzatıyorum, son iki rekâtta hazfediyorum (fazla uzatmıyorum); Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazından iktida ettiğimden daha noksan (fazla) tutmadım (veya herhangi bir taksirat yapmadım)". Hz. Ömer onu dinledikten sonra, "Doğru söyledin, bu senin hakkındaki zandır veya benim seninle ilgili zannımdır" dedi.[483]

Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazının ilk iki rekâtından her birinde otuz âyet kadar okurdu; son iki rekâtta ise, on beş âyet kadar okurdu (veya ilk iki rekâtta okuduğunun yarısı kadar okurdu). İkindi namazında ilk iki rekâtın her rekâtında on beş âyet kadar okurdu, son iki rekâtında onun yarısı kadar okurdu."[484]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yolculukta zorunlu hallerde sadece Fâtiha ve beraberinde herhangi bir sûre okumakla yetinir. Mukim iken durumda zorunlu bir hal varsa, namaz sahih olacak kadar okumakla yetinir.

Yolculukta zorunlu bir durum yoksa vakit de müsaitse, kendisi emniyette ise, sabah namazında Bürûc veya benzeri uzunlukta bir sûre okur, böylece hem sünnete uymuş olur, hem de yolculuk halinde namazı hafif tutma istihbabı yerine gelmiş olur.

Öğle namazında da bunun gibi ölçü izlenir. İkindi ve yatsı namazlarında bunlardan biraz daha az bir kıraate yer verilir. Akşam namazında ise kısa sûre okumakla yetinir.

Mukim iken halde sünnet ölçüsüne uygun kıraate gelince, sabah namazının her rekâtında 40 veya 50 âyet kadar okur. Tabii Fâtiha'yı okuduktan sonra bu nisbeti gözetir. Öyle namazında ise, buna yalan bir uzunlukta kı-

483 Buhari/Ezan: 103. Müslim/Salât: 159. Nesâî/İftitah: 74. Ahmed; 1/175

484 Müsned-i Ahmed - Müslim

raatte bulunur. İkindi ile yatsı namazlarında ilk iki rekâtta Fâtiha'dan başka yirmi âyet okur. Akşam namazında her rekâtta kısa bir sûre okur.[485]

Hanefiler 'in yaptığı bu tespit sünnet doğrultusundadır.

Şâfiîler'e göre: Fatiha'dan sonra bir sûre okumak sünnettir. Üç ve dört rekâtlı namazlarda ise, sadece birinci ve ikinci rekâtlerde sünnettir. Mezhebin en zahir görüşü de budur. İmama uyanlar Fatiha'yı okurlar, ama sûre okumazlar, onu dinlemekle yetinirler. Ama imamdan uzak bulunurlar veya kıraat gizli okunuyorsa, o takdirde en sahih görüşe göre, onlar da okurlar.

Sabah ve öğle namazlarında tivâl-i mufassaldan, yani uzun sûrelerden ikindi ve yatsı namazlarında ise evsattan, yani orta uzunlukta olanından, akşam namazında kısa sûrelerden okumak sünnettir.

Tival-ı mufassalın evveli Hücurat sûresidir, evsatı eş-Şems sûresidir. Kısa olanı ise, Asr sûresi gibi olanlarıdır.[486] Ancak müctehidlerin bu hususta tespit ve görüşleri farklıdır. İleride buna geniş yer verilecektir.

Hanbeliler'e göre: Farz namazlarda Fatiha ile birlikte bir sûre okumakla yetinmek, başka fazla bir şey okumamak müstehabdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) çoğu namazlarını böyle kılmıştır. Aynı zamanda Muaz (radıyallahu anh)'a da böyle yapmasını emretmiştir.

Bir rekâtta iki sûre arasını birleştirmek, yani aralarda iki sûreyi okumak hakkında iki ayrı rivayet vardır: Birincisi, mekruhtur, ikincisi mekruh değildir, şeklindedir. el-Hilâl'in İbn Ömer'den yaptığı rivayette ise İbn Ömer (radıyallahu anh) farz namazlarda bir rekâtta bazen iki sûre peşpeşe okurdu.

Aynı sûreyi birinci rekâtta okuduktan sonra onu ikinci rekâtta okumasında bir sakınca yoktur. Zira Ebû Davud'un Cüheyne kabilesinden bir adamdan yaptığı rivayete göre, o adam, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabah namazının her iki rekâtında da Zilzal sûresini okuduğunu

485 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/77'den özetlenerek

486 es-Siracü'l-vahhac Alâ Metni'l-Minhac: 44, 45

işitmiştir.

Ancak birinci rekâtta okuduğu sûreden sonra gelen sûreyi ikinci rekââtte okuması müstehabdır, yani önceki sonraki sırayı gözetmek müstehab sayılmıştır.[487]

Mâlikîler'e göre: İki rekâtlı namazlarda, üç rekâtlı ve dört rekâtlı namazların ilk iki rekâtında Fatiha'dan sonra Kur'ân'dan bir şey okumak sünnettir. Nitekim Şâfiîler'le Hanbelîler de aynı görüştedirler. Matlub olan kıraat miktarı ise, kısa bir sûredir. Bununla beraber bir âyet veya bir âyetin bir kısmını okumakla da matlup hâsıl olur.[488]

Sabah ve öğle namazlarında tival-i mufassaldan; ikindi ve akşam namazlarında kısa sûrelerden; yatsı namazında evsattan okumak menduptur. Bu mezhebe göre, tival-i mufassal, Hücurat'tan Naziat'ın sonuna kadar olanlardır. Evsat olanları, Naziat'ın bitiminden sonra başlayıp Duha sûresine kadar olanlardır.[489]

Anlaşıldığı üzere, Hanefiler'in dışında diğer mezhepler, Fatiha'dan sonra sûre okumanın sünnet olduğuna kabul ederler. Hanefiler ise, onun vâcib olduğunu belirtmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Tahavî öğle ve ikindi farzlarında kıraat bahsinde birbirine zıt ve muhalif hayli rivâyetleri toplayıp nakletmiştir. Biz onlardan önemli bir kısmını kendi kitabımıza almayı uygun gördük.

Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bizler Hâşimoğullarının gençlerinden bir grup İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın yanında oturuyorduk. Bir adam şöyle dedi: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarında okurdu (veya okur muydu?) diye sorunca, İbn Abbas (radıyallahu anh), hayır diye cevap verdi."

---

487 El-Muğni: 1/303, 394

488 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/254

489 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/258

İkrime (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, biri İbn Abbas (radıyallahu anh)'a demiştir ki: "Doğrusu bazı insanlar öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuyorlar." İbn Abbas (radıyallahu anh) ona şu cevabı vermiştir: "Eğer onlara karşı bir yol, bir imkân bulabilseydim, herhalde dillerini koparırdım. Çünkü Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) okudu; O'nun kıraati bize kıraat, sükûtu bize sükûttur."

Velid b. Kays diyor ki: Süveyd b. Ğafele'den sordum, dedim ki: Öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunur mu? Hayır, diye cevap verdi.

Bu rivayetlerin aksine şunlar nakledilmiştir: Ayzar b. Hars'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, İbn Abbas şöyle demiştir: "Öğle ve ikindi namazlarında imamın arkasında oku."

Yine aynı zat İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ne kadar bir namaz kılarsan mutlaka onda, Fâtihatü'l-Kitap bile olsa (Kur'ân'dan bir şey) oku."

Ebu'l-Âliye el-Bera'nın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, diyor ki: Ondan sordum veya ondan soruldu: Öğle ve ikindi namazında kıraatten... O şöyle cevap verdi: "Kur'ân senin imamındır, ondan az veya çok bir şey oku. Aslında Kur'ân'da az diye bir şey yoktur."[490]

Ebu Cafer Tahavî diyor ki: İşte bu İbn Abbas'tır ki onun reyine göre, imama uyan kimse onun arkasında öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân'dan bir şeyler okur. Oysa biz araştırmalarımızla gördük ki, imam, kendisine uyanların da kıraatini taşımaktadır, ama kendisine uyanların imamın kıraatini taşıdığını görmedik.

Ebu'l-Âliye diyor ki: İbn Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan sordum. Bana şu cevabı verdi: "Ben doğrusu içinde Ümmül-Kur'ân'ı ve Kur'ân'dan kolay gelen kısmı okumadan bir namaz kılmaktan utanırım."

Abdullah b. Ebî Katade'ye babası şu haberi vermiştir: "Rasulullah

490 Şerhu Meani'l-Asar: 1/205, 208

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazında, okurdu ve zaman zaman bize duyuracak kadar sesini yükseltirdi."

Abdullah b. Ebî Râfi'in Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Hz. Ali öğle namazının ilk iki rekâtında Ümmü'l-Kur'ân'ı, ikindi namazında da onun benzerini, son iki rekâtlarında ise sadece Ümmü'l-Kurân'ı; akşam namazında ilk iki rekâtında Ümmül-Kur'ân'ı ve Kur'an'dan bir kısmı, üçüncü rekâtında ise sadece Ümmü'l-Kur'ân'ı okurdu.[491]

Buna benzer birçok rivâyetler mevcuttur. İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunmaz şeklinde yapılan rivâyetler iki yorum istemektedir: Birincisi, sözü edilen namazlarda imama uyanlar bir şey okumazlar; çünkü imamın kıraati onlar için de kıraattir. Bu biraz uzak ihtimale dayalı bir yorumdur. Zira rivâyetlerin zahirinden bu mana anlaşılmamaktadır. İkincisi ise, bu rivâyetlerin tamamı zayıf ve mualleldir. O bakımdan müctehid imamlardan hiçbiri onlarla çıkarım ve ihticacda bulunmamıştır.

İkinci grupta rivâyet edilenler ise, sahih bilinen hadislerle uyum halindedirler.

Nitekim Abdullah b. Miksem'in Cabir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, öğle ve ikindi namazlarında kıraatten kendisinden sordum, bana şöyle cevap verdi: "Bana gelince,"ilk iki rekâtında Fâtihatü'l-Kitab'ı ve birer sûre, son iki rekâtlarında ise, sadece Fatihatu'l-Kitab'ı okuyorum."

Ebu Râfi'in Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayette, demiştir ki:"Hz. Ali (radıyallahu anh) emreder veya arzu ederdi ki imamın arkasında öğle ve ikindi namazlarında ilk iki rekâtta Fatihatü'l-Kitab ve birer sûre okunsun, son iki rekâtte ise, sadece Ümmü'l-Kitab (Fatiha) okunsun."[492]

Zeylaî Nasburraye'de namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre veya Kur'an'dan bir kısım okunacağı hakkında yedi kadar rivayeti nakletmiş ve

491 Şerhu Meani'l-Asar: 1/206

492 Şerhu Meani'l-Asar: 1/206

üzerinde gerekli incelemeyi de yapmış, ancak üç ve dört rekâtlı namazların ilk iki rekâtında ve son bir ve iki rekâtlarında sûrenin okunup okunmayacağına dair rivâyetlere yer vermemiştir.

482 nolu Ebu Katade hadisinde "Öğle namazının ilk iki rekâtında Ümmü'l-Kitab'ı ve iki sûre..." cümlesinde geçen iki sûreden maksadın, her rekâtta bir sûre okuduğu anlamında olduğunu Şevkanî Neylü'l-evtar'da belirtmiştir.

Şüphesiz ki bu hadisi, Fâtiha'dan sonra Kur'ân'dan bir sûrenin okunmasının gereğine delâlet etmektedir, hem de ilk iki rekâtta.

Bu babda Ebû Dâvud ve Nesâî, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle sorulduğunu tahrîc etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarında okur muydu? O da, "Hayır, hayır" diye cevap verince, denildi ki: Herhalde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) içinden okurdu. Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) beş defa üst üste hayır demiş ve şöyle ilâve etmiştir; Bu, evvelinden de şiddetlidir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) emrolunmuş bir kul idi, gönderildiği şeyi tebliğ etmiştir."

el-Hattabî bu konuda diyor ki: "Bu, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan sadır olan bir vehimdir. Çünkü gerçekten gerek Ebu Katade, gerekse Habbab b. Eret ve diğer sahabi, öğle ve ikindi namazlarında kıraatin gizli okunduğunu isbat eder mahiyette rivayetlerde bulunmuşlardır. Bir şeyi isbat ise, onu nefyetmekten önde gelir. Nitekim bazı rivayetlerde İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın sorulan şeyi cevaplamakta tereddüt geçirdiği de ayrıca belirtilmiştir. Ebû Davud'un yaptığı bir başka rivayette İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bilemiyorum, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarda okudu mu, okumadı mı?"

Yine Ebu Katade'nin rivayetinde geçen, "Bazı vakitlerde kıraati bize işittirirdi." cümlesinden gizli okunan namazlarda sesi biraz yükseltip yakındaki kimselerin duymasında bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

483 nolu Cabir b. Semure hadisi ise, dört rekâtlı namazlarda ilk iki rekâtta kıraati uzatmak, diğer iki rekâtta kısa kesmek konu ediliyor ki, bunun müstehab olduğu anlaşılıyor.

484 nolu Ebu Saîd el-Hudrî hadisi de ilk iki rekâtta kıraati uzatmanın, son iki rekâtta ondan biraz az, yarısı kadar uzatmanın müstehab olduğu, ikindi namazında ise öğle namazında okunanın yarısının okunmasının müstehab olduğu anlaşılıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre okumak sünnettir. Bu Şâfiîler'e göredir. Hanefiler'e göre, vâcib. Hanbeliler'e göre müstehab, Mâlikîler'e göre de sünnettir.

2. Fâtiha'dan sonra ilk iki rekâtta sûre okumak vâcib, son iki rekâtta ise okunmaz. Bu, Hanefiler'e göredir. Şafiîler'e göre, ilk iki rekâtta Fâtiha'dan sonra sûre okumak sünnettir. İmama uyanlar ise, sadece Fatiha okumakla yetinirler, sûre okumazlar.

3. Dört rekâtlı namazlarda kıraati ilk iki rekâtta uzatmak, son iki rekâtta kısa tutmak müstehabdır. Bu, Hanefiler'in dışında üç mezhebe göredir.

4. Öğle namazının ilk iki rekâtında otuz âyet, son iki rekâtında on beş âyet; ikindi namazının ilk iki rekâtında ve son iki rekâtında öğleninkine nisbetle kıraatin yarısını okumak müstehabdır.

5. Öğle ve ikindinin farzlarında önce Fâtiha ve bir veya birkaç sûre okunur.

6. İmamın gerek Fâtiha, gerekse arkasından okuduğu sûreleri yakınındakilerin işiticeği kadar hafif sesle okumasında bir sakınca yoktur.

7. Birinci rekâttaki sûreyi, arkadan gelecek cemaatin de yetişmesi için uzatmakta bir sakınca yoktur.

HER REKÂTTA AYNI SÛREYİ TEKRARLAMAK

Namazda Kur'ân'dan muhtelif sûre ve âyetleri okumak sûretiyle ezberi çoğaltmak müstehabdır. Böylece değişik sûre ve âyetleri okudukça manası üzerinde durulup dikkatin dağılması önlenir, aynı zamanda Allah (celle celaluhu)'nun kitabıyla günde beş defa yüzyüze gelerek iç huzuruna kavuşma imkânları elde edilir.

Namazda sadece bir sûreyi her rekâtta aynen tekrarlamakta bir sakınca var mıdır? Yine her rekâtta iki ayrı sureyi peşpeşe okumakta bir beis görülmüş müdür? Kısa sûreleri okumakla yetinmek elverir mi? Bütün bu soruların cevaplarını, ilgili hadisleri ve müctehidlerin tespit ve ictihadlarını naklettikten sonra vermiş olacağız.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَؤُمُّهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَا فَكَانَ كُلَّمَا اِفْتَتَحَ سُورَةً يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِي الصَّلَاةِ مِمَّا يَقْرَأُ بِهِ اِفْتَتَحَ بِقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ حَتَّى يُفْرَغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَى مَعَهَا فَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَلَمَّا أَتَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟ قَالَ: إِنِّي أُحِبها قَالَ: حُبُّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Ensardan bir adam Kuba mescidinde onlara imamlık yapıyordu; ne var ki ne kadar bir sûreye başlarsa, onlar için namazda yine aynı sûreyi okurdu. Şöyle ki, Kul Huvallahu Ehad sûresiyle başladı ve namaz bitinceye kadar hep ona devam etti, sonra da onunla beraber bir sûrede okuyordu. O bunu hemen her rekâtta yapıyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) geldiklerinde olup biteni ona haber verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi

ve sellem) ona sordu: Her rekâtta bu sûreyi okumana seni iten nedir? O şöyle cevap verdi: Şüphesiz ki ben o sûreyi seviyorum! Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) : Onu sevmen seni Cennet'e sokacaktır.[493]

Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Bir gece Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber namaz kıldım. Bakara sûresine başladı. Ben, yüz âyeti tamamlayınca Rukûya varır dedim, sonra o devam edip geçti. Ben, herhalde bir rekâtı Bakara ile kılacak, dedim. O yine devam edip geçti ve ben onunla Rukûya varır dedim, O yine devam edip geçti, sonra Nisa sûresine başladı ve okudu; sonra da Âl-i İmrân sûresine başladı ve onu müteressilen okudu: İçinde tesbih bulunan bir âyete gelince tesbihte bulundu. İçinde istek ve dilek bulunan bir âyete gelince dilekte bulundu, teavvüze gelince Allah (celle celaluhu)'ya sığındı. Sonra Rukûya vardı ve Rukûda Sübhane Rabbiye'l- Azîm dedi. Rukû'su kıyamına yakın idi. Sonra Semiallahu Limen Hamidehu Rabbena Leke'l-Hamd dedikten sonra kıyama kalktı ve Rukûya yakın bir uzunlukta bekledikten sonra secdeye vardı ve Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dedi. Secdesi kıyamına yakın (bir uzunlukta) idi."[494]

Cüheyna kabilesinden bir adamdan yapılan rivayette, o, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle işitmiştir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında Zilzal sûresini her iki rekâtta da okumuştur. Ancak bilemiyorum, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) unuttuğu için mi öyle yaptı, yoksa bilerek kasden mi yaptı?"[495]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekâtından birincisinde Kulü Amenna Billahi Vema Ünzile İleyna âyetini -ki bu Bakara'dadır-, diğer rekâtında ise Amenna Billahi Veşhed Bien Müslimun âyetini okudu."

Diğer bir rivâyette ise şöyle denilmiştir : "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekâtında, Kulu Amenna Billahi, Vema

493 Buharî/Ezan; 106. Tirmizî/Sevabü'l-Kur'an: 11

494 Müslim/Müsafirin: 203. Ahmed: 5/384, 397

495 Ebû Dâvud/Salât: 130, 132, 212

Ünzile İleyna âyetini ve bir de Âl-i İmrân'daki Tealev İla Kelimetin Sevaün Beynena Ve Beyneküm âyetini okudu."[496]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazlarda Kur'ân'dan belli bir sûreyi veya birkaç âyeti özellikle belirleyip okumak ve bunu lüzumlu görmek mekrûhtur. Ama sırf hoşuna gittiği veya o kısımları daha iyi bildiği veya okuduğu için öyle yapıyorsa, bunda kerahet yoktur. Nitekim Tahavî el-İsbicabî de aynı görüştedirler.[497] Ne var ki zaman zaman başka sûre veya âyetleri okuması şarttır, tâki konuyu bilmeyenler başkasını okumanın câiz olmadığını sanmasınlar.

Bu hususta daha faziletli olanı şudur: Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra bir sûrenin tamamını okumaktır. Bundan âciz olduğu takdirde, bir sûreyi iki rekâtta okuyabilir. Buna mekruh diyenler olmuşsa da, sahih olan görüşe göre mekruh değildir.

Bir rekâtta bir sûrenin ortasından, diğer rekâtta başka bir sûrenin ortasından veya son kısmından okumakta bir sakınca yoktur. Ancak böyle yapılmaması daha uygun görülmüştür.

Bir rekâtta bir sûrenin son kısmından, diğer rekâtta kısa bir sûre okumak da mekruh değildir.

Bir rekâtta, aralarında birkaç sûre veya bir sûre bulunan iki sûreyi birleştirip okursa, bunda kerâhet olduğunu söyleyenler olmuştur. Ama iki rekâtta ise bunda kerâhet yoktur.[498]

Bazısına göre, bir rekâtta bir sûre okuduktan sonra ya o rekâtta veya ondan sonraki rekâtta ilk okuduğu sûreden önceki sûreyi okursa, kerahet işlemiş olur.

Bütün bu kayıtlar farz namazlarla ilgilidir. Sünnet namazlarda ise sözü

---

496 Müslim/Müsafirîn: 98, 99, 100. Ahmed: 2/35 -0/184, 225

497 Fetâvâyı Hindiyye: 1/78.

498 Fetâvâyı Hindiyye: 1/78

edilen hususların hiçbiri mekruh değildir.[499]

Şâfiîler'e göre: Fatiha'dan sonra bir sûre okumak müstehabdır. Sûrenin bir kısmını okursa yine de kâfi gelir. Sadece Fâtiha'yı okur da arkasından bir şey okumazsa, namazı iade etmesi gerekmez, ama sünneti terketmiş olur.[500]

Hanbelîler'e göre: Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra sadece bir sûre okumak müstehabdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ekseri böyle yapmıştır. Aynı zamanda Muâz (radıyallahu anh)'a namazında öyle yapmasını emretmiştir. Şüphesiz ki bu emir, tavsiye mahiyetindedir.

Bir rekâtta iki sûreyi birleştirip okursa, bunda iki rivayet vardır: Birincisi mekruh, İkincisi gayr-i mekruh şeklindedir. el-Hilâl'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen bir rekâtta iki sûreyi birleştirip okurmuş.[501]

Birinci rekâtta okuduğu sûreyi aynen ikinci rekâtta iâde ederse, bunda bir sakınca yoktur.[502]

Hanbeliler bu meselede Ebû Davud'un Cüheyne'li bir adamdan yaptığı rivâyetle çıkarım yapmışlardır.

İkinci rekâtta okuyacağı sûrenin, birinci rekâtta okuduğu sûreden sonra tertip bakımından gelen bir sûre olması müstehabdır. Zira bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den nakledilmiştir. O bakımdan İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan sûreleri menkûs (sondakini öne almak suretiyle) okuyan kimse hakkında ne düşündüğünü sorduklarında, o şu cevabı vermiştir: "O adamın kalbi menkûstür." Ama İmam Ahmed b. Hanbel böyle yapmakta bir sakınca olmadığını söylemiştir.[503]

---

499 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/78

500 El-Ümm/Babü'l-kıraat: 1/109

501 El-Muğni/Kıraat: 1/494

502 El-Muğnî: 1/495

503 El-Muğnî: 1/495

Mâlikiler'e göre: Farz namazlarda Fâtiha'dan sonra Kur'ân'dan bir sure veya âyet okumak sünnettir. Aynı zamanda bir sûrenin bir kısmını veya uzun bir âyetin bir bölümünü okumak da kâfi gelir.[504]

Mâlikîler aynı rekâtta iki sûreyi birleştirip okumak veya aynı sureyi bütün rekâtlarda iâde etmek hakkında fazla bir görüş ortaya koymamışlardır. Bu hususta ki rivâyetlerden, aynı sûrenin iade edilmesinde veya bir rekâtta iki sûre arasını birleştirmekte bir sakınca görmedikleri anlaşılıyor.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

493 nolu Enes (radıyallahu anh) hadisini Tirmizî "Hasen, sahih, garib" şeklinde açıklamıştır. Aynı zamanda Hafız Bezzar, Beyhakî ve Taberânî tahrîc etmişlerdir.

Cüheyne'li adamın Külsüm olduğunu İbn Mende rivâyet etmiştir.[505]

Hadiste "Kul Huvallahu Ahad ile başlardı", sözünden Fatiha'nın mutlaka vacîb olmadığını göstermektedir. Nitekim namazda mutlak kıraatin yeterli olduğunu söyleyenler daha çok bu hadisle çıkarım yapmışlardır. Oysa râvi, Fâtiha'nın herhalde okunmasının gereğini bildiğinden onu anmaya gerek görmeden sûreden söz etmiştir.

494 nolu Huzeyfe hadisinden sûreleri Kur'an'daki tertibine göre okumanın, yazmanın ve okutmanın şart olmadığı anlaşılıyor. Yazmaktan maksat, Kur'ân'dan bazı âyet veya sûreleri nakledip başka bir yere yazmaktır, yoksa mushafı olduğu gibi yazmak demek değildir. Çünkü o takdirde Kur'ân'daki tertibe göre yazılması şarttır. Çünkü ilim adamlarının cumhuruna göre, sûrelerin mushaftaki tertibi tevkifidir. Hz. Osman Efendimiz'in (radıyallahu anh) hazırlattığı mushaftaki tertip asıldır. Rasulullah Efendimiz'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazında önce Bakara'yı ardından Nisâ sûresini ve onun ardından Âl-i İmrân sûresini okuduğu hakkındaki rivâyete gelince, namaz da bu tertibe riâyet etmenin şart olmadığına delâlet etmektedir. İkinci bir ihtimal,

504 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/64-68. El-Fıkhu Ale'l-Mezahi- bi'l-Erbaa: 1/254

505 Neylü'l-Evtar: 2/255

sûre tertipleri henüz Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından tam tevkifi yapılmadan böylesine bir takdim ve tehir olmuş olabilir.

Namazda sûreyi okurken teressülde bulunmak, yani zikir ve tesbihi ifade eden yerlerde zikir ve tesbihte bulunmak, teavvüz beyân eden yerlerde Allah'a sığınmak hem imam, hem ona uyanlar, hem de yalnız başına kılanlar için müstehabdır, diyenler olmuştur. Nitekim İmam Şafiî de aynı görüştedir.[506]

Rukû' ve secdelerdeki tesbihleri üç defa tekrarlamanın müstehab olduğunda üç mezhep imamının ittifakı vardır. İmam Mâlik'e göre, müstehab değildir.

Rukû' ve secdelerin uzatılması, gece kılınan nâfile namazlarla ilgilidir.

495 nolu Cüheyne'li adamın hadisini rviâyet eden Ebu Dâvud ve el-Münzirî susup bir şey söylememişlerdir. Şüphesiz ki, Ebû Dâvud'un bir hadis hakkında susması, onun delil olarak göstermeye elverişli olduğunu gösterir. Nitekim hadisin isnadında bir noksanlık yoktur, ricalinin hepsi sahihtir.

Hadis, Fâtiha'dan sonra kısa bir sûrenin okunmasının istihbabına delâlet etmektedir. Râvînin, bilemiyorum, unuttuğu için mi tekrarladı, yoksa bilhassa mı öyle yaptı? Şeklindeki sözü üzerinde durulmuş ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu hadisleriyle bağdaştırılmak istenmiştir: "Ben de ancak bir beşerim, sizin unuttuğunuz gibi unutabilirim." Bu uzak bir ihtimaldir, Rasulullah Efendimiz'in öyle yapması, bunun cevazına delildir. Çünkü O, hemen her konuda ümmetine fiilî sünnetleriyle de açıklamalarda bulunmuştur.

496 nolu İbn Abbas hadisi ve diğer ilgili rivâyetleri bir araya getirdiğimizde göreceğiz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekâtında muhtelif sûreler okumuştur; bazen İbn Abbas'ın naklettiği gibi kısa ve değişik olmuştur; bazen de Ebû Hureyre'nin naklettiği

506 Neylü'l-Evtar: 2/250

gibi, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) birinci rekâtta Kul Ya Eyühe'l-Kafirûn sûresini, ikinci rekâtında İhlas sûresini okumakla yetinmiştir. Buharî ve Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabahın farzından önce kıldığı iki rekât sünnet namazı öylesine hafif tutardı ki, Fâtiha'yı okuyup okumadığı bile anlaşılmazdı.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre veya birkaç âyet okumak, müctehidlerin çoğuna göre sünnet, İmam Ebû Hanife'ye göre, vâcibdir.

2. Üç ve dört rekâtlı namazlarda ilk iki rekâtta Fatiha'dan sonra sûre veya birkaç âyet okumak, yine müctehidlerin çoğuna göre, sünnet, Ebû Hanife'ye göre vâcibdir.

3. Üçüncü ve dördüncü rekâtlarda sûre veya âyet okunmaz. Nâfile namazlar müstesnâ.

4. İki veya üç ve dört rekâtlı farz namazlarda ilk iki rekâtta Fatiha'dan sonra aynı sûreyi okumakta bir sakınca yoktur.

5. Farz namazlarda devamlı bir iki sûreyi belirleyip okumak kimine göre mekruhsa da çoğuna göre mekruh değildir, ancak o sûrelerden başkasının okunmasını tasvip etmiyorsa, o takdirde mekruh sayılır.

6. Namazda birinci ve ikinci rekâtlerde sûreleri takdim tehir ederek okumak, yani ikinci rekâtta okuduğu sûrenin Kur'ân'daki yeri, birinci rekâtta okuduğu sûreden önce ise, müctehidlerden bir kısmına göre, mekruhtur, bir kısmına göre mekruh değildir. İkincilerin ictihadının dayanağı, 752 nolu Huzeyfe hadisidir. Birincilerin delili ise, mushaftaki sûrelerin tertibi tevkifidir, takdim tehir yapılmaz diyen cumhurun görüşüdür. İmam Ahmed birincileri tasvip ederek bir sakınca olmadığını belirtmiştir.

7. Bir rekâtta art arda iki sûre okumakta bir sakınca yoktur. İbn Ömer'in böyle yaptığı sahih rivayetle sâbit olmuştur. Huzeyfe hadisi de buna delâlet etmektedir, ancak Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in üç sûreyi bir rekâtta okuması, gece kılınan nafileyle ilgilidir.

8. Birinci rekâtta okuduğu sûre ile ikinci rekâtta okuduğu sûre arasında kısa bir sûre bulunursa, bazısına göre bunda kerahet vardır. Uzun bir sûre bulunursa bir sakınca yoktur. Müctehidlerin çoğuna göre, her iki durumda da bir sakınca yoktur.

9. Namazda -yalnız başına kılıyorsa- istediği kadar kıraati uzatmasında bir sakınca yoktur.

10. Namazda sûreyi okurken teavvüz gelince, Allah'a sığınmak, dilek bahsi gelince Allah'a dilek arzetmek gibi teressülde bulunmak caizdir. Ancak bunu kendi nefsinde söylemesi uygun olur.

11. Yalnız başına namaz kılan kimsenin Rukûsunu ve secdelerini kıyam kadar uzatması da caizdir. Çünkü bu yerler Allah'ı (celle celaluhu) zikir, tesbih ve tâzim yerleridir.

12. Namazda birinci rekâtta Bakara sûresinden birkaç âyet, ikinci rekâtta Âl-i İmrân sûresinden birkaç âyet okumakta bir sakınca yoktur.

FARZ NAMAZLARDA OKUNAN SÛRELER

Bu konuyla ilgili rivâyetlerin tamamı bir araya getirildiğinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu ve şu sûreler okunsun diye bir tayin yapmadığı görülür. Çünkü Kur'ân'ın tamamı Allah kelâmıdır. Hangi sure veya âyet okunsa, O'nun kelâmı tilâvet edilmiş olur.

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ بِقَ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَنَحْوِهَا وَكَانَ صَلاَتُهُ بَعْدُ إِلَى تَخْفِيفٍ.

Câbir b. Semûre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında Kaf Ve'l-Kur'ânil-Mecîd ve benzeri sûreleri okurdu. Onun bu namazdan sonraki namazları daha hafif tutulurdu.

Diğer bir rivayette ise şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazında Vel'leyli İza Yagşa'yı, ikindi namazında da buna benzer bir sûreyi sabah namazında ise, ondan daha uzununu okurdu."

Bir başka rivayette, demiştir ki: "Güneş batıya meyledince öğle namazını kılar ve Vel'leyli İza Yağşa'yı ve benzeri bir sûreyi okurdu. İkindi namazında da ona benzer sûre okurdu. Hülâsa O'nun bütün namazları böyle idi, ancak sabah namazı müstesna. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının kıraatini uzun tutardı."[507]

Cübeyr b. Mut'im (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında Ve't-Turi sûresini okuduğunu işittim."[508]

507 Müsned-i Ahmed - Ebû Dâvud - Müslim

508 Buhari - Müslim- İbn Mâce - Ebû Dâvud - Nesâl

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Ümmü'l-Fazl bint Haris o, Ve'l-Mürselatt Urfen sûresini okurken işitmiş ve şöyle demiştir: "Oğulcağızım! Sen bu sûreyi okumanla bana, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında onu okuduğunu hatırlattın."[509]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz akşam namazında A'raf sûresini iki rekâta bölerek okurdu."[510]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki:"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazında Kul Ya Eyyühe'l-Kafirun ile İhlas sûrelerini okurdu."[511]

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ya Muâz! Sen fettan mısın veya sen fatin misin? Sebbih İsme Rebbike'l-A'la, Ve's-Şemsi Ve Duhaha, Vel'leylî İza Yağşa ile namazı kılsaydın ya."[512]

Fettan, çok fitneci; fâtin ise sadece fitneci anlamına gelir. Bundan maksat, imamın namazı fazla uzatmamasını tenbih içindir. Çünkü cemaat arasında çok yaşlı, hasta ve âcil ihtiyaç sahipleri bulunabilir. Onları üzmek, işlerinden alıkoymak bir bakıma nefret uyandırmak ve fitneye sebep olmaktır.

Süleyman b. Yesar (radıyallahu anh)'dan o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) demiştir ki: "Falan adamdan namaz hususunda Rasulullah'a en çok benzeyen başka bir kimse görmedim ki o adam Medine'de imamlık yapıyordu. Süleyman diyor ki, ben onun arkasında namaz kıldım: Öğle namazının ilk iki rekâtını uzatıyordu, son iki rekâtını ise hafif tutuyordu. İkindi namazını da hafif tutuyordu; akşamın ilk iki rekâtında kısar-i mufassaldan okuyordu; yatsı namazının ilk iki rekâtında vasat-i mufassalden okuyordu. Sabah namazında ise, tival-i mu-

509 Buharî - Müslim İbn Mâce - Ebü Dâvud - Nesâi - Tirmizi

510 Nesâi: Hz. Aişe (radıyallahu anh)'dan

511 İbn Mâce: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

512 Buharî- Müslim; Câbir (radıyallahu anh)'dan

fassaldan okuyordu."[513]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mukim durumda olan kimsenin sabah namazının iki rekâtında 40 ilâ 50 âyet okuması sünnettir. Tabii Fatiha sûresi bu sayıya dahil değildir. Öğle namazında da buna yakın uzunlukta okumak sünnettir. İkindi ve yatsı namazlarının iki rekâtında yirmi âyet okumak, akşam namazının her rekâtında kısa bir âyet okumak sünnettir.

Mukim durumda olanlar için tival-i mufassaldan okumalarının müstehab olduğu söylenmiştir ki, bunlar Hücurat'tan Büruc'a kadar olan sûrelerdir. Evsât olanları ise, Bürûc'dan Lem yekûna kadar olanlardır. Kısar (kısa) olanları ise, Lem yekûn'dan Kur'ân'ın sonuna kadar olan sûrelerdir. Nitekim el-Muhit ve el-Vikaye kitaplarında da böyle açıklanmıştır.[514]

Ancak Hanefiler den bir kısmının bu konuda farklı görüş ve ictihadları olmuştur. el-Hasen diyor ki: Sabah namazında altmış ile yüz arasında âyet okumak en çoğu, kırk âyet okumak en azı sayılır. Tabii bu sayı iki rekâta tefrik edilir, şöyle ki, birinci rekâtta yirmi beş âyet, ikinci rekâtta on beş âyet okunur. Bazısı da sabahın iki rekâtında kırk âyet, zayıf ve tembeller için, elli ile altmış arası vasat durumda olanlar için, altmışla yüz arası çok istekli ve gayretliler için uygundur. Bazısı da uzunluk ve kısalık, gecenin uzunluk ve kısalığına göre ayarlanır, demiştir. Çok kısa gecelerde az uyku uyunduğu için sabah namazı vasat ölçüde tutulur. Uzun gecelerde ise tival-i mufassaldan okunur.[515]

Şâfiîler'e göre: İster imam, ister münferit olsun sabah namazında tival-i mufassaldan, öğle namazında ona yakın uzunluktaki sûreleri; ikindi ve yatsı namazlarında ortalama uzunlukta olan sûreleri okumak sünnettir. Eğer imamın arkasında kendisine uyanlar belli bir sınırda olup başkasının

513 Müsned-i Alrmed - Nesâî: Sülayman b. Yesar (radıyallahu anh)'dan

514 Fetâvâyı Hindiyye; 1/77

515 Haşiyetü't-Tahtâvî: 143

gelip yetişmesi söz konusu değilse, onların rızasını alması uygun olur. Akşam namazında ise kısa sûre okumak sünnettir.[516]

Hanbelîler'e göre: Öğle namazının ilk iki rekâtında Fatiha'dan sonra birincisi uzun, ikincisi ondan biraz kısa olmak üzere iki sûre okumak. İkindi namazının da ilk iki rekâtında, birincisinde uzun ikincisinde biraz kısa olmak üzere iki sûre okumak. Sabah namazının birinci rekâtında uzun bir sûre, ikincisinde ona nisbetle kısa bir sure okumak sünnettir.

Hanbelîler bu konuda Ebu Katâde hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca Ebu Berze'den yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabah namazının iki rekâtında 60-100 arasında âyet okuduğu belirtilmiştir ki, Hanbelîler bunu sabah namazı için bir ölçü olarak benimsemişler.

Ayrıca bu konuda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Muâz'a şöyle tavsiyede bulunduğu sahih rivâyetle sabit olmuştur: "Ve'ş-Şemsi Ve Duhaha Ve Sebbih İsme Rabbike'l-A'la sûrelerini oku.[517]

Buhari ve Müslim'in ittifakla aldığı bu hadis de Hanbelîler'in istidlâl ettiği dayanaklardan biridir.

Mâlikiler'e göre: Cübeyr b. Mut'im'in babasından yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında ve't-Tûr sûresini okuduğunu işittiğini kaydetmiştir. Ebu Abdillah Sunabihi'den yapılan rivayette de, Medine'ye gelip akşam namazını Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'ın arkasında kılmış ve Fâtiha'dan sonra halifenin kısa sûrelerden okuduğunu işittiğini belirtmiştir. Mâlikiler bu rivayetle çıkarım yapmışlardır.[518]

Sabah namazında ise, Hişam b. Urve'nin babasından yaptığı rivayete göre, Ebu Bekir Sıddîk (radıyallahu anh) sabah namazını kıldırırken Bakara sûresini iki rekâtta okuyup tamamlamıştır.

---

516 Fethülvahhab bi-Şerili Menheci't-Tullâb: 1/41

517 El-Muğnî/Kıraat: 1/491 492

518 El-Muvatta, 1/99, 100

Âmir b. Rebi'a da diyor ki: Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın arkasında sabah namazını kıldım, birinci rekâtta Yusuf, ikinci rekâtta Hac sûresini okudu. Mâlikîler bu hususta ilgili rivâyetle çıkarım yaparak, sabah namazlarında tival-i mufassaldan okunmasının mûstehab olduğunu söylemişlerdir.

Sonuç olarak öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında kıraati cemaatın durumuna ve ortamın mevcut ölçülerine göre, uzun veya kısa tutmakta fayda vardır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen akşam namazında Ve'ş-Şemsi ve bir de Sebbih İsme Rabbike'l-A'la surelerini, bazen da en kısa sûreleri okuduğu; sabah namazında bazen uzun sûreleri, bazen da kısa sûreleri okuduğu vakidir. Bütün bunları mevcut ortama ve cemaatin durumuna göre ayarlamıştır. Nitekim daha önce de naklettiğimiz gibi, Muâz (radıyallahu anh) akşam namazını imam olup cemaate kıldırınca Fatiha'dan sonra Bakara ve Nisa surelerini okumaya başlamıştır. O yüzden bir adam namaza niyete başladığı halde, uzatıldığını görünce imamdan ayrılıp yalnız başına kılmıştır. Muâz onun bu davranışını münafıklıkla vasıflarken durum Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e bildirilmiş ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Muâz'a şöyle buyurmuştur: "Ya Muâz sen fitneci misin? Sebbih İsme Rabbike ile Ve'ş-Şemsi Ve Duhaha sûrelerini okusaydın ya. Çünkü sana uyanlar arasında hacet sahibi, zayıf, küçük ve büyük kimseler bulunuyor."[519]

Ayrıca Ebu Hureyre'den yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında kısa sûrelerden okuduğu rivayet edilmiştir.[520] Birinci ve ikinci rekâtlarda okunacak sûrelerin aynı uzunlukta mı, yoksa birincisinin daha mı uzun olması sünnettir? Bu hususta Ebu Katâde el-Ensari'den yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazının ilk iki rekâtından birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okur ve âyetleri işittirecek kadar bazen sesini hafif yükseltirdi. İkindi namazında Fâtiha'dan sonra birinci rekâtta sûreyi uzatır, ikinci rekâtta biraz kısa tutardı. Sabah namazında da birinci rekâtın kıraatini uzatır, ikinci

519 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/213

520 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/214

rekâtınkini ona nisbetle biraz kısa tutardı."[521]

İbn Dakik el-Îyd bu hadisin açıklamasında diyor ki: Şafiiler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in birinci rekâtlarda kıraatin uzun tutmasını, gelecek olan cemaatin namaza yetişmesiyle yorumlamışlardır. Kurtubî ise, bu hususta kesin bir delil yoktur, diyor.[522]

507 nolu Câbir b. Semüre hadisinde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabah namazında Kaf ve benzeri sûreleri okurdu, ifadesi, devamlılık arzeden "Kâne" fiiliyle belirtilmiştir. Bundan, çoğu zaman bu ve benzeri sûreleri okuduğu anlaşılıyorsa da, bazen bu, fiilin sadece vukuunu da ifade eder. O bakımdan ikinci mânaya hamli daha uygundur. Nitekim Tirmizî ve Nesâî'nin Amir b. Haris'ten yaptıkları rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen sabah namazında İza'ş-Şemsü Küvvirat sûresini okuduğu da olurdu. Ayrıca Müslim'in Abdullah b. Sâib'den yaptığı rivayette, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de sabah namazını kıldırırken Mu'minun sûresiyle kıraate başladığı belirtiliyor. Buharî'nin yaptığı tespite göre, bazen da Ve'ttür sûresini okuduğu vakidir.

Yine Buharî ve Müslim'in Ebû Berze'den yaptıkları rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sabah namazında 60 ilâ 100 âyet arasında okuduğu ifade edilmektedir. Nesâi'nin ashabdan bir adamdan yaptığı rivayette ise, sabah namazında Rum sûresini ve aynı zamanda sadece Muavizateyn'i okuduğu tespit edilmiştir. Yine Nesâî'nin Akabe b. Âmir'den yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında İnna Fetehna sûresini okumuştur.

Buna benzer daha birçok sahih rivayetler vardır. Sonuç olarak hepsini dikkate aldığımızda, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) gerek sabah namazında, gerekse diğer namazlarda devamlı belirli bazı sûreleri okumakla yetinmemiş, muhtelif sûreleri okumak sûretiyle belli bir kaç sûrenin belirlenerek devamlı onların okunmasının müstehab olmadığını belirtmek

521 İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm. Buhari, Müslim, Nesai, İbn Mâce, Ebû Dâvud

522 İhkâmü'l-Ahkâm: 2/15'den özetlenerek

istemiştir.

508 nolu Cübeyr b. Mut'im hadisinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında Tûr sûresini okuduğu yine "Kâne" fiiliyle ifâde edilmiştir. Yukarıdaki açıklama burada da geçerlidir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in akşam namazlarında yalnız Tûr sûresini değil, muhtelif sûreleri muhtelif günlerde okuduğu vakidir. O bakımdan İmam Mâlik, akşam namazında uzun sûreleri okumak mekruhtur, demiştir. İmam Şâfiî ise, bunda kerahet görmediği gibi, müstehab da saymamıştır.[523]

509 nolu Ümmül-Fazl hadisi, akşam namazında 50 âyetten ibaret olan Mürselât sûresini okuduğunu belirtiyor. Bu, akşam namazında uzun sûre okumanın hem mekruh olmadığını, hem de bu hususta hükmün kaldırılmadığını göstermektedir. Zira Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu sûreyi vefatından birkaç gün önce okuduğu tespit edilmiştir. O halde cemaatın, ortamın elverişli olup olmadığına bakılarak uzun veya kısa sûreler okumakta bir sakınca yoktur. Ne var ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ekseriya kısa sûre okuduğuna bakılırsa, karşımıza müstehab ölçü çıkmış olur.

510 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinin isnadı Nesâî'de tespit edilmiştir. İsnadında zayıf sayılan Bakiye bulunuyorsa da, Ebû Hayat'ın ona tabi olduğuna bakılınca, mahzur kendiliğinden ortadan kalkıyor, çünkü Ebû Hayat sika (güvenilir ve doğru) bir zat olarak bilinmektedir.

Bu hadisin bir benzerini İbn Ebi Şeybe, kendi Musannef'inde Ebu Eyyûb'dan şu lafızla rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazında iki rekâtta Araf sûresinin tamamını okudu." Ayrıca Hafız İbn Huzeyme, Zeyd b. Sabit hadisinden bunun bir benzerini tahrîc etmiştir ki, sıhhatine, Buhari, Ebû Dâvud ve Tirmizi'nin Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yaptıkları şu rivayet delâlet ve şahitlik etmektedir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazında uzun sûrelerden okudu." Ebû Dâvud şu fazlalığı da rivayet etmiştir: "Ona sordum, uzun sûrelerden

523 Neylü'l-evtar: 2/260

okuduğu hangisidir? A'raf'dır diye cevap verdi."

511 nolu İbn Ömer hadisinin isnadının zahirine bakılınca, sahih olduğu görülürse de ma'lûl olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Darekutni, bu hadisin rivâyetinde râvilerinden bazısının hatâ yaptığını söylemiştir. Aynı hadisin bir benzerini İbn Hibbân ve Beyhakî Cabir b. Semure'den rivâyet etmişse de isnadında Saîd b. Simak bulunuyor ki, bu zat metruktür. Zehebi, Ebû Hatim er-Râzî'nin onun hakkında "Metrukü'l-hadis" dediğini nakletmiştir.[524]

512 nolu Câbir hadisine gelince, el-Feth kitabında olayın yatsı namazıyla ilgili olduğu kaydedilmiştir. Nitekim Buhari, Câbir hadisiyle ilgili rivâyetinde bunu tasrih etmiştir.[525]

Hadisin, yatsı namazında orta uzunlukta olan sûrelerin okunmasının meşruiyetine delâlet ettiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda ortama göre, yatsı namazını hafif tutmanın, yani kıraati uzatmaksızın kısa sûrelerle kılmakta bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Özellikle imam olacak kimsenin bu hususlara dikkat etmesi sünnettir.

513 nolu Süleyman b. Yesar hadisini İbn Huzeyme ve başka hadis hafızları sahîhlemişler. Bülûğu'l-merâm'da Nesai'nin bu hadisin isnadının sahih olduğuna dikkat çekilmiştir.[526]

el-Hafız el-Feth'de diyor ki, kıraatin uzunluk ve kısalığıyla ilgili muhtelif rivâyetleri bir araya getirdiğimizde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şartlara ve ortamlara göre, bazen uzattığı, bazen kısa tuttuğu, bazen orta uzunluktaki sûreleri okuduğu ortaya çıkar ve bunda ümmet için kolaylık söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sabah namazının birinci rekâtında, durum müsaitse uzun sûrelerden birini, ikinci rekâtta orta uzunluktaki sûrelerden birim oku-

524 Mîzanül-i'tidâl: 2/143- 3205 nolu Saîd b. Şimale.

525 Neylü'l-evtar: 2/262

526 Bülûğü'l-merâm: 1/132

mak müstehabdır.

2. Yine sabah namazında her iki rekâtta 60 ilâ 100 âyet arasında okumak meşru'dür.

3. Durum müsait olmadığı takdirde sabah namazını orta uzunluktaki sûrelerle, daha da müsait olmadığı zaman kısa sûrelerle kılmakta bir sakınca yoktur.

4. Öğle ve ikindi namazlarında orta uzunluktaki sûreleri okumak müstehabdır. Durum müsait değilse, yani cemaat arasında hasta, zayıf, iş sâhibi gibi kimseler bulunuyorsa, biraz daha kısa sûreleri okumakta hiçbir sakınca yoktur.

5. Öğle namazındaki kıraati ikindiye nisbetle biraz uzun tutmak müstehabdır.

6. Akşam namazını kısa sûrelerle kıldırmak müstehabdır. Bununla beraber yalnız başına kılan kimse, uzun sûrelerle de kılabilir. Bunda da bir sakınca yoktur. Yatsı namazı da öyledir.

7. Bununla beraber yalnız başına kılan kimse onda da tival-ı mufassaldan veya evsattan okuyabilir. Uzun bir süreyi iki rekata ayırıp okumasında da bir sakınca yoktur.

8. Öğle namazının ilk iki rekatını biraz uzun, son iki rekatını kısa tutmak müstehabdır.

RUKÛ, SÜCÛD VE REFİ İÇİN TEKBİR GETİRMEK

Ayakta kıraati bitirdikten sonra Rukû'a eğilmek istendiğinde Allahu Ekber denilerek tekbir getirmek, Rukû'dan kalkıldığı zaman yine Allahu Ekber deyip tekbir getirmek, secdeye gidildiğinde, secdeden kalkıldığında da Allahu Ekber deyip tekbir getirmek sünnettir. Bu, namazın her bölümünde Allah'ın büyüklüğünü kalbden dile aktarmak sûretiyle kendi aczimizi ve küçüklüğümüzü ifade etmek ve tam bir mahviyet içinde namazı eda etmenin açık belirtisidir.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ فِي كُلِّ رَفْعٍ وَخَفْضٍ وَقِيَامٍ وَقُعُودٍ.

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazda her kalkıp doğrulmasında, her eğilmesinde ve her ayakta durması ve oturmasında tekbir getirdiğini gördüm."[527]

İkrime (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, İbn Abbas (radıyallahu anh)'a şöyle dediğini haber vermiştir: "Batha'da ahmak bir şeyhin yani yaşlı bir adamın arkasında öğle namazını kıldım. Namazda 22 tekbir getirdi; secdeye vardığında, başını kaldırdığında tekbir getiriyordu." Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle dedi: "İşte o, Ebu'l-Kasım Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazıdır."[528]

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize hitapta bulunarak sünnetimizi bize açıkladı. Namazınızı bize öğretti, o sebeple şöyle buyurdu: Namaz kıldığınız

527 Müsned-i Ahmed - Nesai - Tirmizi

528 Müsned-i Ahmed - Buharî

zaman saflarınızı doğrultun, sonra sizden biri önünüze geçip imam olsun. İmam tekbir getirince siz de tekbir getirin, imam okumaya başlayınca siz susun, okumayın. İmam Gayrî'l-Mağdubi Aleyhim Vele'd-Dâllîn deyince, siz âmîn deyin, Allah sizin âmin demenizi ve duânızı kabul eder. İmam tekbir getirip Rukû'a varınca siz de tekbir getirip Rukûâ varın. Çünkü imam sizden önce Rukû' yapar ve sizden önce başını kaldırır.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) **devamla buyurdu ki:** İşte bu ona karşılıktır (yani imamın dediğine karşılık sizin aynı şeyi söylemenizdir). İmam, semiallahü limen hamidehü deyince, siz, Allahümme Rabbena Leke'l-Hamd deyin ki, Allah sizi işitir (dediğinizi kabul buyurur). **Çünkü Allah Teâlâ, Rasulullah Efendimiz** (Sallallahu aleyhi ve sellem)**'in diliyle şöyle demiştir:** Allah kendisine hamd edenleri işitip kabul eder.

İmam tekbir getirip secdeye varınca, siz de tekbir getirip secdeye varın. Çünkü imam sizden önce secdeye varır ve sizden önce başını kaldırır.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) **devamla buyurdu ki:** İşte bu ona karşılıktır (yani imamın dediklerine karşılık sizin aynı şeyleri söylemenizdir). Oturma durumu olunca, sizden her birinizin ilk sözü: Et-Tahiyyatü Et-Tayyibatü Essalavatü Lillahi, Es-Selamü Aleyke Eyyühe'n-Nebiyyü Ve Rahmetü'llahi Ve Berekatühü, Es-Selamü Aleyna Ve Alâ İbadillahi's-Sâlihîne, Eşhedü Ellâ İlâhe İllâllahu Ve Eşhedü Enne Muhammeden Abdühü Ve Rasûlühü."[529]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazda iftitah tekbiri dışında beş yerde tekbir getirmek sünnettir: Rukû'a varılırken, secdeye gidilirken, secdeden kalkılırken, ikinci secdeden ayağa kalkılırken.[530]

Ancak bu mezhebe göre, bayram namazlarında ikinci rekâtta Fatiha ve sûre okunduktan sonra art arda getirilen üç bayram tekbirinden sonra

529 Müsned-i Ahmed- Müslim- Nesâî- Ebu Dâvud

530 Hâşiyetü't-Tahtâvî Alâ Meraki'l-felâh: 145, 146

Rukû'a varmak üzere getirilen tekbir vâcibdir. Çünkü orada vâcib olan bayram tekbirlerine tabi kılınarak aynı hükmü alır.

Şafiîler'e göre: İftitah tekbiri dışında her rekâtta beş tekbir getirmek sünnettir: Rukûya varılırken, secdeye gidilirken, birinci secdeden kalkılırken, ikinci secdeye varılırken ve ikinci secdeden kıyama kalkılırken.[531]

Hanbeliler'e göre: Namazda belirtilen beş yerde de tekbir getirmek vâcibdir. Ancak imama Rukû'da yetişen kimsenin Rukû' için getirdiği tekbir sünnettir. O bakımdan imama Rukûda yetişen kimse sadece iftitah tekbiri alıp Rukûya giderse, namazı sahih ve caiz olur.[532]

Kudreti yeten kimseye Rukûya varmanın vâcib olduğunda ümmetin icma'i söz konusudur. İlim ehlinin çoğuna göre, Rukûya tekbir ile başlamak da vâcibdir. Aynı zamanda her eğilip kalkıldığında da tekbir getirmek böyledir.[533]

Mâlikiler'e göre: İftitah tekbiri dışında beş yerde tekbir getirmek sünnettir.[534] Sahnûn'un yaptığı rivâyette ise, İmam Mâlik'in belirtilen beş yerde tekbir getirileceğini söylediği açıklanmış, ancak bu tekbirlerin sünnet veya vâcib olup olmadığı hakkında bir beyanda bulunulmamıştır.[535]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Tirmizî'nin yaptığı rivâyete göre, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda her eğildiğinde ve her kalktığında tekbir getirirdi."

Nesâî'nin Ebu İshak'tan, onun da Abdurrahman b. Esved'den onun da Alkame'den ve yine Esved'in İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) her eğildiğinde, başını kaldırdığında, oturduğunda ve ayağa kalktığında tekbir getirirdi. Ebu-

531 Felhülvahbab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/38-48

532 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa/Tekbirat: 1/253. El-Muğni: 1/495, 496

533 El-Muğni/Tekbir: 1/495

534 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'I-Erbaa; 1/253

535 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/70, 71

bekir ile Ömer Efendimiz (radıyallahu anhuma)'da öyle yaparlardı."

Tirmizi bu hadis için: hasen ve sahih demiştir. Ayrıca aynı hadisi Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe ve İshak b. Rahuye ile Darimî kendi Müsnedler'inde; Taberânî ise, Mu'cem'inde rivayet etmişlerdir. Ancak bunların rivayeti şu lâfızla belirlenmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalkınca, ayakta durduğu zaman tekbir getirirdi, sonra Rukûya varınca da tekbir getirirdi. Sonra Semi'allahu Lîmen Hamidehü deyip Rukûdan kalkarak belini doğrultunca Rabbena Leke'l-Hamd derdi. Sonra secde için eğilince tekbir getirir, secdeden başını kaldırınca yine tekbir getirir, sonra tekrar secdeye eğilince tekbir getirir, sonra secdeden başını kaldırınca yine tekbir getirirdi. Sonra da bunu namazın her rekâtında namazı bitirinceye kadar yapardı. İkinci rekâtın sonunda oturup tahiyyattan sonra kalkınca yine tekbir getirirdi."[536]

Buharî bu rivayeti şu fazlalıkla nakletmiştir: "İşte bu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefat edinceye kadar kıldığı namazdır."

Ayrıca Buharî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den Ebu Seleme'nin şöyle rivayet ettiğini nakletmişlerdir: Ebu Hureyre (radıyallahu anh) halka namaz kıldırırken ne kadar eğilse ve başını kaldırsa tekbir getirirdi. Namazı bitirince de şöyle demiştir: Sizden en çok Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazına benim namazım benzemektedir."

İki şeyhin Ebû Hureyre'den yaptıkları bir diğer rivayette, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) ne kadar eğilir ve başını kaldırırsa tekbir getirirdi. Kendisine, "Bu ne tekbirlerdir ya Ebâ Hureyre?" diye sorduğumuzda şu cevabı verdi: "Şüphesiz ki bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazıdır."[537]

İmam Mâlik'in Muvatta'da İbn Şihab ez-Zührî'den, onun da Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'den yaptığı rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda ne kadar eğilse ve başını kaldırsa tekbir geti-

536 Neylü'l-evtar: 2/269

537 Nasburrâye li-Ahadisi'l-Hidâye: 1/372.

rirdi ve O, Aziz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar hep böyle yapardı."[538]

527 nolu İbn Mesud hadisinin bir benzerini Buharî ile Müslim İmrân bin Husayn'dan rivayet etmişlerdir ve yine bunun bir benzerini Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiklerini görmekteyiz. İmam Ahmed ve Nesâî ise, İbn Ömer'den, İbn Ebi Şeybe, Ebu Mâlik el-Eş'âri'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca Ebu Dâvud, Ahmed, Nesâî ve İbn Mâce, Vâil b. Hücür'den rivâyet etmişlerdir. Böylece hadisin birçok tariklerle rivayet edilmesi, onun hem sıhhatine, hem meşhur derecesine yaklaştığına delâlet etmektedir.

Böylece namazda Rukû'dan kalkıldığı dışında diğer her eğilmede ve kalkmada tekbir getirmenin meşruiyeti ortaya çıkmış oluyor. O bakımdan İmam Nevevi Müslim Şerhinde diyor ki: "Bu, bugün de, geçen asırlarda da üzerinde icma' vâki olan dinî hükümlerden biridir."[539] Nitekim dört halîfe ve tabiîn devrinde de namaz aynı şekilde belirtilen tekbirlerle kılınmıştır. el-Beğavî, Şerhüs-Sünne'de diyor ki: "Ümmet bu tekbirlerin meşruiyeti üzerinde ittifak etmiştir."

528 nolu İkrime hadisinde 22 tekbir söz konusu edilmiştir ki, bu dört rekâtlı namazda gerçekleşir, şöyle ki: İftitah tekbiri dışında her rekâtta beş tekbir yer almaktadır. Bir de ikinci rekâtın celsesinden kalkıldığı zaman bir tekbir getirilir, böylece iftitah tekbiriyle birlikte 22'ye ulaşmış olur.

529 nolu Ebu Musa hadisinde safların düzgün tutulmasıyla ilgili emrin nedb üzere olduğunu yine Nevevî söylemiştir.

Sizden biriniz imam olsun, emrine gelince, bunun üzerinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Kimine göre, nedb, kimine göre vücub ifâde eder. Diğer bazı ilim adamları da sünnet olduğuna delâlet eder, demişlerdir. İleride bu konuya geniş yer verileceğinden burada üzerinde durmak istemiyoruz.

"Tilke bi-tilke"yi "Bu ona karşılıktır yani imamın dediğine karşılık sizin aynı şeyi söylemenizdir." şeklinde yorumlamıştık. Ancak bazı ilim adamları

538 El-Muvatta: 1/191

539 Şerhü'n-Nevevi Alâ Sahihil-Müslim: 3/5-7

bu cümleyi değişik şekilde tefsir etmişlerdir. Şevkanî diyor ki: İmam sizden az önce Rukû'a eğilir, siz de Rukûdan, ondan biraz sonra başınızı kaldırırsınız, böylece sizin Rukûnuz zaman itibariyle, onun Rukû'una denk gelmiş olur. Secdelere de gidildiğinde aynı durum meydana gelir ve bir denkleşme gerçekleşir.[540]

Rukûdan kalkıldığında Semi Allahü Limen Hamidehu'nun manası, Allah (celle celaluhu) hamdimizi kabul eder, demektir.[541]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda her rekâtta beş yerde tekbir getirmek sünnettir.
2. İftitah tekbiri getirmek farzdır.
3. İmam Mâlik'e göre, belirtilen yerlerde getirilen beş tekbir vâcibdir.
4. Birinci oturuştan kalkıldığında da tekbir getirmek sünnettir.
5. Dört rekâtlı bir namazda 22 defa tekbir getirilir. Bunlardan biri farz, diğerleri, üç imama göre, sünnet; İmam Mâlik'e göre ise, vâcibdir.
6. Tekbir, Allahü Ekber sözüyle söylenir. Buna yakın tazim ifade eden sıfatlarla da söylenebileceğine cevaz verilmiştir.
7. Namazda safları düzgün bir hizada tutmak sünnettir.
8. İki veya daha fazla müslüman bir arada bulunur da namaz vakti girerse, onlardan okumasını en iyi bilen birinin imam olması, diğerlerinin de ona uyması sünnettir.
9. İmam Fâtiha'yı bitirince cemaatin de âmîn demesi sünnettir.
10. Rukû'dan kalkılınca İmam Semi'allahu Limen Hamidehü deyince cemaatin Allahümme Rabbena Lekel'-Hamd demesi sünnettir.

540 Neylü'l-evtar: 2/270

541 Neylü'l-evtar: 2/270

İMAMIN TEKBİRLERİ SESLİ SÖYLEMESİ

Cemaatin uydukları imamı iyice takip edebilmeleri için, imamın getireceği tekbirleri duymalarına bir bakıma ihtiyaç vardır. Özellikle çok büyük camilerde ve kalabalık bir cemaatin önünde namaz kılındığında bu ihtiyaç biraz daha kendini hissettirir. O bakımdan imamın namaz süresince getireceği tekbirleri âşikâr söylemesi meşru kılınmıştır.

عَنْ سَعِيدَ بْنِ الحَارِثِ قَالَ صَلَّى لَنَا أَبُو سَعِيدٍ فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَحِينَ سَجَدَ وَحِينَ رَفَعَ وَحِينَ قَامَ رَكْعَتَيْنِ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

480 Saîd b. el-Hâris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Ebu Saîd (radıyallahu anh) bize namaz kıldırdı ve başını secdeden kaldırırken tekbir getirdi, secdeye giderken yine tekbir getirdi, secdeden kalkarken yine tekbir getirdi; iki rekâti kılıp üçüncü rekata kalktığında yine tekbir getirdi. Sonra da şöyle dedi; Ben, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i (namaz kılarken) böyle gördüm."[542]

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hasta idi, oturduğu halde bize namaz kıldırdı ki arkasında bulunuyorduk. Ebubekir Sıddık da O'nun tekbirini bize (intikal ettirerek) duyuruyordu."[543]

Diğer bir rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle namazını kıldırdı ki, Ebubekir (radıyallahu anh)'da O'nun

542 Buhari/Salât: 145, 146. Ahmed: 1/100, 2/240, 284, 285, 301, 450- 3/18, 04, 179.218- 4/39, 41, 318, 338. 5/22, 365. 6/65, 141

543 Buhari/Salât: 82, 84, 91. Ebu Dâvud/Salât: 88. Nesâi/Sehv 11, İbn Mace/İkamet; 144. Ahmed; 3/334. 4/312

arkasında bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir getirince, o da tekbir getiriyor ve bize duyuruyordu."[544]

İmam namaz kıldırırken her rekatta beş yerde tekbir getirmesi ve arkasında kendisine uyanlara duyuracak kadar sesli söylemesi sünnettir.

Bir rahatsızlıktan dolayı imamın oturarak namaz kıldırması caizdir.

İmamın getirdiği tekbiri cemaat duyamıyorsa, o takdirde imama yakın olan birinin tekbirleri işitilecek kadar yüksek sesle intikal ettirmesi caizdir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e, Şâfiîler'e ve Hanbelîler'e göre, imamın aşikâr tekbir getirmesi sünnettir. Mâlikîler'e göre, müstehabdır.[545]

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, her rekâtta beş tekbir getirmek üç mezhebe göre, sünnet, Hanbelîler'e göre, vâcibdir. İmamın bu tekbirleri cemaate aşikâr söylemesi ise, çoğuna göre sünnettir.

İmam tekbir getirirken sesini duyuramıyorsa, imama cemaatten birinin o tekbirleri intikal suretiyle tebliğ etmesi caizdir. Ancak bununla namaza ihram niyeti getirmesi uygun olur. Sadece tebliğ niyetiyle intikale çalışırsa, Şâfiîler'e göre, namazı hükümsüz olur. Hanefiler'e göre de böyledir.[546]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmamın namaz kıldırırken tekbirleri aşikâr söylemesi sünnettir.
2. Cemaatın çokluğunda veya imamın sesinin az çıkmasından dolayı duyulmuyorsa, o takdirde cemaattan biri tekbirleri duyurmaya çalışır, bu da müstehabdır. Sünnet diyenler de var.
3. Mübelliğ yüksek sesle tekbir getirirken, yalnız tebliğe niyet etmiş olmayacak, aksi halde bazı mezheplere göre, namazı hükümsüz olur.

544 Müslim/Salât: 48. Nesai, Taberâni/Nida 16

545 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/252

546 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/252

RUKÛNUN ŞEKİL VE SÛRETİ

İslâm, ibâdeti hem âdetten, hem keyfi hareket ve sözlerden ayırmak, ona ciddiyet ve resmiyet kazandırmak için birtakım ölçüler koymuş, kurallar getirmiştir. O bakımdan hemen her ibâdette o ölçü ve kurallara riâyeti gerekli kılmış ve ibâdetin kabul olunması için onların bir kısmını şart, bir kısmını rükün, bir kısmını vâcib, bir kısmını da sünnet ve adâb çerçevesi içine almıştır.

O bakımdan Rukûnun şekil ve sûreti de belirlenmiş, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in görüşü ve fiilî sünnetiyle bunun sınırları çizilmiştir.

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو أَنَّهُ رَكَعَ فَجَا فِي يَدَيْهِ وَوَضَعَ لَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَفَرَّجَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ مِنْ وَرَاءِ رُكْبَتَيْهِ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي.

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amir den yapılan rivâyette: "Ebu Mes'ûd (radıyallahu anh) Rukûya vardığında ellerini (kollarını) yanlarından biraz uzaklaştırıp uzak tutar, iki elini dizlerinin ön kısmının üzerine koyar, parmaklarının arasını açık tutar ve şöyle derdi: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i böyle namaz kılarken gördüm."[547]

Diğer bir rivayette, Rîfaâ b. Râfi'nin (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz'den (Sallallahu aleyhi ve sellem) naklettiği haberde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Rukû'ya vardığında iki elinin iç kısmını dizlerin üzerine koy."[548]

547 Müsned-i Ahmed- Ebû Dâvud- Nesâî: Ebu Mes'ud'dan

548 Sünen-i Ebî Dâvud: Rifaâ b. Râfi'den

Mus'âb b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Babamın yanı başında namaz kılıyordum, iki elimin içini üst üste getirdikten sonra iki uyluğumun arasına koyuyordum. Babam beni böyle yapmaktan menetti ve şöyle dedi: Biz de öyle yapıyorduk, ama ellerimizi dizler üzerine koymaklaemrolunduk."[549]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Rûku'da elleri diz kapakları üzerine koymak sünnettir. Bu, Ashab-ı Kiram'ın hemen hepsinin görüş ve amelidir. İbn Mes'ud (radıyallahu anh) ise, iki elin içini bir araya getirip uyluklar arasında koymanın sünnet olduğunu söylemişse de, sahih kabul edilmemiştir.

Hanefiler bu konuda Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivayetle çıkarım yapmışlardır: "Rukû'ya gittiğinde iki elin içini dizlerin üzerine koy, parmaklarınarasınıaçıktut."[550]

Şafiîler'e göre: Rukû'da iki elin içiyle diz kapaklarını tutmak ve parmaklar arasını açık bulundurarak kıbleye yönelmek sünnettir.[551]

Hanbeliler'e göre: Rukûa giden kimseye, ellerini dizleri üzerine koyması vâcibdir. Bu, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet yoluyla sabit olmuştur. Aynı zamanda Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Sa'd, İbn Ömer ve Tabiinden önemli bir cemaat de böyle yapmışlardır. İmam Sevrî, İmam Malik, İshak b. Rahuye ve rey taraftarları da aynı görüştedirler.[552] Ancak ismi geçenlerden bir kısmına göre, vâcib, bir kısmına göre sünnettir.

Seleften bir gruba göre, ellerinin içini birbirine kavuşturup uyluk arasında tutmak vâcib veya sünnettir. Ancak İslâm'ın ilk yıllarında bu böyle idi, sonra neshedildi, yani böyle yapmak kaldırıldı. Mus'ab hadisi de buna delâlet

549 Kütüb-ü Sitte

550 Bedayi'us'-Sanayr Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/208

551 Fethü'I-vahhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/42

552 El-Muğnî: 1/499

etmektedir.[553]

Mâlikîler'e göre: Sahnûn'un İbn Kasım'dan naklen tespitine göre, İmam Mâlik Rukû' hususunda bir had koymamış, bunu bid'at saymış ve herkes nasıl Rukû yapıyorsa öyle Rukû yapılır, demiştir.[554]

Abdurrahman el-Cezerî ise, bu meseleyle ilgili Mâliki mezhebinin görüşünü şöyle nakletmektedir: "Elleri dizlerin üzerine koymak, kolları yanlardan biraz açmak menduptur, sünnet değildir. Rukûda parmakların arasını açmak veya kapamak söz konusu değildir, kendi haline bırakılır, sadece temkini sağlamak için eller iyice diz kapaklarına dayatılır.[555]

Diğer üç mezhebe göre, kadınlar Rukû'da kollarını yanlarından açık tutmazlar, bilâkis tam yanlarına bitiştirerek Rukû' yaparlar. Bunda ittifak vardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Cafer et-Tahavî bu meseleyle ilgili, farklı rivayetleri naklederek Rukûda elleri nasıl tutmanın sünnet olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Önce, iki elin içini birbirine dayayıp uyluk arasında tutanların çıkarımda bulundukları rivayetleri şöyle sıralamıştır:

Alkame ve el-Esved'den yapılan rivayette, bu iki zat, Abdullah'ın yanına girmişler. Abdullah onlara, "Bunlar sizin arkanızda namaz kıldılar mı?" diye sormuş, onlar da "evet." diye cevap vermişler. Bunun üzerine Abdullah kalkıp namaza dururken birini sağma, diğerine soluna almıştır. Alkame ile Esved devamla diyorlar ki, bizler ellerimizi dizlerimiz üzerine koyup Rukû'u yerine getirdik. O eliyle ellerimize vurdu ve ellerimizin içlerini bitiştirdi, sonra da kendi ellerini bitiştirip uylukları arasına koyduktan sonra şöyle dedi: "İşte Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) da böyle yapardı."

Aynı rivayet iki ayrı tarikden daha yapılmıştır. Bazıları bu rivayetlerle

553 El-Muğnî: 1/499

554 El-Müdevvene'tül Kübrâ: 1/71, 72

555 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/200

ihticac ederek Rukû'da ellerin içlerini bitiştirip uyluk arasına konulması görüşünüsavunmuşlardır.[556]

Ebu Abdurrahmanın yaptığı rivayete göre, Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Ellerinizle dizlerinize iyice tutunun, çünkü diz kapaklarına iyice tutunmak size sünnet kılınmıştır."

Ata' b. Sâib, Salim el-Birad'dan rivayet ediyor ve "Salim benim yanımda kendi nefsimden daha sika (güvenilir)dir" diyor. Salim şöyle demiştir: Ebu Mes'ud el-Bedrî bize dedi ki: "Size Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldığını göstereyim mi?" Bunu müteakip uzun bir hadis nakletti ve sonra şöyle dedi : "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukû'a vardı, iki elinin içlerini dizleri üzerine koydu ve parmaklarını diz kapaklarının altına doğru açıkbirvaziyettebulundurdu".[557]

Amir b. Ata' da diyor ki: Ebu Humeyd es-Sâidî'den işittim, o, biri Ebu Katâde olmak üzere on tane ashabın yanında belirtilen şekilde Rukû yapıldığını söylemiş, hepsi de doğru söylüyorsun diye onu tasdik etmişlerdir.

Mus'ab b. Sa'd'ın da kendi babasından buna benzer bir rivayet yaptığı, namazda ellerinin içini üst üste koyup uylukları arasında tutunca, babası ona mani olmuş ve "Oğulcağızım! Biz de öyle yapıyorduk. Sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ellerimizin içini dizlerimizin üzerine koymamızı emretti," demiştir.

Ebu Cafer bu mana ve hükümde birkaç rivayet naklettikten sonra Rukûda elleri dizlerin üzerine koymanın sünnet olduğu neticesini çıkarım yaparak aksine olan rivayetlerin hükmünün kaldırıldığını belirtiyor.

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e on yıl hizmet ettim, hiçbir gün beni dövüp azarlamadı, eliyle beni itmedi ve ağır bir söz söylemedi ve yüzünü bile olsun ekşitmedi." Enes anlattıklarını uzun uzadıya ifade ettikten sonra şöyle dedi: "Rasulul-

556 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/229

557 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/229

lah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana, oğulcağızım, Rukûya vardığında ellerin içini dizlerin üzerine koy ve parmakların aralarını açık bulundur, kollarını da iki yanından açıp biraz yüksekçe tut." Bu hadisi Taberânî el-Mücemü's-Sağîr'inde, Ebu Ya'lâ El-Mevsalî kendi Müsned'inde rivayet etmişlerdir.

Bu manada bir diğer hadisi İbn Adiy el-Kâmil'de, el-Akiyli ve İbn Hibban Kitabü'z-Zuafa'da Kesir b. Abdullah Ebu Hâşim el-Âmâli'den rivayet etmişlerdir. Ancak İbn Adiy ve el-Akiylî hadisin zayıf olduğunu belirtmişler; râvilerinden Kesir b. Sâlim'in hadis uydurduğunu İbn Hibban söyleyerek güvenilir bir kişi olmadığına dikkatleri çekmişlerdir.[558]

Ebu Velid Muhammed b. Abdullah el-Erzakî Mekke Tarihi'nde İsmail b. Râfi' tarikiyle Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte Mescidi Hayf'da bulunuyordum. İki adam O'na geldi. Biri Ensardan, diğeri Sakif kabilesinden idi. Sakifli öne geçip bir şey sormak isteyince Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona: Sakifli kardeş hacetin ne ise sor, ama ister sen ne sormak istediğini ben sana haber vereyim? O da, bu benim için çok daha uygun olur, diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), namazından sormak üzere geldin, değil mi. O da, evet, seni hak peygamber olarak gönderen Allah hakkı için öyledir, dedi. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Gecenin evvelinde ve sonunda namaz kıl, sonra gecenin ortasında uyu. Namaza kalktığın zaman, Rukûya vardığında ellerini dizlerin üzerine koy, parmakların arasını açık tut, sonra başını kaldır ve eklemlerinden her biri yerini alıncaya kadar doğrulup bekle."

Bu hadisin bir benzerini de İbn Hibban kendi Sahîh'inde rivayet etmiştir. Taberânî ise el-Mucem'inde nakledere khadisin tamamını zikretmiştir.[559]

Zeylaî, rukûda ellerin dizler üzerine konulmasıyla ilgili ona yakın hadis rivayet etmiştir ki, çoğu sahihtir. Böylece namazda Rukûda elleri dizler üzerine koymak, parmaklar arasını biraz açık tutmak sünnettir. Aksine bir şekil

558 Nasburrâye: 1/373

559 Nasburrâye: 1/373

ise mekruhtur.

547 ve **548** nolu Ebu Mes'ud ve Rifa'a hadislerinin ricali sikat (güvenilirler) dir. O bakımdan her iki hadisin sıhhati üzerinde şüphe eden çıkmamıştır.

549 nolu Mus'ab hadisini ise Tirmizî sahîhlemiştir. Aynı zamanda bu manada ona yakın hadis rivayet edilmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rukûya gidildiğinde elleri dizler üzerine koymak ve parmaklar arasını biraz açık tutmak sünnettir.
2. Rukûda ellerin içlerini birbirine yapıştırıp uyluk arasına konulması ile ilgili hüküm kaldırılmıştır. O bakımdan yapılmasında kerahet vardır.
3. Rukûda kolları biraz yükseltip açık tutmak müstehabdır. Kadınların ise, kollarını yanlarına bitiştirmeleri müstehabdır.

RUKÛ VE SECDELERDE ZİKİR VE TESBİH

Namaz baştan sonuna kadar dua, zikir ve tesbihten ibarettir. O bakımdan Rukû ve secdelerde de sadece şekle bağlı kalınmayıp zikir ve tesbih yapılır.

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَفِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَمَا مَرَّتْ بِهِ آيَةُ رَحْمَةٍ إِلاَّ وَقَفَ عِنْدَهَا يَسْأَلُ وَلاَ آيَةُ عَذَابٍ إِلاَّ تَعَوَّذَ مِنْهَا.

Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber namaz kıldım. Rukûya vardığında Sübhane Rabbiye'l-Azîm diyordu. Secdelerde ise, Sübhane Rabbiye'l-A'lâ diyordu. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda ne kadar bir rahmet âyetine gelirse, durup orada rahmet ister, ne kadar azâb âyetine gelirse, ondan (Allah'a) sığınırdı."[560]

Ukbe b. Âmir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Fesebbih İsme Rabbike'l-Azîm âyeti indiğinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize, bunu Rukûunuzda yerine getirin, diye buyurdu. Sebbih İsme Rabbike'l-A'lâ âyeti inince, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem), bunu da secdelerinizde yerine getirin, buyurdu."[561]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) rüku ve secdelerinde şöyle derdi: Sübbuhun - Kuddüsun Rabbü'l-Melâiketi Ve'r-Ruh."[562]

560 Buhari - Müslim - Ebû Dâvud - Nesai - Tirmizî

561 Müsned-i Ahmed- Ebû Dâvud- İbn Mâce

562 Müsned-i Ahmed- Müslim- Ebû Dâvud- Nesâî

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), Rukû ve secdelerinde çokça Sübhane'llahümme Rabbena Ve Bihamdike, Allahümmeğfirlî. Böylece Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân'ı te'vîl ederdi."[563]

Kur'ân'ı te'vilinden maksat, Fesebbih Bi-Hamdî Rabbike Ve'steğfirhu âyetini yorumlayarak adı geçen şekilde duâ ederdi.

Avn b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz Rukû yaptığı zaman, Rukûsunda üç defa Sübhane Rabbi-Ye'l-Azîm derse, gerçekten Rukûyu tamamlamış olur. Bu da (oradaki tesbihin) en aşağı (sayısıdır). Secde ettiği zaman, secdesinde üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ derse, gerçekten secdesi tamamlanmış olur ve bu da (secdede yapılan tesbihin) en aşağı (sayısıdır)."[564]

Saîd b. Cübeyr (radıyallahu anh)'dan o da Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Enes (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldıktan sonra, şu gencin namaz kıldırmasından daha çok ona benzeyenini görmedim. Bununla Ömer b. Abdülaziz'i kasdediyordu. Enes devamla diyor ki: "Biz onun Rukûsunda on tesbih, secdesinde de on tesbih söylediğini takdir edip saydık."[565]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Rukûda üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demek sünnettir. Bu, aynı zamanda ilim adamlarının çoğunun görüşüdür. Hanefiler bu konuda Akabe b. Âmir (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivâyetle çıkarım yapmışlardır: "Fesebbih Bismî Rabbike'l-Azîm âyeti inince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), bunu Rukûnuzda yerine getiriniz, buyurdu. Fesebbih İsme Rabbike'l-A'lâ âyeti inince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi

563 Buharî- Müslim- Ebû Dâvud- Nesâi- İbn Mâce Müsned-i Ahmed- Müslim- Ebû Dâvud- Nesâî

564 Tirmizi- Ebû Dâvud- İbn Mâce

565 Müsned-i Ahmed- Tirmizî- Ebû Dâvud

ve sellem), bunu da secdenizde yerine getiriniz, buyurdu.

Rukû' ve secdelerde sözü edilen tesbihleri üçer defa söylemek sünnettir ve bu en aşağı sayıdır.[566] Ayrıca Hanefîler İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivâyeti de kendilerine sened olarak seçmişlerdir : "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman Rukûunda üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm desin. Secdesinde ise, üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ desin. Bu, en aşağı sayılır.

O bakımdan İmam Muhammed'den yapılan bir rivâyette, Rukû ve secdelerde sözü edilen tesbihi sadece bir defa söylemek mekruhtur, dediği belirtilmiştir. Çünkü hadis bunun en aşağı sayısını üç olarak belirlemiştir. Üç defadan fazla söylemek ise daha faziletlidir.[567]

Şâfiîler'e göre: Rukûda bir defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demekle sünnet yerine gelmiş olur. İkinci ve üçüncü defa tekrarlamak menduptur. İmam üçten fazla söylemez, ama yalnız başına namaz kılan söyleyebilir.

Ayrıca yalnız başına namaz kılan kimse Rukûda tesbihten sonra şu duayı okuması müstehabdır : "Allahümme leke rekatü ve bike amentü ve leke eslemtü haşaa leke semi ve basarî ve muhhî ve azmi ve asabi vema'stekalet kademi.[568]

Kâsânî ise, bu konuda Şafiî'nin görüşünü belirtirken, Rukû'da sadece bir defa tesbih söyler, diyerek bir sınırlamaya yer vermiştir. İllet olarak da bu mezhebin şöyle dediğini nakletmiştir: "Çünkü bir fiil ile emir tekrarı gerektirmez. O bakımdan bir defa yerine getirilince emre imtisal gerçekleşmiş olur."[569] Oysa az önce de belirttiğimiz gibi, bir defa söylemek sünnet, ikinci ve üçüncü defa söylemek menduptur. İhtimal Kâsânî, sadece sünnet olanı yansıtmakla yetinmek istemiştir.

Ayrıca İmam Şâfiî bu mesele hakkında şöyle demiştir: "Rukûya eği-

566 Bedayius-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/208

567 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/208

568 es-Siracü'l-vahhac Alâ. Methi'l-Minhac: 45

569 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/208

lenin o vaziyette üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demesini müstehab görüyorum. Yapılan rivâyete göre Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukû' ve secdelerinde ne demişse, onu kısaltmamamız bence müstehabdır, ister namaz kılan imam, ister münferit olsun."[570]

Anlaşılan İmam Şâfiî Rukûda söylenecek tesbih hususunda İbn Mes'ud hadisini dikkate almış ve onunla çıkarım yapmıştır. Ancak el-Ümm'de, "Eğer hadis sahihse." ifadesini kullandığına bakılırsa, bu mesele üzerinde ictihadda bulunurken hadisi tespit edebilmiş, sadece sıhhati üzerinde yeterli bir araştırmada bulunma imkânı elde edemediğini ima etmek istemiştir.

Hanbelîler'e göre: Rukû'da üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm söyler ve bu kemal derecesinin en aşağısıdır. Şayet bir defa söylerse kâfi gelir.

Hanbelîler bu konuda Akâbe b. Âmir hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Ayrıca el-Esrem'in Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivâyeti de kendilerine senet seçmişlerdir: "Rukûda üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm söyler."

Ayrıca İmam Ahmed'in Hasan el-Basri'den yaptığı rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Tam olan tesbih yedi defadır, ortalama olanı beş, en aşağı olanı üç defadır."[571]

Mâlikiler'e göre: Rukû ve secdelerde tesbih menduptur ve belirli bir lafzı yoktur. Ancak zikredilen lâfzı söylemek daha faziletlidir. Aynı zamanda tesbih için belirlenmiş bir sayı da söz konusu değildir.[572]

İbn Kudame de İmam Mâlik'in bu konuda şöyle dediğini nakletmiştir: "Bize göre, Rukû ve secdede sınırlanmış bir tesbih yoktur. Sadece ben Rukû' ve secdede tesbih olduğunu işittim."[573] İmam Mâlik'in "İşittim" sözünden maksat, bu hususta rivayetler kulağıma kadar ulaştı, demektir.

Haber-i vahid olarak rivayet edilen hadislerin delil olabilmesi için,

570 El-Ümm/El-kavlü fi'r-Rukû: 1/111

571 El-Muğnî/Rukû: 1/501

572 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l Erbaa: 1/260

573 El-Muğnî: 1/501

İmam Mâlik'e göre, o haberin Medineli'lerin ameline uyması şarttır. Aksi halde yani onların ameline uymayan haber-i vahidle amel edilmez. Burada da İmam Mâlik hadislerden ziyade Medineli'lerin amelini dikkate almış ve "Üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azim söyler" meâlindeki haber-i vahidle çıkarım yapmamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Rukûda belirtilen tesbihten başka Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in birtakım dualar yaptığı rivayet yoluyla sabit olmuştur. Bunlardan birkaç örnek verelim:

Abdullah b. Ebî Râfi'in Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukûda bulunduğunda şöyle diyordu: Allahümme Leke Rekâ'tü Ve Bike Âmentü Ve Leke Eslemtü Ve Ente Rabbî, Haşaa Leke Semi Ve Basari Ve Muhhî Ve Azmi Ve Asabî Lillahi Rabbi'l-Âlemîn."[574]

Mesruk'un Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukûunda (duaları) çoğaltır ve şöyle derdi: Sübhaneke'llahümme Ve Bi-Hamdike Estağfirü- Ke Ve Etübu İleyke, Fağfir Lî İnneke Ente't-Tevvab."[575]

Mutarrifin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, Hz. Aişe demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukû ve secdelerinde şöyle derdi: Sübbuhun Kuddusün Rabbü'l-Melâiketi Ve'r-Ruh."[576]

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan Rebi'u'l-Müezzin tarikıyla yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir gece secdede şöyle dua ettiğini işitmiştir: Allahümme İnnî Eûzü Bi-Ridake Min Sahatike Ve Eûzü Bi-Avfike Min İkabike Ve Eûzü Bike Minke, Lâ Uhsî

574 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/233
575 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/234
576 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/234

Senâen Aleyke Ente Kema Esneyte Alâ Nefsike."[577]

Ebû Cafer et-Tahavî bu ve benzeri rivayetleri sıraladıktan sonra şöyle diyor: Bir topluluk bu haberleri dikkate alarak, adamın Rukû' ve secdelerde hoşuna gittiği duâları yapmasında bir sakınca yoktur, demişler ve onlara göre, bu iki yerde belirlenmiş bir dua ve tesbih yoktur. Delilleri de yukarıdaki rivayetlerdir.

Diğer bir topluluk onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Namaz kılan kimsenin Rukû'unda Sübhane Rabbiye'l-Azîm tesbihinden başkasını söylemesi uygun olmaz, ama bunu istediği kadar tekrarlayabilir, üç defadan aşağı söylemesi de uygun olmaz aynı zamanda secdesinde de, Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dan başka bir şey söylemesi uygun olmaz. Ama bunu istediği kadar tekrarlayabilir, üç defadan aşağı olması da uygun değildir. Bunlar konumuzun başında naklettiğimiz Akabe b. Âmir hadisiyle çıkarım ve ihticac etmişlerdir. Ayrıca bu grup, Akabe b. Âmir hadisinde geçen iki âyet inmeden önce, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in değişik dualar okuduğu oluyordu, ama o âyetler inince artık Rukû'da sadece Sübhane Rabbiye'l-Azîm ve secdede Sübhane Rabbiye'l-A'lâ tesbihlerini söylemiştir.

Bu âyetler inince Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına Rukûda ve secdede bu iki tesbihin söylenmesini emretmiş, böylece bu emir önceki duâ ve tesbihleri neshetmiştir."[578]

Sonra da Ebû Cafer et-Tahavî, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukû'da Sübhane Rabbiye'l-Azîm ve secdede Sübhane Rabbiye'l-A'lâ dediğine dair rivâyetleri nakledip sıralamıştır. Sonuç olarak da görüşünü şöyle belirtmiştir: "Bu açıdan biz tekbiri kendine has yerlerde, teşehhüdü kendine ait yerde, istiftahı kendine has yerde, teslimi kendine has yerde anıp başka bir şeye geçmemeyi belirttik. Bunlar gibi Rukû ve secdelerde de has bir zikir vardır, başkasına geçmek uygun değildir."[579]

577 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/234

578 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/236, 237

579 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/237

Zeylaî Rukû'da tesbih konusuyla ilgili rivayetleri muhtelif tariklerden naklederek şöyle sıralamıştır: "Sizden biriniz Rukû'a eğildiğinde, orada üç defa şöyle desin: Sübhane Rabbiye'l-Azîm ve bu en aşağı olanı (sayıca en aşağı derecede bulunanı) dır."[580]

İbn Mace ise, Avn b. Abdullah tarikiyla İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu tahrîc etmiştir: "Sizden biriniz Rukûa eğildiğinde üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm desin ve bu en azıdır. Secde ettiğinde ise, üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ desin ve bu da en azıdır" aynı rivayeti Ebû Dâvud da yapmıştır.

Tirmizî ise şu lâfızla rivayet etmiştir: "Sizden biriniz Rukûya eğildiğinde, orada üç defa Sübhane Rabbiye'-Azîm derse, gerçekten Rukûyu tamamlanmıştır. Secde ettiği zaman, orada üç defa Sübhane Rabbiye'l-A'lâ derse, gerçekten secdesi tamamlanmış olur. Bu da en aşağı (sayısı) dır."

Ebu Dâvud, bu hadisin mürsel olduğunu, çünkü Avn b. Abdullah'ın İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'a ulaşmadığı bilinmektedir, demiştir. İmam Tirmizî de, "Bu hadisin isnadı muttasıl değildir; zira Avn, Abdullah'la buluşmamıştır," der. Beyhakî de aynı görüştedir.[581]

560 nolu Huzeyfe hadisinde Rukû ve secdelerde hangi tesbihin söylenmesi gerektiği belirtiliyor, ancak bu vâcib değil, sünnettir. Nitekim müctehid imamlar da aynı görüştedirler. Sadece İmam Mâlik bunun mendup olduğunu söylemiştir.

Rasulullah Efendimiz namazda ne kadar bir rahmet âyetine gelirse, durup orada rahmet ister, ne kadar bir azâp âyetine gelirse, ondan Allah (celle celaluhu)'ya sığınırdı, bölümüne gelince, İmam Şafiî, bunun mendub olduğunu belirtmiştir. İshak b. Râhuye ise, Rukû ve secdelerdeki tesbihin vâcib olduğunu söylemiş ve o bakımdan kasden terkedenin namazı bozulur, diye ilâve etmiştir. Davud ez-Zahirî de aynı görüştedir. İmam Ahmed'den yapı-

580 Tirmizî- Ebû Dâvud tahrîc etmişlerdir

581 Nasburraye li-Ahadisi'l-Hkiâye: 1/375, 376

lan bir rivayette ise, namazdaki bütün tekbirler, Rukû ve secdelerdeki tesbihler ve Rukûdan kalkıldığında Semi'allahu Limen Hamidehu demek vâcibdir. Bunlardan birini -kasden terkedenin- namazı hükümsüz olur. İmam Ahmed'den bunların sünnet olduğuna dair rivayetler de yapılmıştır.

561 nolu Akabe b. Âmir hadisini ayrıca Hâkim kendi Müstedrek'inde tahric etmiş, İbn Hibban da sahîhlemiştir.[582]

562 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinde Sübbuh Ve Kuddüs tabirleri geçmektedir. Birincisinin mânası, noksanlıklardan, şirkten ve ulûhiyetine lâyık olmayan her şeyden beri; İkincisinin mânası, yaratana lâyık olmayan her şeyden pâk ve temiz olan demektir. Hadis sahihtir.

563 nolu yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisine gelince, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukû ve secdelerde belirtilen tesbih ve tahmidi, İza Cae Nasrullah âyeti indikten sonra devam ettiğini Şevkanî nakletmektedir.[583]

564 nolu Avn b. Abdullah b. Utbe hadisinin mürsel olduğunu Ebu Dâvud söylemiştir ki buna daha önce de işâret etmiştik. Çünkü yapılan tespitlere göre, Avn, Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'a yetişmemiştir. Aradan bir sahabinin düşürüldüğü anlaşılıyor. Tirmizî de bunun isnadı muttasıl değildir, demiştir. Avn b. Abdullah'a gelince, sika (güvenilir) kabul edilmiş ve ashabdan bir cemaatten rivayet yapmıştır. Müslim de onun hadislerini tahric etmiştir.

565 nolu Saîd b. Cübeyr hadisinin ricalinin hepsi sikat (güvenilirler) dir. Ancak Abdullah b. İbrahim b. Amir b. Keysan Ebu Yezîd San'ânî üzerinde durulmuştur: Ebû Hatim, onun salihü'l-hadis olduğunu; Nesâî, onun rivâyetinde bir beis yoktur, demişlerdir. Aynı zamanda Nesâî onun bir hadisini kendi kitabına almıştır.[584]

---

582 Neylü'l-evtar: 2/275

583 Neylü'I-evtar: 2/275

584 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/389- 4191 nolu Abdullah

Hadisin delâletinden, Rukû ve secdelerde, yalnız başına namaz kılan kimse tesbihleri istediği kadar çoğaltabilir, yani üçten fazla tekrarlamasında bir sakınca yoktur. Ömer b. Abdülaziz'in 10 defa söylemesi tahdidi değildir. İmama gelince, cemaati bıkkınlık hissetmiyor da memnun kalıyorlarsa, tesbihleri üçten fazla tekrarlayabilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rukûda üç defa Sübhane Rabbiye'l-Azîm demek sünnettir. Bir defa da söylendiği takdirde sünnet yerine gelmiş olur.

2. Secdede üç defa Sübhane Rabbiel-A'lâ demek sünnettir. Bir defa söylendiği takdirde de sünnet yerine gelmiş sayılır.

3. Rukû ve secdelerde tesbihleri üçten fazla söylemekte bir sakınca yoktur. Ancak imamlık yapan kimsenin cemaatin durumunu bilmesi, üçten fazla söylediğinde sıkılıp sıkılmadıklarını tespit etmesi uygun olur. O bakımdan yalnız başına namaz kılan kimse üçten fazla söyleyebilir. İmamın üç defa ile yetinmesi daha uygun olur.

4. Rukû ve secdelerde tesbihten başka dua ve benzeri şeyler söylemek hakkında müctehidler arasında ittifak yoktur. Mendub diyenler olmuşsa da çoğu muhalefet etmiştir. Ancak yalnız başına namaz kılan kimsenin vakti müsaitse, me'sur dua ve tesbihleri söyleyebilir. Buna cevaz verilmiştir.

5. Namazda kıraatte rahmet âyetlerine gelince, gönülden rahmet dilemek, azap âyetleri gelince yine gönülden Allah (celle celaluhu)'ya sığınmak mendubdur. Dil ile söylenmesi hakkında ittifak yoktur.

6. İmam Mâlik'e göre, Rukû ve secdelerde tesbih söylemek menduptur. Bir rivayette İmam Ahmed'e göre, vâcibdir.

7. Ayrıca Rukû ve secdelerde Sübbuhun, Kuddusün Rabbü'l-Melâîketi Ve'r-Ruh demek müstehabdır.

RUKÛ VE SECDELERDE KUR'ÂN OKUNMAZ

Namazda kıraatin yeri belirlendiği gibi, zikir ve tesbihlerin de yeri belirlenmiştir. Tesbih söylenecek yerlerde Kur'ân'dan bir şeyler okumak yasaklanmıştır.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَشَفَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّتَارَةَ وَالنَّاسُ صُفُوفٌ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَمْ يَبْقَى مِنَ الْمُبَشِّرَاتِ النُّبُوَّةِ إِلاَّ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا اَلْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ أَلاَ وَإِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا أَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) (hasta iken) perdeyi açtı, insanlar da o sırada Ebu Bekir'in (radıyallahu anh) arkasında saf bağlamış durumda idiler. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ey insanlar! Peygamberlik mübeşşiratından bir şey kalmadı, ancak sâlih rüya kaldı ki Müslüman onu görür veya ona gösterilir. Haberiniz olsun ki, ben Rukû ve secdelerde kıraatten menolundum. Rukûya gelince, orada Rabbımıza tazimde bulunun, secdede ise, orada duâ hususunda gayret sarfedin, lâyıktır ki dualarınız kabul oluna."[585]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kıraati tamamladıktan sonra rukûya gidilir. Sa-

585 Müsned-i Ahmed- Müslim- Nesâî- Ebû Dâvud

hih olan budur. Tekbiri ise tam eğilirken söyler.[586] Bu ifadeden de Rukûda Kur'ân'dan bir şeyler okumanın mekrûh olduğu anlaşılıyor.

Şâfiîler'e göre: İmam Şafiî bu konuda **585** nolu İbn Abbas hadisiyle çıkarım yapmıştır. O bakımdan el-Ümm'de şöyle belirtmiştir: "Bir kimsenin Rukû ve secdelerde Kur'ân okumasını müstehab görmüyorum; çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bunu menetmiştir. Rukû ve secdeler kıraatin ötesinde zikir yerleridir. Bunun gibi, teşehhüd yerinde de bir kimsenin Kur'an okumasını müstehab görmüyorum."[587]

Hanbelîler'e göre: Rukû ve secdelerde Kur'ân okumak mekruhtur. Hanbelîler bu meselede Tirmizî'nin hasenleyip sahîhlediği Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın şu hadisiyle çıkarım yapmıştır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukû ve secdelerde Kur'ân okumamı menetmiştir." Ayrıca İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği hadisi de kendilerine dayanak seçmişlerdir: "Doğrusu ben Rukû ve secdede Kur'ân okumaktan menolundum." Ebu Davud'un rivayet ettiği bu hadisin tamamı şöyledir: "Şüphesiz ki ben, Rukû ve secdede Kur'ân okumaktan menolundum. Rukûya gelince, orada Rabbimize ta'zimede bulunun, Secdede ise duâ etmek için gayret sarfedin ki duânız kabul olunsun."[588]

Mâlikiler'e göre: İmam Mâlik'in rukûda duâ edilmesini mekrûh saydığını, ama bunu secdede mekrûh görmediğini Sahnûn kendi eserinde nakletmiştir.[589] Bundan, kıraatin da Rukû ve secdede yapılmasının mekruh olduğu anlaşılıyor.

Böylece rukû ve secdelerde Kur'ân okumanın mekruh olduğunda müctehid imamların ittifakı vardır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

586 Fetâvâyı Hindiyye; 1/74
587 El-Ümm: 1/111
588 El-Muğnî: 1/503, 504
589 El-Müdevvenetü'i-kübrâ: 1/72

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rukûda sadece Allah (celle cellaluhu) ta'zîm edilerek belirtilen tesbih söylenir. O bakımdan rukûda Kur'an okumak veya ayakta iken başlanılan kıraati Rukûda tamamlamak mekrûhtur.

2. Rukûda Şâfiîler'e göre, bazı me'sur dualar yapılabilir. Mâlikiler'e göre, bu da mekrûhtur.

3. Secdede hem tesbih; hem duâ etmek müstehabdır. Sadece belirtilen tesbihi söylemek sünnettir.

4. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra artık vahiy inmeyecektir. O yoldan yapılan tebşiratların kapısı kapanmış oluyor.

5. Salih rüya, o tebşiratların ayrı bir tecellisidir ki, müslüman onu görür veya ona gösterilir.

RUKÛDAN KALKINCA NE SÖYLENİR ?

Bu hususta da müctehid imamların farklı tespit ve ictihatları olmuştur. Rivayetler de biraz farklıdır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِى سَاجِدًا ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِى سَاجِدًا ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِى الصَّلاَةِ كُلِّهَا وَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَالثِّنْتَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ.

500

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalkınca, ayağa kalkınca tekbir getirirdi, sonra Rukûya gidince yine tekbir getirirdi ve sonra da o rekatten kalkıp belini doğrultunca Semialahu limen Hamidehü derdi. Sonra ayakta iken şöyle derdi: Rabbena Ve Le- Ke'l-Hamd. Sonra secde için eğilirken tekbir getirirdi, sonra başını kaldırınca yine tekbir getirirdi, sonra tekrar secdeye gidince tekbir getirirdi, sonra yine secdeden başını kaldırınca tekbir getirirdi ve sonra da bunu her rekatında yapardı ve bir de ikinci rekâta oturup üçüncü rekâta kalkınca yine tekbir getirirdi."[590]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "İmam Semi'allahu Limen Hamidehü dediği zaman siz Rabbena Ve Leke'l-Hamd deyin."[591]

590 Buhari-Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

591 Buharî/Ezan: 52, 74, 82, 86, 117. Daavat: 99. Müslim/Salât; 25, 28, 55, 62, 64, 71, 77. Ah-

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: Rasulullah Efendimiz başını Rukûdan kaldırınca, Allahümme Rabbena Leke'l-Hamdu Mil'e's-Semavati Ve Mil'e'l-Arzi Ve Mil'e Ma Beynehüma Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şey'in Ba'dü Ehle's-Senâi Ve'l-Mecdi, Lâ Mâni'a Lima A'tayte Vela Mu'tiye Lima Mena'te Vela Yenfeu Za'l-Ceddi Minke'l-Cedd."[592] Derdi.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namaz kılan kimse imam olarak bulunuyorsa, başını Rukûdan kaldırdığında sadece Semi'allahü Limen Hamidehü der, Rabbena Leke'l-Hamd demez. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, her ikisini de söyler.

Ancak Ebû Hanîfe'den yapılan bir rivayete göre ise, o da imamın her ikisini söyleyebileceğini belirtmiştir.[593]

Hanefiler bu meselede Ebu Hureyre hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Yalnız başına namaz kılan kimse sözü edilen iki duayı birlikte söyler. İmam Ebû Hanife'nin birinci görüşüne gelince, Kâsânî'nin tespitine göre, imam bu görüş ve ictihadında Ebu Musa El-Eş'arî ile Ebû Hureyre'den rivayet edilen şu hadisle çıkarım vè ihticada bulunmuştur: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imamdır, o halde ona muhalefet etmeyiniz: O tekbir getirince siz de tekbir getirin, o okumaya başlayınca siz susun; o, Vela'd-Dallîn dediği zaman, siz Âmîn deyin. İmam Rukûya varınca siz de varın, imam semi'allahu limen hamidehu deyince siz, rabbena leke'l-hamd deyin."[594]

Şâfiîler'e göre: Namaz kılan kimse başını Rukû'dan kaldırdığı za-

---

med: 1/95, 102, 143- 2/18, 230- 3/3, 18 87 -5/343, 388, 400- 6/78

592 Müslim/Salat: 21, 22, 24, 25, 28, 33, 114, 115, 133, 184, 185, 197, 199, 202, 205, 200, 240. Nesâî/Ezan: 41, Kıble: 16, İmamet; 38

593 Bedayi'us'-Sanayi Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/209

594 Buhari/Salat: 18, Ezan: 51, 74, 82, 120. Taksirü's-salât; 17. Sehv; 9. Merda; 12. Müslim/Salât: 77, 82, 06, 89. Ebû Dâvud/Salât: 60. Tirmiz/Salât; 150 Nesâi/Eimme: 16, 30, 40, İftitah: 30, Tatbik; 22. İbn Mâce/İkamet; 13, 144. Dârimî/Salât; 44, 71- Taberâni/Nidâ:56, Cemaat: 16, 17. Ahmed; 2/230, 314, 341, 441, 420, 438, 440 -3/110, 154, 162, 200, 217, 300- 4/401, 405-6/51, 58, 68. 148, 194

man Semi'allahu Limen Hamidehü der, belini doğrultunca da Rabbena Leke'l-Hamd veya Rabbena Veleke'l-Hamd der. Veya AllaHümme Rabbena Leke'l-Hamd de diyebilir. Buna ilâveten me'sur duayı okuyabilir. Yalnız başına namaz kılan kimse, daha fazla dua ve senada bulunabilir.[595]

Hanbeliler'e göre: Rukûyu tamamlayıp başını kaldırdığı zaman Se'miallahu limen hamidehu söyler. Hem Rukûdan kalkmak, hem de beli doğrultmak vâcibdir. İmam ise Tesmi'i aşikâr söyler. Sonra belini doğrultunca da Rabbena Leke'l-hamdu Mil'e's-Semavati Ve Mîl'e'l-Arzı Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şeyin Ba'dü der.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette ise, yalnız başına namaz kılan bu son kısmı söylemez. Her ikisini bir arada söylemek imam için meşrudur.[596]

Tabii bunları söylemek sünnettir.

Mâlikîler'e göre: İmam Mâlik, Rabbena Leke'l-Hamd yalnız imama uyanlar söylerler. İmam ise, Semi'allahu Limen Hamidehü ile yetinir, demiştir.

Böylece bu iki duâ hakkında müctehid imamlar arasında bazı farklı yorum ve ictihad söz konusudur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Tahavî bu konuda Ebu Musa El-Eş'ârî hadisini ve bir de Ebû Hureyre hadisini birkaç tarikten rivayet ettikten sonra şöyle demiştir:

Sözü edilen hadisler, imam ve me'mumun neler söyleyeceğine açık şekilde delâlet etmektedir: İmam Semi'allahu Limen Hamidehü deyince, siz Allahümme Rabbena Lekel Hamd deyin, mealindeki hadisin bu bölümü, Semi'allahu Limen Hamîdehü'yü sadece imamın söyliyeceğine, me'mumun demiyeceğine delildir; Rabbena Leke'l-Hamd'i ise me'mumun söyliyeceğine, imamın söylemeyeceğine delildir, diyenler vardır.

Bu görüşte olanlar arasında İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik de bulu-

595 es-Siracü'l Vehhac ala metnil minhac: 45, 46

596 El-Muğnî: 1/507, 508

nuyor, yani bu aynı zamanda onların da görüşüdür.

Diğer bir grup onlara muhalefet etmiştir. Bunlara göre, İmam hem Semî'allahü Limen Hamidehu, hem de Rabbena Leke'l-Hamd söyler. Ona uyanlar da sadece Rabbena Leke'l- Hamd derler. Zira bu ikinci gruba göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hadislerinde, imam "Semi'allahu Limen Hamidehu" dediği zaman siz Rabbena Leke'l-Hamd deyin şeklinde bir emir yoktur.[597]

Buna cevap verecek olursak, diyebiliriz ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hadisinden eğer imamın Rabbena Leke'l-Hamd demiyeceği anlaşılmıyorsa, o takdirde yalnız namaz kılan kimsenin de aynı şeyi söylememesi anlaşılıyor demektir. Oysa yalnız başına namaz kılanın hem Semi'allahu Limen Hamidehu, hem de Rabbena Leke'l-Hamd demesine muhalefet eden olmamıştır. Buna kıyasla imamın da söylemesini engelleyen bir kayıt yoktur, demektir. Nitekim Tahavî de aynı hususa bilhassa değinerek ikincilerin görüşünün isabetli olmadığını belirtmiştir.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh), ben aranızda Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazına en çok benzer şekilde namaz kılanınızım, der ve o namazda Rukûdan başını kaldırınca hem Semi'allahu Limen Hamidehu, hem de Rabbena Leke'l-Hamd derdi.

Urve'den yapılan rivayette ise, şöyle demiştir, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bana şöyle haber verdi: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatında güneş tutuldu. O da insanlara namaz kıldırdı, başını Rukûdan kaldırınca, Semi'allahu Limen Hamidehü, Rabbena Leke'l-Hamd dedi."[598]

Kaldı ki, **590** nolu Ebu Hureyre hadisi, imamlık yaparken Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözünü ettiğimiz tesmi' ve tahmidin ikisini de söylediği, yalnız başına kılarken de aynı şeye devam ettiği kesinlik

597 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/238

598 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/239

kazanmıştır.

Zeylâî de Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisini naklettikten sonra İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan ve Abdullah b. Ebî Evfâ'dan iki ayrı rivayete yer vererek meseleye ağırlık kazandırmıştır. İki ayrı rivayeti meâlen naklediyoruz:

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlarken tekbir getirip iki elini omuzları seviyesine kadar kaldırırdı ve Rukûdan başını kaldırınca, Semi'allahu Limen Hamidehü, Rabbena Ve Leke'l-Hamd derdi."[599]

"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) başını Rukû'dan kaldırınca, Semî'allahü Limen Hamidehü, Allahümme Rabbena Leke'l- Hamdü Mil'e's-Semavatî derdi."[600]

Bu mealde daha uzun bir hadisi Sahih-i Müslim'de Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukû ve secdelerde tesbihlerden başka bir takım dua ve zikirlerde bulunduğu, Rukûdan başını kaldırdığında ise, Semi'allahu Limen Hamidehu Rabbena Ve Leke'l-Hamdü Mil'es-Semavati Ve'l-Arzi Vema Beynehüma Ve Mil'e Ma Şi'te Min Şeyin Ba'du dediği belirtilmiştir.[601]

İbn Dakik El-Îyd, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukûdan başını kaldırınca ellerini omuz seviyesine kadar yükseltip Semi'allahu Limen Hamkiehü Rabbena Ve Leke'l-Hamdü dediğiyle ilgili Abdullah b. Ömer hadisini açıklarken hu hadise Buharî, Müslim ve Nesai'nin yer verdiğini belirtmiş, sonra da açıklamanın tamamını Rukû'dan kalkınca elleri omuz seviyesine kadar kaldırma meselesine yoğunlaşmış, diğer husus üzerinde durmamıştır.[602]

599 Buharî/Ref'i yed: 102 / İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

600 Abdullah b. Ebî Evlâ (radıyallahu anh)'dan/Sahîh-i Müslim/Ref-i re's: 190

601 Nasbu'r-râye li-Ehadîsi'l-Hidâye: 1/377

602 İhkâmu l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-ahkâm: 1/220

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmam başını Rukû'dan kaldırınca Semi'allahu Limen Hamidehu, Rabbena Leke'l-Hamdü der, bunu söylemesi sünnettir. Şafiîler de aynı görüştedirler. Hanbeliler de buna yakın ictihadda bulunmuşlarsa da, İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette, bu ikisini imamın söylemesi sünnettir, yalnız başına kılan ise, sadece tesmi' söylemesi sünnettir.

2. İmam Mâlik ise, imama uyanlar sadece Rabbena Leke'l Hamd derler, İmam ise sadece tesmi' ile yetinir. Onlara göre, belirtilen şekilde hareket etmek sünnettir.

3. Rukû' ve secdelerde me'sur duâ ve zikirleri söylemek müstehabdır.

4. Namaza başlarken, Rukûya eğilirken, secdeye gidilirken, secdeden başı kaldırırken, yine ikinci secdeye gidilirken ve ikinci secdeden başı kaldırırken tekbir getirmek sünnettir.

5. İkinci rekata oturup üçüncü rekata kalktığında yine tekbir getirmek sünnettir.

6. Rukû'dan kalkılıp Rabbena Leke'l-Hamd'dan sonra **592** nolu hadiste geçen duayı okumak müstehabdır.

RUKÛDAN KALKINCA KIYAMDA DURMAK FARZDIR

Namaz her ne kadar duâ, tesbih, zikir ve tehlîlden ibaretse de, ibâdeti âdetten ayırmak için ona resmiyet verilerek belli ölçülere bağlanmıştır. O bakımdan namazı kılınıp belirlendiği, tarif edilip öğretildiği şekilde kılmamız gerekmektedir. Laubali şekilde namaz kılmak mutlaka mekruhtur. Hele bir de farz ve vaciplerden birini ihlâl edecek derecede ise, haramdır, aynı zamanda kılınan namaz makbul değildir. Her rükünde aza yerini almalı, vücut dengesini bulmalıdır. Buna "ta'dil-i erkân" denir. Müctehid imamlar, ta'dil-i erkân farz ya da vâcip olduğu üzerinde durup farklı ictihadlarda bulunmuşlardır. Yeri gelince açıklayacağız.

Bu konuda bizi en çok aydınlatan ve en sağlam ölçüyü veren hadislerden birini Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle anlatmıştır:

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), mescide girdi, arkasından bir adam da gelip girdi ve namaz kılmaya başladı. Namazını bitirdikten sonra gelip Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e selâm verdi. Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) onun selâmını alıp cevapladı ve "Dön yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın." buyurdu. Adam dönüp yeniden namaz kıldı ve bu hal üç defa tekrarlanınca adam şöyle dedi: "Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, bundan daha iyisini bilemiyorum, onun için bana (nasıl kılınacağını) öğret." Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona dedi ki: "Namaza kalktığın zaman tekbir getir, sonra da Kur'ân'dan yanında (ezberinde) bulunandan sana kolay geleni oku, sonra Rukûya var, vücudun tam istikrar buluncaya kadar bekledikten sonra başını kaldır ve ayakta tam doğruluncaya kadar dur, sonra secde et ve secdede vücudun her organı istikrar buluncaya kadar bekle ve sonra başını kaldırıp otur, vücudun istikrar buluncaya kadar bekle ve bunu namazın her rekâtında yerine getir ve işte böyle yapacak olursan namazın gerçekten tam ölçüsünü bulmuş olur. Bunlardan

bir şey noksan bıraktığın nisbette namazını noksan bırakmış olursun."[603]

Ancak Ebu Dâvud bu hadisi ayrıca Rifaa b. Râfi'den daha uzun şekilde rivayet etmiştir ki Zeylaî onu hem nakletmiş, hem kısmen açıklamasını yapmıştır.[604]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَيَنْظُرُ الله إِلَى صَلاَةِ رَجُلٍ لاَ يُقِيمُ صُلْبَهُ بَيْنَ رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah (celle celaluhu) Rukû ve secdeleri arasında belini doğrultmayan adamın namazına (kabul) nazarıyla bakmaz."[605]

عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَصَلاَةٍ لِمَنْ لَمْ يُقِمْ صُلْبَهُ فِي رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ.

Ali b. Şeyban (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Rukû ve secdelerde belini doğrultmayan kimsenin gerçekte makbul bir namazı yoktur."[606]

Ebu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Rukû ve secdelerde belini doğrultmayan adamın namazı yeterli değildir."[607]

603 Ebu Dâvud - Buhari/Eyman: 15. Tirmizi/Salat: 110, İsti'zan; 4. Nesâî/İstiftah: 7 Tatbiyk 15. Sehv; 67. İbn Mâce: 72

604 Nasburrâye: 1/279

605 Müsned-i Ahmed: 2/252- 4/22, 23

606 İbn Mace/İkamet: 16. Nesâî/Tatbiyk: 77. Ahmed; 4/23

607 Tirmizî/Mevakıt: 81, 91. Ebû Dâvud/Salât: 44. Nesâî/Tatbiyk: 54. İftitah: 88. İbn Mâce/İkamet: 16. Darimî/Salat: 78. Ahmed; 2/525 -4/22, 23, 119, 122- 5/310

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namazın aslî vâciblerinden biri de, Rukûda tatmin olmak ve karardır, yani Rukû'a varıldığında her organın yerinde karar kılacağı kadar beklemek vâcibtir. Bu, İmam Ebu Hanîfe ile İmam Muhammed'in görüşüdür. İmam Ebû Yusuf'a göre, Rukû'da bir tesbih miktarı tuma'nine farzdır. İmam Şafiî de aynı ictihadtadır. O kadar ki namaz kılan kimse Rukû'da tuma'nine[608] yi terkedecek olursa, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, namazı (kerahetle) caizdir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafii'ye göre, namazı caiz olmaz. Gerçi bu hilaf Zahiri'r-Rivâye de zikredilmemiştir, sadece el-Muallâ kendi Nevadir'inde belirtmiştir.

Bu açıdan bakılarak Rukûdan sonraki doğrulmayı ve iki secde arasındaki oturmayı terkedecek olursa, İmam Ebu Hanîfe'ye göre, onun bu durumu ayakta durmaya daha yakınsa, namazı caiz olmaz, ama rükuya daha yakın olursa, kâfi gelir. Çünkü burada ekseri makamı küllde ikamet etmek söz konusudur.

Böylece ta'dîl-i erkânın İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre vacib, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafii'ye göre farz olduğu neticesi ortaya çıkıyor.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed, Kur'ân da: "Ey imân edenler! Rukû ediniz, secde ediniz" meâlindeki âyeti delil saymışlardır. Burada mutlak emir vardır, o da Rukû ve secde için eğilmektir. Deve secde etti, denilince, otlamak için başını yere kadar eğdi demektir. İtmi'nan ve karar ise fiilin aslı üzere devam demektir ki, emir böyle bir devama delâlet etmemektedir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî, ise 850 nolu Ebû Hureyre hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[609]

Nitekim Şafiî mezhebinin ileri gelen fakihlerinden Şerefüddin Yahya Nevevî bu konuyu şöyle belirtmiştir: "Namazın beşinci farzı Rukûdur. Bu-

608 Namaz kılarken rukûda, secdede, kavmede ve iki secde arasında oturmada bütün uzuvların hareketsiz kalması

609 Bedayiu's-Sanayi' Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/162

nun en azı, iki elinin içinin diz kapaklarına kadar ulaşmasıdır ki, kalkması eğilmesinden ayrılacak kadar az bir karar kılmakla gerçekleşir."[610]

Rükunun ekmel şekli ise, şöyledir: Bel ve boynu aynı seviyeye, getirmek ve bacakları dimdik tutup elleri diz kapaklarının üzerine parmakları hafif açık bulundurup kıbleye yönelmiş olarak bulundurmaktır.[611]

İmam Şâfi de el-Ümm'de diyor ki: "Başını Rukûdan kaldırıp belini doğrultarak ayakta dik durmaya kudreti yeten kimsenin böyle yapmayıp da bu şekilden bir şey noksan bırakıp yerine getirmeyecek olursa, (kıldığı namaz) yeterli sayılmaz."

Hanbeliler'e göre: Rukûda organlar yerli yerince yatışıncaya, yani karar kılıncaya kadar beklemek vâciptir. Bu da, namaz kılan kimse Rukû sınırına vardıktan sonra söz konusudur, şöyle ki: Rukû sınırına vardıktan sonra organların yerli yerince az da olsa karar kılması gerekir, aksi halde vacip terkedilmiş olur. İmam Şâfi de aynı görüştedir.

Hanbelîler bu meselede yukarıda naklettiğimiz üç hadisle çıkarım yapmışlardır.[612]

Mâlikîler'e göre: İmam Mâlik, Rukû ve secde için belirli bir dua olmadığını belirttikten sonra, Rukû, ellerin diz kapakları üzerine konulmasıyla, secdenin de alnın yere konulup karar kılmasıyla gerçekleşeceğini söylemiştir.[613]

Farz ve vacip ölçü dışında sünnete uygun Rukûnun şöyle yapılmasında bütün müctehidler görüş birliği göstermişlerdir: Namaz kılan kimse Rukûya eğildiğinde belini bir köprü gibi dümdüz tutar, başıyla arka kısmını aynı seviyeye getirip yatay bir düzlem meydana getirir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) Rukûda aynı şeylere dikkat eder, başını ne

610 es-Siracü'l-vahhac Şerhün Alâ Metni'l-Minhac: 44

611 es-Siracü'l Vahhac: 1/44

612 El-Muğni: 1/500

613 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/72'den özetlenerek

yere doğru eğer, ne de yukarıya doğru kaldırırdı.[614]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ali b. Seyhan'dan yapılan rivayette demiştir ki:"Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kılıyorduk, Rukû ve secdelerde belini doğrultmayan bir adamı gözünün ucuyla bakıp gördü. Namazı bitirince şöyle buyurdu; "Ey Müslümanlar cemaati! Rukû ve secdelerde belini doğrultmayan kimsenin namazı (makbul) değildir."[615]

İbn Main, Ebu Zer'a ve İbn Hibban bu hadisi sahihlemişlerdir.

Ashabdan Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh), Rukû ve secdeleri tamamlamayan, noksan bırakan bir adam gördü. Adam namazını bitirince, Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) onu çağırdı ve sordu. Ne zamandan beri böyle namaz kılarsın? O da şu kadar zamandan beri, diye cevap verdi. Doğrusu sen Allah için bir namaz kılmamışsın. Eğer bu vaziyette ölecek olursan, Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden başka bir şey üzerine ölmüş olursun.[616]

605 nolu hadisi rivayette İmam Ahmed teferrüd etmiştir. Mecmau'z-Zevaid sahibi diyor ki: "Bu hadisin râvilerinden Abdullah b. Zeyd el-Hanefi'nin' tercüm-i hayatına rastlayamadım." İbn Hacer onun bu sözünü garip karşılamış ve o râviyi Abdullah b. Zeyd diye adlandırması vehimden başka bir şey değildir, diyerek onun Abdullah b. Bedir olduğuna dikkatleri çekmiştir ki, bu zat sika olarak tanınır. Ancak Abdullah b. Bedir doğrudan Ebû Hureyre'den değil, aradaki bir râvi vasıtasıyla rivayet ettiği sanılmaktadır.

606 nolu Ali b. Şeyban hadisini İbn Mâce, Ebu Bekir b. Ebî Şeybe'den o da Mülazim b. Amir'den rivayet etmiştir ki bu zatın sika olduğunu Ahmed b. Hanbel, Yahya ve Nesâi belirtmişlerdir. Ebu Dâvud ise, onun rivayetinde bir beis yoktur, demiştir. İbn Maîn, Zer'â ise onun sika olduğunu kaydetmişlerdir. Râvilerinden Abdurrahman b. Ali b. Şeyban'ın da sika olduğunu İbn

614 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibil-Erbaa: 1/201

615 Müsned-i Ahmed

616 Buhari - Nasburrâye: 1/380

Hibban söylemiş ve böylece hadis ile çıkarım yapmakta bir sakınca söz konusu olmadığına atıflar yapılmıştır.

607 nolu Ebu Mes'ûd hadisinin isnadı sahihtir. Nitekim Tirmizî de onu sahihlemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rukûda karar kılmak, yani her uzuv yerini alıp karar kılacak kadar durmak vaciptir. O bakımdan organlar karar kılmadan eğilip kalkanın namazı kerahetle caizdir. İmam Ahmed'in de ictihadı bu doğrultudadır. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göredir.

2. Rukû'da her aza yerini alıp karar kılacak kadar beklemek farzdır. O bakımdan bir tesbih miktarı durmadan kalkan kimse farzı yerine getirmediğinden namazı bozulur. Bu, İmam Şafiî ile İmam Ebû Yusuf'a göredir.

3. Ellerin diz kapaklarına kadar ulaşmasıyla Rukû, başın (alnın) yere değmesiyle secde gerçekleşmiş olur, yani farz yerine gelmiş sayılır. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

4. Rukûdan kalkınca beli iyice doğrultmak da vâcibdir.

5. İki secde arasında beli doğrultarak oturmak da vâcibdir.

6. Özetle: Namazda "tadil-i erkân" kimine göre vâcip, kimine göre farzdır.

7. Rukûdan kalkıldığı zaman beli doğrultup ayakta itmi'nan sağlanıncaya kadar beklemek farzdır.

8. Belirtilen yerlerde itmi'nan sağlayıncaya kadar beklemeyen kimsenin namazı kabul değildir.

SECDENİN ŞEKLİ VE KEYFİYETİ

Kulun Allah (celle celaluhu)'ya en yakın bulunduğu an, secdede olduğu zamandır. Çünkü secde, kulluğun en yüksek mertebesi, teslimiyet ve mahviyetin en açık belirtisi, kula kul olmamanın en belirgin belgesidir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in secde durumu ve sûreti, tek ve değişmeyen ölçüdür. Çünkü O, kulluğun da en üst derecesinde bulunuyordu.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ.

Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i secde ederken gördüm, iki dizini iki elinden önce yere koyuyordu ve secdeden kalkınca da ellerini dizlerinden önce kaldırıyordu."[617]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sizden biri secde ettiği zaman deve çöker gibi çökmesin; önce ellerini yere koysun, sonra dizlerini."[618]

Abdullah b. Buhayne (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir k: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman, koltuklarının beyazlığı gözükecek şekilde kollarını açardı."[619]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallal-

617 Buhari - Müslim - Tirmizî - İbn Mâce

618 Ebû Dâvud/Salât: 137, Ahmed: 2/381. Nesâî

619 Sahih-i Buharî - Müslim/Salât: 230. Ahmed: 5/345

lahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Secdede mu'tedil olun; sizden biriniz kollarını, köpeğin dirseklerini yere yaydığı gibi yaymasın."[620]

Ebu Humeyd (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazının sıfatı hakkında şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman, iki uyluğu arasını biraz açık tutar, göbeğinden hiçbir şeyi uyluktan üzerine yüklemezdi."[621]

وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ أَمْكَنَ أَنْفَهُ وَجَبْهَتَهُ مِنَ الْأَرْضِ وَنَحَّى يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ وَوَضَعَ كَفَّيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ.

Yine Ebu Humeyd'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), secde ettiğinde burnunu ve alnını iyice yere koyup üzerinde sağlamca tutardı. Ellerini (dirseklerini) yanlarından biraz açık tutar, ellerini omuzları hizasına gelecek şekilde yere koyup o vaziyette tutardı."[622]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Namazın sünnetlerinden biri de secdeye eğilirken önce dizleri, sonra elleri yere koymaktır. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, önce elleri, sonra dizi yere koymak sunnettir. Hanefîler **617** nolu Malikîler'le Şafiîler, Ebu Hureyre (**618** nolu) hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Konuyla ilgili diğer rivayetler ise, Hanefiler'in görüşünü kuvvetlendirmektedir.[623]

Secdeye gidilirken önce alnını, sonra burnunu yere koymak, bazısına göre önce burnunu, sonra alnını yere koymak sünnettir. Böylece secdede

620 Buharî/Mevakıt: 8, Ezan: 141. Müslim/Salât: 233. Ebû Dâvud/Salât: 154 Tirmizi/Salât: 89. İbn Mâce/İkamet: 21. Nesâi/İftitah: 86, tatbiyk 53. Âhmed; 3/ 109. 115, 177, 170, 191, 214, 274, 291,315, 336, 389

621 Ebu Dâvud/Salât: 118

622 Ebu Dâvud/Salât: 116 Tirmizi/Mevakit: 86

623 Bedayi'ü›s-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210

hem burnu, hem alnı yere koymakta birleştirmek sünnettir. Çünkü yedi uzuv üzerine secde edilmekle emredilmiştir, İmam Şafiî'ye göre, alnı yere koymak vâcib olduğu gibi, burnu da koymak vaciptir. Şafiî bu meselede şu hadisle çıkarıda bulunmuştur: "Alnını yere dokundurduğu gibi, burnunu da yere dokundurmayanın Allah namazını kabul etmez."[624]

Secdede elleri kulak hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir. Çünkü yapılan sahih rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiğinde ellerini kulakları hizasına gelecek şekilde yere koyardı, denilmektedir.[625]

Secdede itidal üzere olup dirsekleri yere yaymamak sünnettir. Hanefîler **620** nolu Enes hadisiyle çıkarım yapmışlardır. İmam Mâlik ise, nâfile namazda dirsekleri yere yaymakta bir sakınca görmemiştir. Farz namazda ise, öyle yapmak namazı bozar.

Bütün bunlar erkekler hakkındadır. Kadınlara gelince, onlar secdede dirseklerini yere yayarlar, göbeklerini uylukları üzerine koyarlar.[626]

Şâfiîler'e göre: Secdeye gidilirken önce dizler, sonra eller yere konulur, bunun gibi önce alnını, sonra burnunu yere koyar. Bu tertibin aksini yapmak ise mekruhtur.[627]

Görüldüğü gibi, İmam Kâsânî, Bedayi'de Şâfiîler'in görüş ve içtihadını biraz farklı şekilde yansıtmıştır. Oysa bu mezhebde en yetkili fakihlerden biri olan Minhac müellifi Şerefüddin Yahya Nevevî, Kâsâni'nin aksine, secdeye Hanefîler'de olduğu gibi, önce dizleri, sonra elleri yere koymanın sünnet olduğunu belirtmiştir. Kanaatimce Yahya Nevevî'nin tespiti daha sahihtir.

Secdede elleri omuzlar hizasına gelecek şekilde yere koymak sünnettir. Eller de parmaklar bitişik halde kıbleye yönelik olarak tutulur. Dizler de

624 Bedayi'üs-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210
625 Bedayi'üs-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210
626 Bedayi'üs-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/210
627 es-Siracülvahhac Alâ Metni'l-Minhac: 47

birbirinden açık vaziyette tutulur ve göbek uyluklardan, kollar da yan taraflardan açık tutularak aralarında boşluk bırakılır. Kadınlar ise, bunun aksini yaparlar.[628]

Yahya Nevevî'nin tespitinin isabetini Ümm'deki beyânda görüyoruz. İmam Şâfiî diyor ki: "Secdeye gidilirken önce dizler, sonra eller yere konulur. Onun gibi, iki elden sonra yüz yere konulur. Bunların aksini yapmak mekruhsa da namazı iâde etmeyi gerektirmez. Aynı zamanda sehiv secdesine de gerek yoktur.[629]

Hanbeliler'e göre: Secdeye gidilirken önce dizleri, sonra elleri, sonra da alnı yere koymak mezhebin meşhur görüşüne göre, müstehabdır. Nitekim Müslim b. Yesar Nehaî, Sevri ve İmam Şafiî de aynı görüştedirler. İmam Ahmed'den bir başka rivayette ise, ellerini dizlerinden önce yere koyar, şeklindedir. Nitekim İmam Mâlik'in tespit ve ictihadı bu doğrultudadır. İmam Mâlik bu meselede Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan şu rivayetle çıkarım yapmıştır: "Sizden biri secde ettiği zaman ellerini dizlerinden önce yere koysun ve deve çöker gibi, çökmesin."[630]

Hanbeliler ise bu meselede Vâil b. Hücür hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Nitekim konunun baş kısmında **617** numarayla o hadisi nakletmiş bulunuyoruz. el-Hattabî de bu konuda şöyle demiştir: Bu, Ebû Hureyre hadisinden daha sahihtir.[631]

Ebu Saîd'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Bizler önceleri namazda secdeye varırken dizlerden önce elleri yere koyardık. Sonra ellerimizden önce yere koymakla emrolunduk." Şüphesiz ki bu, birinci şeklin neshedildiğine delâlet etmektedir. Aynı zamanda Esrem de, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın hadisini şu lâfızla rivayet etmiştir: "Sizden biriniz secde ettiğinde önce

628 es-Siracü'l Vahhac Alâ Metni'l-Minhac: 47

629 El-Ümm: 1/113

630 Nesâî/Tatbik: 38

631 El-Muğnî: 1/514, 516

dizlerini, sonra ellerini yere koysun da deve çöker gibi çökmesin."[632]

Ayrıca burun dışında diğer bütün zahiri uzuvlar üzerine secde etmek vaciptir. Çünkü burnun yere konulması hakkında farklı görüş ve ictihadlar vardır. Çoğu şu hadise dayanarak burnun yere konulmasının vâcib olmadığını çıkarım yapmışlardır: "Yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum: İki el, iki diz, iki ayak ve alın."[633]

Secdede kolları, dirsekleri yere yaymayıp yüksekçe tutmak, karınla uyluk arasında açıklık bırakmak sünnettir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığı sahih rivayetle sabit olmuştur. Hanbeliler bu meselede Enes ile Ebu Humeyd hadisleriyle çıkarım yapmışlardır.

Secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde yere koymak müstehabdır.[634] Aynı zamanda secdede iki diz ve iki ayak arasını açmak da müstehabdır. Bu meselede de Ebû Humeyd hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[635]

Mâlikiler'e göre: Yukarıda yer yer Mâlikîler'in görüş ve ictihatlarını kısmen de olsa açıklamış olduk. Ancak Sahnun'un yaptığı nakilerden birkaç parça vermekte yarar görüyoruz. Şöyle ki: İmam Mâlik'e soruldu, "Adam namazda secdeye vardığında göbeğini uyluklarından ayrı tutup arada bir boşluk meydana getirir mi?" O da, "Evet, öyle yapar ancak fazla miktarda arayı açık tutmaz, mutekarip bir tefrîç yapar." Ona, "Farz namazda dirsekleri uyluklar üzerine koymak caiz midir?" diye sorulunca, şöyle demiştir: "Hayır, caiz değildir, bu ancak nafile namazlar da caiz olabilir, o da secde çok uzun tutulduğu için."

Yine İmam Mâlik : "Adamın secdede dirseklerini yere yaymasını mekruhgörüyorum"demiştir.[636]

632 El-Muğnî: 1/516

633 Buharî/Ezan: 133, 134, 133, Müslim/Salât: 58. İbn Mace/İkamet: 19. Dârimi/Salât: 73. Ahmed: 1/279, 280, 286. 202, 305

634 El-Muğnî: 1/520

635 El-Muğnî: 1/520

636 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/73

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Cafer Tahavî, secdenin suret ve keyfiyeti hakkında 20 kadar rivayet tespit edip sıralamıştır. Biz onlardan birkaç tanesini teberrüken kitabımıza naklediyoruz.

Nâfi'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, İbn Ömer secdeye eğildiği zaman dizlerinden önce ellerini yere koyardı ve şöyle derdi: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yapardı."

A'rac'ın buna benzer bir rivayeti Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı tespit edilmiştir ki, Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'da secdeye giderken önce ellerini yere koyar ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını söylerdi. Hadis şu lâfızla rivayet edilmiştir: "Sizden biriniz secde ettiği zaman, deve çöker gibi çökmesin, ama önce ellerini, sonra da dizlerini yere koysun."

Böylece secdeye gidildiğinde elleri dizlerden önce koymanın sünnet olduğunu söyleyenler, bu rivayetleri delil saymışlardır.

Onların aksine ictihadta bulunup ellerden önce dizlerin yere konulmasının sünnet olduğunu söyleyenler ise, şu hadis ve rivâyetlerle çıkarım ve ihticac etmişlerdir: Abdullah b. Sa'd'ın dedesinden, onun da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Ebu Hureyre demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman ellerinden önce dizlerini yere koyardı."

Rebi'u'l-Müezzin'in Esed b. Musa tarikiyle Abdullah b. Sa'd'dan, onun da dedesinden, onun da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sizden biri secde ettiği zaman ellerinden önce dizleriyle başlasın önce onları yere koysun, erkek deve çöker gibi çökmesin."

Âsım b. Kelib el-Ceremi'nin kendi babasından, onun da Vâil b. Hücür'den yaptığı rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde

ettiği zaman, ellerinden önce dizlerini (yere koymakla) başlardı.[637]

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den secdeye gidilirken farklı rivayetlerin yapıldığını görüyoruz. Bunun tashih yolu ise şöyledir: Vâil'in rivayetinde ihtilâf meydana gelmemiş ve Vâil farklı rivayetlerde bulunmamıştır, Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan farklı rivâyetler söz konusudur. O bakımdan Vâil'in rivayetini bu meselede delil seçmek daha uygundur.

Secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde mi, yoksa kulaklar hizasına gelecek biçimde mi tutmak sünnettir? Bu hususta da farklı rivâyetler vardır.

İbrahim b. Merzuk'un Ebû Âmir tarikiyle Abbas b. Sehl'den yaptığı rivayette deniliyor ki: "Ebu Humeyd, Ebu Saîd, Sehl b. Sa'd bir araya geilp Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını andılar. Ebu Humeyd şöyle dedi: Ben sizden daha çok Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını bilirim. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman burnuyla alnını iyice yere koyar ellerini (kollarını) yanlarından açar ve iki elini omuz hizasına gelecek şekilde yere bırakırdı."

Ebu Cafer bu rivayetleri naklettikten sonra şöyle diyor: "Bir grup bu rivayetlerle çıkarımda bulunarak, namaz kılan kimsenin secdede ellerini omuzları hizasına gelecek şekilde yere koyması gerekir, demişlerdir. Başka bir grup onlara bu konuda muhalefet ederek, elleri kulak seviyesine gelecek şekilde koyar, demişlerdir. Bu ikinciler, Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'ın şu hadisini delil olarak göstermişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman iki elini kulakları hizasına gelecek şekilde yere koyardı."

Yine ayrı bir tarikle Vâil b. Hücür (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım; secde ettiği zaman yüzünü iki eli arasına koyardı."

637 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/255'den özetlenerek

Ebu İshak da el-Bera'dan, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in secde ettiği zaman alnını nasıl, nereye koyardı? Diye sorduğunda, ona şu cevabı vermiştir: "İki eli arasına koyardı."

Namazda elleri kulak veya omuz seviyesine kaldırıp tekbir getirme hakkındaki ihtilâf, secdede de meydana gelmiş bulunuyor. İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, ellerin kulaklar seviyesine gelecek şekilde yere konulmasını benimsemişlerdir.[638]

İbn Dakîk El-Îyd İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den "Yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum: Alın (derken eliyle burnuna işaret etti), iki el, iki diz ve iki ayağın etrafı."[639] meâlinde rivâyet ettiği hadisi açıklarken şöyle diyor: "Şâfiîler'den el-Mahamili, alın ile burnu yere koymanın vâcib olduğuna kabul etmiştir. Bu, vâcip olmadığını tercih edenlerin görüşünden bizce daha güzeldir. Ebu Hanîfe ise, sadece burnunu yere koyup secde ederse, bu kâfi gelir, demiştir. Bu aynı zamanda İmam Mâlik'in ve arkadaşlarının mezhebinde de yer alan bir görüştür, İmam Mâlik ise, alın ve burun ile secde etmenin vâcib olduğunu belirtmiştir.[640]

617 nolu Vâil b. Hücür hadisi hakkında Tirmizî şöyle demiştir: "Hadis hasen ve gariptir. Şerîk'ten başka birinin rivâyet ettiğini bilmiyoruz." Nesâî ise hadisi ta'lilde bulunarak Yezîd b. Harun'un Şerîk'ten rivâyet ettiğini ve bu rivâyetinde teferrüd ettiğini belirtmiştir. Darekutnî, Şerîk'in teferrüd ettiği rivâyette kavi olmadığına dikkatleri çekmiştir.

Ebu Dâvud aynı hadisi Muhammed b. Cehhade'den, o da Abdülcebbar b. Vâil'den, o da babasından rivâyet etmiştir. Münzirî, Abdülcebbar b. Vâil'in bu hadisi babasından işitmediğini söylemiş, İbn Maîn de aynı görüşü ortaya koymuştur.[641]

Aynı hadis, Hümam b. Şakik tarikiyle Âsim b. Kelib'den, o da babasın-

638 Şerhu Meâni'l-Asâr: 1/257

639 Benzeri rivayeti ve kaynağını 633 nolu hadiste belirtmiş bulunuyoruz, oraya bakılması...

640 İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 1/224

641 Neylü'l-evtar: 2/282

dan, o ela Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilmiştir. Ancak bu mürsel derecesindedir. Çünkü Kelîb b. Şihab, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşmamıştır.

Bu babda Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir getirerek (secdeye) eğildi, dizleri ellerinden önce yere dokundu."[642]

Hadisin senedinde Alâ' b. İsmâil teferrüd etmiştir ki bu zat meçhuldür. Zehebî ise, Mîzanü'l-İ'tidal'de bu zatın ismini bile anmamıştır. İbn Ebî Hâtim, babasından yaptığı rivâyette, onun münker olduğunu bildirmiştir.[643]

Bu farklı tespitlerle beraber hadis muhtelif tariklerden rivâyet edildiği için kuvvet kazanmıştır. O bakımdan cumhur bu ve benzeri hüküm taşıyan rivayetlere dayanarak, namazda secdeye gidilirken ellerden önce dizleri yere koymanın meşruiyetine kabul etmiştir. Nitekim Kadı Ebu't-Tayyib, hemen birçok fukahadan bunun meşruiyeti hakkında rivâyet yapmıştır. İbn Münzir, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan böyle yaptığını nakletmiştir. Nehaî, Müslim b. Yesar, Süfyan es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye ve rey taraftarları da bu görüştedirler.

Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in secdeye varırken ellerini dizlerinden önce koyduğu rivayetine gelince, sahih bile olsa mensûhtur, yani hükmü kaldırılmıştır. Nitekim Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın babasından yaptığı rivayet böyle olduğunu belirtmektedir.

618 nolu Ebu Hureyre hadisine gelince: Tirmizî bunu tahrîc ettikten sonra, "gariptir, Ebu Zennad'dan sadece bu rivayeti biliyoruz" demiştir. Dârekutnî ise, bu hadisin rivayetinde Deraverdi, Muhammed b. Abdullah'tan tahdîste teferrüd etmiştir, diyerek hadisin garip olduğunu belirtmek istemiştir.

Aynı hadisi Ebu Dâvud, Tirmizî ve Nesai de tahrîc etmişlerdir. Ebu

642 El-Hâkim-Beyhakî-Darekutnî

643 Neylü'l-evtar: 2/282

Bekir b. Ebî Dâvud es-Sicistanî diyor ki: "Secdeye varırken önce elleri yere koymak, bir sünnettir ki, Medine halkı bununla teferrüd etmişlerdir. Onların delil olarak da iki isnatları söz konusudur: Biri Ebu Hureyre'den rivayet edilen yukarıdaki hadis, diğeri ise, Abdullah b. Nâfi'dan, o da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan, o da Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği hadistir. Dârekutnî ile Hâkim tahrîc etmişler, İbn Huzeyme ise, onu sahîhlemiştir.[644]

619 nolu Abdullah b. Buhayne hadisi sahihtir. Bu manada Taberâni isnad-i sahihle şu hadisi rivâyet etmiştir: "Yırtıcı hayvanlar gibi kollarını yere serip yatma, iki avucunu yere koyup onlara dayan, iki pazunu göster. İşte böyle yaparsan sendeki her aza secde yapmış olur.

Sahîh-i Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) adamın yırtıcı canavarların kollarını yayıp yüzükoyun yattığı gibi (secdede) kollarını yere serip dayamasını men'etti."

620 nolu Enes hadisinin zahiri, secdede kolları yüksekçe tutup yere dokundurmamanın vâcib olduğuna delâlet ediyorsa da, buradaki nehyin istihbab ifade ettiği birçok ilim adamlarınca belirtilmiştir. Müctehidlerin de çoğu aynı görüştedirler.

621 nolu Humeyd hadisi, secdede uylukların arasını açık tutmanın ve göbeği uyluklara dokundurmayarak biraz yüksekte bulundurmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Bu hususta muhalif bîr görüş ortaya koyan olmamıştır.

622 nolu Ebu Humeyd hadisi, secdede elleri omuz hizasına gelecek şekilde koymanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Ancak bunun aksine bazı sahih rivâyetler daha vardır.

Zeylaî ise secdenin sûret ve keyfiyeti hakkındaki rivâyetleri hem nakletmiş, hem de yorum ve tahlilde bulunmuştur:

644 Neylü'l-evtar: 2/285

Ebu Kutaybe'den, o da Süfyan es-Sevrî'den, o da Âsim el-Ahvelden, o da İkrime'den, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyetle, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Namazda alnını yere dokundurduğu gibi burnunu yere dokundurmayanın namazı namaz değildir."[645]

İbn Cevzi, et-Tahkik adlı eserde, Ebu Kutaybe'nin sika (güvenilir) olduğunu ve Buharî'nin ondan tahrîc yaptığını kaydetmiştir.

İkrime'den, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim secde ettiği zaman burnunu alnıyla birlikte yere yapıştırmazsa, namazı câiz olmaz."

Hadisin râvileri arasında Dahhak b. Hümre bulunuyor ki, bu zatın sika (güvenilir) olmadığı belirtilmiş, İbn Main, onun bir şey olmadığına dikkatleri çekmiştir. Zehebî bu zattan bahsederken Nesâî'nin onun hakkında "sika değildir" dediğini ve Buharî'nin de "münkerü'l-hadis ve meçhul" diye vasıflandırdığını nakletmiştir.[646]

Nâşib b. Amr eş-Şeybani'den, onun da Mukatıl b. Hayyan'dan, onun da Urve'den, onun da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivâyete göre, Hz. Aişe şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), kendi ehlinden bir kadının namaz kıldığını ve burnunu yere koymadığını gördü. Bunun üzerine ona şöyle dedi: A kadın! (Secdede) burnunu da yere koy. Çünkü secdede alnıyla birlikte burnunu yere koymayanın namazı namaz değildir."[647]

Dârekutni bu hadisi rivâyet ettikten sonra râvilerinden Naşib'in zayıf olduğunu, Mukatil'in Urve'den rivâyetinin sahih olmadığını belirtmiştir.

"Yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın, iki eli, iki dizi

---

645 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/322 - 3929 nolu Dahhak.

646 Dârekutni - Nasburrâye li-Ahâdisi'l-Hikâye: 1/383

647 Buharî/Sücud: 112. Müslim/Sücud: 193. Ebû Dâvud/Sücud: 136. Nesâî/Sücud: 166

ve ayakların etrafı."[648]

Dârekutni: Ebu Kutaybe'den.

Kütüb-i Sitte'de rivayet edilen bu hadiste burundan söz edilmeyip sadece alın anılmıştır. O bakımdan müctehid imamlardan bazısı, secdede alnı yere koymanın farz veya vâcib, burnu yere koymanın sünnet veya müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazda secdeye eğilirken önce dizleri, sonra elleri yere koymak sünnettir.
2. Secdede önce alnı, sonra burnu yere koymak veya bunun aksini yapmak sünnettir.
3. Secdede eller kulak hizasına koymak sünnettir.
4. Secdede kolları yere yaymayıp yüksekçe tutmak sünnettir.
5. Secdede kolları yan tarafa yapıştırmayıp açık tutmak sünnettir.
6. Secdede göbeği uyluktan ayrı tutup arada boşluk bırakmak sünnettir.
7. Son üç madde erkeklere hastır. Kadınların kollarını yanlarına bitişik tutup göbeklerini uylukları üzerine koymaları sünnettir.
8. Secdeden kalkarken önce elleri, sonra dizleri kaldırmak sünnettir.
9. Secdeye eğilirken deve çöker gibi çökmek, yani önce elleri, sonra dizleri yere koymak mekruhtur.
10. Secdede kolları, dirsekleri yere yaymak mekruhtur.
11. Secdede burnu ve alnı yere koymak sünnettir. Yalnız alnı yere koymak vâcibdir.

648 Tirmizî/Sücud: 37. İbn Mâce/Sücud: 63

GİYDİĞİ ELBİSE ÜZERİNE SECDE ETMESİ CAİZ MİDİR?

Secde ancak Allah (celle celaluhu)'ya yapılır. Kulun O'na en yakın olduğu zaman, secdede bulunduğu anlardır. O bakımdan kul bu durumda mahviyetin kemal mertebesine erişme niyetiyle başını kuru bir zemin üzerine, üstünde örtü bulunmayan toprak ya da taş üzerine koymalıdır. İlk hatıra gelen budur. Çünkü toprak tevazu ve mahviyeti ifade eder.

Ancak müctehid imamların ve diğer ilim adamlarının bu konudaki tespit, çıkarım ve yorumları hem farklı, hem de değişiktir. O bakımdan önce ilgili hadisleri nakletmemiz, sonra da tespit, yorum ve ictihadları sıralamamız gerekmektedir.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ

524

فَإِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَحَدُنَا أَنْ يُمَكِّنَ جَبْهَتَهُ مِنَ الْأَرْضِ بَسَطَ ثَوْبَهُ فَسَجَدَ عَلَيْهِ؟

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Bizler çok sıcakta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber namaz kılıyorduk. Bizden birimiz (fazla sıcaktan dolayı) alnını iyice yere koymaya güç getiremeyince, elbisesini serip onun üzerine secde ederdi."[649]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "And olsun ki, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i çok yağmurlu bir günde çamurdan sakınmak için secde edince üzerindeki elbiseyi ellerinin önüne gelir şekilde koyarak (üzerine) secde ettiğini gördüm."[650]

Abdullah b. Abdurrahman (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize geldi ve Mescid-i

649 Buharî/Ameli fi's-Salât: 9. Müslim/Mesacid: 191.

650 İbn Mâce/İkamet 64. Ahmed: 3/100. Ahmed: 1/265

Benî Eşhel'de bize namaz kıldırdı. Secde ettiği zaman ellerini elbisesinin içine koyduğunu gördüm."[651]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Topraktan korunmak için yenini secde yerine serip üzerine secde etmek mekruhtur. Ama sarığını ve elbisesini topraktan korumak için sermesinde bir kerahet söz konusu değildir. Bunun gibi, toprak üzerinde namaz kılan adamın, alnını yerin sıcağından korumak için secde yerine bir parça kumaş sermesinde kerahet yoktur.[652]

Şâfiîler'e göre: Alnının üzerinde bir yara bulunmadığı halde bir bez sarıp üzerine secde ederse, caiz olmaz. Ama bir yara veya hastalıktan dolayı sarmışsa, o bir özür sayılacağından bir sakınca yoktur. Sıcak ve soğukta ellerini örtmeyip o vaziyette secde etmesi müstehabdır. Ama bu iki sebepten dolayı ellerini bir şeyle örtüp üzerine secde ederse, hem namazını iade etmesi, hem de yanılma secdesi yapması gerekmez.[653]

Hanbeliler'e göre: Başındaki sarığın sargısı üzerine veya yeni üzerine veya eteği üzerine secde ederse, namaz bir tek rivayetle sahihtir. İmam Mâlik ile İmam Ebu Hanife'nin de mezhebi budur. Namazda, sıcak ve soğuk günlerde elbise üzerine secde etmeye ruhsat verenler şu zatlardır: Ata', Tavus, Nehaî, Şa'bi, Evzâî, İmam Mâlik, İshak b. Rahuye ve rey taraftarı olanlar. Sarığın sargısı üzerine secde etmeye ruhsat verenler ise şu zatlardır: el-Hasan, Mekhul, Abdurrahman b. Yezid ve arkadaşları.

Hanbeliler bu meselede Enes (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[654]

Rivayetlerin tamamından anlaşılıyor ki: Üç mezhebe göre, fazla bir hareket göstermeden, soğuk veya sıcaktan korunmak için elbisenin yeni veya

651 İbn Mâce/İkamet: 64. Ahmed: 4/335

652 Fetâvâyı Hindiyye: 17108

653 El-Ümm: 1/114

654 El-Muğni: 517

eteği üzerine secde etmekte bir sakınca yoktur. Ayrıca secde yerine bir şey serip üzerine secde etmeye de cevâz verilmiştir. Şâfiîler ise, bu hususta sadece eller üzerine secde etme konusu üzerinde durmuş ve böyle yapıldığı takdirde namazın sahih olmayacağını belirtmişlerdir. İbn Kudâme, Şâfiîler'den belirtilen mesele hakkında tek rivayet vardır, diyerek muhalif bir görüş olmadığını anlatmak istemiştir.[655]

Mâlikiler'e göre: Yukarıda kısmen onların görüşünü belirtmiş bulunuyoruz. Ancak bu mezhepte söz sahibi kabul edilen Sahnûn'un yaptığı nakle yer vermemizde yarar görüyoruz:

İmam Mâlik şöyle demiştir: Adam alnını neyin üzerine koyuyorsa, ellerini de onun üzerine koymasını uygun görüyorum. Ama sıcak veya soğuk durumu söz konusu ise, bir elbise serip üzerine secde etmesinde ve bu esnada ellerini onun üzerine koymasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Ömer ile oğlu Abdullah'ın öyle yaptıkları bize kadar rivayet yoluyla ulaşmış bulunuyor.[656]

Şâfiîler'den Şeyhülislâm Ebu Yahya Zekeriya el-Ensarî, İmam Şafiî'nin el-Ümm'deki içtihadını şöyle yorumlayarak meseleye açıklık getirmiştir: "Namazda iki defa art arda (her rekatta) secde eder ve her secdede uzuvların yerini alıp karar kılacak kadar bekler. Bu, üzerinde taşıyıp kıyam ve kuudda kendi hareketiyle hareket etmeyen bir elbise üzerine de yapılabilir. Çünkü bu durumda o elbise ondan ayrı sayılır. Ama onun kıyam ve kuud hareketiyle elbise de hareket ediyorsa, o zaman ondan ayrı değil, bir cüz'ü sayılır ve tahrimini bilerek o elbisenin bir ucu üzerine secde ederse namazı hükümsüz olur, tahrimini bilmediği halde üzerine secde ederse, namazı hükümsüz olmaz, ama o secdeyi iade etmesi vâcib olur.[657]

Zeylâî bu konuyla ilgili şu rivâyetlere yer verip bazı yorumlarda bulunmuştur:

655 El-Muğnî: 518

656 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/74

657 Fethülvahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/43

İkrime'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, İbn Abbas (radıyallahu anh) demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir tek elbise ile namaz kıldı ve elbisenin fazla olan kısmıyla yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunuyordu."[658]

Aynı hadisi İbn Adiy el-Kâmil'de rivayet etmiş ve râvilerinden Hüseyin b. Abdullah sebebiyle hadisin ma'lûl olduğunu söylemiştir. İbn Maîn de bunun zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Medenî de aynı görüşü ortaya koymuştur. Sonra da İbn Adiy, Hüseyin'in hadisleri yazılabilir, çünkü ona ait münker bir hadise rastlayamadım diye ilâve etmiştir.

Nitekim yukarıdaki hadisin mânasına uygun bir diğer hadisi altı hadis imamı kendi kitaplarında rivâyet etmişlerdir. Hadis şu lâfızla tespit edilmiştir: "Bekir b. Abdullah el-Müzenî'den o da Enes (radıyallahu anh)'dan rivayetle Enes şöyle demiştir: "Biz çok şiddetli sıcakta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'le namaz kılıyorduk, bizden birimiz yüzünü tam yere koymaya takat getiremeyince, elbisesini (secde) yerine serip öyle secde ediyordu."[659]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

649 nolu Enes hadisi, secdede bedene bitişik olan elbisenin bir ucu üzerine secde etmenin cevazına delâlet etmektedir. İmam Nevevi, Ebu Hanîfe ile cumhurun da ictihadlarının böyle olduğunu, Şâfii'nin ise, bu cevazı bedene bitişik olmayan elbiseye hamlettiğini belirtmiştir.

İbn Dakîk el-Îyd diyor ki: Yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunmak için namaz kılan kimsenin secde edeceği yer ile alnı ve elleri arasında elbise kullanmasının caiz olduğu istidlal ile anlaşılıyor. Saniyen secdede alın ve ellerin doğrudan yere dokunması asıldır. Ara yere elbise serilmesi ise soğuk ve sıcağa dayanamamakla ilgili bir hususiyettir. Böylece secdede asıl ve alışılagelmiş olanı, ara yere bir şey konulmamasıdır.[660]

---

658 Müsned-i Ahmed -İshak b. Rahuye - Ebû Ya'la el-Mevsalî -Taberâni

659 Nasburrâye: 1/380

660 Ihkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm: 2/03

Diğer yandan Enes hadisi Habab b. Eret (radıyallahu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadis ile tearuz etmekte, yani birbirine karşıt bulunmaktadır: "Biz, Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e alın ve ellerimizi dokunan yakıcı bir sıcaktan şikâyet ettik ama o bize (bundan dolayı) şikâyette bulunmadı."[661]

Şevkanî bu iki hadise şöyle bir yorum getirmiştir: "Sıcaktan şikâyet, ara yerde elbise kullanmayı arzusundan değil, namazın ortalık biraz serinlemesine kadar geciktirilmesiyle ilgilidir. Çünkü eğer şikâyet elbiseyi secde yerinde kullanmakla ilgili olsaydı, herhalde Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bedene bitişik olmayan bir elbiseyi hâil olarak kullanmalarına izin verirdi. Nitekim Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in küçük bir seccade üzerinde namaz kıldığı tespit edilmiştir. Nitekim daha önce bu hususu belirtmiştik.[662]

Ebu Dâvud'un el-Merasil'de Salih b. Hıvân es-Sibaî'den yaptığı şu rivâyete gelince, "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamı kendi canibine doğru alnını sarık ile kapamış bir halde secde ettiğini görüyor, o sebeple onun alnını açıyor, (sarığı o kısımdan gideriyor.)"

Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin Iyaz b. Abdullah'tan yaptığı rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamı başındaki sarığın (alnı kapatan) sargısı üzerine secde ettiğini gördü, ona eliyle işarette bulunarak sarığını kaldır, (buyurdu)."

Bu iki hadisin aksine, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in sarığının alın kısmına gelen sargısı üzerine secde ettiği rivâyet edilmiştir.

Beyhakî bu farklı rivâyetler hakkında şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in belirtilen şekilde secde ettiği merfuân sâbit olmamıştır. Ebu Nuaym'ın Hilye'de birçok ashabdan ve bilhassa İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyetlerin hemen hepsi zayıftır.

650 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe şu lâfızla

661 Beyhaki - Hâkim El-Erbain de.

662 Neylü'l-evtar: 2/290

tahrîc etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bir tek elbiseyle namaz kılıyor ve onun fazla kısmıyla yerin sıcaklık ve soğukluğundan korunuyordu." İmam Ahmed ve Ebu Ya'lâ da aynı lâfızla tahrîc etmişler, Taberânî de el-Evsat ve el-Kebir'de rivâyet etmiştir.[663]

Mecmeu'z-Zevaid'de, İmam Ahmed'in bu rivayetindeki ricalin hepsi sahihtir, deniliyor.

Hadis, sıcak ve soğuk gibi bir sebepten dolayı namaz kılan kimsenin üzerindeki elbisenin bir ucunu secde yerine serip üzerine hem ellerini, hem alnını koyup secde etmesinin cevazına delâlet etmektedir.

651 nolu Abdullah b. Abdirrahmân hadisini, İbn Mâce, Ebu Bekir b. Ebî Şeybe'den rivâyetle tahrîc etmiştir. Ayrıca aynı hadisi, Abdülaziz b. Muhammed Derâverdî, İsmail b. Ebî Habibe'den, o da Abdullah b. Abdurrahman'dan rivayet etmiştir.

Ancak hadisin isnadında farklı tespit ve yorumlar ortaya çıkmıştır: İbni Ebî Evs'in İsmail b. Ebî Habîbe'den o da Abdullah b. Abdurrahman b. Sabit b. Sâmit'ten, o da babasından, o da dedesinden rivayet ettiği de tespit edilmiştir ki isabetli olanı da budur. Hadis, namaz kılarken soğuk ve sıcaktan dolayı elleri elbisenin bir kısmının içine koyup öylece kapalı bir vaziyette secdeye varmanın cevazına delâlet etmektedir. Nitekim Buharî, el-Hasen'den naklen diyor ki: "Kavm (ashab-ı kiram) sarık, külah üzerine secde ediyorlar ve elleri de yenlerinin içinde bulunuyordu." Said ise kendi Sünen'inde İbrahim'den naklen diyor ki: "Ashab-ı kiram uzun yenli gömlek, uzunca takye ve uzunca sarık ile namaz kılarlar, ellerini de dışarı çıkarmazlardı."

Beyhaki bu rivayet üzerinde durup diyor ki: "Secde hakkında ashabdan mevkufen rivayet edilenlerin en sahihi budur."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yerin sıcaklık veya soğukluğundan korunmak için namaz kılan

663 Neylü'l-evtar: 2/291

kimsenin önünde seccade bulunmuyorsa, üzerinde taşıdığı genişçe elbisenin bir ucunu secde yerine serip üzerine hem ellerini, hem alnını koyup secde etmesi caizdir.

2. Toprak üzerine seccade serip namaz kılmakta bir sakınca yoktur.

3. Temiz toprak üzerinde durup namaz kılmak, yine toprak üzerine alnı koyup secde etmek asıldır.

4. Kalkıp otururken kendisiyle birlikte hareket eden bir elbise üzerine secde etmek –haram olduğu bilinerek yapılırsa- namazın sıhhatini bozar. Bu, Şafiîler'e göredir.

5. Namaz kılarken üzerindeki elbisenin bir ucunu ellerin altına gelecek şekilde serip öyle secde etmek de caizdir.

İKİ SECDE ARASINDA OTURMAK

Her rekâtta iki defa secde edilir. İki secde arasında biraz oturmak, vacip midir, yok sünnet midir? Terkedildiği takdirde namaz bozulur mu? Bunların cevabını ancak ilgili hadisleri nakledip müctehid imamların tespit, çıkarım ve ictihadlarını ve belirttikten sonra verebiliriz.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قَامَ حَتَّى نَقُولُ قَدْ أَوْهَمَ ثُمَّ يَسْجُدُ وَيَقْعُدُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى نَقُولُ قَدْ أَوْهَمَ.

Enes'den (radıyallahu anh) yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) (namazda) Semi'allahu Limen Hamidehü deyip ayakta (belini doğrultarak) dururdu, o kadar ki, biz "Rasulullah Efendimiz namazı terketti veya yanıldı" derdik. Sonra secdeye eğilip iki secde arasında otururdu, o kadar ki, biz "Rasulullah Efendimiz namazı terketti veya yanıldı" derdik"[664]

Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadiste ise, Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: "Doğrusu size namaz kıldırırken, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'i bize namaz kıldırırken gördüğüm gibi, (O'nunkinden) kısa (ve noksan) yapacak değilim: Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) başını Rukûdan kaldırdığında doğrulup ayakta dururdu, o kadar ki, insanlar, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) unuttu, derlerdi. Başını secdeden kaldırdığında bir süre dururdu, o kadar ki, insanlar, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) unuttu derlerdi."

Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in iki secde arasında şu duayı okuduğunu söylemiştir: "Rabbiğfirlî, Rabbiğfirlî (Rabbim! Bana mağfiret eyle, Rabbim! Bana mağfi-

664 Sahih-i Müslim

ret eyle."[665]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) iki secde arasında şöyle derdi: Rabbi'ğfirli verhamnî vecbümî vehdinî verzuknî (Allahım! Bana mağfiret eyle, bana merhamet eyle, beni ıslâh edip düzelt, beni doğru yola eriştir ve beni rızıklandır).[666]

Buna "ta'dîl-i erkân" denir. Nasıl Rukûdan kalkıldığında beli doğrultup her organ yerini bulup istikrar sağlayıncaya kadar ayakta durmak bazı müctehidlere göre farz, bazısına göre vacipse, iki secde arasında beli doğrultup oturmak da ya farz, ya da vaciptir. 51. hadisin açıklamasında mezheblerin bu konuyla ilgili görüş, tespit ve ictihadlarını naklettiğimizden burada tekrar etmek istemiyoruz.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre, ta'dil-i erkan vaciptir.

Hanbelîler de aynı görüştedirler.

İmam Şafiî ve İmam Ebû Yusuf'a göre, farzdır.

Mâlikîler bu konu üzerinde fazla durmamışlardır. Onlara göre, Rukûdan kalkıp beli biraz doğrultmak kâfidir. Diğer yerlerdeki durumda öyle.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Buharî ve Müslim'in ittifakla rivâyet ettikleri Berâ' hadisinde, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukû'u ve secdesi, Rukû'dan başını kaldırdığı zaman iki secde arasındaki (celseye) yakın eşitlikte idi."

Buhari'nin tespit ettiği lâfızda ise, şöyle denilmektedir: "Rasulullah

665 Nesâi - İbn Mâce

666 Tirmizi - Ebu Dâvud

Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in Rukû ve secdeleri, iki secde arasındaki (celsesi) ve başını Rukûdan kaldırdığında -kıyam ve kuud müstesna- birbirine yakın bir eşitlikteydi."

Böylece, Rukûdan ve birinci secdeden kalkıldığında beli doğrultup her organ yerini bulup karar kılıncaya kadar beklemek vâciptir. Şâfiîler'den bazısı, i'tidali ve iki secde arasında oturmayı uzatmak namazı bozar, çünkü rükünlerin art arda yapılmasına engel olur, demişlerse de, onların bu görüş ve ictihadı ilim çevresinde pek taraftar bulmamıştır. Zira muvalat, yani rukünleri art arda yapmaktan maksat, ara yere başka bir şeyin girmemesi demektir. Ruknü kendi özelliği doğrultusunda uzatmakta bir sakınca yoktur. Meselâ kıraati istediğimiz kadar uzatabiliriz, bu hiçbir zaman namazın muvalatına engel olduğundan namazı hükümsüz kılar, denilemez.

665 nolu Huzeyfe hadisini aynı zamanda Tirmizi ve Ebû Dâvud daha uzun şekliyle tahrîc etmişlerdir. Yukarıdaki lâfız, Nesai ile İbn Mâce'nin tahricleridir.

666 nolu İbn Abbas hadisini Hâkim tahrîc etmiş, Beyhakî sahîhlemiştir. Ancak İbn Mâce ile onların tahrîcleri arasında bazı farklar varsa da esasta bir değişiklik söz konusu değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İki secde arasında, organlar karar kılacak kadar oturmak vâciptir.
2. Rukûdan kalkıldığında beli doğrultup ayakta her organ karar kılacak kadar durmak vâciptir.
3. İki secde arasında me'sur duâyı okumak sünnet veya müstehabdır.
4. Rukû'dan kalkıldığında beli doğrultup ayakta bir süre durmak vaciptir.
5. Birinci secdeden başı kaldırıp oturmak ve bir süre beklemek vaciptir.

İKİNCİ REKÂTTA DOĞRUDAN KIRAATE BAŞLAMAK

Bilindiği gibi, birinci rekâtta Sübhaneke okunduktan sonra Euzü Billahimine'ş-Şeytani'r-Racim denildikten sonra besmele söylenir ve öylece kıraate başlanırdı. Gerek Sübbaneke'yi okumak, gerekse eûzü-besmele çekmek sünnettir. Ancak ikinci ve müteakip rekâtlara kalkıldığında yine eûzü-besmele çekmek sünnet midir? Bu hususta tespit edilen bir hadis mevcuttur. Önce onu, sonra da mezheplerin tespit ve çıkarımlarını nakledelim.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَهَضَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ اِفْتَتَحَ القِرَاءَةَ وَالْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلَمْ يَسْكُتْ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) (namazda) ikinci rekata kalkınca,doğrudan El-Hamdü Lillahi Rabbi'l-Âlemîn diyerek kıraate başlardı ve bu arada bir sekte yapmazdı."[667]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Namaza başladıktan sonra kıraatten önce teavvüzde bulunmak, yani Eûzü Billahimine'ş-Şeytani'r-Racîm demek sünnettir. Bu sadece farz ve sünnet namazlarda birinci rekâtta söylenir. Nafile namazlar dört rekât halinde kılınıyorsa -ikindinin ve yatsının dörder rekât gayr-i müekked sünnetleri gibi üçüncü rekâta kalkıldığında da kıraatten önce eûzü-besmele çekmek sünnettir.

Namazın birinci rekâtında teavvüzde bulunmak imâm ve münferit için sünnettir, muktedi, yani imama uyan kimse için sünnet değildir. Bu İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'in görüşüdür. İmam Ebû Yusuf'a göre,

667 Müslim/Mesacid: 148

muktedi hakkında da sünnettir, çünkü teavvüz senâya, yani Sübhaneke'yi okumaya tabi'dir.[668]

Şafiîler'e göre: Namazın her rekâtında teavvüzde bulunmak, yani kıraatten önce Eûzü Billahi Mîne'ş-Şeytani'r-Racîm demek sünnettir. Çünkü her rekâtta kıraata başlanır ve kıraatten önce de teavvüzde bulunulur. Hem iftitah duâsı, hem teavvüz gizli okunur. Bu, aşikâr ve gizli okunan bütün namazlarda böyledir.[669]

Kur'ân'daki ilgili âyete dayanarak namazda Fatiha'dan sonra teavvüzde bulunmak sünnettir, diyenler olmuştur. İmam Şafiî, Fâtiha'dan önce söylenmesini müstehab görmekte ve lafız olarak da, Eûzü Billahi Mineş'ş-Şeytani'r-Racîm denilmesini daha uygun bulmaktadır.[670]

Hanbeliler'e göre: Bu konuda İmam Ahmed'den iki farklı rivayet yapılmıştır. Bir rivayete göre, her rekâtta teavvüzde bulunmak sünnettir. Diğer rivayette ise, sadece birinci rekâtta teavvüzde bulunulur. Nitekim bu ikinci rivayete Atâ', el-Hasan, Nehaî ve Sevrî de katılmışlardır, yani onların da ictihadları bu doğrultudadır. Hepsi de yukarıdaki Ebu Hureyre hadisiyle çıkarım yapmışlardır.[671]

İbn Kudame bu konuyu işlerken şöyle diyor: Zira namazın hepsi bir bütündür. Birinci rekâtta istiazeyi terkeden kimse onu ikinci rekâtta okur. İstiftah duâsını terkederse onu ikinci rekâtta okumaz. Çünkü istiâze kıraat içindir. Ama istiazeden önce kıraate başlarsa, artık o rekâtta istiâze okumaz. Zira yerini kaçırmış bulunuyor.

Şafiî ile İbn Sirîn, bu hususta 16/98. âyete dayanarak her rekâtta istiâzede bulunmak sünnettir, demişlerdir.[672]

668 Bedayiü's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/202. El-İhtiyar li-Ta'lili,l-Muhtar: 1/49

669 Fethü'l-vehhab bi-Şerhli Menheci't-Tullâb: 1/41

670 El-Ümm: 1/107

671 El-Muğnî: 1/531, 532

672 El-Muğni- 1/532'den özetlenerek

Mâlikiler'e göre: Farz namazlarda kıraatten önce istiâze getirmez, ancak Ramazanda (teravihi namazı kıldıklarında) teavvüzde bulunurlar. Namaz dışında Kur'an okuyan kimse, isterse kıraatten önce istiâzede bulunur.[673]

İmam Mâlik'in bu ictihad ve görüşünden anlaşılıyor ki, namazda kıraatten sonra teavvüzde bulunulabilir.

Ebu Hureyre hadisini Nesâî ve İbn Mâce de tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Ebû Dâvud da tahrîc etmiş, ancak sekte lafzını nakletmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namaza başlandığında istiftah duâsından sonra istiâzede bulunmak sünnettir.
2. Namazda sadece birinci rekâtta teavvüzde bulunmak sünnettir. Bu, Hanefîler'e göredir. Şafiîler'e ve bir rivayette Hanbelîler'e göre, her rekâtta sünnettir.
3. İkinci ve diğer rekâtlerde kıraatten önce sekte meşru değildir.
4. Kıraatten önce teavvüzde bulunulmaz, namaz dışında Kur'ân okununca kıraatten önce teavvüzde bulunmak müstehabdır. Bu, Mâlikîler'e göredir. Çünkü 16/98, âyette Kur'ân okunduktan sonra teavvüzde bulunulması emredilmiştir.
5. İkinci rekâta kalkıldığında sübhaneke okunmaz.
6. İkinci rekâtta kıraatten önce eûzü-besmele çekilmez.

673 El-Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/64

TEŞEHHÜDÜN HÜKMÜ ?

Bilindiği gibi, üç ve dört rekâtlı namazlarda iki teşehhüd vardır. Birinci teşehhüt vacip, ikincisi farz sayılmıştır. Bu duruma göre, birinci teşehhüdü unutup üçüncü rekâta kalkan kimseden bu sakıt olur mu? İkinci teşehhüdü unutup yerine getirmeyen kimsenin namazı bozulur mu?

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ إِنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَعَدْتُمْ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَقُولُوا: اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ لِلّٰهِ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ لِيَتَخَيَّرْ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّعَاءِ اِلَيْهِ فَلْيَدْعُ بِهِ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Şüphesiz ki Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Her iki rekatta oturduğunuz zaman, Et-Tehiyyatu Lillahi Va's-Salavatü Vat-Tayyibatü, Es-Selamü Aleyke Eyyühennebiyyü Ve Rahmetüllahi Ve Berekâtühü Es-Selâmü Aleyna Ve Alâ İbadillahi's-Salihîn. Eşhedü Ellâ İlâhe İllallah Ve Eş- Hedü En Ne Muhammed'en Abdühü Ve Resülühü, söyleyin, sonra da sizden herbiri kendisince hoşuna giden dualardan seçip onunla Aziz ve Celil Rabbına dua etsin."[674]

Rifaa b. Râfi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Namazına kalktığın zaman tekbir getir, sonra Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Namaz

674 Müsned-i Ahmed. Nesâî/Tatbik: 100

ortasında oturduğun zaman itmi'nan sağla (organların yerini alıp karar kılsın, sol uyluğunu yere döşe, sonra teşehhüdde bulun."[675]

Abdullah b. Buhayne (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazına kalktı ve üzerinde bir oturma (birinci ka'de) kaldı. Namazını tamamlayınca, art arda iki secde yaptı ve her secde için tekbir getirdi, oturmuş vaziyette idi, selâm vermeden önce (yanılma secdesini yerine getirdi), insanlar (cemaat) de onunla beraber secde ettiler ki bu Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in unuttuğu cülusa karşılıktı."[676]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Üç ve dört rekâtlı farz ve müekked sünnet namazlarda ikinci rekâtın sonunda oturmak vâcibdir. Bu, her iki rekâti birbirinden ayırmak üzere meşru kılınmıştır.

Her iki oturuşta da sol ayağın yan ve üst kısmını yere döşeyip üzerine oturmak, sağ ayağı, parmaklar kıbleye gelecek şekilde dikmek sünnettir.[677]

Hanefiler oturuş şekli hakkında Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) ile Enes b. Malik (radıyallahu anh) hadisleriyle çıkarım yapmışlardır. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda oturduğu zaman sol ayağını yere döşeyip üzerine oturur ve sağ ayağını dikerdi." Enes b. Malik (radıyallahu anh)'da diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazda teverrükü menetti."[678]

Ancak sözünü ettiğimiz oturuş şekli erkeklere mahsustur. Kadınlar ise teverrük ederler. Teverrük, sol kalçayı uylukla birlikte yere döşeyip üzerine oturmaktır.

Namazda ilk oturuşta tahiyyat'tan fazla bir şey okumak mekruhtur. Bu

675 Sünen-i Ebu Dâvud

676 Buhari/Sehv: 5. Nesai/Sehv: 21, 27, 28

677 Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/211

678 Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/211

hususta icma' vâki olmuştur. Tahavî de aynı hususu belirtmiştir.[679]

Şâfiller'e göre: Namazda iki rekâtın sonunda hem teşehhüt, yani tahiyyat okumak, hem oturmak, eğer selâm verilecekse, rükündürler. Selâm verilmeyip üçüncü rekâta kalkılacaksa, ikisi de sünnettir. Teşehhüde oturmak nasıl gerçekleşirse öyle oturmak caizdir. Ancak birinci celsede sol ayağın topuğu üzerine oturup sağ ayağı dikmek; ikinci oturuşta teverrük etmek sünnettir. İkinci oturuşta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâtu selâm getirmek farz, birinci oturuşta ise, sünnettir. Ancak birinci oturuşta Rasulullah Efendimiz'in âl ve ashabına salâvat getirmek sünnet değildir, ikinci oturuşta sünnettir. Bazısına göre, vâcibdir.[680]

İmam Şafiî, teşehhütte oturma şekliyle ilgili görüş ve ictihadını Ebu Humeyd es-Sâidî (radıyallahu anh) hadisine dayamış, yani onunla çıkarım yapmıştır. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) iki secdeden sonra oturunca sol ayağını yere yatırıp üzerine oturur, sağ ayağını ise dik tutardı. Dört rekâtın sonunda oturunca, sol kalça ve uyluğunu yere döşeyip üzerine oturur, sağ kalça ve ayağını dik tutardı.[681]

Hanbelîler'e göre: İki rekât namaz kılınca teşehhüde oturur. Hem oturmak, hem Tahiyyat okumak meşrudur, buna muhalefet eden olmamıştır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den mütevatiren nakledilmiştir. Ümmet de aynı şeyi namazlarında yapmaktadırlar. Akşam namazı veya dört rekâtlı bir namaz ise, hem oturmak, hem Tahiyyat okumak vâcibdir. Ancak bu iki rivayetten birine göredir. Nitekim Leys ve İshak'ın da mezhebi böyledir. Diğer rivayete göre, vâcib değillerdir. Birinci rivayet daha sıhhatlidir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in buna devam ettiği kesindir.[682]

Teşehhüd'ü belirtilen şekilde okumak, ona bir şey eklememek daha

679 Bedayi'u's-Sanayi, Fi Tertibi'ş-Şerayi: 1/212, 213'ten özetlenerek

680 es-Siracü'l Vahhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 48, 49

681 El-Ümm: 1/116'dan özetlenerek

682 El-Muğnii 1/529-532'den özetlenerek

uygundur. İmam Ahmed'e göre, müstehab olan şekli, İbn Mes'ud'dan rivayet edilenidir ve birinci oturuşta sadece onu okumakla yetinilir.

Mâlikîler'e göre: Gerek birinci oturuş, gerek ikinci oturuşta Tahiyyat'tan sonra Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salâvat getirmek sünnet veya müstehabdır. Her iki oturuşta da teverrük şeklinde oturmak sünnettir.[683]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Cafer Tahavî, namazda birinci ve ikinci oturuş arasında fark bulunduğunu konu edinerek bunlarla ilgili ashab ve tabiinin söz ve fiillerini nakletmiştir. Müctehidlerin de bu konuda ikiye ayrıldıklarını belirterek, bir kısmına göre, birinci oturuşta sağ ayak dikilir, sol ayak üzerine oturulur; ikinci oturuşta ise, sol kalça ve uyluk yere döşenerek üzerine oturulur ve sağ ayak dikilir. İkincilere göre her iki oturuşta da sağ ayak dikilir, sol ayak yere serilerek üzerine oturulur.

540 Tahavî bu konuda daha çok Vail b. Hücür (radıyallahu anh) rivayetinin sıhhati üzerinde durmuş ve şöyle bağlamıştır: "Bununla sabit oldu ki, Vâil b. Hücür'ün rivayeti dikkate alınmış ve Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşü de buna göre gerçekleşmiştir."[684]

674 nolu İbn Mes'ûd hadisini Ahmed b. Hanbel, farklı lâfızlarla farklı yollardan rivayet etmiştir, ama hepsinin de ricali sahihtir, sikattır. Nesai ve Ahmed hadisin baş kısmında "Her iki rekâtta oturduğunuz zaman." ibaresiyle tespitte bulunmuşlardır. Tirmizî ise, hadise şu lâfızla başlandığını rivâyet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), ikinci rekâtta oturduğumuz zaman bize şunu öğretti." Nesâi'nin bir diğer rivâyetinde ise hadis şu lafızla rivâyet edilmiştir: "Siz her celsede şöyle deyin."

Hadisin son kısmını ise, Buhârî ve Müslim şu lâfızla tespit etmişlerdir: "Sonra da sizden biriniz hoşuna giden duâdan seçip onunla duâ etsin." Diğer

683 Bedayi': 1/210

684 Şerhu Meâni'l-Asar: 1/261

bir rivâyette ise, "Sonra da senâ anlamında olanlardan istediğini seçsin." şeklindedir. Nesâî'nin Ebu Hureyre'den yaptığı bir başka rivâyette ise, şu cümle nakledilmiştir: "Sonra da kendi nefsi için hatırına geldiği şekilde duâ etsin."

Böylece bu rivâyetlere dayanıp çıkarım yapanlar, teşehhüdün vâcib olduğunu kabul etmişlerdir. Meşhur olan rivâyete göre, İmam Ahmed de aynı görüştedir. Leys, İshak ve İmam Şâfiî'nin de ictihadları böyledir.

Taberi ise, teşehhüdün vücubunu çıkarımda bulunurken şöyle demiştir: "Namaz önceleri iki rekât olarak farz kılınmıştı, teşehhüd de o iki rekâtın sonunda vâcib idi. Namaz rekâtları fazla kılınınca, yani üç ve dört rekât olunca, fazlalık o vücubu gidermedi."[685]

Birinci teşehhüdün vâcib olmadığına inananlar ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen bunu terkettiği ve dönüp yerine getirmediği, sadece yanılma secdesiyle tamir ettiğiyle çıkarım ve ihticac etmişlerdir. Ancak birincilerin görüşü daha sıhhatlidir.

675 nolu Rıfaa hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hadis, namazda birinci oturuşun vücubuna delâlet etmektedir.

676 nolu Abdullah hadisinde "üzerinde bir oturma (birinci ka'de) kaldı" tabirinden, birinci oturuşun vâcib olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Üç ve dört rekâtlı namazlarda birinci ka'de (oturuş) vâcibdir. Müctehidlerin bu hususta görüş birliği söz konusudur.
2. Birinci oturuşta et-Tahiyyat okumak, Hanefîler'e göre, sünnet; Şafiî ve Hanbelîler'e göre vâcibdir.
3. Namazda birinci ve ikinci oturuş şekline gelince, sağ ayağı dikmek, sol ayağı yere yatırıp üzerine oturmak sünnettir. Bu, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göredir. Diğer müctehid imamlara göre,

685 Neylü'l-evtar: 2/303

son oturuşta teverrük şeklinde oturmak sünnettir.

4. Birinci oturuşta et-Tahiyat'tan sonra salavat ve duâ okumak meşru değildir. Bu, Hanefîler'e göredir. Diğer imamlara göre, sünnet veya müstehabdır.

5. Birinci ka'deyi (oturuşu) unutup veya yanılarak yerine getirmeyen kimseye yanılma secdesi gerekir.

6. İki rekâtlı namazlarda ikinci rekâtın sonunda et-Tahıyyat'a, diğer bir tabirle Teşehhüd'e oturmak farzdır.

7. Namaz ortasında ikinci rekâtın sonunda sol kalça ve uyluğu yere döşeyip öyle oturmak sünnettir.

8. İkinci rekâtın sonunda teşehhüt okumak vâcibdir.

9. Yanılma secdesi, selâm vermeden önce iki secde olarak art arda yerine getirilir.

TEŞEHHÜTTE VE İKİ SECDE ARASINDA OTURMAK

Namazda her iki rekâtın sonunda oturmak ve her rekâtta yapılan iki secde arasında oturmakla ilgili birçok rivayetler mevcuttur. Çoğu bu iki yerde oturmanın sıfatı üzerinde durmuş ve Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in daha çok nasıl oturduğunu belirtmiştir.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فَسَجَدَ ثُمَّ قَعَدَ فَافْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى.

Vâil b. Hücür'den (radıyallahu anh) yapılan rivayette, o, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namaz kıldığını, kılarken de secde ettiğini, sonra sol ayağını yere döşeyip üzerine oturduğunu görmüştür."[686]

Said b. Mansur (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, konu şu lâfızla nakledilmiştir; "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım. Oturduğu ve teşehhüt ettiği zaman, sol ayağını döşeyip üzerine oturdu."[687]

Ebu Humeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, o, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı arasında bulunan bir kişi olarak şöyle demiştir: "Ben, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazını sizden daha çok hafızamda tutmaktayım. Rasulullah tekbir getirdiğinde ellerini omuzları hizasına kadar kaldırıyordu, rükuya eğildiğinde elleriyle iyice dizlerini tutup karar kılıyor, sonra da belini dümdüz tutuyordu. Başım Rukûdan kaldırdığında her omurga yerine dönünceye kadar doğruluyordu. Secde ettiğinde ellerini tabi halinde tutup öylece yere koyuyordu, ayaklarının parmaklarım da kıbleye çeviriyordu, iki rekâtın sonunda oturunca, sol

686 Nesai/İftitah: 11. Sehv: 34. Dârimî/Salât: 96. Ahmed: 4/218

687 Müslim/Mesacid: 112. Ebû Dâvud/Salât: 181

ayağının üzerine oturuyor, sağ ayağını dikiyordu. Son rekâtta oturunca, sol ayağını öne doğru kaydmp diğerini dik tutmak suretiyle mak'âdı üzerine oturuyordu."[688]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namaza tekbir ve bir de Elhamdü Lillahi Rabbi'l-Âlemin'i okuyarak başlardı. Rukûya vardığında başını ne kaldırır, ne de eğerdi, bu ikisi arasında bir ölçüde tutardı. Rukûdan başını kaldırdığında, iyice doğrulup ayakta durmadıkça secde yapmazdı. Secdeden başını kaldırınca, iyice oturmadan ikinci secdeyi yapmazdı. Her iki rekâtta Tahiyatı okurdu; aynı zamanda sol ayağını yere koyup sağ ayağını dik tutardı, kalçaları yere koyup bacakları dikmeyi men'ederdi, (buna akibi'ş-şeytan oturuşu denir). Aynı zamanda kolları, yırtıcı hayvanlann ön ayaklarını yere yayıp uzattığı gibi yayıp uzatmayı de menederdi. Ve namazı selam vermek suretiyle tamamlardı."[689]

544 عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَانِي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَلاَثٍ عَنْ نَقْرَةٍ كَنَقْرَةِ اليك وإقْعَاءٍ كإقْعَاءِ الكَلْبِ وَالْتِفَاتٍ كَالْتِفَاتِ الثَّعْلَبِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) beni üç şeyden men'etti : (Namaz kılarken secde ettiğimde) horoz yeri gagalar gibi, başımı kaldırıp indirmemi, kalçayı yere koyup dizleri dikerek elleri yere koymak sûretiyle köpek oturur gibi oturmamı, tilki gibi etrafa bakınıp iltifat etmemi."[690]

Mezhep imamlarının tespit ve ictihadlarını daha önce kısaca belirttiğimiz için burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz.

686 no'lu Vâil hadisi hakkında Tirmizî sahih kaydını koymuştur.

Bu konuda Rıfaâ b. Râfi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette ise, şöyle

688 Buhari/Ezan: 120, 145. Ebû Dâvud/Salât: 116

689 Ebu Dâvud/Salât: 122. İbn Mâce/İkamet: 4. Ahmed 6/31, 171, 194, 281

690 Ahmed: 2/311

demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), bedeviye dedi ki: Secde ettiğin zaman secden için iyice temekkün eyle, her azan karar kılıp sakinleşsin. Oturduğun zaman, sol ayağın üzerine otur."

Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'inde naklettiği bu hadisi, aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ve İbn Hibban da tahrîc etmişlerdir. Bu iki hadisi delil olarak sayanlar, namazda sol ayağın üzerine oturmanın, sağ ayağı dik tutmanın müstehab olduğuna kabul etmişlerdir. Nitekim Zeyd b. Ali, Ebû Hanîfe ve arkadaşları, İmam Sevrî ve arkadaşları aynı görüştedirler. İmam Mâlik, İmam Şafiî ve arkadaşları, son oturuşta teverrükün müstehab veya sünnet olduğuna kabul etmişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel ise, bir rivayete göre, teverrükün sadece iki oturuşu olan namazlarda son oturuşta müstehab olduğunu, iki rekâtlı namazların sonunda ise, sol ayak üzerine oturup sağ ayağı dik tutmanın müstehab olduğunu söylemiştir.

Birinci grup, İmam Tirmizî'nin hasen ve sahih kabul ettiği Ebû Humeyd hadisiyle çıkarım yapmışlardır ki onu 934 numara ile nakletmiş bulunuyoruz. Ayrıca **689** nolu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) hadisi de onlar için delil teşkil etmektedir.

Müslim'in kendi sahihinde İbn Zübeyr hadisini naklederek Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in üçüncü bir oturuş şeklini belirtmiştir ki o da şöyledir: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) namazın son oturuşunda sol ayağını uyluğuyla bacağı arasına alıp sağ ayağını yayıp üzerine oturmuştur. Nitekim Ebû Bekir el-Harakî bu rivayeti seçmiştir. Ancak yapılan bütün araştırmalardan ve ilgili hadislerden, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir defaya mahsus böyle yaptığı ortaya çıkıyor. O bakımdan müctehid imamlardan hiçbiri bu rivayeti delil göstermemiştir.

Namazda son teşehhüd için oturmak vacip midir? Bu hususta farklı ictihad ve görüşler vardır. Onları da şöyle özetliyebiliriz:

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh), Ebu Mes'ud ve Ebû Hanîfe'ye göre vaciptir, İmam Şafiî de aynı görüştedir. Ancak buradaki vücuptan maksat farzdır. O bakımdan Hanefî mezhebiyle ilgili fıkıh kitaplarında son teşehhütte

oturmak farzdır diye yazılıdır.

Hz. Ali (radıyallahu anh), İmam Sevrî, Zühri ve İmam Mâlik'e göre, vacip değildir.

Birinciler, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in buna devam ettiğini dikkate alarak çıkarım yapmışlardır. İkinciler ise, namaz kılmasını dosdoğru bilmeyen adama Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namaz kılmayı öğretirken son oturuştan söz etmediğini dikkate alarak çıkarım yapmışlardır.

688 nolu Ebû Humeyd hadisinde, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazı tarif edilirken secdeye vardığında iki ayağının parmaklarını kıbleye çevirdiği belirtilmiştir. Nitekim müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarımda bulunarak secdede ayak parmaklarını kıbleye çevirmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir.

689 nolu Hz. Aişe hadisine gelince: Bunu Ebu'l-Cevzâ'nın Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet ettiği bilinmektedir. İbn Abdilber, Ebû'l-Cevza'nın bunu Hz. Aişe validemizden işitmediğini söyleyerek mürsel olduğunu belirtmiştir. Böylece hadisin senedinden bir sahabinin düştüğü anlaşılıyor. Bununla beraber sıhhatinde pek şüphe edilmemiş ve o bakımdan çıkarıma uygun görülmüştür.

690 nolu Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisini Beyhakî de tahrîc etmiştir ki, Leys b. Ebî Selim rivayetiyle bilinmektedir. Ebu Ya'lâ ve Taberânî'nin de tahrîc ettikleri rivayetler arasında yer almaktadır. Mecmau'z-Zevaid'de, Ahmed'in isnadının hasen olduğu kaydedilmiştir.[691]

"Karga yeri gagalar gibi" cümlesini Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce, "Horoz yeri gagalar gibi" cümlesinin yerine zikrederek tahrîcde bulunmuşlar ve bu rivayeti Abdurrahman b. Şibli tarikiyle nakletmişlerdir. Namazda köpek oturur gibi oturmayı meneden rivayeti aynı zamanda Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesai ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Ancak hadisin isnadında el-Hars

691 Neylü'l-evtar: 2/308

el-A'ver bulunuyor. Şevkanî Neylü'l-evtarda bu râviye dikkatleri çekmişse de, Zehebî Mî'zanü'l-İ'tidal'da böyle bir isim üzerinde durmamıştır.

Ancak İbn Mâce'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyetin isnadında el-Alâ Ebû Muhammed bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğunu bazı hadis imamları tespit etmişlerdir.[692] Ancak Beyhaki değişik bir lafızla yine onun rivayetinden bu manada bir hadis tahrîc etmiş ve ayrıca Cabir b. Semure'den de buna yakın bir rivayet nakletmiştir. İbn Mâce ise şu mânada bir hadisi Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği zaman, başını kaldırınca iyice oturup belini doğrultmadan ikinci secdeye eğilmezdi ve sol ayağını yayıp üzerine otururdu."

692 Neylü'l-evtar: 2/309

İBN MES'UD (RADIYALLAHU ANH)'IN TEŞEHHÜDÜ

Bilindiği gibi, namazın birinci ve ikinci oturuşlarında teşehhüt okunur, buna Tahiyyat da deriz. Ancak bu konuda Ashab-ı Kirâm'dan dört, beş kadar ayrı metin rivayet edilmiştir. Onlardan biri, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın naklettiği teşehhüttür. Yapılan sahih tespitlere göre, rivayet şu lâfızlarla nakledilmiştir:

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَشَهُّدَ، كَفِّي بَيْنَ كَفَّيْهِ كَمَا يُعَلِّمُنِي السُّورَةَ مِنَ الْقُرآنِ: اَلتَّحِيَّاتُ للهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، اَلسَّلامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وبَرَكَاتُهُ، السَّلامُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ للهَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

548

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette demiştir ki: Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bana, Kur'ân'dan nasıl bir sûre öğretiyorduysa, öylece teşehhüdü öğretti:

Et-Tehiyyatü Lillahi Va's-Salavatu Va't-Tayyibatü, Es-Selamü Aleyke Eyyühen-Nebiyyü Ve Rahmetü'llahi Ve Berekatuhü, Es-Selamu Aleyna Ve Alâ İbadillahi's- Salîhine, Eşhedü Ella İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammed'en Abduhü Ve Resuluhu.[693]

Diğer bir lâfızla Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biri namazda oturduğu zaman şöyle desin: Et-Tehiyyatü Lillahi. Ve Ala İbadillahi's-Salihın dediğiniz zaman, gökte ve yerde Allah'ın her sâlih kulu üzerine selâm vermiş olursunuz. et-Tahiyat'ın sonunda

693 Buharî/İsti'zan: 27, 28. Müslim/Salât; 59, 60, 01. Tirmizî/Nikâh 17, Salât: 100. Nesâî-Nikâh; 39, 40, Tatbik: 100, 103, 104-Sehv, 42, 45. İbn Mâce/İkamet: 24. Ahmed: 1/262, 394, 413, 414, 450-5/363

ise, istediğinizi seçip isteyin."[694]

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Ubeyde'den yaptığı rivayette, Abdullah (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) ona teşehhüdü öğretti ve insanlara öğretmesini emretti: Et-Tehiyyatü"[695]

İmam Tirmizî, teşehhüt hakkında en sahih hadis İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın hadisidir ki, ilim ehlinin çoğu onunla amel etmektedir, demiştir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Üç ve dört rekâtlı namazlarda birinci oturuş vaciptir. Kasden terkeden isâet işlemiş olur, yanılarak terkedene yanılma secdesi gerekir. Çünkü Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı boyunca buna devam etmiştir ki, onun bu devamı vücuba delâlet eder.

Birinci oturuşun farz olmadığı ise, şu rivâyetten anlaşılmaktadır: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) birinci oturuşu yapmadan üçüncü rekâta kalktı, sübhanellah denildiği halde geri dönmedi."[696] Hanefi fukahasından çoğu bunu dikkate alarak birinci oturuş sünnettir, demişlerdir. Bundan maksat, birinci oturuşun vücubu sünnet ile anlaşılmıştır veya vâcib derecesinde kuvvetli bir sünnettir demektir.

Namazın ikinci (son) oturuşunda teşehhüt okumak vâciptir. İmam Şâfiîye göre, farzdır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı boyunca buna devam etmiştir. Bu da İmam Şâfii'ye göre, onun farz olduğuna delil sayılır.

Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, demiştir ki:"-Teşehhüt henüz farz kılınmadan önce biz namazda otururken Es- Selamü Alâ Cibrile Ve Mikail derdik. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) (bir gün) bize dönerek şöyle buyurdu: Et-Tehiyyatü Lillahî deyin ve böylece Teşehhüt'ü bize emretti. Bu da Teşehhüd'ün farziyetine delâlet eden bir diğer

694 Müslim/Salât: 56. Nesâî/Sehv: 43

695 Ahmed: 1/276

696 Bedayi'u's-Sanayl' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/163

delil olarak bulunuyor.[697]

Hanefiler'in bu hususta delili ise, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'in bedeviye, "başını son secdeden kaldırdığın ve teşehhüt miktarı oturduğun zaman namazın cidden tamamlanmış olur." Böylece namazın mücerret oturmakla tamam olacağı sübut bulmuş oluyor, o bakımdan Hanefiler'e göre, teşehhüt okumak farz değil vaciptir. İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın teşehhüdü okunur.

Şafiîler'e göre: Az yukarıda. Şafiî mezhebinin görüşünü kısa belirtmiş olduk. Ancak önemi bakımından o mezhepte kaynak sayılan kitaplardan bir iki parça nakletmemizde yarar görüyoruz.

Namazın 11. rüknü, teşehhüt ve kuuddür. Eğer bu ikisinden sonra selâm veriliyor, yani namaz bitiyorsa, ikisi de rükündür, selâm verilmiyorsa o takdirde sünnettirler. Bunun gibi son oturuşta Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât getirmek de farzdır. Birinci oturuşta ise, mezhebin en zahir görüşüne göre, sünnettir.[698]

Birinci ve ikinci oturuşta okunacak teşehhüdü İmam Şâfii, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen şekliyle daha uygun görmüştür ki şu lafızlarla okunur:

Et-Tehiyyatü Lillahi, Selamün Aleyke Eyyühe'n-Nebiyyü Ve Rahmetüllahî Ve Berakatühü, Selamün Aleyna Ve Ala İbadi'llahi's-Salihıne, Eşhedü Ella İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammeden Rasulullah[699]

Hanbelîler'e göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, namazın sonunda oturmak farzdır. Ancak Hanbelî'lere göre, teşehhüt ve iki selâm miktarı oturmakla bu farz gerçekleşir. Şafiî mezhebinde ise, son oturuş teşehhüt ve salâvat miktarı oturmakla gerçekleşir.

Okunan teşehhüde gelince, Hanefiler'e göre, vacip, Mâlikîler'e göre,

697 Bedayi'u's-Sanayi' Fi-Tertibi'ş-Şerayi': 1/163

698 es-Siracül-vahhac Ala Metni'l-Minhac: 48. 49. Fethü'l Vahhab: 1/44

699 Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menhaci't-Tullâb: 1/45

sünnet, Şâfiîler'e göre farzdır. Hanbelî'lere göre, bir rivayete göre vacip, bir rivayete göre sünnettir. Onlar da lafız olarak, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın rivayetini seçmişlerdir.[700]

Malikiler'e göre: Bu mezhebin görüş ve ictihadını kısmen açıkladık. İmam Mâlik, teşehhüd elfazında Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyeti seçmiştir.

Farz olan selâm miktarı oturmak farzdır, teşehhüt miktarı oturmak sünnettir. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selam' getirecek kadar oturmak menduptur. Sahih olan da budur.[701]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

İbn Mes'ud hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar da hem rivayet etmiş, hem de bu konuda en sahihidir, demiştir. Yapılan tespitlere göre, sözü edilen hadis, yirmi küsur tarikle ele alınıp nakledilmiştir. el-Bağavî Şerhü's-Sünne'de bunun üzerinde durmuş ve kesin ifadeler kullanmıştır. İmam Müslim ise, insanların daha çok İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği teşehhüdü seçip üzerinde icma' etmesinin sebebini, İbn Mes'ud'un (radıyallahu anh) arkadaşlarının ve kendisine tabi olanların bu hususta birbirine muhalefet etmediklerinde görmektedir. Diğer ashaptan rivayet edilen teşehhüdler hakkında ise, onların arkadaşları ve kendilerine tabi olanların farklı görüşleri bulunduğu tespit edildiğinden, insanların çoğu o rivayetleri seçmemişlerdir.

Teşehhüdü, İbn Mes'ud'dan başka birçok ashab-ı kiram, Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmişlerdir. Onları şöyle sıralayabiliriz:

1. Câbir (radıyallahu anh): Bunu Nesâî, İbn Mâce, Tirmizi ve Hâkim rivâyet etmişlerdir. Ricali sikat (güvenilirler) dir.

2. Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh): Bu konudaki hadisini İmam Mâ-

700 Kitabü'l-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/234, 235. El-Muğni: 1/536, 537

701 Kitabü'l-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/235

lik, İmam Şafiî, Hâkim ve Beyhaki rivâyet etmişlerdir. Dârekutnî Hz. Ömer hadisinin mevkuf olduğunu belirtmiş ve bu hususta farklı görüş ortaya koyan olmamıştır, demiştir.

3. İbn Ömer (radıyallahu anh): Onun hadisini Ebû Dâvud, Dârekutnî ve Taberânî tahrîc etmişlerdir.

4. Hz. Ali (radıyallahu anh): Onun hadisini sadece Taberânî, isnad-i zayıf ile tahrîc etmiştir.

5. Ebû Musa (radıyallahu anh): Onun hadisini Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.

6. Hz. Aişe (radıyallahu anha): Onun hadisini Hasan b. Süfyan kendi Müsned'inde tahric etmiş, Beyhakî de ona yer vermiştir. Dârekutnî onun mevkuf olduğunu belirterek bu yönüyle ağırlık kazandığını, söylemiştir.

7. Hz. Semüre (radıyallahu anh): Onun hadisini Ebû Dâvud tahric etmişse de isnadı zayıf kabul edilmiştir.

8. İbn Zübeyr (radıyallahu anh): Onun hadisini Taberâni tahric etmiştir. Ancak rivayet zincirinde İbn Lühay'a teferrüt etmiştir.[702]

9. Muaviye (radıyallahu anh): Onun hadisini Taberâni isnad-i hasen ile tahric etmiştir.

10. Selmân (radıyallahu anh): Onun bu konudaki hadisini Taberâni, Bezzar ve Ebû Nuaynı rivâyet etmişlerdir. İsnadı zayıftır.

11. Ebu Humeyd (radıyallahu anh): Onun hadisini Taberâni tahric etmiş, Hafız Bezzar isnad-i hasen ile rivayet etmiştir. Ayrıca İbn Ebî Şeybe mevkufen rivayet etmiştir.

12. Hüseyin b. Ali (radıyallahu anh): Onun bu konudaki rivâyetini Taberâni tahric etmiştir.

13. Talha b. Ubeydullah (radıyallahu anh): el-Hafız tahric etmiş ve isnadı-

702 Neylü'l-Evtar: 2/311

nın hasen olduğunu belirtmiştir.

14. Enes (radıyallahu anh): Yine el-Hafız onu rivâyet etmiş ve isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.

15. Ebû Hureyre (radıyallahu anh): Onun hadisini yine el-Hafız tahric etmiş ve ve isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir.

16. Ebû Saîd (radıyallahu anh): el-Hafız onun da isnadının sahih olduğunu kaydetmiştir.

Bunlardan başka Ümmü Seleme, Huzeyfe ve Muttalib b. Rabi'a ile İbn Ebî Evfâ (radıyallahu anhum) teşehhüd ile ilgili rivayetler yapmışlardır. Ancak bir kısmının isnadı üzerinde bazı şeyler söylenebilir.

Teşehhüdde yer alan bazı kelimelerin açıklanması

Tehıyyat, "tehiyye" nin çoğuludur. Selâm, Baka, Azamet. Selâmet ve Mülkü saltanat gibi manalara delâlet eder. Bütünüyle tâ'zimi müşirdir.

Salâvat, beş vakit namaz, bütün namazlar, Hakk'a yapılan her türlü ibâdet ve duâlar demektir. Ayrıca rahmet manasına da delâlet eder.

Bazı ilim adamlarına göre, et-Tehiyyat, sözlü ibâdete; es-Salâvat, fiilî ibâdetlere; et-Tayyibat malî ibâdetlere işârettir.

Tayyibat, güzel ve uygun sözler, Allah'ı anmalar, salih ameller gibi manalara delâlet eder.

Teşehhüdle ilgili diğer iki hadis:

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ القُرآنِ، فَكَانَ يَقُولُ: التَّحيَّاتُ المبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ للَّهِ. السَّلاَمُ عَلَيْكَ أيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادَ الله الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمّداً رَسُولُ الله.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) bize Kur'ân'dan sûre öğrettiği gibi, teşehhüd'ü de öğretti. Rasulullah Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Et-Tahıyyatü El-Mübareketü Es-Salavatü Et-Tayyibatü Es-Selamü Aleyke Eyyü- Hennebiyyü Ve Rahmetü'llahı Ve Berekâtühü, Es-Selâmü Aleyna Ve Ala İbadillahi's-Salihîne, Eşhedü Ella İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammeden Rasulullah.[703]

Tirmizi bu hadisi sahihlemiş ve içinde geçen "es-Selâm" kelimesini "selâmün" şeklinde elif-lâmsız rivayet etmiştir. İbn Mâce de bunu Müslim gibi rivayet etmiş, ancak "Rasulullah" yerine, "abdühü ve resûlühü" lafızlarını zikretmiştir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed b. Hanbel de "es-Selâm" lafzını nekre, yani elif-lâmsız ve sonunda "eşhüdü" lâfzını zikretmeyip sadece "ve enne Muhammed'en." şeklinde rivayet etmişlerdir. Nesâî de Müslim gibi rivayet etmiş, sadece "es-selâm" yerine "selâm" lafzını koymuştur.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Namaz ancak teşehhütle yeterli olur."[704]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Namazın son oturuşunda teşehhüd okumak vaciptir. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir. İmam Şafii'ye göre, farzdır.

2. Namazın birinci oturuşunda teşehhüd okumak sünnettir. Mâlikîler'e göre, her iki oturuşta da teşehhüd sünnettir.

3. Üç ayrı teşehhüd şekli rivayet edilmiştir. En sahih, İbn Mes'ûd'unki kabul edilmiştir. Bununla beraber gerek İbn Abbas (radıyallahu anh)'tan, gerekse Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen şekilleri okumakta bir sakınca yoktur.

4. Teşehhüde otururken, sol ayağı yere yayıp üzerine oturmak sün-

703 Müslim- Ebû Dâvud - Tirmizi

704 Said kendi Sünen'inde - Buhari kendi tarih'inde rivayet etmiştir

nettir. Sağ ayağı ise dik tutmak sünnettir.

5. Namazda tekbir getirirken elleri omuz seviyesine kadar kaldırmak sünnettir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

6. Rukûda ellerle diz kapaklarını iyice kavrayıp istikrar sağlamak sünnettir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

7. Rukûda beli düz tutmak sünnettir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

8. Rukûdan kalkıldığında beli iyice doğrultup ayakta dimdik durmak sünnet veya vâcibdir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır)

9. Secdede elleri normal vaziyette tutup yere koymak sünnettir. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

10. Secdede ayakları dikip parmakları kıbleye çevirmek sünnettir.

11. Birinci oturuşta, az önce belirttiğimiz gibi, sol ayağı yere döşeyip üzerine oturmak, sağ ayağı dikmek sünnettir. İkinci oturuşta ise, sol ayağı biraz öne kaydırıp sol kalça üzerine oturmak ve sağ ayağı belirtilen şekilde dikmek sünnettir.

12. Namaza tekbir ile başlamak farzdır. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

13. Tekbirden sonra kıraate başlanır. (Bu konu daha önce açıklanmıştır).

14. Her iki rekâtın sonunda tahiyatı okumak sünnet veya vâcibdir.

15. Namazda kalçayı yere koyup dizleri dikmek mekruhtur.

16. Namazda secdeye varıldığında kolları yere sermek mekruhtur. (Bu erkekler hakkındadır. Kadınlar kollarını yere dokundurarak secdeyi yerine getirirler).

17. Namaz, selâm vermekle tamamlanır.

I. KONU

HAYIZ

Hayız (Ayhalı - Âdet Görme) 23
İki Kanın Özelliklerini Dikkate Alıp, Ayırt Etmek 27
Âdet Ve Temyiz Ölçüsünü Kaybedenin Ayhalini Altı Veya Yedi Gün Hesaplaması 31
Ayhalı Olan Kadınla Cinsel Temasta Bulunmak Haramdır 23
Adet Görme Günlerinde Eşiyle Cinsel Temasta Bulunana Kefaret Gerekir Mi? 28
Lohusalık Ve Bunun Ötesi 32

II. KONU

EZAN

Ezan ve Kamet 23
Ezan'ın Fazileti 43
Ezanın Sıfat Ve Lafızları 48
Ezanda Sesi Yükseltmek 67
Ezan Sesini İşitirken Ne Söylenir ? 71
Ezan ile Kameti Aynı Kişinin Okuması Gerekli Midir ? 78
Ezan ile Kamet Arasında Az Bir Süre Oturmak 82
Ücret Karşılığında Ezan Okumak Caiz Midir ? 87
Kaza Namazı Kılınırken Ezan Ve Kamet Okumak Sünnet Midir ? 91

III. KONU

AVRET -EDEP YERLERİ-

Avret (Edep) Yerlerini Örtmek 99
Namazda Avret Yeri Açılsa Namaz Bozulur Mu? 101
Göbek Ve Diz Kapağı Avret Midir ? 106
Kadınlarda Avret Mahalli 110
İpek Veya Gasbedilmiş Elbiseyle Namaz Kılmak 116
İpek Elbise Ve Altın Kullanmanın Hükmü 122
İpek Yaygı Üzerinde Oturmak, Onu Giyinmek Gibidir 131
Altın Ve Gümüş İle Diş Kaplatmak 136

Üzerinde Suret Bulunan Elbisenin Hükmü....142
Güzel Elbise Giyinmek Ve Alçakgönüllü Davranmak....153
Kadının Dar Ve Erkeklere Benzeyecek Şekilde Giyinmesi Menedilmiştir....160
Elbiseyi Sağdan Başlayarak Giyinmek....166
Elbiseyi Ve Yeri Necasetten Arındırmak....170
Ayakkabıyla Namaz Kılmak Caiz Mi ?....176
Namaz Nerelerde Kılınmaz ?....180
Kabe'nin İçinde Nafile Namaz Kılmak....193

IV. KONU

NAMAZ

Namaz....201
Namazı Terkeden Küfre Girmiş Sayılır Mı?....209
Namazı Terketmenin Küfrü Gerektirmeyecegini Söyleyenlerin Delilleri....213
Çocuğa Namazı Emretmek....218
İslâm'a Giren Kişi Geçmiş Namazları Kaza Etmesı Gerekir Mi?....222
Namaz Vakitleri....224
Öğle Namazı....235
İkindi Vaktinin Evveli ile Sonunu Belirlemek....242
İkindi Namazını Vakit Girince Hemen Kılmak....247
Salât-ı Vüsta (Orta Namaz)....254
Akşam Namazının Vakti....262
Akşam Vakti Yemek Hazır Olunca Önce Yemege Oturup Sonra Namaz Kılmak....267
Akşam Namazının Farzından Önce İki Rekât Namaz Kılmak....270
Yatsı Namazının Vakti Ve Geciktirilmesinin Fazileti....273
Yatsı Namazından Sonra Konuşup Sohbet Etmek Mekruhtur....281
Sabah Namazının Vakti....285
Namaz Kılınırken Vakit Çıksa Namaz Tamamlanır Mı?....293
Vaktında Eda Edilmeyen Namazları Kaza Etmek....300
Kaza Namazlarını Kılarken Tertibe Riayet Etmek....307
Gemide Namaz Kılmak....315

Cami Yapmak Veya Yaptırmak....324
Mescid Ve Camilerin Temizliği....329
Camiye Giriş Ve Çıkışta Hangi Dualar Okunur ?....332
Camilerde Yapılması Mübah Olan Seyler....335
Cami İçerisinde Bir Şeyler Bulundurmak....349
Ezan Okunduktan Sonra Camiden Çıkılmaz....352
Namazda Kıbleye Yönelmek....355
Uzak Mesafede Olanların Kıblesi....363
Namaza Tekbir İle Başlamak Farzdır....367
İmam, Ne Zaman İftitah Tekbiri Alır ?....372
Namazda Elleri Kaldırmak....376
Namazda Sağ Eli Sol Elin Üzerine Koymak....385
Namazda Secde Yerine Bakmak....392
Tekbirle Kıraat Arasında Besmele Çekilir....397
Namazda Kıraate Teavvüz ile Başlamak....405
Namazda Kıraatten Önce Besmele Çekmek....409
Besmele Ayet Midir ?....416
Namazda Fatiha'yı Okumanın Vücubu....424
Farz Namazlarda Cemaatin Kıraatı....433
Fatiha'nın Sonunda Amîn Demek....439
Namazda Kıraatı Yerine Getiremiyenler....444
Fâtiha'dan Sonra Zamm-ı Sûre Okumak....449
Her Rekâtta Aynı Sureyi Tekrarlamak....457
Farz Namazlarda Okunan Sûreler....465
Rukû, Sücûd Ve Refi İçin Tekbir Getirmek....474
İmamın Tekbirleri Sesli Söylemesi....480
Rukû'nun Şekil Ve Sûreti....482
Rukû Ve Secdelerde Zikir Ve Tesbih....488
Rukû Ve Secdelerde Kur'ân Okunmaz....497
Rukûdan Kalkınca Ne Söylenir ?....500
Rukûdan Kalkınca Kıyamda Durmak Farzdır....506

Secdenin Şekli Ve Keyfiyeti.....512
Giydiği Elbise Üzerine Secde Etmesi Caiz Midir?.....524
İki Secde Arasında Oturmak.....531
İkinci Rekâtta Dogrudan Kıraate Başlamak.....534
Teşehhüdün Hükmü ?.....537
Teşehhütte Ve iki Secde Arasında Oturmak.....543
İbn Mes'ud (Radıyallahu Anh)'ın Teşehhüdü.....548
Teşehhüdde Yer Alan Bazı Kelimelerin Açıklanması.....553